STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01044

EREV

Eli Shechtman

Permanent preservation of this book was made possible
by Gertrude Scheps
in memory of
Paul & Esther Glaser

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

עלי שעכטמאן

ערעב

ראָמאַן

פֿאַרלאַג „סאָוועטסקי פּיסאַטעל“
מאָסקווע 1965

Э. Шехтман

НАКАНУНЕ

(*На еврейском языке*)

Издательство „Советский писатель"

• • •

Редактор *А. Гонтарь*
Художник *Д. Лион*
Художеств.-техн. редакция: *А. Токер, И. Шустер*
Корректоры: *А. Стрельник, Д. Грозовская*

• • •

Сдано в набор 15/XII 1964 г. Подписано в печать 5/III 1965 г.
Формат 60×84¹/₁₆ —14,75 п. л. (13,95 усл. п. л.). Уч.-изд. л. 14,71.
Тираж 5000. Зак. 75. Цена 63 коп.

• • •

Московская типография № 7 Главполиграфпрома
Государственного Комитета Совета Министров СССР по печати.
Пер. Аксакова, 13.

ערשטער בוך

מײַן שטענדיק געטרײַען לעבנס־
פרײַנט זשעניען — מיט ליבע

I

און וואָס ווײַטער און וואָס מער די אקשאָנעס איז געוואקסן, אַלץ גיכער האָבן אין אים געצאנקט און זיך געלאָשן די לעצטע קויכעס.

סאָפקאָלסאָף, שוין ניט אימשטאנד זיך גויווער צו זײַן, איז דער מענטש געבליבן שטיין. דער קראנקער פוס, דער לינקער, אָן אײַנגעבויגענער אין דער קני, האָט אָן ראכמאָנעס געבריט און געצופּט בא די אָדערן. די אויגן — אָט די צווי אײנציקע ליכטיק־לעבעדיקע פענצטערלעך — זײַנען פארלאָפן געוואָרן מיט ביטערע וויי־טרערן. דאָס הארץ האָט זיך געשלאָגן אין א בלוטיקן טרויער.

דער מענטש איז געשטאנען אינמיטן דער נאכט — איינע פון די סאמע ווילד־ווינטיקע, סאָפּהארבסטיקע, לאנג־פינצטערע נעכט פון יאָר, — און ווען ניט די מי־ליצעס, וואָס האלטן אים אונטער, וואָלט ער געפאלן מיטן פּאָנעם אין זאמד ארײַן.

איבערן ערעוו־ווינטערדיקן וואלד, פון ערגעץ דאָרטן, פון די הויך־ווײַטע, קאלט־פרעמדע, נאָר זייער רײַך־אויסגעשטערנטע הימלען, שווימט מיטאמאָל ארויס פון איינער פון יענע גרין־באזילבערטע סאזשלקעס א גרויסע, קימאט א קײַלעכדיקע לעוואָנע.

דער מענטש ווישט אויס מיטן אַרבל די אויגן, הייבט אויף דעם קאָפּ און קוקט גלײַך אין דער לעוואָנע אַרײַן. ער טראַכט וועגן גאָרניט. אים דאַכט זיך בלויז: די פינקלענדיק־נאַסע לעוואָנע ציטערט אויפן ווינט... פאַלן אויף דער ערד לענגלעכע רויטע טראָפּנס. אַ פּאָר פון זיי טרעפן אַפילע אין די ווינקלען פון מויל. שאַרט ער זיי מיט דער טרוקענער צונג אין מויל אַרײַן. זייער געזאַלצענע טראָפּנס...

דער מענטש אָטעמט שווער. מיט אַן אָפן מויל, אויף אַ קאָל. דער ווינט טראָגט פון ערגעץ דורך פאַרבײַ אַ פאַרגעסן־פאַרוואַלגערטן רייעך פון אַ זוניק־איבערגעברענטן בלאַט. פון דער ערד שמעקט שוין מיט שניי.

. . . .

נאָך פריִער, נאָך איידער ער האָט געטראָפן די שוועסטער ליגן אויף דער שוועל אין בלוט, נאָך אַ סאַך פריִער פאַר דעם, האָט ער זיך שוין פאַרפלאָנטערט אין די טעג, אַפילע אין די וואָכן.

דורך שטעט און שטעטלעך, דורך וועגן און אומוועגן, אַ האַלב־הונגעריקער, — אויסשטרעקן די האַנט צו יענעם קאָן ער ניט, ער וואַרט, ביז יענער וועט זיך אַליין אָנשטויסן, — און ווען מ׳גיט אים שוין יאָ עפּעס, פילט ער זיך פון דעם מאַטנאַסיאַד באַליידיקט און דערשלאָגן, — דורך סאַרפּענדיקע טעג און דורך קאַלט־רעגנדיקע נעכט שפּרינגט ער, דער סאָלדאַט, אויף די מיליצעס פון דער יאַפּאָנישער מילכאָמע אַהיים...

דער סאָלדאַט ווייסט, און דאָס איז זײַן איינציקע טרייסט, דער איינציקער קוואַל, וואָס נערט און שפּײַזט זײַן מוט און ווילן, אַז ער פאַרמאָגט זי, די היים. אויף קיין איין רעגע, ווי ער זאָל ניט זײַן און זיך ניט געפינען, האָט ער זי נאָך פון אויג ניט פאַרלאָרן, פון שוואַרצאַפּל ניט אַרויסגעלאָזט... ער זעט, ווי דער טאַטע נעמט אַראָפּ מיט ביידע הענט, שטייענדיק אויפן לייטער, די פאַרפאַליעטע עפּל פון בוים, לייגט זיי פאָרזיכטיק אין קויש אַרײַן. פרײַטיק פאַרנאַכט, נאָך דער שווערער וואָך, זיצט ער, דער טאַטע, אויף דער פריזבע, אונטער די אויסגעקרימטע פענצטער, רייכערט ערעוו שאַבעס דעם לעצטן ציבעק, האַלט דעם קאָפּ צום אַקסל פאַרבייגט, שנאָלט אַלעמאָל מיט די פינגער פון דער לינקער האַנט. און די מאַמע... דאָס ווײַסע טיכל פאַרלייגט הינטער די אויערן, גייט זי מיט אירע שווערע, נאָר שטילע טריט פון דער שטאַל, טראָגט אין ביידע הענט דאָס מעלקשעפל מיט די צוויי נײַ־אָנגעשלאָגענע הילצערנע רייפלעך. די מאַמע רופט מען אין דער מישפּאָכע „דער שטילער זומער“... און אונטער דעם אַלטן, נידעריק־געזעצטן, ברייטצווײַגיקן באַרנבוים שטייט דער ברודער דאַניִעל. דער גרין־וואָלענער שאַרף אויף די אַקסל, אַ גרויער, ווי אַ טויב, מיטן פענדזל אין דער האַנט. ער קוקט אַלעמאָל ערגעץ אַהין, אין דער ווײַט אַרײַן, און מאָלט. דאָס ווײַב זײַנס, מאַלקע, זאָגט וועגן אים: „דאָס איז מײַן שײַנדל, מײַן קרוין און מײַן צאָרע“...

און דאָך, וואָס דײַטלעכער ער האָט זיי געזען, אַלץ מער און מער האָט זיך אים געדוכט: ניטאָ קיין היים, ס'איז עפּעס ניט מער, ווי אַ שײנער כאָלעם... אַן אויסגע־כאָלעמטע שײנע היים... ער איז געבליבן עלנט, אײנער אַליין. און אויב זיי זײַנען אפילע ערגעץ יאָ פאַראַן, געפינען זיי זיך אַזוי ווײַט, אין אַזאַ פאַרוואָרפן אָרט, אַז ער, אוורעם באַיאַר, וועט זיך צו זיי אַהין אַף די מיליצעס קיינמאָל ניט דערקלײַבן און ניט דערגיין.

פאַר זײַנע אויגן איז אָפּגעשטאָרבן דער זומער. די לעצטע זוניקע טעג האָבן דערטליִעט. באַם וועג האָט שוין אָפּגעצוויטעט דער פּאָלין. אַלץ אַרום נעמט וועלקן. הויך אין די הימלען טראָגן זיך דורך מיט געפילדער אין ווײַטן וועג אַרײַן די בושלען. אין אַ געשלענגלט שנירל ציִען זיך די ווילדע ענטלעך. נידעריק, לענגויס די טײַכן פליִען די וואַלדשנעפּן. פון די ביימער פאַלן שטיל די וואַקס־געלע בלעטער. נאָר דער ראַבינע־בוים שטייט נאָך אונטער דער פײַערדיקער קרוין.

שווער איז געווען דעם סאָלדאַט אַף דער נעשאָמע. אָבער ווי נאָר ער האָט דער־גרייכט צו די ערשטע פאָלעסיער זומפּן, באַוואַקסענע מיט ליכטיקן מאָך, מיט ראָר און אָסיקע־בוים, דערזען די הילצערנע כאַטעס מיט געלע קירבעסן אַף די שוואַרץ־שטרויענע דעכער, דעם פלאַקס, די ליימענע קריגלעך אַף די לאָזע־געפלאָכטענע פלויטן, די זונרויזן אַף די גערטענער — אָט די סאָפּזומערדיקע גרויסע אויגן מיט די גאָלדענע געדיכטע וויִעס, — דאָס אַלץ האָט באַ אוורעם באַיאַרן צום ערשטן מאָל פאַר דער גאַנצער צײַט פון זײַנע ביטערע ליידן און שווערע ניסיוינעס אַרויס־גערופן אַ פריידיקן ציטער איבערן גאַנצן לײַב.

ער בלײַבט שטיין, ער גלייבט זיך ניט, האָט נאָך אַלץ מוירע, אַז אָט־אָ דער גוט־באַקאַנטער שפּיץ־בלעטערדיקער קליאָן, די אַלטע ווערבעס אין דעם טונקל־פײַכטן טאָל, די הויכע סאָסנעס מיט די אַרויסשטאַרצנדיקע וואָרצלען איבער דער ערד — ס'שלאָגט נאָך פון זיי מיט וואַרעם־שאַרפן פעך־גערוך, — אַז אָט די דרײַ געשטרײַפטע קלאָר־ווײַסע בערעזעס, אפילע אָט די געבערגלטע ווײַסע זאַמדן, וואָס ציִען זיך מײַלן־ווײַט, — דאָס אַלץ איז ניט מער ווי אַ שיינער כאָלעם, אַ קישעף, אַ געדאַכט־פאַרבלענדעניש...

און קעדיי זיך איבערצײַגן, פאַרמאַכט דער סאָלדאַט די אויגן. שטייט ער אַזוי אַ פּאָר רעגעס מיט פאַרמאַכטע אויגן. דערנאָך טוט ער אַ הייב אוף די פאַרשטויבטע וויִעס — יאָ, ער האָט זיך ניט אָפּגענאַרט. יאָ, דאָס אַלץ, נאָך וואָס ער האָט כאַדאָ־שים־לאַנג ווײַטעקדיק געבענקט, שטייט פאַר אים אַציינד אַזוי לעבעדיק. און ער דערפילט מיטאַמאָל אונטער דעם איינציקן פוס די פאָלעסיער ערד — יענע ערד, אַף וועלכער ער איז געבוירן און אויסגעוואַקסן.

— דערשפּרונגען, אַ? — פרעגט ער זיך אַליין. — נו, אוורעם, שטאַרק זיך... שוין ניט ווײַט... אַ טאָג וועסטו זיך אָפּרוען באַ ראַכלען. באַ איר וועסטו אויך זײַן אַ גרויסער גאַסט. אײַ איז גוט צו זײַן אַ גאַסט... און דערנאָך — אַהיים.

און שוין מיט אַ מין שיקערנדיקער סימכע טוט ער אַ קלאַפּ מיט דער מיליצע אין דער ערד און שרײַט אויס:

— מא־א־מע! — און דערנאָך מיט גאדלעס, וואָס ער איז אלץ בײַגעקומען, אויסגעשטאנען און איבערגעטראָגן, גיט ער צו פאר זיך אליין, שוין גאָר שטיל: — כ׳גיי, מאמע, כ׳גיי...

אן אויסגעצערטער, הויט־און־ביין, א שאָטן מיט האלב־פארמאכטע אויגן, מיט א צעקאָשמעטער קײַלעכדיקער באָרד, מיט ווײַס־איבערגעטריקנטע ליפן — א פארשטויבט געשפענסט מיט א קאָקארדע אפן שמויסענעם יאָלעם, אין א קורץ־פארדארטן שינעל, מיטן רענצל אף דער פלייצע, שפרינגט ער, דער אָפגעדינטער סאָלדאט, אף די מיליצעס, א האלב־באָרוועסער, אלץ ווײַטער און ווײַטער — אהיים, צו טאטע־מאמע, וואָס זאָגן נאָך אים דאָרטן ביידע, אין דעם קליינעם אלקערל, גאנצפרי און פארנאכט קאדעש...

נאָר ביז צו טאטע־מאמע איז נאָך אלץ זייער ווײַט — די היים ליגט פארוואָרפן ערגעץ דאָרטן, אין דעם טיפן ווינקל פון די פאָלעסיער וועלדער. צו דער שוועסטער, צו ראָכלען, דארף מען נאָך אויך גיין אין די מערכאקים ארײַן...

און מיט יעדן טאָג איז דער סאָלדאט ארײַנגעשפרונגען אלץ טיפער אין הארבסט. פריער זײַנען די וועגן געווען לעבעדיקער — מ׳האָט געאקערט, געזייט די ווינטערטוועס, אויסגעגראָבן פון פעלד און אראָפגעפירט די וועגענער קארטאָפליעס. אף דער סטערניע האָט זיך געפאשעט דאָס געפענטעטע פי. אין די טאָלן, ארום די פלאקערנדיקע שײַטערס, זײַנען געזעסן פאסטעכער.

אָפט יאָגט אָן א פור, יעדער פויער נעמט גערן דעם סאָלדאט אין וואָגן ארײַן. יעדע כאטע איז גרייט צו געבן א נאכטלעגער, א ביסל געקעכטס.

און ליגנדיק אין אָוונט אפן פרישן היי, א מיד־צעבראָכענער, הערט ער, ווי איבערן דאָרף פלאטערט דאָס גוט־באקאנטע, דאָס צום הארצן נאָענטע געזאנג:

Щось у лісі зашуміло,
Сонце з вітром говорило,
Ой, вітру, ти мій вітру,
Ти не ломай, моє зілля,
Ти не кидай на дорогу... [1]

און דעם סאָלדאט שטעלן זיך טרערן אין די אויגן. ער הערט זיך צו, ווי דאָס געזאנג גייט אוועק אין דער נאכט ארײַן, ווערט פארטראָגן מיטן ווינט אין די וועלדער. און די וועלדער ארום רוישן־רוישן. ער וואָלט ניט געקאָנט דערקלערן, פארוואָס די ליד האָט בא אים ארויסגערופן טרערן. ס׳איז אים שווער געוואָרן אף דער נעשאָמע און גאָר.

---

[1] עפעס האָט אין וואלד זיך צערוישט,
די זון האָט גערעדט מיטן ווינט,
אוי ווינט, דו מײַן ווינט,
ברעך ניט, ווארף ניט
מײַנע געוויקסן אפן וועג.

(פון אן אוקראַיִנישער פאָלקסליד)

אָבער באַלד, ערגעץ גאָר נאָענט, אַפּאָנעם צווישן די סקירדעס קאָרן, טוען באַ עמעצן א ציטער אונטער די פינגער א סאך סטרונעס, און א ווארעם קאָל נעמט זיך בעטן:

Ой, бувай здорова, моя чорноброва,
Не забувай мене, коли ласка твоя...[1]

שמייכלט שוין דער סאָלדאט דורך די טרערן:

— ניין, — זאָגט ער מיט זיכערקייט, — דאָבציע האָט מיך ניט פארגעסן...

ער פארלייגט די הענט הינטערן קאָפּ און הייבט אויך אָן שטיל צו זינגען:

וואָס האָסטו מיר אָפּגעטאָן, טײַער לע־עבן מײַ־נ־ס,
וואָס מײַן הארץ ציט אזוי צו דיר?
דו האָסט מיר גאָרניט אָפּגעטאָן, טײַ־ײַע־ער לע־בן מײַנס,
איך האָב זיך פּאָשעט אײַנגעליבט אין דיר...

און דערנאָך וועט זיך אים א גאנצע נאכט כאָלעמען דאָס מיידל מיט די שווארצע אויגן און מיט די לאנגע בלאָנדע צעפּ. ער וועט זי האלטן אין איין פרעגן: „איר האָט זיך דען ניט געקאָנט אָנשטויסן, איר האָט דען ניט געזען, אז איך בין אין אײַך פארליבט?.. ווי נאָר איר זײַט געקומען צו אײַער פעטער זכאריען, טאקע ווי נאָר איר זײַט אראָפּ פונעם וואָגן, זײַט איר מיר מיטביידע פיס ארײַן אין הארצן...“

II

באַ דער שוועסטער האָט ער זיך ניט אָפּגערוט, ווי ער האָט געהאָפט און גע־טרוימט, קיין גאסט און קיין אוירעד דאָרטן באַ קיינעם ניט געווען. ארײַנגעשפּרונ־גען איז ער אין שטעטל נאָך האַלבן טאָג, שוין נאָך דער שכיטע, און זי, ראָכלען, געטראָפן אף דער שטוב־שוועל ליגן אין בלוט. אין יענעם טאָג, שוין אין פינצטערן אָוונט, שוין באַ דער שײַן פון צענדליקער לאמטערנס, האָט מען זי אויך צו קייווער־ייסראָעל געבראכט.

צום אָנהייב האָט גאָר קיינער ניט געוווסט, ווער איז ער, אָט דער בערדיקער סאָלדאט אין דער פאפאכע מיט דער קאָקארדע, וואָס שפּרינגט אף די מיליצעס הארט לעבן דער מיטע און שטרענגט אָן אלע קויכעס אף אונטערצושטעלן אן אקסל... נאָר איינער דעם צווייטן האָט איבערגעגעבן און ס׳איז פאר אלעמען באוווסט געוואָרן:

— ס׳איז דאָך א לײַבלעכער ברודער...

---

[1] אוי, זײַ געזונט, מײַן שווארצברעמיקע,
פארגעס מיך ניט, זײַ אזוי גוט...

(פון או אוקראַיִנישער פאָלקסליד)

— דאָס קערט ער זיך אום פון דער מילכאַמע אהיים...
— דאָס איז ער געקומען אזוי צו דער שוועסטער צוגאסט...
— אוי ווי, א בראָך איז צו אונדז... — און ס'האָט ווידער אויסגעבראָכן אין דער נאכט א קלאָג־יעלאָלע ביז צו די הימלען.

נאָך אין יענער נאכט, טאקע באלד, ווי דער קיוועך איז פארשאָטן געוואָרן, האָט ער ניט געלאָזט פון קיינעם זיך פארהאלטן און איז האסטיק פון בעסוילעם ארויסגעשפרונגען און וויַיטער געלאָזט זיך אין זיַין וועג אריַין. ער מוז גיכער לויפן אהיים, עפשער ליגן זיי דאָרט אויך אלע אף דער שוועל...

און מיט יעדן טאָג ווערט אוורעם באַיאַר, ווי דער סאָפּהארבסטיקער וואלד, שווארצער און שוויַיגנדיקער. ער שטעלט זיך אפילע אין ערגעץ ניט אָפּ אף נאכט־לעגער. עמעס, ער איז אריַינגעשפרונגען אין דעם טייל פאָלעסיע, ווו די באפעלקע־רונג איז זייער א שיטערע, ארום־און־ארום זומפּן. זעלטן טרעפט זיך א דאָרף. אי־בער די וועלדער זיַינען צעוואָרפן כוטאָרס, איינער פון דעם צווייטן אף צענדלי־קער מיַיל.

און די טעג זיַינען שטארק קורצע. אָט פארגייט שוין ווידער א טאָג. עפּעס א שרעקלעכע שטילקייַט שטייט ארום־און־ארום, כאָטש די ווינטן רוישן. זעלטן דער־גייט צו זיַין אויער דער קלאַפּ פון דעם פיקהאָלץ איבערן טרוקענעם שטאם, זעלטן הערט ער שוין דעם פיַיף פון די בלויערלעך צום סאָף טאָג.

דער ווינט ברענגט אים דעם רייעך פון וואסער — ערגעץ ניט וויַיט איז א טיַיך. בא אים אין רענצל ליגן עטלעכע קארטאָפל, א היפּטל קרויט, צווי ציבעלעס, א קניפּעלע זאלץ, וועט ער זיך אראָפּלאָזן צום טיַיך, צעלייגן דאָרטן אפן ברעג א שיַיטער און אָפּקאָכן א ביסל געקעכטס. דער הונגער זויגט אים אונטערן לעפעלע ביז צו כאלאָשעס פאלן.

און האגאם דער הונגער מאטערט אים זייער, נאָר (שוין א טעווע אזא) ער טוט אלץ ניט געיַילט, ערנסט, געטריַי, ווי ניט פאר זיך טוט ער עס, נאָר פאר עמעצן, פאר א צווייטן, און דערצו נאָך פאר איינעם א פארמאטערט־קראנקן, ווּעמען מע דארף דערקוויקן די נעשאָמע, און עפשער גאָר דערהאלטן דאָס לעבן.

אף דער הארטער פאָלע פונעם שינעל שיילט ער די קארטאָפל, בראָקט דאָס קרויט, צעשניַידט א גרויסע בלאָווע ציבעלע, וואַרפט עס אלץ אריַין אין דעם סאָל־דאטישן שווארץ־פארייכערטן מעשענעם קעסעלע, און דערנאָך רוקט ער זיך מיט איין מילייצע פון דעם הויך־שיפּועדיקן זאמדיקן ברעג צום טיַיך אראָפּ. דאָס וואסער לעבט נאָך, אָבער ס'איז שוין זייער קאלט, ערעוו פארפרוירן צו ווערן. די נידעריק־פארגייענדיקע זון שפּיגלט זיך קימאט ניט אָפּ אין די געדיכט־שווערע וואסערן. ער וואשט פריִער די הענט, דערנאָך דאָס פּאָנעם, און ערשט שפּעטער וואשט ער איבער אין קעסעלע דאָס אלץ צוגעגרייטע און רעדט דערביַי צו דער מאמען:

— איך גיי, מאמע, איך גיי!..

אין די שווער־געדיכטע גרויע וואסערן, ווו ס'שפּיגלט זיך ניט אָפּ די נידעריק־שטייענדיקע זון, דערזעט ער מיטאמאָל ברענענדיקע לאמטערנס און דערהערט, ווי

ס׳פאַלט אין קיווער אַרײַן אַף דער געקװילעטער שװעסטער די ערשטע לאַפּעטע ערד. הייבט ער זיך אָפּגיך מיט שרעק אויף — עס ציט אים אין וואַסער אַרײַן...

אַרופֿקלײַבן זיך מיטן פֿולן קעסעלע צוריק אַפן הויך־שיפּועדיקן באַרג קומט אים אָן מיט גוואַלדיקע שוועריקייטן. דער פוס גליטשט זיך אינעם שיטנדיקן זאַמד, ווי מ׳וואָלט די ערד פֿון אונטער אים אַרויסגעריסן.

אַ פאַרשוויצטער, דער אײַנציקער פוס האַלט אים קוים, דערקלײַבט ער זיך צום אָרט, ווו ס׳ליגט דער שינעל, דאָס רענצל, די צווייטע מיליצע. ער כאַפּט איבער דעם אָטעם און נעמט זיך מיט די הענט אויסגראָבן אַ גריבל — צעלייגן אַ שײַטער.

שוין געהאַט צונויפֿגעלייגט די צווײַגלעך, אַרופגעוואָרפן פֿון אויבן טרוקענע שישקעס, וואָס זײַנען אים אונטער די הענט געקומען, רוקט ער אַרײַן די האַנט אין קעשענע, וויל אַרויסנעמען פֿון דאָרט די שוועבעלעך, נאָר דאָס פּאַנעם ווערט אים מיטאַמאָל נאָך שוואַרצער, די אויגן נאָך טריקענער און גלאַנציקער. ער נעמט שאַרן, קלאַפּן, אויסטרייסלען, איבערטרייסלען, איבערקערן אַלע קעשענעס, דאָס רענצל — ניטאָ קיין שוועבעלעך.

רוקט ער זיך ווידער מיטן זעלבן וועג, פּונעם הויכן באַרג צום טײַך אַראָפּ. ער זוכט דאָרט, נישטערט... בלײַבט זיצן באַם טײַך, קוקט אין די שווער־גייענדיקע וואַסערן. די זון זעצט זיך. אַף דער סאָסנע שאַרפט אַ קראָ דעם שנאָבל אָן אַ צווײַג. אים דוכט זיך: אויסער אים איז מער קיין לעבעדיקער מענטש אַף דער וועלט ניטאָ... און ס׳טוט אים ווידער אַ צי אין וואַסער אַרײַן.

ער קלעטערט אָפּגיך, אַף אַלע פיר, צוריק באַרג־אַרויף און בלײַבט ליגן אַף דער ערד מיט פאַרמאַכטע אויגן. אין מויל פילט ער דעם טאַם פֿון הייסע קאַרטאָפל, אין די נאָזלעכער שלאָגט אים אַ געזאַלצן־זיסלעכער רייעך פון וואָמען־זופּ... שפּרינגט ער אויף און טוט פון צאָרן אַזאַ זעץ מיט דער מיליצע איבערן פולן קעסעלע, אַז אַלץ, וואָס ער האָט צוגעגרייט, צעפליט זיך אין אַלע זײַטן. דאָס קעסעלע קײַקלט זיך אַראָפּ פונעם ברעג מיט אַ געקלאַנג אין טײַך אַרײַן.

דער סאָלדאַט קוקט צום טײַך אַראָפּ. דאָס קעסעלע איז צום דנאָ ניט אַוועק. אָן אָנגעגומענס ביז האַלב מיט וואַסער, זיצט עס טיף אין טײַך און טראָגט זיך מיטן שטראָם. אָן־אָ האָט עס דער שטראָם פאַרטראָגן צווישן די זאַמדבענק, צו אַן אינדזעלע, ווו אַפן וואַסער וויגט זיך אָן אײַנזאַמע סאָסנע — אַפּאַנעם נאָך פרילינג־צײַט האָט זי זיך אָפּגעריסן פונעם פליט...

אווראַם באַיאַר לאָזט זיך ווײַטער אין וועג אַרײַן. נאָכן זון־זעצן־זיך שעמערירן אַפן מײַרעוו ווײַס־זילבערנע שײַנען. דער וואַלד־מענטש ווייסט: ס׳איז אָן אָנזאָג אַף אַ פראָסט. די שטאַרקע ווינטן באַנאַכט רײַסן אַרויס שטערן פון הימל. אַזעלכע ווינטן קאָנען אָנטראָגן אַ שניי־געוויטער.

און דער סאָלדאַט, אַ באַשלאָגענער מיט בויט־שוויס, שפּרינגט ווײַטער איבער וועג־און־וועגעלעך, לענגויס די לײדיקע שוואַרצע וועלדער, און שטאַמלט:

— איך גיי, מאַמע, איך גיי...

די נאַכט שפּאַרט פון דער ערד, פאַלט פון די הימלען. דאַפקע אַן אויסגע־

שטערנטע, אָבער א שווארצע און זייער א לאנגע איז די סאָפּהארבסטיקע, די ערעווווינטערדיקע נאכט. די מיליצעס זינקען אין זאמד אריין אף ניט ארויסצושלעפּן זיי. פון אָנגעשטרענגטקייט הייבט אים אָן דער פארוווּנדעטער פוס אופגעלאָפן צו ווערן. דער ווייטעק הייבט זיך אלץ העכער איבערן קערפּער, גייט דורך אלע אָדערן ביז צום האלדז־און־נאקן און נעמט שלאָגן אין קאָפּ און אין די אויגן אריין... די אקשאָנעס אין אים וואקסט. די לעצטע קויכעס אָבער צאנקען און לעשן זיך.

. . . .

אווראָם שטייט אינמיטן דער נאכט אפן זאמדיקן וועג, ניט וואך און ניט געשלאָפן, דאָס פּאָנעם צונטער־רויט, די אויגן פארלאָפן מיט ווײ־טרערן און דאָס הארץ שלאָגט זיך אין בלוטיקן טרויער. א שווידער גייט אים דורך איבערן גאנצן גוף, און ווען ניט די מיליצעס, וואָס האלטן אים אונטער, וואָלט ער שוין לאנג געלעגן מיטן פּאָנעם צו דער ערד.

און די נאסע לעוואָנע ציטערט נאָך אלץ אפן ווינט... אומגעהייער לאנגע, דאר־אויסגעקרימטע שאָטנס קריכן איבער די בערגלעך זאמד. די שאָטנס הייבן זיך אוף, שפּרינגען און פאלן ווידער. אווראָמען דוכט זיך: עמעצער גייט אים נאָך, עמעצער גאנוועט זיך נאָך זײַנע טריט. ער הערט אפילע, ווי אונטער יענעמס טראָט ברעכן זיך טרוקענע צווײַגלעך...

„ראָכל, — שטאמלט ער, — ראָכל, ס'איז דו?..‟ און פּלוצעם נעמט ער שרײַען: „וואָס דארפט איר דאָ? וואָס ווילט איר פון מײַן לעבן?..‟ קיינער ענטפערט ניט, זײַן קאָל פאלט אריין אין די זומפּן. און ערגעץ דאָרט, אף די זומפּן, שרײַט א קראָנקער פויגל. אווראָם הערט זיך צו צום שארפן אָפּגעהאקטן געשריי, וואָס גייט פון אן איבערגעטריקנטן גאָרגל, און פארגעסט אין אלץ. ער האָט איין הייסן ווילן: גיין און אָפּזוכן אף די זומפּן דעם קראנקן פויגל. „ווער דען וועט אים העלפן?‟ אים דוכט זיך, אז ער גייט... אָבער עמעצער גייט אים ווידער נאָך. יענער שפּרינגט אראָפּ פונעם בערגל זאמד, אויך אף איין פוס, און נעמט שטילינקערהייט ארויסשלעפּן באם סאָלדאט פון אונטער די אָרעמס ביידע מיליצעס... די לעוואָנע רײַסט זיך אָפּ פונעם הימל, פאלט ארויף אף א בוים, און די גאנצע ערד ווערט באדעקט מיט פונקען.

דער סאָלדאט ליגט אפן וועג, און הויכע, שטארק־געדיכטע וואלד־געוויקסן פלעכטן אים ארום. א ווײַסע צאפּליע מיט לאנגע שווארצע פיס שפּרינגט איבער אים, פון איין אקסל אפן אנדערן, און מיט דעם געל־גרינעם שנאָבל פּיקט זי אים אין די שלייפן ארײַן... ער קאָן זיך פון דעם פויגל ניט אָפּשלאָגן. מיטן ביינערדיקן שנאָבל וועט ער אים באלד דורכגעבערן און דורכברעכן דעם שארבן. איבערן וואלד דרייט זיך א שווארצע בערעזע, ארומגעכאפּט מיט פײַער. א הייס־בריענדיקע פײַכטע ערד פארשיט אים די אויגן... דער סאָלדאט טראָגט זיך אף א צעהיצט פערד, די אנטבלויזטע שווערד איבערן קאָפּ, און שרײַט צווישן טויזנטער אנדערע אזעלכע, ווי ער:

— זא צא־ריא־אָ!..[1]

פּלוצעם זעצט זיך דאָס פערד אָף די הינטערשטע פיס אזוי, אז דער רײַטער פאלט שיר פון זאָטל ניט ארויס. פונעם גאָרגל באַם פערד שלאָגט א שווארצער שטראָם בלוט. און באלד, ווארפנדיק די פעדערשטע פיס אין דער לופטן, נעמט זיך דאָס פערד גליטשן פון דער סאָפּקע אראָפּ... ווײַל אווראָם באַיאר אראָפּשפּרינגען פון פערד, דערפילט ער: מיט א פארביסענער רעציכע האָט מען אים ארײַנגעזעצט אין דער אונטערגעהויבענער קני עפּעס א דינס, א טעמפּס, נאָר זייער א גליִענדיקס...

III

מיטן זעלבן זאמדיק־פּאָלעסיער וועג, אָף וועלכן דער סאָלדאט איז געפאלן, פאָרט אין יענער נאכט א פור. אין וואָגן זיצן פיר מענטשן.

די יינגערע צווי מאנצבלען, נאָך דעם, ווי ס'איז צווישן זיי געפירט געוואָרן א לאנגער און א הייסער וויקועך וועגן דעם יאָכיד און דעם קלאל, וועגן דער פּערזענ־לעכקײַט און דעם האמוין, זײַנען זייביידע געשמאק אנשלאָפן געוואָרן.

דער דריטער מאנצבל — א ייִד אין די יאָרן, אָבער נאָך איצט אפילע רופן אים די באלעגאָלעס פאר זײַן גוורע לייזער דער אשמעדײַ... דער דאָזיקער אשמעדײַ זיצט פון פאָרנט אָף דער קעלניע. פון אונטן איז ער שטארק ברייט, וואָס העכער — ווערט ער שמעלער. אפן קאָפּ שטעקט אים א האָזענער יאָלעם, אראָפּגערוקט ארי־בער די אויגן. דער קאָפּ באַם אָנטרײַבער איז אראָפּגעלאָזט אָף דער ברוסט, די אויגן פארמאכט, עס וואלט געקאָנט דוכטן — ער שלאָפט. נאָר ער שלאָפט ניט, דער אשמעדײַ. ווי טאָמיד, ווו ער זאָל זיך ניט געפינען, אויב נאָר קיינער רירט אים ניט אָן, דרעמלט ער.

דער פערטער מענטש, די פרוי, וואָס די גאנצע נאכט ניט זי שלאָפט, ניט זי דרעמלט, האָט דעם גאנצן לאנגן וועג מיט קיינעם קיין וואָרט ניט אויסגערעדט. זי זיצט אָנגעבויגן, דעם קאָפּ אָנגעשפּארט אָף די הענט, די אויגן ברייט פאנאנדער־געעפנט, ווי זי וואלט זיכער געוווּסט: אין אָט אָ־דער ווינטיקער, אויסגעלײַטערטער, רײַך־אויסגעשטערנטער נאכט, בא אָט דער אופגייענדיקער לעוואָנע, אין אָט דעם וואלד וועט זי נאָך באגעגענען, נאָך דערזען יענעם מענטשן, וואָס וועט איר, אויב ניט מיטהעלפן, איז אָן אייצע געבן, זי אויסלערנען, וויאזוי א סאָף צו מאכן צו אזא לעבן, וויאזוי איבערצושנײַדן דעם שטריק, וואָס זי טראָגט שוין באלד צען יאָר פארבאָרגענערהייט אפן האלדז... „א שענדלעך לעבן... — טראכט זי, — יאָ, יאָ, איוועו, ס'איז בא דיר א שענדלעך לעבן"...

וואָס טיפער די פור פאָרט אין די וועלדער ארײַן, אלץ א גרעסערע אינערלעכע קעלט און א גרעסערער עלנט נעמט זי ארום.

---

[1] פארן קייסער! (רוסיש).

דער מאַן אירער ליגט אויסגעצויגן איבער דער גאַנצער לענג פון וואָגן, איינגעוויקלט ביז איבערן קאָפּ אין דעם שוואַרצן ראַמאַנעווער פעלץ, און רעדט די גאַנצע צייט פון שלאָף. זי טוט מיט פאַראַכטונג א שמייכל: „מיסטאָמע כעזשבנט ער זיך מיט זיין מאַמעניו"...

דער צווייטער, וואָס שלאָפט אין וואָגן, דער דאָקטער, יענער ליגט אַראָפּגערוקט צו אירע פיס, דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אַף דעם זעקל האָבער, די שיינע שוואַרצע באָרד וויגט זיך פונעם פאָרן און אין זיינע גרויסע ברילן־גלעזלעך שפּיגלט זיך אַף די לעוואָנע.

דער מאַן רירט שוין לאַנג ניט אָן אין איר קיין איין לעבעדיק געפיל. אַפילע יענע אַלע טנועס און גענג, וואָס פלעגן פריער זי טרעפן מאַמעש ביז דער זיבעטער ריפּ, רופן שוין איצט, די לעצטע פּאָר יאָר, ניט אַרויס בא איר קיין שום קעגנווירקונג. די לעצטע יאָרן ליידט זי אַף דער שווערסטער און געפערלעכסטער קרענק אין לעבן — אַף גלייכגילט... אַף אַלץ און אַלעם קומט שוין גלייך יענער שרעקלעכער ענטפער: „וואָס איז דער כילעק, אַזוי צי אַזוי?.. סייווי איז מיין לעבן פאַרשפּילט, פאַרשפּילט ביזן לעצטן פאָדעם... וואָס זשע איז שוין דער אונטערשייד? אַלצייינס".

עמעס, זי האָט קיינמאָל ניט געקאָנט פאַרגעסן, בעמיילע שוין ניט געקאָנט מויכל זיין, יענעם פאַרברעכן, וואָס ער איז קעגן איר אַלס מענטש און אַלס פרוי באַגאַנגען. מיט דער צייט אָבער איז די פריערדיקע סינע, די פיינטשאַפט צו אים, אויסגעוועפּט און געשטילט געוואָרן. ער פאַרנעמט שוין לאַנג דאָס זעלבע אָרט אין איר לעבן, ווי די גאַנצע שטוב — דאָס פירשטאָקיקע מויערל מיט אַלע זיינע טוישווים: דער שווער — א מין פאַרבאָרגענער צאַדיק אין שטאָט, דער געוועזענער דיין רעב נאָסן לאַנדע... די שוויגער מיט די לאַנגע טייערע אויריינגלעך און מיט דריי גוידערס — די גרויסע סויכערטע, וואָס פאַרלאָזט זיך אַף קיינעם ניט, פאַרגלייבט קיינעם ניט און פאָרט נאָך אַלץ אַלע יאָר אַליין אַף די לייפּציקער יאַר־יאַרידים. ער, דער מאַן, פאַרנעמט בא איר דאָס זעלבע אָרט, ווי די צוויי באַלגייוועדיקע שוועסטער זיינע מיט זייערע מענער און ביכלאָל ווי אַלע יענע שטוב־זאַכן, צווישן וועלכע זי דרייט זיך אַרום און וואָס פאַרנעמען דאָרט אַזא אָנגעזעען אָרט... יאָ, אין איר לעבן געהערט דער מאַן צו יענע שטוב־זאַכן, וואָס גייען איר ניט אָן, זי דאַרף זיי ניט, זיי זיינען איר איבעריק, זיי פאָדערן אָבער א טאָגטעגלעכע האַזשגאָכע.

נאָר וואָס טיפער מ'איז אין דעם וואַלד־לאַנד אַריינגעפאָרן, וואָס נעענטער ס'ווערט צו יענעם אָרט, צו יענער היים, פונוואַנען זי איז מיט אַזא אַכזאָריעס אַרויסגעריסן געוואָרן, אַלץ מער און שטאַרקער לעבן אויף אין איר די אַלטע וווּנדן, די פאַרדראָסן און אַוולעס... און דעם מאַנס כקירעס וועגן דעם ווערט פון דעם יאָכיד, אַז „בלויז די פּערזענלעכקייט קאָן זיין דער וועגווייזער, דער לערער פון האַמוין...", רייצן זי ווידער ביז גאָר אויף.

אַף אָט די אַלע רייד זיינע האָט זי פריער שוין קיין שום אַכט ניט געלייגט, זיי פלעגן שוין אַפילע צו איר אויער ניט דערגיין, און אויב שוין יאָ אַמאָל דערגאַנגען,

פלעגן זיי ארויסרופן בא איר אף א רעגע א ביטערן שמייכל: „זיך פארעכנט ער צו די יעכידים״...

אָבער איצט, אף דער פור, וואָס טרייסלט ארויס פון איר די נעשאָמע, האָבן די דאָזיקע כקירעס זי ווידער אופגעבראכט און זי ווידער פונדאָסניי שרעקלעך באליידיקט... „מיך האָט ער דעמלט ניט געהאלטן און האלט מיך די גאנצע צייט פאר קיין „יאָכיד״ ניט״...

און יענע אלע געדאנקען, וואָס האָבן זי פון צייט צו צייט פארט געמאטערט, וואָס האָבן קיינמאָל ניט דערלאָזט, אז דער גלייכגילט זאָל זיך א ווארעמע נעסט אין איר נעשאָמע אויסבויען, און ניט איין נאכט איז איר אויסגעקומען, פון שרעק פאר איר לעבן און פון כארפע פאר מענטשן, צו ווארגן, צו שטיקן און צו טרייבן זיי פון זיך, — אָט יענע געדאנקען האָבן איצט ווידער, נאָר שוין אלע מיטאמאָל, וואָס טיפער די פור איז אין וואלד ארײַן און וואָס נעענטער צו דער היים, צום אָרט, ווו די סרייפע פון איר לעבן האָט זיך אָנגעהויבן, אלץ ענגער און שטארקער זי ארומגערינגלט.

און דער, וואָס האָט צוליב זײַן טײַוועס און געניוס זי געפירט מיט גוואלד צו און פון דער כופע, געוואָרן דער פאָטער פון איר קינד, ער, אלעקסאנדער לאנדע, דער אייגנטימער פון הונדערט וועבשטולן און פון א יונג און שיין ווײַב, ער ליגט זיך אויסגעצויגן אין וואָגן, איינגעוויקלט אין דעם פעלץ, קיין ווינט זאָל אים כאָלילע ניט דורכנעמען, און ער רעדט פון שלאָף ארויס... ער פלאפלט נאָך מיסטאמע אלץ וועגן דעם ווערט פונעם „יאָכיד״, און עס ווילט זיך איר אָנכאפן אים פארביידע אקסל, אים אופוועקן און זאָגן:

— הער, דו, אלעקסאנדער, א סאָף צו דער שפיל... זײַ וויסן, אז ניט אזוי צוליב דער קראנקער מאמע פאָר איך... איך פאָר, דו זאָלסט וויסן, צוליב דאניעלן. צו אים פאָר איך, צוליב אים פיר איך דעם דאָקטער...

מיטאמאָל גייט איר דורך א שרעקלעכער געדאנק: „ביט צו דאניעלן פאָר איך... איך פאָר אף קיווער־אָוועס פון מײַן ליבע...״

און זי בלײַבט זיצן אָנגעבויגענערהייט, בלאָנקעט מיט די ברייט־פאנאנדערגעעפנטע אויגן איבער דער נאכט — ווארט אף עפעס און אף עמעצן...

און די לעוואָנע שווימט איבער די פאָלעסיער וועלדער. די ערד איז באדעקט מיט פינקלענדיקן פריר־טוי. ערגעץ אף די זומפן שרײַט נאָך אלץ דער קראנקער פויגל. לויט דער קעלט און לויט די פלאקערנדיקע שטערן דארף שוין גיך אָנהייבן טאָגן.

די פערד טוען פלוצעם א נעם דעם וואָגן. ס'קאָן דאכטן, אז דער אשמעדײַ האָט פארגעסן אין זײַנע היסכײַוועס, געלאָזט די פערד אף א פרעמדן וועג, באנאכט, אף העפקער... נאָר ער, דער דרעמלענדיקער באלעגאָלע, ווי באָר די פערד האָבן א נעם געטאָן דעם וואָגן, האָט טייקעף דעם קאָפּ אופגעהויבן.

— האָדיע, נו... — ציט ער שטײַפער אָן די לייצעס, — בארג־אראָפּ הייבט

אײַך אָן צו שטעכן דער האָבער. טפּרר־ר! אזוי קריכט איר, ווי א נאָגיד נאָך א שוויץ־באָד... טפּרר־ר!

דער פּאַרטאָגיקער ווינט פאַרטראַגט זײַנע רייד, און זי, איוועּ, הערט ניט, וואָס דער אַשמעדײַ רעדט צו די פערד. זי וויל אים בעטן: טרײַבט ניט, מענטש איינער, אזוי שטארק די פערד. ס'איז ניט פאר מײַנע קויכעס ארײַנצופאָרן אין מײַן אמאָ־ליקער היים, פונוואנען מ'האָט מיך מיט כויזעק ארויסגעטריבן.

זי האָט זיך צוגערוקט צום אַשמעדײַ, רעדט צו אים אריבער זײַן אקסל:

— פאָרט ניט אזוי גיך, ליבער מענטש, ס'איז ניט פאר מײַנע קויכעס צו באַגע־געגענען זיך מיט דאבײַעלן, זיך טרעפן מיט מײַן מאמע... זי איז מײַן גרעסטער סוינע. ווען ניט די מאמע מיט איר ברודער אבושל, וואָלט עס ניט פאָרגעקומען... מײַן מאמע האָט מיך פײַנט געהאט נאָך פונעם וויגעלע. זי האָט אלעמען פײַנט געהאט, נאָר מיך מער פון אלע... איין־און־איינציקע, א באַסיעכידע, און אזא פײַנטשאַפט... פאר וואָס?

דער ווינט פאַרטרײַבט איר אין פאָנעם ארײַן דעם אַשמעדײַס גרויסע באָרד. זי פילט עס אָבער ניט. נאָר ווען יענער בייגט זיך אָן און טוט אף איר א געשריי: „מאַדאַם, האָדיע, נו, האַלט זיך פאר דער דראבינע!...", ערשט דעמלט דערזעט זי זיך שטיין אף די קני לעם אַשמעדײַ, ביידע הענט אירע אף זײַנע אקסל... האָט זי טאַקע צו אים גערעדט? ס'קאָן דאָך ניט זײַן!

זי פרעגט בא אים:

— מענטש איינער, איך האָב אײַך דען עפּעס געזאָגט?

נאָר דאָ האָט זיך דער אַשמעדײַ אופגעהויבן אף די פיס, א ברום געטאָן איבערן גאַנצן וואַלד: „האָדיע, נו!" און א שפרונג געטאָן פון וואָגן ארויס. און איידער זי האָט באַוויזן צו באַנעמען, וואָס דעם באַלעגאָלעס געשריי, זײַן שפרונג פון וואָגן דארף הייסן און באַטײַטן, איז דער וואָגן שוין געלעגן אף א זײַט, זי, איוועּ, באַם אַשמעדײַ אף די הענט, און איבער איר קאָפּ דרייט זיך אין דער לופטן א ראָד.

— האָדיע, נו, — זאָגט צו איר דער שמײַסער, — נאָך מיט מאַזל...

זי קלײַבט זיך ארויס פון זײַנע הענט און הייבט זיך אוף אף די פיס.

— מ'האָט דאָך געקאָנט אומקומען.

— האָדיע, נו, כ'האָב דאָך ניט געקאָנט ארופאָרן אף א מענטשן...

— אף וועלכן מענטשן?

— אָן־אָ, — ווײַזט ער מיטן בײַטש־שטעקל, — אָן־אָ אפּן וועג ליגט א מענטש...

דער טומל און ראַש, די איבערשרעק־געשרייען פון אונטער דעם איבערגע־קערטן וואָגן, באַזונדערס דעם אַשמעדײַס ברום, וואָס האָט אופגעטרייסלט דעם פּאַרטאָגיקן וואַלד, האָט אויך אומגעקערט אף א ווײַלע דעם סאָלדאַט צום לעבן.

ער עפנט די אויגן. ארופצו, צווישן דיביימער, — אָן איבערגעקערטע פור, מענטשן, פערד מיט פאַריסענע קעפּ, דער דישל שטעקט אין הימל... און הארט צו דער ערד, אָנגעשפּארט אָן א בוים, שטייט די לעוואָנע אָן אויסגעצויגענע, א

ווײַסע... ניין, ס׳איז ניט די לעוואָנע. די לעוואָנע איז פריִער צעבראָכן, צעבראָקלט און צעשאָטן געוואָרן. ס׳איז פּאָשעט א ריפּטל ווייצן ברויט...

און דאָ דערזעט ער: פון קייווער ארויס קריכט די שוועסטער. דעם קאָפּ אירן זעט ער ניט. ער זעט נאָר צוויי נאַקעטע הענט, פארבלוטיקטע ביז די עלנבויגנס. אָט די צוויי פארבלוטיקטע הענט וויגן זיך איבערן בערגל זאמד און ציִען זיך מיט די צעשפּרייטע אײַנגעבויגענע פינגער צום ריפּטל ווייצן ברויט.

דעם סאָלדאט ווערט די גאל־ביטערניש אין מויל נאָך געדיכטער. די צונג — א טרוקן שטיק האָלץ.

— ראָכל, — בעט ער זיך בא איר, — ראָכל, נעם ניט צו דאָס גאנצע ריפּטל, גיב מיר אויך א שטיקל...

די צאפּליע אף די לאנגע שווארצע פיס נעמט אים ווידער פּיקן, אָן אופהער, ביז מעשוגע צו ווערן, מיט דעם גרין־געלבלעכן שנאָבל אין די שלייפן ארײַן.

און באלד ווערט אלץ צוריק אײַנגעהילט אין א הייסער שווארצקײַט — די פור, די מענטשן, די צוויי פארבלוטיקטע הענט, דאָס ווייצענע ריפּטל ברויט, — אלץ ווערט פאר זײַן אויג פארלאָרן און אָפּגעווישט.

די פרוי איז צופרידן, וואָס די פור האָט זיך איבערגעקערט. זאָל זײַן דורך אזא צופאל, אבי דער וועג זאָל פארלענגערט ווערן... איר איז זייער שרעקלעך ארופּצופאָרן אפן בעסוילעם פון איר יוגנט.

דער מאן, נאָך אלץ שלעפעריק־דערשראָקן, ווארפט זיך אפן דאָקטער, מאכט דערבײַ ווילד מיט די הענט, רעדט עפּעס מיט א מעשונע דין קעלכל, וויל טייקעף וויסן: וויפל גאזלאָנים זײַנען אָנגעפאלן און צי וועט דער אשמעדײַ קאָנען אליין זיי בײַקומען? צווישן די באלעגאָלעס שעמט ער דאָך פאר א גוואר...

— איך קויף אים א פערד. זאָגט אים, אז איך וועל אים קויפן...

— שווײַג שוין בעסער, יאָכיד איינער, — גייט צו צו אים די פרוי, — קיינער איז אף דיר ניט אָנגעפאלן. דו ביסט א גרעסערער פאכדן, ווי איך האָב זיך פאָרגעשטעלט...

זי העלפט דעם דאָקטער אופהייבן זיך פון דער ערד:

— קומט, אפן וועג ליגט א מענטש.

דער דאָקטער, וואָס האָט ווינציק־וואָס געהאט צו טאָן בא אזעלכע באדינגונגען לעבן קראנקן, שטייט מיט פאנאנדערגענומענע הענט, פינטלט מיט די וויִעס — בייסן פאלן זײַנען בא אים פארלאָרן געגאנגען די ברילן און איצט, ניט געקוקט אף דער שטארקער לעוואָנע־ליכט, זעט ער מאמעש ניט, וואָס ארום אים טוט זיך.

ס׳איז אויך צוגעגאנגען דער מאן.

— נו, וואָס? — פרעגט ער מיט אומגעדולד. — ער פארשטעלט זיך ניט?

— ניין, ער פארשטעלט זיך ניט, — ענטפערט אָפּ דער דאָקטער מיט א זיפץ, — טוט א נעם זײַן האנט. דער מענטש איז אין פײַער... — און אין דעם דאָקטערס קאָל הערט זיך יענע אומבאהאָלפנקײַט, וואָס רופט ארויס מער ראכמאָנעס צו דעם, וואָס וויל העלפן און קאָן ניט, ווי צו דעם, וואָס נייטיקט זיך אין דער הילף. — יאָ,

אַ שוועוער צופאַל... דער פּוס איז בא אים אופגעלאָפן. ס'קאָן דאָ זײַן אַלץ, אפילע אַ גאַז־פּלעגמאָנע. ס'איז זייער מעגלעך... אַט טוט אַ נעם, אַלעקסאַנדער באַטאַנאָ־וויטש, זײַן פוס, וועט איר אויך זען...

אַלעקסאַנדער באַטאַנאָוויטש איז אוועק אָנטאָן דעם פּעלץ:

— וואָס זאָגט איר אף דער קעלט? — ער שפּאַנט אין דעם פּעלץ לענגויס דעם וואָגן היין און צוריק. — איליא איליטש, דערוויסט זיך בא אים, ווער איז ער?

— דערוויסן זיך, ווער ער איז? איין קליניקײַט. דאָס איז גראַדע דאָס סאַמע שווערסטע.

דער דאָקטער בייגט זיך ווידער אָן און טאַפּט נאָכאַמאָל דעם קראַנקנס דויפּעק.

— מער פון אַלעמען לײַדט פון אַ מילכאָמע דער פּראָסטער מענטש. ס'איז דאָך הימל־שרײַענדיק... ס'איז בא מיר קיין צווייפל ניט, אַז דעם סאָלדאַט האָט מען אויסגעשריבן פון שפּיטאָל פאַר דער צײַט.

— איליא איליטש, — זאָגט די פרוי, — לאָמיר ניט פּאַטערן קיין צײַט. אין דעם צושטאַנד, אין וועלכן דער קראַנקער געפינט זיך, קאָנען מיר זיך דען פון אים עפּעס דערוויסן?

— ניין, אין קיין פאַל ניט. און ווער דער סאָלדאַט איז, פונוואַנען און וווהין ער גייט, שפּילט, מיין איך, אַצינד קיין שום ראָליע ניט... אונדז איז געבליבן צו פאָרן אַ ווערסט צוואַנציק?

— ניט מער. — און זי דרייט זיך אויס צום באַלעגאָלע, וואָס שפּאַנט די פערד אין וואָגן. — זײַט אַזוי גוט, רעב לייזער, ברענגט אַהער די דראַבינע.

— נו אָט, נאַ דיר גאָר אַ דראַבײַנע... איך וועל אים נעמען אף די הענט און האָדיע...

— ניין, רעב לייזער, ברענגט, זײַט מויכל, די דראַבינע. — און צום מאַן זאָגט זי: — דעם סאָלדאַט וועלן מיר מיטנעמען מיט זיך, און דאָרטן וועלן מיר שוין זען, וואָס ווײַטער צו טאָן.

דער דאָקטער איליא איליטש, דער אַלטער באָכער מיט דער שיינער שוואַרצער באָרד, הערט זיך צו מיט פאַרמאַכטע אויגן צו דער פרויס קאָל — עפּעס נײַס הערט זיך אין איר קאָל, עפּעס גאָר אַנדערש קלינגט איר קאָל דאָ, אין אָט דעם ערעוו־ווינטערדיקן לעוואָנע־קאַלטן וואַלד.

— דו ביסט מאַסקים? — פרעגט זי דעם מאַן.

— גאָט איז מיט דיר... פאַרשטייט זיך, מאַסקים.

אַלעקסאַנדער לאַנדע שטייט באַם וואָגן פון קאָפּ ביז די פיס אין לעוואָנע־ליכט. פון דער גאַנצער נעסיע איז ער אומצופרידן. די ליפּן פאַרקרימט. אַלץ און אַלעמען איז ער כוישעד. אומעטום און שטענדיק זעט ער אָן אונטערגעשטעלטן פוס... מ'וויל אים אומברענגען. ער איז זיכער: דער אַשמעדײַ האָט אומישנע איבערגעקערט די פור. דעם סאָלדאַט האָט מען אויך אומישנע אוועקגעלייגט אפן וועג. ס'איז אַ פאַר־שטעלטער סאָלדאַט. קיין גוטס וועט דערפון ניט אַרויסקומען... ער דערפילט שטאַר־קער דעם אַלטן ווייטעק אין בויך.

— וואָס זשע שטייסטו, אַלעקסאַנדער?
— מיט וואָס קאָן איך אים העלפֿן?
און ווי שטענדיק, ווען פּאָר זײַנע אויגן טרעפֿט מיט עמעצן אַן אומגליק, רוקט ער אַפּגיך אַרײַן די האַנט אין זײַט־קעשענע — גרייט צו געבן יענעם אַ נעדאָווע.
די פֿרוי גייט צו צו אים זייער נאָענט און זאָגט זייער שטיל:
— אַלעקסאַנדער, מ׳דאַרף העלפֿן אַריבערטראָגן דעם סאָלדאַט, מעגלעך, אַז ער איז אַ יאָכיד.
איר קאָל האָט אויך ער ניט דערקענט... פֿול מיט גאַל און מיט ביטל.

IV

די שטערן לעשן זיך. פֿון דער לעוואָנע גייט ניט קיין ליכט, נאָר אַ באַזילבערטע גרויקייט. ס׳טאָגט. דער קאַלטער ווינט שטאַרקט זיך, קריכט אין די ביינער אַרײַן — ניט ווײַט צו זון־אויפֿגאַנג. די מיט שוים־באַדעקטע פֿערד שפּאַנען שווער. די רעדער סקריפּען.
דער אַשמעדײַ דרעמלט. אים פֿאַלט אַפֿילע ניט אײַן, אַז זיי, די כאַשעווע פּאַר־שוינען, וואָלטן אים געמעגט באַדאַנקען, זאָגן כאָטש אַ גוט וואָרט פֿאַר זײַן מעסי־רעס־נעפֿעש. ווען ער שפּרינגט באַצײַטנס פֿון וואָגן ניט אַראָפּ, שטעלט ניט אונטער זײַן האַלדז־און־נאַקן, זײַנע הענט, וואָלטן זיי געוויס געמאַזיקט געוואָרן.
די פֿרוי האָט זיך צוגעשפּאַרט באַם קראַנקן צופֿוסנס. ער ליגט נאָך אַלץ אַ פֿאַר־טראָגענער, אָבער שוין אַ שטיל־געבליבענער. בלויז פֿון צײַט צו צײַט אָטעמט ער האַסטיק און הילכיק.
איוועס קוקט מיט אַ גוטן שמייכל, ווי דער דאָקטער שפּאַנט נאָכן וואָגן. די הענט פֿאַרלייגט אָפּן רוקן, דעם קאַפּ פֿאַריסן. ער הייבט מאָדנע הויך די פֿיס, די באָרד איז צעשפּאָלטן פֿונעם ווינט אָף צווייען. ער פֿײַפֿט אויס דעם ניגן פֿון זײַן באַליבט לידל, וואָס ער זינגט אָף אַלע קערמישלעך:

> ס׳האָט זיך מיר די זיפּ צעזיפּט,
> זי האָט זיך מיר צעשאָטן,
> זי האָט זיך מיר צעשאָטן,
> ס׳האָבן זיך די שיך צעריסן,
> טאַנץ איך אין די זאָקן.

און ווען ער דערגייט צום רעפֿרען: „טאַנץ, טאַנץ, טאַנץ אַ ביסעלע מיט מיר...״, הייבט ער אָן צו פֿײַפֿן גאָר ייִנגלש־פֿאַרשײַט, און די פֿיס הייבן זיך איבערן וועג נאָך העכער. סאַראַ ליבער מענטש, טראַכט זי וועגן דעם דאָקטער, ער לעבט, דוכט זיך, נאָר פֿאַר אַנדערע. אָט שוין דאָס פֿינפֿטע יאָר, ווי מ׳זעט אים אַלע פֿאַרנאַכט אָף זײַן נידעריק, צווייערעדערדיק בריטשקעלע. צווישן די צוויי אויסגעקרימטע דיש־לעס — אַ הויך דאַר געל פֿערד. ער פֿאָרט אַרום, דער דאָקטער, איבער די ענגע

געסלעך, צווישן די קרומע הײַזלעך. מ׳זאָגט אפילע: ער האָט זיך באַזעצט אין דער גובערניע־שטאָט נאָר דערפאַר, ווײַל ס׳וווינען דאָרט א סאַך קאַפּצאָנים... ער וואַרט ניט, מ׳זאָל אים רופן, ער גייט אַליין איבער די הײַזער. ער קומט אַרײַן, ווי א היי־מישער, ווי אַן אייגענער. קאַפּצאָנים שעמען זיך ניט פאַר אים מיט זייער קרענק און דאַלעס... יאָ, דער דאָקטער איז אַן אידעאַליסט! זי איז אים אוואדע זייער און זייער דאַנקבאַר, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט אַלץ און אַלעם, זיך געלאָזט מיט איר אין אַזא שווערער נעסיע. אָבער... פון זײַן גוטסקײַט, פון זײַן איבערגעגעבנ־קײַט, פון זײַן גרייט זײַן צוליב איר אַף אַלץ ווערט איר פון טאָג צו טאָג שווערער. זי פילט, זי דאַרף זיך באַפרײַען פון דעם... צו א גרויסער באַלכויוו ווערט זי אים...

דער מאַן, פאַרנורעט דעם קאָפּ אין דעם אופגעשטעלטן קאָלנער, קאָן ניט פאַר־טראָגן דעם רייעך, וואָס טראָגט זיך פון די צעהיצטע פערד. ער זיצט לעבן אָנ־טרײַבער, רייכערט דעם טערקישן ציגאַר און איז צופרידן, וואָס גראָד איצט, ווען דער מאַרק איז פאַרוואָרפן מיט סכוירע און באַ אים ליגט א פולער סקלאַד, האָבן זיי, די אַרבעטער, געמאַלדן דעם שטרײַק... „זאָלן זיי דאָרטן האַלטן הייסע רעדעס אַפן לײדיקן מאָגן״... ער, אַלעקסאַנדער נאַטאַנאָוויטש לאַנדע, האָט צוגענומען די שליסלען פון פאַבריק און פאָרט מיט דעם ווײַב מעוואַקער־כוילע זײַן איר מאַמע... אייגנטלעך, פאָרט ער צו איר טאַטן. דער אַלטער גאַווריעל באַיאַר איז אָנגעשטאָפּט מיט געלט. מ׳דאַרף אים אַרײַנעמען אין שוטפעס...

די פרוי, זעענדיק, ווי ער, א באַרויקטער פון עפּעס, א צופרידענער, רייכערט מיט האַנאָע דעם ציגאַר, זאָגט מיט א באַהאַלטענער סינע:

— אַלעקסאַנדער, דער סאָלדאַט קאָן אַמאָל ניט שטאַרבן אַפן וועג?

— מער פעלט ניט, — ווערט ער אופגערעגט, — אין אַזא צײַט...

— וויאַזוי דו האָסט עס פאַר אַלץ מוירע. מיט מיר ביסטו געווען א העלד.

— איוועע, וואָס איז מיט דיר הײַנט?

— איך וויל אויך ווערן, ווי דו, א יאַכיד...

ער ענטפערט ניט. מיט א ווײַב איז גלײַכער, אַז מ׳רעדט ווייניקער.

— טרײַב די פערד, שלאָף ניט, — טוט ער א שטויס מיטן עלנבויגן דעם אָנ־טרײַבער, — א מענטש זאָל האַלטן אין איין שלאָפן.

דער אַשמעדײַ עפנט ניט די אויגן. ער טוט זיך א קראַץ מיטן בײַטש־שטעקל הינטערן אויער:

— האַדיע, נו, די פערד גייען באַרג־אַרוף...

— פון ווען אָן זשאַלעוועסטו פרעמדע־פערד?.. טרײַב, טרײַב! מ׳דאַרף דעם קראַנקן וואָס גיכער אַרײַנפירן אין א שטוב. איך מיין, איוועע, אין דער ערשטער שטוב וועלן מיר אים אַראָפּטראָגן. מיר האָבן געטאָן פאַר אים אַלץ. סאָפּקאָלסאָף טאָר מען דאָך ניט...

זי וויל אים זאָגן: „כ׳ווייס, כ׳ווייס, דו האָסט שוין אויסגעקויפט דײַן געוויסן״. נאָר דאָ באַמערקט זי: דער סאָלדאַט וואַרפט פון זיך אַראָפּ דעם צודעק, הייבט זיך אונטער אַף די עלנבויגן, דרייט דעם קאָפּ. די אויגן זײַנען פאַרמאַכט. דער האַלדז

אָנגעשטרענגט־אויסגעצויגן. ער פירט מיט דער ווײַסער צונג איבער די ליפּן. הייסט זי אָפּשטעלן די פֿערד, שלעפּט ארויס די בלעכענע קיילע, לייגט אוועק דעם קראַנקנס קאָפּ צו זיך אף די קני, און, ניט וואַרטנדיק, ביז דער דאָקטער וועט צוגיין צום וואָגן, געבן זײַן האסקאָמע, בעמט זי שוין דעם קראנקן זײַן דאַרשט.

דער סאָלדאַט שלינגט הילכיק, פּארכלינעט זיך, דער קין ציטערט און די ציין קלאַפּן אָן דער קיילע. גרויסע טראָפּנס שווייס באַדעקן זײַן שטערן. און פון דער לאַהעטקייט, מיט וועלכער ער טרינקט, און פון דעם, וויאַזוי דער גוף זײַנער טרייסלט זיך דערבײַ, ווערט די פרוי אויך דורכגעדרונגען מיט ציטער און צאַר. ניט טראַכטנדיק, וואָס עס קאָן דערנאָך דעם קראנקן קאָסטן אזא קאַלטער טרונק, באַמיט זי זיך וואָס מערער און בעסער שטילן זײַן דאַרשט. אָבער וואָס פלײַסיקער זי וויל עס טאָן, אַלץ ערגער באַקומט זיך בא איר. די קיילע פאַלט שיר פון אירע הענט ניט ארויס, דאָס וואסער רינט אים איבער דער באָרד, איבערן שינעל.

— גענוג, גענוג, — לויפט צו דער דאָקטער, — גאָט איז מיט אײַך, אזא קאַלטן טרונק בא אזא טעמפּעראַטור... — ער וויל פאַריכטן די ביילן, די ברילן זײַנען אָבער אף זייער אָרט ניטאָ, מ׳האָט זיי טאקע ניט געפונען. דער דאָקטער טאַפּט ווידער באַם קראַנקן דעם דויפעק, ער לאָזט דערבײַ אראָפּ און וואַרפט באַלד אונ־טער די ברעם צוריק אף ארוף: — נד־דא, — זאָגט ער, — ס׳וואָלט גוט געווען, ווען מ׳גיט אים אַ ביסל ווײַן.

— אַלץ שטייט דאָרט אפן אָרט, — טוט אַ זאָג דער אשמעדײַ און גיט באַלד צו, — אַ ביסל ווײַן קאָן אַ געזונטן אויך ניט שאַטן...

די פרוי, אַ צופרידענע, וואָס מיטן ווײַן קאָן מען פאַריכטן איר פעלער, ווענדט זיך צום מאַן:

— אַלעקסאַנדער, דערלאַנג אַ פלאַש ווײַן. קיין סאך וועט ער ניט אויסטרינ־קען, און אויב די מאַמע וועט זיך בייטיקן, וועלן מיר...

— וועגן וואָס איז דאָ צו רײדן, — שלאָגט ער איר איבער, — זאָל ער טרינ־קען וויפל ער וויל... עפּעס רעדט ער, דוכט זיך. ווען ס׳גיט זיך אײַן צו דערוויסן, ווער ער איז?

— קיין קלאָר וואָרט, — זאָגט דער דאָקטער און גיסט ארײַן אַ ביסל ווײַן פון דער פלאַש אין דעקל פון דער בלעכענער קיילע, — קיין קלאָר וואָרט וועט איר זיך פון אים ניט דערשלאָגן. נו, איוואַ גאַווריליאָוונאַ, — דערלאַנגט ער איר אף ארוף דאָס דעקל מיט ווײַן, — נאַט און גיט אים אויסטרינקען.

ער שטייט און קוקט מיט קינע, ווי זי פּאָיעט דעם קראַנקן, ווי זי דעקט אים אײַן, ווי זי פאַרשאַרט אים די האָר פון די אויגן, און זאָגט קימאַט בייז:

— איר וואָלט געווען אַ גוטע בארעמהאַרציקע שוועסטער...

זי וואַרפט אף אים אַ זייער וואַרעמען בליק:

— אַ שוועסטער? יאָ.

דער דאָקטער טוט אַ שטילן זיפץ און, ניט וואַרטנדיק, ביז די פור וועט רירן

פון אָרט, לאָזט ער זיך ווײַטער שפּאַנען באַם זײַט וועג. עמעצער פאַרלעשט די לעצטע שטערן אין הימל.

די פור גייט ווידער באַרג־אַרויף. ס׳שאַרכעט. דער וואַלד בלײַבט שטיל־שטיל. ס׳דערהערט זיך אַ פריידיק געצוויטשער. נאָך אַ סאַך טונקל־כמורנע טעג קומט אַ זוניקער פרימאָרגן. דער אַשמעדײַ עפנט די אויגן, הייבט אויף דעם קאָפּ און נעמט טרײַבן שטאַרקער די פערד. און וואָס העכער די פור גייט באַרג־אַרויף, אַלץ ברייַ־טער און פײַערדיקער ווערט דער הימל.

די פרוי זיצט מיט אַראָפּגעלאָזטע ווייעס. פאַר די לעצטע צען יאָר האָט זי ניט געזען, ווי די זון גייט אויף... און דאָך קוקט זי איצט דורך די אַראָפּגעלאָזטע ווייעס. עפּעס פרעגט באַ איר דער מאַן, עפּעס רעדט צו איר דער דאָקטער, נאָר זי איז ווײַט פון זיי... זי איז דאָרטן. אין יענע זומערדיקע פאַרטאָגן. די מאַמע מיט אירע ברידער און שוועגערנס זאָלן זי ניט דערזען און באַמערקן, לויפט זי אַהין, ווײַט הינטערן דאָרף, צו דאַניעלן... קיינמאָל האָט זי ניט געקאָנט קומען די ערשטע. טאָמיד האָט זי אים שוין געטראָפן דאָרטן. אָט זעט זי אים זיצן, דאַניעלן. די זון גייט אויף. ער האַלט די פינגער פאַרוקט אין דעם ווילדן קאָפּ האָר. ער דרייט אַפילע צו איר דעם קאָפּ ניט אויס, ער באַמערקט, דוכט זיך, אַפילע ניט איר קומען... אָבער ווי נאָר זי זעצט זיך שטיל צו לעבן אים, פאַרוואַרפט ער די רעכטע האַנט אַרום איר האַלדז און זאָגט:

— אַף מײַן געלעגער האָב איך אַ גאַנצע נאַכט מײַן ליבהאַרציקע געזוכט, געזוכט און ניט געפונען...

דריקט זי צו איר קאָפּ צו זײַן אַקסל, ער קושט איר די האָר. זי ענטפערט אים:

— איך בין, מײַן האַרציקער פרײַנט, צו דיר אין פעלד אַרויס, איך האָב פאַר דער זון זיך אויפגעהויבן... לאָמיר זיך ביידע לאָזן אין די ווײַנגערטנער, מיר וועלן ביידע יעדעס איינציק ביימעלע באַקוקן. עפּשער בליט שוין אויף דאָס ווײַנשטאָקל, עפּשער פּיקן זיך שוין די טרויבעלעך, עפּשער שפּראָצן שוין די מילגרוימען...

— איווע טײַערע, — שלאָגט ער איר איבער. — דו ווייסט דאָך, אַז באַ מיר אין האַרצן האָבן שוין געפּלאַצט די קנאָספּן. ס׳בליט שוין דער גאַנצער ווײַנגאָרטן.

פלעכט זי אַרום ביידע הענט אַרום זײַן קאָפּ און רוימט אים אײַן אין אויער:

— ליבהאַרציקער מײַנער, דיר איינעם וועל איך אָפּגעבן די גאַנצע ליבע מײַנע... דיר, דאַניעל... דיר איינעם...

באַם סאָלדאַט ציטערן אויף די ווייעס — די ערשטע זון־שטראַלן, פילקאַלירנדיקע און וואַרעמע, קריכן אים אין די אויגן אַרײַן. דער ווײַן לאָזט זיך אויך פילן. אַ וואַרעמקייט צעגייט זיך איבער זײַן גאַנצן לײַב. ער עפנט די אויגן, און... מאַמעש אַנטקעגן אים, מיט דער האַנט צו דערלאַנגען, שטייט אַ גרויסע, ווי אַ ראָד, אַ פלאַם־פײַערדיקע זון.

אַ פאַרשיכּורטער פונעם ווײַן, און איבעראַשטער פון אַזאַ זון, קוקט דער סאָל־דאַט אַף די מענטשן, וואָס האָבן אויסגעדרייט צו אים די פּנעמער, און צעשמייכלט זיך...

דערנאָך קוקט ער זיך ארום מיט די שטארע טרוקן־גלאנציקע אויגן. זײַן פּאָנעם קעגן דער בלענדנדיקער זון־שײַן ווערט נאָך פלאַמיק־צעהיצטער.

— ווו בין איך? — שטאמלט ער. — ווער זײַט איר?..

אָבער ער איז ביז גאָר אָפּגעשוואכט. און באַם וועלן זיך דערמאָנען, וואָס מיט אים איז פאָרגעקומען און געשען, ווערט דער פּלאָנטער אין קאָפּ נאָך גרעסער, און ס'שליסן זיך אים די אויגן נאָכאמאָל צו.

דעם דאָקטער האָט זיך פאָרט אײַנגעגעבן ארויסצורײַסן באַם סאָלדאט עטלעכע ווערטער:

— די אלטע קרעטשמע... אורמאַם...

פון כידעש נעמט אלעקסאנדער לאנדע ארויס דעם ציגאר פון מויל און ווענדט זיך גראָד צום שמײַסער:

— האָסט געהערט? האָסטו פארשטאנען, וואָס ער רעדט?

— האָדיע, נו, וואָס זשע, כ'קען קיין יידיש ניט ריידן?

— אָבער וואָס קומט ארויס דערפון? — זאָגט דער דאָקטער. — פון דעם קאָן מען נאָך גאָרנישט ניט פארשטיין. די אלטע קרעטשמע, אורמאַם... וואָס זאָגט עס?

— ס'זאָגט טאקע גאָרניט, — ענטפערט אלעקסאנדער שוין גאָר גלײַכגילטיק, — אָבער איך האָב שוין פאר אים איצט גאָר קליינע צאָרעס... איוועע איז געוועזן גערעכט, מיר וועלן אים פארפירן צום שווער און דאָרטן...

און דאָ, באַ אלעמענס שטוינונג, טוט די פרוי א פריידיק געשריי, בייגט זיך אָן צום סאָלדאט און נעמט אים גלעטן דאָס פּאָנעם.

— אורעמעלע? דאָס ביסטו, אורעמעלע?..

דער סאָלדאט מורמלט עפּעס א ווײַלע, טוט א שמייכל און ווערט צוריק פארזונקען אין שלאָף. די פרוי נעמט ניט אראָפּ אירע אויגן פון דעם סאָלדאט.

אלע אפן וואָגן קוקן צו, ווי זי נעמט פירן מיטן פינגער איבער זײַנע שווארץ־געדיכטע ברעמען, איבער די פארפלאָנטערטע האָר, וואָס שלאָגן זיך ארויס פון אונטער זײַן היטל.

זי זאָגט קיינעם גאָרניט. זי הייבט בלויז פון פארוואונדערונג וואָס אמאָל שטארקער די אקסל: אָט דאָס איז ער, יענער אורעמעלע, אָט יענץ צוועלפיאָריק דאר ייִנגעלע, דאנילעס ברודערל, וואָס האָט צוריק מיט צען יאָר איר געהאָלפן פון דער היים אנטלויפן?.. אָט דאָס האָט ער מיט אקיוועץ זי געפירט אין דעם ווײַסן כופּע־קלייד, געטריבן דאָס פערד איבערן וואלד אין יענער ווינטער נאכט? ער, אורעמל, איז דעמלט געפאָרן מיטן וואלד אָן א וועג, געטריבן דאָס פערד מיט אלע זײַנע קינדערשע קויכעס. אקיווע האָט אפילע מוירע געהאט, אז פון דעם, וואָס דעם שליטן ווארפט אזוי אין אלע זײַטן, קאָן ער צעבראָכן ווערן. דער שליטן האָט זיך געקלאפּט אין די פארשנייטע סאָסנעס, און זי, איוועע, האָט געהאלטן איין אײַן בעטן:

— אורעמעלע, פאָר גיכער, מײַן גורל איז אין דײַנע הענט!

נייך, ער, אורעמל, איז דעמלט ניט שולדיק געוועזן, וואָס די ברידער האָבן זי געכאפּט און געבראכט צוריק...

זי קוקט נאָך אַלץ זייער אָנגעשטרענגט אַף דעם פאַרוווּנדעטן סאָלדאַט, אַף זײַן פאַרוואַקסן פּאָנעם און זאָגט, ניט אויפהייבנדיק דעם קאָפּ, צום דאָקטער:

— ס׳ווערט שרעקלעך... זייער שרעקלעך... ווי גיך ס׳לויפן אַפילע שלעכטע יאָרן.

V

צום הויף, אומדערוואַרט און אומגעריכט, איז אָנגעקומען די ידיעה: איווע פאַרט מיטן מאַן. זיי שטייען באַ דער קרעטשמע. זיי האָבן פון ערגעץ געבראַכט אהיים ייִצכאָקס מיזיניק, דעם סאָלדאַט. זי, איווע, רעדט מיט דאַניִעלן אונטער דעם באַרנבוים...

איז אײַן שטוב געוואָרן מאַמעש אַ בעהאָלע — אײַן ערגעץ ניט אויפגעראַמט און ניט צוגעקליבן. די כאַלע זיצט נאָך אײַן אויוון, ס׳איז פאַר טשאָלנט־רוקן. פון אַזוי־פיל שטוב־אַרבעט, ערעוו שאַבעס, דרייען זיך העם גאַנצן טאָג אַזוי אויך די טיכלעך אַפן קאָפּ. און דאָ נאָך — געסט... און וועלכע געסט! נאָך צען יאָר באַרויִגעז זײַן פאָרט זי מיט איר קאָוועד אַלײן, די באַסיעכידע, די גרויסשטאָטישע גווירנטע. דאָס איז דאָך ניט די מומע ליבע, וואָס קומט צופוס מיטן שטעקן אײַן דער האַנט: מ׳באַגעגנט זי מיטן פאַלשן „אוי, זעט נאָר, סאַרא גאַסט מיר האָבן", און דערמיט קאָן מען יויצע זײַן.

די ווײַבער, מיט קוילעס, ווי אַף אַ סרייפע, רופן צונויף די קינדער, פאַרשפאַרן הינטער זיי די טירן, און אײַנציקווײַז רײַבן זיי מיט די לײַוונטענע פאַרטעכער די פאַרמורזעטע פּענעמער. די כעוורעלײַט שלאָגן זיך באַ די מוטערס אײַן די הענט, ווי צעפלאָכטע הינער. מע הייבט זיי אָן איבערטאָן, באַ די מאַמעס פאַלט אַלץ פון די הענט. לאָזט מען אויס צו די קינדערס קעפּ: ערשט אַף פּייסעך אויפגענייט אַ פּאָר נײַע הייזלעך, און זיי קריכן שוין אַף אים ניט אַרוף. אַז ס׳וואַקסט, מײַנע סאָנים אַף צעפּיקעניש, ווי קראָפּעווע באַם פּלויִט.

אָפּגעפּאַרטיקט מיט די קינדער, נעמען די ווײַבער זיך אַלײן אויך צופּוצן, זיי קעמען צו די האָר. די מומע ליבע העלפט צו ביילען. יענע, די לאַנגע דאַרע ביילע, טראָגט שוין ווידער אַף דעם לינקן פוס אַ פּוישט... זי איז ווידער פאַרגאַנגען אײַן טראָגן. פונעם לעצטן קימפּעט איז נאָך ניט אוועק אַפילע קיין זעקס כאָדאָשים. ביילע באַמיט זיך מיט אַ האָרנאָדל צו פאַרשפּיליען אַף דעם לינקן פוס די קנעפּ פונעם שוך מיט די הויכע כאָליווקעס. דערבײַ רײַבט זי אַרײַן אַ זויערע אוגערקע און וואַרפט אײַנציקע ווערטער:

— מ׳האָט... איר... גאָר... שלעכטס... געטאָן...

פאַרשטייט מען, וועמען זי מיינט און וואָס ביילע וויל דערמיט זאָגן.

— וואָס האָט זי דעמלט, איווע, פאַרשטאַנען? אַ קעלבל נאָך... און אַ קעלבל דאַרף מען פירן אַפן שטריקל...

— געוועזן טאקע א ווילדע ציג.
— מיילע, זי איז נעבעך געוועזן גוט פארקאַכט.
— בא דאניעלן וואָלט זי געפּוכנעט.
— זי וואָלט, ווי מאלקע, געזעסן טאָג ווי נאכט מיט דער נאָדל...
— און... ער... וואָלט געפּארבט... די ברעטלעך.

דאָ, אף די רייד, קומט אריַין דער הערשער פונעם הויף און פון אלע גיטער — דער שווער, גאַווריעל באַיאר.

— ווייַבער, וועגן ד ע ם קיין וואָרט ניט, וועגן ד ע ם זאָל ניט דערמאָנט ווערן. פּוסטע מילן, סאַראַקעס. — און צו דער שוועסטער: — דערקלער זיי, ליבע, אז יענעמס נעשאָמע איז א שווארצער וואַלד...

און בא דער טיר, ניט אויסדרייענדיק זיך, פארזאָגט ער:

— איר זאָלט אָנטאָן די יאָמטעוודיקע מאלבושים, גיט איבער אין מיַין נאָמען ווערוועלען, נאפטאַליען, זיַינוועלען און סימכען, זיי זאָלן אראָפּווארפן די ליַיביקעס און אָנטאָן די קאָרטענע קאפּאָטעס מיט די שאבעסדיקע היטלען.

און ער איז ארויס. די בעהאָלע איז נאָך גרעסער געוואָרן. אין דער קראנקער פארגעסן אלע. די קראנקע נעבעך זיצט דאָרטן, אין דעם וויַיטן ביידערל, איינע אליין און האלט דאָס באָק־לעמעלע אף די הענט.

וויַיט פונעם הויף, קימאט בא דעם בערעזע־וועלדל, האָט איוועַ דערזען: מיט דעם וועגל, דורכן וויהאָן, גייט איר די גאנצע מישפּאָכע אנטקעגן. דער טאטע שפּאנט פאָרויס, גייט גיך, דאָס פּאָנעם פארפלאמט, די פּאָלעס פון דער צעלאָזטער קאַפּאָטע פלאטערן אפן ווינט. הינטערן טאטן גייען אירע ברידער, אלע פיר אין איין ריי — די זיַידענע קאשקעטן אף א זיַיט, זיי שפּאנען ברייט אין די קויטיקע, אין די הוי־פארשמירטע שטיוול.

די וויַיבער, ניט געקוקט אף דער קעלט, — אין די געקוויטלטע קאָפּטלעך, אין די פּיל־געפּאלדעוועטע און ברייט־געשליארעוועטע קליידלעך, אין די געקנעפּלטע שיך אף די הויכע קנאפּל, און ארום זיי א וועלט מיט קינדער — גרויסע, קלענערע און גאָר ברעקלעך.

די מוטער זעט מען ניט צווישן זיי. אפּאָנעם, זי הייבט זיך שוין פון בעט ניט אוף. נאָר וועדליק אלע זיַינען ארויס אזוי „אויסגעסטראָנצלט", פארשטייט זי, איווע, — די מאמע לעבט נאָך... „ווי שווער ס'וועט מיר זיַין צו באגעגענען זיך מיט דער מאמען... איך קאָן זיך ניט ווארפן זי קושן... איך קאָן ניט! איך קאָן איר ניט מויכל זיַין".

גאָר פון הינטן, וויַיט פון אלעמען, בא דער זיַיט, גייט די מומע ליבע — די קלוגע, די שיינע, נאָר די אָרעמע מומע. מיסטאמע איז זי געקומען צום ברודער, ווי טאָמיד, אין א נויט־באדערפעניש, אופּמאָנען דעם רעשט נאדן אירן. דער פעטער שמאריע שיקט זי... און עפּשער איז די מומע ליבע געקומען נאָך א גרוס פון דער טאָכטער. שיפרע האָט געקאָנט אָנשריַיבן, אז זי, איווע, קליַיבט זיך אהיים צוגאסט.

אכוץ דעם טאטן און דער מומע ליבע זײַנען איר דאָ אלע פרעמד. נאָך מער ווי פרעמד.

יענע אלע איבעריקע, באזונדערס די ברידער, זײַנען אירע סאָנים. אָט אזוי, אין די זײַדענע קאשקעטן אף דער זײַט, ווי איצט, באם קאבאָלעס־פּאָנעם, מיט די פײַנע שמייכעלעך אף די רויטע ליפּן, אזעלכע לײַטיש־בעני־מעסדיקע, האָבן זיי צוריק מיט צען יאָר א האלב־לעבעדיקע ארויסגעבאגלייט זי נאָך דער „כאסענע“ פון דער היים.

ניין, די ברידער האָבן זיך פאר די יאָרן גאָרניט געביטן. די בערד זײַנען בא זיי נאָר רויטער געוואָרן. ווי געראָטן זיי זײַנען איינער אפן אנדערן... דערפאר האָט זיך דער טאטע שטארק געענדערט: איבערגעלאָזט אים אָן איין גראָוער האָר, שווארץ געוועזן, ווי א ציגײַנער. און איצט איז ער ווײַס. סארא שעמערירנדיקע ווײַסע באָרד. די וואָנצעס זײַנען געל־פארייכערט.

און זי דערמאָנט זיך, ווי אין א יאָר ארום נאָך דער כאסענע, נאָך יענער כאסענע, וואָס מ'האָט מיט איר אָפּגעשפּילט, איז דער פאָטער געקומען צו פאָרן צו איר, געוואָלט מיט איר עפּעס ריידן. נאָר זי, איווע, איז פון שטוב אוועק און ניט געוואָלט אים אפילע זען.

איר דוכט: זי פאָרט איבערן בעסוילעם פון איר יוגנט. נאָרוואָס איז זי געוועזן אפן קייווער פון איר ליבע — בא דאניעלן... און עפּעס מער ווי טרויער לייגט זיך איר אפן הארצן.

און דאָך וויל איר אויג אלץ אופכאפּן. איר בליק ווערט צו אלצדינג צוגעבונדן, ווי עס טרעפט קעסיידער מיט א מענטשן, וואָס איז לאנגע יאָרן אין דער היים ניט געוועזן, אין דעם אָרט, וווּ ער האָט געמאכט דעם ערשטן טראָט אף דער ערד.

ס'האָט זיך דאָ קימאט גאָרנישט ניט געביטן. צו דער שטוב איז צוגעבויט נאָך א פליגל. די שטוב איז גאָר אין סאָד ארײַנגעקראָכן.

אָן־אָ שטייען די דרײַ קרומע אָלכעס ארום דעם ברונעם. זיי שטייען נאָך אלץ אָנגעבויגן די קעפּ, ווי זיי וואָלטן וועלן זיך אָנטרינקען. אין איינעם אזא סאָפּהארבסטיקן קאלט־זוניקן טאָג האָט איר דאניעל בא אָט די דרײַ קרומע אָלכעס געזאָגט:

— ניטאָ, איווע, קיין שוידערלעכערס, ווי שטיין א גאנץ לעבן איבערן ברונעם און ניט קאָנען זיך אָנטרינקען.

א צווייט מאָל, טאקע אונטער אָט די דרײַ קרומע אָלכעס, האָט ער איר געזאָגט:

— איווע, אָן דיר וועל איך ניט קאָנען לעבן...

„יאָ, — טראכט זי, — דאָס זײַנען געוועזן ניט קיין שיינע ווערטער. זי האָט נאָרוואָס געזען מיט אירע אויגן: דאניעל שטארבט. ער שטארבט, דאניעל...“

די געקווייטלטע קאָפּטלעך שווינדלען איר אין די אויגן. דעם טאטנס ווײַסע באָרד לויפט איר אנטקעגן.

גאווריעל זעט, ווי די טאָכטער שפּרינגט אראָפּ פונעם גייענדיקן וואָגן. ער טוט א שמוך אין באָרד ארײַן און זאָגט צו דער שנור, צו ביילען:

— ביסט כאָטש א מיוון אפן שפּרונג? א געזונט איר אין די ביינער ארײַן.

— די זעלבע ציג, וואָס געווען, — ענטפערט אָפּביילע דעם מאַן, ווען דער שווער גייט אָפּ, — באָדט זיך מיסטאמע, ווי א קרעפּל אין פוטער.

וועלוול טוט א קוק אף דעם ווײַב. אף די פּלעקן, וואָס אף איר פּאָנעם, דערזעט, ווי אף דעם לינקן פוס איז דער שוך ניט פארקנעפּלט, און טוט א קרעכץ:

— און אז מ'זאָל דיך האַלטן דרײַ יאָר אין א פעסל מיט געגנדזענעם שמאַלץ, וועסטו דען דערנאָך ארויס פון דאָרטן מיט א שענער פּאָנעם?.. טו א קוק אף איווען, ווי א שיינע סאָסנע.

— פארוואָס זעסטו בעסער ניט, ווי זי גייט אָנגעטאָן?

— אף וואָס וועסטו דאָס אָנטאָן?

— וועלוול־סערדצע, האַלט די צונג.

גאַווריעל גייט שוין ניט, נאָר ער לויפט דער טאָכטער אנטקעגן. און ווען זיי באַגעגענען זיך, נעמט ער אַרײַן איר קאָפּ אין זײַנע ברייטע הענט, קוקט איר אין די אויגן אַרײַן און זאָגט:

— כ'ווייס אַלץ, טאָכטער, כ'ווייס... אין יאם איז פאראַן א סאַך וואסער, נאָר מע שטאַרבט פון דאָרשט. זאָל אונדז גאָט מישפּטן, — און ניט לאָזנדיק זי ארויס־צוברענגען א וואָרט, טוט ער זי א קוש מיט פארמאַכטע אויגן און גייט אוועק מע־קאַבל־פּאָנעם זײַן דעם איידעם און אויך יענעם, דעם פרעמדן מיט דער שיינער באָרד.

דער גרויסער מעהאַלעך — פונעם בערעזע־וועלדל ביז צו דער שטוב — איז קאַרג געווען אף איבערצוקושן זיך מיט אַלעמען. צום אָנהייב איז מען געבליבן שטיין — דער גרויסער הוט מיט דעם פּאַווע־פעדער, דער ברייטער, שוואַרץ־גלאַנציקער פּוטערנער מאַנטל, די בלוי־זײַדענע הענטשקעס האָבן אזוי געפּלעפט די מישפּאָכע, אז מ'האָט ניט געוווּסט, ווי צו פירן און ווי צו האַלטן זיך. איינער דעם צווייטן גיט אונטער מוט:

— וואָס האָסטו מוירע, זי וועט דיך אופעסן?

— וואָס דרייסטו זיך, גיטל, גיי צו...

— און דו, ביילע, האָסט זיך שוין מיט איר צעקושט?

די ברידער ווישן די הענט אין די פּאָלעס, רייניקן דורך די העלדזער מיט א הוסטל, שטאַמלען עפּעס צעטראָגן. זיי זײַנען פול מיט דערעכערעץ צו דער שוועס־טער דער נעגידעסטע.

ערשט דעמלט, ווען מ'איז אין הויף אַרײַן, און מוירע האָבנדיק דורכצולאָזן די לעצטע געלעגנהײַט, האָט די דאַרע לאַנגע ביילע זיך א וואָרף געטאָן צו איווען, געקושט זי און געהאַלדזט, גאַרניט געקאָנט זיך אָפּרײַסן פון איר:

— איווענ׳ו, כ׳עס מײַנס, ווי דו ביסט קיין אײַנהאָרע ניט פּאָלנע, ווי אַן אָנגע־גאָסן אוגערקעלע... מײַן אריען געדענקסטו? און דאָס זײַנען מײַנע קלענערע... דאָס איז, איווע־סערדצע, מײַן זאָרעכל, א נאָמען נאָך מײַן טאַטן, אָלעוו־האשאָלעם. און דאָס איז דער פּעטער איצעלע, אים צו לענגערע יאָר. און דאָס איז דער זיידע מײַ־

נער, ער זאָל האָבן א ליכטיקן גאניידן... דאָס איז די באָבע עטעלע, זי זאָל דאָרטן זײַן א מיליץ־יושער פאר אונדז אלעמען... און דאָס איז דער פעטער עליע...

און איווע, מיט האלב־פארמאכטע אויגן, זעט פאר זיך בלויז איינס: הינטער דער קרעטשמע, אָנגעשפּארט אין דעם אלטן בארנבוים, זיצט דאניעל, אײַנגעוויקלט אין א רויטער ווארעמער קאָלדרע מיט א גרינער לאטע, אין פוישטן, אָן א היטל. דער קאָפּ האָר איז נאָך אלץ געדיכט, געקרויזט און ווילד, אָבער — ווײַס, ווי פון אונטער א שניי ארויס. זי האָט אים קוים דערקענט, דאניעלן. זי וויל זיך צוזעצן לעבן אים, לאָזט ער ניט. ער ווײַזט איר אָן מיט די אויגן אפן פענצטער. פון דאָרטן, פון הינטערן פאָרהענגל, קוקט טאקע ארויס א פרוי מיט א גרויסן קאָפּ געלע האָר. יאָ, ס׳איז מאלקע.

— מ׳דארף ניט... ס׳וועט איר קאָסטן געזונט. איווע, כ׳האָב געוווסט, אז דו וועסט קומען...

— כ׳האָב שוין מער ניט געקאָנט, דאניעל...

— און ווער איז דער, וואָס מיט דער באָרד?

— א דאָקטער.

— דער דאָקטער, איווע, איז איבעריק... ניט איך בין קראנק, מײַן לעבן איז קראנק. מײַן לעבן דארף מען היילן... איווע, דער דאָקטער איז איבעריק...

און יעדע איינע פון די שוועגערנס פירט צו און באווײַזט אירע קינדער:

— דאָס איז מײַן מיטלסטע — פרומעלע. דו זאָלסט הערן, ווי זי זינגט. און דאָס איז מײַן כאימל, א נאָמען נאָך מײַן מומע כײַע דער צאדייקעס...

און איווע הייבט אוף פון דער ערד, נעמט אף די הענט די פארשטאָרבענע דוי־דעס — די זיידעס און די באָבעס, די פּילצאָליקע פעטערס און מומעס, וואָס זייערע נעמען זײַנען פארקערפּערט געוואָרן אין אָט די קינדער — אלע אזעלכע פול־לײַ־ביקע, שווערע, מיט נאסע נעזלעך.

— אָשערל, הערשעלע, מוישעלע! דאָס איז דאָך די מומע איווע.

און איווע קושט זיי, די קינדער, און שלינגט די טרערן.

מיטאמאָל בלײַבן אלע שטיין דערשראָקן, קוקן זיך איבער, פרעגן שטום איינער באם אנדערן: וויאזוי איז עס געשען? און וואָס זאָל מען אצינד טאָן?

איווע דערזעט: פון שטוב איז ארויס עפּעס אזוינס, וואָס איז שווער מיטן קלאָרן וואָרט צו זאָגן — ס׳איז א קינד צי א זקינע?.. אין א לאנג העמד, א באָרוועסע, אן אָפּגעשוירענער ווײַסער קאָפּ מיט „טרעפ״ — געשוירן מיט א שער...

איווע קוקט זיך אײַן שטארקער. ניין. ס׳איז ניט קיין קינד, א טיף צעקארבט פּאָנעם. א מאָדנע פּאָנעם — א שטיק געלע קאָרע מיט צוויי אויסגעברענטע אָפּענע, ביט־פינטלדיקע אויגן.

אפילע איוועס שארפע ריע, איר געזונטער זיקאָרן, איר הייסער קויעך־האדימיען האָט ניט געקאָנט דערקענען, זיך פאָרשטעלן, אז דאָס איז איר מוטער. און אפילע דעמלט, ווען דער טאטע לאָזט איבער אליין דעם מאן מיטן דאָקטער און טוט א

קרעכץ: „נעכע...‟ — אפילע דעמלט, שוין הערנדיק דער מוטערס נאָמען, קאָן זי ניט, איווע, און וויל אַלץ נאָך ניט גלייבן, אַז דאָס איז איר מאמע. זי זעט, ווי יענע, מיט דעם אָפּגעשוירענעם ווייסן קאָפּ, איז צוגעלאָפן צו א מיידעלע און רײַסט ארויס בא איר פון די הענט א הילצערן געפאַרבט שפּילכל. דאָס קינד שרײַט:

— באָבע, באָ־בע, גיב אָפּ, ס׳מײַנס...

די באָבע אָבער, צודריקנדיק דאָס שפּילכל מיט ביידע הענט צו דער ברוסט, לאָזט זיך אנטלויפן. גאַווריִעל פאַרשטעלט איר דעם וועג:

— נעכע... נעכע...

נעכע בלײַבט שטיין, קוקט פון א זײַט אפן מאַן, האַלט נאָך אַלץ דאָס שפּילכל פעסט צוגעדריקט צו זיך, דערנאָך דרייט זי אויס דעם קאָפּ, קוקט אַף אַלעמען. איר פּאָנעם הייבט זיך אָן צו ענדערן, אין די אויסגעבּרענטע אויגן טוט זיך א צינד אָן א שײַן. זי קוקט אַף איווען. גאַווריִעל גייט אַפּגיך צו, בייגט זיך אָן און נעמט נעכען אַף די הענט. ער ווייסט, גאַווריִעל: ווען אין נעכעס אויגן צינדט זיך אָן די שײַן, דעמלט ווערט זי געפערלעך...

אַלע טרעטן אָפּ דעם וועג. גאַווריִעל טראָגט אַוועק דאָס ווײַב אין שטוב ארײַן. איווען באַשלאָגט א פײַכטע היץ. אָט דאָס איז איר מאמע? יענע מאמע, וואָס האָט איר צוריק מיט צען יאָר דערלאַנגט צווי פלאַם־פײַערדיקע פעטש און זי אַוועק־געשטעלט מיט אַלעקסאַנדערן אונטער דער כופּע? און ס׳ברעכט ארויס פון איר שוין ניט קיין שטיל, נאָר א קאָכיק, א האַרצרײַסנדיק געוויין. זי פאַלט אַרויף דער מומע ליבע אפן אַקסל.

— וויין, איווע, וויין, — פירט זי די מומע ליבע אין שטוב ארײַן, — וויין, איווע, אַף א קאָל, וויין זיך גוט אויס, וויין, וועט דיר גרינגער ווערן...

VI

דער טאָג האַלט באַם זעצן זיך. די נידעריקע גרויסע זון, א רויטע פּונעם ווינט, פאַרהאַלט זיך פאַר דער שקיִע, ווי זי וואָלט פאַרפלאָנטערט געוואָרן אין דער געדיכ־טער צווײַגן־נעץ פון דעם אַלטן דעמב, וואָס שטייט איינער אַליין ווײַט אין ליידיקן פעלד שוין קימאַט אָן אָפּגעבלעטערטער. פונעם סאָף טאָג ווייעט מיט פראָסט און שניי.

יִיצחאָק באָיאַר זיצט מיט א זײַט אַף דעם סיטשקע־קעסטל, די פיס איבער דער דראַבינע, די ברייטביינערדיקע אַקסל גייען אום אונטערן פּעלצל. איין ברעם אויפ־געהויבן, א שפּיץ באָרד פאַרביסן אין ווינקל פון מויל — ער איז אין איינע צאָרעס, דער באָיאַר:

— אָט אזוי קאָן מען כאַלילע־וועכאס מעכאַלעל־שאַבּעס זײַן... אזוי געווײַלט, געטריבן פון זיך די נעשאָמע, אראָפּגעשאָטן דאָס אויבס פּאַשעט אַף דער ערד, — ער

רעדט צו דעם יונגנמאַן, וואָס ליגט אינעם וואָגן שטרוי, אַנגעשפּאַרט אַף די עלנ־בויגנס, און שטעכט די ווײַסע ציין אין אַ קאַלטן גרינעם עפּל, — מ׳דאַרף שוין באַלד בענטשן ליכט...

— איז עפּשער וואָלטן מיר, רעב יִיצחָק, — בײַסט יענער געשמאַק דעם עפּל, — עפּשער וואָלטן מיר אָפּגעשטעלט דאָס פערד, אַראָפּגעקראָכן פון וואָגן און זיך געשטעלט אינמיטן פעלד מעקאַבל־שאַבעס זײַן? איך וועל זיך שטעלן פאַרן אָמעד, דאָס הייסט קעגן דער פאַרגייענדיקער זון, אַרויסנעמען דעם פידל און וועל אַ שפּיל טאָן אַ לכו־נעראַנענאָ, אַז זינט, רעב יִיצחָק, די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן, האָט נאָך קיינער...

— טרײַב ניט, אַקיווע, קיין לעצאָנעס, — שלאָגט אים מיטאַמאָל בייז איבער דער ייִד, — איך קאָן ניט לעבן אָן קיין שאַבעס. איין טאָג אין דער וואָך מוז איך האָבן אַ נעשאָמע־יעסיירע... די אַלטע נעשאָמע ווערט מיר פאַר דער וואָך אויס־געטריקנט און איבערגעברענט. דו האָסט שוין באַ מיר גענוג צוגענומען... לאָז מיר איבער כאָטש דאָס שטיקל שאַבעס.

פון יִיצחָק באַיארס זאָג, דעריקער פון דער מינע, מיט וועלכער ס׳איז אַרויס־געזאָגט געוואָרן „דו האָסט שוין באַ מיר גענוג צוגענומען", ווערט אַקיווע דער־שראָקן, און די ציין בלײַבן באַ אים שטעקן אין עפּל: וואָס, ער וויל, דער קרעטש־מאַר, ווידער פאַרפירן די אַלטע קריג? ער האָט דאָך שוין די לעצטע יאָרן אים, אַקיוועןן, קיינמאָל וועגן דעם ניט פאַרגעוואָרפן, מיט קיין וואָרט ניט דערמאָנט. דער אַלטער האָט גענוג סייכל־האַיאָשער אַף צו פאַרשטיין: ער, אַקיווע, האָט טאַקע גע־האָלפן דער טאָכטער אוועקצוגיין פון דער היים, ער לייקנט עס ניט אָפּ, אָבער שפּע־טער האָט זי, ביירוס, אים, אַקיוועןן, אויך איבערגעלאָזט, און אליין איז זי אוועק מיט גאָר אַן אַנדער וועג...

טוט אַקיווע אַ וואָרף דעם אָנגעביסענעם עפּל אין פעלד אַרײַן, זעצט זיך אויף און פאַרוקט די הענט אין די אַרבל:

— נו, זאָגט זשע, איך האָב אײַך אומגליקלעך געמאַכט, איבער מיר...

— שווײַג שטיל, אַקיווע, — קערט אָפּ יִיצחָק באַיאַר דעם קאָפּ. — נו, נו... — ער שלעפּט אַרויס דאָס ליולקע־ציבעקל. — די זון שטייט נאָך. מעג מען נאָך פאַרריי־כערן. דו מעגסט זיך לאַכן... נאָר באַ מיר איז שאַבעס טײַער. די באַיאַרס זײַנען טאַקע מוכסאָנים — יִישוּוניקעס, דאַרפסלײַט...

— יאָ, יאָ, — טוט אַקיווע אַ טרויעריקן שמייכל, — די באַיאַרס. זאָגט מיר בעסער, רעב יִיצחָק, פונוואַנען האָט אײַך גאָט צוגעשיקט דעם פויגל, און דערקלערט מיר, איך בעט אײַך, אַף וואָס דאַרפט איר אים?

— דאַרפן דאַרף איך אים ניט, נאָר ס׳איז אַ צאַר־באַלעכאַיִם...

אין וואָגן ליגט טאַקע אַ ווײַסער בושעל. די לאַנגע רויטע פיס אויסגעצויגן, דער רויטער שנאָבל אופגעהויבן צו דער פאַרגייענדיקער זון, ער קלאַפּט מיט דעם ווײַסן, שוואַרץ־באַזוימטן פליגל, ווי ער וואָלט זיך געקליבן אוועקפליִען.

— א צאר־באלעכאים. ווער ווייסט, עפּשער איז עס א גילגל, א פֿארזינדיקטע נעשאָמע. נאָ־נאָ! — טוט ער א ציִ די לייצעס. — זי הערט זיך צו, וואָס מ׳רעדט... הייַנטיקס יאָר האָב איך אָפּגעדונגען אַף די פּיסקעס, בא א דייַטש, א סאָד. געהאָפּט אַף א גערעטעניש.

ייִצכאָק באַיאָר טוט א זיפֿץ.

— ביכלאל איז בא מיר הייַנטיקס יאָר א געשלאָגענער זומער. נאָ!.. הינטערן סאָד, קימאט אַף די בלאָטעס, שטייט א שטיבל, ווי זאָגט מען, אַף הינערשע פּיסלעך. ווינט אין דעם אן אלטע דייַטשקע, עפּעס א פּאָן יאָרגע. זי האָט זיך באזעצט דאָרטן פֿאראיאָרן. פֿונוואנען זי איז, ווער זי איז, וואָס זי איז — ווייסט קיינער ניט. זי מייַדט אויס מענטשן, גייט אליין צו קיינעם ניט, און קיינער גייט ניט צו איר. זי לאָזט ניט ארויף קיין מענטשן אַף דער שוועל. א פֿארשאָלטענע נעשאָמע. א מענטש, וואָס האָט פֿייַנט מענטשן, איז ערגער פֿון א כייַע. וועסנע־צייַט זייַנען געקומען צו פֿליִען צוויי בושלען און גענומען זיך בויען א נעסט אַף איר דאך. אפּאָנעם, אז אלע יאָר פֿלעגן זיי בויען זייער נעסט אַף דעם שטיבל. נאָר הייַנטיקס יאָר האָט די דייַטשקע זיי געטריבן פֿון דעם דאך.

— פֿארוואָס? — כידעשט זיך אקיווע.

— זי האָט איבערגעדעקט דעם דאך מיט נייַער שטרוי, האָט זי אפּאָנעם מוירע געהאט, די פֿויגלען זאָלן איר ניט כאָרעוו מאכן דעם דאך. דרייַ מאָל האָבן די בושלען געוואָלט מאכן די נעסט, און דרייַ מאָל האָט די דייַטשקע זי צעוואָרפֿן. די וועסנע שטייט ניט, די טעג ווערן ווארעמער. אָט הייבן שוין אָן צו צוויטען די ביימער. נאָ־אָ!.. די צוויי פֿויגלען זיצן אפּן דאך לעם זייער כאָרעווער נעסט. איינעם א טאָג זע איך — לעבן די צוויי זיצט שוין א דריטער בושעל. פֿריִער זייַנען זיי אלע דרייַ געזעסן אפּן דאך שטיל, ספּאָקאָינע... שפּעטער א ביסל האָבן צוויי צווישן זיך גענומען שלאָגן, אפּאָנעם — די צוויי זכאָרים. מ׳האָט זיך געהארגעט אזוי, אז פֿעדערן זייַנען געפֿלויגן. דערנאָך איז דער פֿרעמדער אוועקגעפֿלויגן. אין א פּאָר טעג ארום האָט ער זיך ווידער באוויזן. עמעס, שוין ניט אפּן דאך, נאָר אפּן וויהאָן. ער דרייט זיך דאָרט ארום, טאנצט אונטער, קלאפּט מיט די פֿליגל, פֿארווארפֿט דעם קאָפּ אפּן רוקן און גראגערט לאנג, לאנג. אפּאָנעם, ער האָט גערופֿן צו זיך די בושעליכע. עטלעכע טעג נאָכאנאנד אזוי. סאָפּקאָלסאָף איז זי טאקע אוועקגעפֿלויגן מיטן טענצער... און מייַן בושעל איז געבליבן זיצן אפּן דאך איינער אליין. זיצט גאנצענע טעג, גאנצענע נעכט שא־שטיל. מ׳הערט פֿון אים קיין פּיפּס ניט. דאָס הארץ רייַסט, קוקנדיק אַף אים. א שטומע צונג. קאָן זיך אפֿילע ניט אויסוויינען. פֿארן זומער איז ער אזוי אויסגעמאָגערט געוואָרן, אז די פֿעדערן האָבן זיך אַף אים ניט געהאלטן. דאָס האָב איך אים שוין א ביסל אָטכייַעט. נאָ־אָ, האָסטו געזען אזעלכעס, רעדט מען אפּן וואָגן, וויל זי ניט לויפֿן, זי הערט זיך צו... א ווייַבערשע נעשאָמע, לעהאוודל, אלץ דארף זי הערן און וויסן... נאָ! בעקיצער, דער זומער איז דורכגעלאָפֿן. ס׳האָט א בלאָז געטאָן דער אָסיען — די בלעטער טריקענען, פֿאלן שוין... כ׳הייב שוין אָן אראָפּנעמען די ווינטערדיקע עפּל. אין איינעם אזא טאָג דערהער איך — אפּן וויהאָן

רוישן פויגלען. כ׳טו אַ קוק אַהין — אין אַ רינג שטייען אַ סאַך בושלען. מייַנער איז אויך דאָרטן. מ׳דערקענט אים גלייַך — אַן אָפּגעקראַכענער. אַפּאָנעם, טראַכט איך זיך, זיי קלייַבן זיך פאַרלאָזן אונדזער קאַנט, און מייַנער פליט אויך מיט זיי. נאָר דאָ דערזע איך, ווי איין בושעל האָט זיך אָפּגעטיילט פון די איבעריקע, אַפּאָנעם דער, וואָס פירט זיי אין וועג אַרייַן, דער סטאַראָסטע זייערער. ער האָט אויסגעצויגן דעם האַלדז צו מייַנעם און גענומען עפּעס ריידן. די איבעריקע האָבן אויך אָנגעהויבן צו גראַגערן. שלוימע־האַמיילעך האָט געקענט די שפּראַך פון פויגלען און חייַעס. אין אונדזער צייַט פאַרשטייען אַפילו ניט אונדזערע קינדער די רייד פון זייערע עלטערן... נאַ־אָ!.. נאָר לויט זייער שפּרינגען אַרום מייַן פליכעוואַטן האָב איך פאַרשטאַנען, אַז מ׳אײַצעט זיך: וואָס זאָל מען טאָן מיט אים? מיטנעמען אים מיט זיך? וויאַזוי קאָן מען אים מיטנעמען, אַז ער קאָן אַף דער ערד ניט שטיין... און דאָ דערזע איך, ווי דער סטאַראָסטע איז צוגעגאַנגען צו מייַן בושעל און אים אַ פּיק געטאָן אין קאָפּ אַרייַן. נאָך אים האָבן זיך אַ וואָרף געטאָן די איבעריקע צו פּיקן אים.

— און איר שטייט, ווי אַריסטאָטעל, און קוקט אַלץ צו?

— ווי קאָן מען אַזעלכעס קאַלט צוקוקן? איך האָב אָנגעהויבן שרייַען און זיך געלאָזט לויפן אַהין. האָבן זיך די בושלען אויפגעהויבן און זייַנען אַוועקגעפלויגן. און דער, וואָס איז דעם גאַנצן זומער אָפּגעזעסן אַפן דאַך, אַפילו די דייַטשקע האָט אים שוין מער ניט געטשעפּעט, איז געלעגן אַף דער ערד אַ צעבלוטיקטער... אײַ, אײַ, אײַ, וויפל אַכזאָריעס אין לעבן... נאַ־אָ!

דער קרעטשמאַר ווערט אַנשוויגן, בלייַבט זיצן מיט פאַרמאַכטע אויגן און רייכערט פאַרטראַכט און פאַרזאָרגט דאָס ליולקע־ציבעקל.

פון ביידע זייַטן וועג ציִען זיך די גרוי־אַשיקע פּאָלעסיער פעלדער. וווּ־ניט־וווּ שנייַדט זיך אין אָט דער גרויקייַט אַרייַן אַ שיטער־אויפגעגאַנגענער גרינער בייט ווינטער־טווועו. צום דאָרף איז שוין ניט ווייַט. דער ווינט ברענגט פון די ליידיקע גערטענער די לעצטע רייכעס פון קרויט, פון פאַרטריקנטע שטענגלעך זונרויזן. ס׳לאָזט זיך שוין הערן דער טעמפּ־געמאָסטענער קלאַפּ פון די „צעפּעס“ — אין די שייַערן קלאַפּן פּויערים מיט די דרעש־שטעקנס איבער די מאָגערע סנאָפּעס. מ׳דרעשט דאָס ברויט. אין פעלד הוליעט אַ צאָפּנדיקער ווינט. וואָס שפּעטער עס ווערט, אַלץ געדיכטער, שווער־טונקעלער ווערט דער הימל — ס׳פילט זיך דער שניי.

דער בושעל האָט דעם רויטן שנאָבל פאַנאַנדערגעעפנט, דעם לאַנגן האַלדז אויסגעצויגן צו דער פאַרגייענדיקער זון און קלאַפּט אַלץ מיט דעם שוואַרץ־באַזוימטן פליגל.

אַקיווע זיצט צונויפגעדרייט, מיט די פאַרוקטע הענט אין די אַרבל אַרומגעכאַפּט די קני, די אונטערשטע ליפּ אַף דער איבערשטער און קוקט מיט איין אויג אַף ייִצכאָק באָיאַרס ברייטער, אַף דער אַ ביסל טאָמיד אייַנגעבויגענער פּלייצע.

— די באָיאַרס, — גיט ער ווידער אַ טרויעריקן שמייכל, — די באָיאַרס... זייער אַ טשיקאַווער שיוועט. דער דרייַצנטער שיוועט בײַ ייִדן...

אין אַלע אַרומיקע דערפער, אין אַלע אַרומיקע כוטאָרס קאָן מען זיי טרעפן, די

באַיאַרס. דער ערשטער באַיאַר, דערציילט מען אין דער מישפּאָכע, האָט זיך באַ־זעצט אין די פּאָלעסיער וועלדער צוריק מיט דורות, גערופן האָט מען אים עזרע, און די באַיאַרס רופן אים עזרע אָווינו.

און אַלע יאָר, צום ערשטן סיידער, נאָכן ערשטן קאָס, דערציילט יעדער באַיאַר פאַר זײַן הויזגעזינד — פאַר זין און טעכטער, פאַר שניר און אייניקלעך, — וויאַזוי דער ערשטער באַיאַר האָט זיך באַזעצט דאָ אין די וועלדער. און זיי דערציילן עס אַזוי:

אין איינעם פון די דײַטשלענדער האָט געלעבט אַ ייִד אַ גאָלדשמיד, וואָס האָט פאַרמאָגט געבענטשטע הענט. די צירונג און די שטוב־אַנטיקלעך בײַ די גרעסטע און כאַשעוועסטע לײַט פון יענער מעדינע איז געווען דעם גאָלדשמידס מעלאָכע. דער קיניג אַליין האָט געטרונקען ווײַן פון דעם גאָלדענעם בעכער, וואָס עזרע אָווינו האָט געמאַכט. דאָס איז געווען ניט קיין בעכער, נאָר אַ שטיק וווּנדער, ס׳האָט פאַר־נומען דאָס אויג...

אַף איינעם אַ קיניגלעכן מאָלצײַט, — באַרימען זיך די איצטיקע באַיאַרס, — ווו ס׳זײַנען בײַגעווען מעלאָכים פון אַנדערע מעדינעס, האָט איינער אַ מײַלעך ניט געקאָנט בײַשטיין דעם ניסויען און אַראָפּגעלאָזט דעם בעכער צו זיך אין קע־שענע אַרײַן...

— נאָר ווי ס׳פירט זיך, — דערציילן ווײַטער די באַיאַרס, — האָט יעדער מענטש אַ סאַך גוטעפרײַנט, אָבער סאָנים נאָך מער... און דער גאָלדשמיד האָט געהאַט אַ סאַך סאָנים. אין יענער מעדינע האָט מען ביכלאַל פײַנט געהאַט אַ ייִדן. אַרויסטרעטן אָבער אָפן קעגן עזרע אָווינו האָט מען פונדעסטוועגן מוירע געהאַט — ס׳פּאַסט ניט פאַר דער וועלט. ס׳קאָן ווערן אַ גוואַלד... און דערצו נאָך האָט מען טאַקע מוירע געהאַט פאַר אים אַליין אויך, וואָרעם אַזוי ווי ער האָט געקענט מאַכן די שענסטע, די איידלסטע, די פײַנסטע גילדענע כפייצים, אַזוי האָט ער אויך גע־קענט יענעם אָנגבערעכן גוט די ביינער, ער איז געווען אַ גוואַר.

— מיר, — קלאָגן זיך די איצטיקע באַיאַרס, — מיר פאַרמאָגן שוין ניט אַזעלכע אייוורים. דערצו נאָך האָט עזרע אָווינו געהאַט אַ האַנט אין די הויכע פענצטער. זײַנען די סאָנים אָנגעקומען צום אַלטן בילבל אַף ייִדן — צום בלוט־בילבל... און דאָס איז געשען, ווי טאָמיד, ערעוו פּייסעך.

די מוטער באַשעווע (אַזוי רופן די באַיאַרס זייער עלטערבאָבע) איז אופגעשטאַ־נען, ווי איר שטייגער איז געווען, פאַרטאָג אויסהייצן דעם אויוון. אַרײַנקומענדיק אין שטאַל נאָך האָלץ, באַמערקט זי — דאָס האָלץ ליגט עפּעס ניט אַזוי... האָט עס זי שטאַרק פאַרכידעשט. אַכוץ איר גייט קיינער אין שטאַל ניט, קיין דינסטן האַלטן זיי ניט. זיי זײַנען צוויי מענטשן. שוין צען יאָר נאָך דער כאַסענע, און קיין קינדער האָבן זיי ניט — אַ שטראָף פון זײַן ליבן נאָמען!

טוט זיך די מוטער באַשעווע אַ פאָרע צווישן דעם האָלץ, עפּעס אַ שלעכט פאַר־געפיל האָט זי שוין געהאַט, און בלײַבט שטיין פאַרגליווערט — צווישן דעם האָלץ ליגט אַ טויט קינד.

שטעכן איר די האָר אין קאָפּ, פּאַלט זי שיר ניט כאַלאָשעס. איז דאָך עס אָבער געווען די מוטער באַשעווע — אַכוץ שיינקייט, איז זי נאָך געווען פול מיט כאָכמע. האָט זי גלייך אַלץ פאַרשטאַנען און באַנומען.

ווען די מוטער באַשעווע האָט אַלץ באַוואָרנט און באַשטאַט, האָט זי אופגעוועקט דעם מאַן און אים ערשט דעמלט אַלץ דערציילט. ס'איז קלאָר: עזרע אָווינו איז גע־בליבן אין טויט־שרעק. די ערשטע ווערטער זיינען געווען:

— מ'דאַרף אַנטלויפן.

האָט אים די מוטער באַשעווע באַרויקט און אים אָפּגעשלאָגן פונעם געדאַנק: לויפן טאָר מען איצט ניט, ס'קאָן אַרויסרופן גרויס כשאַד, ס'קאָן ברענגען צו אַן אומגליק אַף דער גאַנצער קעהילע. מ'דאַרף איבערוואַרטן די ערשטע טעג פּייסעך.

— און מ'קאָן זיך פאַרשטעלן, — דערציילן וויטער די באַיאַרס, דאָר נאָך דאָר, זייער האַגאָדע, זיצנדיק אָנגעלענט אַף די העסע־בעטן, קינד־און־קייט איז פאַרגאַפּט, די הערצער קלאַפּן זיי, — באַ אונדזער עזרע אָווינו איז שוין געווען יענער פאַר־שטערטער און פאַרכווישעכטער יאָמטעוו.

קומענדיק אַפּדערנאַכט פון בעסמעדרעש אַהיים, האָט ער אָנגעטאָן דעם ווייסן קיטל, די ליכט ברענען, דוכט זיך, ווי אַלע יאָר, נאָר עפּעס טרויעריק. אַ פינצטערע כמאַרע הענגט איבערן טיש.

מיטאַמאָל דערהערט זיך אַ שטאַרקער קלאַפּ אין טויער. האַגאַם זיי האָבן זיך אַף דעם געריכט, נאָר מאַן און ווייב זיינען געוואָרן נאָך בלייכער. אַ מאַכנע סאָל־דאַטן האָבן אַרומגערינגלט די שטוב. דער עלטסטער זייערער האָט זיך געלאָזן גלייך אין שטאָל אַריין, — מ'ווייסט, וווהין צו גיין, מ'ווייסט, וואָס און ווו מ'האָט אוועק־געלייגט...

זיי האָבן איבערגעגראָבן דעם הויף, איבערגעקערט די שטוב, אופגעריסן די ברעטער פון די פּאָלן, נאָר מ'האָט געמוזט אוועקגיין מיט ליידיקע הענט.

און דאָ רייסן איבער די באַיאַרס זייער האַגאָדע. זיי גיסן אַלעמען אָן פולע קויסעס. די פּנעמער באַם איצטיקן דאָר באַיאַרס צעשטראַלן זיך. מ'טרינקט אויס פאַר סימכע. און די טאַטעס פאַרענדיקן:

— און דאָך איז אונדזער פאָטער עזרע און אונדזער מוטער באַשעווע אַנטלאָפן געוואָרן פון יענעם וויסטן לאַנד אַהער און זיך באַזעצט דאָ, אין די פּאַלעסיער וועל־דער. און דאָ האָט זיי גאָט געבענטשט — ס'איז באַ זיי געבוירן געוואָרן אַ זון. דאָס איז געווען דער עמעסער באַיאַר — אַ וואַלד־מענטש... זיי האָבן אים אַ נאָמען גע־געבן רעפאָעל — אויסגעהיילט פון אַלע צאָרעס. אונדזער עזרע אָווינו איז אָבער גע־וואָרן דאָ אויס גאָלדשמיד — אין דעם קאַנט איז ניט געווען פון וואָס און פאַר ווע־מען צו אַרבעטן. איז ער געוואָרן אַ טעפּער. איין טאָפּ פון אונדזער עזרע אָווינוס טעפּ האָט זיך פאַרהיט אין אונדזער מישפּאָכע. דער טאָפּ גייט פון דאָר צו דאָר...

— רעב ייִצכאָק, — פרעגט אַקיווע, וואָס זיצט נאָך אַלץ אַרומגעכאַפּט מיט די הענט די אונטערגעהויבענע פּיס, די גאָמבע אַף די קני, — דער טאָפּ איז, דוכט זיך, באַ איַיך?

— דער יערושע־טאַפּ? יאָ, ער איז בא מיר.

— איר האָט אים באקומען בעירושע מיט דער אַלטער קרעטשמע?

— הע־ע, ניט אַלע האָבן געוואָלט אָפּגעבן דעם טאָפּ. אין דער מישפּאָכע האָבן זיך געפונען אַף אים א סאך באַלאָנים. גאוורילעל האָט דעמאָלט איינגעלייגט די וועלט. ער האָט געשריען: ער איז בילכער... האָט זיך די מישפּאָכע געשפּאָלטן — איין טייל האָלט גאוורילעלס צאַד, די צווייטע שטייט אַף מיין צאַד. גאוורילעל שטעלט פּעסער מעד, שיט מיט געלט. ער וואָלט עפּשער געווען אריבערגעשלעפּט די גאנצע מישפּאָכע אַף זיין זייט, נאָר דעמאָלט, בייס דעם קריג איבערן טאָפּ, האָט נאָך גע־לעבט דער עלטערזיידע, אַלעוו־האשאָלעם, זאָרעכל. ער איז שוין געווען נאָך דער צווייטער בארמיצווע. דאָס האָט ער, אַלעוו־האשאָלעם, דער עלטערזיידע, זיך גע־שטעלט אַף מיין צאַד. און דאָס האָט געלייזט.

— גאוורילעל, — הייבט אוף אַקיווע דעם קאָפּ, — א מאָדנער ייִד אָט דער גאוורילעל. בא אים שטעקט א שפּילקע אין דער נעשאָמע... ער גייט נאָך היינט אויך שפּילן אַף פּויערשע כאַסענעס?

— די לעצטע יאָרן גייט ער שוין ניט. ביסט גערעכט, אַקיווע. בא גאוורילעלן שטעקט א שפּילקע אין דער נעשאָמע. איך האָב אים פּיינט. מ׳דארף אָבער מוידע זיין...

אַקיווע שלאָגט אים איבער:

— מ׳זאָגט, רעב יִצכאָק, אז צוריק מיט א צייט זיינען צו אייך געקומען צוויי פּארשוינען און געוואָלט אָפּקויפן דעם טאָפּ.

— אזש פון פּיטערבארג זיינען זיי געקומען. געוואָלט געבן א מאטמען מיט געלט.

— וואָס זשע האָט איר זיי געענטפערט?

— כ׳האָב זיי געזאָגט: דעם זיידן פּארקויפט מען ניט.

— נו?

— האָבן די צוויי פּיטערבארגער גענומען בעטן, מ׳זאָל זיי געבן דעם טאָפּ כאָטש אַף איין כוידעש, זיי ווילן אים ערגעץ דאָרטן ארויסשטעלן אַף א וויסטאַוואָקע. דאָס, זאָגן זיי, איז אזא ארבעט, וואָס די וועלט האָט עס נאָך ניט געזען, אקוראַט ווי מיר אַליין ווייסן עס ניט. מיר האָבן עס נאָך געוווּסט, איידער אין פּיטערבארג האָט זיך געשטעלט דער מארק אַף אַלטע יידישע טעפּ... נאַ־אַ! אַלץ דארפסטו וויסן.

— האָט איר זיי געגעבן דעם טאָפּ?

— דו מיינסט געליען? איך האָב זיי געזאָגט: דער טאָפּ איז ניט מיינער, איך בין נאָר א שוימער בא אים. אויב זיי וועלן מיר ברענגען די האסקאָמע פון דער גאנצער מישפּאָכע, וועל איך זיך ניט קעגנשטעלן. זאָלן זיי זיך אָנפרעגן בא דער גאנצער מישפּאָכע... פאָרן די צוויי מענטשן ארום שוין א גוטע פּאָר יאָר. אז באַיארס זיינען, קיין איינהאָרע, פּאראן ווי ביימער אין די וועלדער.

— זייער א טשיקאַווער שייוועט די באַיארס, — זאָגט אַקיווע פארטראַכט, — זיי האָבן פּיינט יִעש, זיי זיינען ווילדע אקשאָנים, גרויסע אָפּטימיסטן.

— וו־וואַ־אַס, וואַ־וואָס זײַנען זיי?

— גרויסע באַלביטאַכנס.

— אַ־הא, — ייִצכאָק שאָקלט צו מיטן קאָפּ, — וואָס עמעס איז עמעס. מיר גלייבן. מיר גלייבן מיטן גאַנצן האַרצן, מיט דער גאַנצער נעשאָמע, גלייבן דאַרף מען קענען. מ׳דאַרף קענען גלייבן ביזן סאָף. טאָמער, כאָלילע, טוט זיך אין דיר אַ וואַקל דער גלויבן — אויס, פאַרפאַלן, ביסטו אַ לעבעדיקער מעס. דעמלט זײַנען אַלע דײַנע פּײַנען און יעסורים נארישע, ווילדע — ס׳איז אין זיי קיין זין ניטאָ... ביסטו אַ מעשוגענער. עמעס, דאַניִעל זאָגט, אַז דער יידישער ביטאָכן איז אַ שרעקלעכע קרענק... נאַ־אַ! אַט וועט זי זיך באַלד אַרײַנמישן אין די רייד... נאַ־אַ!

דער קרעטשמאַר טרײַבט די שקאַפּע, ער האָט מוירע, כאָלילע, ניט אַרײַנפאָרן אין שאַבעס. ער כאַפּט אַלע מאָל אַ קוק, ווי האַלט עס מיטן טאָג. דער ווינט, וואָס שטאַרקט זיך פאַרן טאָג־זעצן־זיך, פאַרהאַלט, דוכט זיך, די זון. זי פלאָנטערט זיך נאָך אַלץ אין דער שיטער־געבליבענער קרוין צוגעדעמפּט־ברוינע דעמבענע בלעטער.

ייִצכאָק באַיאַר זיפצט שטיל. ווי אופגערעגט ער זאָל ניט זײַן פון אַנדערע זאַכן, וועגן וואָס ער זאָל ניט ריידן, קאָן ער קיינמאָל ניט פאַרגעסן אָן די קינדער. דער מיזיניק, אוראַם, איז געפאַלן אָף דער מילכאָמע ערגעץ הינטער די האָרע־כוישעך, אין מאַנטשזשוריע... דאַניִעל ברענט דאָ, ווי אַ ליכט אָפן ווינט. כײַרוס... יענע איז אים ווי אַ ווונד אין האַרצן. פון ראָכלען איז אויך ניטאָ קיין אײַנגעטונקטע פען.

— רעב ייִצכאָק, — אַקיווע שלעפּט אַרויס פון דער שטרוי אַ לאַנגע באָר, אַ געלע, ווי אַן אַראָפּגעפאַלענער האַרבסטיקער קליאָן־בלאַט. — מיר דוכט, רעב ייִצכאָק, אַז די טוירע באַם באַרג סינײַ האָבן געגומען די באַיאַרס... דאָס האָבן זיי זיך ניט דערשראָקן פאַר די דונערן און בליצן, פאַר דעם שוואַרצן וואָלקן, וואָס איז געשטאַנען איבערן באַרג סינײַ. זיי האָבן זיך ניט דערשראָקן פאַרן שטאַרקן קאָל פונעם שויפער... איר ווייסט דאָך, רעב ייִצכאָק, ווען גאָט באָרוך־הו האָט זיך אַראָפּ־געלאָזט פון הימל אין דעם פלאַם־פײַער און דער גאַנצער באַרג האָט געגומען צי־טערן, זײַנען זיך אַלע צעלאָפן... נאָר די באַיאַרס זײַנען געבליבן שטיין. און דאָס האָט זיך צווישן זיי געפונען איינער, וואָס איז דערנאָך באַרימט געוואָרן אָף גאָר דער וועלט. דאָס איז דער גרויסער באַיאַר מוישע ראַביינו. דאָס האָט ער זיך אופ־געהויבן צו גאָט אָפן באַרג סינײַ...

ייִצכאָק טוט אַ שמייכל:

— ביסט שוין לאַנג ניט געווען באַ אונדז. אַ גאַנץ האַלב יאָר. שלעפּסט זיך אַרום מיט די קאָמעדיאַנטן, מיט די לייצים, שפּילסט טריאַטער. אָף וואָס פּאַטערט איר די יאָרן און די טעג? נאַ־אַ! דאַניִעל דערמאָנט דיך אָפּט. דאַניִעל האָט דיך ליב...

ייִצכאָק נעמט אַרײַן די לאַנגע שמאָלע באָרד אין דער רעכטער האַנט:

— דאַניִעל איז אַרומגעגאַנגען איבערן וואַלד. וואָס האָט ער דאָרטן געזוכט? זײַן פאַרלאָרן מאַזל? דו וועסט מיר נאָכאַמאָל זאָגן: דאַניִעלן דאַרף מען פאַרשטיין... ס׳איז דיר גרינג צו זאָגן: „פאַרשטיין”. און אַז איך פאַרשטיי, איז וואָס? דאָס האַרץ ווערט

מיר צעריסן קוקנדיק אף אים. „דער שטילער זומער“ איז שוין שווארץ געוואָרן. א מאמע קאָן דען אזעלכעס צוזען? מאלקע טריקנט...

— וואָס מאכט ער, דאניעל?

— וואָס ער מאכט? די הענט ציטערן שוין בא אים, און ער מאָלט... ער האָט געמאָלט אף האָלץ, געמאָלט אף לײַוונט, און ער האָט זיך דערמאָלט אזוי, אז ס׳איז אים שוין שווער צו דערקענען.

— בא אים וועט איבגיכן זײַן א גוטער דאָקטער.

— פונוואנען וועט ער זיך נעמען אהער?

— איווע וועט אים ברענגען.

— איווע? — די רעכטע ברעם הייבט זיך אוף באם קרעטשמאר העכער, — וואָס, זי קומט אים אופרודערן די אלטע וווּנדן... דאָס איז דײַן שטיקל ארבעט?

— יאָ, רעב יִצכאָק, — איז זיך אקיווע מוידע. — זי איז אויך א קאָרבן.

— פון א קאָרבן ביז א קאָרבן, — טוט יִצכאָק באָיאר א זיפץ, — איינער פאר־קרימט זיך, וואָס דער בראנפן איז ביטער... נו, מיר זײַנען שוין, א דאנק זײַן ליבן נאָמען, בא דער ווינטמיל. אָט לאָזן מיר זיך אראָפּ צום סטאוו... זע נאָר, אקיווע, מיר דוכט, אז שמוליקל לויפט. זע נאָר סארא לויפעניש, די פיאטעס דערלאנגען צום האלדז־און־נאקן. זע נאָר, ווי ער מאכט מיט די הענטלעך. וואָס איז דאָרט אזעל־כעס געשען? נעם נאָר אָקאָרשט די ווישקעס, ווּעסט שוין יאקאָש אליין דערפאָרן.

דער קרעטשמאר גיט איבער אקיווען די לייצעס, און גלײַך פאלט ער ווי פון וואָגן ארויס — ער לאָזט זיך לויפן מיטן ברעג פונעם סטאוו דעם איניקל אנטקעגן.

אקיווע זעט פונדערווײַטנס, ווי דאָס איניקל דערציילט עפּעס זייער היציק דעם זיידן, און דער זיידע, אפּאָנעם פון צעטראָגנקײַט, ווארפט פון זיך אראָפּ דאָס פעלצל צוזאמען מיט דער קאפּאָטע, וויקלט אײַן אין דעם דאָס קינד, כאפּט עס אף די הענט און לאָזט זיך אזוי אין די ווײַסע ארבל לויפן דורך די גערטענער אהיים — צו דער אלטער קרעטשמע.

VII

צוגעלאָפן מיט אימפּעט, א שווער־אָטעמענדיקער, מיטן אייניקל אף די הענט צו דער שטוב — די יערושע־קרעטשמע שטייט אינמיטן דאָרף קימאט אפן שליאך, — פרעגט יִצכאָק באָיאר בא די שכיינים, וואָס שטייען פאר דער טיר:

— געקומען, א? געקומען?

— געקומען.

— א לעבעדיקער?

— א לעבעדיקער, א לעבעדיקער. טויטע גייען ניט.

— טויטע שטייען פון קייווער ניט אוף. דײַן זון, איצקאָ, איז געקומען. ער ליגט אין בעט און שמייכלט...

זיי טרעטן אָפּ, מאכן פארן יִדן א וועג, ווײַל לויט דעם, ווי דער מענטש איז

צעטראָגן און איבעראשט, לויט דעם, ווי ער איז בלאס, ווי ער קוקט אלעמען אין די אויגן אַרײַן, איז צו זען, אז וואָס מ׳זאָל דעם מענטשן ניט זאָגן, וועט ער סײַווי ניט גלייבן, ביז ער וועט אליין ניט דערזען דעם זון מיט די אייגענע אויגן.

די שכיינים זײַנען געקומען זיך זען מיטן סאָלדאט, געוואָלט געוווירע ווערן פון אים, וואָס הערט זיך אָף דער גרויסער ווײַסער וועלט. צי האָט ער דאָרט ניט גע־הערט, צי האָט ער עפּשער שוין געזען, ווו מע טיילט ערגעץ די פּריצישע ערדן? דאָ, אין פּאָלעסיע, הערט מען נאָך דערוויַיל וועגן דעם ניט...

דער אלטער וואסיל אָף דעם הילצערנעם קלעצל (א האלבן פוס האָט ער איבער־געלאָזט אין בולגאַריע בייס דעם רוסיש־טערקישן קריג), דער גאַנצער פוס אין א נײַ־אויסגעפלאָכטענער פּאָסטעלע, אָף דעם העמד אָנגעהאַנגען דער „געאָרגישער קרייץ", איז געקומען א רעד טאָן מיטן סאָלדאט „וועגן מילכאָמע און טאַקטיקע". נאָר דאָס וויכטיקסטע, צי ווייסט ער ניט, צי האָט ער ניט געהערט ערגעץ, דער סאָלדאט, אין וועג, ווו געפינט זיך שוין יענץ פּאַפּיר, וואָס דאָס פּאָטערל דער קיי־סער האָט אונטערגעכאַסמעט און אַרויסגעשיקט, אז אלע פּויערים, וועלכע האָבן ניט קיין ערד, זאָלן גלײַך, ווי נאָר „דאָס פּאַפּיר" וועט אָנקומען, אַראָפּטרײַבן די פּריצים פון זייערע ערדן און פון זייערע מאַיאָנטקעס...

אָבער מיטן געקומענעם סאָלדאט קאָן מען ניט ריידן. ער ליגט א האלב־לעבע־דיקער, שמייכלט צו אלעמען, און פון די פּיבערדיקע אויגן גיסן זיך טרערן. ער פארשטייט קוים, וואָס מ׳רעדט צו אים. איין נאטאלקען האָט ער יאָ געזאָגט:

— אײַער מאַן לעבט.

— זאָגסט דעם עמעס, ער לעבט?

— הארּאסים איז געלעגן מיט מיר אין האָספּיטאל.

— ווו זשע איז ער? סערדעַנקאָ, זאָג מיר דעם עמעס.

— איך זאָג דעם עמעס. ער וועט גיך קומען.

שטייט נאטאלקע בא דער קרעטשמע און וויינט שטיל — פון פרייד. דערפאר שטייט אָבער די אלטע הארפּינע אן אײַנגעבויגענע, ביידע הענט — געל־אָדערדיקע מיט צעשפּרייטע פינגער — טרייסלען זיך איר אפן אָנשפּאַר־שטעקן. איר אײַנגע־שרומפּן־צעקנייטשט פּאָנעם איז פון אונטער דעם שווארצן טיכל געווענדט צו די ארומיקע מענטשן. זי פרעגט בא אלעמען און בא קיינעם ניט:

— ווו איז מײַן פּאוולאָ? פון מײַן אייניקל ווייסט קיינער גאָרניט. ניט קיין זין, ניט קיין טעכטער... כ׳האָב שוין קיינעם ניט, און איך לעב... געהאט איין־און־אייג־ציק אייניקל, האָט מען עס בא מיר צוגענומען. מ׳האָט מיך איבערגעלאָזט מיטן שטעקן... אָט א דאָליע בא מיר. טאָדאָסקעס זון איז געקומען, כוועדאָרס זון האָט זיך אומגעקערט, דעם קרעטשמארס זון איז דאָ, הארּאסים לעבט. גאָט אייניציקער, ווו איז מײַן איין־און־איינציק אייניקל, ווו איז מײַן פּאוולאָ? טויב מײַנע, טײַערע!

איבערן שליאך גייט מאַריַע. אָף די הענט, צוגעטוליעט צו דער ברוסט, טראָגט זי דאָס קראַנקע קינד. דאָס טיכל פון קאָפּ איז בא איר אַראָפּגערוקט, דער ווינט שויבערט אירע גאָלד־לײַנענע האָר. זי, די יונגע אלמאָנע, קלאָגט אָף א קאָל:

— מײַן מיקאָלא וועט שוין קיינמאָל ניט קומען... סינו, סינו, נעמא או נאס באטקא, אובילי נאשעהאָ באטקא[1]. מיר וועלן פאַרטריקנט ווערן, די ערד וועט פאַר־טריקנט ווערן... אוי, מיקאָלא, וויאַזוי וועלן מיר לעבן אָן דיר? סינו, סינו, נעמא או נאס באטקא...

— נו, צו וואָס, — פרעגט דער אַלטער וואַסיל, — דאַרף איך מאַנטשזשוריע? זיך דאַרף האָבן אַ דרײַ דעסיאַטין ערד דאָ... — און ער וויגט זיך אַף דעם הילצערנעם פוס, — אָט וועט איינגיכן אָנקומען יענץ פאַפיר... אָט דעמלט וועלן מיר טרײַבן די פאַנעס. כ'וועל אַראָפּנעמען מײַן הילצערנעם פוס, כ'וועל אים נעמען אין דער האַנט אַרײַן, און איבער די קעפּ, און איבער די קעפּ... אָ־טאַק, אָ־טאַק!

— שווײַג, וואַסיל, — אייצעט אים עמעצער, — פאַרבינד די צונג...

— קומט, גוטע מענטשן, וואָס איז דאָ צו שטיין?

— אַי צע פּראַוודאַ[2]. סאַראַ קאַלטער ווינט. די זון פאַרגייט אַף אַ שניי.

דער אַלטער וואַסיל טוט אַ קלאַפּ מיטן קלעצל אין דער ערד, רוקט אָן טיפער דאָס היטל, פאַריכט אַפן העמד דעם געאָרגישן קרייץ און טוט אַ נעם אַפן גאַנצן קאָל:

З-за Сибі-іром сонце схо-одить,
Х-хло-оп-ці, не зівай-те... [3]

דער זייער קורצער סאָפּהאַרבסטיקער טאָג גויסעסט אין דער פלאַמיקער שקיִע. דער ווינט שטאַרקט זיך, און די צווײַגן אַף די ביימער קלאַפּן הילכיק איינע אָן דער צווייטער, די קעלט קריכט זיי אונטער דער קאָרע...

און ער, דאַניִעל, בא דרײַסיק יאָר אַ ווײַס־באַזילבערטער, אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די קאָלדרע מיט דער גרינער לאַטע, שטייט אונטער דעם נאַקעט ציטערנדיקן באַרנבוים און לאָזט זיך אין שטוב אַרײַן ניט פירן. ער קוקט זייער אָנגעשטרענגט אַהין, ווו הינטער דעם בערעזע־וועלדל, אַפן כוטאָר, אין גאַווריִעלס הויף, בליאַסקען די פענצטער קעגן דער פאַרגייענדיקער זון.

— דאָרט איז איווע, — זאָגט ער אַף אַ קאָל, — איך מוז זיך מיט איר איין מאָל, כאָטש איין מאָל מיט איר טרעפן אויג־אַף־אויג. כ'וועל איר אָפּגעבן די האַלב־פאַרברענטע בריוו... ניין, איווע, איך האָב גאָר אַפילע אַליין ניט געוווּסט, ווי איך האָב דיך ליב... דערקלער מיר, וויאַזוי האָב איך עס אָט די אַלע צען יאָר געלעבט אָן דיר? איווע, איווע...

ער כאַפּט זיך, אַז ער רעדט צו דעם ווײַב. ער פאַרלירט זיך שרעקלעך, ווערט רויט און נעמט שאַרן מיט דער האַנט אַרום זיך, ווי ער וואָלט באַדאַרפט עפּעס נע־מען. זײַן האַנט געפינט אָבער גאָרניט, צעשרײַט ער זיך אַף דעם ווײַב:

— וואָס שטייסטו קעסיידער איבער מײַן קאָפּ?

---

[1] זון, זון, מיר האָבן ניט קיין טאַטן. מ'האָט געהאַרגעט אונדזער טאַטן. [2] אויך אַן עמעס.

[3] פון יענער זײַט סיביר פאַרגייט די זון,
כעוורע, פאַרהאַלט זיך ניט...

(פון אַן אוקראַיִנישער ליד)

— דאַניִעל, — בײַסט זי די ליפּן, — וואָס האָסטו צו מיר, דאַניִעל? וואָס בין איך דאָ שולדיק? ווער האָט דיך געבעטן מיר אָנטאָן דעם רינג... דו אַליין, דאַניִעל... אָדער דו שרײַסט אַף מיר, אָדער דו רעדסט צו מיר, ווי צו אַ קראַנקער...

— מאַלקע, — ענטפערט ער געפאַלן, — איך שרײַ דען אַף דיר? איך שרײַ אַף זיך... זײַ מיר מוחל, מײַן מאַלקע, קיניגין! — ער וויל איר נאָך עפּעס זאָגן, נאָר דאָ דערזעט ער הינטער זיך אַקיווען. ער לייגט אים אַרויף די האַנט אַפן אַקסל. — אַקיווע־פרײַנט, אַקיווע־כאַווער, ביסט געקומען? גיי, מאַלקע, אין שטוב אַרײַן. אַקיווע־פרײַנט, האָסט שוין געזען אוראָמען? דו האָסט געזען זײַנע אויגן? עפּעס וויל ער, דוכט זיך, אוראָם, זאָגן. זײַנע אויגן דערציילן עפּעס...

— איוועץ האָסטו געזען? — טוט אים אַקיווע אַ פרעג.

— אַקיווע־פרײַנט, שטיי לעם מיר אַ ביסל. לאָמיר ביידע שווײַגן. מיט דיר איינעם קאָן איך ריידן שווײַגנדיקערהייט... אָ, האָבן מיט וועמען צו שווײַגן איז מערער, ווי האָבן מיט וועמען צו ריידן... ווי גוט ס׳איז געווען דאָס שווײַגן מיט איוועץ. אונדזער שווײַגן איז געווען אַ ליד אָן ווערטער... אַזאַ האַרציקער ניגן. און אַז די הערצער פלעגן ווערן איבערגעפולט, שווײַגן קאָן מען שוין אויך ניט... פלעגן מיר נעמען ביידע ריידן מיט שלוימע־האַמײַלעכס שיר־האַשירים. ווו נעמט מען דען גרעסערע און שענערע רייד?..

— לאָמיר, דאַניִעל, שווײַגן.

— יאָ, יאָ, אַקיווע־כאַווער, יאָ, איך וויל שווײַגן. אַף אַזאַ זון־פאַרגאַנג איז שווער צו קוקן אַליין. שטיי לעם מיר, אַקיווע... זעסט, אַקיווע־פרײַנט, ווי די זון שטייט בא דער ערד? צוויי מאָל אין טאָג דאַרף מען זוכן די זון אַף דער ערד — באַם אופגיין און באַם פאַרגיין... זיי זײַנען ביידע מאָל וווּנדערלעך־שיין.

ער ווערט אַף אַ רעגע אַנשוויגן, רוקט אַרײַן די פינגער אין די ווײַסע קרויזן און, האַלטנדיק די הענט אין קאָפּ האָר, בייגט ער זיך אָן:

— ס׳איז מיר ניט גוט, אַקיווע־פרײַנט, פיר מיך, אַקיווע־כאַווער, אין שטוב אַרײַן...

און אַקיווע דערמאָנט זיך, ווי מיט געציילטע כאָדאָשים צוריק, דעמלט — אַ געלײַטערט־פאַרפלאַמטער, אָן אופגערעגטער, מיט יענער אופרעגונג, ווען מ׳רײַסט זיך אַרויס אַף אַ רעגע פון דעם אייגענעם שטאָק־פינצטערן גוירל, פון די דאַלעד־אַמעס, אין וועלכע מ׳איז אַרײַנגערוקט געוואָרן, ווו מ׳שטיקט זיך אָן ריינער לופט און אָן גײַסטיקער ליכט און שײַן, — דעמלט האָט דאַניִעל אויך, ווי איצט, שטייענ־דיק אונטער דעם באַרנבוים, אויך פאַרן זון־זעצן־זיך, גערעדט און געזאָגט דאָס זעלבע:

— די זון דאַרף מען זוכן אַף דער ערד...

נאָר דעמלט האָבן דאַניִעלס רייד נאָך געהאַט אַ טאַם. אַקיווע האָט נאָך דעמלט געפילט אין זיי וואַרעם־לעבעדיקס.

אָבער דעמלט איז דער באַרנבוים געשטאַנען אין צוויט. ס׳האָט געשמעקט מיט האָניק, ווי פון אַ בינשטאָק, און אין בערעזניאַק אַף די יונגעביימער האָט פון דעם

אָנגעקוואָלענעם זאפט געפלאצט די ווײַס־געשטרײַפטע דינע קאָרע. די פייגל האָבן דעמלט פאר דער שקיִע אזוי געצוויטשערט, זיך פארכלינעט אין אזא סימכע, אז ניט בלויז ער, אקיווע, וואָס אים באגלייט טאָמיד דאָס געפיל, אז ער זיצט אף א פור און וואָס אין וועג זאָל זיך ניט טרעפן, וועט ער סײַווי ארײַנפאָרן אין א שיין לעבן, נאָר אויך אפילע דאניִעל — דער טאָמיד ניכטערער, וואָס שאצט קיינמאָל גאָרנ־שט ניט איבער, זעט אלץ, ווי אים דוכט, יעדן אָנהייב און נאָך בוילעטער יעדן סאָף, אפילע אים, דאניִעלן, האָט זיך דעמלט, אין יענעם פרילינג־פארנאכט, אויסגעוויזן: דאָס לעבן הייבט זיך ערשט אָן.

זיי זײַנען דעמלט בײדע ארומגעגאנגען די גאנצע נאכט.

— אקיווע־פרײַנט, — האָט ער דעמלט געזאָגט, — אזא נאכט איז א גרויסער יאָמטעוו אין לעבן.

ס'איז טאקע בעעמעס געווען א געמיטלעך־פרילינגדיקע, א זייער הערלעכע נאכט. פון דעם טיף־אויסגעבויגענעם הימל פאלט אזא טונקל־בלויע שײַן און זיל־בער־בלענדנדיקע פעדעם שפינען זיך ארײַן אין די ליכטיק־גרינע, אין די נאָך קלעפיקע יונגע בלעטער־קרוינען.

דאניִעל איז דעמלט געטראָטן איבער דער לעוואָנעדיקער, געדיכט־גראָזיקער, טוי־פינקלענדיקער וואלד־לאָנקע, איבער די ביימער־שאָטנס אזוי מאָדנע שטיל, אָן א מינדסטן רויש, ווי ער וואָלט וועלן געהיים, אומבאמערקטערהייט, זיך ארויסגאנ־וועגן פון דעם פריִערדיקן לעבן, פון יענעם בייזן גורל, וואָס לאָקערט נאָך זײַנע טריט.

און פלוצעם בלײַבט ער שטיין, רוקט ארײַן, ווי טאָמיד, ווען ער איז אופגערעגט, די פינגער פון בײדע הענט אין דעם ווילד־צעשויבערטן קאָפ האָר. דער זילבער פון זײַנע האָר שעמערירט אין דער לעוואָנע־שײַן.

— אקיווע־פרײַנט, — רעדט ער קוים וואָס מ'הערט אים, — סארא נאכט, סארא שיינקײַט! עך, ווען איך זאָל קאָנען אָנמאָלן אזא נאכט? הערסט, אקיווע־כא־ווער, ווי דער וואלד לעבט? די פייגל קאָנען זיך א גאנצע נאכט ניט בארויִקן. איך האָב ליב וועסנע. אין דער וועסנע ליגט גוואלדאָווגע קראפט און גוואלדאָווגע צארט־קײַט. דער מענטש ווערט אויך שענער וועסנע־צײַט.

איז ער דעמלט געשטאנען, דאניִעל, אף דער לעוואָנעדיקער לאָנקע, די פינגער פארוקט אין דעם ווײַסן קאָפ האָר, און פון האנאָע געקרעכצט. פלוצעם נעמט ער ארויס די הענט פון קאָפ:

— אקיווע־פרײַנט, ניט מיט דער פארגאנגענהײַט דארפן מיר לעבן...

אקיווע פארשטייט: ערשט איצט וויל דאניִעל אים זאָגן, זיך טיילן מיט דעם סאמע וויכטיקסטן, וועגן וואָס ער האָט די לעצטע צײַט געקלערט און געטראכט.

— אקיווע־כאווער, איך בין ווײַט פון כיירוסעס אידייען... נאָר אין איינס איז זי גערעכט — מיט דער פארגאנגענהײַט קאָנען מיר מער ניט לעבן. ניין, אקיווע־פרײַנט, ניין, נאָר ניט מיטן אָווער... מיר זײַנען שוין זאט מיט אים. דער אָווער קריכט אונדז שוין פונעם גאָרגל. ווידער און אָבעראמאָל דאָס אלטע לידל: אמאָל

איז געווען א מיילעך... אינעם אָוונט, וויפל מ׳זאָל אים ניט ווארעמען, הערשט פּאַרט די קעלט פון דעם בעסוילעם... דער אָוונט וועט סײַווי פון אונדז אין ערגעץ ניט אוועקגיין, ער שטייט אייביק פאר אלע דוירעס. אקיווע־פרײַנט, מיר דארפן האָבן א מאָרגן... עמעס, פרײַנט מײַנער, דער מאָרגן איז פול מיט נעפּל, די צוקונפט איז א שווארצער וואלד, פול אָף שריט און טריט מיט געפארן, ווער ווייסט, וואָס פאר א פּאָנעם דער מאָרגן וועט האָבן... נאָר איך וויל, אקיווע־כאווער, זיך אוועקזעצן מיט דיר אָף דײַן פורל און פאָרן מיט דיר אין א שיין לעבן ארײַן... מער טאָרן מיר מיטן אָוונט ניט לעבן. לעבן מיטן אָוונט — איז א פריצײַטיקער טויט. צוקונפט — דאָס איז לעבן, דאָס איז קראַפט, און קראפט, גוורע, איז דאָס מאזל פון לעבן... קום, אקיווע־כאווער, צום טײַך, ס׳וועט שוין באלד אָנהייבן אופגיין די זון. קום, פרײַנט מײַנער, קום, וועלן מיר זי באגעגענען, אמאָל פלעגט איווע קומען צו לויפן...

— מ׳דארף ניט לעבן, דאניעל, מיטן אָוונט...

— יאָ, יאָ, אקיווע־פרײַנט, לאָמיר שוין גיין, לאָמיר לעבן מיטן אָסיד.

זײַנען זיי דעמלט ביידע באם זון־אופגאנג אף דעם העכערן, אף דעם רעכטן ברעג טײַך געזעסן. דעם לינקן ברעג איז ניט אָנצוזען — די פרילינגדיקע וואסערן ציִען זיך ווײַט, פארטרינקען די נידערנישן, פארפלייצן די לעוואדעס — די ווערבעס שטייען נאָך אלץ ביז האלב אין וואסער. דער פרילינגדיקער טײַך שפּילט און רוישט, ווייעט מיט פײַכטער קילקײַט אין פּאָנעם ארײַן. אין קאיאָר שמעקט שטאר־קער דער ווײַנשל־צוויט.

— אקיווע־פרײַנט, קוק ניט אף מיר, זע, זי הייבט אָן אופגיין... זע, ווי ס׳רויטלט זיך דער מיזרעך, סארא פארבן... זע, זע, ווי אין דעם נעפל, וואָס כוואליעט זיך, ווי א ליכטיקער רויך איבערן יאר, איז ארײַנגעפאלן דער ערשטער פײַערדיקער שטראל. דו הערסט, ווי פייגל האָבן זיך צעזונגען? מ׳דארף טאקע זײַן שטארקער פון אײַזן...

און דאניעל ווערט אנשוויגן. ער צופּט ארום זיך די טוי־נאסע גראָזן, רײַבט זיי אין די הענט און ציט דאָרשטיק אין זיך ארײַן זייערע רייכעס. ס׳באווײַזט זיך א רייפעלע זון. דאניעל רוקט ווידער ארײַן די הענט צוזאמען מיט די צעריבענע גראָזן אין קאָפּ האָר ארײַן און קוקט, ווי די זון הייבט זיך אלץ העכער און העכער. דער בליק ווערט בא אים פארצויגן מיט א הייסן נעפּל, און ס׳שטעלן זיך אים טרערן אין די אויגן.

— וואָסי? — פרעגט בא אים אקיווע.

— איך ווייס? כ׳וויס אליין ניט... עפּעס בין איך הײַנט ווי שיקער. און וואָס איז דער כידעש, אז א שיקערער ווײנט.

און דערנאָך טרויעריק צוגעגעבן:

— מײַן לעבן, אקיווע־פרײַנט, איז שוין אָבער פארשפּילט. וואָלט כאָטש איווע געווען מיט מיר...

און מער האָט שוין דאניעל ניט גערעדט. אויך פאר דעם גאנצן טאָג, וואָס אקיווע איז דעמלט געווען לעבן אים, האָט ער פון דאניעלן מער קיין וואָרט ניט געהערט. דאניעל האָט אים אפילע ווי אויסגעמיטן. בלויז פאר זײַן אוועקגיין האָט ער אקיווען

געגעבן אָנצוהערן, אַז ער, דאַניִעל, וועט מיסטאַמע פֿאָרן אין שטאָט אַרײַן... ער וועט נאָך אײן מאָל זײַן אין קיִעוו — אַ פּרוּוו טאָן צום לעצטן מאָל דאָס מאַזל.

אַצינד אָבער, צוזעענדיק, ווי דאַניִעל שטייט אײַנגעבויגן אונטער דעם אָפּגעבלעטערטן שוואַרצן באַרנבוים, ווי ער שלעפּט אָף זיך די וואַרעמע קאָלדרע מיט דער גרינער לאַטע, צוהערנדיק, וויאַזוי ער בעט זיך: „אַקיווע־פֿרײַנט, פֿיר מיך אין שטוב אַרײַן", ערשט אַצינד פֿאַרשטייט ער, אַקיווע, אַז מיט דאַניִעלן איז אין יענער פֿרילינגדיקער נאַכט פֿאָרגעקומען דאָס זעלבע, וואָס מיט זײַן, אַקיוועס, מוטער איז פֿאָרגעקומען פֿאַר איר טויט.

נאָך איר לאַנגער קרענק, נאָך דעם, ווי ס'איז שוין אויסגעקומען צו געבן איר דעם לעפֿל געקעכטס אין מויל אַרײַן, האָט זי, זײַן נויטע־לאָמוסדיקע מאַמע, אין אײנעם אַ פֿרימאָרגן אָן קיינעמס הילף זיך אופֿגעזעצט אָף דעם בעט.

— ס'איז גוט; — האָט זי געזאָגט, — אַלץ איז גוט!

זי, וואָס די לעצטע וואָכן האָט זי געערעדט בלויז מיטן ווונק, זי האָט מיטאַמאָל אָנגעהויבן צו ריידן קלאָר און דײַטלעך:

— גענוג געקרענקט, גענוג, מ'דאַרף לעבן!

זי קוקט אין פֿענצטער אַרײַן, און אָף אירע טרוקן־געלע באַקן טרעטן אַרויס בלייך־ראָזע פֿלעקן.

— וועסנע, איאָ, אַקיוועלע, וועסנע?

פֿון די אַנטקעגנדיקע דעכער פֿאַלן אין דעם פֿריש־אויסגעשאָטענעם שניי זוניקע טראָפּנס. אָף דעם קאַרניז זיצן צוויי שפּערלעך, שאַרפֿן די שנאָבלעך און צוויטשערן.

— ס'איז גוט, אַקיוועלע, אַלץ איז גוט...

זי שווײַגט לאַנג, דערנאָך פֿרעגט זי:

— אַקיוועלע, קיינער גייט ניט?

— ניין, מאַמע, קיינער גייט ניט. דער טאַטע גרייט דעם וואָגן, שמירט די רעדער.

— ער גרייט שוין דעם וואָגן? ס'איז וועסנע, קיוועלע?

— יאָ, מאַמע, דיר אַרײַנרופֿן דעם טאַטן?

— ניין, קיוועלע, ניין... דער טאַטע... קום אַהער צו מיר, אַקיוועלע, קום צו מיר...

ער גייט צו צו איר בעט. ער האָט אָבער מוירע פֿאַר איר, פֿאַר דער מאַמען. די האָר זײַנען איר צעשאָטן. די אויגן אַזעלכע גרויסע און רויטע.

— מאַמע, — בעט ער זיך, — מאַמע, שרעק מיך ניט...

— גאָט איז מיט דיר, מײַן קינד, גאָט איז מיט דיר, אַקיוועלע.

— מאַמע, כ'האָב פֿאַר דיר מוירע.

— זונעניו, אַקיוועניו, — זי נעמט אים אָן פֿאַר דער האַנט, שלעפּט אים צו און זעצט אים אוועק לעבן זיך אָפֿן ראַנד בעט. — אַקיוועלע, דו שרעקסט זיך פֿאַר מיר?

— ניין, ניין, מאַמע...

— אקיוועלע, דו ביסט שוין א גרויסער... אָט ווערט דיר באלד דרײַצן יאָר... דרײַצן יאָר?.. ווייסט איז מיר, דרײַצן יאָר...

זי קוקט אף אים לאנג מיט די רויטע אויגן.

— דרײַצן יאָר... דו דרייסט זיך אלץ ארום צווישן די קלעזמער? ווילסט זײַן א קלעזמער? זײַ, מײַן קינד, א קלעזמער. שפּיל, מײַן זון, אף אָרעמע כאסענעס... זײַ דיר, מײַן קינד, וואָס דו ווילסט... אקיוועלע, בא מיר איז געווען א כאסענע אָן קלעזמער... קיינער גייט ניט?

— ניין, מאמע, קיינער גייט ניט. דער טאטע שמירט דעם וואָגן.

— דער טאטע? וועמעס טאטע?

— מײַן טאטע.

— דײַן טאטע, זאָגסטו?.. האָב אים ליב, האָב אים ליב, לייזערן דעם באלעגאָלע, האָב אים ליב, דעם אשמעדײַ... ער איז א מענטש אָן א גאל. ער איז א הייליקער, דער אשמעדײַ... נאָר ער איז ניט דײַן טאטע.

— מא־מע?

זי לייגט ארוף איר האנט אף זײַן מויל — א ציטערנדיקע, נאס־קאלטע, ביינער־דיקע האנט. די ווײַסלעך ווערן בא איר נאָך רויטער.

— ער איז ניט דײַן טאטע, דײַן טאטע...

און דאָ דערזעט ער, אקיוועלע: די רויטקײַט אין דער מאמעס אויגן פארגייט. די שווארצאפּלען גייען אויך אוועק ערגעץ ארויף, אין שטערן ארײַן. איר ציטערנדיקע נאס־קאלטע האנט גליטשט זיך פון זײַן מויל אראָפּ... זי טוט א פאל אפן רוקן, דער קאָפּ טוט זיך איר דערבײַ א זעץ אָן דעם לען־ווענטל פון בעט.

דער דאָזיקער קלאפּ פון דער מוטערס קאָפּ אָן דעם הילצערנעם לען־ווענטל באגלייט אקיוון דאָס גאנצע לעבן. ווי נאָר ער בלײַבט אליין, דערהערט ער באלד יענעם שרעקלעכן קלאפּ. ער איז זיכער, אקיווע: די מאמע זײַנע האָט פארן אוועקגיין פון דער דאָזיקער וועלט ווי א זעץ געטאָן מיט דער טיר...

...אקיווע פילט, אז איינער אליין וועט ער דאניעלן צום שטוב ניט דערפירן. יענער ליגט בא אים קימאט אף די הענט. ניין, טראכט אקיווע, די מאמע האָט גע־האט א גרינגערן טויט. דאָס לעבן האָט איר צו אכצן יאָר דערלאנגט א טשמעל און זי פריטשמעליעט אף טאָמיד. ערשט פארן טויט איז זי צו־זיך געקומען, דער־פילט — זי האָט אויך א שײַכעס צו דער לעבעדיקער וועלט. די צוויי שפּערלעך אפן קרומען געזימס צווויטשערן אויך פאר איר... נאָר דאָס איז געווען א בליץ אין דער נאכט נאָך א סארפענדיקן טאָג. ניין, דאניעלס טרויער־שפּיל איז גרעסער. אלע קלעפּ, וואָס דאָס לעבן דערלאנגט אים, דאניעלן, פריטשמעליען אים ניט, פאר־קערט... דאָס שטיינערנע לעבן זעצט איבער דעם שטיינערנעם דאניעל. ס׳שפּריצן פײַערדיקע פונקען. ס׳ברעכן זיך אָפּ שטיקער, נאָר דאָס געבליבענע איז פאָרט — שטיין...

— אקיווע־פרײַנט, — זאָגט דאניעל, ווי ער וואָלט אונטערגעהערט יענעמס געדאנקען, — איך בין שוין צעשפּאָלטן, איך ווער צעפאלן... ס׳איז מיר ניט גוט,

אקיווע־כאווער, ניט גוט... פיר מיך אין בעט אריין, — ער נעמט פלוצעם ארום אקיוועז. — ס׳איז א ליגן, וואָס דאָסטאָיעווסקי זאָגט, אז מ׳קאָן אף א הויכן פעלדז אינמיטן א שטורמישן יאם אוועקשטעלן א מענטשן אף איין פוס, און דער מענטש וועט אזוי, אף דעם אײנעם פוס, אָפּשטיין דאָס גאנצע לעבן...

ער רעדט גיך, דאניעל, שלינגט האלבע ווערטער, דריקט צו אקיוועז צו זײַן ברוסט, ווי ער וואָלט זיך פאר אים פארענטפערט און ווי ער וואָלט וועלן, אז זײַן „אקיווע־פרײַנט“, זײַן „אקיווע־כאווער“ זאָל אים פארשטיין און באנעמען.

— ס׳א ליגן, אקיווע, א מענטש קאָן ניט שטיין אף איין פוס, ווי א גאָנער. און ער זאָגט דאָך ניט, וויפל אזא לעבן קאָן דויערן. צי וויל ער עפשער זאָגן, אז מיט א מענטשן קאָן מען טאָן אלץ? דאָס איז אויך א ליגן. אזעלכע אײנפוסיקע העלדן ווערן געבוירן נאָר אין קרענקלעכע מויכעס. ביכלאל זײַנען דאָסטאָיעווסקיס אידייען קרענקלעכע. אקיווע־פרײַנט, יאָ, יאָ, לאָמיר שווײַגן... א מענטש מוז האָבן די ערד. ער מוז שטיין מיט בײדע פיס אף איר. און ניט נאָר שטיין, ארומגיין מוז דער מענטש, און די ערד, אקיווע־כאווער, טאָר ניט זײַן קיין אויסגעברענטער מידבער, א בליִענדיקער גאָרטן דארף זײַן די ערד... שיין דארף זײַן די ערד, אין צוויט דארפן שטיין אירע סעדער... נו, גוט, גוט, אקיווע־פרײַנט, לאָמיר שווײַגן...

און אָנגעשפארט אף אקיוועס האנט, שארט דאניעל די פיס איבער דער ערד, דרייט דעם קאָפּ אהין, צום בערעזענעם וועלדל, וואָס שטייט שוין אין נאכט. און בלויז איין ליכטיקער פלעק — א סימען פון דער נאָרוואָס אויסגעלאָשענער שקיִע — וויגט זיך אף א שפיץ צווײַג אין הימל.

אין הויף, צוגעדעקט מיט דער בורקע, מיט דער מאָרדע אין וואָגן ארײַן, שטייט די ווײַסע בײַכיקע שקאפע, וואָס אונטערוועגנס דארף זי אלץ הערן און וויסן. אצינד, בא דער אכילע, פירט זי בייז דעם אײַנגעשניטן־צעשפאָלטענעם אויער, פײַערט מיט די אויגן אף דער רויטער קו, וואָס שלעפט בא איר מיט די ווייכע שווארצע ליפן א הויפן קאָנישינע פון וואָגן ארויס.

דאניעל פארהאלט די טריט. ער קוקט מיט א ביטערן שמייכל אף דער רויטער קו מיט דעם אָפּגעבראָכענעם האָרן... און דערזעט זיך שטיין דאָרטן, אין יענעם בלוי־געפארבטן צימער, ווו הינטער די הויכע ברייטע פענצטער ליגט פאר די אויגן די גאנצע שטאָט — די שטאָט פון האנדלס־פארמיטלערישע אנשטאלטן, קרעדיט־קאָנטאָרן, מיט די טויזנטער סאָכרים און מעקלער, פאבריקאנטן און פריצים, אדל־לײַט און פירשטן... די פילצאָליקע גאָלדפארביקע שילדן שרײַען, די בונט־קאָלירנדיקע שויפענצטער רופן און מאָנען. אף אָפענע פאעטאָנען, דראָשקעס, געשפאנטע אין הייס־בלוטיקע פערד, טראָגן זיך אף די אָנגעבלאָזן־גומענע רעדער אויסגעפוצט־אויסגעקלײדטע אויסגעצירטע פרויען, און ארום זיי מאנצבלען בערדיקע און געגאָלטע. די פענעמער בא זיי ברענען, ווי געשײַערטע מעשענע קנעפ אף זייערע ווײַסע קיטלען. ערגעץ צווישן זיי דארף דאָ זײַן אויך איווע...

אף די בערג, לענגויס דעם דניעפער־טײַך, שטייען די סעדער־פארקן אין סאמע בלי. די קאשטאנען־ביימער בייגן זיך אונטער די בלוי־ווײַסע בעכער צוויט. די

פּילצאַליקע קלויסטער־קופּאָלן בליצן מיט זייער גאָלד אַף דער זון. און אַרופּצו, דאָרט אין פאַרשטאָט, ליגן איינס צום אַנדערן קליינע הייזקעס, ווי אַרויסגעוואָר־פענע קעסטלעך אַפן מיסט. דער דניעפּער־טייך שעמערירט און טראָגט מיט געמורמל אַף זיינע געדיכט־בלויע וואַסערן די פּילצאַליקע שפּאַציר־שיפלעך, לידיקגייערישע דאַמפּערלעך. די גרויסע שטאָט איז פול מיט שטויב, מיט רויש און טומל, מיט כניפע, זנוס און פאַלשקייט.

און דאָרט, ווו ער, דאַניעל, שטייט, אין יענעם געפּאַרבטן בלויען צימער — איז ערעוו־יאָמטעוודיק שטיל. דאַניעל פילט זיך דאָ איימעדיק־פרעמד, אַ ניטגעבעטענער און אַן אָנגעוואָרפענער. ער דערפילט זיך דאָ, ווי אַ שטיק מעבל, וואָס ער, דאַניעל, דאַרף דינען, ווי אַלץ, וואָס דאָ אין הויז איז, — פאַר דעם פרעמדן אויג. אַלץ ווערט דאָ געטאָן און אַרויסגעשטעלט צוליב באַרימעריי און גייווע. אָהער, אין אָט דעם בלוי־געפּאַרבטן צימער, ווו די סטעליע מיטן באַגילדעטן געשפּיצטן אָרנאַמענט שפּיגלט זיך צוזאַמען מיטן קרישטאָלענעם הענגלייכטער אין דעם גע־וועקסלט־בליאַסקענדיקן פּאַרקעט, אַהער קומט קיין עמעס־מענטשלעכער יאָמטעוו קיינמאָל ניט אַריין. דאָ איז טאָמיד אָט אַזוי לייטיש און ערעוו־יאָמטעוודיק בלויז פאַר דער וועלט...

אַף די ראָזעווע מירמל־טישלעך שטייען פאַרשיידענע בראָנזענע סקולפּטורלעך: אַ נאַקעט־געזונטער מאַנצבל מיט אַן אַסירישער באָרד און אַף דער פּלייצע צוויי פאַנאַנדערגעשפּרייטע פליגל. אַ ביסל ווייטער, לעבן אַ קוווערע־אָרן, וואָס איז אַרומ־געפלאָכטן מיט קרענץ, שטייט נאָך אַ נאַקעטער, אָבער שוין אָן אַ באָרד, דערפאַר אָבער מיט זייער אַ טרויעריקן בליק, און האַלט אין דער האַנט אַן אויסגעלאָשענעם לייכטער. אַף גאָר אַ באַזונדער טישל, אין סאַמע אויבנאָן, שטייט אַ יונגע נאַקעטע פרוי מיט אַ קראַנץ אַפן קאָפּ און שפּילט אַף אַן אַרפע...

— ווּהין איך וואַרף ניט קיין אויג, — דערהערט אַקיווע ווידער דאַניעלס קאָל, — אומעטום נאַקעט, נאַקעט און נאַקעט...

— וועגן וואָס רעדסטו, דאַניעל?

— און איך, דער נאַר, האָב געפירט אַהין מיין בעהיימע...

אַקיווע פילט, ווי דאַניעל טרייסלט זיך בא אים אַף די הענט.

— פון וואָס לאַכסטו? וועלכע בעהיימע?

— אַקיווע־פריינט, כ׳בין דאָך טאַקע געפאָרן. איך האָב נאָכאַמאָל געפּרוווט אָוועקלייגן מיין דאָליע אַף דער פרעמדער וואָגשאָל... כ׳האָב געפירט אַהין מיין בעהיימע. דו פרעגסט מיך אפילע ניט?

— ס׳זאָל זיין עפּעס גוטס, וואָלסטו מיר אַליין דערציילט...

— אַקיווע־כאַווער, אַכט טעג נאָכאַנאַנד האָב איך זיך געשלאָגן, אַז דער באַרימטער מעצענאַט זאָל מיך אופנעמען. צוויי בריוו האָב איך אים אָנגעשריבן... און ווען ער האָט מיך סאָפּקאָלסאָף אופגענומען, איז זיין ערשטע פראַגע געווען: „איר רעדט בלויז זשאַרגאָן?“ דו הערסט, אַקיווע־פריינט, מיר ריידן מיט דיר, ווי יענע געווויסע לייט פון דער אונטערוועלט, אַף גנייווע־לאָשן, אַף אַ זשאַרגאָן... „כ׳האָב

זיך, זאָגט ער, אזוי טאקע פאַרגעשטעלט, המ־מ... כ׳האָב געלייענט אײַערע בריוו. איר לעבט אין א פארוואָרפענעם דאָרף, אײַער פאָטער האנדלט מיט עפל... פריִער זײַט איר געווען א מעלאמעד, כ׳מיין א לערער... דערנאָך האָט איר געטריבן פליטן... איך האָב אפילע געלייענט אײַערן א בריוו צווישן מײַנע פרײַנט און באקאנטע... זייער אינטערעסאנט, זייער אינטערעסאנט...״ און דאָ, אקיווע־פרײַנט, קומט ארײַן א פרוי אין א־ווײַס זײַדן קלייד, אין א גרויסן הוט, אונטער א וואל... איווע! מיר האָט זיך אָפגעריסן דאָס הארץ. מ׳דארף לויפן, טראכט איך זיך, מ׳דארף לויפן, ווו־הין די אויגן טראָגן.

— וואָס טראכסטו אויס, ווי קומט אהין איווע?

— מיר האָט זיך אין יענער רעגע געדאכט: ס׳איז ארײַן איווע... און וואָס איז דען די באפקעמינע, וואָס איז דער כילעק צווישן זיי?.. צי די איווע, צי יענע איווע?..

„עטאָ ניע באדאָלגאָ, — זאָגט ער צו איר. — פאָסידי, דאָראָגאיא״[1]. איך פיל, אקי־ווע־כאווער, אז ס׳קאָכט אין מיר דער גענעם, ס׳האָט זיך אָנגעצונדן אין מיר דער באַארישער קאס... און ער פרעגט מיך: „איר האָט ערגעץ געלערנט, שטו־דירט?״ איך פיל, אקיווע־פרײַנט, ווי ס׳ווערט מיר טרוקן אין האלדז. איך דריי דעם קאשקעט אין ביידע הענט. ווו האָב איך געלערנט? ווו האָב איך שטודירט? און פאר מײַנע אויגן שטייט אוף די יעשיווע... איך מיט דיר, אקיווע־כאווער, דאווענען מיט ברען, מיט היסלײַוועס, באגיסן זיך מיט טרערן, פאסטן צו עטלעכע טעג נאָ־כאנאנד... ווינטער טויוולען מיר זיך אין א פאָלאָנקע. מעסלעסנווײַז שטייען מיר מיט באָרוועסע פיס אף טרוקענעם ארבעס, כאדאָשימווײַז שווײַגן מיר... וויִאזוי זײַנען מיר, אקיווע־פרײַנט, ניט ארויס פון דער יעשיווע קיין גײַסטיקע און קיין פיזישע קאליקעס, דאָס איז פאר מיר ביז הײַנטיקן טאָג א סאָד און א גרויסער נעס...

— וואָס זשע האָסטו אים געענטפערט?

— וואָס זאָל איך אים, אקיווע־פרײַנט, ענטפערן? אז מײַן מאזל דארף זיך באלד ליגן אף זײַן וואָגשאָל... ער באטראכט מיך מיט א געמאכט שמייכעלע, מיט א גוט־מוטיק שמייכעלע. איך באטראכט אים אויך, דעם בארימטן מעצענאט. כ׳האָב דאָך אין מעשעך פון אכט טעג זיך ניט געקאָנט דערשלאָגן צו אים. אף דער אכסאניע זײַנען אלע נאכט אָבלאוועס. די נעכט זיץ איך איבער אפן בוידעם...

— דאניִעל, לאָמיר שווײַגן, שווײַג, דאניִעל.

— יאָ, יאָ, אקיווע־פרײַנט, לאָמיר שווײַגן... דער מעצענאט שטייט צו מיר מיט א זײַט. כ׳האָב דיר פארגעסן זאָגן, די האנט האָט ער מיר ניט געגעבן, ער האָט נאָר א שאָקל געטאָן צו מיר מיטן קאָפּ. שטייט ער צו מיר מיט א זײַט, א הויכער, א דארער, מיט א גרויסן פליכעוואטן קאָפּ, אף דעם בלייך־קײַלעכדיקן פּאָנעם א פאר געכאָוועטע שווארצע וואָנצעס און א געפּעסטעט קאָמעץ־בערדל.

[1] דאָס איז ניט אף לאנג. זײַץ, טײַערע. (רוסיש).

— דו באַמאָלסט אים פּײַן, — צעלאַכט זיך אַקיווע, — איך שטעל זיך פֿאָר, ווי איר שטייט בײדע און באַטראַכט אײנער דעם צווייטן... נו, און די יעפּייפֿיע?

— „נו, — זאָגט ער צו מיר, אַלץ מיט יענעם גוטמוטיקן פֿריקרעצן שמייכעלע. זײַן שמייכעלע דאַרף מען, דעם דאָרפֿס־יונג, אונטערהאַלטן און מינטערן... — נו, מאַעסטראָ, באַווײַזט אײַער אַרבעט!" — איך הייב נאָר אָן צו צעבינדן, הייבט ער אויף אַ האַנט מיט שרעק: „ניט אַלע, ניט אַלע, ווײַזט מיר, מאַעסטראָ, איין בילד... נו, צוויי, שטעלט זיי אַוועק אַהינצו, דאָרט פֿאַלט גוט די שײַן. סייטשאַס, דאָראָגאַיאַ, סייטשאַס..."[1] אַקיווע־פֿרײַנט, ס'ציטערן בײַ מיר די הענט... יאָ, יאָ, אַקיווע־פֿרײַנט, לאָמיר שווײַגן. כ'האָב אים באַוויזן די רויטע בעהיימע מיטן אָפּגעבראָכענעם האָרן...

— נו, געפֿעלן געוואָרן?

— זייער געפֿעלן געוואָרן... איך זע, אַקיווע־פֿרײַנט, ווי ער שלעפּט אַרויס אַ ווײַס טיכעלע און טראָגט עס אונטער אַזוי גיך צו דער נאָז, ווי פֿון מײַן בילד וואָלט אַף אים אַ שלאָג געטאָן אַ רייעך פֿון הני... סייטשאַס, זאָגט ער, דאָראָגאַיאַ, סייטשאַס! אין דעם גרויסן שפּיגל מיט דער באַגילדעטער ראַם זע איך איוועז... אָט, טראַכט איך זיך, וואָס ס'איז געוואָרן פֿון יענער איוועז... זי זיצט אַפֿן דיוואַן, אַ שיין פּנים מיט מידע אויגן. זי גענעצט אין האַנט אַרײַן און באַטראַכט מײַנע הויזן... כ'טו אויך ניט ווילנדיק אַף זיך אַ קוק אין שפּיגל — מײַנע הויזן, וואָס מאַלקע האָט אַזוי געטרײַ צוויי מעסלעס געריײניקט און געפּרעסט, די הויזן גלאַנצן, ווי אָפּגעשײלטע ציבעלעס... און פֿון אונטער די קאַלאָשעס קריכן אַרויס די כאָליוועס פֿון די שטיוול... יאָ, יאָ, אַקיווע־פֿרײַנט, מער רייד איך ניט... לאָמיר שווײַגן. דערנאָך, אַקיווע־כאַווער, האָב איך שוין גאָר געזען, ווי זי דערלאַנגט מיר אַ רויט פּאַפּירל, אַ צענערל... אַקיווע־כאַווער, אַקיווע־פֿרײַנט, וואָס האָסטו זיך אָפּגעשטעלט? פֿיר מיך, פֿרײַנט מײַנער, אין בעט אַרײַן.

VIII

באַם אַרײַנגיין אין שטוב שטאַרקט ער זיך, דאַניעל, מאַכט אַ פֿריילעך פּאָנעם, ווײַל זײַן אייגענעם מאַצעוו אויסבאַהאַלטן — ס'זאָל כאָלילע אַף קיין האָר בײַ טאַטע־מאַמע ניט פֿאַרמינערט ווערן די פֿרייד, וואָס איז אין שטוב אַרײַן מיט אוראָמס אומקערן זיך. מ'האָט דאָך שוין אים, אוראָמען, געהאַלטן פֿאַר אַ ניפֿטער... ס'האָט זיך שוין לאַנגע יאָרן אַזאַ געשמאַקע פֿרייד אין אַזאַ פֿרײַטיק־צונאַכטס אין שטוב ניט געפֿילט.

אַף דעם ווײַס־געשפּרייטן טיש, אין די אויסגעריבענע מעשענע לײַכטער ברענען זייער קנאַקנדיק און העל די היימישע, די אַליין־געצויגענע געל־ביילעוונע ליכט. די צוויי כאַלעס זײַנען איבערגעדעקט מיט אַן אויסגענייטן האַנטעך.

---

[1] באַלד, טײַערע, באַלד... (רוסיש).

— א גוט־שאבעס, — זאָגט דאניעל, אריבערטרעטנדיק די שוועל, און שמייכלט צו אלעמען, באזונדערס שמייכלט ער צום ברודער, וואָס זיצט צווישן די קישנס א צעשטראַלטער. און דאָך זעט דאניעל אין אוראָמס אויגן עפּעס דערשראָקנס, עפּעס איימעדיקס: עפּעס ליגט אים זייער שווערס אַף דער נעשאָמע... מ'וואָלט באדארפט שיקן נאָך דאָבציען. ער וואַרט אַף איר, זוכט זי מיט די אויגן.

דאניעל שמייכלט צום ברודער מיט דאנקבארקייט. מיט זיין קומען אהיים האָט אוראָם אים, דאניעלן, געטאָן אזא טויווע, אז ס'איז גאָר ניט אָפּצושאצן. ער וועט זיין די גאנצע טרייסט, — טראכט דאניעל וועגן דעם ברודער, — ער וועט זיין דער איינציקער אָנשפּאר דעם טאטן מיט דער מאמען אף דער עלטער. ער, אוראָם, האָט געיארשנט דעם טאטנס גוורע און דער מאמעס האכנאָע. מ'וועט אים מיס־טאמע רופן שפּעטער אין דער מישפּאָכע, ווי מ'רופט איצט די מאמע, „דער שטי־לער זומער". אוראָם וועט אויך, ווי די מאמע, טראָגן דעם יאָך רויק. די שטילקייט פון די וועלדער וועט אים ניט פארקישעפן. עמעס, ס'קאָן אוואדע טרעפן, אז זיין נעשאָמע זאָל אמאָל אויך אופגעטרייסלט ווערן. אָבער דאָס קאָן געשען ניט אזוי גיך. אוראָם געהער נאָך דערוויַיל ניט צו די, וואָס זעען אליין, באנעמען אליין און מאכן אליין כעזשבוינעס. ניין, טראכט דאניעל, אוראָם איז, א דאנק גאָט, ניט כיירוס...

— א גוט־שאבעס, א גוט־יאָר דיר, דאניעל, א גוט־שאבעס, א גוט־יאָר דיר, אקיווע, א גוטן טאָמיד איַיך, קינדער... — ענטפערט „דער שטילער זומער". — וואָס שטייט איר, קינדער, בא דער טיר? עפּשער איַיך געבן דעם סידער, וועט איר נעמען א יידיש וואָרט אין מויל ארייַן?.. דו לאכסט, אקיווע, לאַך, לאַך פון א נארי־שער יידענע. ווי איר ווילט איַיך, אז איך זאָג אָפּ א שטיקל טכינע, גייט מיר אָפּ דאָס הארץ, ס'ווערט מיר באלד גרינגער אפן הארצן... און איר, האָט קיין פאריבל ניט, לייענט די ביכלעך, איר לייענט און לייענט, און וואָס מער איר לייענט, אלץ מער קרעכצט איר... האָט קיין פאריבל ניט אף מיַינע רייד...

— אקיווע־פּריינט, דו הערסט דיבורים?

— דיַין מאמע רופט אויך: יידישע קינדער, גייט בעסער אין קלויז ארייַן, פּראָ־וועט טאנייסים, דאוונט אין צוויי פּאָר טפילן, און גאָט וועט איַיך אראָפּברענגען מאָשיעכן...

— ניין, ניין, אקיווע־כאווער, ניט דאָס מיינט זי... זי מיינט די נעשאָמע. א מענטש, זאָגט זי, דארף האָבן א גאָט, ער דארף האָבן, פאר וועמען ער זאָל קאָנען אויסגיסן דאָס הארץ... מאַך ניט אוועק אירע רייד מיט דער האנט.

און דאניעל קוקט מיט ליבשאפט אף דער שאבעסדיקער מאמע: אין דער מאטענע מיט די ברייטע ארבל, אין דעם זיַידענעם טיכל. די דריבנע קנייטשעלעך ארום די אויגן שייַנען. און די אויגן זיַינען איר אויסגעלייַטערט געוואָרן און זיי זיַינען פול מיט גליק. זי קלאפט אונטער די קישנס, פאריכט, אוראָמען דעם צודעק, זי זוכט אויס אלעמאָל אן אנדער סיבע, אבי פון זייַן בעט ניט אוועקצוגיין.

דער פאָטער שטייט אויך בא דעם בעט. ער האלט מיט ביידע הענט דעם זונס האנט און איז מעקאבל־שאבעס מיט זיַין זינגעוודיקן הארציקן קאָל.

— אקיווע־פרײַנט, פֿאַרמאַך די אויגן און הער זיך צו, הער זיך צו, וויפֿל טרויער און וויפֿל גלויבן אין אָט דעם קאָל.

— נו, וועגן דײַן טאַטן דאַרפֿסטו מיר ניט דערציילן... פֿאַרוואָס האָסטו אים קיינמאָל ניט געמאָלט?

— ניט פֿאַר מײַנע קויכעס. ער איז פֿאַר מיר צו ערנסט און טײַער, איך זאָל אַף דעם וואַגן. מיט האָזע אַליין... ניין, אַקיווע, ניט פֿאַר מײַנע קויכעס, מײַן טאַטע... דאָ דאַרף מען מאָלן ניט דעם טאַטן, נאָר אַ גאַנצן דאָר...

און אין דאַניעלן טוט זיך אַף אַ רעגע אַ צינד אָן דער קויעך־האַדימיען. ס׳ווערט אים גלײַך הייס — ער דערזעט פֿאַר די אויגן יענעם יִיצכאָק באַיאַר... דעם הויכן, דעם ברייטפּלייציקן קנאָכיקן ייִד מיט אַ לאַנגער שוואַרצער שמאָלער באָרד.

אָבער גלײַך ווערט ער אויסגעלאָשן: דאָס אַלץ איז בלויז דאָס אויסערלעכע — ניט אין דעם שטעקט יִיצכאָק באַיאַר. ער קאָן, פֿאַרשטייט זיך, מאָלן דעם טאַטנס אײַנגעבויגענע פּלייצע, דער אײַנגעבויגענער רוקן איז דאָך אָבער ניט קיין פּיזישער פֿעלער... ניין, דער רוקן איז בא אים אײַנגעבויגן, ווײַל ער ריכט זיך טאָמיד אַף אַן אומגעריכטן קלאַפּ... האַלט ער דעם קאָפּ פֿאַרנייגט צום אונטערגעהויבענעם אַקסל, דעם האַריקן אויער אָנגעשטעלט, די אויגן פֿאַרמאַכט, ווײַל ער הערט זיך טאָמיד צו:

„דאָס אומגליק גייט נאָך ניט?"

נאָר אַפֿן פּאָנעם ליגט באַם טאַטן יענע אַקשאָנעסדיקע מינע, וואָס זאָגט:

„אומזיסט די טירכע, מיך ברעכט מען ניט!"

און אַ טיף־באַליידיקטער און אַ שולדיקער פֿאַר אַלעמען — האַלעמײַ ער איז יאָ צעבראָכן געוואָרן, אָבער נאָך אַלץ מיט יענעם אָנגעשטרענגטן פֿריילעך־געמאַכטן פּאָנעם, בעמט דאַניעל אַרום אַקיוועס אַקסל, ווי ער וואָלט דערמיט פּאָשעט אויסגעדריקט די צופֿרידנקײַט פֿונעם כאַווערס קומען, און לאָזט זיך גיין ווײַטער, שאַרנדיק די פֿיס איבערן דיל, אין צווייטן, אין טונקעלן צימער אַרײַן.

— כ׳האָב געמאָלט, אַקיווע־פֿרײַנט, ביימעלעך, קוויטעלעך, שיִע־פּיִע... נאָר אָנמאָלן דעם טאַטן, שאַפֿן אַ יִיצכאָק באַיאַר?.. דאָס, מײַן כאַווער, דאָס איז געווען ניט פֿאַר מײַנע קויכעס.

ער בלײַבט ווידער שטיין.

— און אויב מ׳קאָן ניט שאַפֿן אַזאַ בילד, טאָ זאָל פֿאַרשאָלטן ווערן יענער טאָג, ווען כ׳האָב גענומען דאָס פּענדזל אין האַנט אַרײַן...

און ליגנדיק שוין אַפֿן באַנקבעטל מיט האַלב־פֿאַרמאַכטע אויגן — דער באַרנבוים צייכנט עפּעס מיט דער קרומער צווײַג איבער דער וואַנט, — דערזעט דאַניעל אַף דער שוועל זײַן זון. ער שטייט אין דער טיר, ווי אין אַ ליכטיקער ראַם.

— שמוליקל, ווו ביסטו געווען?

— די מאַמע האָט מיר געוואַשן דעם קאָפּ, מיך איבערגעטאָן.

דער זון שטייט אַף דער שוועל אַ פֿאַרפֿאַליעטער, אין די שאַבעסדיקע מאַלבושימלעך. די טונקל־קאַשטאַנעווע קרויזן, נאָך נאַסע פֿונעם צוואָגן, קלעפּן זיך צום

הויכן ווײַסן שטערן. די אויגן בא אים אזוינע שווארצע — מ׳זעט גאָר קיין ווײַסלעך ניט.

— וואָס זשע שטייסטו אף דער שוועל? קום, וועל איך דיר דערציילן א מײַסעלע.

— וועגן וואָס?

— וועסט שוין הערן.

דאניעל באמערקט, אז דאָס קינד געפינט זיך אין א מין פארלעגנהייט — ווייסט ניט וואָס צו טאָן: זאָל ער גיין הערן א מײַסעלע צי ניט?.. כידעשט עס אים. ס׳איז דאָך ניטאָ קיין טײַערערס פאר שמוליקן, ווי א מײַסע. פארוואָס זשע שטייט ער נאָך אלץ אף דער שוועל? די שווארצע קרומע ברעמען גייען זיך באם קינד צונויף. עפּעס רעדט ער מיט זיך אליין.

בא דאניעלן רײַסט זיך ארויס א ווייטעקדיקער קרעכץ — וואָס שטייט פאָר דעם זון אין לעבן? וועט זײַן גורל זײַן א ליכטיקערער? וואָס וועט פון אים אויסוואקסן? וויאזוי וועט ער וואקסן אָן א טאטן? — אָט אָ־די אלע פראגעס האָבן מיטאמאָל גע־נומען אים מאטערן. זיי מאָנען און פאָדערן אָן ענטפער.

און דאָ קומט נאָך צו יענע אייביקע, יענע ווייטעקדיקע פאר אלעמען פראגע:

— און ווו וועל איך זײַן?.. צי דען טאקע בלײַבט פונעם מענטשן נאָר א ביסל שטויב?.. און דאָס איז גאָר? און די וועלט גייט זיך ווײַטער, די זון וועט ווידער אופגיין...

פּלוצעם לויפט צו אים צו שמוליקל, שטעלט זיך מיט די קניעלעך אף דעם באנקבעטל, בייגט זיך אָן און שפּארט אָן דעם קין אָן דעם פאָטערס ברוסט — אין די אויגן ברענען בא אים בייזע פײַערלעך.

— פארוואָס שרײַסטו אף דער מאמען? די מאמע זאָגט, אז אָדער דו שרײַסט אף איר, אָדער דו רעדסט מיט איר ווי מיט א קראנקער?

דאניעל טוט א ציטער. ער גלעט דעם זון איבערן קאָפּ האָר:

— דאָס האָט דיר, שמוליקל, די מאמע געהייסן?..

— ניין, טאַ, ניין... זאָג מיר, ווער איז יענע מומע, וואָס איז הײַנט געשטאנען לעם דיר? די מאמע האָט אזוי געוויינט, ווען יענע מומע...

— שמוליקל, — טוט אים א רוף אקיווע, וואָס זיצט באם פענצטער און הערט זיך צו צו דעם געשפּרעך, — אף אזא פײַפעלע ביסטו א באלן צו שפּילן?

דאניעל אָטעמט אָפּ גרינגער. אקיווע איז אים באצײַטנס געקומען צו הילף. וואָס וואָלט ער געקאָנט ענטפערן דעם קינד?

ער בלײַבט ליגן מיט פארמאכטע אויגן. זײַן הארץ ווערט פול מיט שרעק: וועט אים שמוליקל אמאָל פארשטיין? גיכער, ניט. ווען ער וועט אויסוואקסן, וועט ער ביכלאל אויסמײַדן צו ריידן מיט עמעצן וועגן דעם פאָטער. ער וועט פאָשעט ניט וועלן ריידן אף זײַן אייגענעם פאָטער קיין שלעכטס. בא זיך אין הארצן וועט ער אים האלטן פאר א טשיקאַוון שלימאזל. פאר א האָן, וואָס איז פארקראָכן צווישן אָדלערס... ער וועט, פארשטייט זיך, וועגן דעם קיינעם ניט זאָגן... ער וועט שטענ־

דיק ווארטן, עמעצער זאָל זאָגן אַף זײַן פּאַטער א גוט וואָרט, עמעצער זאָל קומען און ברענגען אזא וואָרט...

און אקיווע פּײַפט. אזוי פּײַפט די לערכע אין די זומערדיקע פּארטאָגן. די זון גייט אוף, און די לערכע פליט ארוף הויך איבערן פעלד און בלײַבט דאָרטן הענגען, ווי אַף א שנירל. פון דאָרטן, פון אונטער דער זון, טראָגט זיך איר געזאנג. זי פּאָ־כעט מיט די פליגעלעך און פּײַפט, פּײַפט... און אָט אזוי פּײַפט אין די צעבליטע מײַ־נעכט אין די סעדער אָדער אין די קוסטעס באם טײַך דער סאָלאָוויי.

שמוליקל לויפט צו צו אקיווען און וויל בא אים ארויסנעמען פון מויל דאָס פּײַפעלע, נאָר קיין פּײַפעלע איז בא אקיווען אין מויל ניטאָ.

— אַף וואָס האָט איר געשפּילט? — פרעגט איבערראשט שמוליק. ער פירט אקי־ווען פאר דער האנט צו דער אָפענער טיר, צו דער שײַן. — אַף וואָס האָט איר געשפּילט?

— אַף א גאָלדן פּײַפעלע מיט זילבערנע רייפעלעך...

— און איר האָט עס אראָפּגעשלונגען?

אקיווע צעלאכט זיך:

— המ־מ... אראָפּגעשלונגען.

שמוליק בלײַבט שטיין באצאָרנט. די קרומע ברעמען גייען זיך ווידער צונויף: אויך ער, דער פעטער אקיווע, אויך ער איז אן אָפּנארער? הײַנטיקן זומער האָט אים דער זיידע דאָס ערשטע מאָל מיטגענומען מיט זיך אָפּן יאריד. מ׳האָט אָנגע־שאָטן דאָרטן אין סאָד דעם וואָגן מיט עפּל, און ביידע, ער, שמוליק, מיטן זיידן, פאָרן אין שטעטל אריין. דער זיידע האָט אים, ווען מ׳איז ארויסגעפאָרן אַפן גלײַכן וועג, איבערגעגעבן די לייצעס מיט דער בײַטש.

— טרײַב אָן!

דער זיידע רעדט צו אים, ווי צו א דערוואקסענעם:

— זע, דו זאָלסט אכטונג געבן, אז די כעוורעלײַט, די שקאָצים, זאָלן ניט שלעפּן קיין עפּל פון וואָגן. זיי צעגאנווענען די גאנצע פּארנאָסע.

— זאָלן זיי נאָר פּרוּוון צוגיין, וועל איך זיי אזוי געבן מיט דער בײַטש...

די יינגלעך אין שטעטל זײַנען אָבער שמוליקן אזוי געפעלן געוואָרן, — באזונ־דערס יענער, וואָס מיט דעם אָפּגעריסענעם דאשעק, דער „שווארצער" מיטן קרומען פיסל, — זיי באווײַזן אזעלכע קונצן, אז שמוליק האָט אופגעהערט זיי אָפּצוטרײַבן פונעם וואָגן. שפּעטער האָט ער שוין ניט געקאָנט בײַשטיין און איז גאָר צו זיי פונעם וואָגן אראָפּ.

און דאָ איז יענער, וואָס מיט דעם אָפּגעריסענעם דאשעק, דער שווארצער, וואָס מיטן קרומען פיסל, צוגעגאנגען צו שמוליקן:

— דיר באווײַזן א פאָקוס?

— באווײַז...

— דו זעסט דאָס שטיינדל? נא, באטאפּ עס. ס׳איז אן עמעס שטיינדל, כײַ אדוי־נאָי! כ׳האָב עס געפונען באם טײַך אין זאמד. איאָ, א גרויס שטיינדל?

— נו, איז וואָס, — פאַרשטייט ניט שמוליק, — און אַז ס'איז אַ גרויס?

— איז נאַ דיר דאָס שטיינדל, — זאָגט דער שוואַרצער, — נאַ, נעם, לייג עס מיר אַרײַן מיט דײַנע הענט אין מויל אַרײַן.

ער עפנט דאָס מויל, און שמוליק לייגט אים דאָס שטיינדל אַרײַן.

דער שוואַרצער מאַכט צו דאָס מויל, פאַרקוועטשט אַן אייגל, דאָס קאַרטאָפליע־נעזל טוט אים מאָדנע אַ שפּרונג אַראָפּ צו דער אייבערשטער פאַריסענער ליפּ. דער־נאָך זאָגט ער עפּעס אַ שפּריכוואָרט און עפנט אויף דאָס מויל.

— וואָס זשע איז דאָ דער פאָקוס? — פרעגט שמוליק. — אָן־אָ ליגט דאָך דאָס שטיינדל בא דיר אונטערן צונג. אַזוי קאָן איך אויך.

— באַלד וועט עס ניט זײַן, — זאָגט דער שוואַרצער, — זעסט, דאָס שטיינדל איז דאָ? באַלד וועט עס ניט זײַן.

ער פאַרקוועטשט ווידער דאָס אייגל, צעשפּרייט די הענט, דרייט זיך דורך אַ פּאָר מאָל אַפן קרומען פיסל, שטעלט זיך אָפּ און עפנט דאָס מויל... — ליידיק! דאָס שטיינדל איז אין מויל ניטאָ — שמוליק בלײַבט פאַרגאַפט, נאָר דאָ דערהערט ער דעם זיידנס קאָל:

— מ'קאָן זיך אָף דיר שיין פאַרלאָזן, אַ פײַנער שומער. אָף מײַנע סאָנים גע־זאָגט געוואָרן. וווהין קוקסטו?

ער דרייט זיך אויס, שמוליק; אין וואָגן אין דער דראַבינע איז דורכגעלעכערט די שטרוי און די יינגלעך שלעפּן עפּל.

— אַ פײַנער שומער! וואָס שטייסטו, ווי אַן אויסגעמאָלקענער?

שמוליק איז בא זיך אַזוי געפאַלן פון דעם זיידנס רייד, אַז ער צעוויינט זיך. מ'האָט אים געשטעלט צום נאָר. דעם גאַנצן טאָג איז ער געזעסן אַפן וואָגן אַ דער־שלאָגענער. ס'האָט אים אָבער אויך געמאַטערט צו וויסן: וווהין איז אהינגעקומען דאָס שטיינדל פון מויל?

צו פאַרנאַכט־צו, דער יאַריד הייבט זיך שוין אָן צעפאָרן, דערזעט שמוליק ווי־דער אַפן מאַרק יענעם שוואַרצן מיטן קרומען פיסל. שמוליק איז אַראָפּגעשפּרונגען צו אים:

— כ'וועל דיר געבן צוויי עפּל, נאָר זאָג, וויאַזוי מאַכסטו דעם פאָקוס?

— גיב פיר, פיר גיב, — זאָגט דער שוואַרצער, — נאָר גרויסע...

שמוליק פאַרגעסט אָן דעם רויגעז מיטן זיידן, לויפט צו צו אים און בעט בא אים אויס פיר גרויסע עפּל.

— נאַ!

— דער איז אַ ווערעמדיקער, — זאָגט דער שוואַרצער, — גיי ברענג אַן אַנ־דערן, פאַר אַזאַ פאָקוס קומט זעקס עפּל.

שמוליק לויפט ווידער צום זיידן. ייִצכאָק באָיאַר, אַ פאַרנומענער און אַ פאַר־האָוועטער מיט די קוינים — די ווײַבער פאַרשיטן אים מיט ניין מאָס רייד, — בורטשעט פון אומצופרידנקייט אַפן אייניקל, דאָך בײַט ער איבער דעם עפּל.

— מיט וועמען פירסטו עס האַנדל?

שמוליק האָט קיין צײַט ניט צו דערקלערן און צו ענטפערן. ער יאָגט אָף צוריק צום שוואַרצן. יענער, מיט ישעוו־האדאס, באַטראַכט דעם עפּל פון אַלע זײַטן. געפינט אין אים קיין פעלער ניט, טוט ער מיט דער דלאָניע פון אונטן אַרויף א וויש דאָס פליישיקע נעזל און לייגט פאָרזיכטיק אַרײַן אויך דעם לעצטן עפּל אין בוזעם, הינטער דעם העמד.

— נו? — פרעגט בא אים שמוליק מיט אומגעדולד.

— וואָס נו?.. דורען! דאָס שטיינדל שלינג איך פאַשעט אַראָפּ.

דער שוואַרצער צעלאַכט זיך, טוט זיך רונד אַרום א דריי אָפּן קרומען פיסל, שטעקט אַרויס די צונג און פאַרשווינדט צווישן די וועגענער.

...שמוליק, א באַצאַרנטער, קוקט פון אונטער די קרומע צוזאַמענגעצויגענע ברעמען אָף דעם לאַכנדיקן אַקיוועז.

— איר האָט אויך אַראָפּגעשלונגען, — פאַרקרימט ער זיך. — דאָס איז דאָך ניט קיין פּאָקוס.

און ער גייט צו צו דאַניעלן:

— טאַ, דו, דו... האָסט אַמאָל עמעצן אָפּגענאַרט?

— ניין, מײַן קינד, אַנטקעגן וואָס פרעגסטו?

— טאַ, איך וועל קיינמאָל, קיינ־מ־אָ־ל ק־יי־נ־ע־ם ניט אָפּנאַרן...

און שמוליק לויפט אַרויס.

דאַניעל טוט א שלונג די לופט. דעם קינדס ווערטער האָבן געקלונגען ווי א שווּע. ס'דאַכט אים, ער איז אין דעם אַפּילע זיכער, דאָס קינד טײַטלט אָף עפּעס אָן. ער האָט, דוכט זיך, באַרוואָס אים, דאַניעלן, באַשולדיקט אין זייער שרעקלעכס...

— אַקיווע־פרײַנט, בא נײַן יאָר לעבט שוין שמוליק איבער א גרויסן בראָך... דאָס קינד האָט דערזען אַרום זיך גאָלע ליגן...

— דו טראַכסט וועגן דעם, דאַניעל, צו ערנסט. גלייב מיר, אַז שמוליק מיינט גאָרניט.

— ניין, אַקיווע־כאַווער, קינדער פאַרשטייען זייער א סאַך. זיי האָבן שאַרפע אויגן, גרויסע אויערן און אָפענע הערצער. אין זײַנע יאָרן האָב איך זיך שוין אין אַלץ געגריבלט, צו אַלץ האָב איך זיך געוואָלט דערגראָבן. כ'האָב שוין דיר אַמאָל דערציילט: בא נײַן יאָר האָב איך זיך פאַרליבט אין איוועז, און דאָס איז געבליבן אָפן גאַנצן לעבן... די טעג טוט מיך שמוליק א פרעג: דו האָסט א שוועסטער ביירוס? און ער שטייט מיט ברענענדיקע אייגלעך און וואַרט פון מיר, וואָס וועל איך אים זאָגן. פונוואַנען האָט ער זיך דערוווּסט פון ביירוסן? וועז זי איז פון דער היים אַוועק, איז ער נאָך קיין דרײַ יאָר ניט אַלט געווען. איר גאָמען, ווי דו ווייסט, ווערט אין שטוב ניט דערמאָנט.

דאַניעל הייבט זיך שווער אונטער אָפּן עלנבויגן, ס'קראַכן אים די געלענקען:

— אַקיווע־פרײַנט, וועט מיך אַמאָל מײַן זון פאַרשטיין?

און ניט וואַרטנדיק אָף אַקיוועס ענטפער:

— דו ווייסט דאָך... איך האָב געוואָלט כאָטש איין מענטשן אין דער וועלט פאַר־שאַפן פרייד, געבן גליק... אקיווע־כאַווער, בא מיר זייַנען געווען די בעסטע, די ריינסטע, די ערלעכסטע קאַוואָנעס, איך האָב געוואָלט געבן מאַלקען פרייד. איך האָב געוואָלט, אַז כאָטש אירע טרוימען זאָלן פאַרווירקלעכט ווערן... אוי, אקיווע־פרייַנט, וויִאַזוי דאָס לעבן לאַכט אַלץ אויס, מאַכט אַלץ צו כויזעק... די שענסטע קאַוואָנעס, די ריינסטע געפילן מישט דאָס לעבן, ווי אַפצולאָכעס, אויס מיט בלאָטע... ניט קיין גאָט, נאָר א טייַוול האָט באַשאַפן די וועלט.

— דאַניִעל, וועגן וואָס רעדסטו?

— וועגן דעם, מייַן פרייַנט, וועגן וואָס ס'איז שווער צו ריידן און ס'איז נאָך שווערער צו שווייַגן... לאָמיר שווייַגן, אקיווע־כאַווער, לאָמיר שווייַגן.

ער ווישט אָפּ מיט דער האַנט דעם שווייס פון שטערן, קוקט דורכן פענצטער מיט צוגעזשמורעטע אויגן אין דער פינצטערער נאַכט אַרייַן און הערט זיך צו, ווי דער צוגעקומענער פויגל פיקט אים לייַכט די האַנט, וואָס הענגט פון באַנקבעטל אַראָפּ.

— דער בושעל איז גלייַך געוואָרן א גאַנצער בען־באַיִס... אקיווע־פרייַנט, זע, איבערן גאַנצן דאָרף ברענען נאָר אין צוויי הייַזער לאָמפּן — בא די מילנער און בא די זינערטס. אין אַלע איבעריקע כאַטעס זיצט מען אין דער פינצטערניש... אָדער ס'שלאָגן אין די פענצטערלעך די סמאָלע־פייַערלעך פון די סאָסנאָווע קינע־לעך. רוסלאַנד זיצט בא דער שייַן פון „לוטשינעס"...[1]

— ווען מ'וואָלט צונויפגעלייגט, — זאָגט אקיווע, — אַלע לוטשינעס פון רוס־לאַנד צוזאַמען, וואָלט געוואָרן אַזאַ שייַטער, אַז ס'וואָלט פאַרברענט געוואָרן דאָס שטרויענע רוסלאַנד איינעם מיט דעם צאַריזם...

— אקיווע־פרייַנט, כ'האָב מוירע פאַר אַזאַ סרייפע. א מעסער שאַרפט זיך אָן א מעסער.

— דו ווילסט, דאַניִעל, אַז די צוקונפט זאָל קומען אין זייַדענע זאָקן?

— כ'ווייס, פרייַנט מייַנער, אַז זי קאָן אַזוי ניט קומען... נאָר מיר דוכט זיך, אַז גאָט האָט שוין אויסגעגאָסן אָף דער ערד דעם קאָס מיטן גיפטיקן ווייַן. דער שייַ־טער ברענט שוין באַלד צוויי יאָר, און דער קיסיי־האַמאַלכוס ווערט ניט פאַרברענט. דו הערסט, אקיווע? — פרעגט ער אים פלוצעם. — צי ס'דאַכט זיך מיר אויס?

— ניין, דאַניִעל, ס'דאַכט זיך דיר ניט אויס, איך הער שוין פון לאַנג.

זיי האָבן ביידע קיין טאָעס ניט געהאַט. ווייַט אין דער נאַכט אַרייַן טראָגט זיך:

Соловей, соловей, пташечка,
Канареюшка жалобно поёт —
Раз-два, раз-два,
Горе не беда...[2]

---

[1] „ל ו ט ש י נ א" — א קינעלע, א שפענדל. די אָרעמקייַט אין די דערפער פון צאַרישן רוס־לאַנד איז געווען אַזוי גרויס, אַז אָנשטאָט לאָמפּן האָט מען געניצט אָף באַלייַכטונג שפענדלעך.

[2] א סאָלדאַטיש לידל אין דער צאַרישער אַרמיי. די ווערטער דערפון האָבן קימאַט קיין זין ניט. זיי זייַנען צוגעפּאַסט צום ריטם פון מאַרש.

— איצט, דאַניִעל, הערסטו?

דאַניִעל טרײַבט אָפּ פֿון זיך דעם בושעל:

— כ'הער, אראַקטשייעוו בושעוועט.

— ס'האַלט מיט אים שמאָל, — זאָגט אַקיווע, — אויב ביקאָלײַ דאַרף שוין שיקן קאַזאַקן אַהער, אין די פּאָלעסיער זומפּן, האַלט עס שוין בא „אָליינו".

— ס'קאָן זײַן... — ענטפֿערט דאַניִעל פֿאַרטראַכט. — נאָר ביז די זון וועט אופֿגיין... דאָס לעבן, אַקיווע־פֿרײַנט, איז שטאַרק פֿאַרפּלאָנטערט, א ווילד־פֿאַרפּלאָנטערטער קנויל פֿאָדעם... און פֿון אַלע זײַטן, ווער ס'האָט יאָ און ווער ס'האָט ניט קיין גאָט אין האַרצן, וואַרפֿט זיך, מיט וואָס ס'קומט אים נאָר אונטער דער האַנט, אַפֿן קנויל, מ'וואַרפֿט זיך מיט היץ און מיט בלינדן קאַס. אַלע איינער אייגנעם ווילן מיטאַמאָל, אין אַ קעהערעף־אין, פֿאַנאַנדערבינדן און צעפּלאָנטערן... ס'וועט אַ טויהו־וואָוויהו... געלאָפֿן זײַנען אַלע צום קנויל מיט אַ גוטן מיין, מיט אַ גוטן ווילן, און דאָ וועט מען סאָנים. איינער וויל לערנען דעם צווייטן... אַלע ווילן באַלד ווערן דייע־זאָגער, מאַדריכים, מאַנהיגיי האַדאָר. נעכטיקע פֿרײַנט ווערן הײַנט פֿײַנט, אַף מעסערשטעך. דער קנויל ווערט נאָך מער פֿאַרפּלאָנטערט. דער קנויל ווערט דורכגעזאַפּט מיט אומשולדיק בלוט... נייך, אַקיווע־פֿרײַנט, דאָ דאַרפֿן קומען מענער מיטן גרויסן סייכל, מיטן טיפֿן פֿאַרשטאַנד, וואָס האָבן יישעוו־האַדאַס און גרויס, גאָר גרויס געדולד... מ'דאַרף דאָ ניט רײַסן דעם פֿאָדעם, ניט איבערהאַקן אים... כיירוס וויל מיט דער בלויזער שווערד צעהאַקן דעם קנויל...

— דאַניִעל...

— יאָ, יאָ, אַקיווע־פֿרײַנט, לאָמיר שווײַגן. דו וועסט דאָך זײַן מיט מיר אַ פּאָר טעג?

ער כאַפּט איבער דעם אָטעם:

— דעם קנויל, מײַן פֿרײַנט, דאַרף מען רויִק פֿאַנאַנדערפּלאָנטערן... פֿאַרפּלאָנטערט, אַקיווע־פֿרײַנט, זייער פֿאַרפּלאָנטערט איז דאָס לעבן. און ביז מ'וועט עס צעפּלאָנטערן... מ'האָט אַוועקגערויבט באַם מענטשן דאָס סאַמע טײַערסטע, דאָס סאַמע הייליקסטע — פֿרײַהײַט און ליכט... אָן דעם לעשט זיך דער ווילן, דער מוט, דער גלויבן, אַקיווע־כאַווער, אַ דימענט קאָן שײַנען און פֿינקלען נאָר אַף דער זון... אַף זומפּן וואַקסן ניט קיין רויזן...

ער זעצט זיך אויף, דאַניִעל, און ווי שטענדיק, ווען ער איז שטאַרק אופֿגערעגט, רוקט ער אַרײַן די צעשפּרייטע פֿינגער אין דעם צעשויבערטן ווײַסן קאָפּ האָר.

— ס'וועט שרעקלעך, אַקיווע־פֿרײַנט, ווען דו טוסט אַ טראַכט, ווער ס'פֿירט אָן מיט אַזאַ לאַנד, ווי רוסלאַנד. אַזאַ ריזיק לאַנד מיט אַזויפֿיל פֿעלקער... פּאָבעדאָנאָסצעוו, וויטע, פּורישקעוויטש, איגנאַטיעוו, פּלעווע... מיט געקאָוועטע שטיוול טרעט מען די סאַמע עלעמענטאַרסטע מענטשלעכע רעכט. סאַראַ אַכזאָריעס! שרעקלעך, אַקיווע־פֿרײַנט, זייער שרעקלעך... און פֿון אויבן, אַפֿן קיסיי־האַמאַלכוס, זיצט דער גאָטס־געזאַלבטער — אַ גוילעם מיט אַ קרוין אַפֿן קאָפּ און מיט אַ האַק אין דער האַנט...

— דאניִעל, אויב דו קאָנסט ניט שווייַגן, גיי איך אוועק.

— איך שווייַג, אקיוווע־פרייַנט, איך שווייַג... זעץ זיך אוועק לעם מיר, וועלן מיר שווייַגן. נאָר פריִער טו א קוק, ווער איז עס דאָרטן געקומען? עפשער ווידער דער פריסטאוו? ער איז הייַנטיקע וואָך שוין געווען דאָ צוויי מאָל. גיב א קוק, מייַן פרייַנט, ווער איז דאָרט?

אין שטוב זייַנען פארשייַט, ווי אריינגעפאלן, צוויי יינגלעך. ביידע אין נייַע, ערשט פון אונטער דער נאָדל ארויס שווארצע שאָפן־פעלצלעך, אין שווארצע שמוי־סענע היטעלעך, אָנגערוקט אף איין אויער. זיי האָבן אריינגעבראכט און גלייַך אָנגע־פילט די שטוב מיט שארפן רייעך פון נארוואָס אויסגעארבעטער שאָפן־פעל. ביידע אין שטארק געפוצטע שטיוועלעך מיט געקנייטשטע כאָליוועס.

דער קלענערער האלט אין איין האנט א געשניצטן שטעקן — א שמירע פאר די הינט, און אין דער צווייטער — א ברענענדיקן לאמטערן, צו באלייַכטן דעם וועג. דאָס עלטערע יאטל האלט ארומגענומען מיט ביידע הענט א היפש פעקל.

אריבערגעטראָטן די שוועל, ניט פארמאכט אפילע די טיר, האָבן זיי ביידע אין איין אָטעם, ביידע מיטאמאָל ארויסגעפלאצט אף די בייַקעלכלעך:

— א גוט־שאבעס דער זיידע מיט דער נייַער מומע איווע שיקן אייַך מיטן ליבן גאסט די מאמע האָט געבעטן איר זאָלט אָפגעבן דאָס טישטעכל אף צוריק...

אָפגעזאָגט, ווי א מיזמער, דאָס אייַנגעכאזערטע, בלייַבן ביידע שטיין, די צוויי קליינע באָיארס, ווייסן ווייַטער ניט וואָס צו טאָן. אכוץ שמוליקן, גייט צו זיי קיינער ניט צו, קיינער נעמט בא זיי ניט צו דאָס פעקל.

און דערצו נאָך, צו זייער פארוווּנדערונג, גייט צו מאלקע, נעמט אָן שמוליקן בא דער האנט, זאָגט קיין וואָרט ניט און פירט אים אויך אוועק אין קיך ארייַן.

פארמאכט דער קלענערער די טיר הינטער זיך און הייבט ווידער אָן:

— א גוט־שאבעס דער זיידע... מיט דער נייַער מומע... אי־ווע...

דער עלטערער טוט אים א שלעפ באם ארבל:

— ש־שוין געזאָ־אָגט.

— לאָמיר זאָגן נאָכאמאָל...

— „האָניק־טייגל“! די מומע האָט דען געהייסן זאָגן צוויי מאָל?

ריווקע „דער שטילער זומער“ קוקט אפן מאן... די צוויי אלטע באָיארס, יִיצכאָק מיט גאווריִעלן, ריידן שוין ניט צווישן זיך אריבער צען יאָר, פון נאָך איוועס כאַ־סענע... מ׳האָט זיך ניט געקריגט, נאָר ביידע מיידן זיך אויס דעם וועג. דאניִעל גייט דאפקע יאָ ארייַן צו גאווריִעלן. ער האָט אפילע איין זמאן געקנעלט מיטן עלטערן אייניקל. שמוליק שפילט זיך דאָרט אויך אמאָל אין הויף מיט די קינדער. זי, ריווּ־קע, פון זינט נעכע „איז געשטראָפט געוואָרן פון גאָט“, וואָלט זי אויך, ווען ניט יִיצכאָק, ארייַנגעגאנגען אהין.

די צוויי קליינע באָיארס גיבן נאָכאמאָל וועגן זיך צו וויסן. דער קלענערער קלאפט א שטיוול אָן א שטיוול — דערוואַרעמט קלוימערשט די דערפרוירענע פיס.

דער עלטערער, ווי דער טאַטע זײַנער, רייניקט דורך מיט א הוסטעלע דאָס גער־געלע: ק־כי־קכי.

יִצכאָק באַיאַר וואַרפט א בליק אַף גאוורִיעלס אייניקלעד, אַף דעם ברענענדיקן לאמטערן — אום שאבעס שיקט ער זיי מיט פײַער... און דרייט זיך אויס צו דער וואַנט:

— איך וויל ניט און איך דאַרף ניט פון גאוורִיעלן דעם קיבעד.

נאָר דאָ דערפילט ער אַף זיך, יִצכאָק באַיאַר, דאַנִיעלס בליק. דעם בליק זעט ער ניט, נאָר ער פילט אים. און צו יִצכאָקן קומט דער געדאַנק: דאָס צוגעשיקטע פּעקל קומט ניט פון גאוורִיעלן און ניט פאַרן ליבן גאַסט, פאַר אוראַמען, דאָס האָט זי, איווע, צוגעשיקט פאַר דאַנִיעלן... נאָך וואָס איז זי געקומען צו פאָרן? דאַנִיעל ברענט אזוי אויך, ווי א ליכט אפן ווינט. אָן־אָ שטייט ער, דאַנִיעל, אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט. זיך פונעם באַנקבעטל אופגעהויבן. זאָל ער אזוי וויסן פון בייז, יִצכאָק, ווי ער ווייסט וואָס צו טאָן? צוליב דאַנִיעלן וואָלט מען באַדאַרפט צונעמען דעם קיבעד. וויאזוי אָבער נעמט מען עס צו? מאַלקען וועט עס פאַרשאַפן גרויסן אגמעס־נעפעש. פאַרוואָס קומט עס איר? זי גייט אזוי אויך אַרום ווי אין א הינערפּלעט. ריווקע דערציילט: מאַלקע האָט הײַנט געוויינט א גאַנצן טאָג מיט ביטערע טרערן.

און דאָ, פאַר אַלעמען אומדערוואַרט, גייט אַרויס מאַלקע פון דער קיך און נעמט צו בא די קינדער דאָס פּעקל. זי צעוויקלט עס און שטעלט אַרויס אפן טיש צוויי פלעשער רויטן ווײַן, א טאָרט און א פּירקאַנטיק שאַכטל, וואָס איז איבערגעבונדן מיט א ווײַסער סטענגע.

— נאַט אײַך, קינדער, דאָס טישטעכל און גיט איבער... גיט איבער דער מומע איווען א גרויסן שיינעם דאַנק... שוויגער, ווו ליגן די גלעזלעך? זאָל דער שווער מאַכן קידעש איבערן ווײַן... זייער שיין פון איר זײַט... איאָ, דאַנִיעל?

IX

דאַנִיעל, אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט, קוקט אַף מאַלקען מיט א גוטן שמייכל. דאָס האַרץ טוט אים איר א צאַפּל — פאַר אזא שמייכל איז זי דאָך גרייט צו גיין פאַר אים אין פײַער. זי וואָלט געלאָפן, מאַלקע, אין א ברענענדיקן פראָסט, ס׳וואָלט זי ניט אָפּגעשטעלט קיין שלאַקס־געוויטער, זי וואָלט געקראָכן איבער די געפּערלעכסטע פּאַלעסיער זומפּן, אבי נאָר אָט די אַלע וועגן זאָלן פירן צו אים — צו דאַנִיעלן.

— גאָטעניו, — פליסטערן אירע ליפּן, — האַרציקער, געטרײַער... מיט וואָס האָב איך זיך פאַרזינדיקט פאַר דיר און פאַר דאַנִיעלן? האָב איך דען איין טאָג, פון זינט איך געדענק זיך, געלעבט פאַר זיך?

דאַנִיעל איז דאָך איר גאַנץ לעבן. פון אָנברוך אַף קאַיאָר ביז שפּעט אין דער נאַכט אַרײַן זיצט זי בא דער ניי־מאַשין, נייט די לײַוונטענע העמדער, די גרויסע סוויטעס און סערמענגעס. נאָך אזא טאָג האָרעוואַניע קאָן זי דעם רוקן ניט אויס־

גלײַכן. און שוין ליגנדיק אין בעט, שמאַרצן איר אַלע איװורים אַזוי, אַז זי קאָן ניט אײַנשלאָפן. זי כאַזערט אָפּט איבער דער שוויגערס — „דעם שטילן זומערס" רייד:

— גאַטעניו, האַרציקער, איך קלאָג זיך דען כאָלילע? פאַרוואָס אָבער קומט עס מיר?

און דערצו באַך טרעפט גאַנץ אָפּט, אַז דאַניִעל הערט גאָר אויף מיט איר צו ריידן. ווייסט זי שוין דעמלט בכלל ניט, מאַלקע, צוליב וואָס לעבט זי אויף דער וועלט... אַלץ ווערט איר מיטאַמאָל אַזוי שווער און איבעריק, אַפילו דאָס קינד.

אין אַזעלכע בארויגעט־שוויַיגנדיקע טעג, ווען זי קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען, ווען זי פאַרשילט דעם טאָג פון איר געבוירן, איר מוטערס טראַכט און איר אייגן געביין, דער עלנט דערפירט זי ביז צו פאַרצווייפלונג, — גראָד אין אַזעלכע טעג באַמערקט זי דאַניִעל בכלל ניט. אין אַזעלכע טעג מאָלט ער אָן אָן אופהער. ס'טרעפט אָבער אויך, אַז אינמיטן מאָלן טוט ער אַ וואָרף דאָס פענדזל, נעמט אַרומשפּאַנען איבער דער שטוב, און פּלוצעם זעצט ער זיך צו צו איר און קושט זי אין די אויגן.

— מאַלקע־קיניגן, אין דײַנע אויגן ליגט אַזאַ שטומער טרויער.

פאַרשטייט זי ניט: ער האָט צו איר אַ נײַע טײַנע?

ער זעצט זי אוועק צו זיך אויף די קני:

— מאַלקע־קיניגן, דײַנע האָר זײַנען פון סאָסנע־גאָלד און ס'שמעקט פון זיי מיט זון און מיט מיאַטע...

יאָ, זי וואַשט טאַקע דעם קאָפּ מיט מיאַטע־בלעטער. דאַניִעל האָט זייער ליב דעם רייעך פון מיאַטע. אָבער וויאַזוי קאָנען שמעקן אירע האָר מיט זון?.. נאָר מיסטאַמע ווייסט ער בעסער, דאַניִעל. אירע אויגן ווערן פײַכט — זי איז אויף דער עמעסן גליקלעך. פּאַר אַזאַ רעגע ווערט אים, דאַניִעלן, אַלץ געשענקט. דאָך פרעגט זי בא אים שטיל:

— דאַניִעל, וואָס האָסטו צו מיר?

— איך צו דיר? עך, מאַלקע מײַנע, קיניגן, ווען דו ווייסט, וואָס הייסט וועלן אָנמאָלן אַ בילד... עך, מאַלקע־קיניגן...

— ווער זשע שטערט דיר דען, דאַניִעל? דאָס קינד איז אין שטוב ניטאָ, איך זיץ מיר אין ווינקל... ס'פעלט דען דיר לײַוונט?

— מאַלקע מײַנע, קיניגן, ניט אין דעם גייט עס... איך וואָלט וועלן אָנמאָלן אַ בילד. איך האָב אַ גוטן שטיק לײַוונט, אקיווע האָט מיר געבראַכט גוטע פאַרב...

— איז פאַרוואָס זשע מאָלסטו ניט, ווער לאָזט דיך ניט?

— איך קאָן ניט, מאַלקע־קיניגן, איך קאָן ניט אָנמאָלן אַזאַ בילד... ס'באַקומט זיך בא מיר ניט. נו, די גאַנצע וועלט איז מיר ניט ניכע. איך פיל זיך פּאַר אַ גאָר־נישט... כ'גיי אַרום פּאַר אַלעמען אַ באַלכויוו, אַ באַלכויוו, וואָס די האָר זײַנען ניט מײַנע.

— דאַניִעל, פּאַר וועמען ביסטו אַ באַלכויוו?

— מאלקע מײַנע, קיניגן־קרױן, — שלאָגט ער איר איבער די רייד, — איך װיל אָנמאָלן א טרוקענעם זומער, די זון סארפּעט אזױ, אז אלץ ארום איז פּאר־װעלקט געװאָרן. די פּאשע איז אױסגעברענט געװאָרן, די כוואַבע צערײַבט זיך אָן דער הייסער צעטראסקעטער ערד די ליפּן ביז בלוט און רעװעט ביז צו די הימלען. די בלעטער אף די בײמער װיקלען זיך צונױף און פאלן צו דער ערד. פון דער היץ, מאלקע־קיניגן, ברענען װעלדער... און אין א לױטערן טײַך שטײט א מענטש, דאָס װאסער דערגרײכט אים ביזן האלדז, און ער שטארבט פון שרעקלעכן דאָרשט...

— דאניעל, גאָט איז מיט דיר, װו האָסטו געזען אזא זומער?

פון אירע װערטער פארמאכט ער די אויגן — זי פארשטײט ניט.

— דאניעל, — פרעגט זי װײַטער, — דער מענטש שטײט דאָך בא דיר אין װאסער...

— יאָ, מאלקע מײַנע, יאָ, מײַן קיניגן, ער קאָן זיך אָבער ניט אָנטרינקען... ער קאָן ניט דערלאנגען צום װאסער...

— ער שטײט אין װאסער, — פרעגט זי מיט שרעק, — און קאָן ניט דערלאנגען? דאניעל...

— יאָ, מאלקע־קיניגן, ער קאָן ניט דערלאנגען צו דעם װאסער. װי נאָר דער מענטש בײגט אָן דעם קאָפּ און װיל זיך אָנטרינקען, גײט דאָס װאסער פון אים אװעק און ער בלײַבט שטײן אין א שװארצן זומפּ...

דאָ פארשטײט זי שױן, מאלקע, ביכלאל גארניט. עמעס, אין אזא שאָ װערט ער איר נאָך טײַערער, נאָך ליבער. האגאם זײַנע רייד לײגן זיך איר אפן סײכל ניט, װערט פּאָרט איר הארץ אָנגעפילט מיט פרײד און מיט גאדלעס — ער, דאניעל, דערצײלט איר, װאָס ער װיל און װאָס ער טראכט. אײנצײַטיק אָבער װערט ער פאר איר „עפּעס װײַטער, פרעמדער. איר דוכט: אָן אנדער דאניעל האלט זי אף די הענט. יענער דאניעל, װאָס שרײַט אף איר, איז איר הײמישער, פארשטענדלעכער. א מאן שרײַט אף א װײַב. איר טאטע האָט געשריען אף דער מאמע, אפילע דער שװער שרײַט אמאל אױך אף דעם „שטילן זומער", אױך זי, מאלקע, װען זי זאל נאָר האָבן די האסאגע, װען ס׳זאל זיך איר קאָנען עפעגען דאָס מױל אף דאניעלן, װאָלט זי אים אױך ניט אײן מאל ארײַנגעזאָגט א פּאָר שארפע װערטער. מיט אָט דעם דאניעלן אָבער, װאָס רעדט װעגן אזא סארפּענדיקן זומער... װעגן א מענטשן, װאָס שטײט אין א לױטערן טײַך און שטארבט פון שרעקלעכן דאָרשט...

באהאלט זי דאָס פּאָנעם אף זײַן ברוסט, און דורך די רײכעס פון אײל און פארב זוכט זי אָפּ און געפינט דעם רײעך פון זײַן לײַב — אָט דאָס איז איר עמעסער דאניעל. זי נעמט אים ארום, און א מאטקײַט גײט איר איבער אלע איװורים.

— דאניעל, דו האָסט מיך א ביסעלע ליב?

— אכוץ דיר, מאלקע מײַנע, קיניגן־קרױן, האָב איך דען עמעצן?

אף דעם בארױקט זי זיך. ער האָט טאקע אכוץ איר קײנעם ניט. דאניעל איז איר געגעבן געװאָרן פון גאָט אלײן. זאָלן מענטשן ריידן, װאָס זײ װילן, זאָלן זײ זאָגן: דאניעלן איז שױן דעמלט, נאָך איװעס כאסענע, אלצײנס געװען, װעמען צו נעמען,

זײַן לעבן איז שוין סײַוויסײַ צעבראָכן געוואָרן. און, ווײַסנדיק, אַז זי, מאַלקע, שטאַרבט נאָך זײַנע טריט, האָט ער זי גענומען פֿאַר ראַכמאָנעס.

און גענומען האָט ער זי אויף אַ ווילדן און אויף אַ וווּנדערלעכן אופֿן: ער איז אַרײַן, דאַניעל, אין איינעם אַ ווינטערדיקן שאַבעס באַטאָג צו זיי אין שטוב, געטראָפֿן דאָרט, ווי שטענדיק, פֿאַרברענגען באָכערים און מיידלעך פֿונעם היגן און פֿון די אַרומיקע נאָענטע דערפֿער. ס'איז געגאַנגען, ווי געוויינלעך גייט דאָ צומייסטן, די פֿאַנטן־שפּיל. די דאָזיקע שפּיל פֿאַרמאָגט איר גרויסע מײַלע: אַלע קאָנען אין איר אָנטיילנעמען, זי כאַזערט זיך פּינקטלעך קיינמאָל ניט איבער, און אויב ס'קומט אויס אַלע שאַבעס, אַלס שטראָף, אַ קוש טאָן דאָס זעלבע מיידל, ווערט עס דעם באָכער אויך ניט נימעס.

דאַניעל איז געזעסן בײַ דער זײַט אַ פֿאַרטראַכטער, געביסן די נעגל, אויף קיינעמס רייד קימאַט ווי ניט געענטפֿערט. עמעס, גערעדט האָט מען מיט אים אין יענער צײַט בײַכלאַל ווינציק. קיינער האָט ניט געוווּסט, נאָך דעם, ווי מ'האָט אײַווען מיט גוואַלד אונטער דער כופּע געפֿירט, וואָס און וויאַזוי מיט דאַניעלן צו ריידן. די באָכערים האָבן זיך עפּעס געפֿילט פֿאַר אים שולדיק — ווי האָבן זיי עס גאָר געקאָנט דערלאָזן, אַז עפּעס איינער פֿון דער פֿרעמד, אַן אַלטער רײַכער באָכער, זאָל קומען און צונעמען אײַוועןוּ... זיי האָבן באַדאַרפֿט אַלע, ווי איינער, קומען דאַניעלן צוהילף — צעוואַלגערן די ווענט פֿון גאַוריעלס שטוב, באַפֿרײַען אײַווען, געדאַרפֿט געוועז נעכען פֿאַרשפּאַרן אין אַ הינערשטײַג, און אויך דאָס ברודערל אײַרס, אַבושלען, און דעם רײַכן יִכעסדיקן כאָסן טרײַבן מיט דרענגלעך פֿון דאָרף אַרויס.

די מיידלעך, האַגאַם די הערצער האָבן זיי בעעמעס געריסן אויף דאַניעלס בראָך, זיי פֿלעגן אופֿריכטיק, ווי נאָר ס'פֿלעגט פֿאַרגיין אַ רייד וועגן אײַוועז, לאָזן אַ טרער: אַזאַ שיינע ליבע איז כאָרעוו געוואָרן. פֿונדעסטוועגן אין דער שטיל, בײַ זיך אין הארצן, האָט זיך יעדע איינע פֿון זיי געפֿרייט — געבליבן ווײניקער מיט אַ קאַלעמויד און מערער מיט אַ כאָסן־באָכער. און נאָך וואָס פֿאַר אַ באָכער?.. מ'קאָן דאָך אויף אים אויסרעכענען, וואַרטן און האָפֿן...

איז דעמלט דאַניעל, אין יענעם ווינטערדיקן שאַבעס באַטאָג, געזעסן אָן אַ זײַט, קימאַט בײַ דער שטוב־טיר, און לויט דעם, ווי ער האָט געביסן די נעגל, איז געווען צו זען — ער שלאָגט זיך מיט דער דייע: בלײַבן צי אַוועקגיין? זײַן צעטראָגנקײַט איז אָבער אויסגעטײַטשט געוואָרן פּאָשעט: אויף ווײַפּל פֿון צווייטן צימער לאָזט זיך הערן רעב אבושלס קאָל, ווײַל ער זיך, דאַניעל, געוויס מיט זײַן גרעסטן סוינע פּאָנעם־על־פּאָנעם ניט טרעפֿן. ווען ער ווייסט, דאַניעל, פֿריִער, אַז אבושל איז בײַ מאַלקען אין שטוב, וואָלט ער זיכער ניט אַרײַנגעקומען.

די שפּיל איז דערווײַל געפֿירט געוואָרן ווײַטער. נאָר קעדיי צו באַפֿרײַען זיך פֿון דער געפּענטעטקײַט, וואָס דאַניעל האָט מיט זײַן אָנקום אַרײַנגעבראַכט, נעמט מען זיך, ווי טאָמיד אין אַזעלכע פֿאַלן, צו פֿירן די שפּיל מיט מערער ברען און איבערגעטריבענער היץ. איינעם אַ באָכער שטעלט מען אַרויס פֿון יענער זײַט טיר, און ער דאַרף פֿון דאָרטן פֿרעגן:

— וויִאזוי שטיי איך דאָ? טרעפֿט!

אויף דעם ענטפֿערט מען אים:

— דו שטייסט דאָרטן ווי א גוילעם...

דער באָכער, א רויט־פֿאַרשעמטער, נאָר ניט קיין באַליידיקטער, קומט אַרײַן צוריק פֿון הינטער דער טיר, לאַכט צוזאַמען מיט אַלעמען. דאַניִעל לאַכט ניט. דאָס זיצן זײַנס, ווי א זײַטיקער, א פֿרעמדער, הייבט שוין אָן צו דריקן אויף אַלעמען. ס׳פֿאַרדריסט שוין, האַלעמײַ ס׳ווערט זיי פֿאַרשטערט דער שאַבעס באַטאָג, ווען מ׳קאָן פֿאַר דער גאַנצער האַרעפּאַשנער וואָך א הוליע טאָן פֿון פֿולן האַרצן. זייער ווייניק פֿרייד פֿאַרמאָגן זיי, אָט די דאָרפֿסלײַט. יעדער ברעקל פֿרייד, א וועלכע זי זאָל ניט זײַן, איז זיי טײַער. באַזונדערס נאָך דעם לאַנגן פֿאָלעסיער האַרבסט, ווען די רעגנס און בלאָטעס האָבן געהאַלטן אַלעמען אין גרויסן אומעט.

פּלוצעם הייבט ער זיך אויף, דאַניִעל, — ער וועט אויך שפּילן. אָבער ניט מיט אָט דעם אָפּגעריבענעם גראָשן. זאָל מען געבן א גאָלדן פֿינגערל. ניין, דאָס פֿינגערל טויג ניט — ס׳איז מיט א שטיין. ער דאַרף א קײַלעכדיקן, א גלאַטן רונג.

לויפֿט מאַלקע אוועק, קריגט פֿון דער באַהעלטעניש אַרויס דער מוטערס כופּע־רונג און ברענגט אים צו טראָגן:

— נא, דאַניִעל.

און צו אַלעמען:

— כ׳בעט אײַך, זעט, דאָס רינגל זאָל זיך כאַלילע ניט פֿאַרקײַקלען אין א שפּאַרונע אַרײַן.

מאַלקעס וואָרענונג איז איבעריק: אַלע ווייסן, אַז מאַלקעס פֿאַרמעגן איז בלויז דער רונג, ס׳איז דער נאַדן, די יערושע, וואָס די מוטער האָט איר אָפּגעגעבן פֿאַרן טויט.

— פֿאַרן רונג, — זאָגט דאַניִעל, — האָב גאָר קיין מוירע ניט. דער רונג, מאַלקע, וועט בלײַבן אויף דײַן האַנט...

זײַן קאָל ציטערט. ער איז בלייך. ער האַלט דעם רונג איבער מאַלקעס קאָפּ, אין דער הייך, צווישן דעם גראָבן פֿינגער און דעם ווײַז־פֿינגער.

— זײַט איידעס! — ער נעמט אָן מאַלקעס האַנט, טוט איר אָן דעם רונג אויפֿן פֿינגער און זאָגט דערבײַ דאָרט בא וואָרט:

— האַריי אַט מעקודעשעס לי בעטאַבאַאַס זו קעדאַס מוישע וועיִיסראָעל[1].

צום אָנהייב, מאַמעש באַגײַסטערט פֿון אַזא שפּאַס, צעלאַכן זיך אַלע:

— אָט דאָס, פֿאַרשטיי איך, איז א פֿאַנטע...

— אויב געשפּילט, איז געשפּילט.

— שטייט נאָר, שטייט, ער האָט זי דאָך מעקאַדעש געווען...

פֿון אַלקער לויפֿט אַרויס מאַלקעס פֿאָטער זכאַריע, נאָך אים — נעכעס ברו־

---

[1] הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל (העברעיִש) — די פֿאָרמול פֿון הייראַט לויטן רעליגיִעזן ריטואַל.

דער, „דער כאריף״, רעב אבושל. ער, רעב אבושל, שרײַט אויס מיט א כיכיקענ־דיק קעלכל און שפּרינגט דערבײַ קימאַט אונטער:

— מאזלטאָוו דיר, דאניעל, מאזלטאָוו דיר, מאלקע! מאזלטאָוו דיר, זכאריע! זכאריע, דו האָסט באָרעך־האשעם כאסענע געמאכט די טאָכטער... שטעל לעקעך און בראנפן.

ערשט אצינד, באנעמענדיק, וואָס דאָ איז זיך נאָרוואָס פארלאָפן און געשען, בלײַבן אלע דערשראָקן שטיל. מע שטייט פארגאפט. די אויגן ריידן זיך איבער... מע איז צוגעשמידט געוואָרן צו די ערטער. איין רעב אבושל לויפט ארום איבער דער שטוב פון איין ווינקל צום צווייטן, רײַבט די הענט אָן די פּאָלעס פון דער לאנגער קאפּאָטע און שטיקט זיך מיטן געלעכטערל:

— כי־כי, אבי מע זאָגט, אז אומעטום איז שולדיק אבוש. אָט האָב איך זיך דאָ ניט צוגערירט אפילע מיט קיין פינגער... כי־כי.

מאלקעס פאָטער, דער אײַנגעדארטער זכאריע, א קליינוווקסיקער, מיט א ברייטער באָרד, שטייט, ווי א טאם, פירט מיט דער צונג איבער די ליפּן און שטאמלט:

— זי איז א יעסוימע, דאניעל, א יעסוימע, צו אזא כויזעק דערגיין... דאניעל, מ׳וועט דארפן א געט... אזוי מעווײַעש זײַן פאר דער גאנצער וועלט א יעסוימע... וואָס האָסטו געהאט צו אירע יונגע יאָרן? צו מײַן עלטער? זי איז בא מיר איינע געבליבן... פון אכט קינדער איינע...

ענטפערט דאניעל אף זכאריעס אלע רייד מיט איין וואָרט:

— שווער...

— דאניעל, איז עס?..

— שווער, גיט אונדז אָפּ מאזלטאָוו! מאלקע איז מײַן ווײַב. — און פאר אלעמענס אויגן נעמט ער זי ארום און טוט זי א קוש אין די ליפּן.

מאלקע, א פארלוירענע פון דעם אלעם, וואָס איז באָרוואָס מיט איר פאָרגעקומען און געטראָפן, שטייט מיט פארבראָכענע הענט, איר לענגלעך פּאָנעם איז אזוי ווײַס, אז אפילע די זומער־שפּרענקעלעך, וואָס פארגייען ניט אויך אום ווינטער, זײַנען איצט פון איר פּאָנעם פארשווונדן. אירע שיינע, א ביסעלע פארשמאָלטע אויגן קוקן מיט א מאָדנעם שטומען טרויער אף דאניעלן. זי גלייבט ניט זײַנע רייד, דעם קוש:

— צוליב וואָס, דאניעל, דער כויזעק?

— גאָט באהיט! מאלקע, דו ביסט מײַן באשערט ווײַב.

זי דרייט דעם קאָפּ צום ארומיקן אוילעם, א נעבעכדיקע, א פארשולדיקטע, ווי זי וואָלט זיך פארענטפערט:

— איך בין דאָ גאָט די נעשאָמע שולדיק.

און לויפט אוועק אין אלקער ארײַן. דאָרטן בײַסט זי זיך דעם פינגער, אף וועלכן דאניעל האָט איר נאָרוואָס אָנגעטאָן דעם רונג. דאָס הארץ שפּרינגט איר שיר ניט ארויס, פאר די אויגן, פולע מיט הייסע טרערן, גייען גאָלדענע רינגען, און די פיס ברעכן זיך איר אונטער. זי פאלט אָבער ניט. זי שטייט, ווי צוגעקלעפּט, מיטן אויער צו דער טיר — הערט, ווי דער טאטע רעדט:

— זאָל זײַן אין א גליקלעכער שאָ, אין א מאזלדיקער שאָ. ס'איז א באשערטע זאך... דער זיווג איז פון גאָט. מ'דארף שטעלן בראנפן... טאָכטער, ווו ביסטו?

לויפט מאלקע אוועק נאָך ווײַטער — פון אלקער אין דרויסן ארויס. דער ארום ליגט אין א בלוי־פינקלדיקן פראָסטיקן שניי. די ביימער אין א געדיכטן פריר־טוי. דורך די טרערן שײַנט איר און שפיגלט זיך א ווינטערדיקער טאָג. ס'פעלט איר די מאמע... אוי, פעלט איר איצט אויס די מאמע. נאָך קיינמאָל האָט איר די מאמע אזוי ניט אויסגעפעלט. ווען ס'איז ניט אזוי פארשנייט און פארווייט, וואָלט זי צו איר קייווער געלאָפן.

דער מוטערס כופע־רונג בליצט אף איר פינגער. סארא שיינער טאָג. פאר דעם האָט דרײַ טעג געווייט און געדרייט, עס האָט געקערט אזוי, אז ס'איז אומעגלעך געווען דעם קאָפ פון שטוב ארויסצורוקן. אָט דעם ליכטיק־שנייִקן שאבעס וועט זי אין איר הארצן טראָגן דאָס גאנצע לעבן. דער טאטע איז גערעכט — ס'איז א באשערטע זאך... דאניִעל איז איר געגעבן געוואָרן פון גאָט אליין. אָבער פארוואָס לויפט אבושל ארום און רײַבט פאר סימכע די הענט? רעב אבושל פרייט זיך דאָך נאָר דעמלט, ווען בא יענעם טרעפט א צאָרע... זי באהאלט זיך נאָך ווײַטער, הינטער דער זײַט שטוב, וואָס גייט צום גרויסן וואלד ארויס, זי שטייט אין איין קאָפטל, דער באזונדערער פראָסט באשיט זי מיט א זילבערנער ליסקע. די ליפן פײַערן איר נאָך פון דאניִעלס קוש, נאָר דאָס הארץ איז איר ארומגעכאפט מיט א שארפן, מיט עפעס א ברענענדיקן ווייטעק: ער האָט דאָך ליב איוועען! זי, מאלקען, האָט ער קיינמאָל ניט ליב געהאט... און פלוצעם איז דאניִעל געוואָרן אירער? ניין, ס'איז עפעס א כאָלעם... נאָר זי כאזערט דעם פאָטערס רייד: „ס'איז א באשערטע זאך"... א באשערטע זאך? פארוואָס זשע איז דאָס באשערטע ניט געקומען פריִער? איז ביז אהער דאָס מאזל אירס געשלאָפן?.. האָט טאקע דאניִעל פאר אלעמען געזאָגט: מאלקע איז מײַן ווײַב! האָט טאקע דאניִעל געמיינט זי? איז עס טאקע יענער דאניִעל, וועלכן זי האָט פון קינדווײַז אָן ליב געהאט? זי האָט אים ליב געהאט פארבאָרגענערהייט, ניט אזוי, ווי איוועע — פאר אלעמען פרײַ און אָפן; זי, מאלקע, האָט אים ליב געהאט אזוי שטילערהייט־פארבאָרגן, געטריבן פון זיך די ליבע, וויסנדיק — איר טרוים וועט קיינמאָל ניט פארווירקלעכט ווערן. זי, מאלקע, האָט מוירע געהאט פאר זײַטיקע אופצוהייבן אף אים די אויגן, מוירע געהאט: איר סאָד, איר הייליקער סאָד זאָל אנטפלעקט און פארשוועכט ווערן, זי זאָל ווערן דערצו נאָך צו שפאָט: די געלע מאלקע און... דאניִעל? איוועע — דאָס איז דאניִעלס פאָר! און פלוצעם מאכט מען איוועען כאסענע פאר א פרעמדן אלטן רײַכן באָכער, און ער, דאניִעל, אף וועמען זי, מאלקע, האָט גאָר ניט געהאָפט, ניט געוואגט אפילע צו האָפן, קומט אין שטוב ארײַן און טוט איר אָן אינמיטן העלן טאָג, פאר אן אוילעם, דעם גאָלדענעם רונג אפן פינגער. זי, מאלקע, וועט זײַן דאניִעלס ווײַב...

...און מאלקע, ווי צוגעוואקסן געוואָרן צו דער ערד, שטייט נאָך אלץ אָנגעבויגן איבערן טיש, די הענט אָנגעשפארט אָן די צוויי פלעשער ווײַן, די פארשמאָלטע אויגן זײַנען איר נאָך שמעלער געוואָרן, זיי קאָנען זיך ניט אָפרײַסן פון דעם

פוכקן קײַלעכדיקן לעקעך, פון דעם פירקאַנטיקן שאכטל, וואָס איז אַזוי קונציק ארומגעבונדן מיט דער ווײַסער סטענגע.

— קום, מאַלקע, — רופט זי די שוויגער, — קום אַהער, נעם די גלעזלעך. וואָס האָסטו זיך אַזוי פאַרטראַכט? וועסט די וועלט, טאָכטער מײַנע, ניט באַקלערן. פון פאַראַכטאָגן שאַבעס ביז הײַנט איז אַוואָדע אַ גרויסער דאַנק גאָט. אוראַמצעניו איז אין דער היים. אַזאַ גרויסע מאַטאָנע פון זײַן ליבן נאָמען... און דו, אַקיווע־לעבן, שטיי ניט מיט צונויפגעלייגטע הענט. נאַ דיר דעם גרײַצער און מאַך אויף אַ פלאַש ווײַן.

— איך, — זאָגט דאַניעל, — וועל דעם ווײַן ניט טרינקען.

— פאַרוואָס? — הייבט אויף מאַלקע דעם קאָפּ. — מיטן ווײַן... צי אָן דעם ווײַן...

— קינדער, — בעט זיך „דער שטילער זומער“, — קינדער, פאַרשטערט ניט דעם שאַבעס... יִצְחָק, גיי וואַש זיך, מאַך קידעש! שמוליקל, געגוג דיר האָבן צו טאָן מיטן בושעל, נאָר דער בושעל האָט מיר געפעלט... אוראַמעצעניו, ס'איז דיר גוט צו זיצן? עפּשער דיר אונטערשפּאַרן נאָך אַ קישן?

זי נעמט זיך ווידער אייסעקן באַ זײַן געלעגער:

— אַ, מײַן זון, דער פוס טוט דיר ניט וויי? ס'זאָל זײַן מיר פאַר דײַן פוס. וואָס שווײַגסטו, אוראַמצעניו? רייד, מײַן קינד, כ'וויל הערן דײַן קאָל... אוי, ווי כ'האָב געבענקט נאָך דײַן קאָל.

זיווישט אויס אַפּגיך מיטן עק טיכל די אויגן:

— אוועקגעגאַנגען פון דער היים איז אַזאַ שיינער טאַפּאַל, אַ קאַרטינע, ניט קיין באָכער, און צוריק האָט מען מיר געבראַכט אַ לעבעדיקן מעס, אַ בינטל ביינער. ווען ניט די הויט, צעשיטן זיי זיך. כ'האָב דאָך אים ניט דערקענט.

— וואָס דען האָט איר געוואָלט? — מישט זיך אַרײַן אַקיווע. — ער זאָל קומען פון דער מילכאָמע מיט אַ פלוסטערל, מיט אַ גוידערל, מיט אַ קײַלעכדיק בײַכעלע?

— גיי שוין גיי, כ'קלאָג זיך דען, כאַליִלע? — און „דער שטילער זומער“ גייט אוועק מיט אירע שווערע, נאָר שטילע טריט אין קיך אַרײַן. זי גייט העלפן מאַלקען גרייטן צום טיש.

— מ'האָט דיר טאַקע דאָרטן אין מאַנטשזשוריע פײַן צעקנייטשט די פענצ־טער... — זעצט זיך אַקיווע צו לעבן אוראַמען. — דו האָסט טאַקע אַ פּאָנעם פון אַ טערקישן מאַלעך־האַמאָוועס. מ'האָט דיך דאָרט ניט געהאָדעוועט מיט גאַניידן־עפּלעך? דו האָסט ניט געגעסן מיט די געגערעלער פון איין שיסל? מיר פאַר־שפּאָרסטו צו דערציילן — איך ווייס אַליין. מ'האָט דיר דאָרטן געמאַכט אַ היפּשן פּאָלד אין דער קישקע... דו מיינסט, אוראָם, אַז איך האָב ניט געדינט? אף מײַן וואָרט — געדינט. עמעס, אף קיין מילכאָמעס בין איך ניט געגאַנגען... נאָר אפילע דינען דעם קייסער אַזוי איז אויך פון די גאָר קליינע מײַכאָלים. איך האָב זיך אויך געגוג אָנגעליטן. געדינט האָב איך ניט לאַנג, אָבער מיט פעפער... באַ מיר, דאַרפסטו וויסן, איז געווען אַ פעלדפעבל גאָר אַן אַנטיק. ער איז געווען אַזוי געראָטן אין בי־קאָלײַען, נו, וואָס זאָל איך דיר זאָגן, ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט. דאָס זעלבע

בערדל, די זעלבע װאָנצעס און דריקער — איין כאַראַקטער... זייער א גוטער. קאָן ניט פאַרטראָגן קיין קרומע מינע, קיין מענטשלעכע צאָרע, גרייט פאַר א מענטשן צו טאָן אַלץ, א מענטש איז בא אים הייליק און טײַער... מיט איין װאָרט — א קייסער א פעלדפעבל. פלעגט אָט דער פעלדפעבל, אָט דאָס קייסערל, דעם גאַניידן זאָל ער האָבן, אַרױספירן אַלע טאָג די ראָטע פאַר דער קאַזאַרמע און פרעגן:

— װער זײַנען אונדזערע איבערלעכע סאָנים?

און די סאָלדאַטן האָבן באַדאַרפט ענטפערן אַלע אין איין קאָל:

— סאָציאַליסטי, סטודענטי, זשידי.

פלעג איך שװײַגן. האָט עס מײַן פעלדפעבל איין מאָל באַמערקט, גייט ער צו צו מיר און פרעגט:

— װער זײַנען אונדזערע אי־נע־ררר־לעכע סאָנים?

שװײַג איך. פרעגט ער מיך נאָכאַמאָל. שװײַג איך. פאַרװאַרפט ער די רעכטע האַנט אַף א האַלבן װערסט אַרונטער, העגט האָט ער געהאַט לאַנגע, און פאַרפאָרט מיר אין דער לינקער באַק אַרײַן אַזױ, אַז אַלע זיבן הימלען האָבן זיך מיר א װיג געטאָן אין די אױגן און אונדזער שיינע גרינע ערד האָט זיך גענומען װאַקלען אונטער מײַנע פיס... העגט האָט מײַן פעלדפעבל געהאַט גאָלדענע. פון אַזאַ בענטש האָט זיך מיר גלײַך געלאָזט דער װײַן פון נאָז. אָבער ס'איז נאָר שװער, ברידערלעך מײַנע, ביז מ'כאַפּט דעם ערשטן נערעק. דערנאָך איז שױן גרינגער — ס'גייט שױן אַף איין כעזשבן... ער שלאָגט, און איך שװײַג. דאָס הייסט — איך שװײַג ניט, איך קוק אים אין די אױגן אַרײַן... פלוצלינג באַפױלט ער: — בע־גגאָ־ם מ־מאַרש! לױף איך. װאָס קען איך ניט? כ'האָב דאָך געיאַרשנט פון נויעכס זון, פון שעמען, דעם פאַרמאַזאָליעטן זיצער... און פון יאַנקעװס זון, פון נאַפּטאָלען — די לאַנגע פיס. מע זעט מיך, א דאַנק זײַן ליבן נאָמען, אין אַלע װעלט־טפיסעס און אַף אַלע װעלט־מערק. שװימען אָפן װאַסער קען איך אױך. איך שװים שױן בעסער פון נויעכן אַליין. איך שװים אַרום איבער דער װעלט אַפילע אָן א טײַװע... איך גיי פּאָשעט טריט־װאַסער! אַז איך קען אַלץ! ער הייסט מיר לױפן — לױף איך. איך לױף אָפּ דרײַ שפּאַן, און ער: — קררוגאָם! דרײַ שפּאַן, און — קררוגאָם! נאָר דאָ דערזע איך פונדערװײַטנס א פאָר בלאָװע הױזן מיט רױטע לאַמפּאַסן — א גענעראַל. מיסטאַמע גייט ער מיט זײַנע באַהעלפער פרעגן בא די סאָלדאַטן: אַף װאָס קלאָגן זיי זיך? מיילע, קלאָגן קלאָגט זיך קיינער ניט. זאָל זיך עמעצער פּרוװן קלאָגן. נאָר אַז פאַרן גענעראַלס אױגן זאָל אַרומלױפן א צעבלוטיקטער סאָלדאַט, דאָס, פאַרשטיי איך, װעט אים ניט פאַסן. און מײַן פעלדפעבל האָט אױך דערזען דעם גענעראַל, שרײַט ער צו מיר:

— אָטסטאַװיט!

נאָר איך מאַך זיך אָבער ניט הערנדיק. איך לױף. און װוּהין? גלײַך דעם גענעראַל אַנטקעגן. זאָל ער זען און קלײַבן נאַכעס. דער גענעראַל שטעלט מיך טאַקע אָפּ, באַטראַכט מײַן פאַרבלוטיקט פּאָנעם און רופט צו דעם פעלדפעבל. לױפט יענער צו,

שטעלט זיך אָפּ דרײַ טריט פונעם גענעראַל, די האַנט צום דאַשעק, בלײַבט שטיין ווי א פלאָקן, און ליגט אַרויס פאַרן גענעראַל — אַזוי און אַזוי...

זע איך: דער גענעראַל בלײַבט זייער צופרידן מיט זײַן פעלדפעבל. איך זע — איך קאָן גאָר שלעכט אָפּשנײַדן. דאַרף מען זיך פּרוּוון ראַטעווען פון ביידן. — וואַשע אימפּעראַטאָרסקאָיע בלאַגאָראָדיע, — שרײַ איך אויס צום גענעראַל, — אויב דו וועסט באַפוילן, וועל איך פליִען ווי אַ פויגל. איך קאָן דיך מיטנעמען מיט זיך אויף דער לעוואָנע. פון דאָרטן וועל איך דיך, אימפּעראַטאָרסקאָיע בלאַגאָראָדיע, פירן אין גאַנײדן אַרײַן צו דער מאַלקע שוואָ. זי האָט אַזעלכע יעיצערהאָרע־פּיסלעך...

— ער איז מעשוגע, — זאָגט דער גענעראַל.

— טאַק טאָטשנאָ! — ענטפערט דער פעלדפעבל.

— ביסט אַליין, וואַשע אימפּעראַטאָרסקאָיע, מעשוגע, — צעשרײַ איך זיך נאָך העכער, — איך בין שוין געפלויגן ניט איין מאָל אויף דער לעוואָנע, איך האָב דיר געוואָלט ברענגען אַ מאַטאָנע פון דאָרטן — דאָס טעלערל פון הימל... פלי מיט מיר, אימפּעראַטאָרסקאָיע בלאַגאָראָדיע, — כאַפּ איך אים אָן בא דער האַנט. — די מאַלקע שוואָ איז אַזאַ שיינע... נאָר אונדזער שלוימע־האַמיילעך איז זי שוין נימעס געוואָרן...

בעקיצער, מ׳האָט מיך אָפּגעפירט אין אַ גאָספּיטאַל. האָב איך דאָרטן אָפּגע־ברײַעוועט אַ וואָכן דרײַ, געמאַכט אַלעמען מיט דער בלאָטע גלײַך... און מ׳האָט מיך אַרויסגעלאָזט מיט אַ דיאַגנאָז: אַליגאָפרעניִיאַ... דאָס הייסט איך בין געבוירן געוואָרן אָן אַ קלעפּקע אין קאָפּ, ס׳פעלט מיר דאָרט אַ שרײַפל.

און אַקיווע צעלאַכט זיך, ווי אַ קינד. פּאַטשט מיט די הענט איבער די קני:

— כ׳בין געבוירן געוואָרן מיט אַ ווינטמיל אין קאָפּ.

פון אַקיוועס געלעכטער לעבט אויף די שטוב. און אוורהם, האַלב ליגנדיק אין די ווײַסע קישנס, קאָן זיך נאָך אַלץ ניט גלייבן — ער איז טאַקע אין דער היים? די אײַנגעפאַלענע שוואַרצע אויגן ברענען מיט פרייד און מיט נאַכעס: גלעט ער, ווי זײַנע זיידעס, די שוואַרצע באָרד, וואָס די מאַמע האָט אויסגעוואַשן און צע־קעמט, און פון די פאַרטריקנט־געשוואָלענע ליפּן פאַרגייט ניט דער גליקלעכער שמייכל. איצט פעלט אים שוין גאָרנישט. דאָבציע איז שוין אויך דאָ... אָן־אָ זיצט זי אַ פאַרויטלטע לעבן דאַניִעלן. דאָס האָט ער אַפּאָנעם איר צו וויסן געגעבן, אַז ער, אוורהם, האָט זיך אומגעקערט אַהיים. זי, דאָבציע, איז פאַר דער צײַט, וואָס ער איז אין דער היים ניט געווען, זייער אויסגעוואַקסן, אַ גאַנצער ווײַבספאַרשוין געוואָרן. זי באַהאַלט שוין ניט פאַר אַלעמען די אויגן... זי זיצט און פלעכט איבער אַ צאָפּ. זי ווייסט, אַז ער האָט ליב אירע בלאָנדע האָר. דער טאַטע גייט אַרום איבער דער שטוב, די גראָבע פינגער פאַרוקט הינטערן גאַרטל, שמוכט אין דער באָרד אַרײַן און „זאָגט"...

ווי ער האָט עס געבענקט נאָך אַזאַ פרײַטיק־צונאַכטס, נאָך די איבערגעדעקטע כאַלעס, נאָך די ברענענדיקע ליכט.

אוורהם קוקט אויף די ברענענדיקע ליכט, און די פרייד אין זײַנע אויגן הייבט זיך אָן צו זעצן. פאַר די אויגן שווינדלען די ברענענדיקע לאָמטערנס אויפן בעסוילעם,

בעשאס מע האָט אין יענעם פּינצטערן אָווגט ראַכלען צו קוורע געבראַכט. ער שפּרינגט אַף די מיליצעס צווישן די ברענענדיקע לאַמטערנס... אין האַלדז שטעלט זיך אים א געזאַלצן־ביטערער קנויל. ער, אוראָם, דאַרף זיך אַן אייצע האַלטן מיט אַקיווען. אים איינעם קאָן ער דערציילן וועגן ראַכלען.

נאָר אַקיווע לאַכט אַזוי געשמאַק, אַז די גאַנצע שטוב לאַכט מיט. אַפילע דאַניעל צעשמייכלט זיך:

— דו ביסט, אַקיווע־פרײַנט, א גאָט־געבענטשטער מענטש. דו נעמסט אוף דאָס לעבן גרינגער... און טיפער! אַף דעם בין איך דיר מעקאַנע!..

— דאַניעל, — זאָגט אַקיווע ערנסט, — קריך צו מיר אַפן וואָגן. מירן זיך לאָזן מיט דיר ווײַטער אין מײַן וועג אַרײַן. מיר וועלן פאָרן און פאָרן. ס'וועט אונדז געוויס אויסקומען צו פאָרן לאַנג. נאָר איך וועל דיר דערציילן די גאַנצע צײַט וואונדער־מײַסעלעך וועגן גאָלדענע פּאַוועס אין דעם גאָלדענעם לאַנד. איך וויס, דאַניעל, ווײַט איז צו יענעם לאַנד. נאָר אין איינעם א שיינעם טאָג וועלן מיר אַרײַנפאָרן אין זייער א שיין לעבן...

— בעמט מיך אויך מיט, — זאָגט שטיל מאַלקע.

— קינדער, — שאָקלט מיטן קאָפּ „דער שטילער זומער“, וואָס שטייט מיט גאַפּל־מעסער אין האַנט אינמיטן דער שטוב און הערט זיך צו צום געשפּרעך, — שטעלט בעסער אוועק אונדזער אַלטע קרעטשמע אַף רעדער, מירן אײַנשפּאַנען די ווײַסע שקאַפּע און מיר וועלן אַלע אַזוי־אָ פּאַוואָלינקע פאָרן צו דער גאָלדענער פּאַווע... געזונט זאָלט איר נאָר זײַן. וואָס טראַכט איר נאָר ביט אויס! גייט שוין, גייט צום טיש! ייִצחאָק, מאַך קידעש, און דו, שמוליק, לאָז צורו דעם בושעל. איר הערט די גלעקלעך? — טוט זי זיך א וואָרף צום פענצטער און פאַרשאַרט א פאָרהענגל, — ער פאָרט ווידער! וויסט איז מיר, מ'האָט זיך אָפּגעשטעלט בא דער שטוב. שוין דאָס צווייטע, וואָס רייד איך, ער קומט שוין צו פאָרן דאָס דריטע מאָל.

צו דער שטוב איז טאַקע צוגעפאָרן מיט ראַש און אימפּעט, מיט שאַרפן גלעקל־געקלאַנג, מיט כראָפּענדיקע פערד, א פור. „דער שטילער זומער“ פאַרוקט דאָס פאָרהענגל:

— באַהיט און באַוואָרן און באַשיץ אונדז, ליבער גאָט.

— ייִשמאָריינו האַבוירע... — און בא ייִצחאָק באַיאָרן ווערט די פּלייצע אײַנגעבויגענער, דער קאָפּ פאַרנייגט זיך אים צום אונטערגעבויגענעם אַקסל, דער פאַרוואַקסענער אויער אָנגעשטעלט — די צאָרע איז נאָך ווײַט?

און די צאָרע איז שוין אין שטוב. דער פּריסטאַוו, ווי א באַלעבאָס, עפנט ברייט אוף די טיר, שפּרינגט קימאַט אַריבער די שוועל, שטעלט זיך אוועק אין א זײַט, לייגט צו די האַנט צום שלייף און לאָזט דורך פאַרבײַ עפעס איינעם א דאַרן, א לאַנגן.

— צו דער צײַט, אײַער הויכוויל־געבורט.

דער שינעל, וואָס ביז צו די טריט, מאַכט דעם אַרײַנגעקומענעם נאָך לענגער און דאַרער. אַפן שינעל בליצן צוויי רייען געשײַערטע קנעפּ, און פון די אַקסל אַראָפּ — שפּאָגל־נײַע גאָלדענע פּאָגאָנעס.

— אהא, — רײַסט זיך ארויס באַם פּריסטאַוו. א נידעריקער, ניט אַזוי גראָב, ווי פעט, ציט ער מיט דער נאָז — א ברײטע, פון אויבן צוגעפּלעטשט, פון הינטן — פליישיק און פאַריסן, א רויטע מיט גרינע אָדערלעך. ער טוט א פּיר, ווי א קאָטער, מיט די געל־שפּיציקע וואָנצעס. די קײַלעכדיקע שמאַלץ־אייגעלעך בעמען באַ אים, ניט ווילנדיק, פינטלען אויף די צוויי פלעשער ווײַן, וואָס שטייען אויפן טיש. — אהא, שאַ־באַסקאַווקי קידעש לאַכאַיעמקאַ?.. פאַר דעם גאַסט? כאַ־כאַ־כאַ... נו, אָט דאָס איז ער! — ווײַזט ער אָן מיט דעם פינגער אויף אוראַמען. — דאָס פייגעלע איז, ענדלעך, פאַרפלויגן אין נעסט אַרײַן. לאַנג אויף דיר געוואַרט. מיט וועלכע וועגן ביסטו עס געגאַנגען? דו האָסט זיך גערוקט אהיים דורך די הינטערוועגעלעך? פּאַניאַטנאָ...

דאַניִעל איז פאַרנומען מיט איינס: ער קוקט אויף דעם לאַנגן זשאַנדאַרם: א מאָדנע פּאָנעם, א פּאָנעם, ווי אויסגעשניצט מיט א שיקערער האַנט פון א טונקל־האַרטן האָלץ. די אויגן באַם זשאַנדאַרם באַוועגן זיך ניט. שטייענדיקע אויגן.

„ניט קיין אויגן, — זאָגט צו זיך אַליין דאַניִעל, — נאָר צוויי גריבעלעך בלוי אײַז“.

ווײַל ער שוין הערן, דאַניִעל, דאָס קאָל. נאָר די צײַט גייט, און פון דעם זשאַנ־דאַרם הערט מען קיין וואָרט ניט. זײַן שווײַגן לייגט זיך אַזוי שווער אויפן האַרצן, אַז מאַלקע אָטעמט שוין מיט אָן אָפן מויל.

ריווקע אָטעמט ביכלאַל ניט. דערזעענדיק, ווי דער פּריסטאַוו האָט אָנגעוויזן אויף אוראַמען, שטעלט זיך „דער שטילער זומער“ אַוועק פאַר דעם בעט, צענעמט די הענט, און איר גאַנץ אויסזען, באַזונדערס איר פּאָנעם, זאָגט:

„מײַן טויט זאָל דאָ זײַן, נאָר צום קינד וועל איך ניט צולאָזן“.

דאַניִעל שפּירט די גאַנצע צײַט נאָך די „צוויי גריבעלעך בלוי אײַז“. זיי פינק־לען קאַלט קעגן די ברענענדיקע ליכט. ער שווײַגט נאָך אַלץ.

„וואָס קאָן דאָס באַטײַטן אַזא שווײַגן? — טראַכט דאַניִעל. — מיסטאָמע דאַרף עס זײַן איינס פון זײַנע מיטלען. מיסטאָם שוין אָן אויסגעפּרוווט מיטל: וואָס מער שווײַגן, אַלץ א גרעסערער פּאַכעד און איימע ווערט אָנגעטריבן. זיי ווייסן גוט, די דאָזיקע לײַט, מיט דערשראָקענע מענטשן איז לײַכטער האָבן צו טאָן. מיט איבער־געשראָקענע מענטשן קאָן מען אַלץ מאַכן. זיי גיבן גוט אכטונג, אַז דער פּאַכעד זאָל ניט ארויס פון די הײַזער... וואָס מערער פּאַכעד פון אונטן, אַלץ זיכערער איז מען אויבן!..“

דאָס שווײַגן זײַנס געדויערט שוין אָבער אַזויפיל, אַז אַפילו דער פּריסטאַוו הייבט אָן אַריבערצוּוואַרפן דעם פעטן גוף פון איין פוס אויף דעם צווייטן. די גרינע אָדערלעך אויף זײַן רויטער נאָז ציִען זיך אויס, שלענגלען זיך, ווי ווערעמלעך, אַרויף צו די אויגן. דער פּריסטאַוו טוט א שנאָל איבער דער נאָז, און די גרינע אָדערלעך לויפן גלײַך אײַן.

— איוואַן פּיאָדאָראָוויטש, — האַלט ענדלעך ניט אויס דער פּריסטאַוו, — וואַשע וויסאָקאָבלאַגאָראָדיע, נאַטשניאָם?..

— אין דער אַלטער קרעטשמע שטייט א טויטע שטילקײַט. ס'הערט זיך בלויז —

היִנטער דער הרובע גרילט א גריל. איין ליכט טראסקעט, שפּריצט מיט פונקען. ס׳שמעקט שטארק מיט געבר‏ענטן קנויט און מיט צעשמאָלצן־אומריינעם כיילעוו. שמוליק, בא מאלקען אף די הענט, שלוקערצט פון שרעק. דער בושעל שטייט אף דער באנק און פּיקט די כאלע.

— וואשע וויסאָקאָבלאגאָראָדיע, נאטשניאָם!

און דאָ דערהערט דאניעל, ווי פון הינטער דעם לאנגן שינעל, ערגעץ פון די שפּיץ פיס־פינגער הייבט זיך אוף א שיפּערײַ. דער זשאנדארם האָט אָנגעהויבן צו שיפּען, ווי א גלאָז סאָדע־וואסער. די שיפּערײַ הייבט זיך אלץ העכער און העכער. אָט איז זי שוין, דוכט זיך, דורכגעגאנגען דעם בויך, אָט שיפּעט שוין אין דעם אייבערשטן טייל פון ברוסטקאָסטן, אָט שיפּעט שוין בא אים אין האלדז, און מיטאָמאָל דערהערט זיך א טרוקן־הילכיקער:

— טש־ש־טאָ־זש־זש־זש...

פון אָט אָ־דעם קאָל צעווייִנט זיך שמוליק. דער פּריסטאוו דרייט זיך אָפּ און טוט א הילכיקן שנײַץ די נאָז.

X

זײַן הויכוויִלגעבורט — איוואן פיאָדאָראָוויטש קאבלוקאָוו, וואָס טרוימט בלויז וועגן איינס: באקומען נאָך א שטערנדל אף די פּאָגאָנעס און פארנעמען דאָס אָרט פון זײַן שעף, איז גרייט צוליב דעם צו טאָן אלץ — ניט בלויז וואָס מע הייסט, נאָר אפילע וואָס מע הייסט נאָך ניט. ער פארשטייט אפן ווונק, נאָך בעסער — ער טרעפט שוין אליין, וואָס וועט שפּעטער קאָנען דעם שעף דינען און צוניץ קומען. עמעס, ער מיט זיך ניט אזוי פארן שעף, ווי פאר זיך אליין... ערשטנס, וואקסט זײַן, איוואן פיאָדאָראָוויטשעס, רעפּוטאציע — מ׳ווייסט שוין וועגן אים אויך דאָרטן, אין מיניסטעריום. אויך ניט דאָס איז דער איקער. דער איקער איז: וואָס גיכער דער שעף זײַנער וועט ווערן גענעראל, אלץ גיכער וועט ער ארופגיין העכער... ער, קאבלוקאָוו, וועט אָנטאָן א נײַעם מונדיר און פארנעמען יענעמס אָרט. ס׳איז שוין צײַט. זײַן הויכוויִלגעבורט האָט זיך אליין איבערצײַגט: וואָס העכער, אלץ פולער, גרעסער און טיפער איז די שיסל — מענטשן שעפּן דאָרט מיט ביידע הענט. אָט, זײַן יוגנט־כאווער, צום בײַשפּיל, סאשקאָ, א שטיק ליים, פּאָשעט א קײַלעכדיקער טויגעניכטס, דאָס אייִנציקע: ער האָט א שיינע האנטשריפט. זײַנע פּראָטאָקאָלן איז לײַכט צו איבערלייענען... נעמט מען אים, אָט דעם אייזל, צו אהין, אין דער קרוינשטאָט... אידיאָטן גליקט!

און זײַן הויכוויִלגעבורט, הער קאבלוקאָוו, רירט זיך נאָך אלץ פון אָרט ניט. ער פארוקט דעם גראָבן פינגער הינטער דער שינעל־פּאָלע לעבן אייבערשטן קנעפּל, און די איבעריקע פיר פינגער — לאנגע, מיט זייער ווײַסע גלאנציקע נעגל, שפּילן איבערן לאץ. אפן גלאטן שטערן לייגט זיך אים עפּעס ענלעכס אף א קנייטש. ער

פארטראכט זיך שטארק: נאָך אזא צופאל וועט זיך שוין אזוי גיך געוויס מער ניט טרעפן... ענדלעך האָט ער זיך דערקליבן צום גאָלדענעם אָדער. איצט בלייבט בלויז ציִען און ארויסציִען...

די „צווי בלויע גריבעלעך אייז" גליטשן זיך איבער די דערשראָקענע פּענעמער, איבערן שטוב־מעבל: אַן אַלט־געזעצטע שאפע, אַ הויקערדיקער בופעט, שמאָלע הילצערנע בענק, געלאטעטע פאָרהענגלעך... די „גריבעלעך אייז" פארהאלטן זיך אף דער וואנט, וווּ ס׳הענגען פייזאזש־בילדער, פון דאָרטן טוען זיי אַ פאל אראָפּ אף דאַניִעלס פּאָנעם.

די קינבאק טוט בא אים אַ צוק, און דאַניִעל דערהערט ווידער די פריִערדיקע שיפּערייַ און דערנאָך דעם טרוקן־הילכיקן:

— טש־טאָזש־זש?..

ער טוט אַ ווונק צום פּריסטאַוו. יענער לייגט צו די האַנט צום שלייף: גרייט צו דינען! און לויפט ארויס צו דער בריטשקע. באלד טראָגט ער אריין פון דאָרטן אַ געל־לעדערנעם פּאָרטפעל. אפן וועג שרייַט דער פּריסטאַוו און בייזערט זיך אפן אוילעם, וואָס האָט זיך צונויפגעזאמלט באַם שלייאף.

— צעטרייַבן, — באפעלט ער דעם סאָלדאַט, וואָס זיצט בא די פערד, — מיט דער נאַהייַקע זיי!

זייַן הויכוווילגעבורט ווארפט אראָפּ דעם שינעל, דאָס היטל און ווייַזט אָן מיט דער האַנט — מ׳זאָל אָפּרייַניקן דעם טיש. ער גיט דערמיט צו וויסן — ער איז געקומען אהער ניט אף אַ רעגע אָדער צוויי, ניט פארבייַפאָרנדיק איז ער אריין אהער, דאָ איז פאַראַן ארבעט אף לאַנג.

ווערט די איימע אין דער אַלטער קרעטשמע נאָך גרעסער, די פּענעמער — שווארצער. מאַלקע טרייַבט אָפּ דעם בושעל, טראָגט אוועק די צעפּיקטע כאַלעס. שמוליק זיצט בא דאַניִעלן אף די קני, שלוקערצט און פרעגט:

— טאַ, וו־וואַ־אָס ווילן זיי?

— כ׳ווייס, מייַן קינד, נאָך אַלייַן ניט, — און ער הייבט אוף די אויגן אף אקי־ווען: עפּשער פארשטייט אקיווע, וואָס דאָ קומט פאָר. נאָר יענער ענטפערט ניט אפילע מיט קיין ריר פון אַ וויִע. ער איז מער צעטראָגן, מעוווּלוול, ווי פארטראכט. לויט דעם, ווי אקיווע וויל אייַנגעקאַשנט ניט אויסדרייען צו אים דעם קאָפּ, פאַר־שטייט דאַניִעל, אַז אקיווע ווייסט עפּעס יאָ.

דער פּריסטאַוו, דערזעען, ווי די צווי פלעשער ווייַן ווערן אָפּגערומט פון טיש, טוט ער אַ פיר מיט די וואָנצעס, און די גרינע אָדערלעך אף דער רויטער נאָז הייבן אָן צו קריכן אף ארוף.

— ציש, — דרייט ער זיך אויס אין פלאַם־פייַער צו דאַניִעלן, וואָס וויל פרעגן בא אקיוון: „עפּעס זע איך, ווייסטו דאָך יאָ, אקיווע־פריינט", — ניע גאַרגעראַט, קאַ־ה־אַ־ל!

— פארשטאַנען? — פרעגט זייַן הויכוווילגעבורט און ווענדט זיך צום „שטילן זומער". — און איצט, מאַמאַשאַ, ברענג אַלע פּערזענלעכע זאכן, וועלכע געהערן

צום געוועזענעם סאָלדאַט. אַלץ ברענג, מאַמאַשאַ, ברענג דעם שינעל, די שטיוול, די הויזן, די גימנאַסטיאָרקע, דעם... — שווייַגט אַ רעגע, — דעם קאַטעלאָק.

באַם וואָרט „קאַטעלאָק" עגבערט ער איַין די אויגן אין אווראָמען:

— וואָס ביסטו בלייך געוואָרן? — און ענטפערט אַליין: — ס'איז פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס...

אווראָם טוט פאַרכידעשט אַ הייב די אַקסל. ערשט איצט הייבט ער אָן צו פאַרשטיין, אַז אָט די ניט גערופענע געסט זייַנען נאָר צוליב אים פאַרפאָרן.

— וואָס האָב איך בלייך צו ווערן?

— דאָס ווייסטו אַליין גוט... געווער האָסטו?

— געווער? — אויף אווראָמס געשוואָלענע ליפּן באַווייַזט זיך אַ נויט־שמייכל: דער הויכוויילגעבורט טרייַבט שפּאַס, — וועלכעס געווער? די ביקס איז געבליבן אויפן שלאַכטפעלד. די שווערד איז אין דער ערד אַרייַנגעשטאָכן געוואָרן, פון דעם פערדס גאָרגל האָט געשלאָגן אַ שוואַרצער שטראָם בלוט. און וואָס ווייַטער איז געווען מיט מיר, דאָס געדענק איך ניט...

— דערצייל, דערצייל פון דייַנע שלאַכט־פאַרדינסטן, דאָס קאָנסטו דערציילן פאַר דייַניקע! מיר ווייסן, ווי איר קעמפט. באַ אייַערע, אַז די ביקס שיסט אויס, פאַלט איר כאַלאַשעס. ק־ע־מ־פער! ווי ער קוקט גלייַך אין די אויגן אַרייַן. סאַראַ אומפאַרשעמטע אויגן! פּראָסטאָ נאַ אודיוולייעניע...[1] — איוואַן פיאָדאָראָוויטש קאַבלוקאָוו פאַררייכערט אַ פּאַפּיראָס, דעם רויך לאָזט ער דורכן ווינקל מויל, דערבייַ הייבט ער אונטער די אייבערשטע ליפּ, און ס'טוט אַ פינקל אַ גאָלדענער צאָן. — נידערטרעכטיק נעשאַמעלע!.. געווער, פרעג איך, האָסטו?

באַ אווראָמען טוט אַ שלאָג דאָס גאַנצע בלוט אין פּאָנעם אַרייַן:

— געווער? נאַ דיר געווער, אָט! — ער ווייַזט אויף די צוויי מיליצעס, וואָס שטייען באַ דעם בעט, — און אָט האָסטו, וויסאָקאָבלאַגאָראָדיע, נאָך געווער... נאַ! — און ער וואַרפט אַראָפּ פון זיך דעם צודעק. אויף דעם ווייַסן לייַלעך ליגט אַ נאַקעט־אויפגעלאָפענער פוס — אַ בלאָווער מיט שוואַרצע פלעקן. — נאַ דיר געווער... וויסאָקאָבלאַגאָראָדיע! — ער וויל אונטערהייבן דעם פוס, דערפילט ער אָבער אַזאַ שטאַרקן, אַזאַ פייַנלעכן ווייטעק, אַז ס'פאַרמאַכן זיך אים די אויגן.

— מאָלטשאַט! — לויפט צו דער פּריסטאַוו צום בעט און הייבט אויף אויף אווראָמען אַ פויסט. — זשידאָווסקאַיאַ מאָרדאַ, מאָלטשאַט!

אווראָם עפנט ניט די אויגן. יענע ווייַסע צאַפּליע אויף די הויכע שוואַרצע פיס פּיקט אים ווידער אין די שלייפן אַרייַן.

דאַניעל לאָזט אַראָפּ דאָס קינד פון די הענט: ער וועט זיי באַלד וואַרפן עפּעס אין קאָפּ אַרייַן. וויאַזוי רייַסן זיך עס אַרייַן באַ דער נאַכט אין אַ פרידלעכער שטוב צוויי „היטער פון דער אָרדענונג" מיט אַזאַ רעציכע, כוצפּע און אומפאַרשעמטער העפקיירעס? באַלד אָבער צוימט ער זיך, דאַניעל. און וואָס וועט עס געבן, אַז ער

[1] פּאָשעט צו באַוווּנדערן.

וועט זיי שוין יאָ וואַרפֿן עפּעס אין קאָפּ אַרײַן? זיי מעגן דאָך אַלץ... זיי זײַנען דאָך די פֿאַרשטייער פֿון געזעץ... ער, דאַניִעל, האָט דאָך קיין שום רעכט ניט. זיי, די מערדער, האָבן געזעצלעכע טאַליאָנים, געזעצלעכע טפּיסעס, פֿאַרשיקונגס־ערטער... וואָס קאָן מען טאָן? זיך וואַרפֿן אויף די מילשטיינער? מ'דאַרף וואַרטן און צוזען, וואָס ווײַטער וועט זײַן. ער הייבט זיך, דאַניִעל, אויף, שפּאַרט זיך אין דעם טיש אָן, דער־נאָך אָן דעם פֿאַטערס אַקסל, דערשלעפּט זיך צו אוורהמס בעט, דעקט אים צוריק אײַן דעם קראַנקן פֿוס און ווישט אים מיט אַן עק לײַלעך דעם שווייס פֿון שטערן.

יִיצחאָק באַיאַר זיצט אײַנגעבויגן — ריכט זיך אויף אַ שטאַרקן קלאַפּ, אויף עפּעס זייער אַ שרעקלעכן קלאַפּ. דער קאָפּ איז אים אָבער צום אַקסל מער ניט פֿאַרבייגט — מ'דאַרף זיך ניט צוהערן, די צאָרע איז שוין דאָ, ס'איז אַרײַן אַזאַ גרויסע און שוואַרצע צאָרע, אַז די אַלטע וועגט פֿון דער קרעטשמע קראַכן. ער נעמט דאָס אייניקל אויף די הענט און באַרויִקט עס:

— האָב ניט מוירע, מײַן קינד, מיר האָבן אַ גרויסן גאָט...

— ווידער? — פֿון פֿאַרוווּנדערונג ציִען זיך אויס באַם פּריסטאַוו די ליפּן. — ס'איז דאָך געזאָגט געוואָרן קלאָר: ניט גאַר־ר־ר־גערענען... אײַך דאַרף מען איינס און דאָס זעלבע איבערכאַזערן טויזנט מאָל. אַ פֿאַרשאָלטן פֿאָלק. געזאָגט געוואָרן — שווײַגן, טאָ האַלט ס'מויל. ווער הערשטיקט, נאָר דאָס מויל עפֿן ניט!..

— מע וועט אַמאָל ברענגען די זאַכן? — פֿרעגט מיט אומגעדולד דער הויכ־ווילגעבורט.

— איך גיי, איך גיי, — רופֿט זיך אָפּ „דער שטילער זומער". און באַלד טראָגט זי אַרײַן אַ בינטל שמאַטעס. הינטער איר גייט אַ האַלב־פֿאַרכאַלעשטע — מאַלקע. די ווײַבער ווילן צענעמען און פֿאַנאַנדערלייגן דאָס פּעקל, נאָר דער פּריסטאַוו הייסט זיי זעצן זיך און שווײַגן. דער פּריסטאַוו אַליין צעוויקלט, באַטאַפּט אַלץ און באַזוכט: אַ געל־פֿאַרדאַרטער שינעל; איין שטיוול נאָך אַ נישקאָשעדיקער, דער צווייטער — אַן אויסגעטראָטן־אויסגעקרימטער, דורכגעלעכערט די זויל, פֿול מיט בלאָטע; די גימנאַסטיאָרקע — די פּלייצע צעהאַקט און ווײַס פֿון געזאַלצענעם שווייס. אַ פּאָר אַלטע הויזן — געפֿלאַצטע אויף די קני.

— אַפּאַנאַסי לוקיטש, — זאָגט זײַן הויכווילגעבורט, — לאָז עס איבער... נעם דעם סידאָר.

דער פּריסטאַוו נעמט זיך צום רוקזאַק: צוויי ציבעלעס, אַ שיסל, אַ בלעכערן קווערטל און אַ הילצערנער לעפֿל מיט אַ האַלב־אָפּגעבראָכן הענטל.

— דאָס איז אַלץ? — פֿרעגט דער הויכווילגעבורט באַ ריוועקן.

„דער שטילער זומער" שווײַגט.

— רייד, — טוט אויף איר אַ הוקע דער פּריסטאַוו, — אַז נאַטשאַלסטווע הייסט, רייד!

— פֿאַראַן אַ פּאָרל גרעט... — מיינעט זיך „דער שטילע זומער", — אַרויסגע־וואָרפֿן אין שטאַל אַרײַן... זייער אַ פֿאַרלײַזיקטס.

דער הויכווילגעבורט פֿאַרקרימט זיך און נעמט דאָס שיסעלע אין האַנט אַרײַן.

— אין וועג האָסטו עפּעס געקאַכט? — ווענדט ער זיך צו אוּראַמען. — וואָס שווײַגסטו?

— רייד, אַז באַטשאַלסטווע הייסט!

אוּראַם, פון ווייטעק נאָך אַלץ די אויגן פאַרמאַכט, פרעגט איבער מיט אַן אײַנגעהאַלטענעם צאָרן:

— געקאָכט?

— דו פרעג ניט איבער, עפן די אויגן! דײַנע אויגן גיבן דיך אויס... ענטפער, אין וועג האָסטו געקאָכט?

— אַ סאַך געקאָכט... אַ מענטש דאַרף דאָך עסן.

— ריכטיק, זייער ריכטיק. אין וואָס זשע האָסטו געקאָכט? אין וואָס, פרעג איך, האָסטו געקאָכט?

די „צוויי בלויע גריבעלעך אײַז" זויגן זיך מאַמעש אײַן אין אוּראַמס פּאָנעם.

— איך האָב געקאָכט אין שיסל, — ענטפערט אוּראַם פּאַשעט אַפּצולאָכעס.

— און קיין קאָטעלאָק האָסטו ניט געהאַט?

דאַניעל זעט: דער זשאַנדאַרם וואַרט מיט אוּמגעדולד אויף אוּראַמס ענטפער.

— געהאַט אַ קאָטעלאָק. וואָס איז ווערט אַ סאָלדאַט אָן אַ קאָטעלאָק?

— ריכטיק. זייער ריכטיק. ווו זשע איז דער קאָטעלאָק?

— אין אַ דאָרף האָב איך אים אויסגעביטן אויף אַ לעבל ברויט... געווען הונגעריק.

— אין וועלכן דאָרף?

— ווער געדענקט דען דעם נאָמען? אַזויפיל דערפער דורכגעשפּרונגען אויף די מיליצעס.

— צוריק מיט עטלעכע טעג האָסטו דעם קאָטעלאָק אויסגעביטן?

— אָ, ניין, וואָשע וויסאָקאָבלאַגאָראָדיע, דאָס איז געווען נאָך הינטער כאַבאַראָווסק.

— און מער האָסטו קיין קאָטעלאָק ניט געהאַט?

— ניין. — און פאַר אוּראַמס אויגן טראָגט זיך דאָס קעסעלע אַראָפּ צום טײַך, ווערט מיטן שטראָם פאַרקערעוועט צום ווײַסזאַמדיקן אינדזעלע און שלאָגט זיך דאָרט צו צו דער סאָסנע, וואָס וויגט זיך איינע אַליין אויפן וואַסער. אוּראַם קאָן ניט פאַרשטיין — וואָס פרעגט ער זיך אַזוי נאָך אויפן קעסעלע?

דאַניעלן דוכט זיך, פון אוּראַמס ענטפער איז אין גריבעלע אײַז געוואָרן גרעסער, בלויער און פינקלט שטאַרקער קעגן די ליכט; דאָס צווייטע — פאַרקערט, קלענער, טונקעלער, אָט־אָט ווערט עס גאָר אויסגעלאָשן. ס'איז צו זען: אוּראַמס ענטפער איז אים ניט געפעלן געוואָרן. דאַניעל קאָן נאָך אַלץ ניט אָנכאַפּן דעם פאָדעם, אין וואָס גייט דאָ? וואָס קוועטשט ער אַזוי שטאַרק אויפן „קאָטעלאָק"?

הייבט דאַניעל אויף די אויגן אויף אַקיווען. יענער שטייט מיט פאַרלייגטע הענט אויף דער ברוסט, איין אויג צוגעשלאָסן און שמייכלט צו אוּראַמען, אַ דינער, אַ קוים באַמערקבאַרער שמייכל. ער, אַקיווע, איז זייער צופרידן פון אוּראַמס טשוועס. איצט צווייפלט שוין דאַניעל ניט — אַקיווע ווייסט עפּעס יאָ.

דער הויכוווילגעבורט שפאַנט דורך הין און צוריק די שטוב און זעצט זיך אויבנאָן באַם טיש. ער נעמט אַרויס פון פּאָרטפעל צוויי בויגן פּאַפּיר. אַף זײַן גלאַטן שטערן לייגט זיך ווידער עפּעס ענלעכס אַף אַ קנייטשעלע — ער הייבט אָן צו שרײַבן.

אקיווע, וואָס שטייט ניט ווײַט פון טיש, קוקט קלוימערשט אָן אַ זײַט, לייענט אָבער דאָס, וואָס דער זשאַנדאַרם שרײַבט:

Протокол составлен следователем по особым поручениям...[1]

— סאַדיס טודא, — זאָגט דער הויכוווילגעבורט מיט קאַס צו אקיווען, — אומער־טום מוזט איר אַרײַנשטופּן די נאָז... אַ באַציאָנאַלער שטריך! דו מיינסט אוואַדע, איך קען דיך ניט? כ׳קען דיך! ביסט אַ מוזיקאַנט אין דער יידישער טרופּע. שלעפּסט זיך אַרום מיט די אַקטיאָרלעך איבער די שטעטלעך... שפּילסט און באַגעגנסט זיך... מיט דיר וועלן מיר ריידן ניט דאָ. טאַק וואָט, ניט גראַגערן צווישן זיך. ס׳ענטפערט דער, וועמען איך פרעג. ענטפערן קורץ, ניט איבערצופרעגן. און אָן דערקלע־רונגען... דער איניען, מעלד איך, איז זייער אָן ערנסטער. וועסטו לייגן, — ווענדט ער זיך צו אווראָמען, — וועט זײַן נאָך ערגער. האָב ראַכמאָנעס אַף דײַן מאַמע, אַף דײַן אַלטן פאָטער.

און צום פּריסטאַוו:

— אַפאַנאַסי לוקיטש, שטעל צונויף אַן אַקט אַף דעם אַלטוואַרג. טו אויס דעם שינעל.

באַם פּריסטאַוו טוען אַ ציטער די געלע שפּיצעכיקע האַרטע וואָנצעס. די רויטע נאָז הייבט אָן בלייך צו ווערן — שרײַבן? אַף דעם לייגט זיך אים, אַפאַנאַסי לוקיטשן, גאָר די האַנט ניט. די רעכטע האַנט איז בא אים טאָמיד צונויפגעלייגט אין אַ פויסט. ער עפנט זי בלויז דעמלט, ווען מ׳דאַרף אין איר אַרײַנלייגן... אַזוי אָבער איז דעם פּריסטאַוו שווער אַפילע אויסצוגלײַכן די פינגער. ער צייל־עמט זיך אָזש איבער:

— וואַשע וויסאָקאָבלאַגאָראָדיע?

— ניטשעוואָ, — פאַרשטייט אים דער זשאַנדאַרם, — ס׳קומט אַמאָל אויס, אַפאַ־נאַסי לוקיטש, צו פאַרנעמען זיך מיט אַזעלכעס אויך.

און ווידער צו אווראָמען:

— גיב אַהער די דאָקומענטן.

— מאַמע, ווו האָסטו אַוועקגעלייגט מײַנע פּאַפּירן?

— אופהערן! — ווערט ווידער איין גריבעלע אײַז גרעסער און בלויער, דאָס צווייטע קלענער און טונקעלער, — רייד אַף אַ מענטשלעכער שפּראַך.

דאַניעל, וואָס זיצט באַם ברודער צופוסנס, זאָגט זייער רויק:

---

[1] דער פּראָטאָקאָל איז צונויפגעשטעלט געוואָרן דורכן אויספאָרשער פאַר ספּעציעלע אופ־טראָגן... (רוסיש).

— ער רעדט אף זײַן מוטערשפּראַך.

— טשעפּוכא. ייִדן האָבן ניט קיין שפּראַך... — די אייבערשטע ליפּ פאַרקאַטשעט זיך, און פונעם ווינקל מויל טוט א בליאסקע דער גאָלדענער צאָן. — דו ביסט דאָך א מאָלער... א מענטש, וואָס...

דאַניִעל שלאָגט אים איבער:

— איך בין אײַך ניט קיין „דו".

— בא דיר איז אויך א הייסער טעמפּעראַמענט. און לערנען דאַרף מען אײַך. מ'לערנט אײַך, און מ'לערנט אײַך, און מ'לערנט אײַך, און מ'קאָן אײַך ניט אָנלערנען... איר האָט א קורצן זיקאָרן! און וואָס, פאַרשטיי איך ניט, האָסטו זיך אף מיר אַזוי באַליידיקט? נעמט אײַערע זשורנאַלן, דעם „וואָסכאָד", צום בײַשפּיל, דאָרטן שרײַבן אײַערע — ייִדן ריידן אף א זשאַרגאָן.

ייִצכאָק באַיאַר, ניט פאַרשטייענדיק, וועגן וואָס די רייד גייט, מייִנענדיק, אז אף זײַן קאָפּ פאַלט עפּעס נאָך א בילבל, לייגט ער צו די האַנט צו דער באָרד:

— ווירטע מאָיִי סטאַראָסטי, ניקאָלי ציי זשאַרגאָל וו מאָיִי כאַטי בע בווו... ווירטע מאָיִי סטאַראָסטי![1] — און דער ייִד האַלט אף דער אונטערגעהויבענער האַנט די באָרד, ווי אַן איידעס, אז ער, ייִצכאָק, וועט קיין ליגן ניט זאָגן.

דאַניִעל, פאַרביסן ביז בלוט די ליפּן, קוקט אפן פאָטער, ווי יענער פאַרענטפערט זיך, און זײַן בליק ווערט פאַרצויגן מיט א הייסן נעפּל. אף די באַקן טרעטן אַרויס פלעקן. ער רוקט אַרײַן די פינגער פון ביידע הענט אין דעם באַזילבערט־געקרײַזלטן ווילדן קאָפּ האָר. אין די אויגן שטייען אים טרערן.

אקיווע גייט צו צו אים:

— דאַניִעל, איז דען קעדײַ?

— שווײַגן! — ציט אויס דער פּריסטאַוו די גאָמבע.

אקיווע ווענדט ניט אף אים קיין אכט.

— דאַניִעל, — בייגט ער זיך אָן צו זײַן נעשאָמע־פרײַנט, — דאַניִעל, ס'איז דען קעדײַ? ס'קאָן דיך דען וווּנדערן און כידעשן?

דאַניִעל ענטפערט ניט. ס'ציטערן בא אים די געלע פינגער אין די ווײַסע האָר, און אקיווע כאַזערט נאָכאַמאָל איבער:

— דאַניִעל, איז דען קעדײַ?

דאַניִעלס קערפּער טוט זיך מיטאַמאָל א מאָדנעם וואָרף. אקיווע נעמט אים אָן בא די אקסל:

— וואָס איז מיט דיר, דאַניִעל?

— גאָרניט, פרײַנט מײַנער, אוי, אקיווע־פרײַנט...

אקיווע לאָזט זיך פון שטוב אַרויס. מ'טאָר קיין צײַט ניט פאַרלירן. דאָס שטיינערנע לעבן, טראַכט ער, האָט נאָרוואָס אָפּגעשפּליטערט נאָך א שטיק פון דעם

---

1 גלייבט אַן אַלטן מענטשן, קיינמאָל איז דער זשאַרגאָל (זשאַרגאָן) אין מײַן שטוב ניט געווען... גלייבט אַן אַלטן מענטשן! (אוקראַיִניש).

שטיינערנעם דאַניעל. מ׳דאַרף גיין אַהין, צו גאָוורײַעלן אין הויף אַרײַן, מ׳דאַרף זיך אָן אײַצע האַלטן מיט איוועָן און ברענגען דעם דאָקטער.

ער פאַרהאַלט די טריט אַף אַ רעגע: איין גאָט אין הימל ווייסט, ווי אים, אַקיווען, ווילט זיך ניט גיין אַהין, צו גאָוורײַעלן אין הויף אַרײַן. איין מאָל אין לעבן איז ער דאָרט געווען — אין יענער נאַכט, ווען ער האָט געוואָלט העלפן איוועָן צו אַנטלויפן פון דער היים. ס׳האָט זיך דערמלט ניט אײַנגעגעבן אַרויסצורײַסן איוועָן פון איר מאַמעס נעגל. און אַקיווע לאָזט זיך גיין ווײַטער. מ׳דאַרף גיין אַהין, צו איוועָן. אָט דער אויספאָרשער, דער פּריסטאַוו, עפּעס פאַרקאָכט זיך דאָ אַ מיִעסער בילבול. האָט עס אַ שײַכעס צו כּיירוסן? ווי ס׳זאָל ניט זײַן, יִיצכאָק וועט זיך דאָ אײנער אַליין קיין אײַצע ניט געבן. אים, אַקיווען, וועט אַפילע אויסקומען זיך דורכריידן מיט איר מאַן, מיטן פאַבריקאַנט, אַלעקסאַנדער לאַנדע איז דאָך אַ „פּאָטשאָטני גראַזשדאַנין״, אײנער פון די טאַקיפים אין שטאָט. דער טאַטע זײַנער, דער אַלטער נאָסן לאַנדע, איז דאָך דער אײנציקער, וואָס זעט זיך מיטן גובערנאַטאָר אויג־אַף־אויג.

אין דער אָפענער טיר שטויסט זיך אַקיווע אָן אַף דער אַלטער האָרפּינע. זי קומט אַרײַן, די זקיינע, אָן אײַנגעבויגענע, לויפט צו מיט אירע דריבנע טריטעלעך צום טיש און נעמט קלאַפּן מיטן שטעקן.

— ווו איז מײַן אײניקל, פרעג איך? ווו איז מײַן אײנציקע טויב? וווהין האָט איר אַהינגעטאָן מײַן אײניקל?.. — זי הייבט אויף דעם שטעקן. — איר האָט מיך איבערגעלאָזט אַף די עלטערע יאָרן מיטן שטעקן?.. אַנטיכריסטן, וואָס קאַלאָטעט איר דאָ די שטוב, ס׳איז אײַך נאָך קאַרג טרערן?.. אָן־אָ שטאַרבט באַ מאַריען דאָס קינד אַף די הענט. איראָדן פאַרשאָלטענע. וואָס שרעקסטו מיך? טשעהאָ מעני וואָס באָיאַטיסיאַ? יאַ אי טאַק וו פּעקלי זשיווו![1] ווען וועט עס זיך אויסגיסן אַף אײַך גאָטס שטראָף!

באַם שליאַך, פאַר דער טיר, שטייען נאָך אַלץ מענטשן. דער קאַלט־פײַפנדיקער ווינט קאָן זיי ניט פאַרטרײַבן אין די כאַטעס אַרײַן. אין דער אָפענער טיר באַווײַזט זיך אַ פּויער אָן דעם היטל. איןביידע הענט האַלט ער אַ פּאַפּיר. ער וויל דערלאַנגען אָן אָנקלאָגע. דער הויכוווילגעבוירט טוט אַ פינטל צום פּריסטאַוו. יענער, וואָס קאָן זיך נאָך אַלץ קיין אײַצע ניט געבן מיט דעם הענטל־פּען — ס׳גליטשט זיך אַלץ פון צווישן די פינגער אַרויס, איז שוין פונעם שרײַבן פאַרמאַטערט. איבער די גרינע אָדערלעך רינט אַ פעטער שווייס. ער, דער פּריסטאַוו, ווי נאָר ער האָט אויפגעכאַפּט דעם זשאַנדאַרמס ווונק, האָט מאַמעש טײַקעף אויפגעלעבט. די פינגער לייגן זיך אים גלײַך צונויף אין אַ פויסט:

— בונטעווען?! — ער האַלט שוין די זקיינע באַם האַלדז־און־נאַקן, פאַר דעם קנופּ פון דער פּאַטשיילע. — באַלד וועל איך דיר ווײַזן איראָדן...

מיטן שטיוול עפנט ער ברייטער די טיר. די פויערים, וואָס האָבן געוואָלט דערלאַנגען די פּאַפּירן, צעלויפן זיך.

---

[1] וואָס האָב איך פאַר אײַך מוירע צו האָבן? איך לעב סײַווי אין גענעם... (אוקראַיִניש).

— בונטעווען?! — און ער טוט א שטופ די זקיינע פון שטוב ארויס. ווען ניט דער סאָלדאט, וואָס שטייט בא דער בריטשקע, וואָלט די זקיינע געפאלן די פערד אונטער די פיס.

XI

ארום דעם לאנגן אוןברייטן מישפּאָכע־טיש, פארשפרייט מיט צוויי גרויסע טיש־טעכער, אין יענער שטוב, וואָס די באָיארס רופן דער זאל (אהערצו פלעגט אמאָל גאווריעל, אין די יונגע יאָרן, אריינפאָרן, נאָך א גוטן טרונק בראנפן, רייטנדיק אף א פערד), זיינען געזעסן די רויטבערדיקע זין, די שווארצהאָריקע שניר און די געקרייזלטע אייניקלעך.

אייניקלעך — איינס אף איינס, א געפאקטער הויף, ווי יאָדערן אין א קאווענע. די צאָל אייניקלעך האָט גאווריעל ניט געוווּסט און ביכלאל ניט געוואָלט אפילע וויסן — מוירע געהאט פאר א גוט־אויג.

דער זאל — אהערצו קלייבט מען זיך צונויף אין פייערלעכע אָדער יאָמטעוו־דיקע טעג — ארומגעשטעלט מיט אלטמאָדישע שראנקען פאר קליידער און געשיר. עטלעכע הויכע, ווי דיביימער, ברייט־צעצווייגטע פיקוסן. ווינטער־צייט באגיסט זיי גאווריעל אליין אלע פרייטיק פארנאכט — נאָך ליכט־בענטשן. אף זומער שטעלט ער זיי אין סאָד ארויס.

אנטקעגן דער ארייַנגאנג־טיר — א שטייענדיקער וואנטזייגער, וואָס ווערט אָנ־געצויגן מיט א שליסל אף גאנצע אכט טעג. ער פארמאָגט זילבערנע קייטלעך מיט אייזערנע געוויכטן. אלע פערטל שאָ שפרינגט ארויס פון די זיך פאנאנדערגעעפנטע טירלעך א באגילדעטער פויגל און שפילט אָפּ דעם טערקישן מארש. דעם זייגער האָט גאווריעל אָפּגעקויפט באם אלטן פאָרעץ, בא דעם אויוועך־באָטלדיקן גראף באָגושעווסקי. פארלייגט די הענט אהינטער, שפאנט גאווריעל ארום צווישן די פיקוסן און קלייבט פונעם זייגער נאכעס.

אין ווינקל שטייט א טונקעלער וואנט־שפּיגל. אז מ׳קוקט אין אים, זעט מען בלויז א שאָטן פון א מעשונעדיק געשטאלט. צווישן דעם זייגער און דעם שפּיגל — א הויכער לעדערנער דיוואן, ס׳איז שוין שווער צו זאָגן: געל צי שווארץ? צוויי מאָל אין יאָר, אף פייסעך און ראָשעשאָנע, שמירט אים גאווריעל מיט פיש־אייל, נאָכדעם טריקנט זיך דער דיוואן דריי וואָכן בא אָפענע פענצטער.

בא דער אנטקעגנדיקער וואנט — א שווארצער קאסטן מיט קופערנע רייפן, אזעלכע אויסגעשייערטע, אז זיי פייערן אין די אויגן. דאָס איז גאווריעל באָיארס פייער־קאסע. קיינער פון די זין ווייסט אפילע ניט, וויאזוי דער קאסטן עפנט זיך.

אין מיזרעך־וואנט, הינטער א פאָרויכעס — א גריך־סאמעטענער, מיט צוויי אויסגענייטע גאָלדפעדעמדיקע לייבן — שטייט אין דעם געשניצטן אָרנקוידעשל א סייפער־טוירע, א יערושע, וואָס גייט איבער פון דאָר צו דאָר. מיט דער סייפער־

טוירע ניצט מען זיך איין מאָל אין יאָר, ווען די באַיארס פון די ארומיקע דערפער און כוטאָרס, דער שטאָט אפצולאָכעס, פאָרן זיך צונויף אף יאָמים־נוראָים צו גאוורי׳עלן.

נאָר דאָס שײַנדל אין זאל איז דער שטול. ער שטייט אויבנאָן. א ברייטער, א הויכער, דאָס אָנלען־ווענטל קימאט ביז צו דער סטעליע. פון איין שטיק דעמב געהאקט און געשניצט געוואָרן. דאָס איז „דעם טאטנס“ — גאוורי׳עלס שטול. אקיווע רופט אים:

— דער קיסיי־האַמאַלכוס פון גאוורי׳על דעם פערצנטן.

צום טיש דערלאנגט די מומע ליבע. די אָרעמע, נאָר די שיינע און די קלוגע מומע ליבע. זי דערלאנגט צום טיש מיט א שמייכל, מיט א ווערטל, און קיינער ווייסט ניט, אז איר הארץ איז דאָרטן, אין דער היים, אין דעם ווײַטן דאָרף, ווו די קינדער זײַנען פארבליבן איינע אליין מיט שמאריען, מיט זייער טאטן דעם צאָרנ־דיקן קײַסן. זי, די מומע ליבע, האָט ניט געהאט בעדייע אפילע דאָ שאבעס צו האלטן. נאָר אז איווע איז שוין אָנגעפאָרן, וויל זי אָפנעמען בא איר א לעבעדיקן גרוס פון דער טאָכטער, פון שיפרען, וואָס איז שוין באלד א יאָר אין דער גרויסער שטאָט און שרײַבט איין מאָל אין א שמיטע אָן אָפּקומעניש־בריוול.

די מומע ליבע האָט נאָך מיט איווען וועגן דער טאָכטער ניט גערעדט. יענע קאָן נאָך צו־זיך ניט קומען פון דער באגעגעניש מיט דאני׳על און מיט דער מוטער. דעם מאן איווען, מיטן גראָבן ציגאר אין מויל, דעם פאבריקאנט מיטן פולן געל־קרענקלעכן גלאט־געגאָלטן פאָנעם, האָט זי, די מומע ליבע, שוין א פאָר מאָל יאָ געפרעגט, נאָר יענער ענטפערט איינס און דאָס זעלבע:

— זײַט איר, הייסט עס, שיפרעס מאמע? מ׳דערקענט גלײַך... פאר אײַער טאָכ־טער דארפט איר זיך ניט זאָרגן. מ י ר האָבן זי אײַנגעאָרדנט אף קורסן... זי האָט אף זיך א מאנצבלשן קאָפּ.

פרייט עס א מאמעס הארץ. דאָך וואָלט זי, די מומע ליבע, געוואָלט וויסן: ווער איז עס דער מ י ר, וואָס זאָרגט אזוי פאר איר קינד? און וואָס איז עס פארא קורסן? און אוועלכע גרויסע געשעפטן פירט עס דאָרטן שיפרע, וואָס מ׳דארף דערצו האָבן א מאנצבלשן קאָפּ? אָבער ריידן לאָזט ער זיך ניט, דער פאבריקאנט. ווי נאָר די מומע ליבע עפנט דאָס מויל, פרעגט ער:

— זײַט איר, הייסט עס, שיפרעס מאמע? מ׳דערקענט גלײַך... פאר שיפרען זאָרגט ניט, זי האָט אף זיך א מאנצבלשן קאָפּ! — און ער הייבט אוף דערבײַ די הענט מיט די גאָלדענע סיגנעטן. די מומע ליבע דארף פון דעם פארשטיין: מיר מעגט איר גלייבן. שיפרע איז אף א וועג.

גייט די מומע ליבע אָפּ. גיי רייד מיט א מענטשן, וואָס זעט דיך יאָ און זעט דיך ניט. ער רעדט צו דיר יאָ און רעדט צו דיר ניט. און יעדעס ארויסגעבראכט וואָרט איז מיט אזא מינע — מ׳האָט דיר געטאָן א גרויסע טויווע, דיך אָפּגעשאָטן מיט גאָלד, דיך גליקלעך געמאכט אפן גאנצן לעבן. און ניט נאָר דיך איינעם, נאָר אויך דײַנע קינדער און דײַנע קינדס־קינדער.

— ריבוינע־שעל־אוילעם, — טראכט די מומע ליבע, — א מענטש זאָל דאָס

האָבן אזויפיל פליי אין דער נאָז! זע נאַר, ווי ער האַלט אף די קני די הענט מיט די גאָלדענע רינגען... ער מיינט טאקע בעעמעס, אז איין גאָט איז אין הימל, און ער איז איינער אף דער ערד...

נאָר זי שווייגט, די מומע ליבע, און זי וואַרט, ביז זי וועט קאָנען זיך דורכריידן מיט איווען. באַם דערלאַנגען צום טיש העלפט איר מיט סטיסיע — די נייע שנור, סימכעס פערט ווייב. מיט דריי ווייבער האָט אים שוין דער טאַטע געגעט — זיי האָבן קיין קינדער ניט געהאַט. גאַווריעל קוקט אפן יינגסטן זון, אף סימכען, ווי אף אַן אָנזעצער... סטיסיע שטאַמט פון די באָיאַרס, א שמידס א טאָכטער. געווען א פאַרזעסן אָרעם מיידל, נאָר א געזונטע און א האָרעפּאַשנע. זי האָט געהאָלפן דעם פאָטער אין שמידעריי, און טאַקע מיטן גרויסן האַמער.

— דאָס, וואָס זי איז א פאַרזעסענע, — האָט גאַווריעל געזאָגט, — דאָס איז א קנאַפּער כיסאָרן. אָן אַלטע מויד איז אף מאָרגן נאָך דער כאַסענע א יונג ווייבל. און צו איר אָרעמקייט וועלן מיר זיך שוין ווי־עס־איז אָן אייצע געבן.

און גאַווריעל האָט זי אויסגעקליידט, סטיסיען, איר אָפּגעשפּילט א גרויסאַרטיקע כאַסענע, איצט וואַרט ער פון איר, זי זאָל צאָלן דעם כויוו — געבן אַן אייניקל.

אין וועלוולען פלאַצט די גאַל. סימכען גייט דורך טיר און טויער. א מאַזל פון א מענטשן! אַלע מיטוואָך און דאָנערשטיק גיט מען אים א פריש ווייב, און מע האַלט אים פאַר דעם „סטראַדאַליעץ". אים, וועלוולען, האָט מען געגעבן אַן אומגליק אפן גאַנצן לעבן, ביזן קייווער אַריין. ס'איז דען באַ אים א ווייב? ס'איז דאָך א סאָס־באָווע ברעט. נאָר גיי, זי שיט מיט קינדער.

— פאַרוואָס, — שרייט ער אף דעם ווייב, — פאַרוואָס ביסטו ניט קיין בעז־דעטניצע?

די פענצטער זיינען פאַרמאַכט אף די אינווייניקסטע לאָדן. איבערן טיש ברענט דער הענגלאָמפּ. אין די שווערע לייכטער ברענען מיט א זיסן רייעך די קורץ־גראָבע, די אליין־געמאַכטע וועקסענע ליכט. די לעצטע צייט — פון זינט נעכע איז שטאַרק קראַנק — צינדט זיי גאַווריעל אַלע פרייטיק־צונאַכטס אליין אָן.

אפן געגרייטן טיש, אויבנאָן, שטייט דאָס געגלייזטע שמאַל־הויכע קריגל, אָנגע־פילט מיט דעם טערפּקע־זויערן בערעזע־זאַפט. אזא זאַפט איז באַ גאַווריעלן פאַר־גרייט אף א גאַנץ יאָר, פון פרילינג ביז פרילינג. אָן דעם קריגל „סאָק" גייט ער ניט צום טיש.

— קאָלזמאַן איך וועל טרינקען פון דער בערעזע, — דערקלערט גאַווריעל דעם איידעם, — וועט מיך דער מאַלעך־האַמאָוועס מיט קיין דעמב ניט דערהאַרגענען.

ער שטעלט זיך מאַכן קידעש, גאַווריעל באָיאַר. ער נעמט דעם זילבערנעם בע־כער, וווּהין ס'באַהאַלט זיך א פערטל קוואָרט בראַנפן, און טוט א געשריי:

— יום האַשישי וואַיעכולו האַשאָמאַיִם וועהאָאָרעץ וועכאָל צעוואָאָם...[1]

---

[1] יום הששי ויכלו השמים והארץ וכל צבאם... (העבר.) — עטלעכע ווערטער פון קידעש.

דאָס איבעריקע צעריַיבט ער צווישן די ציין און קערט איבער דעם קאָס אין מויל אריַין.

— טאָכטער, — ווענדט ער זיך צו איווען, וואָס שטייט צווישן די פּיקוסן און רעדט מיטן דאָקטער, — וועסט עפּשער בעמען אַ קאַפּעלע בראַנפן? דו ווייסט דאָך, קיין וויַינען טרינקען מיר ניט. ווען איך ווייס, אַז איך וועל האָבן אַזעלכע געסט. ווער האָט זיך עס געקאָנט ריכטן? איך וואָלט אַראָפּגעבראַכט אַ פּאַס וויַין.

— ס׳איז פאַראַן וויַין, — הייבט זיך אויף דער איידעם, — נאָך אַ וועלכער וויַין. ליוקס. דעליקאַטעס... באַלד ברענג איך.

— ניטאָ קיין וויַין, — שטעלט אים אָפּ איווע, — כ׳האָב אוועקגעשיקט פאַרן קראַנקן... סאָלדאַט. גיב מיר, טאַטע, אַ ביסעלע בראַנפן. כ׳האָב שוין לאַנג פון דייַן בעכער ניט געטרונקען.

דער מאַן הייבט אויף די ברעם:

— דו האָסט אוועקגעשיקט דעם וויַין?

ער שטייט און שפּיגלט זיך אין די ריַנגען:

— ראַכמאָנעס איז אַ שיינע מידע...

ער פאַרוקט די הענט אין די קעשענעס, בייגט אָן דעם קאָפּ. ניט געקוקט, וואָס דער קאָפּ איז אים אַראָפּגעבויגן, איז דער האַלדז־און־נאַקן נאָך אַלץ געפּאָלדעוועט. די שוואַרצע גלאַטע צוגעקעמטע האָר אַף אַרוף באַהאַלטן שוין ניט אויס דעם פּליך. דאָס פּאָנעם — געל, ווי בא אַזאַ, וואָס ליַידט אַף מאָגן־קרענק.

— האָב איך געפירט, הייסט עס, וויַין...

ער דערעדט ניט. אַפן פּאָנעם באַוויַיזט זיך מיטאַמאָל די גוטסקיַיט אַליין.

— זייער גוט האָסטו געטאָן... ראַכמאָנעס איז איינע פון די שענסטע מענטש־לעכע מידעס.

— גוט צי ניט גוט, דאָס איז מיַין זאַך... דו האָסט אָבער אַ גרויסן טאָעס, אַלעקסאַנדער, ס׳איז ניט פון ראַכמאָנעס... — און איווע נעמט פון דעם פאָטערס האַנט דעם בעכער, קוקט ניט אַריַין, וויפל בראַנפן ס׳איז דאָרטן, — פאַר דייַן געזונט, טאַטע, — און זי טרינקט אויס.

— צו געזונט דיר, מיַין טאָכטער. נאַ, פאַרביַיס, מיַין קינד...

און דאָ באַגעגנט ער זיך מיט איוועס בליק. אַ בליק פול מיט ווײ, פאַריבל און פאָרוואורף. בא גאָווריַעלן טוען אַ פּינטל די וויִעס און ער דרייט אָפּ דעם קאָפּ.

— און דו, אַלעקסאַנדער, — פרעגט ער באַם איידעם, — דו וועסט גאָר קיין קידעש ניט מאַכן?

דער איידעם באַוויַיזט אים אַפן פּעקעלע. ער האָט געבראַכט מיט זיך צום טיש אַ פלאַש שוואַרצע קאַווע און אַ פּאָר אויסגעטריקנטע ריפּטעלעך כאַלע.

— דאָס איז, שווער, מיַין וועטשערע. מער טאָר איך ניט.

— וואָס הייסט, דו טאָרסט ניט?

די וויַיבער צעלאַכן זיך. בא זיי עסט אויף אַ זויגקינד אַף באַנאַכט דריַי מאָל אַזוי־

פיל. גאווריִעל פרעגט באַם אייניקל, בא אַריען, א יונג, וואָס קערט זיך אום אַלע נאכט אהיים ערשט פאַרטאָג:

— און דו, אַריע, טאָרסט אויך ניט טרינקען?

— זיידע, — טוט יענער א פיר מיט די שעלמישע קוקערס, — כ׳פיל מיך טאקע עפּעס ניט גוט. און צו יעדער קרענק, זאָגסטו דאָך, איז די בעסטע רעפוּוע א ביסל... נו, כאַטיאַבי א פּאָר בעכער בראַנפן.

— דו הערסט, אַלעקסאַנדער, ריידן? גאָלדענע רייד. מ׳דאַרף זיי אויסקריצן באַם אַרײַנגאַנג פון יעדער לייטישער שטוב... — און גאווריִעל נעמט פּלוצעם די פלאַש קאָוועו, די ריפּטעלעך כאַלע, עפנט אוף דאָס פענצטער און וואַרפט עס אַלץ אין דרויסן אַרויס. — נארישקייטן, אַן אײַנריידעניש...

ער גיסט אָן זײַן בעכער מיט בראַנפן:

— נאַ, טרינק, אַלעקסאַנדער, א מענטש, וואָס פירט א פאַבריקע, זאָל זיך אַזוי אָפּלאָזן! וואָס קוקסטו אָפּן דאָקטער, וואָס? זיי וועלן בא מיר אויך מאכן קידעש... נו, טראַכט ניט, אַלעקסאַנדער. פאַר איוועס געזונט, פאַר יעשועס אף יידן, לעכאַיִם! נו, נו, ביזן דנאָ, אָט אַזוי! א, וואָס האָסטו זיך אַזוי פאַרקרימט? וואָס, ס׳איז ביטער? טאָ זײַ וויסן, מײַן איידעם, אַז אָט אַזוי־אָ מוטשען מיר זיך דאָ אַלע יאָרן. — און בא גאווריִעלן גלאַנצן מאמזעריש די אויגן פון אונטער די געדיכטע, ווילד־געוואַקסענע אַראָפּגערוקטע ברעמען. — איצט, אַלעקסאַנדער, פאַרבײַס. ליבע, דערלאַנג אים א טעלער עסיקפלייש. יאָ, נעם אין בופעט א שקאַליקל פּאַר דעם באַלעגאָלע. גיב אים דאָרט גוט אָפּעסן. נו, אַלעקסאַנדער, וועסט נעמען נאָך א בעכערל?

אַלעקסאַנדער שטייט און קלאַפּט מיט א סיגנעט איבערן בעכער. דאָס פּאָנעם ווײַס, אויסגעקרימט, רעדט קוים אַרויס:

— נאָך? איר מיינט, אַז איך בין א...

— באַלילע, — זאָגט גאווריִעל. — איך ווייס, אַז דו ביסט רעב נאָסן לאַנדעס א זון.

— וואָס האָט איר אָפּגעטאָן מיט מיר? — פּרוּווט אַלעקסאַנדער שמייכלען. — צו מײַן יאַזווע... בראַנפן? איליא איליטש, — דרייט ער זיך אויס צום דאָקטער, — איך וועל מיסטאַמע...

— לאָז צורו דעם דאָקטער, — זעצט אים גאווריִעל אוועק, — זאָלן זיי זיך דאָרטן שמועסן. פאַרבײַס מיט געהאַקטן לעבער, אָט שטייט געשאַטקעוועטע קרויט מיט געזײַערטע עפּל. נעם א ביסל פּאַסאָליעס צעריבן אין גענדזענער שמאַלץ. אָט האָסטו א שיסעלע גריוון, א קערטשער הערינג אין עסיק...

— צו מײַן יאַזווע עסיק?

— נו, מיילע... טאָ עס געפילטע פיש מיט כריין, א שטיקל געקנאָבלטע דרילע, געפּרעגלט קאַלבנפלייש. אָט טראָגט מען דעם עסיקפלייש! פּאָלג מיך, טונק אײַן א הרעטשענע לאַטקע אין עסיקפלייש. אַפילע בא רעב נאָסן לאַנדעס זון וועט אַזא לאַטקע אַראָפּ, ווי א גענעץ. וועסט דערנאָך צען יאָר ניט דאַרפן קיין דאָקטער. ווו

זײַט איר עס געווען? — פרעגט ער בא די צוויי אייניקלעך, וואָס קומען אַרײַן אין די פעלצלעך, מיטן לאַמטערן.

— די בײַע מומע איזוע האָט אונדז געשיקט...

נאָר איזוע פירט אָפּ די צוויי קינדער אָן א זײַט און פרעגט זיך בא זיי פאַנאַנדער:

— ווער האָט בא אײַך צוגענומען?

— קיינער ניט.

— וווּהין זשע האָט איר עס אַהינגעטאָן?

— אויפן טיש.

— איר האָט עס אַליין אַוועקגעשטעלט?

— ביין, מ'האָט עס בא מיר צוגענומען.

— ווער?

— די מומע מאַלקע.

— די מומע מאַלקע? — און איזוע פאַרטראַכט זיך.

— זי האָט געהייסן אײַך זאָגן א דאַנק.

— נו, גוט, גוט. טוט זיך אויס און גייט צום טיש.

פאַר גאַווריעלס אויג און אויער גייט דאָ גאָרנישט ניט פאַרלוירן. ער טוט א ווונק צו די זין, זיי זאָלן קידעש מאַכן. דרײַ זין — וועלוול, נאַפטאַליע און סימכע — מאַכן קידעש לויטן טאַטנס נוסעך: די ערשטע ווערטער הערט מען נאָך, די לעצטע ווערן צעמאַזיקט, צעריבן צווישן די ציין. זיי טרינקען אָפּ פון די בעכער ביז האַלב, דאָס איבעריקע טרינקען די ווײַבער.

דער איינציקער, וואָס קנאַקט אָפּ דעם קידעש פון אָנהייב ביזן סאָף, — דאָס איז זײַנוול. גאַווריעל הערט זיך צו, ווי דער מיטלסטער זון כאַפּט ניט, שלינגט ניט און וואַרגט זיך ניט מיט די ווערטער. ער ציילט זיי, זײַנוול, אַף א קאָל, מיט א ניגן, הייזעריקלעך, מיט דער זעלבער טנוע, — א צוק מיט די אַקסל, — ווי בעשאַס ער, זײַנוול, ציילט געלט נאָך א יאַריד־טאָג. די ווערטער בא זײַנוולען שאָרכן און רוישן, ווי בײַע פאַפּירענע צענערלעך — א צענערל צו א צענערל... שמועכט דער טאַטע אין דער באָרד אַרײַן: זײַנוול וועט קיין טאָעס ניט האָבן. ער וועט זיך פון כעזשבן ניט אַראָפּשלאָגן. אַף זײַנוולען קאָן מען זיך פאַרלאָזן.

גאַווריעל גיסט אָן דעם בעכער מיט בראַנפן, און יעדעס אייניקל באַזונדער, לויטן עלטער, גייט צו צום זיידן — טרינקט אָפּ א ביסל. אין די אייגלעך שטעלן זיך זיי טרערן, נאָר קיינער פאַרקרימט זיך ניט, קיינער פאַרהוסט זיך ניט, קיינער פון די באַיאָרלעך וויל ניט פאַרלירן דעם כיין אין דעם זיידנס אויגן. דער זיידע קנײַפּט די אייניקלעך פאַר די פּוכקע בעקלעך און קוקט, ווי די יונגע שנור, סטיסיע, טרינקט פון סימכעס האַנט.

„מיט אַזאַ ווײַב, — טראַכט ער, — קאָן מען פאַרשיטן די שטוב מיט קינדער".

מיטאַמאָל פאַלט זײַן בליק אַפן שפּיגל. דאָרטן, אין שפּיגל, דערזעט ער דאָס אומגליק פון זײַן לעבן — דאָס ווײַב, נעכען, מיטן אָפּגעשוירענעם קאָפּ, וואָס זיצט אַפן דיוואַן. גאַווריעל טוט א קרעכץ:

— אריע, מיר נעמען נאָך צו קעלישעקלעך?

— זיידע, כ'האָב דען דיר אַמאָל אָפּגעזאָגט?

— א ברעג, ניט קיין באָכער, — זאָגט אלעקסאנדער וועגן אריען, — דער פּלי־מעניק געפעלט מיר. כ'האָב פאר אים א גוטע קאלע, נאָדן גיב איך איר... א שיי־נעם, א גרויסן נאָדן.

— וואָס זשע, — פרעגט גאוורילע, — זי הינקט אף א פוס?

— פארוואָס מיינט איר, אז זי האָט א מום?

— עפּעס צו א גרויסן נאָדן ווילסטו פאר איר געבן.

— זי איז מיַינס א שוועסטערקינד, ארן דעם סויפערס א טאָכטער...

— או־ווא. — גאוורילע נעמט אריַין דאָס קריגל אין ביידע הענט און טרינקט זיך אָן מיט בערעזע־זאַפט. — אין א וואלד, דערציילט מען, האָט זיך באוויזן אן אלט פערד, אפן רוקן א קילימל פון אלערליי קאָלירן, אין גאָלדענע נאריטשניקעס מיט זילבערנע קוטאסן. די גריוועס, דער וויידל און די פיס אויסגעפלאָכטן און ארומגעבונדן מיט זיַיד און מיט גאָלד. דערזעט דער בער אזא באשעפעניש, ס'בליאס־קעט פון אים אזוי, פרעגט ער אים: „ווער ביסטו און וואָס טוסטו בא אונדז אין וואלד?" צעהירזשעט זיך אף אים דאָס פערד: „ווייסט ניט, ווער איך בין? אף מיר האָט דער קייסער אליין צוואנציק יאָר קעסיידער געריטן אף אלע צערעמאָניעס און פאראדן. פאר מיר האָבן געקניט אלע — פונעם גראף ביזן קוטשער. איצט, אף דער עלטער, האָט מיר דער קייסער געשענקט זיַין וואלד, וווּ איך זאָל קאָנען רויק דער־לעבן מיַינע יאָרן. איז אָט, פארגעדענק, אויב עמעצער וועט מיר אין וואלד שטערן מיַין רו, אויב עמעצער וועט זיך פאר מיר ניט גוט בוקן, וועל איך פון אים אראָפּ־שינדן די פעל". דערהערט אזעלכע רייד, איז אפן בער אָנגעפאלן אזא שרעק, אז ס'האָט אים געכאפּט דער מאָגן. דריַי טעג האָט אים די בעריכע ניט געגעבן אין מויל אריַין קיין לעק האָניק. זי האָט אים געהאָדעוועט נאָר מיט די פאראיאָריקע פוילע בארלעך. א געטריַיע וויַיב געוועזן. דעם האָניק האָט זי נעבעך אליין געגעסן.

באם טיש ווערט א געלעכטער. די דארע ביילע פארגייט זיך מיט איר דריבנע געלעכטערל — א שארפּס, וואָס שניַידט אין אויער, און וואָס וויַיטער, גייט בא ביילען דאָס געלעכטערל אריבער אין א מין געוויין. די געסט כאפּט ארום פון אָט דעם געלעכטערל אן אומהיימלעכקיַיט. די היימישע — א כארפע פאר די געסט. מ'זעט: ביילע וויל זיך אָפּשטעלן, נאָר זי קאָן שוין ניט. הייבט אוף אף איר גאוורילע א ברעם:

— איך דערצייל ניט קיין מיַיסע אף צו קוואַליען...

ווארגט זיך ביילע מיטן געלעכטערל. די מומע ליבע זאָגט:

— דערצייל, גאוורילע, דערצייל.

— דאָס זעלבע, זאָגט מען, — רוקט גאוורילע אראָפּ צוריק די ברעם, — איז פאָרגעקומען אויך מיטן וואָלף, אפילע מיטן לייב אליין. דערוויַיל, אין דער ציַיט, האָט זיך באגעגנט מיטן פערד דער פוקס. דער פוקס איז שטענדיק פארהאוועט. ער האָט קיין ציַיט ניט אף לאנגע רייד. „ווער ביסטו?" — פרעגט בא אים דער

פוקס. צעהירזשעט זיך דאָס פערד: „וואָס, דו ווייסט נאָך ניט, ווער איך בין? אַף מיר האָט דער קייסער אַליין...“ — „זייער שיין, — זאָגט דער פוקס, — דאָס האָב איך שוין געהערט פונעם וואָלף. נאָר דו זאָג מיר, דו אַליין, ווער ביסטו אַליין?“ — „אַף מיר, — הירזשעט דאָס אַלטע פערד, — ליגט אַ טײַער קילימל און אַף מיר...“ — „זייער פֿײַן, — שלאָגט אים איבער דער פוקס, — דאָס קילימל איז טאַקע זייער אַ פֿײַנס, נאָר דו אַליין ווער ביסטו?“ — „איך טראָג אַף זיך גאָלדענע נאַריטניקעס מיט זילבערנע קוטאַסן. די גריווע איז בײַ מיר אויסגעפלאָכטן מיט זײַדענע און מיט“... — „אַלץ איז עמעס, — זאָגט דער פוקס, — דאָס זע איך אַליין. דו זאָג מיר, דו אַליין, ווער ביסטו אַליין?“ — „איך אַליין בין אַ פערד“. — „אָט אַזוי זשע רייד!“ — און דער פוקס איז אַוועקגעלאָפן צום וואָלף. אַף מאָרגן האָט מען געפונען די נאַריטניקעס זיך וואַלגערן צווישן די ארומגעהריזעטע ביינער...

גאַווריִעל באַיאַר טוט אַ זיפץ:

— ייִכעס... ס'איז מיר שוין געבוג ייִכעס.

דער איידעם האָט פאַרשטאַנען דעם מיין פון דער מײַסע. אָבער אַף אָקסן־העַנד־לער איז ניט קעדײַ צו לייגן אכט. מ'קאָן מיט זיי שטיין אַף איין ברעט איין מאָל אין צען יאָר. פונדעסטוועגן קאָן ער ניט פאַרשווײַגן:

— איר ווילט זאָגן, אַז ייִכעס איז גאָרניט? איר פאַרשטייט ניט, אַז די אינטע־לעקטועלע קראַפט פון פאָלק...

— כ'בעט דיך, אַלעקסאַנדער, — שלאָגט אים איבער גאַווריִעל, — רעדסטו, טאַ רייד ווי אַ מענטש, מ'זאָל דיך פאַרשטיין. וועלכע קראַפט? וועלכן אינדיק לעקט ער?

אַלעקסאַנדער צעלאַכט זיך. איצט לאַכט ער שוין פונעם גאַנצן האַרצן. דער שווער, דער אָקסן־העַנדלער, איז זייער אַ טשיקאַווער פאַרשוין. דערצו נאָך פאַר־מאָגט ער אַ סאַך געלט. מ'דאַרף אים אַרײַנעמען אין שוטפעס. דער בעכער בראַנפן האָט אים, אַלעקסאַנדערן, גוט צעוואַרעמט. די טונקל־ברוינע אויגן גלאַנצן, ווי פריש־אָפּגעשיילטע קאַשטאַנען־ניס. ניט ער עסט, נאָר ער שלינגט אַלץ, וואָס ס'קומט אים אונטער דער האַנט, אַפילע די געפעפערטע פיש מיט כריין. און די פיש האָט געקאָכט די מומע ליבע. נאָך אירע געפעפערטע פיש גייט אַפילע גאַווריִעל אַרום מיט אַן אָפן מויל.

— דו ביסט נעבעך, אַלעקסאַנדער, גוט אויסגעהונגערט. אַז אַ מענטש זיצט אַף שוואַרצער ציקאָריע מיט פּענעצלעך! — און גאַווריִעל גיסט אים אָן דעם צווייטן בעכער בראַנפן. — לאָמיר אויסטרינקען פאַרן געזונט פונעם אייניקל. וויִאַזוי, זאָגסטו, הייסט זי — טאַמאַרע? — גאַווריִעל טוט אַ פיר מיט די אַקסל. — ווו נעמט איר, איך בעט אײַך, אַזעלכע נעמען? כ'וועל דיר זאָגן דעם עמעס, מײַן איידעם, כ'האָב צוערשט געמיינט, אַז ס'איז בײַ דיר ניט קיין נאָמען, נאָר אַ צונעמעניש. אַ נאָמען „אַלעקסאַנדער“... כ'האָב אָפּגעלעבט זעכציק יאָר אַף דער וועלט און האָב נאָך ניט באַגעגנט קיין ייִדן מיטן נאָמען אַלעקסאַנדער. צו דער טוירע רופט מען דיך אויך אויף מיטן נאָמען אַלעקסאַנדער? רעב אַלעקסאַנדער? און עפשער מאַכט

מען דיר גאָר, ווי דעם קייסער, א האנויסן טעשוע...[1] מיר מעגסטו דאָך זאָגן דעם עמעס — ביסט א נאָמען נאָך א טויטן, צי ס׳איז בא דיר א נאָמען פון דער האפטוירע?

— נאָך א טויטן. — דער אײדעם לאַכט ביז טרערן. — איך בין א נאָמען נאָך א גרויסן ניפטער... נאָך אײנעם פון מײַנע עלטערזיידעס, דעם ראָוו... — און אלעקסאנדער נעמט אויסרעכענען זײַנע זיידעס די ראַבאָנים.

— מײַלע, — שלאָגט אים איבער גאווריִעל, — ביסט געקומען אין צען יאָר ארום זיך באַרימען מיט דײַן ייִכעס? איך האָב עס געוווּסט נאָך דעמלט... איך ווייס, אז די לאַנגדעס שטאמען פון ה ו י ל ע ראַבאָנים.

— כאַלילע, — שלעפּט אלעקסאנדער ארויס דעם ווײַסן האנטעך פון הינטערן קאָלנער, — געקומען בין איך צו אײַך צוליב אן איניען. מײַן פאבריקע שטייט, א זאבאסטאָווקע. מע וויל מאכן סאָציאַליזם אף מײַן כעזשבן... בין איך אוועקגעפאָרן. נאָר דאָס האָט צו אײַך קיין שײַכעס ניט. איך וויל אײַך ארײַנעמען אין א גרויס געשעפט. איך וויל אויסבויען א לעדער־פאבריק. פּאָלעסיע דארף האָבן שטיוול — בילִיקע, פּראָסטע, גראָבע יוכטאָווע שטיוול.

— דו ווילסט אויסשמירן דעם ייִכעס מיט דזעגעכץ? נו, נו, וועגן דעם, אים־יירצע־האשעם, זונטיק. אום שאבעס פּיר איך ניט קיין מיסכער... די שוויגער דײַנע זעסטו? — גאווריִעל טוט א פּיר די אויגן צום דיוואן. — זי איז אויסגעקנאָטן פון ייִכעס.

בא גאווריִעל באַיארן גיסן זיך אָן די אויגן:

— אײַער ייִכעס — א גאָלדענע קייט אף די פּיס.

— אהא. דאָס זעלבע האָב איך אמאָל געהערט פון איוועז. זי ציט אויך מערער צום טאטנס שוירעש...

גאווריִעל ענטפערט ניט און ווערט אנשוויגן. דער דערעכערעץ צום אײדעם, דעם פאבריקאנט, צוימט אין אים דעם קאס. גאווריִעל שאצט א מענטשן לויט זײַן פארמעגן. דער אײדעם איז רײַך, א כאָשעווו באם גובערנאטאָר. עפּשער ניט אזוי ער, ווי דער טאטע זײַנער. ער איז א באַלעבאָס פון א פאבריקע, וואָס ארבעט אויס פאר די פויערטעס בייוולנע קאָפּטיכער, פאר די פויערים גראָב געוואנט אף גאר־ניטערס און סוויטקעס. אף די פּלייצעס זיצט באם אײדעם א געזונטער קאָפּ. ער פארמאָגט א פּאָר דורכגעטריבענע אויגן — זיי זעען, ווו ערגעץ עפּעס ליגט... אײַן פאבריקע איז אים קארג. איווע לעבט בא אים אין ווילטיק. בא דאניִעלן וואָלט זי זיך מיט קיין ברויט ניט אָנגעגעסן. דאניִעל וואָלט געשמירט... וואָס האָט ער פון זײַנע מאָלעכצן? און ווער דארף זיי האָבן, די כאטעס, די טאָפּאָלן, די בערעזעס? צו־ליב וואָס דארף מען זיי מאָלן, אז מ׳זעט זיי אזוי אויך אף שריט און טריט. גײַסט ארויס פון שטוב — איז וואלד און וואלד... אָט האָט דאניִעל פאראכטאָגן געבראכט און אופגעהאנגען אף דער וואנט די אלטע קרעטשמע. די קרעטשמע שטייט, ווי א לעבעדיקע... נאָר צוליב וואָס האָט ער נאָך געדארפט אָנמאָלן זײַן טאטנס בעהיימע

[1] ה נ ו ת ן ת ש ו ע ה — א טפילע אף בענטשן דעם קייסער.

מיט דעם אָפּגעבראָכענעם האָרן? אַ ווילער, אַ גוטער מענטש דאַניעל. נאָר גאָט זאָל ניט שטראָפן פאַר די רייד... אָבער יענעם האָט זי ליב געהאַט, נאָך דאַניעלן איז זי גרייט געווען צו גיין אין אויסרײַסעניש, און צו דעם, זעט מען, ליגט איר נאָך אַדהײַנט ניט דאָס האַרץ... אַ ראַכמאָנעס אַף איווען. נאָר פאַרפאַלן. זאָל אונדז גאָט מישפּעטן.

— נו, אַלעקסאַנדער, טרינק אויס. אַריע טרינקט שוין צוליב מיר דעם צווייטן בעכער. פאַרוואָס ט׳איר ניט מיטגענומען מיט זיך דאָס קינד?

— פרעגט בא איווען.

— טאָכטער, דו הערסט? פאַרוואָס האָסטו טאַקע ניט געבראַכט דאָס קינד? דאָס כּעס גייט מיר אויס, אַזוי וויל איך זען דײַן קינד.

— איך ווייס עס, טאַטע, — גייט איווע אַרויס פון הינטער די פּיקוסן, — דער וועג איז אָבער אַזאַ שווערער, און דערצו בין איך דאָך ניט געפאָרן אַף קיין סימכע...

— יאָ, מײַן טאָכטער, איך פאַרשטיי, — גאַוורילע טוט ווידער אַ קרעכץ און וואַרפט אַלץ זײַן בליק אַהין, אַפן שפּיגל, וווּ ס׳וויגט זיך דער טרויעריקער שאָטן פון זײַן לעבן. — דו ביסט גערעכט... קום, מײַן קינד, צום טיש. וואָס שטייט איר דאָרטן?

— באַלד, טאַטע, וועלן מיר קומען.

איווע, נאָך דעם אויסגעבראָכענעם געוויין בא דער ערשטער באַגעגעניש מיט דער מוטער און אַצינד נאָך דעם ביסל בראַנפן, איז זי מער פאַרטראַכט ווי אומעטיק. זי זעצט זיך צו אַפן דיוואַן, גלעט דער מוטערס אויסגעטריקנטע האַנט און רעדט אַלץ צום דאָקטער, וואָס שטייט אַן אויפגערעגטער אונטער אַ צעצווײַגטן פּיקוס.

— ניין, ניין, איך קאָן מיט אײַך ניט מאַסקים זײַן. שוין צופיל צופאַלן אין לעבן. אַף ישריט און טריט אַ צופאַל... נאָר ווי ס׳זאָל ניט זײַן, איז מיר טאַקע ניט געבליבן אַף וועמען צו טראָגן מײַן רויגעז און פאַרדראָס. אָט דאָס איז מײַן מאַמע? יענע מאַמע, בא וועלכער די אויגן זײַנען געווען פול מיט גאַל און מיט פײַער? אַזעלכע אויגן זײַנען אויך בא איר ברודער, בא מײַן פעטער אַבושן. מער האָב איך אַזעלכע אויגן בא קיינעם ניט באַגעגנט... — און, זעענדיק, אַז דער דאָקטער וויל איר ווידערשפּרעכן, פאַרלויפט זי: — איך טרײַב ניט איבער און טראַכט ניט אויס. אַ שטיק צײַט האָב איך אַלעמען אַרײַנגעקוקט אין די אויגן אַרײַן. ווּו איך בין נאָר ניט געווען — אין גאַס, אין טעאַטער, בא זיך אין שטוב, אין אַ פרעמדער שטוב — אומעטום האָב איך אַרײַנגעקוקט אַלעמען אין די אויגן אַרײַן. כ׳האָב דערלערנט פרעמדע אויגן... איר ווייסט, באַקאַנטע האָבן אָנגעהויבן מיך אויסצומײַדן. מ׳האָט דערפילט, אַז איך קריך שטילינקערהייט, הינטן־אַרום, יענעם אין דער נעשאָמע אַרײַן... און מיר אַלייך איז אויך שרעקלעך געוואָרן. מיר דוכט, ווען מ׳זאָל קאָנען פאַרייביקן דעם אויסדרוק פון די אויגן פון יעדן דאָר, וואָלט עס געווען דער גרעסטער דאָקומענט פון דער צײַט...

בא אירע לעצטע ווערטער נעמט דער דאָקטער זײַן שיינע באָרד אין דער רעכטער האַנט. די לינקע פאַרוקט ער אין קעשענע פונעם פּידזשאַק און הייבט אָן צו דרייען זיך אין די דאַלעד־אַמעס, וואָס צווישן די פּיקוסן.

— נאָר אַזעלכע אויגן, ווי בא מײַן מאַמען, האָב איך בא קיינעם ניט באַגעגנט. מײַן מאַמע האָט אַליין קיינמאָל ניט געלאַכט, און זי האָט ניט פאַרטראָגן קיין פרעמד געלעכטער. אַפילע די קינדער זײַנען ניט געווען פאַר איר קיין פרייד. זי האָט געטריבן פון זיך די קינדער. מיך האָט זי ניט געקאָנט אָנקוקן.

דער דאָקטער בלײַבט שטיין פאַרוווּנדערט. ער שטעלט זיך עס ניט פאָר:

— אײַך? ניט געקאָנט אָנקוקן? אײַך?.. פאַרוואָס?

— עפּשער דערפאַר, ווײַל דער טאַטע האָט מיך ליב געהאַט.

— זי האָט דען ניט ליב געהאַט אײַער טאַטן?

— אַמאָל האָט זי אים ליב געהאַט. און שטאַרק ליב געהאַט. זי איז עלטער פונעם טאַטן אויף גאַנצע אַכט יאָר. נאָר שפּעטער איז איר ליבע אַריבער אין אַ סינע. זיי האָבן געלעבט אונטער איין דאַך, אָבער ווי פרעמדע...

— ווי לאַנג, אַז זיי פירן אַזאַ לעבן?

— פון זינט איך בין געבוירן געוואָרן. אַכט און צוואַנציק יאָר... דאָס לעבן איז גרויזאַם. אָט זיצט זי, מײַן מאַמע, וואָס האָט מיך כאַסענע געמאַכט מיט אַזאַ אַכזאָריעס... זי איז געוואָרן פאַר דער צײַט גאָר אַן אַנדערע: אַ קליינינקע, אַן אָפּגעשוירענע. אַ קאָפּ מיט טרעפּ. מ'שערט זי מיט אַ שער... אָט האַלט זי אַ ווײַס ציגעלע אויף די קני, און איבער איר קאָפּ הענגט דאַניעלס בילד. ניין, אין דעם איז פאַראַן עפּעס פּאַטאַלס.

אויף דער וואַנט, איבער נעכעס קאָפּ, הענגט טאַקע אַ בילד. אַן אַלטע אויסגעקרימטע שטוב מיט אַ מאָך־באַוואַקסענעם שינדל־דאַך. אויפן גאָרטן — אַ באַרנבוים מיט אָנגעקוואָלענע קנאָספּן. אין בלאָטיקן הייפל שטייט אַ רויטע, אַ מאָגערע קו מיט אַן אָפּגעבראָכענעם האָרן, דעם קאָפּ אויסגעצויגן צווישן דעם שוואַרצן שטאַכעטן־פּלויט, און רעוועט אַהין, צום בערגל, ווו ס'שפּראָצן אַרויס די ערשטע פרישע, ליכטיק־גרינע גרעזעלעך. אין די אַרומיקע טאָלן ליגט נאָך אַ טונקעלער שניי. און אַרופּצו ווײַט — אַ בערעזע־וועלדל, וואָס איז אײַנגעהילט אין אַ גרוי־וואַרעמען נעפּל.

איווע הייבט זיך אויף פון דיוואַן, גייט אָפּ אַ פּאָר טריט אויף צוריק און קוקט אויפן בילד.

— דאַניעל, — זאָגט זי, — האָט עס דאָ אויפגעהאַנגען צוליב מיר. ער האָט געוווּסט, אַז איך וועל דאָך אַהער אַמאָל קומען.

דער דאָקטער, הינטערן פּיקוס, פינטלט מיט די וויִעס — אָן דיברילן זעט ער נישט ניט נאָר דאָס בילד, ער זעט אַפילע ניט איווען. ער הערט בלויז איר קאָל. פאַר די פינף יאָר, וואָס ער קען זי, האָט ער נאָך בא איר אַזאַ קאָל ניט געהערט.

— ס'איז אַ שרעקלעך בילד, — רעדט זי אַלץ שטילער. דאָס קאָל דערגייט ביז צו געפּליסטער. — מיטן בילד וועל איך זיך שוין ניט צעשיידן... איך קלײַב זיך

אזויפֿיל ניט פֿאַנאַנדער אין מאַלעריי, נאָר מיר דוכט — ס׳איז וווּנדערלעך. דאָ פֿעלט ליכט, ס׳פֿעלט לופֿט, די פֿאַרבן זיינען גרוי, אָבער וויפֿל לעבן!

— איר זייט אין אים נאָך אַלץ שטאַרק פֿאַרליבט?..

— יאָ, איך בין פֿאַרשאַלטן מיט ליבע... טוט א קוק אויף דער קו מיטן אָפּגעבראָכענעם האָרן. דער אָפּגעבראָכענער האָרן אַליין זאָגט זייער א סאַך... דער אויסגעצויגענער האַלדז צווישן די שוואַרצע שטאַכעטן, און דעריקער די אויגן בא דער קו, סאַרא מענטשלעכע אויגן!.. אין די אויגן ליגט אַזויפֿיל בענקשאַפֿט. איר הערט, ווי די קו רעוועט אין פֿעלד אַריין צו די עטלעכע גרעזעלעך? איר זעט, אַרום ליגן נאָך שוואַרצע שנייען, נאָר די קנאָספּן אויפֿן בוים וועלן זיך גיך עפֿענען... אויב, פֿאַרשטייט זיך, ס׳וועט ניט א כאַפּ טאָן קיין פֿראָסט.

זי דרייט זיך אויף פּונעם בילד און בעט באַם דאָקטער:

— איליא איליטש, אויב ס׳איז אייך ניט שווער, וואַרפֿט מיר אַרויף די שאַל אויפֿן אַקסל. א גרויסן דאַנק. ווי גוט, וואָס איר זייט דאָ. פֿאַר איינזאַמקייט האָב איך קיין מוירע ניט, נאָר פֿאַר עלנטקייט — זייער.

— איוואַ, — רייסט זיך אַרויס באַם דאָקטער, — איוואַ!..

זי הייבט אויף אויף אים די אויגן:

— איך בין אייך זייער, זייער דאַנקבאַר, איליא איליטש, פֿאַר אייער גוטסקייט, אָבער מיך רופֿט מען איוואַ גאַווריליאָוונאַ. איך בעט אייך...

די שיינע שוואַרצע באָרד באַם דאָקטער פֿאַלט אים צוריק אויף דער ברוסט:

— אַנטשולדיקט, — און דער דאָקטער ברעכט אויף פֿון פּיקוס א בלאַט. איוואַ זעט, ווי ער קנייטשט האַסטיק־נערוועז צונויף מיטביידע הענט דעם בלאַט און פֿאַרוואַרפֿט אים אויפֿן אָרנקווידעשל. פֿאַרוקט די הענט אונטערן פּידזשאַק אין די אַרבל אַריין, בלייבט ער שטיין מיט צוגעמאַכטע אויגן. זיין פּאָנעם אין דער טונקעלער שייַן, וואָס פֿאַלט אַהער, צווישן די פּיקוסן, פֿון דעם הענגלאָמפּ, איז געוואָרן ניט צו דערקענען.

זי פֿילט און ווייסט — נאָרוואָס האָט זי געמאַכט א כורבן אין דאָקטערס לעבן.

— איליא איליטש, — זי רעדט נאָך אַלץ מיט יענעם שטילן, פֿליסטערנדיקן קאָל, — כ׳האָב אייך נאָרוואָס דערציילט, ווי איך האָב אַמאָל א שטיק צייט דערלערנט מענטשלעכע אויגן. איר האָט וועגן דעם, פֿאַרשטייט זיך, ניט געוווּסט.

— ניין, דאָס האָב איך ניט געוווּסט.

— דערפֿאַר דאַרפֿט איר אָבער וויסן, ווי כ׳האָב אַמאָל געפֿלירטעוועט... אַרום מיר האָט זיך געדרייט די אַזויגערופֿענע אַריסטאָקראַטיע פֿון שטאָט: אַדוואָקאַטן, קאָמערסאַנטן, אויפֿגעקומענע גווירימלעך, נעגידישע סטודענטן. כ׳האָב דעמאָלט פֿאַרפֿירט בא זיך א מין סאַלאָן. איך האָב דעמאָלט, נאָך מיין כאַסענע, געזוכט, ווו און אין וועמען צו נעמען נעקאָמע. איך האָב געדאַרשט נאָך נעקאָמע. איך האָב געמוזט נעקאָמע נעמען פֿאַר זיך... אויף איינעם אַן אָונט, ווו כ׳האָב צונויפֿגענומען אָט די גאַנצע אַריסטאָקראַטיע און זיי האָבן אַלע מיט צעפֿלאַמטע, נאַרישע, טיפּשעוואַטע פּענעמער געטרונקען שאַמפּאַניער פֿון מיינעם אַן אַלטן שטעקשוך... נאָך דעם האָב

איך זיך פֿאַרשלאָסן אין מײַן צימער, און דאָס לעבן איז זיך שוין געגאַנגען אָן מיר. ווען ניט דאָס קינד, וואָלט איך אײַנגענומען סאַם און געלייזט דערמיט אַלע לעבנס־פּראָגן.

דער דאָקטער רײַסט אַרויס די הענט פֿון די אַרבל און באַמערקט אַפֿילו ניט, אַז ער האָט פֿון דאָרטן אַרויסגעשלעפּט זײַנע פֿאַרלוירענע ברילן.

— איוואַ, צוליב וואָס, פֿרעג איך אײַך, דאַרפֿט איר אָט דאָס אַלץ אויף זיך אויס־טראַכטן? איוואַ, איוואַ, האַלעווײַ וואָלט איך אײַך בעסער ניט געקענט...

זי שווײַגט אַ רעגע, הערט זיך צו, ווי מע פֿירט דעם באַלעגאָלע אין זאַל אַרײַן, ווי אַלעקסאַנדער שרײַט: „אַהער זעצט אים אַוועק! דאָס פֿאָלק דאַרף זיצן אויבנאָן!“ און דערנאָך ענטפֿערט זי:

— איליאַ איליטש, איר קענט מיך ניט!

— האַלעווײַ וואָלט איך אײַך טאַקע ניט געקענט.

ער זאָגט עס מיט אַזאַ קאַס, אַז זי טוט צו אים אַ שמייכל:

— קומט צום טיש, לאָמיר אויסטרינקען פֿאַר גוטפֿרײַנטשאַפֿט, אַפֿילו אויף ברודערשאַפֿט, אָבער דערנאָך וועלן מיר גיין אַהין...

— צו דאַניעלן?

זי שאָקלט צו מיטן קאָפּ.

— יאָ. — זי פֿאַריכט די האָרנאָדלען אין קאָפּ און לאָזט זיך גיין צום טיש. דאָ אָבער דערהערט זיך:

— און מיך לאָזטו איבער אַליין?

— מאַמע, דו?

— יאָ, איך, די מאַמע. דו ביסט געקומען ניט צו מ י ר, נאָר צו א י ם... און איר זײַט די גוטע, די לײַטישע, די איידעלע... מיך לאָזטו איבער אַליין?

— מאַמע, דו?

נעכע וואַרפֿט אַראָפּ פֿון די קני דאָס באַק־לעמעלע:

— אַ גאַנץ לעבן האָט מיך קיינער ניט באַדאַרפֿט... — אין איר גאַר שלאַבע־ריקן קאָל הערן זיך טרערן. — באַ מיר זײַנען די אויגן געווען פֿול מיט גאַל?.. מיט שלעכטן פֿײַער? אַזעלכע ביטערע אויגן האָסטו נאָך אין ערגעץ ניט באַגעגנט?

זי לאָזט אַראָפּ די באָרוועסע פֿיס צו דער ערד:

— די מאַמע איז געווען אַ מאַכשייפֿע?..

— מאַמע!

נעכע שטעלט זיך אויף אויף די פֿיס:

— יאָ, דאָס בין איך, די מאַמע. זי געפֿעלט דיר ניט? אָן אָפּגעשוירענע. מ׳שערט מיך, ווי אַ שאָף, מיט אַ שער. נעם אין מיר, טאָכטער, נעקאָמע.

— מאַמע!

נעכע גייט, ווי אַ בלינדע, מיט אויסגעשטרעקטע הענט, אויף דער טאָכטער:

— יאָ, איך, די מאַמע... און איר זײַט געווען די גוטע? איך איינע האָב אײַך אַלעמען פֿאַרשטערט דאָס לעבן?

— מא־מע... איך בעט דיך...

נעכע כאפּט זי אָן בא די הענט:

— שוויַיג, ווער זייַט איר מיר? כ׳וויל כאָטש פאַרן טויט וויסן — ווער זייַט איר מיר?

— מאמע?!

און ניט מיט איר קאָל רופט זי:

— איליא איליטש, וואָס שטייט איר פונדערווייַטנס?

— אין פאַמיליע־איניאָנים קאָן איך זיך ניט אַרייַנמישן. נאָר אויב איר דער־לויבט...

ער גייט צו, נעמט אָן די קראַנקע פאַר די אַקסל, און קעדיי צוצוגעבן זייַנע רייד מער וואָג און ווירדע, רעדט ער צו נעכען אַף רוסיש:

— וואם נאַדאָ לעזשאַט, לעזשאַט, לעזשאַט אי לעזשאַט[1].

די קראַנקע ווערט זיך ניט און לאָזט זיך פירן צוריק צום געלעגער.

און ווען נעכע זיצט צוריק אַפן דיוואַן, דאָס באַק־לעמעלע איז ווידער אַרופּ־געשפּרונגען און זיך אַנידערגעלייגט בא איר אַף די קני, זאָגט דער דאָקטער, שוין אַלץ אין רוסיש:

— באַרויִקט זיך, איווא גאַווריליאָוונא. כ׳האָב דאָך אייַך פריִער געזאָגט, אייַער מוטער איז ניט קיין פּסיכיש־קראַנקע. אירע דעפּרעסיווע רעאַקציעס, און, פאַרקערט, די אַגרעסיווע, גייען פון אַ סאַך סיבעס. צו דעם קומט נאָך צו דער עלטער־פּסי־כאָז... דאָס אַלץ, פאַרשטייט זיך, האָט אַ שייַכעס צו פּסיכיאַטריע. אָבער צו...

— און זי קאָן זייַן באַם פולן באַוווּסטזייַן?

— אָן שום צווייפל.

— ווערט עס נאָך שרעקלעכער...

XII

דאָ, באַם טיש, אכוץ גאַווריִעלן און דער מומע ליבע, הערט קיינער ניט, וואָס אין יענעם ווייַטן ווינקל צווישן די פיקוסן, באַם דיוואַן, קומט פאָר. דאָ זיצן גאַוור־ריִעלס זין, שניר און אייניקלעך, וואָס אַף אַלדאָס נייַס און פרעמדס שיסן זיי מיט די אויגן, גאָפן מיט אָפענע מייַלער: אַלעקסאַנדערס סיגנעטן אַף בײדע הענט, איי־וועס פאַווע־פעדער אַף דעם הוט, און דער דריטער, מיט אַזאַ שיינער באָרד, אַ דאָקטער?.. דעריקער — זיי ריידן צווישן זיך רוסיש. אייַנמאָל האָט אַפילע דער דאָקטער גערעדט מיט איווען אַף גאָר אָן אומפאַרשטענדלעכער שפּראַך, ווי מ׳איז דערבאַך געווירע געוואָרן — אַף לאָשן־קוידעש. אין הויף האָט קימאַט בא אַלעמען אָפּגענומען דאָס לאָשן. אָבער, ווי קינדער, וואָס צום אָנהייב פאַרשעמט מען זיך פאַר אַ פרעמדן מענטשן, מ׳פאַרוקט זיך אין די ווינקלען אַרייַן, און שפּעטער, ווען מ׳ווערט צוגעוווינט, היימישער, פאַרגעסט מען שוין אָן יעדער מין מעכיצע, אַזוי

[1] איר דאַרפט ליגן, ליגן, ליגן און ליגן.

אויך איצט, דאָ באַם טיש, נאָך די בעכערס בראַנפן און די הייסע געקעכטסן. פריִער האָט דער טאַטע — „גאוורי̂על דער פּערצנטער" — פון צײַט צו צײַט אופגעהויבן די ברעם, באַזונדערס אף ביילען, געגעבן דערמיט צו וויסן: פירט זיך שטילער. אָבער ווי נאָר צו זײַן אויער איז דערגאַנגען נעכעס קאָל, האָט ער געלאָזט אַלעמען פירן זיך באַם טיש פראַנק־און־פרײַ.

און דער אַלטער אַלעקסאַנדער לאַנדע האָט זיך אַראָפּגעלאָזט צו די הינער — צווישן די שוואָגערס און שוועגערנס, געשפּאַסט מיט די פּלימעניקעס און באַזונדערס מיט די פּלימעניצעס, מיט די דערוואַקסענע מוידן, און ווען דאָס ביסל וויצן און כאָכמעלעך האָבן זיך באַ אים אויסגעלאָזט, האָט ער זיך דערמאָנט אָן דעם באַלעגאָלע און אַרײַנגעפירט יענעם אהער פון דער קיך:

— דאָס פּאָלק דאַרף זײַן אויבנאָן. אָפּן פּאָלק איז הײַנט א יאַקרעס... אָט אהער, לייזער!

דער באַלעגאָלע איז אַרײַן אין דער ברייטער טיר מיט א זײַט. און, ניט געקוקט אף דעם, וואָס דער קאָפּ איז אים ווי אַרײַנגעקלאַפּט געוואָרן צווישן די אַקסל ביז צו די אויערן, האָט ער זיך פּאָרט אָנגעשטויסן אין דעם אייבערשטן באַלקן, און דער שפּיצעכיקער יאָלעם איז אים אַראָפּגעפאַלן, — רופט עס באַם טיש ווידער אַרויס א געלעכטער.

אַלעקסאַנדער לאַנדע, וואָס דאַרף אומעטום, ווו ער זאָל זיך ניט געפינען, מיט עפּעס זיך אַרויסשטעלן און זיך באַרימען, ווי נאָר ער האָט דערזען, אַז זײַן באַלע־גאָלע נעמט אַזוי אויס און מאַכט אַזא רוישעם, האָט ער גאָר אופגעלעבט:

— איר האָט שוין אַזעלכעס געזען? איר האָט שוין אַמאָל געזען אַזא מאַפּעלע?

נאָך באַ דער ערשטער באַגעגעניש — באַ דעם בערעזעוון וועלדל — האָבן אַלע געווענדט די אופמערקזאַמקײַט אָפּן באַלעגאָלע. די באַקאַרס קאָן מען ניט פאַרכיי־דעשן מיט גרויסוואוקסיקײַט, מיט ברייטפּלייציקײַט, מיט גרויסע בערד און רויטע פּענעמער. זיי זײַנען אַליין אויך, ניט צו פאַרזינדיקן, אין לײַב. נאָר אָט דער באַלע־גאָלע איז אָפּילע פאַר זיי, פאַר די באַקאַרס, אָן אויסנאַם. די שוואַרצע באָרד מיט א סאַך שפּיצן, וואָס איז, דוכט זיך, קיינמאָל ניט צעקעמט געוואָרן, — זי פאַרנעמט דאָס גאַנצע פּאָנעם און וואַקסט פון אונטער די אויגן אַרויס. די הענט דערגרייכן קימאַט ביז צו די קני. באַזונדערס האָבן געוווּנדערט די שלעפּעריקע בלויע אויגן.

— שווער, זעצט אים אוועק אויבנאָן, קאָוועד דעם פּאָלק!..

דער באַלעגאָלע קוקט מיט די בלויע אויגן אף דעם גרויסן אָנגעשטעלטן טיש, טוט א הילכיקן שלונג, און דערנאָך ניט ער בייגט זיך אָן, נאָר ער זעצט זיך צו אף די שפּיץ פינגער, הייבט אוף און טוט אָן דאָס אַראָפּגעפאַלענע היטל.

גאוורי̂על טוט א קלער: „ניט קיין רירעוודיקער, נאָר א גוואַר, אַזא מענטשן וואָלט איך באַדאַרפט האָבן". ער דערלאַנגט דעם באַלעגאָלע צוויי פינגער:

— שאָלעם־אַלייכעם. ווי רופט מען אײַך?

— מיך? לייזער רופט מען מיך. אַשמעדײַ... ווי איר ווילט, אַזוי רופט מיך.

גאווריִעל באַאַר הייבט אונטער אַף אים איין ברעם:

— וויאַזוי? אשמעדײַ?

— שווער, — קוועלט דער אײדעם, — ווי געפעלט אײַך דאָס מאפעלע?

גאווריִעל, פארטראכטערהייט, רוקט צו א בענקל דעם באלעגאָלע:

— ווי האָט איר געזאָגט רופט מען אײַך, אשמעדײַ?.. זעצט זיך, רעב לייזער, נעמט א ביסל בראנפן. איר קאָנט טרינקען פונעם בעכער, פון א גלאָז, אפילע פון דער פלאש. טרינקט און זאָל אײַך וויל באקומען.

— זעסט, לייזער, — זאָגט צו אים אלעקסאנדער, — דו האָסט נאָך ניט גע־וואָלט פאָרן.

גאווריִעל פרעגט באם באלעגאָלע:

— וואָס זשע, אזא ייִד, קיין אײַנהאָרע, ווי איר, האָט מוירע געהאַט ארויסצו־פאָרן פון שטאָט?

— האָדי, נו, מוירע? כ'בין געבליבן אָן דעם פערד...

— אײַערע פערד זײַנען דען קיין פערד ניט? דער בולאנער איז גאָר א שיין פערד. כ'קאָן אים בא אײַך אָפּקויפן.

— די פערד זײַנען זייערע, די לאנדעס.

— א באלעגאָלע אָן פערד? וואָס זשע, אײַערע פערד האָט איר פארטרונקען?

— האָדי, נו... פארטרונקען.

— וווּ זשע דען זײַנען אײַערע פערד?

— בא דער שטאָט.

— כ'פארשטיי אײַך ניט. — און גאווריִעל נעמט צו די פלאש בראנפן באם אײדעם, וואָס וויל אָנגיסן אין גלאָז און טרעפט אין כריין אריַין.

— שווער, איר מיינט, אז איך בין שיקער? כ'קאָן דורכגיין אַף איין ברעט...

— זעץ זיך אוועק, וועסט שוין באלד ניט קאָנען שטיין אַף די פיס. וואָס זשע, רעב לייזער, די שטאָט האָט בא אײַך צוגענומען די פערד?

אלעקסאנדער ווישט די אויגן, וויגט דעם פולן גוף אַף די דינע פיס:

— די פערד זײַנען בא אים געפייגערט...

— וואָס זשע איז דאָ, אלעקסאנדער, דאָס געלעכטער?

— שווער, די פערד זײַנען ניט בא אים געפייגערט... דאָס הייסט בא אים, נאָר זיי זײַנען ניט זײַנע... זיי פייגערן ניט בא אים, נאָר בא דער שטאָט. בא אים פייגערן ניט קיין פערד, זיי פייגערן בא דער שטאָט... אלע מאָנטיק און דאָנערשטיק פייגערן בא אים די פערד...

— האָדי, נו, פערד? וואנצן קויפן זיי מיר, ניט קיין פערד.

דער באלעגאָלע פארכידעשט ווידער אלעמען. ניט כאָלילע מיט דעם, וואָס ער האָט שוין דאָרט, אין קיך, גענומען א גוטן טרונק בראנפן און אצינד טרינקט ער פון א דינער גלאָז. דאָס מאכט בא די באַארס קיין רושעם ניט. טרינקען קענען זיי אויך. זיי כידעשט דער אויפן פונעם טרינקען. דער באלעגאָלע טרינקט מוירעדיק לאנגזאם, קימאט טראָפּנווײַז, קוויקט זיך מיט יעדן טראָפּן באזונדער. ס'דוכט —

ער טרינקט נאָך ניט, טרינקען וועט ער ערשט שפּעטער. דערווײַל פּאַרזוכט ער ערשט. די גלאָז בראָנפן וועט בא אים אוועקגיין אַף צו פאַרזוכן.

— אזא טרינקען, — זאָגט גאַווריִעל, — קאָן פּריטשמעליען אַפילע אַן אָקס.

דער באַלעגאָלע וווּנדט אַף קיינעם ניט קיין אַכט. ער שטעלט זייער פאָרזיכ־טיק אַוועק די גלאָז אַפן טיש, ווישט אויס מיטן אַרבל דאָס מויל און נעמט שמעקן א הרעטשענע לאַטקע.

— פערד? — כאַזערט ער איבער. — וואָנצן קויפן זיי מיר, ניט קיין פערד. אַמאָל האָב איך געהאַט פערד... מײַנע, אייגענע.

— וואָס עמעס איז עמעס, — אַלעקסאַנדער לאַנדע האָט שוין לאַנג אזוי ניט געלאַכט, — כ'האָב אויך געהערט, אז אַמאָל האָסטו געהאַט אייגענע פערד. נאָר דאָס איז נאָך געווען פאַר דעם ערשטן ווײַב?

— האַדי, נו, — טוט א ברום דער אַשמעדײַ.

— אַמאָל, — נעמט אַלעקסאַנדער דערציילן מיט א געמאַכטער ערנסטקײַט, — נאָך יינגלווײַז, איז ער געווען א מענטש אין קלייט, בא מײַן מאַמען. ער האָט שוין דעמלט געקאָנט נעמען צוויי טיוקעס אַף די פּלייצעס. ער האָט גאַנץ שיין פאַרדינט. אויסגעהאַלטן א מאַמע אַן אַלמאָנע, געהאָדעוועט די קלענערע ברידער און שוועס־טער. ער האָט זיי אַלעמען געמאַכט פאַר מענטשן — פאַר שוסטערס און שנײַ־דערס, איינער איז אַפילע א זייגערמאַכער. ער האָט כאַסענע געמאַכט אַלע שוועסטער.

— שיין פון זייער זײַט, — זאָגט די מומע ליבע.

— זאָג איך דאָך אויך דאָס זעלבע. דערנאָך איז ער געבליבן אַליין מיט דער מאַמען. די מאַמע זײַנע האָט מען גערופן — די לילים... זי האָט אַמאָל געשלאָגן א סטראַזשניק אינמיטן זונטיק אין קלויסטער. מ'דערציילט, אז זײַן מאַמע האָט בא־באַכט געקאָנט אַרײַן אין אַלע פאַרשלאָסענע קלייטן...

— אַלעקסאַנדער, — שטעלט אים אָפּ גאַווריִעל, וואָס זיצט פאַרטראַכט, מיט א געקנייטשטן שטערן, — אָפּשײַ פאַר א ייִדן מיט א באָרד.

— שווער, ער הערט דען, וואָס מ'רעדט? גיט א קוק, ער האָט שוין פאַרוואָרפן דעם קאָפּ אַף דער האַנט און שלאָפט. ער שלאָפט דאָך שוין! א מענטש שלאָפט אָפּ א לעבן. ער קאָן שלאָפן אַפילע שטייענדיקערהייט. מיר דוכט, ער האָט אַפילע די זון ניט געזען... און ער דאַרף זי ניט. אַף אים קאָן מען זאָגן: ניט ס'לעבט א מענטש אַף דער וועלט, נאָר ס'שלאָפט א מענטש אַף דער וועלט... נאָר, צוריק גערעדט, וועגן וואָס האָט ער צו טראַכטן? אז ער איז בא הײַנטיקן טאָג דאָס אייבערשטע פון שטייסל — דאָס פאָלק! אַלע אינטעליגענטלעך כאַנפענען אים, קראַצן אים די פּיאַטעס, טאַנצן אַרום אים, פּוצן אים און קעמען אים, שמירן אים מיט פּאָמאַדע און שפּריצן אַף אים מיט אָדעקאָלאָן... מעג ער זיך רויִק שלאָפן, וועגן וואָס דאַרף ער זאָרגן?

— וואָס הייסט, וועגן וואָס? — פרעגט די מומע ליבע. — זיי האָבן דאָך א

ווײַב מיט קינדער. בעסער — ערגער, נאָר די נעשאָמע קאָן מען ניט אויסשפּײַען. וועד זאָרגט פאַר זיי?

— אַלע זאָרגן פאַר אים...

— ווער זײַנען דאָס בא אײַך דאָרטן די זאָרגערס, די באַזאָרגערס און פאַר־זאָרגערס?

— איר זײַט שיפרעס מאַמע?.. שטערט ניט! פאַרן אשמעדײַ זאָרגן אַלע... פּיי־גערן בא אים די פערד, טראַכט וועגן דעם מײַן טאַטע. ער — שלאָפט. דאָס ווײַב קומט צו לויפן שאַבעס פאַרן לייענען אין בעסמעדרעש אַרײַן מיט אַ גוואַלד: יידן, בניי־ראַכמאָנים, אַ שטוב מיט קליינע קינדער שטאַרבן פון הונגער... וואָס זשע בלײַבט צו טאָן? קויפט מען אים ווידער אַ פערד. איר זאָלט זען, אַז ער פאָרט אַרויס מיטן נײַעם פערד אין שטאָט אַרײַן, שרײַט מען אים פון אַלע גאַסן, פון אַלע קלייטן, פון אַלע גאַנעקעס און פענצטער: אשמעדײַ, שרײַט מען, אַ רועך אין דײַן טאַטן און מאַמען אַרײַן, טרײַב ניט אַזוי דאָס פערד... אַ, שוועד?

גאַווריעל, די גאַנצע צײַט אין ברעם אונטערגעהויבן, טוט צעשטרייט אַ שמוך:

— יאָ, יאָ, אַ פּאַטיעכע טאַקע... שטאָט־פערד.

— אַ קעסטקינד בא דער וועלט. — דער איידעם פאַלט שיר פון בענקל ניט אַראָפּ. — מ׳האָט אים צוגעוווינט צום אַלעם גרייטן... אַז זײַן מאַמע, דווירע די ליליס, איז געשטאָרבן, איז אים שוין געווען אַריבער די דרײַסיק. קיין איין מיידל האָט פאַר אים ניט געוואָלט כאַסענע האָבן — זיי האָבן מוירע געהאַט פאַר זײַן ווּקס און פאַר זײַן וואָג...

די ווײַבער פאַרשטעלן מיט די הענט די מײַלער און שטיקן זיך פון געלעכטער. די יונגע שנור סטיסיע פאַרויטלט זיך, און די מוידן ווייסן ניט, וווהין די אויגן אַהינ־צוטאָן. בא דער מומע ליבע פאַרשווינדט פון די ליפּן אפילע דער כויזעק־שמייכל. זי הייבט זיך אוף און גייט אַוועק פונעם טיש. זי גייט אַהין, הינטער די פּיקוסן, צום דיוואַן. זי הערט שוין פון לאַנג — עפּעס קומט דאָרט פאָר. גאַווריעל ווינקט צו דער שוועסטער: זאָל זי טאַקע גיין זען, וואָס טוט זיך עס מיט נעכען. און אַפּן איידעם הייבט ער אוף אויך די צוויטע צעשויבערטע ברעם:

— אַלעקסאַנדער, זאָל זײַן געוונג. ס׳זיצן קינדער באַם טיש.

— ניין, שוועד, איר מעגט עס האָרכן. ער שלאָפט דאָך... נו, און די מיידלעך זײַנען שוין אַוועק. ער וואָלט געוויס פאַרבליבן אַפן גאַנצן לעבן אָן אַ ווײַב. ווער וואָלט אים געגומען, אַזאַ מעגושעם, אַזאַ בער? נאָר דאָ האָט זיך אונטערגעכאַפּט דער שוויגערס ברודער, רעב אַבוש, און פאַרגעשלאָגן אַ שידעך. מײַן טאַטע האָט זיך אויך אַרײַנגעלייגט אין דעם שידעך, געמאַכט פאַרן אשמעדײַ אַ נאַדן, געקויפט אים אַ שטוב, און מ׳האָט אים פאַרשלייערט... מ׳זאָגט, אַז ער איז דערנאָך גע־שטאָרבן נאָך אירע טריט.

— ער האָט געהאַט מיט איר קינדער? — פרעגט גאַווריעל, ניט אופהייבנדיק די אויגן.

— אין דעם, שוועד, ליגט דאָך די ראָשינקע... אים גיט מען ווײַבער מיט

גרייטע קינדער. די ערשטע, דערציילט מען, איז געווען א שיינהייט. זי איז אלט געווען א יאָר זיבעצן, נאָר זי איז שוין געווען אף דער צייט... כאַ־כאַ־כאַ... ער איז געבוירן געוואָרן, דער אשמעדיי, אין א זיידן העמדל... אלץ האָט ער באקומען גרייטס...

דער באַלעגאָלע, פאַרוואָרפן דעם קאָפּ אף דער אונטערגעשטעלטער האנט, די באָרד צו דער סטעליע, דאָס מויל אָפן, די נאָז פייפט — אלע זיינען זיכער, ער שלאָפט, — הייבט ער זיך מיטאמאָל אוף, דער אשמעדיי, און, ניט אופעפענענדיק די אויגן, טוט ער אזא זעץ מיט א פויסט אין טיש אריין, אז אלע קיילים נעמען שפרינגען מיט הילך און געקלאַנג פון טיש אראָפּ.

— סוואָלאָטשעס, איר לאַכט נאָך? — און צום פאַבריקאַנט: — הער, דו, אויב דו וועסט נאָכאמאָל דערמאָנען מיט איין שלעכט וואָרט איר נאָמען, פלעט איך דיר אָפּ אָרט דעם קאָפּ און האָדי...

פון הינטער די פּיקוסן דערטראָגט זיך איוועס דערשראָקן־בעטנדיק קאָל:

— מאמע!

— גיי אוועק פון מיר... איך בין געווען די מאכשייפע? בא מיר איז געווען גאל אין די אויגן? אזעלכע אויגן האָסטו בא קיינעם ניט געזען?

איר קאָל דערנעענטערט זיך:

— ליבע, לאָז מיך. ווער זייט איר מיר? כ׳פרעג, ווער זייט איר מיר?

פון גאוורי̆עלס פאָנעס זיינען אָפּגעלאָפן אלע בלוטן. ער הייבט זיך אוף, ס׳איז שוין אָבער צו שפעט — צום טיש, אין דעם לאנגן העמד, א באָרוועסע, מיט דעם וויים־אָפּגעשוירענעם קאָפּ, גייט דאָס ווייב. גאוורי̆על לאָזט זיך אנטקעגן און בעט זיך בא איר:

— נעכע, נעכע!

אין אירע אויסגעברענטע אויגן הייבט זיך אָן ווי צו רייכערן. דאָס רויכל אין די אויגן ווערט געדיכטער און שווארצער, און איינגיכן שלאָגט ארויס א פייערל.

גאוורי̆על, פאַרלוירן און דערשלאָגן, בעט זיך בא איר שטיל:

— נעכע, נעכע...

זי אָטעמט זייער שווער און רעדט קוים ארויס:

— גאוורי̆על, שרעק זיך ניט, גאוורי̆על... איך האָב אזויפיל יאָרן געשוויגן, וועל איך פאַרן טויט אוודע שווייגן... זאָל דיר גאָט פאַר אלץ באצאָלן!.. פאַר מיר, פאַר אים... — זי ווייזט אָן מיטן לאנגן געלן פינגער אפן אשמעדיי... — פאַר אונדז האָסטו, גאוורי̆על, איבערגעלאָזט די כ א ר פּ ע, דעם ב י ז ו י ע ן...

— נעכע, נעכע!

— איך שווייג, גאוורי̆על, איך שווייג...

אין הויף צעבילן זיך די הינט. גאוורי̆על וואָרט ניט, ביז עמעצער וועט גיין א קוק געבן, ווער ס׳גייט דאָרט. ער לאָזט זיך אליין צו דער טיר. אין דער רגע האָט ער פון פולן הארצן געבענטשט דעם אָנגעקומענעם — ווער ס׳זאָל דאָרטן ניט זיין. יענער האָט אים געגעבן די מעגלעכקייט ארויסצוגיין פון שטוב.

6—75

ער שטייט, גאווריִעל באַיאַר, פֿאַרשלאָגן אין א ווינקל פֿונעם הויף. די סאָפּ־הארבסטיקע נאכט איז א שטאָקפֿינצטערע און א שארף קאלטע. נאָר דער הימל איז זייער אויסגעשטערנט. אין טויער קלאַפּט מען אלץ שטארקער. די הינט רײַסן זיך פֿון די קייטן. אין די שטאַלן פּריכען די פֿערד איבער די קאַרעטעס האָבער. ס׳ציט פֿון דאָרטן מיט ווארעמען הוי, מיט קאָנישינע און מאקוכע. גאווריִעלן דערמינטערן די רייכעס. די קעלט פּרישט אים אָפּ דעם קאָפּ. ער פֿאַררייכערט דעם ציבעק. ער איז ניט אין קאַס, ער איז שוין אפֿילו רויִק. אָן פֿאַרדראָס טראכט ער וועגן דעם ווײַב. פֿילט אפֿילו צו נעכען א טיפֿן ראכמאָנעס: זי איז אויך ניט שולדיק, וואָס פֿארא טײַנעס קאָן איך האָבן צו איר? נו, און וואָס בין איך שולדיק? מיט וואָס האָב איך זיך דאָ פֿאַרזינדיקט? איך האָב דען אזוי געוואָלט? איך האָב דען אזוי געמיינט? פֿערציק יאָר פֿון מײַן לעבן האָט נעכע צוגענומען, פֿערציק יאָר. אזעלכע שיינע און געזונטע יאָרן... ווער וועט זיי מיר אומקערן, ווער וועט זיי מיר אָפּגעבן? און צום סאָף — „פֿאַר אונדז האָסטו איבערגעלאָזט די כאַרפּע, דעם ביזויען״... איך האָב דען אָפּגעגעבן עטלעכן דעם דאָזיקן באַלעגאָלע?.. איך האָב דען ניט געוואָלט געבן נעכען א געט? איך האָב דען ניט געוואָלט צונעמען די קינדער און איבערלאָזן נעכען דאָס גאנצע גוטס? כ׳האָב געוואָלט ארויס א באָרוועסער, אין איין העמד. האָט מען מיך געמאכט פֿאַר א מעשוגענעם... מ׳האָט מיך געפֿירט א געבונדענעם אין וואָגן צום רעבן... און יענץ פֿערד, דער צאדיק, די ערד זאָל אים דאָרט ארויסוואַרפֿן, האָט געטריבן פֿון מיר דעם דיבעק...

אין טויער קלאַפּט מען מיט די פֿיס. גאווריִעל רירט זיך ניט פֿון אָרט. אין בערעזעוון וועלדל שווימט מיטאמאָל פֿון ערגעץ ארײַן א האלבע לעוואָנע און ווערט באלד צוריק פֿאַרפֿאַלן.

גאווריִעל באַיאַר קרעכצט, ווי דער נאקעטער סאַד אפֿן ווינט. דער שארפֿער קאלטער ווינט דערקלײַבט זיך צו אים. די ערד איז שווארץ, נאָר אין די ווינקלען, פֿון דעם הויף, בא די הויכע פּלויטן ווײַסט זיך — ס׳הייבט אָן צו ווייען. אויב דער שניי קומט באנאכט, — גייט אים דורך אין געדאנק, — וועט ער שוין בלײַבן ליגן. האָט מען דאָרט נעכען בארויִקט? האָט אלעקסאנדער געבראכט אהער דעם באלע־גאָלע אומישנע? איז דאָס אלץ פֿון פֿריִער צוגעגרייט און פֿארטראכט געוואָרן? און פֿון וועמען האָט ער, אלעקסאנדער, זיך געקאָנט דערוויסן עס? אכוץ אבושלען ווייסט וועגן דעם קיין לעבעדיקער מענטש ניט. א סוואָרע, אז אבושל האָט זיך פֿאַר אים ארויסגעכאַפּט מיט א וואָרט? ס׳לייגט זיך ניט אפֿן סייכל. אבושל וואָלט וועלן זען מײַן בלוט, נאָר אַף זײַן שוועסטער וועט ער קיין בלאָטע ניט גיין וואַרפֿן...

אין טויער קלאַפּט מען מיט א שטיין. ענדלעך צעטרײַבט גאווריִעל די הינט און עפֿנט דאָס טירל. פֿארן טויער שטייט א מענטש אָן א היטל, אָן א מאנטל — ס׳איז צו זען, דער מענטש האָט זיך פֿון שטוב ארויסגעכאַפּט ווי ער שטייט און גייט. גאווריִעל דערקענט אים: דאניִעלס כאַווער, דער קלעזמער, דער לעץ, וואָס מאכט פֿון אלץ און פֿון אלעמען כויזעק. דאָס האָט ער אמאָל, צוויי שאָ פֿאַר דער כופּע, געהאָלפֿן איוועץ אנטלויפֿן פֿון שטוב... און שפּעטער מיט א פֿאָר יאָר האָט ער

ייִצכאָקס מיזינקע, כײַרוסן, אויך געהאָלפן אוועק פון דער היים. וויאַזוי לאָזט עס אים ייִצכאָק איבערצוטרעטן די שוועל פון זײַן שטוב?

גאַווריִעל באַהאַלט דעם ציבעך:

— פונוואַנען טראָגט עס אײַך אין אַזאַ הוילעך אינמיטן דער נאַכט?

— פון ייִצכאָקן, — ענטפערט אַקיווע. — צו אײַך זיך דערקלאַפּן איז אַלציינס, ווי קלאַפּן אין די טויערן פון גאַניידן.

אַקיווע קוקט אַ רעגע אויף גאַווריִעלן. דאָס ערשטע מאָל אין לעבן טרעפט ער זיך מיט אים אָט אַזוי־אַ פּאָנעם־על־פּאָנעם, אויג־אויף־אויג.

— וואָס קוקט איר אויף מיר אַזוי? — גאַווריִעל האָט גיכער דערפילט איידער באַמערקט אַקיוועס קוק. — וואָס האָט אײַך אַהער געבראַכט?

— כ׳בין געקומען צוליב ייִצכאָקן. דאָרטן פּאַרקאָכט זיך אַ מיִעסע מײַסע. נאָר וואָס האַלט איר מיך אויף דער קעלט? — און אַקיווע לאָזט זיך אַפּגיך גיין אין שטוב אַרײַן.

— וואָס האָט דאָרטן געטראָפן? — גייט אים נאָך גאַווריִעל. — איר זײַט, דוכט זיך, געקומען צו מיר, טאָ וואָס זשע אַנטלויפט איר?

— איך דאַרף צו איוועזן. ווער בהשעווועט עס בײַ אײַך אַזוי?

— דער באַלעגאָלע האָט זיך אָנגעשיקערט...

דערזעען אַרײַנקומען אַקיוועזן, טוט זיך דער באַלעגאָלע אַזאַ ריס צו אים, אַז די עטלעכע טעלער, וועלכע האָבן זיך אַלפּי נעס נאָך פאַרהיט אויפן טיש, צעשפּרינגען זיך אויך איבער אַלע ווינקלען.

— אַקיווע, — שרײַט דער אַשמעדײַ, — אַקיווע, ווי קומסטו אַהער? — ער קריכט איבער די בענק און כאַפּט אַרום אַקיוועזן.

— טאַטע, טאַטע, — בעט זיך בײַ אים ראַכמים אַקיווע, — וועסט מיר צעברעכן די ביינער.

— האָדי, נו, — לאָזט אים דער אַשמעדײַ פון די הענט ניט אַרויס, — אַקיווע־ניו, אומעטום ביסטו דאָ, און צו מיר ווילסטו אַפילע ניט קומען. מיך האָסטו פאַר־געסן...

נעכע קוקט זייער אָנגעשטרענגט אויף אַקיוועזן. דערנאָך פירט זי אַריבער איר בליק אויף גאַווריִעלן, וואָס איז שטיין געבליבן בײַ דער טיר:

— איך שווײַג, גאַווריִעל, איך שווײַג... כ׳האָב אַזויפיל יאָרן געשוויגן, וועל איך פאַרן טויט אַוודע שווײַגן...

— ניין, — טוט אַ געשריי גאַווריִעל, — ניין, שווײַג ניט, נעכע, רייד, נעכע, רייד!

— ניין, גאַווריִעל, ניין, זאָג דו, דו, דערצייל דו... איך וועל שווײַגן... איך שווײַג.

זי בלײַבט שטיין אַן אויסגעשעפּטע. פון איר פּאָנעם — אַ קליינינקס, אַן אײַנ־געצויגן־צעקנייטשטס — פאַרגייט דער אויסגעבראָכענער צאַרן. די גרינע פײַער־לעך אין די אויגן לעשן זיך. ס׳בלײַבן בײַ איר ווידער גרויסע, טיף אײַנגעפאַלענע, ליידיקע, טרוקענע, אויסגעברענטע אויגן. מיטאַמאָל דרייט זי זיך אויס צו אַלעמען

מיטן רוקן און לאָזט זיך גיין צום דיוואַן. אפן וועג מאכט זי צו עמעצן מיטן לאַנגן, געל־אויסגעדאַרטן ווייַז־פינגער.
דאָס ווייַסע ציגעלע לויפט איר נאָך.

XIII

אוראָם, האַלב־ליגנדיק, אונטערגעשפּאַרט מיט קישנס, — פּונעם ווייטעק אין פוס מאַכן זיך אים אַלעמאָל צו די אויגן, — ענטפערט אפן אויספאָרשערס פראַגן, ווי א זייַטיקער, ווי איינער, וואָס צו אים האָט עס גאָר קיין שייַכעס ניט. און אויב אפילע יאָ, אַרט עס אים שוין אויך זייער ווייניק — וואָס ס׳דאַרף זייַן, וועט זייַן...
ער האָט געיאַרשנט, אוראָם, די אונטערטעניקייַט פון זייַן מאַמען. אויב ס׳טרעפט א צאָרע אָדער עמעצער באַגייט קעגן איר אַן אַוולע, טוט זי א ברען, נאָר באַלד, דערפילנדיק איר אָנמאַכט און ווייסנדיק, אַז אַלץ איז פון גאָט און פאַר אַלץ וועט ער אָפּצאָלן, גיט זי זיך אונטער. „דער שטילער זומער" ווערט מיט אַלץ איינשטימיק און גייט ווייַטער שטיל אין איר יאָך. אָבער וואָס מער גלייַכגילט ס׳איז אין אוראָמס קאָל, אַלץ בלאַסער ווערט זייַן פּאָנעם. „דער שטילער זומער" שטייט באַ זייַן צוקאָפּנס, בעט אין האַרצן באַ גאָט: „שרעק מיך, נאָר שטראָף מיך ניט", און ווישט אַלעמאָל אָפּ מיטן פאַרטעך די גרויסע טראָפּנס שווייס פונעם זונס שטערן.
דאַניעל זיצט נאָך אַלץ צופוסנס באַם ברודער — די פינגער פאַרוקט אין דעם קאָפּ האָר, א צעוויכערט־צעשויבערטער. פון אָנגעשטרענגטקייַט און פון די צונויפגעפּרעסטע ציינער ציטערן באַ אים די קינבאַקן. ער קאָן נאָך אַלץ ניט אָנכאַפּן דעם פאָדעם:
— וואָס וויל ער, דער זשאַנדאַרם, וווהין פירט ער?
אין שטוב שטייט א שווייַגנדיקער פּאַכעד. דאַניעלן דוכט: דער פּאַכעד פון דרויסן, וואָס האָט זיך אָנגעזאַמלט אין דער אַלטער קרעטשמע, קריכט איצט פון צווישן די ווענט אַרויס. די ליכט דערברענען. די קנויטן פאַלן אין דעם צעשמאָלצענעם כיילעוו אַרייַן, בעשאַסן פאַלן טוען זיי דאָס לעצטע מאָל א העלן פלאַקער און ווערן אויסגעלאָשן. דער לאָמפּ, אָן א היטעלע, ברענט מיט א שפּיץ, דורך דעם האַלב־שוואַרצן גלעזל גייט א טשאַדענדיקער רויך. אין דער אייבערשטער טאַפליע באַווייַזט זיך אַף א רעגע א שטיק לעוואָנע. אָט אָ־די נאַכט דאַרף ער פאַרגעדענקען. אָט אָ־די נאַכט וועט ער מאָלן... זייַן געדאַנק איז אָבער איצט פאַרנומען מיט איינס:
— וואָס וויל דער זשאַנדאַרם? וואָס דאַרף ער דאָ?
און דער הויכוווילגעבורט, א צערייצט־אופגעבראַכטער, שטייט מיטן רוקן צו אַלעמען, דעם רעכטן פוס אַף דער באַנק, דעם עלנבויגן אַף דער קני און רייכערט אַיין פּאַפּיראָס נאָכן צווייטן. דער רוען זאָל עס נעמען. מ׳דאַרף וואָס גיכער מאַכן א סאָף מיט אָט דעם נעפּעש.

פֿאַרנדיק אהער, איז דער אויספֿאַרשער זיכער געווען: פֿאַר א האַלב שאָ וועט ער פֿאַרקאָכן דעם איניען. נאָר אָט מאַטערט ער זיך מיטן טאַמעוואַטן נעפֿעש שוין העכער דרײַ שאָ און האָט זיך נאָך פֿון אָרט ניט גערירט. דוכט זיך, שוין אַלץ גע־פּרוווט, שוין אַנגעגומען אַלע מיטלען — לאַנג געשוויגן, געמאַכט א שיפֿענדיק קאָל, געפֿינקלט מיטן גאָלדענעם צאָן און, דעריקער, געדריקט אף זיי מיט זײַן קוק. נאָר אפֿילע יענער קוק זײַנער, אף וועלכן די כאַווירים לויט דער דינסט זײַנען אים אזוי מעקאַנע, האָט צו גאָרנישט ניט געבראַכט. דאָ, זעט ער, וועט מען מיט בייזן גאָרנישט ניט אויפֿטאָן. וועט ער, איוואַן פּיאָדראָוויטש, פּרוּוון מיט גוטן. דעם נעפֿעש מוז מען פֿאַרפּלאָנטערן. זאָל ער זיך מוידע זײַן בלויז אין א פּאָר קלייני־קײַטן, דאָס איבעריקע וועט ער שוין „דאָרטן" אַלץ אונטערשרײַבן...

דער זשאַנדאַרם טוט א וואָרף דעם פּאַפּיראָס, זעצט זיך אוועק צוריק צום טיש און רוקט אָפּ פֿון זיך אַלע פּאַפּירן:

— לאָמיר זיך דאָ פֿאַנאַנדערקלײַבן רויק...

דאַניעל זעט: די צוויי גריבעלעך איַיז שמעלצן זיך.

דער הויכוויילגעבורט ווענדט זיך צו אווראָמען זייער מילד:

— צו דיר פּערזענלעך, פֿאַרשטייסטו דאָך אַליין, האָב איך גאָרניט. וואָס קאָן איך צו דיר האָבן?

— איך ווייס? — זאָגט אווראָם.

— דו, אוורום איצקאָוויטש, — פֿרעגט דער אויספֿאָרשער גוטברודעריש, — האָסט דאָך צו מיר אויך גאָרניט?

— וואָס קאָן איך האָבן צו אײַך? איך זע אײַך דאָס ערשטע מאָל אין לעבן.

— אָט זעסטו, אוורום איצקאָוויטש, מיר האָבן אייגער צום אַנדערן גאָרניט. איך בין אָבער א סאָלדאַט. דו ביסט געווען א סאָלדאַט, און דו ווייסט דאָך: וואָס דער קאָמאַנדיר באַפֿוילט, דאַרף מען אויספֿילן. א באַפֿעל, ווייסטו דאָך, איז א געזעץ. אזוי צי ניט אזוי?

— יאָ, אזוי...

איוואַן פּיאָדראָוויטש רעדט גאָר פֿרײַנטלעך:

— איך פֿיל אויך אויס א באַפֿעל. לאָמיר זיך פֿאַנאַנדערקלײַבן רויק. עפּשער האָסטו עפּעס פֿאַרגעסן? וועלן מיר זיך דערמאָנען! זייער מעגלעך, אז דו האָסט אָן עפּעס פֿאַרגעסן. געווען אזוי לאַנג אין וועג. א פֿאַרוווּנדעטער, מיט א קראַנקן פֿוס. דײַנע פֿאַרדינסטן וויל קיינער ניט פֿאַרמינערן. מיר וועלן נעמען אַלץ אין אכט. ריכטיק, אַפֿאַנאַסי לוקיטש?

דער פּריסטאַוו, וואָס שטעלט נאָך אַלץ צונויף דעם אקט און קאָן זיך קיין אייצע ניט געבן מיט דער הענטל־פֿען — זי דרייט זיך און גליטשט זיך בא אים צווישן די קורצע פֿעטע פֿינגער, — ענטפֿערט:

— טאַק טאָטשנאָ. איך קען אים פֿון לאַנג. געווען א שטיל ייִנגל...

— געווען אמאָל... — פֿאַריכט אים דער אויספֿאָרשער. — שרײַב ווײַטער!

דער פּריסטאַוו כאַפּט זיך: עפּעס האָט ער דאָ געזאָגט ניט דאָס, וואָס מ׳דאַרף. נעמען די גרינע אָדערלעך אַף דער פלײשיקער רויטער נאָז קריכן אַף אַרויף.

— געוועזן אַמאָל... טאַק טאַטשנאָ.

— מיר וועלן עס, אַפּאַנאַסי לוקיטש, נעמען אין אַכט.

דער זשאַנדאַרם שפּאַנט איבער דער שטוב — אַ לאַנג־אויסגעבויגענער שאָטן באַוועגט זיך איבער דער וואַנט, לויפט אַף דער סטעליע אַרויף. די נעזער פון די שטיוול בליאַסקען אין דער האַלב פינצטערער שטוב. ער רעדט לאַנגזאַם און ווי צו זיך אַליין:

— יאָ, וואָס איז דאָ צו ריידן? שווער געוועזן צו שפּרינגען אַף די מיליצעס, דאָס רענצל אַף די אַקסל, באַ אַזאַ צושטאַנד איז אַלץ אַ מאַסע... און דער קאָטעלאָק? דער קאָטעלאָק קלאַפּט אָפּ די זײַטן... אַ שווערער וועג. און ס׳איז דערצו אָסיען, רעגן, בלאָטעס... אַ שווערער וועג, וואָס איז דאָ צו ריידן? ס׳איז זייער פאַרשטענדלעך, אַז באַ אַזאַ צושטאַנד קאָן מען טאַקע ניט פאַרגעדענקען קיין דאַטעס... דו ביסט טאַקע גערעכט, אַ סאָלדאַט לעבט מיט זונטיק, מיט מאָנטיק. ער ווייסט די נעמען פון די טעג, פון דעם כוידעש. ס׳איז זייער ריכטיק, אוורום איצקאָוויטש, פון קיין דאַטעס ווייסט ניט דער סאָלדאַט...

ער בלײַבט שטיין באַ דעם בעט אַנטקעגן אווראָמען:

— אָבער דעם טאָג געדענקסטו?

— אַקוראַט געדענק איך ניט. ס׳איז, דוכט זיך, געווען פרײַטיק און עפּשער — שאַבעס.

— שאַבעס, ס׳איז געווען שאַבעס... — זאָגט דער זשאַנדאַרם מיט אַ מינע, ווי דער דאָזיקער אונטערשייד אין די טעג האָט פאַר אים קיין שום ווערט ניט. דאָך כאַזערט ער איבער נאָכאַמאָל: — ס׳איז געווען שאַבעס. זייער ריכטיק. אין „אור־טשאַסטאָק" האָט מען דיך געבראַכט שאַבעס... ס׳איז דיר שווער געוואָרן צו ריידן? עפּשער דערלאַנגען אַ ביסל וואַסער?

— אַ דאַנק, איך דאַרף ניט קיין וואַסער... — און אוורום דערפילט מיט אַלע כושים: איבער זײַן קאָפּ ווערט פאַרהויבן אַ האַק, גראָד אין דעם זשאַנדאַרמס שטילע ווייכע רייד לאָקערט די סאַקאָנע. דער מאַרך ברענט אים. ער טוט אַ פיר די צונג איבער די צוגעשוואָלן־טרוקענע ליפּן. — אַ דאַנק, איך דאַרף ניט קיין וואַסער. אין אוטשאַסטאָק האָט מען ניט מיך איינעם געבראַכט. מ׳האָט פאַרהאַלטן אַ סאַך סאָלדאַטן, זייער אַ סאַך סאָלדאַטן זײַנען מיר געווען אין אוטשאַסטאָק, אַלע פאַר־וווּנדעטע, אַף מיליצעס. דאָרטן האָט מען פאַרשריבן אונדזערע נעמען, פונוואַנען און וווּהין וווּער עס גייט, און — אָפּגעלאָזט.

— ריכטיק, — באַשטעטיקט דער הויכווילגעבורט. — זייער ריכטיק. אָט זעסטו, דער זיקאָרן איז באַ דיר אַן אויסגעצייכנטער.

— איך האָב זיך ניט געקלאָגט אַף מײַן זיקאָרן.

דער זשאַנדאַרם לאָזט דורך אוורומס באַמערקונג פאַרבײַ דעם אויער:

— ביסטו געקומען אין שטאָט אריַין שאבעס גאנצפרי, און דו האָסט זיך אפּן וואָקזאַל־פּלאַץ אָנגעשטויסן אף א מיטינג? דאָס קאָנסטו דאָך ניט אָפּלייקענען?

דער זשאנדארם פרעגט איבער נאָך ווייכער:

— דאָס לייקנסטו דאָך ניט אָפּ?

— וואָס לייקן איך ניט אָפּ? איך ווייס ניט, וואָס ווילט איר פון מיר?

— דערוויַיל, אוורום איצקאָוויטש, גאָרניט. האָבן מיר פעסטגעשטעלט, אַז דו ביסט געווען אפּן מיטינג יענעם שאבעס אינדערפרי...

— קיין שום מיטינג האָב איך ניט געזען. און אין שטאָט אריַין בין איך אָנגע־קומען ניט שאבעס אינדערפרי, נאָר שאבעס פארנאכט.

— און ווו האָסטו זיך געזען מיט דער שוועסטער?

בא אָט דער פראַגע ווערט אווראָם מעווולוול. די אויגן ווערן אים אופגעריסן, און ער וויל זיך אופזעצן. ס'פעלט אים שוין אָבער קויעך, און דער קאָפּ פאלט אים אף דער מוטערס האנט.

דער זשאנדארם פרעגט איבער:

— איז ווו זשע האָסטו זיך געזען מיט דער שוועסטער?

— בא איר... בא דער שטוב...

— וואָס האָסטו גערעדט מיט דער שוועסטער?

אווראָם קוקט פון דער זיַיט מיט די אופגעריסענע אויגן און שוויַיגט.

— און ווען האָסטו געזען בא דער שוועסטער?

דאניִעל באמערקט: די צוויי פריִער צעשמאָלצענע גריבעלעך ווערן צוריק פאר־פרוירן, און זיי, די צוויי בלויע גריבעלעך איַיז, בייגן זיך אָן צו אווראָמען:

— דערצייל אַלץ. וועגן דעם איז אונדז סיַיווי אַלץ באוווסט...

אווראָם הייבט אוף דעם קאָפּ פון דער מוטערס האנט:

— כ'האָב זיך קוים דערקליבן צו איר שטוב. כ'האָב זיך שוין קוים געהאַלטן אף די מיליצעס.

— דאָס ווייסן מיר שוין. האָסטו, הייסט עס, געטראָפן די שוועסטער אין שטוב?

— ניין... איך האָב זי געטראָפן אין דרויסן...

אווראָם פירט מיט דער צונג איבער די ליפּן. ער קוקט מאָדנע אומבאהאָלפן און דערביַי שולדיק־דערשראָקן אף דער מוטער, אפּן פאָטער. דאניִעל באמערקט אָט אָ־דעם פיַינפולן בליק.

— איך האָב זי געטראָפן... אין דרויסן... זי האָט געפרעגלט איַינגעמאכטס, אַלע קינדער זיַינען געשטאנען ארום דער פאָן...

— וועלכע קינדער? וועלכע פאָן? — דער לאנג־אויסגעבויגענער שאָטן באַ־וועגט זיך ווידער איבער דער וואנט. — פארייד מיר ניט די ציין. וועלכע קינדער? וועלכע פאָן? דו דערצייל מיר וועגן...

דער שאָטן אף דער וואנט בליַיבט שטיין.

— דו דערצייל מיר... — דער זשאנדארם נעמט ארויס א נאָטיץ־ביכעלע, בלע־טערט אדורך א פּאָר בלעטלעך. — וועגן כיירוסן... דערצייל.

בא יִצחאָק באָיארן ווערט דער רוקן מיטאמאָל אַזוי אויסגעגלײַכט, אַז די ריפּן שפּארן אים ארויס פון הינטער דער ענגער קאפּאָטע. דער שרעקלעכער קלאפּ, אַף וועלכן ער האָט די גאנצע צײַט געוואַרט, איז דערלאנגט געוואָרן.

„דער שטילער זומער" פארשטופּט מיטן עק טיכל דאָס מויל. פון אירע אויגן ארויס שרײַט א מאמע — אָן א קאָל, אָן ווערטער... דאָס געשריי אָבער הערט די גאנצע שטוב. אפילע דער זשאנדארם דרייט אָפּ דעם קאָפּ. דער פּריסטאוו שנײַצט הילכיק די נאָז.

בא דאניעלן קלאמערן זיך אײַן די פינגער אין די האָר ביז ווייטעק — ביירוס איז ווידער אין זייערע הענט... נאָר וואָס פאר א שײַכעס האָט עס צו אוראָמען?

מאלקע טראָגט אוועק דאָס אײַנגעשלאָפענע קינד אין בעט ארײַן. זי וויל אויך צונעמען פונדאנען דאניעלן. זי האָט מוירע, ס'זאָל מיט אים כאס־וועשאָלעם ניט טרעפן קיין כאלאָשעס.

— נו, דערצייל וועגן ביירוסן.

אוראָם אָטעמט אָפּ:

— יענע שוועסטער האָב איך ניט געזען. שוין א סאך יאָרן ניט געזען.

יִצחאָק באָיאר הייבט זיך אוף:

— יענע איז אים קיין שוועסטער ניט, און מיר איז זי ניט קיין טאָכטער. איר נאָמען ווערט בא מיר אין שטוב ניט דערמאָנט...

דער הויכווילגעבוירט טוט א שמייכל:

— בלויז דערפאר, ווײַל זי איז אריבער אין פּראוואָסלאוונעם גלויבן? א, בלויז דערפאר?

יִצחאָק באָיאר בײַסט די שפּיץ באָרד און שווײַגט.

— האָב קיין מוירע ניט, אלטער, — דער זשאנדארם שטעלט זיך אוועק קעגן יִצחאָקן, — זי איז אין ערגעץ פון דיר ניט אוועקגעגאנגען. אײַערע קינדער גייען פון אײַך ווײַט ניט אוועק. איר אריבערגיין אין פּראוואָסלאוויע איז אויך ניט מער ווי א יידיש שפּיצל... מיר ווייסן, איר זײַט פייניק אף אלץ. זי איז אריבער, דײַן ביירוס, אין פּראוואָסלאוויע, קעדיי צו האָבן אומעטום ווינרעכט. ס'זאָל איר זײַן גרינגער צו בונטעווען קעגן דער מאכט, פארשפּרייטן די קראמאָלע... זי איז אזא פּראוואָסלאוונע, ווי ער, — ווײַזט ער אף אוראָמען, — איז א פּאטריאָט. שפּיאָנען זײַנען זיי געווען אפן פראָנט, פארקויפטע נעשאָמעס. פאר דרײַסיק זילבערנע מאט־בייעס האָבן זיי פארקויפט דעם יאפּאָנער אונדזער הייליק רוסלאנד... האָב קיין מוירע ניט, אלטער, ניט אין קלויסטער ארײַן גייט דײַן ביירוס, נאָר אף מאניפעסטאציעס. זי אָרגאניזירט מיטינגען, דרוקט פּראָקלאמאציעס. פרײַהײַט וויל זי. וועלכע פרײַ־הײַט? נאָך ווייניק פרײַהײַט האָט איר? איר הערשט שוין, דוכט זיך, איבער גאנץ רוסלאנד... וואָס פעלט אײַך, זשידעס? קום, לאָמיר דורכגיין דאָס גאנצע דאָרף, צען דערפער, הונדערט דערפער, בא וועמען וועסטו טרעפן א שאכטל שאָקאָלאד און צוויי פלעשער ווײַן אפן טיש? בא ווע‌מען, פרעג איך? דו שווײַגסט, אלטער? טאָ־טאָ.

ער דרייט זיך אויס צו אוראָמען:

— און דו, דו ווילסט מיר פארליידן די צײַן? סוקין טי סין. ביסט נאָך צו יונג! אומזיסט אקשנסטו זיך. מיר ווייסן סײַווי אַלץ. מיר ווייסן, אז דו ביסט געווען אפן מיטינג, בייס דײַן שוועסטער האָט געהאלטן די רעדע...

— איך בין דאָרט ניט געווען.

— ביסט דאָרט יאָ געווען. דײַן שוועסטער אליין האָט עס ניט געקאָנט אָפּליי־קענען. דו ביסט דאָרטן געווען, און מיר ווייסן אָף זיכער: דאָס האָסטו דערלאנגט מיטן קאָטעלאָק איבערן קאָפּ אָן עכט רוסישן פאטריאָט... דײַן קאָטעלאָק האָבן מיר, און ער איז דער בעסטער אײדעס. דאָס האָסטו געהארגעט א מענטשן!

— איך?

— פארשטייט זיך, דו.

אציגד באקומט ער, אוראָם, קויכעס. אלע אייוורים דינען אים. דאָס גאנצע בלוט שלאָגט אים אין פּאָנעם ארײַן. איבערן לײַב גייט אזא היץ, אז דער שווייס פון שטערן ווערט מיטאמאָל אויסגעטריקנט.

— איך האָב געהארגעט?

— דו!..

אוראָם קוקט אפן זשאנדארם, ווי אף א בייזוווּנדער. אים דוכט זיך אפילע — דער זשאנדארם האלט זיך ניט אף די פיס, וואקלט זיך פון איין וואנט צו דער צווייטער.

— איך האָב געהארגעט? — פרעגט ער שטיל איבער. אין זײַן קאָל הערט זיך ניט קיין שרעק, ניט קיין פאכעד, ניט קיין אײמע, נאָר גרויסע פארכידעשטקײַט: — איך האָב געהארגעט? צוליב וואָס?.. און צוליב וועמען?

און וואָס מערער דעם זשאנדארמס רייד דערגייען צו זײַן באוווּסטזײַן, אלץ מעשוגעדיקער, ווילדער, לעפּישער ווערן זיי פאר אים:

— איך... האָב... געהארגעט...

און אין אוראָמען האָט געפּלאצט דער פאכעד. ס׳רײַסט זיך פון אים פּלוצעם ארויס א פריילעך געלעכטער. ער האָט נאָך קיינמאָל אזוי ערלעך ריין און געשמאק ניט געלאכט:

— איך האָב געהארגעט?..

דאניעל כאפּט זיך אָן מיטביידע הענט פאר מאלקען, וואָס שטייט לעבן אים.

— שרעק זיך ניט, — זאָגט ער צו איר. — העלף מיר אופשטיין. טאטע, גיב מיר דײַן האנט.

יִצכאָקס רוקן ווערט ווידער אײַנגעבויגן:

— דאניעל, נעם זיך אין די הענט ארײַן. מיר האָבן, מײַן זון, א גרויסן גאָט.

דאניעל ענטפערט ניט. ער איז ניט בלייך, ער איז — ווײַס. די אויגן פארלאָפן מיט הייסן נעפּל. די פינגער ציטערן אפן פּאָטערס אקסל. ער, דאניעל, וואָס איז סאָפּקאָלסאָף צוגעקומען צו דער מאדרייגע פון א רײַפן קינסטלער — יעדער איינצל־נער שטריך, יעדער איינצלנער שמיר מיטן פּענדזל האָט אָן און פאר זיך קיין שום ווערט ניט, פריִער דארף מען האָבן פארן אויג דאָס גאנצע, און ווען דאָס גאנצע איז

דאָ, דעמלט קומען זיי, די דעטאלן, אַליין, — ער, דאניעל, שטייענדיק פארוואָרפן איין האנט ארום פאָטערס האלדז, די צווייטע אָנגעשפּארט אָן מאלקען, האָט מיט־אמאָל דערזען דאָס גאנצע...

מאלקע בעט זיך בא אים:

— דאניעל, קום, דאניעל, האָב ראכמאָנעס.

„דער שטילער זומער" בעט זיך בא אורראָמען:

— הער אוף, מײַן קינד, צו לאכן.

דאניעל ווענדט זיך צו דער מוטער:

— מיש זיך ניט, מאמע, זאָל ער לאכן... לאכט אלע. מאלקע, גיי צום קינד. טאטע, גיב מיר דײַן יענע האנט. אָט אזוי!

פון גרויסער אופרעגונג פארהיקעט ער זיך:

— איר האָט גע־געהערט דאָס גע־געלעכטער? — פרעגט ער באַם זשאנדארם. — איאָ, א געלעכטער פון א מערדער?

— אפאנאסי לוקיטש, — טוט א געשריי דער הויכווילגעבורט, — בא־רויק זיי...

— נו, איצט וועט שוין אײַך דער פריסטאוו ניט קאָנען העלפן, — זאָגט דאניעל ניט מיט זײַן קאָל, — שלאָגט מיך ניט איבער... איך האָב אײַך געהערט עטלעכע שאָ נאָכאנאנד... איך האָב געהערט געדולדיק... איר האָט געהערט דאָס געלעכטער? איאָ, א געלעכטער פון א מערדער? שלאָגט ניט איבער, אײַער הויכווילגעבורט. איך וועל זאָגן עטלעכע ווערטער... וועגן דעם, אז מײַן שוועסטער... יאָ, יאָ, זי, כײַרוס, איז מײַן שוועסטער, אז זי איז ארויסגעטראָטן מיט א רעדע אף א מיטינג, דאָס גלייב איך. איך ווייס, אז מײַן שוועסטער טרעט ארויס אף מיטינגען פון וויל־טיק, פון איבערגעזעטיקטקײַט... פון צופיל פרײַהײַט. איר איז זייער געפעלן גע־ווארן סיביר... איר איז זייער געפעלן געוואָרן צו גיין מיט די קייטן אף די פיס אין די סיבירער פרעסט, איבער די סיבירער שנייען...

דער זשאנדארם בלײַבט די ערשטע רעגעס פון אָט די אָפענע דיבורים שטיין, ווי געפלעפט. ס'קאָן גאָר זייער מעגלעך זײַן, אז צום איניען וועט אויך גוט צוניץ קומען אָט דער ברודער אירער, דער דאָרפישער קינסטלער, — אין אים האָט זיך אָנגעזאמלט אזויפיל סינע, אז ער קאָן זי שוין מער ניט אויסבאהאלטן... טוט ער א ווונק צום פריסטאוו — יענער זאָל מער ניט שטערן, און אליין, מיט אן עמעס צו־פרידענעם שמייכל, נעמט ער זיך עפּעס ארײַנשרײַבן אין זײַן נאָטיץ־ביכעלע — אין דעם זשאנדארמישן סייפער־האזיכרוינעס.

דאניעל ווענדט אף דעם ניט קיין אכט:

— אז מײַן שוועסטער איז ארויסגעטראָטן דאָרטן אף א מיטינג — דאָס גלייב איך. אז איינער א סאָלדאט האָט אפן זעלבן מיטינג דערלאנגט מיטן קאָטעלאָק איי־נעם פון אײַערע פאטריאָטן איבערן קאָפּ — אין דעם גלייב איך אויך... אָבער יע־נעם סאָלדאט האָט איר ניט געכאפּט. דערווײַל איז אָנגעקומען פון „אוטשאסטאָק" דאָס צעטל מיט די נעמען פון די פארהאלטענע סאָלדאטן. שטערט ניט, אײַער הויכ־

ווילגעבורט. איר פאַרשרײַבט דאָך עפּעס אין אײַער ביכעלע... אין די צעטלען האָט איר זיך אָנגעשטויסן אָף דער פאַמיליע „באַיאַר"... מײַן שוועסטערס פאַמיליע איז אויך באַיאַר... די אַכראַנקע האָט גלײַך פעסטגעשטעלט: ס'איז א ברודער מיט א שוועסטער... שרײַט ניט, אײַער הויכוווילגעבורט, אײַער געשריי וועט מיך ניט דער־שרעקן. איר האָט דאָך געהערט, וואָס די אַלטע פּויערטע האָט אײַך געזאָגט: „מיר לעבן סײַווי אין גענעם". הערט מיך אויס ביזן סאָף. דאָ האָט זיך בא דער אַכראַנקע צעשפּילט די פאַנטאַזיע, אזא געווינס — א ברודער מיט א שוועסטער... און איר האָט פאַרטראַכט צו שאַפן א פּראָצעס. איר מוזט דאָך מיט עפּעס פאַרענטפערן, באַרעכטיקן פאַר דער וועלט אײַער אַכזאָריעס. ס'איז דאָך א גאָלדענער מאַטעריאַל פאַר שמאַקאָוון, פאַר מאַרקאָוון, פאַר פּורישקעוויטשן... — דאַניעל קאָן מער ניט ריידן. די לעצטע ווערטער רעדט ער קוים אַרויס. ער שלינגט די לופט. די שוואַרצאַפּלען ווערן בא אים ברייטער, און ער בלײַבט ליגן באַם פּאָטער אָף די הענט.

XIV

ווען דאַניעל קומט צו־זיך, געפינט ער זיך ליגן אין אַלקערל, באַם פענצטער, אָפן באַנקבעטל. ער פילט זיך אַזוי, ווי עמעצער וואָלט אים נאַרוואָס אומראַכמאָ־נעסדיק אָנגעבראָכן די ביינער. אין קאָפּ א טעמפּער ווייטעק. אים דוכט — צוקאָפּנס ליגט אים א שטיין. ער טאַפּט אפילע מיט די פינגער דעם צוקאָפּנס. ניין, א קישן. פאַרוואָס זשע זײַנען די פעדערן אַזעלכע האַרטע?

מאַלקע לייגט אים קאַלטע האַנטעכער צום קאָפּ. די פּראָסטיקע פּאַפּאַראָטן לויכטן פון פענצטער מיט לעוואָנע. ס'שמעקט עפּעס מיט פריש געשיילטער ביטערלעכער קאָרע. פון דעם נאַסן האַנטעך פאַלן הילכיקע טראָפּנס וואַסער אין שיסל אַרײַן.

בא דער זײַט זיצט אַפּאָנעם דער דאָקטער. ווער און נאָך וואָס האָט אים געבראַכט?

אין צווייטן צימער איז ליכטיק — מ'האָט אָנגעצונדן נײַע ליכט.

אין קיך באַלעבאַטעוועט די מומע ליבע. זי איז די ערשטע אהער געקומען. ווי נאָר נעכטן מיטן באַק־לעמעלע האָבן זיך צוריק אָפּן דיוואַן פאַרקליבן, ווי נאָר מ'האָט דעם אַשמעדײַ באַרויקט און פון אַקיוועץ איז באַוווּסט געוואָרן, וואָס אין דער אַלטער קרעטשמע קומט פאָר, האָט די מומע ליבע זיך געלאָזט לויפן צו ייִצ־כאָקן. זי האָט ניט געקאָנט וואַרטן, ביז איווע מיטן מאַן וועלן זיך דאָרט צונויפריידן. ער, אַלעקסאַנדער לאַנדע, האָט געמאָלדן: ניט נאָר ער וועט אַליין ניט גיין, נאָר ער פאַרווערט איווען אויך אהין צו גיין. אויב מ'וועט עפּעס קאָנען טאָן פאַרן קרעטש־מאַר, וועט מען עס טאָן דאָרטן, אין דער היים, דורכן שוואָגער דעם אַדוואָקאַט. ס'איז שוין געווען און איבערגענוג, וואָס זי, איווע, איז געגאַנגען אָן זײַן וויסן צו איר, צו אָט דער כּלירוסן, אין טפיסע אַרײַן... ס'איז פּאַשעט א גליק, וואָס מ'האָט זי צו יענער ניט צוגעלאָזט.

די מומע ליבע האָט ניט פאַרגעסן מיטצונעמען מיט זיך א פּאַלומעסק געפילטע

פיש. נאָך איר איז באַלד געקומען גאווריעל. און שפּעטער א ביסל — איווע מיטן דאָקטער. איווע איז געקומען אַן איבערגעטאָנענע און אַן אויסגעפּוצטע.

אַף דער קיך פּויעט גאווריעל דעם פּריסטאַוו מיט פײַערדיקן בראַנפן.

— נו, גאווראיל, גאַספּאָדין גאווראיל... אַלץ וועט זײַן אין אָרדענונג. סאַרא טאָכטער דו האָסט... דער איידעם איז אויך דאָ? ער האָט גענומען אַן איבעריקן טרונק בראַנפן און האָט ניט געקאָנט קומען? כאַ־כאַ־האַ... ס׳טרעפט. וויאַזוי מ׳האָט זיך עס אַלע דאָ דערשראָקן... כאַ־כאַ־האַ. אָנגעשראָקן דעם סאָלדאַט...

ער טרינקט אויס:

— אַ... שטאַרקע שאַבעסקאָווקע...

די מומע ליבע רוקט אים אונטער אַ שטיק פיש. ער נעמט זיך פאַרבײַסן...

— דאָברע... איך האָב ליב אײַערע פיש, קיין פעפער זשאַלעוועט איר ניט.

ער בייגט זיך אָן צו גאווריעלן:

— און דער מאָלער איז צו אַ היציקער... צו וואָס אַזעלכע רייד? ביכלאַל דאַרף מען שווײַגן. ביפראַט נאָך פאַר נאַטשאַלסטוואָ!.. נו, אויב דו ווילסט שוין יאָ אַמאָל עפּעס זאָגן, איז — אין קישן אַרײַן. און דאָס אויך... איידער דו רעדסט אַרויס אַ וואָרט, קוק זיך פריער טויזנט מאָל אַרום... די זשאַנדאַרמעריע האָט לאַנגע אויערן... כאַ־כאַ־האַ. ווו האָט מען גענומען דעם בושעל? זעט נאָר, זעט, ווי ער שלינגט בולקע מיט בראַנפן... דעם פויגל וועל איך ברענגען מײַן אייניקל אַ מאַטאָנע...

ער טונקט אײַן נאָך אַ שטיקל כאַלע אין בראַנפן און טוט אַ וואָרף דעם פויגל. דער בושעל איז שוין שיכער. ער קלאַפּט מיט די פליגל, זעצט זיך צו, פאַרוואַרפט דעם לאַנגן האַלדז מיטן שנאָבל אַרויף אַפן רוקן, דערנאָך נעמט ער אַרומגיין אין אַ קרײַז, ביז ער גייט — נאָר שפּרינגט אונטער, שטעלט זיך אָפּ, בייגט אונטער איין פוס, בלאָזט זיך אָן... און ס׳דאַכט, ווי ער זאָגט: אַלע בושעלן זײַנען ערגעץ דאָרטן, אין די וואַרעמע קאַנטן, און איך דאַרף דאָ שיכערן מיטן פּריסטאַוו.

— נו, גאַספּאָדין גאווראיל, פאַר אײַער געזונט... דעם פויגל איז גוט. ער טרינקט זיך רויִק און האָט ניט מוירע פאַר נאַטשאַלסטוואָ... כאַ־כאַ־האַ. אָך, האָט איר זיך אַלע דערשראָקן, כאַ־כאַ־האַ.

די אייגעלעך באַם פּריסטאַוו ווערן אינגאַנצן פאַרפאַלן. זיי זײַנען ווי אַראָפּגע־שוועקט געוואָרן מיטן בראַנפן. ער בייגט זיך אָן צו גאווריעלן:

— אַלע גייען אַרום דערשראָקן, אַלע, גאַספּאָדין גאווראיל, אַלע.

דער פּריסטאַוו ציילעמט זיך איבער:

— יעי באָגו, אַלע... אַ צײַט אַזאַ... מיר זײַנען אויך דערשראָקן. פאָרסט אַרײַן אין אַ דאָרף, מ׳קלינגט אין קלויסטער, ווי ס׳געהער צו זײַן. דער גאַלעך איז אַפן אָרט, פּויערים נעמען אַראָפּ די היטלען... און דאָך פאַלט אַף דיר אָן... דער רועך ווייסט וואָס, אַ טרייסלעניש. דו ווייסט, אַז דו ביסט די מאַכט, אַז מ׳האָט פאַר דיר מוירע... און באַ דיר גייען אַרום מוראַשקעס איבער דער פּלייצע. טפו, סאַראַ צײַט!

דער פּריסטאַוו בייגט זיך אײַן נאָך טיפער און רוימט אײַן, ווי אַ סאָד, גאווריעלן אַפן אויער. די גרינגע אָדערלעך קלעטערן דערבײַ איבער דער נאָז:

— די שרעק, גאָספּאָדין גאַווראיִל, גייט פֿון דאָרטן, פֿון אויבן!.. — ער ווײַזט מיטן פֿינגער אַף אַרויף. — פֿון דער הייך... פֿון דאָרטן גייט די שרעק... דאָרטן זײַנען זיי נאָך מערער דערשראָקן... דו ווייסט, גאָספּאָדין גאַווראיִל, וואָס האָט דעם היכּוויל־געבורט געבראַכט אַהער? די שרעק!.. ס'שלאָפֿט זיך קיינעם ניט. אַזאַ שרעק האָט אַלעמען אַרומגעכאַפּט, אַז ס'טרעפֿט ניט אַ צאָן אַף אַ צאָן... איינער האָט מוירע פֿאַרן אַנדערן. טפֿו, נו, נו...

ער כאַפּט אויף מיטן שיקערן מויעך, אַז ער רעדט איבעריקס:

— ב־יי־ן, מער טאָר מען ניט טרינקען... מ'טאָר ניט. ס'איז ניט דערלויבט. נו, נאָך איין ביסעלע... אַ טרויער אַפֿן האַרצן. די נעשאָמע איז בײַ מיר אַ זינדיקע, אַך, ניין, ניין. טי, גאַווראיִל, סאַטאַנאַ, מער טרינק איך ניט.

ער שטופּט אָפּ גאַווריִעלס האַנט מיט דער אָנגעגאָסענער גלאָז בראַנפֿן, כאַפּט דעם בושעל, נעמט אים צו זיך אַף די הענט און הייבט אָן צו זינגען:

Помирать буд-дем,
Пришла смерть,
При-и-шла сме-эрр-рть,
От само-о-ого бо-о-ога,
Не-э хочется уми-и-рать:
Гуля-а-аю нем-но-го-о-о!..[1]

מיט איוועס און דעם דאָקטערס אָנקומען ווערט אין דער אַלטער קרעטשמע רויִקער. דער גזאַר ווערט דערווײַל באָטל. וואָס שפּעטער וועט זײַן, וועט מען זען. גאָט וועט שפּעטער אויך ניט פֿאַרלאָזן... דער דאָקטער, ווי נאָר ער איז געקומען, האָט ער געמאָלדן דעם היכּוויל־געבורט: „דעם פֿאַרוווּנדעטן סאָלדאַט קאָן מען מיט אַזאַ פֿוס פֿון בעט ניט רירן. דער סאָלדאַט האָט היץ. אין דרויסן שטייט אַ שטאַרקע קעלט און סע ווייעט“. און ער לאָזט זיך אין אַלקער אַרײַן, צום צווייטן כוילע — צו דאַניִעלן.

ערשט אַצינד מישט זיך שוין אַרײַן איווע: דער הער אָפֿיצער קאָן דאָך אַף זיכער ניט זאָגן, אַז אָט דער פֿאַרוווּנדעטער סאָלדאַט איז טאַקע דעם פֿאַרברעכן באַגאַנגען? ס'איז דאָך ניט מער ווי אַ כשאַד? מ'קאָן דאָך אַ קראַנקן מענטשן, בלויז אַפֿן סמאַך פֿון כשאַד, אין אַזאַ וועטער ניט נעמען... זי, איווע לאַנדאַ, און איר מאַן, אַלעקסאַנדער נאַטאַנאָוויטש לאַנדאַ, נעמען אוראָם באַיאָרן אַף „פּאָרוקע“. זי גיט דעם אָפֿיצער אָן אונטערשריפֿט...

דאַניִעל הערט ניט, וואָס מ'רעדט צו אים. זײַן בליק איז געווענדט אַהין — צו דער שײַן. דאָרטן אין דעם ליכטיקן צימער, מיט דער פּלייצע צו אים, אין אַ שוואַרץ לאַנג קלייד מיט אַ טיפֿן אויסשניט, שטייט איווע. זי רעדט מיטן זשאַנדאַרם. בײַ יענעם זײַנען די צוויי בלויע שטיקעלעך אײַז קימאַט צעשמאָלצן געוואָרן — זיי

[1] מיר וועלן שטאַרבן,
ס'איז געקומען דער טויט,
ס'איז געקומען דער טויט
פֿון גאָט אַליין,
ס'ווילט זיך ניט שטאַרבן:
הוליע איך אַ ביסל... (רוסיש).

שווימען אַרום אין די לענגלעכע גריבעלעך וואַסער פון איין ברעג צום צווייטן. אויף זײַן האַרטן טונקעלן פּאָנעם — די העפלעכקייט אַליין. ער שמייכלט זייער מילד. ס׳איז צו זען: ער איז מיט איר פולקום מאַסקים.

דאַניעל לאָזט ניט אַראָפּ דאָס אויג פון איוועס שוואַרץ־גלאַנציקן קאָפּ האָר — זיי זײַנען פּאַרדרייט, די האָר, אין אַ גרויסן קובליק, וואָס פאַלט איר אַראָפּ אויף דעם ווײַסן האַלדז־און־נאַקן.

„דאָס איז איווע, טראַכט ער, מײַן קינדהייט, מײַן יוגנט, מײַנע טרוימען?.. דאָס איז יענע איווע?.. דאָס פלעג איך איר, אין די זומערדיקע קאַיאָרן, באַם טײַך זאָגן: אויף מײַן גאַנצע לעבן האָב איך אַ גאַנצע נאַכט מײַן ליבהאַרציקע געזוכט, געזוכט און ניט געפונען... אָט דאָס איז זי, אָט יענע איווע, וואָס פלעגט מיר ענטפערן: איך בין, מײַן האַרציקער פרײַנט, צו דיר אין פעלד אַרויס, איך האָב פאַר דער זון זיך אויפגעהויבן... ליבהאַרציקער מײַנער, דיר איינעם וועל איך אָפּגעבן מײַן גאַנצע ליבע... דיר, דאַניעל... דיר איינעם... אָט דאָס איז זי, אָט יענע איווע? יאָ, דאָס איז זי. זי איז געוואָרן פולער אין די אַקסל, ברייטער אין די היפּטן — זײַן בליק בלאָנקעט איבער איר ווײַסן האַלדז־און־נאַקן. דו ביסט שיין, איווע. דו ביסט נאָך שענער, ווי געווען. כ׳בין איצט אויך גרייט אָפּגעבן פאַר דיר מײַן לעבן... ס׳האָט זיך אָבער צוגעמישט צו דיר עפּעס זײַטיקס, עפּעס זייער פרעמדס“...

— ווי פילן מיר זיך?

דאַניעל דערפילט, ווי עמעצער נעמט אים אָן בײַ דער האַנט. די שײַן פון די פּראַקטיקע פּאַפּאַראַטן און די ליכט, וואָס פאַלט פון צווייטן צימער, מישן זיך דאָ אין אַלקערל אויס. לעבן זײַן באַנקבעטל שטייט עפּעס אַ רויטלעך־באַזילבערטע, אַ ווייכע מילך־שײַן. דער דאָקטער זיצט אין אָט דער שײַן, האַלט זײַן האַנט, טאַפּט אים דעם דויפּעק. און פון אונטער דעם דאָקטערס ברילן־גלעזלעך פינקלען צו אים זייער קינדעריש די אויגן.

— ווי פילן מיר זיך?

אַ האַרציק קאָל באַם דאָקטער. יאָ, אַקיווע, ווען ער האָט גערעדט וועגן דאָקטער, איז געווען גערעכט. באַם דאָקטער איז טאַקע אַ קאָל פון אַ פאַרליבטן.

— איר קאָנט זײַן אַ פרײַנט, דאָקטער, אַ כאַווער... — ער פּרוּווט זיך אונטער־הייבן אויפן עלנבויגן. — זי בייטיקט זיך זייער אין אַן עמעסן פרײַנט.

דער דאָקטער רוקט זיך אָפּ צוזאַמען מיטן בענקל. ער קוקט אויף דאַניעלן מיט גרויס נײַגער: איז עס פּאַשטעס צי טיפּשעס? פרעגט ער בײַ אים:

— וועגן וואָס, אייגנטלעך, און וועגן וועמען רעדט איר?

כאַזערט דאַניעל איבער דאָס זעלבע נאָכאַמאָל, נאָר שוין קלאָרער:

— איר קאָנט זײַן אַ פרײַנט, דאָקטער. זי, איווע, בייטיקט זיך זייער אין אַ פרײַנט.

— איך בין, דוכט זיך, ניט געפאָרן אַהער זעכציק ווערסט צו ריידן מיט אײַך וועגן איוועןן.

זעט ער, דאניעל, דער דאָקטער פאַרשטייט אים ניט. ענטפערט ער אף דעם דאָקטערס פריערדיקער פראַגע:

— ווי איך פיל זיך? א דאנק!

— איך פרעג עס איַיך ניט צוליב העפלעכקייט. איך פרעג עס אלס דאָקטער, איך דאַרף...

דאניעל שלאָגט אים איבער:

— איך דאַרף אויך, דאָקטער. אוי, ווי איך דאַרף, ווי ס'איז מיר נייטיק. — ער רעדט פאַרטראַכטערהייט: — איך וואָלט, דאָקטער, אַנגעהויבן אלץ פון אָנהייב... אלץ אנדערש, אלץ פונקט פאַרקערט... כ'האָב דאָך ביז איצט אלץ געמאָלט מיטן קאָפּ אַראָפּ... אָבער ס'איז שוין צו שפּעט! די נעשאָמע איז מיר שוין פאַרברענט געוואָרן. קיין אַנדער נעשאָמע קאָנט איר דאָך מיר ניט אַרייַנשטעלן, און ווען איר וואָלט אפילע יאָ געקאָנט אַרייַנזעצן מיר א נייַע נעשאָמע... עמעצנס א פרעמדע, א טויטע נעשאָמע, קיין לעבעדיקע נעשאָמעס וואַלגערן זיך ניט... אפילע ווען איר קאָנט מיר אַרייַנזעצן א נייַע נעשאָמע, דאַרף איך זי ניט. איך דאַרף האָבן מייַן אייגענע נע־שאָמע! א נעשאָמע איז ניט קיין ליכטל, וואָס מ'קויפט פאַר א גראָשן אין קלייטל... א נעשאָמע דאַרף ניט נאָר לייַכטן, ווי א ליכטל, א נעשאָמע דאַרף וואַרעמען מענטשן... א נעשאָמע — איז פייַער!.. מייַן נעשאָמע האָט שוין אויסגעברענט, און זי איז אויסגעברענט געוואָרן אפן ווינט.

— איר הערט, ווי דער פריסטאַוו זינגט? — זאָגט פלוצעם דער דאָקטער. — גאַווריעל האָט אים אָנגעשיקערט. דער פריסטאַוו קושט זיך מיטן בושעל. דער בושעל איז אויך שיקער. כ'האָב געהערט, אז מ'קאָן אַנשיקערן א פויגל. נאָר מיר איז קיינמאָל ניט אויסגעקומען צו זען...

דאניעל בלייַבט ליגן מיט צוגעמאַכטע אויגן: „דער דאָקטער וויל מיך אָפּווענדן פון אָט דעם געשפּרעך אויך; ער איז טאַקע ניט געפאַרן אהער צוליב מיר. צו מיר איז ער געקומען ווי א רויפע. און עפשער איז ער טאַקע ניט מער ווי א רויפע?“

— דער פריסטאַוו, — זאָגט דאניעל, — איז בא גאַווריעלן אף כוידעש־געלט. און ווי מיינט איר, דאָקטער, יענעם דאַרף מען אויך געבן?

— פאַרשטייט זיך. און ניט וויַנציק.

— וו זשע נעמט מען? — פרעגט דאניעל בא זיך אליין. — וו זשע נעמט מען?

— וועגן דעם טראַכט ניט, איוווא גאַווריליאָוונא וועט אלץ באַזאָרגן.

דאניעל כאַפּט פלוצעם אָן דעם דאָקטער פאַר דער האַנט:

— איך בעט אייַך זייער, אַנטשולדיקט מיר טויזנט מאָל, גייט איר צו א י ם, און מיר שיקט אהער איוון. זייַט מיר מוכל, נאָר איך בעט אייַך זייער.

— וואָס איז מיט אייַך? — שטוינט דער דאָקטער. — אלץ גייט גוט. אייַער ברודער וועט מען ניט רירן פון אָרט. אין שטאָט וועלן מיר בעמען אַן אַדוואָקאַט. וואָס ערגערט איר זיך אזוי?

— דאָקטער, איך קאָן עס אייַך ניט דערקלערן...

— איך פאָדער עס פון אייַך ניט. איך וויל בלויז, איר זאָלט זיך באַרויקן.

— איך בין רויק... איז טוט מיר די טויווע, שיקט מיר צו איוועו.

— ביטע, בארויקט זיך. איך גיי איר זאָגן...

און ווען דער דאָקטער גייט ארויס, זאָגט דאניעל צו דעם ווייַב, וואָס זיצט די גאנצע צייַט ווי א פארגעסענע, מיטן נאסן האנטעך אין די הענט:

— מאלקע, גיי ברענג מייַן זייגער, דייַן רונג.

— דאניעל, דעם רונג אויך?

— יאָ, מאלקע, דעם רונג אויך, יענעם רונג... דיר איז שווער זיך שיידן?..

— ניין, דאניעל, ניין, בייס אזא צאָרע...

— יאָ, מאלקע, בייס ס׳ליגט דער כאלעף אפן האלדז... נעם בא דער מאמען איר בייַטשעלע פערל, נעם אפילע בא דער מומע ליבע די אוירינגלעך, בא איר נעם! גיי, מאלקע, גיכער, נעם עס אלץ צונויף, וויקל עס אייַן און ברענג מיר אהער.

— איך גיי, דאניעל, איך גיי. וואָס נאָך?

ער טוט א גלעט איר האנט:

— מער גאָרניט, מאלקע.

פון יענער צייַט שוועל שטויסט זיך מאלקע אָן אף איוועו. אין דער יוגנט זייַנען זיי ניט געווען קיין בעשאָמע־כאווערטעס. ס׳האָט איינע פאר דער צווייטער דאָס הארץ ניט אויסגעגאָסן, האגאם ביידע זייַנען זיי געווען באסיעכידעס. אָבער זי, מאלקע, איז געווען איינע בא זכאריען — בא גאווריעלס אופזעער איבער די אָקסן־טרייַבער, און זי, איווע, איז געווען די באסיעכידע בא גאווריעלן. עמעס, איווע האָט עס איר קיינמאָל ניט געגעבן צו פילן. און אפילע אויך דעמלט, ווען זי, איווע, פלעגט שוין אראָפּקומען אהיים פון דער שטאָט, ווו זי האָט געלערנט, פלעגט זי זיך מיט גאָרנישט ניט גרויסן אָדער מיט עפּעס זיך וועלן אויסטיילן און זיך ארויס־שטעלן. מאלקע איז אלץ געווען די זינגערן פון די טרויעריקע ליבע־לידער, איווע — די פריילעכע טענצערן. בא מאלקען האָט זיך קיינמאָל ניט אויסגעשעפּט דער קוואל פון די טרויער־לידער. איווע איז קיינמאָל ניט מיד געוואָרן צו טאנצן. דאָך האָט מאלקע קיינמאָל ניט פארגעסן, אז זי, איווע, איז גאווריעלס טאָכטער. זיי זייַנען ביידע געווען פארליבט אין דאניעלן. נאָר די באסיעכידע מאלקע — פארבאָרגענער־הייט, בעסאָד־סוידעס, קיינער זאָל זיך כאָלילע ניט דערוויסן און זיך ניט אָנשטויסן, זי זאָל ניט ווערן צו שפּאָט און צו געלעכטער. און די באסיעכידע איווע האָט גע־שפּילט איר ליבע מיט דאניעלן אָפן פאר דער גאנצער וועלט. מ׳האָט אפילע גע־רעדט, הייַנט־מאָרגן ברעכט מען טעלער.

באטאָג, ווען די פור מיט אוראָמען איז בא דער קרעטשמע שטיין געבליבן, און ווי נאָר זי, מאלקע, האָט דורכן פענצטער דערזען און דערקענט איוועו, האָט זי זיך אזוי דערשראָקן, אז זי איז שוין באם פענצטער שטיין געבליבן און פון אָרט ניט געקאָנט זיך רירן. זי האָט בלויז פון הינטער דעם פאָרהענגל געקוקט און נאָכגע־שפּירט נאָך איוועס יעדער טראָט און טנוע. זי האָט געזען, ווי איווע איז געשטאנען לעבן דאניעלן אונטער דעם בארנבוים מיט טרערן אין די אויגן, און בא אים, בא דאניעלן, זייַנען געווען אזעלכע אויגן, אז אָט־אָט פאלט ער צו צו אירע פיס.

מאלקע האָט זייער מוירע געהאַט צו טרעפן זיך מיט איוווען אויג־אויף־אויג. און אצינד, ווען זי האָט זיך שוין יאָ מיט איר אפן שוועל אָנגעשטויסן, בלײַבט זי שטיין מעטושטעשע, מיט אראָפּגעלאָזטע אויגן און וויל דורכלאָזן, אָפּטרעטן דעם וועג דער גרויסשטאָטישער, דער אויסגעפּוצטער פאבריקאַנטשע. איווע דערפילט עס, פאַר־רויטלט זיך און נעמט זי ארום:

— ווי איז דיר, מאַלקע, קיין כּאַרפּע ניט?

— ער איז געפערלעך קראַנק... — פירט זי אָפּ איווען אַן אַ זײַט און שעפּטשעט איר אפן אויער. — נאָר איין גאָט ווייסט דעם עמעס. כ'האָב מײַנע קויכעס, מײַן געזונט ניט געשאַנעוועט...

אין איר הייסן אָטעם הערט איווע אַ מין מעכילע־בעטן, אַ פאַרענטפערונג. גלײַך ווי זי, איווע, האָט איר איבערגעלאָזט אַ זייער טײַערן מאשקן, און זי, מאַלקע, ניט געקוקט אויף איר גאַנצער מי און זאָרג, האָט אים שלעכט פאַרהיט.

— איין גאָט ווייסט דעם עמעס, — כאַזערט איבער מאַלקע, — איין גאָט ווייסט...

נאָר לויט איוועס אונטערגעהויבענער ברעם דוכט זיך איר, מאַלקען, — דער איינציקער גרויסער טאָגטעגלעכער איידעס אירער ווערט אָפּגעפרעגט. איווע וויל ניט וויסן פון קיין איידעס. זי מאָנט און פאָדערט בא איר איין טשוווע: פאַרוואָס געפינט זיך דער מאשקן אין אַזאַ קלאָגעדיקן מאַצעוו?

הייבט מאַלקען אָן צו רייצן איוועס אונטערגעהויבענע קרומע ברעם, דער פּאָך מיט די לאַנגע וויִעס, די באַקעטע געטאָקטע האַנט אויף איר אַקסל און דעריקער: די זיס־שמעקנדיקע פאַרפום־רייכעס. ס'שרײַט פון איר פּלוצעם ארויס:

— מ'ווייסט נאָך ניט, צי איר וואָלט פאַר אים געטאָן מערער, ווי איך. איך האָב אָפּגעגעבן דאָס גאַנצע לעבן... איר מעגט מיר גלייבן, אַז ס'איז זייער שווער, זייער שווער צו פירן אַזאַ לעבן.

— מאַלקע, פאַרוואָס אירצעסטו מיך? און צוליב וואָס זאָגסטו עס מיר?

— צוליב וואָס? — איוועס ווײַס לײַב פון דעם טיפן אויסשניט ארויס טוט איר אַ ברי אין די אויגן. — איר האַלט זיך פאַר אַן אומגליקלעכער... איר לעבט אָבער אין ראַסקאָש, דער קאָפּ טריקנט אײַך ניט... אײַער קינד לעבט אין פרייד... און איך?

אין די ווינקלען פון אירע פאַרשמאָלטע אויגן לויפן אָן טרערן. זיי קומען פון טיפן האַרצן, ניט קיין געבעטענע:

— און איך?.. דאַניעל טראַכט נאָך איצט אויך מער וועגן דיר. ער וויל דיך באַ־זאָרגן מיט אַן עמעסן פרײַנט. מיר איז באַשערט צו לעבן אַזוי... אָן ליבע, אין נויט, מײַן קינד דאַרף...

מאַלקע באַפרײַט זיך פון איוועס הענט און וויל אוועקגיין. איווע פאַרשטעלט איר דעם וועג:

— ניין, אויב אַזוי, טאָ הער. דו, מאַלקע, ביסט אַ גליקלעכער מענטש און אַ גליקלעכע פרוי...

— איך אַ גליקלעכע פרוי?

— יאָ, אַ גליקלעכע. דו לעבסט, זאָגסטו, אָן ליבע? ס'איז אַ ליגן. דו האָסט דאָך

ליב דאניִעלן, דו וואָלסט זיך געקאָנט שיידן מיט דאניִעלן? זעסט, נאָר פון מײַנע רייד אליין האָסטו זיך געביטן אין פּאָנעם. ס'איז דיר געוואָרן שרעקלעך נאָר פון מײַנע רייד אליין... דו וואָלסט מיר אָפּגעגעבן דאניִעלן? איך מיין, אז ניין. דו שטעלסט זיך פאר דײַן לעבן אָן דאניִעלן? איז וועמען זשע גיסטו אָפּ דײַן לעבן? דאָס איז דאָך, מאַלקע, דײַן לעבן. און ס'איז בא דיר א גרויס און שיין לעבן... און איך, מאַלקע? וועמען גיב איך אָפּ מײַן לעבן? מ'קאָן דען פארגלײַכן דאניִעלס ניט־ליבע צו אלעקסאנדערס יאָ־ליבע?

איווע טוט מיטאמאָל א ציטער מיטן גאנצן קערפּער.

— מיר זײַנען פרויען. דו פארשטייסט מיך, מאַלקע. מיך האָט מען פריִער דער־בידעריקט, צעטראָטן, אויסגעבאָדן אין בלאָטע... און דערנאָך מיך אײַנגעוויקלט אין זײַד.

איווע פילט, מער דארף זי ניט ריידן — זאָל זיך מאַלקע קלאָגן. מאַלקע געהער דאָך צו די, וואָס טראָגן זיך ארום מיט זייער שווער לעבן מיט עפּעס א באזונדער מין האנאָע. דאָס איז דאָך דאָס איינציקע, וואָס זיי פארמאָגן: זיי קאָנען לײַדן... זיי האָבן האנאָע פון דעם, וואָס זיי קאָנען זיך קלאָגן פאר דער וועלט. זיי האָבן ליב צו קראצן די ווונדן אף דער זון. נאָר איווע קאָן זיך שוין ניט אָפּשטעלן:

— אויב דו געדענקסט אזוי גוט, אויב בא דיר, מאַלקע, איז אלץ אזוי פארעכנט, האָסטו אים דײַן לעבן ניט אָפּגעגעבן... דאָס וואָרט „געבן" פּאסט גאָר אפילע ניט אהער. דאָס גיט מען ניט. דאָס איז ווי אָטעם, ווי לופט... אָן דעם בלײַבט קיין לעבן ניט. און אויב נאָר מע גיט, גייט מען ארום א גאנץ לעבן מיט א שטריק אפן האלדז... דו שטעלסט מיר ארויס דײַן האלדז מיט דעם שטריק? דו בארימסט זיך מיט דײַן גוטסקײַט? דו האָסט זיך מאפקער געווען, דו האָסט זיך ניט געשאנעוועט?

אין מאַלקען קאָכן אוף אלע בלוטן:

— וואָס זשע, ס'איז א ליגן? ווער זשע דען האָט אים אָפּגעגעבן דאָס לעבן? ווער, פרעג איך דיך? ווער וואָלט געוואָלט האָבן א מאן און זיצן טאָג ווי נאכט אף דער נאָדל?.. אף דער נאָדל, א קראנקע, א צעבראָכענע, מיט א קינד... די לעצטע דרײַ יאָר טוט ער שוין גאָרניט. ער מאָלט ביימעלעך און גרעזעלעך.

איווע כאפּט זי אָן פאר בײדע הענט:

— דו האָסט עס אים אויסגעוואָרפן? דו האָסט געהאַט הארץ?

— איך האָב אים אויסגעוואָרפן? זאָל מיך גאָט שטראָפן, אויב איך האָב אים אמאָל געזאָגט א קרום וואָרט. אָבער ווי קאָנסטו מיר זאָגן, — רײַסט זי ארויס אירע הענט פון איוועס הענט, — אז איך האָב ניט אָפּגעגעבן דאניִעלן מײַן גאנץ לעבן? ווער דען, פרעג איך דיך, האָט אים אָפּגעגעבן דאָס לעבן? עפּשער דו?

— עפּשער... — זאָגט איווע שטיל און פארבײַסט א ליפּ. — עפּשער...

פאר מאַלקען איז איוועס „עפּשער" אזוי ווילד, אזוי פרעך, אז זי געפינט אפילע ניט קיין ווערטער אף צו ענטפערן. פון איוועס אלע רייד דערפילט זי מיטאמאָל אזא וויײטעק, ווי יענע וואָלט איר ארײַנגעשטאָכן די לאנגע גלאנציק־רויטע נעגל אין הארצן ארײַן.

XV

איווע שפּאַנט אַריבער די שוועל, זי הערט, ווי מאַלקע גייט אַוועק גיך־גיך און די הילצערנע שטעקשיך אַף אירע פּיס קלאַפּן אַן דיל. אין דעם טונקעלן אַלקערל שמעקט מיט פריש־געוואַשן וועש, מיט פוילנדיקע עפּל און מיט אייל־פאַרבן. באַם פענצטער, ווי ס׳וואָלט אַנגעווייעט אַ בערגל שניי, ווייסט זיך אַ גרויסער צעשויבער־טער קאָפּ — דאַניעל ליגט אַפּן באַנקבעטל. אַציגד וועט זי, איווע, אים ענטפערן אַף זיין איינציקן בריוו, אַף יענעם בריוו, וואָס ער האָט איר צוגעשיקט אין אַ האַלב יאָר אַרום נאָך דער כאַסענע. זי לאָזט זיך אַראָפּ לעבן אים אַף דער ערד. ס׳איז איר אַלציינס — זאָל מען אַריינגיין, זאָל מען לויפן אַף איר בייזוונדער, זאָל קומען מאַלקע און זי אַרויסשלעפּן פונדאַנען פאַר די האָר. זי, איווע, מוז אים באַלד אַלץ זאָגן, דאַניעלן, זי מוז אים אַלץ דערציילן. אָבער די צונג איז איר צוגעקלעפּט גע־וואָרן צום גומען.

זי זיצט לעבן אים אַ פאַרשטיינערטע. ערשט ווען דאַניעל לייגט אַרויף זיין האַנט אַף איר קאָפּ און נעמט, ווי אַמאָל, איבערקלייבן מיט די פינגער אירע האָר, ציטערן אויף אירע וויִעס, און ווי מיט די אויגן הערט זי זיך שוין צו צו יעדן ריר פון זיינע פינגער, — אָט וועט ער איר באַלד, ווי אַמאָל, זאָגן: „איווע, דו ווערסט זיין די פריי־דיקע ליד פון מיין לעבן“... נאָר ער שוויַיגט, דאַניעל.

מיטאַמאָל ווייזט זיך איר אויס, אַז ניט ער גלעט זי, דאַניעל, נאָר, ווי אַ בלינ־דער, פירט ער מיט די זיך טרייסלענדיקע פינגער איבער איר קאָפּ האָר, איבערן שטערן, איבער אירע אויגן־לעפלעך. ער זוכט, ווי אַ בלינדער, סימאָנים, פאַר אים אַליין באַוווסטע, קעדיי זי צו דערקענען, קעדיי זיך איבערצייגן, אַז דאָס איז טאַקע זי, איווע... און זיין האַנט בלייבט ליגן אומבאַוועגלעך. ס׳כאַפּט זי אַרום אַ גרויל. איר דוכט, אַז זיינע פינגער אַף איר נאַקן הייבן אָן קיל ווערן איינער נאָכן צווייטן. זי הייבט אונטער דעם קאָפּ.

— ס׳איז דיר שווער מיין האַנט? — פרעגט ער זי.

— ניין, דאַניעל, דיין שוויַיגן...

ער ענטפערט ניט אַף דעם אַפילע מיט קיין ריר פון אַ פינגער. ער קוקט אַלץ אַהין אין ליכטיקן צימער אַריין. דאָרטן, דורך דער אָפענער טיר, זעט ער: אַף אַ טאַבורעטקע, באַ אוראָמען צוקאָפּנס, זיצט דער פאָטער, דער רוקן איז באַ אים ווי־דער איינגעבויגן, דער קאָפּ ווידער צום אַקסל פאַרנייגט, דער פּאַרוואַקסענער האָרי־קער אויער אָנגעשטעלט. דער טאַטע טוט זיך אַלעמאָל אַ בייג אַף אַ זייט, ווי ער וואָלט געזעסן ניט אַפּן בענקל, ניט אין שטוב, נאָר אינמיטן טייך אַף אַ שיפל און אָן וועסלעס. און דאָס שיפל זעצט זיך וואָס ווייטער אַלץ טיפער אין וואַסער, און אַלעמאָל טוט זיך עס אַ געפערלעכן קער פון אָן אָנגעיאָגטער שווערער כוואַליע.

אַנטקעגן פאָטער, אַף דער צאַרגע פון בעט, באַ אוראָמען צופוסנס, זיצט די מו־טער. די האַנט הענגט איר אַראָפּ, די אויגן פאַרמאַכט, די ליפּן פאַרפרעסט — ס׳זאָל

זיך כאָלילע ניט אַרויסרײַסן קיין געשריי. מײַן מאַמע, טראַכט דאַניִעל, „דער שטי־לער זומער"...

— דאַניִעל, — דריקט אים איווע די האַנט, — דאַניִעל, שווײַג ניט!.. איך האָב אוואַדע געוואָלט זײַן די פּריידיקע ליד פון דײַן לעבן... שווײַג ניט, דאַניִעל, דײַן שווײַגן איז זייער שרעקלעך. דו האָסט דאָך געשיקט נאָך מיר.

ער זעצט זיך מיטאַמאָל אויף און לאָזט אַראָפּ די פיס פונעם באַנקבעטל:

— יאָ, איווע, כ'וועל דיר באַלד זאָגן... זי איז גערעכט, מאַלקע.

זי טוליעט צו דעם קאָפּ צו זײַנע קני:

— דו האָסט געהערט?

— יאָ, זי איז גערעכט, מאַלקע... זי איז געזעסן אָף דער נאָדל, און איך האָב געמאָלט ביימעלעך, גרעזעלעך... כ'בין דען אַ מאָלער? אַ וויסטער שמירער...

ער דרייט מיטן קאָפּ — ס'פּעלט אים לופט:

— ס'גייט דאָ ניט אין לײַטישקײַט, אין מענטשלעכקײַט, אין דאַנקבאַרקײַט... שלאָג מיך ניט איבער.

— דאַניִעל, — ציט זי צו אים די הענט, — מ'דאַרף ניט. איך פאַרשטיי דיך...

— ניין, איווע, דו פאַרשטייסט מיך ניט. איך קלאָג זיך ניט, איך באַוויין ניט מײַן גורל. זאָל זײַן, אַז מײַן לעבן איז פאַרשאָלטן געוואָרן, אָבער דאָס איז ניט קיין פאַרענטפערונג... ווו איז דאָס בילד מײַנס, ווו דער טאַטע זיצט אָפן שיפל איבער מיטן צעברויזטן טײַך, אָן וועסלעס... אויב איך האָב ניט געקאָנט שאַפן אַזאַ בילד, האָב איך באַדאַרפט נעמען די האַק, אַוועקגיין אין די וועלדער האַקן ביימער, טרײַבן פּליטן און געבן אַ ווײַב און קינד ברויט...

— וועסט עס נאָך שאַפן, דאַניִעל...

— איווע, מאַך מיך ניט בלינד. איך זע, און דו זעסט — מער וועל איך שוין גאָרנישט ניט שאַפן. און דאָס, וואָס איך האָב געמאָלט, האָט קיין ווערט ניט. די נעשאָמע איז בא מיר פאַרברענט געוואָרן אָף שטרוי. פון מײַן נעשאָמע גייט שוין ניט קיין פײַער, נאָר אַ טשאַד... מײַן איינציקע האָפענונג בלײַבט — מײַן זון. עפּשער וועט ער זײַן מאַזלדיקער פון מיר, עפּשער וועט ער עפּעס אויפטאָן.

— דאַניִעל, — זאָגט זי דערשראָקן, — עמעצער קוקט אָף אונדז.

— ווער? ווו?

— אָן־אָ, צוויי גליִענדיקע קוילן, ניט קיין אויגן...

— מאַלקע, — פּרוּווט זיך דאַניִעל אופשטעלן אָף די פיס, — דאָס ביסטו?

— איך, דאַניִעל.

— וואָס זשע שטייסטו דאָרטן?

— כ'האָב געבראַכט דעם רונג... דער מאַמעס בײַטשל פּערל, דער מומע ליבעס אוירינגלעך.

— נעם און גיב עס אָפּ איווען.

איווע הייבט זיך אוף פון דער ערד:

— אָף וואָס דאַרף איך עס? איך פאַרשטיי ניט, דאַניִעל!

— וועסט עס אָפּגעבן אים, דעם זשאַנדאַרם, זאָל ער אוועקפאָרן...
— דאַניעל, באַ דער מומע ליבע נעמסטו אַראָפּ די אויערינגלעך, און באַ מיר...
— ניין, איווע, ניין... דיין מאַנס גאָלד דאַרף דאָ קיינער ניט.
עס קומט אַריין אַקיווע, און זי, איווע, טוליעט זיך מיטאַמאָל צו צו זיין אַקסל:
— הײַנט אַפּדערנאַכט האָט מיך אָבער אויך געטראָפן אַ גרויס גליק... אַקיווע, דו האָסט דאָך עס אַלץ געוווּסט.
— וואָס געוווּסט?
אַקיוועס ענטפער, און נאָך מער דער בליק זיינער פון אונטער די צונויפגעצויגענע ברעמען — אַ בליק פון איינעם, וואָס וואַקלט זיך און קאָן נאָך אַלץ צו קיין באַשלוס ניט קומען, — אָט־אָ דער בליק פון נאָך אַלץ וועגן און מעסטן, רופט אין איר אַרויס אַ בייזן פּאַרדראָס און אַ צאָרן. זי צווייפלט ניט: אַקיווע ווייסט גוט, וואָס הײַנט אָפּדערנאַכט איז דאָרטן, באַ איר טאַטנס טיש, פאָרגעקומען. און נאָך מער, זי איז אַפילע זיכער, אַז פאַר אים, פאַר אַקיוועזן, איז שוין פון לאַנג אָן אַנטפּלעקט געוועזן דער סאָד: אַנדערש איז ניט צו דערקלערן זיין האַלטן זיך און זיין אויפירן זיך דאָרטן. צום אָנהייב איז ער מעוווּלוול געוואָרן. באַלד אָבער זיך אין די הענט גענומען, בלויז אַף די אויסגעקרימט געוואָרענע ליפּן האָט זיך באַוויזן אַ סאַרקאַסטישער שמייכל... וואָלט ער, אַקיווע, טאַקע גאָרנישט ניט פאַרשטאַנען, וואָלט ער געמוזט ניט ווילנדיק אַ פרעג טאָן: וואָס קומט דאָ אַזעלכעס פאָר? און אַפילע אויך איצט, ווען זי, איווע, האָט אים שוין אַזוי קלאָר געזאָגט, מאַכט ער ווידער דעם אָנשטעל, אַז ער פאַרשטייט ניט, וועגן וואָס און פון וואָס זי רעדט צו אים...
זי גייט אָפּ פון אַקיוועזן. דאַניעל ליגט צוריק אויסגעצויגן אָפן באַנקבעטל, דאָס פּאָנעם צו דעם אָנגעפּרוירן־לעוואָנעדיקן פענצטער אויסגעדרייט. מאַלקע וויל איר איבערגעבן דאָס ביסל צירונג. איווען שניידן אין די אויגן דער מומע ליבעס קלײנינקע אויערינגלעך. האָט איר דאַניעל טאַקע געזאָגט: איווע, דיין מאַנס געלט דאַרף דאָ קיינער ניט?.. אַ טרויער הייבט איר אָן אונטערגיין אונטערן האַרצן — אויך אַף איר קוקט מען דאָ, ווי אַף אַלעקסאַנדער לאַנדעס אַ זאַך... זי איז פאַר זיי ניט יענע איווע, נאָר עפּעס אַ טייל פון איר מאַנס גיטער. און זי דערפילט מיט ווי און צאַר די מעכיצע, וואָס שטייט צווישן איר און זיי. אַף אַזוינס האָט זי זיך ניט געריכט. עמעס, ווי נאָר די פור איז אין פעלד אַרויס, האָט זי אַרומגעכאַפּט אַ שווער געפיל, וואָס האָט זי שוין דעם גאַנצן וועג ניט אָפּגעלאָזט: קיין פרייד וועט זי דאָרט ניט האָבן, זי פאָרט אַף קיוועער־אָוועס פון איר ליבע. זי פאָרט אַף טאָמיד זיך געזעגענען מיט אירע שיינע קינדער־ און יוגנט־יאָרן. זי וואָלט אָבער ניט געגלייבט, אַז יענע שיר־האַשירים־יאָרן זיינען מיט דערנער און מיט בריִענדיקע וואָלד־גראָזן אַזוי פאַרוואַקסן געוואָרן.
זי האָט געפונען קויעך, ניט געקוקט אַף דעם אַלעם, וואָס דאָרטן, באַ איר טאַטנס טיש, איז פאָרגעקומען, אַף גיין זיך איבערטאָן. זי האָט געוואָלט קומען צו דאַניעלן אַ יאָמטעוודיקע, געבן אים צו וויסן, אַז זי קוקט ניט אַף אים ווי אַף אַ געפערלעך־קראַנקן, אַז זי גלייבט מיטן גאַנצן האַרצן אין זיין געזונט ווערן. האָט

זי אין דעם אויך אַ ביטערן טאָעס געהאַט! איר גוטע קאַוואַנע איז אופגענומען געוואָרן צום שלעכטן. ניט נאָר מאַלקע — אויך ער, דאַניעל, האָט געקוקט אַף דעם קלייד מיט עפּעס אַ מין סינע...

און דאָך, כאָטש דאָס הארץ נאָגט און פּלאָגט איר, כאָטש זי איז אָפּגעשטויסן פון די געגאַרטע און געזוכטע און איז געבליבן שטיין, ווי אין אַ גרויסער פינצטערניש, יענץ פּײַערל, באַ וועלכן זי האָט געלעבט, איז פאַר איר מיטאַמאָל אויסגעלאָשן געוואָרן... — דאָך פילט זי אין דער נעשאָמע עפּעס אַ מין פרייד. די דורכגעמאַכטע זעכציק וועָרסט מיט דער אַקס איבער דעם טיף־הארבסטיקן וואַלד־וועג האָבן אופגעטרייסלט און צעטרייסלט איר דרימל־ און כאַלעם־צושטאַנד, אין וועלכן זי האָט זיך די לעצטע יאָרן געפונען.

— נו, — זאָגט זי צו אַקיווען, — זאָל זײַן אַזוי... נאָר דער סאָד איז שוין קיין סאָד ניט... זאָל זײַן אַזוי... איך בין דאָ געוואָרן אַ פרעמדע... כ׳בין אַפּאַנעם אומעטום מיכוץ־לאַמאַכנע... זאָל זײַן אַזוי. — און זי שטרעקט אויס די האַנט צו מאַלקען. — גיב מיר דאָס קניפּל צירונג.

און דאָ טוט דאַניעל מיט זײַער אַ צעבראָכן קאָל אַ פרעג:

— וואָס ווייסט איר פון כיירוסן?

ס׳איז קלאָר. די פראַגע איז געשטעלט געוואָרן פאַר די, וואָס זײַנען געקומען צו פאָרן פון דער שטאָט. איווע הייבט אוף אַף אַקיוועןן אַ פאָר דערשראָקענע אויגן.

— איווע, — פּרוווט זיך דאַניעל אופזעצן, — שאַנעווע מיך ניט... דערצייל מיר אַלצדינג. כיירוס איז שוין ווידער אין זײַערע הענט? וואָס שווײַגסטו? אַקיווע־פרײַנט, דערצייל מיר, דו ווייסט דאָך...

— כ׳וואָלט דען עפּעס פון דיר באַהאַלטן? די לעצטע פאָר כאַדאָשים בין איך איבער די שטעטלעך מיט רעגאַלעסקעס טרופּע אַרומגעפאָרן...

דאַניעל זעצט זיך מיטאַמאָל אוף:

— ביסט אַרומגעפאָרן איבער די שטעטלעך?

אַקיווע דערפילט — ער איז דאָ אַרײַנגעפאַלן. און מוירע האָבנדיק, אַז דאַניעל זאָל זיך כאָלילע ניט נעמען צו עפּעס דערגראָבן, נעמט ער אַפּגיך זאַרגלאָז דערציילן אַף זײַן שטייגער און בוסעך:

— יאָ, איך בין אַרומגעפאָרן מיט רעגאַלעסקעס טרופּע. אין איינעם אַ שאַבעס־נאַכטס, אין דער פאָזשאַרנע, צווישן די פּעסלעך וואַסער, גייט אַ טעאַטער־שטיק „צווי ווײַבער כאַלעשן נאָך איין מאַן“. די פאָזשאַרנע איז געפּאַקט. און דאָ, בייס בראָניע גרין איז אַף פיר צונויפגערוקטע טישן געגאַנגען דעם ציגײַנערישן טאַנץ און דאָס פאַרביקע קליידל האָט זיך פון איר אָפּגעשיידט אַף אַ האַלבן מײַל, אין דעם מאָמענט האָט זיך אַרײַנגעריסן דער שטעטלדיקער מוירע־הוירע און דערזען, ווי די „כצופע“ וואַרפט אינדערלופטן די נאַקעטע פיס, זעצט אין די טאַצן און טרייסלט ווילד מיט די הוילע אַקסל, האָט ער גענומען שרײַען ניט מיט זײַן קאָל: „גע־ע־וואַלד, יידן, מיר ברענען!..“ דער דערשורנע פאָזשאַרניק, וואָס איז געשטאַנען אין זײַן פולער אַמוניציע הינטער די „קוליסן“ און געשלונגען דעם גאַווער פון בראָניעס

טאַנץ, ווי נאָר ער האָט דערהערט „מיר ברענען“, האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן אויף דער קאַלאַנטשאַ און געגומען זעצן אין אַלע גלעקער... דו שטעלסט זיך עס פאָר?

דאַניִעל שפּאַרט זיך אָן אויף בײדע הענט אָן דעם ראַנד פון דער קאַנאַפּע:

— כ'שטעל מיך עס זייער גוט פאָר. טרויעריק, אַקיווע־פּריִנט, טרויעריק און שאַפּלדיק איז אונדזער לעבן, אַקיווע־כאַווער, טרויעריק איז אונדזער לעבן אַרום און אַרום, — ער גייט צו צו אַקיוועון און קוקט אים אין פּאָנעם אַרייַן מיט אַ הייסן מאָנענדיקן בליק. — און אויף מאָרגן איז דאָרט געווען אַ פּאָגראָם?

— גאָט זאָל אָפּהיטן, — שרייַט קימאַט אויס אַקיווע, — וואָס פאַלט דיר אייַן?

פון אַקיוועס דערשראָקענעם קול ווערט דאַניִעל נאָך מער אייַנגעבויגן. ער טוט זיך אַ וויג און, ווי אָן אָנשפּאַר אויף ניט אומצופאַלן, פאַרוקט ער די פינגער אין די האָר. נאָך אַ רעגע שווייַגן פרעגט ער:

— און דו, איווע, ווייסט טאַקע גאַרניט פון כיירוסן?

— דאַניִעל, דאָס בין איך...

— דו, מאַלקע... און ווו איז איווע?

— זי האָט אוועקגעטראָגן די מאַטאַנע... דאַניִעל, — הייבט זי זיך אָן באַ אים שטיל צו בעטן, — לייג זיך צו, דאַניִעל.

— ניין, כ'וויל ניט ליגן. וואָס האַלט איר מיך אין איין באַלייגן? קיין איין אייזוער טוט מיר ניט ווי. מ'האָט מיר געבראַכט צו פירן אַ דאָקטער... מאַלקע, ווער איז דאָרט נאָך געקומען?

— מייַן טאַטע איז געקומען.

— בייך, אַכוץ אים, איז נאָך עמעצער געקומען. ווער וויינט עס?

— אַ, יאָ... די אַלטע האָרפינע מיט מאַריַען זייַנען געקומען. זיי האָבן געבראַכט דאָס קראַנקע קינד צום דאָקטער.

— איז וואָס זשע שטייסטו דאָ? גיי, מאַלקע־קרוין, גיי אַהין. עפּשער דאַרפן זיי דייַן הילף?

און מאַלקע שטיל, אָן אַ וואָרט, שלייַכט זיך, ווי אַ שאָטן, אַרויס. דאַניִעל גייט צו און שפּאַרט זיך אָן אָן דעם ווענטל פון דעם בעט, וווּ ס'שלאָפט איבעם אָנטאָן דאָס קינד. ער שטייט לאַנג און כאַזערט איבער איינע און די זעלבע ווערטער:

— זון מייַנער, מייַן לעצטע האָפענונג, וואָס דערוואַרט דיך אין לעבן?

דערנאָך זעצט ער זיך צו אויפן בעט, בייגט זיך אָן און קושט מיט ציטער דעם זונס טונקל־ברוינע קרויזן, דעם שטערן, די אויגן, דאָס בעזל, די ליפּעלעך. דאָס קינד טוט זיך אַ דריי, טוט פון שלאָף עפּעס אַ מורמל און פאַרוואַרפט די הענטלעך אַרום פאַרטערס האַלדז. דאַניִעל בלייַבט שטיל אין דעם זונס אָרעמס. ער וויל אים ניט אויפוועקן. און ווען ער איבערצייַגט זיך, אַז דאָס קינד שלאָפט, באַפרייַט ער זיך פון זייַנע הענט. ער כאַזערט ווידער:

— זון מייַנער, מייַן איינציקע האָפענונג...

ער קושט דאָס באַקעטע קניִעלע, בײדע הענטלעך און יעדעס פינגערל באַזונדער.

— אקיווע־פרײַנט, גיב מיר א האנט... פיר מיך צו צו דער קאנאפּע... נײן, נײן, כ'וויל ניט ליגן. איך וויל זיצן. אקיווע־כאַווער, זאָלסט שמוליקלען אַמאָל זאָגן...

— וואָס, דאניעל?

— אַז מײַן גאנצן גלויבן, מײַן גאנצע האָפענונג האָב איך איבערגעלאָזט בא אים. לאָמיר שווײַגן, לאָמיר שווײַגן, אקיווע־כאַווער... איך ווייס סײַווי אַלצדינג. וואָס קאָנסטו מיר זאָגן? איך אַף דײַן אָרט וואָלט אויך גאָרנישט ניט געזאָגט... דאָס מענטשלעכע לאָשן איז צו דאַלעסדיק... וואָס פאַר א וואָרט קאָן דען פאַרלעשן דעם געגעם, וואָס ברענט אין הארצן? לאָמיר שווײַגן, אקיווע־פרײַנט, לאָמיר שווײַגן... א שטיין פון דער וואנט קאָן דאָך אָנהייבן שרײַען... נאָר איך קאָן שוין ניט שרײַען... האמין האסעלא האזע נויצי מאָים?..[1] לאָמיר שווײַגן, אקיווע־פרײַנט... ווײ איז צו אונדזער ריידן און ווײ איז צו אונדזער שווײַגן!..

ער אָטעמט שווער, אָפּגעהאקט, מיט א כריפּ, שלינגט אַלעמאָל אַראָפּ א קנויל, וואָס שטעלט זיך אים אין האַלדז. ער נעמט אָן אקיוועס האנט:

— לאָמיר שווײַגן!..

דאניעלס האנט איז דאַרער, טריקענער און קנאָכיקער געוואָרן. אקיווען דוכט, ס'איז ניט קיין האנט, נאָר א בינטל געפרוירענע ביינדלעך.

— אקיווע־פרײַנט, ס'שיט א שניי?

— יאָ, דאניעל, ס'שטעלט זיך דער ווינטער.

— אקיווע, א געדיכטער, א שטילער שניי?

אקיווע רײַבט דאניעלס האנט. ער וויל אים דערוואַרעמען די קאַלטע פינגער. אפּאָנעם, אַז דער קויעך־האַשמיִע איז בא דאניעלן אויך שטאַרק אָפּגעשוואַכט געוואָרן: צי דען טאַקע הערט ער ניט, ווי דער ווינט רוישט אין דרויסן?

— אקיווע־פרײַנט, איך האָב ליב דעם ערשטן שניי. כ'האָב אָבער זייער ווינציק געמאָלט דעם ווינטער... כ'האָב ליב די וועסנע. וויפל שיינקייט און קראַפט!.. אקיווע־כאַווער, און יענע דרײַ זוניקע טעג, יענע דרײַ געציילטע וועסנע־טעג, ווער מען מיר שוין טאַקע קיינמאָל ניט געבן? נו, גוט, גוט, לאָמיר שווײַגן... איך בין שוין צעשפּאָלטן, צעקרישלט, אָן א טקומע... דאָס לעצטע ביסל לעבן דערצאַפּלט אין מיר... איך פיל עס, און דו זעסט עס אויך... איך בין רויִק. כ'וואָלט נאָר באַדאַרפט עפּעס... כ'וואָלט נאָר באַדאַרפט עפּעס פרעגן בא אוראָמען... דער טויט שרעקט מיך ניט. אַף מײַן וואָרט, ער שרעקט מיך ניט... איך וויל אָבער ניט שטאַרבן קיין באַלכויוו... אויב כ'וועל ניט צאָלן דעם כויוו, איז מײַן גאַנץ לעבן געווען נאַריש... א באַטלאָניש לעבן... איך וויל ניט שטאַרבן קיין באַלכויוו. שרעקלעך איז ניט דער טויט, שרעקלעך איז אוועקגיין פון דער וועלט מיט ליידיקע הענט...

אקיווע שלאָגט אים מער ניט איבער. ער זעט: דאניעלן איז ניט אָפּצושטעלן און ניט צו פאַריידן. ער רעדט, דאניעל, ניט אַזוי צו אים, ווי צו זיך אַליין.

---

[1] המן הסלע הזה נוציא מים? — צי קאָן מען פון דעם דאָזיקן פעלדז אַרויסציִען וואַסער?

— אקיווע־פריַינט, כ׳דארף דריַ זוניקע וועסנע־טעג... איך וועל נעמען א גרויסן שטיק לײַוונט, איך וועל ארויס אין פעלד און מאָלן א צעכוואליעטן ברייטן טײַך. די כוואליעס וועלן זיַין טונקל, טונקל־בלויע, קימאט שווארצע... יאָ, די כוואליעס דארפן זיַין קימאט שווארצע, נאָר מיט ווײַסע באזילבערטע רוקנס... קיין ברעג זעט מען ניט, נאָר א קרוין פון א ווערבע, א גרינע קרוין קריכט פון וואסער ארויס... דער הימל איז א ריינער, זייער א בלויער, אין ווײַסער צעקעמטער וואָלקן שווימט ארום... אלץ איז פארגאָסן מיט זון. די לופט איז א דורכזיכטיקע... פון דער ערד שלאָגט א ווײַסע פארע... און אף די צעכוואליעטע שווארצע וואסערן טראָגט זיך א שיפל... דער טאטע זיצט אין דעם... אָן וועסלעס... דעם רוקן אײַנגעבויגן, דעם קאָפּ צום אקסל פארנייגט... אָט־אָט קערט זיך איבער דאָס שיפל... ס׳האלט זיך אף ניסים...

ער בלײַבט מיטאמאָל זיצן שטיל, זוי אויסגעלײדיקט, אויסגעשעפּט, א מידער און א פארמאטערטער, דער אָטעם — נאָך כריפּענדיקער, אָפּגעהאקטער.

— אקיווע־פריַינט, דעם כויוו האָב איך שוין געצאָלט... ווער לאכט עס דאָרט אזוי?

— איווע לאכט... זי האָט שוין, דוכט זיך, מיט זיי אָפּגעפּארטיקט זיך. דער זשאנדארם איז שוין א געקויפטער. ער קלײַבט זיך שוין אוועקפאָרן.

— און אווראָמען ווער מען דארפן ברענגען צו זיי?

— נו, דאָס וועט מען שוין שפּעטער זען. דערווײַל איז אלץ גוט.

דאניעלן שטעלט זיך אין די אויגן א געדיכטער נעפּל:

— דער אייביקער „דערווײַל"... אייביק דרייט זיך איבערן קאָפּ די שווערד...

— דאניעל, טראכט ניט וועגן דעם. דער דאָקטער מיט איווען נעמען עס אף זיך.

— אקיווע־פריַינט, וואָס איז דאָרט פאָרגעקומען בא גאווריעלן? וועגן וועלכן סאָד רעדט איווע?

— איך וועל דיר שפּעטער דערציילן...

— איר באהאלט פון מיר אלץ אויס... איווע ווייסט דאָך מינאסטאם גוט, וואָס מיט כיירוסן האָט געטראָפן? נו, גוט, מײַן פריַינט, זאָל זײַן שפּעטער! — ער שלינגט אראָפּ א קנויל, וואָס האָט זיך אים געשטעלט אין האלדז. — איך האָב זי יאָ דער־קענט און ניט דערקענט... ס׳איז איווע און ניט איווע... ניין, ס׳איז אן אנדער איווע. מיר שטייט פאר די אויגן יענע איווע, וואָס פלעגט קומען אין די פארטאָגן... צום טײַך. קומען און זיך אוועקזעצן שטיל, אפילע אָן א גוטמאָרגן... אָדער איך זע זי שטיין בא דער קרענעצע... צווישן די דרײַ אָלכעס און שווענקען וועש... זי וויל מיך אָפּגיסן מיט וואסער. די צעפּ פאלן בא איר אין מולטער ארײַן. זי איז פארפּאליעט, די אויגן צוגעזשמורעט, פון אונטער די וויִעס שלאָגט א פארשײַט פײַערל... און זי לאכט... איך זע נאָר יענע איווע... יענע איווע פלעגט מיר אָנפילן די נעשאָמע מיט כיעס... מיט גרויסע האָפענונגען...

ער הייבט זיך פּלוצעם אוף און מיט א וואקלדיקן טראָט גייט ער צו צום טישל. ער עפנט דאָס טישקעסטל, טאפּט דאָרטן אָן מיט די ציטערנדיקע פינגער א צונויפ־

געבונדן הארט פּעקעלע, בלײַבט א רעגע שטיין פארטראכט, דערנאָך נעמט ער עס אפּגיך ארויס און דערלאַנגט עס אקיווען:

— אקיווע־כאַווער, נא, באהאַלט, וועסט עס שפּעטער... אָפּגעבן איווען. דאָ זײַנען קלאָלעס... און טפילעס... זיי פאָרן שוין אוועק?

— דוכט זיך, אז יאָ. — אקיווע פארוקט דאָס פּעקעלע אין א זײַט־קעשענע און נעמט אָן דעם כאַווער פאר בײדע הענט. — פאָלג מיך, דאניִעל, לייג זיך צו.

— ניין, פרײַנט מײַנער, כ׳וועל זיך נאָך אָנליגן... אז זיי וועלן אוועקפאָרן, וועלן מיר אלע גיין שפּאצירן. איך, דו, איווע און מאלקע... מ׳קאָן אפילע אײַנשפּאנען דעם שליטן... איך האָב ליב דעם ערשטן שניי... איך האָב ליב די ערשטע ווינטערדיקע ווײַסקײַט... נאָר פריִער דארף איך עפּעס פרעגן בא אווראָמען...

ער גייט ארויס אין צווייטן צימער. די ליכט ברענען פאר אים זייער ווײַט און אין א געדיכטן נעפּל. דער נעפּל ווערט אלץ געדיכטער. ער פרוווט פינטלען מיט די וויִעס — דער נעפּל צעגייט זיך אָבער ניט. אין די אויערן שטייט אים א שטילקײַט. קיין שום קאָל דערגייט צו אים ניט. לעבן דעם בעט, דוכט זיך, שטייט די מוטער.

— מאמע, — זאָגט ער, — עפּשער האָסטו א גלעזל ווארעמס?

— ס׳איז ניט אײַער מאמע. דאָס בין איך דאָך.

— א, דו? דאָס ביסטו, דאָבציע?..

— יאָ, איך. איר דערקענט מיך ניט?

— איך דערקען... איך דערקען... דאָבציע... — און דאניִעל וואָלט זייער וועלן זען אווראָמס אויגן — דער ברודער איז דאָך געווען פארליבט אין דעם מיידל, נאָך איידער מ׳האָט אים אף דער מילכאָמע גענומען. — אווראָם, — זאָגט ער מיט א שמייכל, — אין אזא מיידל מוז מען זײַן פארליבט, מ׳דארף דאָך זײַן שטארקער פון אײַזן... שווארצע אויגן און אזעלכע בלאָנדע האָר. דאָס איז דאָך א זעלטנהײַט... א מאטאָנע פון גאָט. נאָר ווען איך בין אף דאָבציעס אָרט, שטארב איך, אווראָם, אויך נאָך דײַנע טריט... איאָ, דאָבציע?

פון דאניִעלס רייד ווערט דאָבציע רויט. זי פארשטייט זײַנע רעמאָזים און זײַן קאַוואָנע — ער וויל פּאָשעט איר און אווראָמען מיטהעלפן ארויסצוברענגען יענץ גרויס וואָרט, וואָס זיי בײדן איז עס שווער אזוי ארויסצוזאָגן. זי איז אים פון גאנצן הארצן דערפאר דאנקבאר און זי וועט עס קיינמאָל ניט פארגעסן. נאָר צי דען איז איצט אף דעם די צײַט? צי דען זעט ער ניט, דאניִעל, וואָס אין שטוב טוט זיך? זעט ער דען ניט, אז אפילע די „קנעפּלעך“ שטייען אָנגעטאָנענע, רירן זיך ניט פון אָרט און ווארטן... צי פילט ער ניט די אָנגעשטרענגטקײַט פון דער שאָ? צי דען טאקע ווייסט ער ניט, וואָס אין קיך אפן גרויסן טיש, וועלכער איז פארשפּרייט געוואָרן מיט א ווײַסן לײַלעך, קומט פאָר? צי ווייסט ער טאקע ניט, אז דער דאָקטער מאכט דאָרט אן אָפּעראַציע מאריִעס קראנק קינד? צי דען טאקע זעט ער ניט, ווי יִיצכאָק לײַכט צו דעם דאָקטער מיט צוויי אופגעהויבענע ליכט אין בײדע הענט? צי דען זעט ער ניט, דאניִעל, ווי די אלטע האָרפּינע שטייט אף די קני, צײַ־

לעמט זיך און קלאפּט אלעמאָל דעם קאָפּ אָן דער ערד... אפּאָנעם, אז דאניעל זעט עס ניט און ווייסט וועגן דעם גאָרניט. זאָגט זי אים, דאָבציע, אפן אויער:

— איך וועל איַיך גיין ברענגען טיי...

ווען דאָבציע איז אָפּגעגאנגען, בייגט זיך דאניעל אָן איבערן ברודער:

— קיינער שטייט ניט לעבן אונדז?

— ניין, דאניעל. וואָסי, דו זעסט ניט?

— איך זע, אוראָם, איך זע... זאָג מיר, ווען ביסטו געווען בא ראָכלען?

— צוריק מיט א וואָך.

— און זי האָט געפּרעגלט אין דרויסן וואַרעניעץ? ווער פּרעגלט עס אין דער צייַט איַינגעמאכטס?.. און פון וועלכע אויבסן? פון ווייַנשל?

— כ'ווייס דאָרט פון וועלכע?

— און די קינדער, זאָגסטו, זייַנען געשטאנען ארום דער פאן?

פון דאניעלס קוק, פון זייַנע פייַכטע גלאנציקע אויגן, רוקט זיך אוראָם אריַין טיפער אין די קישנס.

— זאָג מיר, ברודער, דו ביסט אריַינגעפאלן אהין אין דעם טאָג... ווען ס'איז פאָרגעקומען דער פאָגראָם?

אוראָם שוויַיגט.

— דו האָסט געטראָפן ראָכלען ליגן... אין דרויסן?

אוראָם שוויַיגט.

— זי האָט נאָך געלעבט?

— דאניעל... מאטער מיך ניט.

בא די ווערטער האלט זיך שוין דאניעל ניט אף די פיס און טוט א פאל לעבן ברודער אפן בעט. ער נעמט פירן מיט די ציטערנדיקע פינגער איבערן ברודערס פּאָנעם. די פינגער ווערן בא אים נאס. אוראָם וויינט. נעמט דאניעל ארום מיט ביידע הענט אוראָמס קאָפּ, טוט א שווערן קרעכץ און בלייַבט ליגן שטיל.

קיינער באמערקט ניט און הערט ניט, וואָס צווישן די צוויי ברידער קומט פאָר. אלע האָבן אויך פארגעסן אָן דעם אויספאָרשער, אָן דעם פּריסטאַוו. מ'האָט אפילע פארלוירן זיך אליין און דאָס אייגענע זייַן. יעדע רעגע ציט זיך און דויערט אָן אייביקייַט. אין אזא מין רעגע ווערט מען געעלטערט. שפּעטער וועט מען ניט וועלן זיך אליין גלייבן, אז אזעלכעס האָט מען איבערגעלעבט און בא אזעלכעס איז מען בייַגעווען. מיט אופגערייסענע אויגן, די קעפּ געווענדט אהין, אין קיך אריַין, צו דעם וויַיסן טיש, ווו מ'זעט בלויז דעם דאָקטערס איַינגעבויגענעם רוקן, זייַנען אלע־מאָל אויסגעצויגענע האלב־נאקעטע האנט צו איווען, וועלכע באדינט און דערלאנגט אים, און איבער זיי ביידן שטייט יִיצכאָק באָיאר אָן אויסגעלייַכטער, מיט די צוויי ברענענדיקע ליכט אין ביידע הענט, אָן א טראָפּן בלוט אין פּאָנעם, און זאָגט מיט די ליפּן — בעט בא גאָט הילף און ראַכמים. אין אָט דער ביז צום סאָף אָנגעצויגן־אָנגעשטרענגטער שוויַיגעניש און וואַרטעניש גלייַכט דער דאָקטער אויס דעם

רוקן, ציט אראָפּ צום האַלדז די מאַרליע פונעם פּאָנעם און הייבט אָן אויסצופּייַפן א פרייַלעכן ניגון.

— מוטער, — זאָגט ער צו מאַריִען, וואָס זיצט לעבן דער מומע ליבע און יענע גלעט איר די אַקסל, — אייַער קינד וועט זייַן געזונט.

ערשט איצט צעוויינט זיך מאַריִע. זי טוט זיך א וואָרף און וויל קושן דעם דאָקטערס הענט. די אַלטע האָרפּינע הייבט זיך אוף פון דער ערד, בלייַבט שטיין פאַר אים, און פון ניט וויסן, וואָס צו טאָן, בענטט זי צייַלעמען דעם דאָקטער:

— גאָט זאָל זייַן מיט דיר אין אַלע וועגן... טי באָזשא ליודינא דאָ דנא...[1]

די אַלטע קרעטשמע לעבט אוף. אין אַקיווע זיצט אין פינצטערן אַלקערל אף דער קאַנאַפּע, האַלט נאָך אַלץ די האַנט אין זייַט־קעשענע, וווהין ער האָט פאַרוקט דאָס פּעקעלע פאַר איוועזן, און קוקט דורכן אָפענעם טירל מיט שרעק און טרויער, ווי דאַניִעל ליגט, אַרומגענומען מיט אווראָמען, און יענער איז זיך נאָך אַפּאָנעם גאַרניט מעשייַער און איז נאָך אין גאַרנישט ניט כוישעד...

צום בעט גייט צו די מוטער, „דער שטילער זומער". זי קוקט אף אירע צווי זין און זאָגט פון נאַכעס:

— ס'זאָל נאָר זייַן מיר פאַר אייַערע קעפּ... נאָך מייַן קאָפּ זאָלט איר מיר בלייַבן. דאַניִעל, דו האָסט דאָך געוואָלט, מייַן זון, א גלאָז טיי? דאַניִעל?.. — פּלוצעם שרייַט זי אויס ניט מיט איר קאָל: — וויסט איז מיר, פינצטער איז מיר, — און „דער שטילער זומער" פאַרברעכט די הענט, — יִיצכאָק, מאַלקע, מענטשן ליבע, וואָס איז מיט מייַן קינד?..

אין דרויסן סקריפּען די רעדער פון דער בריטשקע — דער אויספאָרשער מיט דעם פּריסטאַוו פאָרן אָפּ. בא דער טיר רעוועט די קו מיט דעם אָפּגעבראָכענעם האָרן, מ'האָט פאַרגעסן זי אַרייַנלאָזן אין שטאַל. אַלעמענס אויגן ווערן ווידער פול מיט פּאַכעד און האָפענונג. זיי זייַנען ווידער געוועגדט צום דאָקטער, וואָס האַלט דאַניִעלס זייער געלע האַנט. מ'שטייט אַזוי, ווי דער שניי וואָלט געפאַלן ניט הינטער די פענצטער, נאָר אף זייערע הערצער. איין אווראָם, וואָס האָט זיך באַפרייַט פון דאַניִעלס האַנט, איז אַרויס פון בעט אין איין וועש און שפּרינגט אַרום איבער דער שטוב אף די מיליצעס.

„דער שטילער זומער" מיט פאַרפרעסטע ליפּן, מיטן אייביקן געשריי אין די אויגן, וויגט די פאַרבראָכענע הענט, קוקט דעם דאָקטער אין פּאָנעם אַרייַן און וואַרט... אַזוי האָט זי געוואַרט אין יענער זומערדיקער נאַכט, צוריק מיט דרייַסיק יאָר, ווען דאַניִעל איז געבוירן געוואָרן, מ'זאָל איר אָנזאָגן די בסורע, אז ס'איז בא איר געבוירן געוואָרן א לעבעדיק קינד... די ערשטע דריי זייַנען בא איר געבוירן געוואָרן טויטע. זי האָט דעמאָלט אויך מיט פאַרבראָכענע הענט געוואַרט... און ווען יִיצכאָק האָט איר אָנגעזאָגט: „ריווקעלע, א לעבעדיקער, א גרויסער, א שווערער, א קאַדעש...", האָט זי דעמאָלט פון פרייד גענומען שרייַען:

[1] ביסט גאָטס מענטש ביזן סאָף (אוקראַיִניש).

— זון, שײַן, לעװאָנע, שטערן.

דער דאָקטער לײגט אװעק דאַניעלס האַנט, דרײט אָפּ פון ריװקעס אױגן דעם קאָפּ, נעמט אַראָפּ די ברילן און גײט אַפּגיך אַװעק אין קיך אַרײַן, װוּ ס׳ליגט דאָס קראַנקע קינד. פונעם אַלקערל, װוּ אַקיװע זיצט נאָך אַלץ אױף דער קאַנאַפּע, לױפט אַרױס אַ צעטומלטער דאַניעלס לעבעדיקע האָפענונג — זײַן גײַניאַריקער זון, ייִצכאָק כאַפּט אים אױף די הענט אַרױף.

„דער שטילער זומער״ הערט זיך אױף צו װיגן און פרעגט שטיל מיט אַ טרוקע־נעם קאָל:

— אַ, און דאָס איז גאָר?

דערנאָך שטרעקט זי אױס די הענט צו אַלעמען:

— מענטשן, ליבע מענטשן, גוטע מענטשן, פרײַנט מײַנע, װאָס שטײט איר?.. — און זעענדיק, אַז קײנער רירט זיך ניט פון אָרט, טוט זי זיך אַלײן אַ װאָרף צו דאַניעלן — ראַטעװעט איר קינד. די מומע ליבע פאַרהאַלט זי:

— װײנט, ריװקע, װײנט, װעט אײַך װערן גרינגער...

פונעם „שטילן זומער״ הערט מען ניט קײן קאָל. ייִצכאָק באַיאַר — שטאַרק אײַנגעבױגן, דאָס מױל אָפן, פון דעם נאָרװאָס דערלאַנגטן אומראַכמאָנעסדיקן און אומדערבאַרעמדיקן קלאַפּ קאָן ער דעם אָטעם ניט כאַפּן — דריקט שטאַרקער צו זיך שמוליקלען, װאָס רײַסט זיך צום פֿאָטער. ענדלעך טוט דער קרעטשמאַר אַ מאָדנעם אָטעם, גײט צו צו דעם בעט, בײגט זיך אָן, נעמט שמוליקס הענטל, פֿאַר־מאַכט מיט זײַנע צװײ פינגערלעך דאַניעלס אָפענע װײַסע אױגן, און זאָגט:

— באָרוך דײַען עמעס.

— ייִצכאָק, אַ? — פרעגט ריװקע מיט אַ קאָל, װאָס קוים מ׳הערט עס. — אַ, אַ? ייִצכאָק נעמט זי אָן באַם עלנבױגן:

— ריװקע, שטאַרק זיך... מ׳טאָר ניט פאַרשטערן שאַבעס.

זי שטײט שטיל, קוקט, װי אַקיװע מיט גאַװריעלן טראָגן איבער דאַניעלן אַהין, אין פינצטערן אַלקערל, אױף דער קאַנאַפּע. ערשט דעמלט, װען זי דערזעט: מאַלקע טראָגט אַהין אַ װײַסן לײַלעך, נעמט „דער שטילער זומער״ שרײַען:

— אױסגעלאָשן געװאָרן די זון... די שײַן, די לעװאָנע, די שטערן...

●

צווייטער בוך

I

אין דער מומע ליבעס שטוב שטייט שוין קימאט א גאנצע וואָך א שטיל־איַינגעהאַלטענע, א סאָד־סוידעסדיקע יאָמטעוודיקיַיט פון ערעוו א גרויסער, דערצו נאָך אומ־גערינכטער סימכע, וואָס דארף אריַין אין אזא אַלטגע־באקן דאַלעסדיקער, קאפּצאָניש־עוויוינישער נעסט. אין דער דאָזיקער סוידעספולער שטילקיַיט — קיין בייז־אויג זאָל כאָלילע ניט שאטן, קיין שלעכט וואָרט זאָל כאָלילע ניט גילטן — איז געלעגן דער פלאמיקער רייץ און די טיפע אופרעגונג פון א שיינעם כאָלעם.

ביידע — די מומע ליבע און דער מאן אירער שמאריע, וואָס גלייבט טאָמיד און ווארט יעדע רעגע אף א נעס, אף דער יעשועס, — האָבן אף א קאָל ניט אויסגע־דריקט די פרייד, זיך געהאַלטן געלאסן, ווי וויַיט מעגלעך, מין־האצאד. ביידע האָבן מוירע געהאט אָפּצוטריַיבן דאָס מאזל, וואָס האָט פלוצעם אָנגעקלאפּט אין פענצטער. זאָל דאָס מאזל פריִער די שוועל אריבערטרעטן... אויב דאָס וועט טאקע געשען, אויב דאָס וועט טאקע טרעפן און מעקוייעם ווערן, וועט מען נאָך ציַיט האָבן צו מעסאמייעך זיַין זיך.

ביידע האָבן נאָך אַלץ ניט געגלייבט, ביידע האָבן נאָך אַלץ מוירע געהאַט, אַז פון דעם אַלעמען זאָל זיך כאָלילע ניט אויסלאָזן קיין טייַך. באַזונדערס האָט מוירע געהאַט צו בויען לופט־שלעסער די מומע ליבע: ס׳קאָן דאָך זייער זייַן, ס׳קאָן דאָך זייער טרעפן, אַז רעב אַבושל, וואָס איז פּלוצעם אינמיטן העלן טאָג אַף אַ האַלבער שאָ אין שטוב אַרייַנגעפאַלן, האָט עפּעס צוגעגעבן, עפּעס איבערגעטריבן, איבערגעשאַצט און אויסגעמאָלט מערער, ווי ס׳איז אין דער עמעסן, פאַרגעשטעלט די זאַך גרעסער, ווי זי קאָן און דאַרף זייַן... האַגאַם געזאָגט האָט ער קלאָר, און איבערגעכאַזערט ניט איין מאָל: דאָס מיידל איז אוונערן געפעלן. אייַער טאָכטער האָט אויסגענומען באַ די לאַנדעס. שיפרע האָט געפונען כיין אין זייערע אויגן... ער, אַבוש, איז געקומען אַהער אַלס שאָליעך־מעיוכעד פון דעם אַלטן, פון רעב נאָסן לאַנדע אַליין.

האָבן טאַטע־מאַמע זיך געסוידעט אין די לאַנגע סאָפּווינטערדיקע פאַרטאָגן. גערעדט, אייַנגעטייַנעט און דערוויזן האָט מער שמאַריע: ער זעט באַשייַמפּערלעך דעם איבערשטנס האַזשגאָכע: מיט זייער טאָכטער געשעט אַ גרויס וווּנדער, זי איז אוילע־ליגדולע — אַ שנור באַ די לאַנדעס... עמעס, זי איז גערעכט, ליבע, פאַרוואָס האָט טאַקע שיפרע אַליין ניט אָנגעשריבן, ניט צוגעשיקט פאַר דער גאַנצער צייַט קיין אייַנגעטונקענע פען?

סאָפּקאָלסאָף, שוין ביידע מיד פון טראַכטן און איבערטראַכטן, פון מעסטן און איבערמעסטן, — און פון צופיל קלערן, זאָגט די מומע ליבע, מערן זיך דייַגעס און ספייקעס, — באַשליסן זיי איינמאָל פאַר אַלעמאָל: אַף וויפל יִצכאָק באַיאַר פאָרט די טעג אין שטאָט אַרייַן נאָכן זון, נאָך אוראָמען, וועט ער דאָך זיכער זיך אָפּשטעלן דאָ, דאַרף מען מיט אים פאָרן אַהין, צו איוועז. און פאָרן, באַשטייט שמאַריע, דאַרף אוודע ליבע. זי וועט מיט איר קלוג אויג אַ קוק געבן און זען, וואָס דאָרטן טוט זיך.

און די מומע ליבע איז מאַסקים. האַגאַם דער וועג שרעקט זי — די לעצטע פאָר וואָכן פילט זי אַן איבלעניש אונטערן לעפעלע... אָבער אַף שמאַריען קאָן מען ניט שטעלן און פאַרלאָזן זיך. שמאַריע זעט שוין איצט אַלץ אין אַ העל ליכט — באַ אים שפּילט שוין דאָס ווינטשפינגערל אין לינקן אויג. אַזאַ איז ער שוין, שמאַריע. וואָס זאָל זי טאָן? וועט זי אַליין פאָרן, און יִצכאָק וועט אויך זייַן מיט איר, וועט זי דאָרטן אויסקלאָרן, צי די גאַנצע מייַסע איז אַ יעש און צי ס׳איז פאַראַן אין דעם אַ מאַמאָשעס.

— שמאַריע, — זאָגט זי, — זאָל זייַן געננג, שלאָף! די דריטע הענער האָבן נאָך ניט געקרייעט.

— אוי, ליבע, ווען איך זאָל קאָנען אַנשלאָפן ווערן...

— שלאָף, שמאַריע, שלאָף! — און זי אַליין שטייט אוף. מ׳דאַרף צום וועג זיך צוגרייטן און אויך די שטוב באַזאָרגן... און וואָס ווייניקער ס׳איז פאַראַן, מיט וואָס צו גרייטן, מיט וואָס צו באַזאָרגן, אַלץ פריִער דאַרף מען אופשטיין, אַלץ מער אַרבעט איז פאַראַן. טוט זי אָן דעם מאַנס שטיוול, שלייַכט זיך שטיל פון שטוב אַרויס — ניט אופצוּוועקן די קינדער. אַפן דאָרף לייַכטן זיך שוין אייניקע הייַזער,

וועט זי זיך לאָזן אהין צו די שכיינים — זי טוט עס, די מומע ליבע, זייער זעלטן, שוין אין א שאָ פון גאָר גרויסן מאנגל און דאכקעס: לײַען עפּעס דאָ, באָרגן עפּעס דאָרטן...

די מומע ליבע, נאָכן אָפּטאָן און באזאָרגן אלץ, וואָס ס׳איז נאָר אין איר יע־כוילעס געווען, זיצט מיט דער ווידער געלײַענער שאל אף די קני און איז גרייט אין וועג ארײַן. די קינדער ארום איר — איינס קלענער פונעם צווייטן, אלע דרײַ יאָר געבוירט זי א קינד. די קינדער אָבער וואקסן אין דער היים נאָר ביז צוועלף יאָר. דערנאָך גייט מען אין דער וועלט ארײַן פאַרדינען פאַר זיך דאָס שטיקל ברויט און אויך מיטהעלפן מיט עפּעס־וואָס דעם טאטן.

אצינד, פאַרן אָפּפאָרן, זאָגט זי אָן יעדן איינעם נאָכאמאָל, באזונדערס דער עלטערער, דער עלפיאָריקער טאָכטער, וואָס בלײַבט באלעבאָסטע אין שטוב, ווי זיך צו פירן בענעגייע דעם טאטן, מיט די קלענערע קינדער וואָס צו טאָן און ווי־אזוי צו האנדלען אין דעם אָדער יענעם פאל.

די קינדער זעען, נאָך מער פילן זיי — אין שטוב קומט פאָר עפּעס אויסערגע־וויינלעכס! דער טאטע שמייכלט קימאט... די מאמע קלײַבט זיך גאָר ניט גיין, נאָר פאָרן. ביז הײַנט ווייסן זיי: די מאמע גייט טאָמיד צופוס. און דער איינציקער גאנג איז — צום פעטער גאווריעל. די מאמע נעמט אין איין האנט א קלומעקל, אין דער צווייטער האנט דעם שטעקן און לאָזט זיך, ווי זי דערציילט, דורך פעלדער און וועלדער, איבער זאמדן און איבער די פאָלעסיער זומפּן... די עלטערע קינדער ווייסן, נאָך וואָס און צוליב וואָס די מאמע גייט. דער טאטע שיקט זי ארויסרײַסן בא דעם ליגנער, באם לאָוואָן־האָראמי, בא דעם דאָווער־אכער, בא דעם אָכי אירן די פופצן קערבלעך, וואָס מ׳האָט אים, דעם טאטן, צו דעם צוגעזאָגטן באדן ניט דערגעבן. יעדעס יאָר גייט די מאמע אהין, צום פעטער גאווריעל, און יעדעס יאָר קערט זי זיך אום פון דאָרטן א מיד־צעבראָכענע מיט ליידיקע הענט. דעמלט שטעלט זיך אין שטוב גאָר א טויטע שטילקײַט. און טאָמער טרעפט, א קינד טוט א שטיף אָדער נאָך מער — א לאך, דערהערט זיך טייקעף דעם טאטנס רוגזע:

— ווער לאכט עס דאָרטן? וועמען איז עס אזוי גוט געוואָרן?

זיצט מען שוין דערנאָך ניט נאָר טויט־שטיל, נאָר אויך פול מיט איימאס־מאָ־וועסדיקער ציטערניש. צוויי מאָל וואָרנט ניט דער טאטע. ס׳איז גענוג בלויז איין פּיפּס פון עמעצן, און אלע קינדער, אָן א „ווער“ און אָן א „וועמען“, כאפּן פײַער־דיקע פעטש. די מאמע דערבײַ טאָר זיך די קריוודע ניט אָנעמען, טאָר זיך ניט אײַנשטעלן — דאָס ברענגט ארײַן שמאריען נאָך אין א גרעסערן צאָרן. פאַרקערט, קעדיי צו לינדערן און צו שטילן זײַן קאס, דאַרף זי זיך אף זײַן צאד שטעלן, אים דעם גערעכט אָפּגעבן. אָבער בייס ער שלאָגט, שטעלט זי אירע הענט אונטער, און מיט טרערן אין די אויגן בעט זי:

— שמאריע, וואָס לאָזטו אויס דײַן האָרץ צו די קינדער? שמאריע, וואָס נעבעך זײַנען זיי, די שעפעלעך, שולדיק? שמאריע, ווער שלאָגט עס הונגעריקע קינדער?

אצינד, פאר דעם ווייבס אַפּפאָרן, שטייענדיק באַם פענצטער, קוקט ער אופגעלייגט ארויס אף דער פור, — א מיטלווּוקסיקער, א טרוקן־דארער קייסן. בייס ער שרייט, דוכט זיך, אַט וועלן די ביינער זיינע צעטרייסלט און צעשאָטן ווערן... ער איז אָבער געבונדן, שמאריע, שטייף און פעסט מיט שטארקע אָדערן. א שווארצער, ווי ערשט פון מידבער ארויס, קוקט ער אף דער וועלט מיט גרויסע, זייער פינקלענדיק־שארפע, מיט עפּעס טאָמיד ווארטנדיקע אויגן. אן עלנטער, א מעטופל מיט קינדער, א פאריאָגטער אין יאָך פון דייגעס־פארנאָסע, — אזוי א קיילעכדיק יאָר, אין פרעסט און אין היץ, אין שניי און אין רעגן, מיטן זאק און בעזמען פון איין יאריד אפן צווייטן — אופקויפן א בינטל כאזער־האָר, א פעלכל, א שטיקל וואקס, — זוכט ער אף אלע וועגן, קוקט ארויס אוןווארט, אז זיין יעשוע זאל קומען און ער זאל דורך עפּעס א נעס אופגעריכט ווערן.

שמאריע איז א ווילד־פרומער, ציטערט מיט אלע איווּרים פאר גאָט. אלע טאָג באַ זון־אופגאנג און באַ זון־זעצן־זיך רופט ער אף קוילע־קוילעס און אויך שטיל, מיט געבעט, מיט טאכנונים און מיט געוויין:

— האר פון דער גאנצער גרויסער וועלט, דו ביסט גרויס, דו ביסט שטארק, דו ביסט מעכטיק, הער מיין קאָל, זע די טרערן פון מיינע אויגן, דו ביסט הייליק, הייליק, הייליק! האָב ראכמאָנעס, אויב ניט אף מיר, איז אף די קליינע קינדער... גרויסער גאָט, עפן דעם טויער אין הימל, הער מיין געבעט, פאָטער אין הימל, דערנעענטער דעם טאָג פון דער יעשוע... איך, שמאריע, בין א ווערעמל, א ביסל שטויב, א שטיקל ליים אין דיין האנט, א צעבראָכן שערבל, א קורצער שאָטן. ענטפער מיר, גאָט, ענטפער! ענטפער מיר, פאָטער, ענטפער! ענטפער מיר, באשעפער, ענטפער! ענטפער מיר, גאָט פון ראכמאָנעס, ענטפער! ענטפער מיר, מיילעך איבער אלע מעלאָכים, ענטפער! ענטפער מיר, גאָט פון מיינע אָוועס, ענטפער! דאָס וואסער דערגרייכט מיר שוין ביזן מויל... ענטפער!

און יענער, דער אלמעכטיקער און שרעקלעכער, וואָס אָן זיין ווילן פאלט קיין האָר פון קאָפּ ניט אראָפּ, יענער, דער גרויסער באל־ראכמים, שווייגט און ענטפערט ניט. פאלט שמאריע צייטנווייז אריין אין גרויס יִיעש:

— גרויסער גאָט, — שטאמלט שמאריע. — ווען דען וועסטו מיר העלפן, אז כ׳וועל שוין ליגן מיטן פּאָנעם צו דער ערד? איי, איי, איי, פאָטער הארציקער.

שטייענדיק איצט באַם פענצטער, הייבט שמאריע די אקסל, פרוווט אלע מאָל, צי דער בערעם צאָרעס ווערט טאקע גרינגער, און קוקט אף דער פור ארויס. פאר אים, פאר שמאריען, איז עס אויך א גוטער סימען, א מאזל־זאך: דארף טרעפן, יִיצכאָק באָיאר פאָרט גראָד אהין, אין דער גרויסער שטאָט, נאָכן זון, נאָך אווראָמען, וואָס איז דאָרטן אָפּגעלעגן מיט דעם קראנקן פוס דעם גאנצן ווינטער. אזא געלעגנהייט — פארשפּאָרן וועג־הויצאָעס.

שמאריע שמייכלט טאקע. אין דער שטיל איינגעהאלטענער, סאָד־סוידעסדיקער יאָמטעוודיקייט שמעקט מיט דעם איינגעדעמפטן מערן־צימעס, מיט דער ציקאָריע,

וואָס איז לעקאָוועד דער נעסיע און לעקאָוועד אזא כּאָשעוו־אָנגעלייגטן גאסט, ווי יִצחאָק באִיאר, געגרייט געוואָרן.

און פון יענער זײַט פּענצטער, אין הימל, אונטער די געקרײַזלט־ווײַסע וואָלקנדלעך, גייט ארום די גרויסע האָרעפּאשניצע פון דער וועלט — די זון. באנאכט האלטן נאָך גוטע פרעסט, נאָר באטאָג, איבער דעם גרויס פּאנאנדערגעוואָרפענעם דאָרף, אף דער זוניקער זײַט, פאלן שוין פון די דעכער טראָפּנס, ווי זוניקע פונקען. אפילע אין דעם געשריי פון די קראָען, אין דעם ציטער פון די טאָפּאָלן, הערט און פילט זיך דער ערעוו־פרילינג.

אין דער צווייטער העלפט שטוב — אויך מיט צוויי קלעצער אונטערגעשפּארט — שפּילט אף דער לירע דער בלינדער, דער באלעבאָס פון דער כאטע. מיטאמאָל ווערט דאָרט שטיל און אין וואנט קלאפּט דער היימישער, דער גוט־באקאנטער פינגער:

— שמאַריא, טשויעש?

— טשויו, פּאנאסע.

— נא יארמאראָק פּידעש?

— מאבוט ני...[1]

זייערע יאריד־וועגן פאלן זיך אָפּט צונויף. און ביידע — דער שאָכן מיטן באַלעבאָס — גייען איניינעם אף איין מארק־טאָג. נאָכן יאריד, דער טאָג פארגייט, זיצט פּאנאס אפן לײדיקן מארק איינער אליין און ווארט לאנג און מיט געדולד אף זײַן שאָכן. ער ווייסט, שמאַריע איז אוועק זיך „מאָליען" אין סינאגאָגע. די לעצטע טפילע הייבט מען אָן בא זיי, ווען די ערשטע שטערן באווײַזן זיך. און ווען שמאַריע קומט, ציילעמט זיך פּאנאס אויך איבער אפן קלויסטער, און ביידע לאָזן זיך צוריק אין וועג ארײַן — אהיים.

ווי דער שטייגער איז, פארן אָפּפאָרן זעצן זיך אלע צו. הינטער דער וואנט דרייט פּאנאס די לירע און זינגט וועגן דער בידנער אלמאָנע, וואָס די יעסוימים „טרייסטן" זי:

Мати ж наша мати. Не журися нами: Як повирастаєм, Розійдемось самі.	Ой, буде нас, мати, По горах, по долинах, Ой, буде нас, мати, По чужих краïнах...[2]

---

[1] — שמאַריע, הערסט?
— כ'הער, פּאנאסע.
— אפן יאריד וועסטו גיין?
— ווײַזט אויס, אז ניט...

[2] מאמע, אונדזער מאמע,
זאָרג ניט וועגן אונדז,
אז מיר וועלן אויסוואקסן,
וועלן מיר זיך אליין פאנאנדערגיין.
אוי, וועלן מיר זיך צעשפּרייטן, מאמע,
איבער בערג און איבער טאָלן,
אוי, וועלן מיר זיך צעשפּרייטן, מאמע,
אין פרעמדע קאנטן...

(פון אן אוקראַיִנישער פאָלקסליד)

און דאָ, ווען אַלע זיצן אַזוי אין פאַרטראַכטקייט, אין איין שורע אַף דער באַנק — פון שמאַריען ביז צו דעם קלענסטן דרײַיאָריקן קינד, — פּאַלט פּלוצעם אַרויס בא דער עלפיאָריקער טאָכטער, וואָס האָט געהאַלטן אין וואַשן דאָס געשיר, נאָר אַף שמאַריעס ווינק האָט זי זיך אויך צוגעזעצט מיט אַ טעלער אין דער האַנט, און, זיצנדיק אַזוי אין דער שטילקייט און הערנדיק, ווי פּאַנאַס זינגט:

Ой, буде нас, мати,
По чужих краïнах...

פאַרשטייט זי, די עלפיאָריקע באַלעבאָסטע, גוט דעם באַטײַט און דעם מיין פון יעדן וואָרט, — פאַלט בא איר פּלוצעם דער טעלער פון די הענט אַרויס...

אין שטוב טוט מיטאַמאָל אַ ווייע מיט איימע — פּאַר צעבראָכן אַ קיילע ווערט מען געמיימעסט. די שערבלעך פון דעם געקווייטלטן טעלער ליגן צעשאָטן אַף דער רויטלעכער, מיט ליים פריש אויסגעשמירטער ערד. אַלע קוקן אַפן טאַטן. שמאַריע, האַגאַם די קינבאַקן הייבן אים אָן אַרומגיין, זאָגט אָבער:

— נו, נו, צו אַ גוטן סימען... די שערבלעך וואַרף ניט אַרויס, לייג זיי צונויף אַף דער פּאָליצע. ליבע, די פור! יִצחאָק פּאָרט. נו, ליבע, אין אַ גוטער שאָ... אין אַ מאַזלדיקער שאָ, מיט דעם רעכטן פוס... ליבע, כאַפּ זיך ניט אַרויס מיט קיין וואָרט... פּאַרסט גלאַט אַזוי צו שיפּרען... אַ מיידל, איינע אַליין, ווײַט פון דער היים... דער סאָטן זאָל, גאָט באַהיט...

די מומע ליבע, דעם דאַלעס אַפּצולאַכעס, און ווי אַ בעריע אַ באַלעבאָסטע, און ווי אַ גרויסע אַקערעס־האַבאַיִס, — קיין שום קלײניקײַט טאָר ניט פאַרפאַלן ווערן, אין אַזאַ דאַכקעס טאָר גאָרניט גיין לעיִבעד, — אַפּצולאַכעס אַלע דײַגעס און צאַרעס זעט זי אויס געזונט און באַך אַלץ שיין. עמעס, די לעצטע פּאָר וואָכן פילט זי עפּעס אָן איבלעניש אונטערן לעפעלע. אָבער זי גיט עס קײנעם ניט צו פילן און צו באַמערקן. זי באַהאַלט עס דערווײַל אויס פונעם מאַן. די גוטע בסורע וועט זי נאָך באַווײַזן אים אָנצוזאָגן. און עפּשער וועט עס איבערגיין? ס׳טרעפט זיך דאָך אַזוינס...

זי שטייט, די מומע ליבע, מיט דער געלײַנער שאַל אַף די פּלייצעס, די קלוגע אויגן צוגעזשמורעט. זי הערט זיך צו, ווי שמאַריע לערנט זי און זאָגט איר אָן. שלאָגט זי אים ניט איבער, לאָזט אים דרײַ מאָל איבערכאַזערן איינס און דאָס זעלבע, און ווען ער בלײַבט שטיל, פרעגט זי אים מיט איר גוטן, נאָר טרויעריקן שמייכל:

— וואָס נאָך, שמאַריע?

— זע, ליבע, פאַרהאַלט זיך דאָרט ניט. — און ער קוקט אַף איר מיט הייסע אויגן. — ליבע, דו דאַרפסט ברענגען פון דאָרטן די יעשועו... ליבע, פאַרהאַלט זיך ניט... פּלי אַהיים אַף פליגל. אויב יִצחאָק דאַרף זיך דאָרט פאַרהאַלטן, קום אַף אַן איבערגעכאַפּטער פור.

— שמאריע, דערוויַיל פֿאַר איך אהין צום מאזל... ניט דאָס מאזל קען מיך, ניט איך קען עס. עפשער וועט דער רעב מאזל ניט פארבעטן מיך אפילע זיך זעצן? ווער ווייסט, שמאריע...

— ליבע, אז מ׳וועט דארפן, פארבייג דיַין גאדלעס...

— שמאריע, איך פֿאַר כאָלילע ניט שיטן עמעצן פעפער אין נאָז אריַין.

— אוי, ליבע, פארגעס אָן דעם באַארישן גאדלעס...

— לויפן, ווי א מויז איבערן צימבל, וועל איך אָבער אויך ניט.

— פֿאַר, מיַין וויַיב, זיַי מאצליעך, ליבע, פֿאָלג מיך, וואָס וויניקער גאדלעס...

— אוי, שמאריע, שמאריע, מיט וואָס קאָן איך זיך פאר זיי בארימען? מיט איין אויג וועל איך קוקן אף זייער אשירעס, מיטן צווייטן — אף מיַין דאלעס...

II

נאָך דעם, ווי שמאריע האָט ארויסבאגלייט דאָס וויַיב ביז צום ברייט־צעפֿאָרע־נעם פארקויטיקטן שניי־שליאך, אופגעהערט ארומשפרינגען ארום דעם שליטן, אופגעהערט מיט פארשטעלטע רייד אָנצוזאָגן און דערמאָנען, געבליבן שטיין בא די טאָפּאָלן אין דער איינער קאפאָטע, נאָר מיט דעם אויסגעשיַיערטן ווינטשפינגערל אין לינקן אויג, — נאָך דעם איז די פור גאָר גיך פון דעם גרויס פאנאנדערגעוואָר־פענעם דאָרף ארויס און גליַיך אין דעם אַלט־געדיכטן דוירעסדיקן וואלד אריַין.

דער שליטן גייט צווישן די דיקע סאָסנע־שטאַמען. די קאָרע פון אונטן טיף גע־קארבט, אופגעלאָפן שווארץ, נאָר וואָס העכער צו דער קרוין — דין־גלאַטער, ליכ־טיק־גאָלדיקער. איבער דעם שמאָלן, אײַנגעפֿאָרן־פארגעלטן וועג טרייסלען די איי־ביק־גריגע צוויַיגן דעם שניי פון זיך. זיי רוישן אינעם ערעוו־פרילינג, שפארן און שטויסן זיך — ווילן כאפן אָן איבעריקן שטראל, נאָך א טראָפּן שיַין. און די זון, די גרויסע וועלט־האָרעפּאשניצע, שטילט זייער דאָרשט, פויעט זיי אלעמען, פון אונטער די שיין־געקריַיזלטע רויכן, מיט כּיעס ווארעמער, מיט לעבנסזאַפטיקער ליכט. דער שניי בליצט אין די אויגן.

— ליבע, דו האָסט זיך גוט אײַנגעמאַסטעט?

— יאָ, רעב ייִצכאָק, מירן ביזקל נאכט דערפאָרן?

— אז גאָט וועט שענקען געזונט און פּאגאָדע...

אין דעם מאנס שטיוול, אין דעם אַלטן בורנעס, די געליִעגע גרוי־געקעסטלטע שאל אפן קאָפּ, זיצט זי, די מומע ליבע, פון הינטן, אפן שטיַיף אָנגעקלאָפּטן זאק היי, און טראכט וועגן איר נעסיִע: ווער און וואָס איז ער, אָט דער אוונער, וואָס וויל נעמען שיפרען ווי זי גייט און שטייט? רעב נאָסן לאנדעס מיזיניק. פון אזא ייִכעס, דעריקער פון אזא אשירעס, קאָן ער דאָך נעמען א מיידל פון זייער גראד, און אויך פון אזא ייִכעס און אויך פון א שמאלץ־גרוב... איז עפשער אָט דער אוונער א באלמום, א כוילע־מעסוקן, אָדער גאָר, באהיט גאָט, א כוילע־נויפל?..

אוואדע וואָלט די מומע ליבע וועלן זיך אָן אייצע האַלטן מיט יִצחאָקן, מיט דעם כּאָשעוו אין דער מישפּאָכע, וואָס אַף אים זאָגן די באַיארס: דאָס האַרץ ליגט בא אים אין דער רעכטער זײַט, זײַנע אָן אייצע דאַרף מען הערן און פאָלגן. זײַנס א וואָרט איז ניט געפעלשט, ריין פון קיגע. ער זאָגט דעם עמעס אין די אויגן. ער, יִצחאָק, נעמט ניט אוף קיין זאכן, ווי זיי וואָלטן באדאַרפט זײַן, נאָר אזוי, ווי זיי זעען אויס און ווי זיי זײַנען.

וואָלט אוואדע די מומע ליבע וועלן זיך מיט אים אָן אייצע האַלטן, אָבער וויאזוי קאָן מען פאַר אים, פאַר אזא אָוול, ריידן וועגן א שידעך? טרויעריק איז יִצחאָק. אפילע אין יענע טעג, נאָך דער טאָכטערס שמאַד, האָט מען אַף אים אזא פּאָנעם ניט געזען. בא יִצחאָקן זײַנען ניט קיין צאָרעס, אפילע ניט קיין יעסורים. ער, יִצחאָק, איז א באַל־ניסויען... מיט וואָס זאָל זי אים טרייסטן? מיט וואָס קאָן זי אים מענאַכעם זײַן? צו שטאַרקע רייד דאַרף מען האָבן פאַר יִצחאָקן. זי, די מומע ליבע, פאַרמאָגט זיי ניט. ווילט זיך איר א געשריי טאָן:

„גענוג, רעב יִצחאָק, גענוג. מ׳זעט דאָך מאַמעש מיטן אויג, ווי איר ווערט גראָוו און גראָווער...״

נאָר זי שווײַגט, די מומע ליבע. דער שליטן גייט שטיל. די ווײַסע בײַכיקע שקאָפּע פירט אָנגעשטרענגט מיט דעם צעשפּאָלטענעם אויער, פריכעט, טרעט אי־בער די זוניקע פּאַסמעס, וואָס פאַלן דורך די גרינע צווײַגן. זאָגן קאָן די מומע ליבע גאָרניט. ניטאָ אויך וואָס צו פרעגן און וואָס צו דערוויסן זיך. אַלץ איז אין דער מישפּאָכע שוין באוווסט: נאָך דאַניִעלס טויט האָט דער אײדעם הערשע־לייב געבראַכט די דרײַ קינדער. די יעסוימים, — טראַכט די מומע ליבע, — זײַנען אוואדע א גרויסער וויטעק אין שטוב. זיי טראָגן אָבער פאַרט אַרײַן א לינדערונג. קינדער פאַרמערן די יעסורים, אָבער אײנצײַטיק פאַרלײַכטערן זיי אויך די צאָ־רעס — מ׳מוז אמאָל פאַרט א לאַך טאָן...

אין דער מישפּאָכע ווייסט מען שוין אויך: הערשע־לייב וויל נעמען מאַלקען. „דער שטילער זומער״ וויל עס זייער — די יעסוימים זאָלן ניט אַרײַנפאַלן צו א שטיפמאַמע. מאַלקע וועט ניט זײַן פאַר זיי קיין שטיפמאַמע. ראָכלס קינדער וועלן בא איר ניט אָפּגערוקט זײַן פון איר אייגן קינד — פון שמוליקן. דערווײַל ווייסט מען נאָך ניט, מיט וואָס ס׳וועט זיך ענדיקן. מאַלקע, זאָגט מען, איז פון הערשע־לייבס אָנדײַטונג שטאַרק אופגעבראַכט געוואָרן. און מער ווערט וועגן דעם ניט גע־רעדט. דעם קעדושן־רונג, דעם זייגער, וואָס איווע האָט אין יענער נאַכט פון דאַ־ניִעלס טויט שטילערהייט צוריק אונטער דעם קישן אוועקגעלייגט, האָט מאַלקע פאַרקויפט און געשטעלט אַף דאַניִעלס קייווער א שטיין.

וועגן כּיירוסן וועט די מומע ליבע אוואדע קיין שום רייד מיט יִצחאָקן ניט פאַר־פירן. יענע זיצט נאָך אַלץ אין טפיסע. איבער איר איז אויך שיר אוראָם ניט ניזעק געוואָרן. דער דאָקטער האָט דאָרטן, אין דער שטאָט, געשטעלט אַלע אדוואָקאַטן אַף די פיס, אראָפּגעבראַכט אפילע איינעם פון דער קרויִנשטאָט, פון פּייטערבאַרג. ווען

מ׳פארלעשט כאָלילע ניט דעם בילבל, וואָלט, זאָגט מען, אויסגעבראָכן גאָר א גרויסע סרייפע... בא איר ברודער, בא גאַוורִיעלן, איז אויך ניט פריילעך — די יונגע שנור, סטיסיע, האָט צוריק מיט א כוידעש אַראָפּגענומען די שוויגער פון שטריק. זי שטארבט און שטארבט, נעבעך, און קאָן ניט שטארבן. דער מאַלעך־האַמאָ־וועס מאטערט זי און נעמט זי ניט צו. דאַניִעל האָט אמאָל וועגן איר גוט געזאָגט:

„די נעשאָמע איז אין נעבעכן שוין לאַנג געשטאָרבן, און אָן א נעשאָמע איז דעם גוף זייער־זייער שווער צו שטארבן...“

דאָס ביסל סוידעספולע יאָמטעוודיקײַט, וואָס האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט אין דער מומע ליבעס האַרץ פון דער אומגעריכטער בסורע, אז איר טאָכטער שטייט פאָר אזא מאַזלדיקער שידעך, ווערט מיט יעדער אָפּגעפּאָרענער מײַל אַלץ מער און מער פארוויִעט מיט צאַר און שווערן געמיט. דערצו נאָך דאָס איבלעניש אונטערן לע־פעלע... זיצט זי מיט דער שאַל איבערן קאָפּ, די הענט פארוקט טיף אין די ארבל, די ליפּן פארפרעסט, און די אויגן בא איר, ווי בא אלע באָיארס בעשאס פארטראכט־קײַט, האַלב צוגעשלאָסן.

איבערן וואַלד גייט די זון. ס׳הערט זיך אין דער פראָסטיקער לופט דאָס היל־כיקע פּײַקלען פון די פּיקהאָלצן איבער די טרוקענע שטאַמען, דאָס רופנדיקע גע־זאַנג פון די בלויערלעך, דער סקריפּ פון דיביימער, און ס׳וויִעט מיט דעם ערעוו־פרילינגדיקן ביטערלעכן רייעך פון נוסנבוים.

יִצכאָק באָיאַר, ווי טאָמיד אין וועג, זיצט מיט א זײַט, די פיס אין די אונטער־געניִיטע גראָבזויליקע שווארצע פוישטן פארוואָרפן איבער דער דראַבינע, אין דעם פעלצל — א ברוינס, א קורצס, אונטערגעגארטלט מיט דער גרינער קרײַקע. אפן קאָפּ די יערושע פונעם עלטערזיידן — דאָס סויבלנע היטל, וואָס דערגרייכט אים ביז צו די אויערן און באם זוים איז עס שוין ביז גלאַנץ אויסגעריבן. אין די רויטע הענט האַלט ער די שטריקלדיקע לייצעס, רייכערט דעם ציבעק און הערט זיך צו עפּעס צו...

דער רוקן בא יִצכאָקן ניט געבויגן, דער קאָפּ צום אונטערגעהויבענעם אקסל ניט פארנייגט: א וועלכער קלאַפּ ס׳זאָל שוין ניט קומען, א וועלכע צאָרע ס׳זאָל שוין ניט זײַן, וועט דער ווייטעק גרעסער ניט ווערן. ער זיצט גלײַך, איין אויג צוגעזשמורעט, און הערט זיך צו עפּעס צו. עמעצער רעדט אין אים, טײַנעט, שרײַט און מאָנט מיט א פארביסענער אקשאָנעס: „יִצכאָק, ענטפער, וואָס וועט זײַן מיט דײַן איינציק לעבעדיקער טאָכטער?“ וואָלט כאָטש „דער שטילער זומער“ עפּעס געזאָגט? גאָרנישט! ריווקע רעדט נאָר מיט די אויגן... ער האָט זי אפילע איינמאָל געבעטן: „ריווקע, שטיל אײַן דײַנע אויגן“.

פון דעמלט אָן גייט „דער שטילער זומער“ גאָר ארום מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן.

— זי האָט אָנגעהויבן אַרויסווײַזן בעריעשאַפט, גוורעשאַפט, — דערהערט זיך פלוצעם יִצכאָקס קאָל.

די מומע ליבע, פארטאָן אין אירע ראַיוינעס, טוט זיך פון יִצכאָקס אומדער־ווארטן קאָל א בייג אָף פאָרויס, ווי דער שליטן וואָלט מיטאמאָל שטיין געבליבן.

זי קוקט אָפּן קרעטשמאַר. פאַר דער צײַט, וואָס זיי זײַנען אין וועג, איז, דוכט זיך, אין זײַן לאַנג־שמאָלער באָרד צוגעקומען צוויי פּאַסמעס גראָווע האָר. מיט אַ פאַר־קלעמט האַרץ, נאָר מיטן גוטן שמייכל, פרעגט זי:

— ווער, רעב יִצחאָק?

— מײַן „שטילער זומער". זי טראַגט אַליין דעם צעבער, וואַרפט זיך צו אַלע שווערע אַרבעטן און אַלץ מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן. אַז די אַראָפּגעלאָזטע אויגן זײַנען נאָך שרײַענדיקער פון די אָפענע... פון אירע אויגן קאָן איך זיך קיין אָרט ניט געפינען. נאַ־נאַ! — טוט ער אַ טרײַב די שקאַפּע. — זי בלײַבט שוין שטיין, אַז זי מוז דאָך הערן וואָס מ'רעדט. נ־נאַ־נאַ! זאָג מיר, ליבע, וואָס קאָן איך, אַזאַ פּראָסטער מענטש, אַף דעם ענטפערן?.. ניין, ליבע, ניט מײַן מויעך, ניט מײַן האַרץ קאָן אַזאַ וואַנט דורכברעכן. און ווער בין איך עס אַזעלכער, וואָס זאָל קאָנען נעמען און שטעלן אַף זיך? קאַרג, וואָס ס'איז אָפּגעבראָכן געוואָרן אַזאַ שיינע צווײַג, זאָל איך נאָך נעמען האַקן דעם שטאַם...

אַז דער מומע ליבע ווערט קלאָר, וועגן וואָס די רייד גייט, עפנט זי פון כידעש די אויגן — ער, יִצחאָק, זאָל ריידן פון דער געשמאַדטער טאָכטער? אין דער מיש־פּאָכע איז דאָך האַרב פאַרזאָגט געוואָרן קינד־און־קייט: פאַרן קרעטשמאַר זאָל ביירוסעס נאָמען ניט אַרויסגעבראַכט און ניט דערמאָנט ווערן.

— זאָל דיך, ליבע, ניט וווּנדערן, — ציגדט אָן יִצחאָק דעם פּאַרלאָשענעם ציג־בעק, — די צײַט שלײַפט אַפילע אַ שטיין. דאַניִעל, אַלעוו־האַשאָלעם, האָט זיך פון איר ניט־אָפּגעזאָגט... גלויבן, האָט ער מיט מיר איינמאָל געקנעלט, איז אַ זאַך פון יוישער און סאָוועסט. יעדער מענטש, האָט ער מיט מיר אײַנגעטײַנעט, קאָן און דאַרף גלייבן אין אַ וועלכן גאָט ער וויל... איך, האָט ער מיר דערמלט אָפּן געזאָגט, גלייב ביכלאָל ניט אין קיין שום געטער. ס'איז מיר געגוג, טאַטע, אַז מ'קוועטשט מיך אַף דער ערד פון אַלע זײַטן. כ'דאַרף ניט, אַז מ'זאָל מיך נאָך דריקן פון אויבן... דעם הימל, האָט ער געזאָגט, האָב איך ליב אַ פרײַען, אַ ריינעם, אָן געטער. איך, האָט ער געזאָגט, בייג מיך פאַר דער זון, פאַר דער לעוואָנע, פאַר די שטערן... פון זײַנע רייד, ליבע, האָט מיר געקילט דאָס בלוט אין די אָדערן... וויאָ! זי וועט זיך שוין באַלד צוזעצן.

די שקאַפּע ענטפערט מיט אַ שמיץ פון דעם אונטערגעבונדענעם ווײדל און טוט אַ ריס דעם שליטן. די מומע ליבע טוט זיך ווידער אַ נייג אַף פאַרויס, נאָר די אָנגעלאָפּענע קנייטשן אָפּן שטערן צעגייען זיך ניט. יִצחאָק פאַרוקט דעם אויסגע־רייכערטן ציבעק אין פּוישט, נעמט אַרײַן אין דער האַנט די שמאָלע לאַנגע באָרד און פינטלט מיטן צוגעזשמורעטן אויג אין דער ווײַט אַרײַן. די לופט אין וואַלד ווערט אַלץ דורכזיכטיקער און קלאָרער. די זון, ווי באַרג אַרויף, קלעטערט אַלץ העכער אין הימל. נאָר אונטן, בײַ די וואָרצלען, מערן זיך די שאָטנס. דער שניי בליצט מיט בלויע פּערל. דער שליטן סקריפּעט ראַשיקער — דער פּראָסט שטאַרקט זיך.

— אָבער איין זאַך איז, ליבע, אַן אַפּיקוירעס, אַ צווייטע זאַך איז — אַ מעשו־

מעד. מיט וואָס, פרעג איך דיך, איז דער גאָט פון אונדזערע עלטערן איר ניט גע־פעלן געוואָרן? נאָר דערפאַר, ווײַל ער איז דער גאָט פון א געפאַלענעם פאָלק?.. דאָס קאָן מען, ליבע, ניט פאַרגעבן און ניט מוחל זײַן. אין אזא שווערער צײַט, אין אזא אייס־צאָרע אנטלויפן פון פאָלק צו א רײַכן טיש, זוכן דאָרט א פעטן ביין... ניין, ליבע, דאָס קאָן מען ניט מוחל זײַן. ניין, ליבע, א מעשומעד איז ניט קיין אפיקוירעס. א מעשומעד פאַרקויפט דאָך דעם טאַטן מיט דער מאַמען פאַר א טאָפּ לינדזן...

בא ייִצכאָקן גייען אַלע ביינער אונטערן פעלצל. דאָס פּאָנעם פלאַמט אים:

— זאָג מיר, ליבע, צי דען טאַקע זײַנען אונדזערע קינדער אזוי נידעריק גע־פאַלן? טאָמיד קומט מיר אפן געדאַנק דער קאַדעש יאַנטל. א פּאַשעטער שנײַדער־יונג געוועזן, קוים געקאָנט דאַוונען, אָבער סארא ווירדע! סארא שטאָלץ!

— רעב ייִצכאָק, — זאָגט שטיל די מומע ליבע, — טורמע איז דען א פּע־טער ביין?

— הע, — פאַרטראַכט ער זיך א רעגע, — וואָלט איך אף זיכער געוווּסט, אז זי האָט עס אָפּגעטאָן צוליב דעם טאָפּ לינדזן, וואָלט איך דען נאָך צען יאָר געוואָלט הערן איר נאָמען? איך וואָלט מיט דיר, ליבע, ניט גערעדט פון איר. דו ווייסט, ווער ס׳האָט מיך אופגערודערט? גראָד ער, דעמלט, דער סלעדאָוואַטעל, אָט יענער לאַנגער סוינע־ייִסראָעל. „דײַן טאָכטער, האָט ער מיר געזאָגט, איז ווײַט פון דיר ניט אוועק״. זײַנע ווערטער זײַנען מיר אין האַרצן אַרײַן. זיי שטעכן און בריִען מיך ביז דער זיבעטער ריפּ... וווּהין זשע איז זי אוועק? ווו זשע איז זי? ניט דאָ, ניט דאָרט? וויאָ! זי שטייט שוין ווידער. אַן אָנשיקעניש מיט איר, א ווײַבערשע נע־שאָמע, לעהאַוודל, אַלץ דאַרף זי וויסן. לאָמיר שוין שווײַגן, אניט וועלן מיר פאַר דרײַ טעג ניט דערפאָרן... ב־נאָ־נאָ!

ער בלײַבט טאַקע זיצן שטיל. די מומע ליבע, פון אונטער דער שאַל ארויס, זעט: זײַן נאָרוואָס אופגעפלאַמט פּאָנעם לעשט זיך, די ליפּן אויסגעקרימט, די הענט פאַלן אים אף די קני, מיט די דלאָניעס ארוף. די פינגער בייגן און גלײַכן זיך אויס, ווי זיי וואָלטן עמעצן גערופן.

קוקט די מומע ליבע אפן קרעטשמאַר מיט א פאַרקלעמט האַרץ. אַן איבערגע־פולטע מיט מיטלײַד, זאָגט זי צו אים שטיל, ווי זיך געבעטן בא אים:

— רעב ייִצכאָק, פון צײַט צו צײַט מוז זיך א מענטש אויסוויינען... דאָס האַרץ זאָל ניט דערטרונקען ווערן אין טרערן.

ייִצכאָק באַיאַר גיט קוים א שמייכל. ער שלעפּט ארויס די בײַטש פון אונטערן געזעס.

— נאָ־נאָ! די ווײַסע קריכט ווי מאַשיִעך, נאָך קיין פערטל וועג ניט אָפּגע־פאָרן. וויאָ!

פאַרשטייט די מומע ליבע, אז זי האָט געזאָגט א גרויסע נארישקײַט: געייצעט ייִצכאָקן זיך אויסוויינען... נאָר וואָס קאָן זי זאָגן און ענטפערן אף זײַנע רייד? זאָל גאָט שוימער־אומאצל זײַן אפילע איר גרעסטן סוינע פון אזעלכע יעסורים.

א קלינגענדיקע שטילקייט שטייט איבערן וואלד. דער מומע ליבע שווינדלט אין די אויגן פון דער זון, פון בליצנדיקן שניי, אפילע פון די גרינע סאָסנעס. צו א שארפער רייעך גייט פון דער צעוואָרעמטער שקאַפּע. זיצט די מומע ליבע ווידער מיט צוגעשלאָסענע אויגן — דער וועג ווערט איר וואָס וויַיטער שווערער. ניט אומזיסט האָט די נעסיע זי געשראָקן. צום אָנהייב, באַם ארויספאָר, דערפילנדיק יענעם מין כאַלאָשעס, יענע ביט־גוטקייט אונטערן לעפעלע, וואָס באַשלאָגט זי די לעצטע וואָכן, האָט זי עס ווידער אוועקגעמאַכט מיט דער האַנט, אויסגעזוכט אַף דעם א סאַך טערוצים. אָבער אַז יענער מין כאַלאָשעס לאָזט זי ניט אָפּ, פאַרקערט, דער איבל איבערן גאַנצן לייַב שטאַרקט זיך, ווערט די מומע ליבע זייער אומרויִק און הייבט אָן מיט גרויס אָנגעשטרענגטקייט צוהערן זיך, וואָס אין איר קערפּער קומט פאָר. די סימאָנים זיַינען ניט קיין גוטע. מער פעלט איר ניט. זי מאַכט א כעזשבן...

— ליבע, ס'איז דיר דען אזוי הייס? — פרעגט יִצכאָק, דערזעענדיק, ווי זי וואַרפט פון זיך די שאַל אַראָפּ. — דער טאָג איז טאַקע א מעכייַעדיקער, ס'נעמט אָבער א יאַדרענער פראָסט. ס'איז דיר כאַלילע עפּעס ניט גוט?

בעט זי אים אָפּשטעלן דאָס פערד.

— יאָ, דער קאָפּ האָט זיך מיר עפּעס פאַרדרייט...

— ליבע, עפּשער וועסטו זיך א ביסעלע דורכגיין?

העלפט ער איר אַראָפּ פון שליטן:

— די פיס זיַינען דיר פאַרקליאַקנעט געוואָרן, צי וואָס?

— אפּאָנעם, — ענטפערט זי. און מיט איר גוטן, נאָר זייער א פאַרזאָרגטן שמייכל גיט זי צו: — ניטאָ שוין די מיידלשע קויכעס...

יִצכאָק פאַרהאַלט זיַין בליק אַף איר פּאָנעם, און דערנאָך גייט ער לאַנג מיט איר שוויַיגנדיק נאָכן שליטן. פּלוצעם נעמט ער זי אָן באַם עלנבויגן:

— דאַניִעל ליגט אָן א נאָמען... גיב מיר דאָס וואָרט, ליבע...

זי פאַרויטלט זיך. איר סאָד וויל זי נאָך פאַר קיינעם ניט אַנטפּלעקן. נאָר פילנ־דיק, ווי יִצכאָקס פינגער ציטערן אַף איר עלנבויגן, ווי ער קוקט אַף איר מיטן צוגעזשמורעטן אויג, ווי ער וואַרט מיט האָפענונג אַף איר וואָרט, און וועלנדיק עפּעס טאָן פאַר אים און מיט עפּעס אים צו פאַרלייַכטערן זיַין שווער געמיט, שטעלט זי זיך אָפּ און זאָגט:

— אפּאָנעם, ס'איז פון גאָט...

— ליבע, גיסטו מיר דיַין וואָרט?

— רעב יִצכאָק, איך גיב אייַך מיַין וואָרט.

און זעענדיק, ווי פון אירע רייד לייַטערט זיך יִצכאָקס פּאָנעם, גיט זי צו פּייַערלעך:

— ווי מיר געפינען זיך איצט אין וואַלד, פאַר גאָטס הימל און ערד, גיב איך אייַך, רעב יִצכאָק, מיַין וואָרט, אַז אויב נאָר א יִינגל, וועט זיַין נאָמען הייסן צווישן ייִדן — דאַניִעל.

III

איווע, נאָך דער שווערער קרענק, — קיינער האָט ניט געגלייבט, אז זי וועט זיך פון בעט אופהייבן און אף די פיס זיך שטעלן, — אן אויסגעמאָגערטע, אין די אויגן, נאָך גרעסער געוואָרענע, יענץ אומבאהאָלפן בעקאָמע־פײַער, וואָס צו וועמען עס איז געווענדט און געריכטעט, דערגרייכט עס ניט און שאדט ניט, דאָס פײַער ברענט בלויז דאָס אייגן הארץ, — איווע זיצט נאָך אלץ, שוין קאָרעוו צו האלבער נאכט, דעם קאָפּ אָנגעשפּארט אף די הענט, און קאָן זיך צום פּעקעלע בריוו ניט צורירן. ערשט הײַנט האָט איר אקיווע געבראכט יענץ פּעקעלע, וואָס דאניעל האָט פארן טויט איר איבערגעשיקט. און אויך ערשט הײַנט, בעשאס דערלאנגען איר דאָס פּעקעלע, האָט ער איר געזאָגט, אקיווע:

— שוועסטער, נא! כ'האָב עס דיר ניט געוואָלט אָפּגעבן... כ'האָב אָבער אף דעם קיין רעכט ניט. דאָס איז געווען זײַן לעצטער ווילן.

האָט זי, אכוץ „שוועסטער“, קיין אנדערע רייד ניט געהערט. פון די אויגן זײַנע און פון דעם קאָל זײַנעם, מיט וועלכן ס'איז ארויסגעזאָגט געוואָרן „שוועסטער“, האָט זי ארומגעכאפּט אזא צאפּלדיקע פרייד, אז, צוזעענדיק, ווי אקיווע לאָזט זיך אפּגיך צו דער טיר ארויס, האָט זי אים אפילע ניט געקאָנט פארהאלטן און אָפּשטעלן. זי איז געבליבן שטיין א שײַנענדיקע און א גליקלעכע. דאָס לעבן אליין האָט איר אונטערגעטראָגן אזא גרויסע, טײַערע מאטאָנע — אקיווען...

די נײַע דינסט, צוגעשטעלט געוואָרן צו זען און צו הערן, וואָס בא איווען אין צימער קומט פאָר, ווער ס'גייט אהין ארײַן און ארויס, איז נאָך אקיוועס אוועקגיין אוועקגעלאָפן גלײַך צו אלעקסאנדערס שוועסטער, צום אדוואָקאטס ווײַב, צו יודיסן, דערציילן, אז נאָרוואָס האָט זי אליין געהערט איווען לאכן. דעם אדוואָקאטס ווײַב האָט עס ניט געוואָלט גלייבן: גיי שוין, גיי, פאר די צען יאָר, וואָס מיר קענען זי, האָבן מיר נאָך קיינער ניט געהערט זי לאכן... — די דינסט האָט אָבער געשווירן, געכאפּט די ערד: זי זאָגט קיין ליגן ניט. איז יודיס אוועק מיט דער נײַס צו דער יינגערער שוועסטער, צו עסטערן. און ביידע זײַנען דאָרטן געקומען צום אויספיר, אז דער קלעזמער איז טאקע געוואָרן עפּעס צו אן אָפּטער ארײַנגייער צו איווען...

די נאכט גייט. נאָר אונטער דעם גרינעם אבאזשור, נאָך אלץ ניט קיין צעוויקלטס, נאָך אלץ מיט די געפלאָכטן־לײַנענע פעדעם, וואָס איז אפּגיך איבערגעבונדן געוואָרן, ליגט דאָס פּעקעלע ניט קיין גערירטס. זײַן טויט, די לעווײַע, טרעט פון איר ניט אָפּ, ווערט אף א רעגע ניט פארטונקלט. די לעווײַע איז געווען א שרעקלעכע. ווי נאָר מ'איז אין פעלד ארויסגעפאָרן, האָט גענומען ווייען, און דער וועג איז פארלוירן געוואָרן. זי געדענקט ניט, איווע, וויפל דאָס ווייען האָט געדויערט — א שאָ, צוויי, צי גאָר דרײַ מעסלעס... נאָר ווען זי האָט די אויגן געעפנט, איז די פור מיטן מעס, פארווייעט מיט שניי, געשטאנען הינטער א סקירדע שטרוי און ארום איז געווען שטיל און ווײַס. די פערד האָבן פארוקט די קעפּ אין דער סקירדע און הילכיק געשמאק געריבן די הרעטשענע שטרוי. „דער שטילער זומער“

שארט מיט די נאקעטע הענט דעם אַנגעווייעטן שניי פונעם מעס. אַלעמאָל פּאָרט אָן פון די ארומיקע דערפער און כוטאָרס א ביַיע פור — די באַיאָרס פאָרן צו דער לעוויַיע. דער דאָקטער בעט זיך מאמעש מיט טרערן, און דער טאטע אירער שריַיט אף איר: וואָס וויל זי, איווע, זיך אומברענגען? די זאוורוכע קאָן ווידעראמאָל זיך אופהייבן, זי הערט דען ניט, ווי די פערד כראַפּען? מיטן מעס קאָן מען דאָך ניט פאָרן גיך. זי, איווע, דארף פאָרן אפריער. בא דער קווורע וועט זי בייַזיַין.

נאָר איווע איז אף דעם ניט איַינגעגאנגען — זי וועט באגלייטן דאניִעלן אין זיַין לעצטן וועג. פארנאכט האָט מען אים צו קווורע געבראכט. דער פראָסט איז געווען אזא שטארקער, אז ס׳איז אומעגלעך געווען אויסצוהאקן די געהעריקע קארקע. די ערד איז ניט פארפרוירן, נאָר פארשטיינערט געוואָרן. און מ׳האָט דאניִעלן קימאט א האלב־זיצנדיקן אריַינגעלייגט אין קייווער. דערצו נאָך די אופגעהויבענע האנט זיַינע — מ׳האָט זי בעשום־אויפן ניט געקאָנט אויסגליַיכן. איווען האָט געדאכט: דאניִעל וויל ניט גיין אין קייווער, מ׳לייגט אים אהין מיט גוואלד אריַין...

און ווידער און אָבעראמאָל שטעלט זיך פאר אירע אויגן — נאָך דער קרענק גרעסער געוואָרענע, מיט דעם אומבאהאָלפענעם נעקאָמע־פיַיער אין זיי — די נאכט פון דאניִעלס טויט, יענע פארשאָלטענע און געבענטשטע נאכט. יענע נאכט, אין וועלכער זי האָט זיך ווידער דערזען און געפונען. דעמלט, אומקערנדיק זיך צו פאר־טאָג־צו אין טאטנס שטוב אריַין, ערשט די שוועל פון שטוב איבערגעטראָטן, קוים באוויזן דעם מאנטל אויסצוטאָן, שטייט פאר איר אַלעקסאנדער, נעמט זי גראָב ארום און שלעפּט זי אין בעט אריַין. אף א רעגע בליַיבט זי ווי איַינגעגראָבן אין דער ערד. א גליִענדיקע כארפע און אָן אומענטשלעכער ווייטעק כאפּט זי מיטאמאָל ארום — א כארפע פאר זיך אַליין אַלס מענטש און א ווייטעק פאר זיך אַלס פרוי... באלד אָבער האָט זי זיך פון זיַינע הענט ארויסגעריסן, און, אומגעריכט פאר זיך אַליין, אים אראָפּגעלאָזט אזא פּאטש, אז אַלע ציינער האָבן אים אין מויל א קלונג געטאָן.

— דאָס איז דיר פאר אַלע צען יאָר!

ער איז געבליבן שטיין א פארלוירענער. דערנאָך האָט ער זי געפרעגט:

— ביסטו פון זינען אראָפּ?

— ניין, כ׳בין געקומען צום זינען.

— דעם פּאטש וועל איך ניט קאָנען פארגעסן, איך וועל דיר אים ניט מויכל זיַין. דאָס איז א פּאטש פון א סוינע.

— פון דיַין גרעסטן סוינע! — און קעדיי ניט ארויסצורופן קיין רייד צווישן די ברידער און די שוועגערנס, האָט זי אין דעם מאנטל זיך צוגעשפארט אף דעם סאָפקעלע, ביז ס׳וועט טאָג ווערן. גאנצפרי איז אַלעקסאנדער אַליין אוועקגעפאָרן מיטן אשמעדיַי אהיים.

דאָס סאָפקעלע, א באַלויכטנס אונטער דעם גרינעם אבאזשור, ליגט נאָך אַלץ ניט קיין אָנגערירטס. דאָס צימער א גרויס, א ליידיקס, וואָס טיפער אין אים — געדיכטער די פינצטערניש, קעלטער. אכוץ דעם נאקעט־קיַילעכדיקן רויטפּאָלירטן

טישל, דעם שמאָלן ווײַסגעפאַרבטן אײַזערנעם בעטל און דעם בילד אַף דער וואַנט — די קו מיטן אָפּגעבראָכענעם האָרן, וועלכע איז מיט דעם אויסגעצויגענעם קאָפּ צווישן די שטאַכעטן געווענדט צום בערגל, צו די עטלעכע נאַרוואָס אַרויסגעשפּראָצטע גרעזעלעך, און אַרום נעפּל און טונקל־געוואָרענע שנייען, — איז דאָ אין צימער קימאַט מער גאָרנישט ניטאָ. אַף דער שווערער דעמבענער טיר, הינטער אַ לײַלעך הענגען אירע אַמאָליקע מיידלשע קליידער. אַלץ דאָס איבעריקע, דעם ערשטן טאָג, באַלד נאָכן אומקערן זיך פון דאַניעלס לעווײַע, שוין אַ קראַנקע, פון יענער זײַט שוועל אַרויסגעשטעלט און אַרויסגעוואָרפן.

קיינער לייגט זיך אין שאַלעם ניט אַרײַן, קיינער ווייסט אויך ניט, וואָס דאָרטן, ביים דער נעסיע צו איר קראַנקער מוטער, איז צווישן זיי פאָרגעקומען און געטראָפן. מ'הערט אויך ניט, אַז איינער דעם צווייטן זאָל אַ טײַנע, אַ פאָדערונג אַרויסשטעלן. ס'שטייט אַ שטילקײַט, אָבער פון יענע שטילקײַטן, וואָס ווייען מיט קריג און מאַכלויקעס. ביים דער שווערער קרענק, דאָס האָבן אַלע באַמערקט, איז אַלעקסאַנדער קיין איין מאָל צו איר אַליין ניט אַרײַן — קעסיידער מיט דער מאַמע זײַנער, און דאָס אויך ניט אָפט, און אויך נאָר דעמאָלט, ווען דער דאָקטער אָדער אַנדערע זײַנען געווען בא דער קראַנקער.

דאָך, אין די ערשטע וואָכן, ווען איוועס האָט זיך צווישן הימל און ערד געפּונען, פלעגט אַלעקסאַנדער אַלע פאַרנאַכט, אין די ביין־האַשמאָשעסן, פאָדערן באַם דאָקטער, וואָס קומט יעדן טאָג אין דער צײַט אַף צו בלײַבן אַף אַ גאַנצער נאַכט לעבן דער קראַנקער, אַז ער, דער דאָקטער, זאָל זיך פאַר גאָרנישט ניט אָפּשטעלן — זאָל מען אַלע טאָג, אַפילע צוויי מאָל אין טאָג ברענגען דעם פּראָפעסאָר עפּראָס, זאָל מען ווידער צונויפרופן די פּראָפעסאָרן פון שטאָט. ניט כאָלילע דערפאַר, ווײַל ער, אַלעקסאַנדער, גלייבט ניט אין איליא איליטשן... אָ, ניין, נאָר...

האָט דער דאָקטער אין יענע טעג נאָך געגלייבט אין אַלעקסאַנדערס רייד און אין זײַן צאַר, ער האָט אים געמינטערט און געטרייסט: מ'דאַרף ניט אַרײַנפאַלן אין ייִעש, מ'דאַרף וואָס ווײַניקער פּראָפעסאָרן און דאָקטוירים. זי דאַרף וואָס מער רו. ער, איליא איליטש, ניט געקוקט אַף איר שווערן צושטאַנד, גלייבט זייער אין איוועס געזונטן אָרגאַניזם, און דעריקער — אין איר לעבנסדאָרשטיקײַט.

שפּעטער, ווען איוועס האָט אָנגעהויבן צו־זיך קומען, האָט אַלעקסאַנדער קימאַט אויסגעמיטן דעם דאָקטער. דער דאָקטער האָט שוין געוווסט „פאַרוואָס". עמעס, ווען ניט אַקיווע, וואָלט ער, איליא איליטש, מיט זײַן טמימעס און גלויבן אין מענטשן, אַזוי גיך עס ניט דערזען און עס ניט באַמערקט.

וואָס ווײַטער, איז פאַרן דאָקטער קלאָרער געוואָרן: אַלעקסאַנדער האָט געוואַרט אַף איוועס טויט. איר טויט וואָלט אים באַפרײַט פון אַ סאַך ניט־אָנגענעמלעכקײַטן און זאָרגן. אין פרעמדע אויגן וואָלט ער געווען דער אומגליקלעכער מאַן, וואָס האָט זיך אַזוי מאַפקער געווען, געשאָטן מיט גאָלד, מאַמעש אונטערגעלייגט אונטער דער קראַנקער די הענט... נאָר דאָס אומגליק איז געשען. און אַלעקסאַנדער וואָלט נאָך שלוישים אָפּגעשפּילט די נײַע כאַסענע.

דער דאָקטער האָט פאָרט מוירע, אז ווען איווע וועט געזונט ווערן, זאָל ווידער צווישן זיי קיין פשאָרע־שאָלעם ניט ווערן. אין איינעם א פאַרטאָג, ווען דער דאָקטער איז געזעסן לעבן איוועס בעט, האָט זי אים אָבער פּלוצעם געזאָגט:

— איליא איליטש, ווי נאָר איך וועל זיך שטעלן אף די פיס, גיי איך פון אָט דער שטוב אוועק!

דער דאָקטער, האגאם ער ווייסט אַלץ, וואָס דאָ אין שטוב קומט פאָר, און האגאם ער האָט גוט געזען, ווי דער שפּינוועבס, אין וועלכן זי האָט זיך, ווי א פליג, געשלאָגן, איז נאָך בייס דער נעסיִע צו דאַניִעלן צעריסן געוואָרן, קיין שאָלעם, פאַרשטייט ער, אפילע קיין אויסערלעכער, אפילע פאַר דער וועלט, קאָן שוין קיינמאָל צווישן איר און אלעקסאנדערן ניט זײַן, — דאָך, דערהערט פון איר, פאַר אַלע יאָרן, דאָס ערשטע מאָל אזעלכע קלאָרע, רויִק־באטראכטע ארויסגעזאָגטע רייד, בלײַבט ער זיצן אָן אָטעם. איווע זעט, ווי דער דאָקטער נעמט אראָפּ די ברילן, לייגט זיי איבער פון איין האנט אין דער צווייטער, שויבערט די באָרד און שמייכלט מעשונע, כאַזערט זי נאָכאמאָל איבער:

— יאָ, ווי נאָר איך שטעל זיך אף די פיס, גיי איך פון אָט דער שטוב אוועק.

אין א רעגע ארום גיט זי צו:

— פאַרשטייט זיך, מיטן קינד... דאָס קינד וועט ער קאָנען זען, ווען ער וועט וועלן. נאָר אויסהאלטן און דערציִען וועל איך דאָס קינד אַליין.

באַם דאָקטער פאַרמאַכן זיך די אויגן — מידע און רויטע פון די שלאָפלאָזע נעכט. פון אירע ווערטער שטעלט זיך אים אָפּ דאָס האַרץ, און ער טוט מיטאמאָל א פאַל צו אירע פיס. זי שטעלט אים ניט אָפּ. ער רעדט עפּעס גיך און הייס. זי הערט ניט קיין ווערטער. עס כאַפּט זי אויך ארום א וואַרעם געפיל צו אָט דעם מענטשן, וואָס זיצט שוין באַלד צוויי כאַדאָשים נאַכט נאָך נאַכט, צומיינסטנס אין צווייטן צימער, און הערט זיך צו פון דאָרטן, פון הינטער דער טיר, צו איר יעדן אָטעם... ציט זי ארויס פון אונטערן צודעק די נאַקעטע האַנט און לייגט זי אף זײַן קאָפּ ארויף. ער קושט איר די פינגער:

— מײַן שטוב איז דײַן שטוב... דײַן קינד וועט זײַן מײַן קינד...

— איך ווייס, איך ווייס... — און ווי דעמאָלט אין אָוונט, אין איר טאַטנס שטוב, דאָרט הינטער די פּיקוסן, האָט זי זיך דערשראָקן פאַר זײַן בעטנדיק־מאָנענדיקן „איווע“, אזוי אויך איצט דערשרעקט זי זיך פאַר זײַן „מײַן שטוב איז דײַן שטוב“. זי באַפרײַט פון אים איר האַנט:

— איך ווייס, איך ווייס... א גרויסן דאַנק אײַך פאַר אַלץ!

פונעם דאָקטערס שווערן זיפץ און פון דעם, וויאַזוי ער בלײַבט זיצן מיטן טרויער אפן פּאָנעם, באַקומט זי אף אים ראַכמאָנעס.

— איליא איליטש, איר זײַט פאַר מיר דער סאַמע ליבסטער מענטש.

— ליבע מענטשן, — זאָגט דער דאָקטער, און אף זײַן פּאָנעם באַווײַזט זיך א ביטערער שמייכל, — ליבע מענטשן זײַנען פאַראַן א סאַך אף דער וועלט.

זי האָט אים אף דעם גאָרנישט ניט געענטפערט.

פון יענעם פארטאָג אָן איז זי ביכלאַל אנשוויגן געוואָרן.

איר שווײַגן האָט אַף די קרובֿים קיין גרויסן רושעם ניט געמאַכט, קיין באַזונ־דערן כידעש בא קיינעם פון זיי ניט ארויסגערופן. אויך פריִער, אַלע צען יאָר, איז זי קאַרג געווען אפן וואָרט. אַפילע דעם שווער, דעם שטילן נאָסן לאַנדע, וואָס גייט ארום אַף דער וועלט אין ווײַסע וואָלענע זאָקן, האָט מוירע פאַר אַ קאָץ און פילט זיך דאָ אין שטוב אויך ווי אַ פרעמדער, — אַפילע אים פלעגט זי ענטפערן קורץ, טאָמיד דײַטלעך, קלאָר, ווי געגעבן דערמיט אָנצוהערן: אַלץ, וואָס ס׳איז געווען צו ענטפערן, איז געזאָגט געוואָרן. אויך פריִער איז זי געווען מיט אַלעמען קאַלט, אָבער זייער העפלעך... די ערשטע צײַט האָט אָט די העפלעכקײַט אירע ארײַנגעבראַכט אַלעקסאַנדערס שוועסטער אין גרימצאָרן. שפּעטער איז מען צו איר אָרט ריידן און אופירן זיך געוווינט געוואָרן. מ׳האָט עס אַפילע געהאַלטן פאַר אַ מײַלע. דער אַל־טער נאָסן לאַנדע פלעגט זאָגן דעם ווײַב, דער סויכערטע:

— נעמע, נו, מיילע, פּאָטער... דו זעסט אין איר הוילע כעסרוינעס. צוליב שאָ־לעם־באַיִס, נעמע, דאַרף מען אַף אַ סאַך זאַכן פארמאַכן די אויגן. זײַ ניט קיין מע־כאַרכער־ריוו, צעבלאָז ניט קיין סינע צווישן זיי. בא איוווען מעגן זיך אַנדערע לער־נען לײַטישקײַט.

אַף דעם, וואָס איוווע האָט אין דעם ערשטן טאָג פון איר אומקערן זיך פון דער נעסיִע ארויסגעוואָרפן פון איר צימער אַלע קליידער און אַליין דאָס מעבל ארויס־געשטעלט, אַף דעם האָט ער אויך געפונען אַ פארענטפערונג:

— פארגעסט ניט, אַ מענטש איז ניט אָרעוו פאַר זײַנע מײַסים אין אַזאַ מאַצעוו. ס׳איז טאַקע כוץ לעדערעך־האַטעווע, מעשונע ווילד, ס׳איז טאַקע מוקשע, שווער צו פארשטיין, נאָר פארגעסט ניט, אַז זי איז אַ מאַר־נעפעש, אַ פאַרביטערטע נעשאָמע, זי האָט איבערגעטראָגן דאָרטן אינוים־קאָשים, שווערע ליידן, פאָרט אַ טאָכטער. נעכע איז אַזוי מעסוקן קראַנק... גייט שוין גייט! יענער איז שוין אַ שויכן־אָפאָר, אַף דער עמעסער וועלט. וואָס איז פאראַן וואָס צו ריידן וועגן אים... נעמע, רייד ניט אַף איר קיין לאָשנהאָרע. ס׳וועט איבערקאָכן. ס׳איז דאָך שוין אַזוינס אויך געווען... אויב זי האָט זיך דענסטמאָל פון אים ניט מיסבוידעד געווען, זיך פון אים ניט אָפּגע־זונדערט, וועט זי אַצינד אוואַדע און אוואַדע ניט... ס׳איז פאראַן, באָרעך־האַשעם, אַ קינד. דאָס קינד האָט זי ליב. מישט זיך ניט, פארמאַכט די אויגן. ס׳וועט איבער־ברענגען. אַף אַ מאַכלויקעס שיטן אַלע מיסט. יעדער איינער אַ ביסעלע, אַ קאַפּעלע, אַ הײַפעלע — און די מאַכלויקעס וואַקסט!.. פּאַסאַך בעכאַד וועסיִעם בעכאָוויס (פּתח בכד וסיים בחבית) — מ׳הייבט אָן פון אַ קריגל און מ׳פארענדיקט מיט אַ פאַס. אַ מאַכלויקעס איז פײַער. ווארף ניט, נעמע, קיין פײַער אין דײַן אייגענער שטוב!

און ווען דאָס ווײַב, די סויכערטע, פרעגט אים: נאָך וואָס האָט זי, איוווע, נאָך דעם, ווי זי האָט ארויסגעוואָרפן די קליידער, דאָס מעבל פון צימער, נאָך וואָס האָט זי באַדאַרפט גייען אין טפיסע ארײַן צו יענער מעשומעדעסטע, צו דער כיירוס? ס׳איז נאָך אַ גליק, וואָס מ׳האָט זי צו יענער ניט צוגעלאָזט. איבער יענער איז דאָך שיר אַ שטאָט מיט יידן ניט געקומען צו אַ גרויסן גזאַר... און וואָס איז געווען איר.

איוועס, אײַסעק צו געבן דאָרטן אין דאָרף א כסימע דעם זשאנדארמישן פּאָלקאָווניק, דעם קאבלוקאָוו, פארן סאָלדאט? וואָס הייסט, זי נעמט אים אָף איר אכרײַעס?

אָף דעם ענטפערט ווידער דער אלטער נאָסן לאנדע:

— ווארף ניט, נעמע, קיין פײַער אין דײַן אייגענער שטוב...

און דאָס פײַער אין שטוב איז טאקע דערווײַל פארבאָרגן, פארשטיקט און פארהוילן פאר פרעמדע אויג־און־אויער — סאָנים זאָלן ניט וויסן, ניטפארגינערס זאָלן זיך ניט פרייען. ארײַנפאלן אין פרעמדע מײַלער — פאר דעם האָבן די לאנדעס מוירע אײמאס־מאָוועס. די צוויי שוועגערנס — עסטער און יודיס,ביידע האלטן זיך פאר די גרעסטע יאכסנטעס און שיינהײַטן אין שטאָט. ביידע מיטן גײַוועדיקן ערנסט ניט בלויז פאר אנדערע, נאָר אויך איינע פאר דער צווייטער; די צוויי שוואָגערס — דער כאָלוש יוינע וואנדער, דער שוטעף אין דער שוויגערס געשעפטן, און דער אדוואָקאט, דער קלאל־טוער כאנאן איסײַעוויטש לעווי, וואָס שעמט פאר א גאָלדענער צונג און אײַזערנעם מויעך, — זיי אלע, באזונדערס אין אלעקסאנדערס בײַזײַן, ריידן ניט וועגן איר. זיי גיבן אים דערמיט אָנצוהערן: זיי וויסן, וואָס ער, אלעקסאנדער, האָט פארטראכט, זיי זײַנען מיט אים אינגאנצן מאסקים. שוין לאנג צײַט געוועזן צו מאכן מיט איר א סאָף. נאָר זיי ווילן איינס: ס׳זאָל געטאָן ווערן שטיל און לײַטיש.

דאָס פײַער אין שטוב איז דערווײַל פארשטיקט אויך צוליב אים, צוליב דעם מיזיניק, צוליב דעם בען־זקונים — אונערן, דעם דרײַסיקיאָריקן באָכער, דעם געוועזענעם סוירער־אומוירע, וואָס האָט זיך אומגעקערט צוריק אהיים, נאָך לאנגע יאָרן וואנדער־און־זוכעניש איבער דער וועלט, א באלטשוווע. ער האָט אָנגעטאָן א קאפּאָטע און גייט אלע פארטאָג און פארנאכט מיטן אלטן טאטן אין בראסלאווער שולכל. ער קומט צו גיין אהין, אונער, א געבויגענער, שטעלט זיך אוועק מיטן פּאָנעם צו דער וואנט, און מ׳זעט נאָר, ווי די אקסל צוקן זיך בא אים. ס׳טרעפט אויך: דער באלטשוווע ווײנט אָף א קאָל... אין שטוב מישט ער זיך צו גאָרניט, עסט זייער קנאפּ, שלאָפט קימאט ניט, דרייט זיך ארום איבער די גרויסע, ליידיקע רײַך מעבלירטע צימערן, איבער די קאָרידאָרן פונעם פירגאָרנדיקן מויער, איין האנט פארלייגט הויך אפן רוקן, מיט דער צווייטער צופּט ער דאָס געקרײַזלט־בלאָנדע בערדל. אָפּטמאָל זעט מען אים זיצן איבערן שאָך־ברעט — ער שפּילט מיט זיך אליין אין שאָך. אים, אונערן, קאָן מען ניט, פון זינט ער האָט זיך אהיים אומגעקערט, שוין באלד א יאָר, פון זײַן פארטראכטקײַט ארויסשלאָגן.

שטייט אין שטוב א שטילקײַט. אין דרויסן — א פראָסטיקע נאכט. א רויטלעכע לעוואָנע. א שטיק פון איר איז אָפּגעבראָכן, א סאָפּכוידעשדיקע. זי קוקט גלײַך אין פענצטער ארײַן. איווע ווייסט: קיינער וועט צו איר ניט ארײַנקומען. אכוץ אקיווען, קומט ביכלאל צו איר קיינער ניט. שיפרע באווײַזט זיך די לעצטע צײַט פאר די אויגן ניט. מיט וואָס האָט זי, איווע, קעגן איר זיך פארשולדיקט? דער דאָקטער איז שוין אויך באלד צוויי וואָכן בא איר ניט געוועזן.

דאָס פּעקעלע, א באלויכטנס אונטער דעם גרינעם אבאזשור, אין שווארצן אײַנ־

געוויקלט, ווי דאַניִעל וואָלט דערמיט געזאָגט: „קיין פרייד זוך דאָ ניט”, ליגט נאָך אַלץ ניט קיין אָנגערירטס. איווע הערט, ווי די קו מיטן אָפּגעבראָכענעם האָרן רעוועט, די פערד הינטער דער סקירדע קײַען הילכיק די הרעטשענע שטרוי... זי זעט: דאַניִעל מיט דער אויפגעהויבענער האַנט וויל ניט קריכן אין קיוווער אַרײַן; די מאַמע מיט דעם ווײַס־אָפּגעשווירענעם קאָפּ, אין דעם לאַנגן העמד, אַ באָרוועסע, יאָגט זיך איבערן הויף נאָכן אייניקל און וויל צונעמען בא דעם קינד דאָס געפאַרבטע שפּילכל...

ענדלעך טוט זי אַ צי פאַרן עק פּאָדעם — דער שלייף איז צעבונדן. מיט אינערלעכער ציטערניש, ווי צו אַ וווּנד, וואָס נאָך איידער מ׳רירט זיך צו צו איר, דערפילט מען דעם גרויסן ווייטעק, און אײַנצײַטיק אויך ווי צו אַ הייליקײַט, נעמט זי צעוויקלען דאָס פּעקעלע. דאָס פּאַפּיר פון יאָרנלאַנג ליגן — טונקל־געל, צונויפגעקאָרטשעט, די ברעגן אָרומגעבראָכן, געווען שוין אין פּײַער. דערנאָך אַפּאָנעם איבערגעטראַכט און עס פון פּײַער אַרויסגעכאַפּט. יאָ, דאָס איז דאַניִעלס קסאַוו, זײַן אַלאַכסנדיקע האַנטשריפט, די לענגלעך־שפּיצעכיקע אויסיעס, צו איר געשרייבענע און ניט קיין אָפּגעשיקטע... פאַר דעם איז זי ניט באַרויגעז און האָט פאַר דעם קיין טײַנע ניט. זי אַליין האָט אויך איינמאָל געפּרוווט אים אָנשרײַבן, ניט געקאָנט אָבער געפינען פאַר אירע געפילן און צושטאַנד אַזעלכע ווערטער, מיט וועלכע זי זאָל קאָנען זאָגן דעם גאַנצן עמעס און דערבײַ זאָל זי אַליין ניט דערנידעריקט ווערן. און דעריקער האָט זי מוירע געהאַט אַרויסצורופן בא דאַניִעלן ראַכמאָנעס. אָדער נאָך ערגערס: פון ר׳אַכמאָנעס־וועגן, אַף דער הייסער רעגע, וועט ער זיך ברענגען אַלס קאָרבן פאַר איר. און שפּעטער וועט ער זיך מאַטערן דאָס גאַנצע לעבן אין פאַרבאָרגענער כאַראָטע. דעם בריוו האָט זי ניט אָפּגעשיקט. ער ליגט נאָך ביז היינט אין איר קעסטעלע. דאָס זעלבע איז אויך געוויס פאָרגעקומען מיט דאַניִעלן.

זי לייענט מיט ציטערניש איין בייגעלע נאָכן צווייטן. אַ סאַך שורעס זײַנען אויסגעצוויטעט און פון דער צײַט אָפּגעמעקט געוואָרן. ניטאָ צו איר קיין רוף און קיין ווענדונג. דאָס זײַנען אַפילע ניט קיין בריוו, נאָר אַ פאַרשטיקט געשריי. אַ געשריי, וואָס גייט דיר אַרום איבערן רוקן, ווען דו זעסט אַ שלעכטן כאָלעם. די טעג האָט זי, איווע, אַזאַ כאָלעם געזען. אַ שרעקלעכער כאָלעם געווען. זי האָט געוואָלט שרײַען, נאָר ניט געקאָנט. דאָס געשריי איז איר בלויז איבערן רוקן אַרומגעגאַנגען.

אַף יעדן בייגעלע בלויז עטלעכע שורעס. און יעדעס בייגעלע הייבט זיך אָן מיט די זעלבע ווערטער: „איך בין אַליין. איז דען אונדזער גאַנצע ליבע געווען ניט מער ווי אַ שפּיל, אַ פאַרבלענדעניש? ניט מער ווי אַ שקאָצערײַ פון אַ ווילדער וואַלדמויד? האָב איך אָנגענומען די פליגל פון אַ ווינטמיל און געטראַכט אַף זיי צו פליִען? כ׳האָב געוואַרט אַף דיר אַ גאַנץ יאָר. כ׳בין געווען זיכער, אַז דו וועסט אויסזעצן דאָרט אַלע פענצטער, וועסט צעברעכן אַלע שפּיגלען און וועסט זיך אומקערן צו מיר. ווי ווײַט מ׳זאָל די טויב ניט פאַרטראָגן פון איר נעסט, געפינט זי דאָך דעם וועג צוריק... כ׳האָב געהאָפט, אַז דו וועסט זײַן מײַן ליד, און דו ביסט געוואָרן מײַן צאַר, דער קאָס פון מײַן פּײַן...

...איך בין אליין. נאָר איך האָף און גלייב... כ'דריי זיך אליין אין דעם ווירבל־ווינט, דאָס וויקל־גראָז פענטעט מיר די פיס, ס'נאָגט א ווי אין הארצן, כ'קאָן ניט צוזען, ווי דורך מײַן טאטנס אויגן קוקט ארויס דער פאָלקס־אומגליק, און אין מײַנע אויגן לעשן זיך אלע פארבן, ס'לעשט זיך דאָס פײַער פון ווילן און ווונטשן, דאָס פײַערל פון בענקעניש, דער קויעך פון שלעפן די וואָך אין דעם יאָך. איבער מיר הענגט א שוידערפולע נאכט, נאָר איך האָף און גלייב...

...איך בין אליין. ניטאָ יענע געטרוימטע הייך־וועגן, יענע ווײַט־וועגן, יענע טיף־וועגן. די וועגן מײַנע זײַנען באדעקט מיט שארפע שטיינער, די פיס זײַנען צעבלוטיקט. נאָר איך האָף און גלייב... מײַנע אויגן טרערן פונעם גרויען שטויב, אף מײַנע ווייעס הענגען געדיכטע נעפלען, און דאָס גאנצע פײַער פון מײַן נעשאָמע קאָן זיך ניט דורכשלאָגן דורך זיי. פון די ווינטערדיקע פעלדער ווייעט מיט ווײַסן טרויער, נאָר איך האָף און גלייב...

...איך בין אליין. איבער מײַן קאָפּ ברויזט א שוידערלעכע נאכט. נאָר איך שילט קיינעם ניט, ווײַל די ערשטע קלאָלע דארף אף מײַן קאָפּ פאלן. איך האָב געזוכט אין לעבן דעם יאָמטעוו, כ'האָב געווארט אף די געגרייטע טישן, וואָס וועלן געשפרייט זײַן מיט זײַד, מיט גאָלד־געשטריקטע טישטעכער, כ'האָב געווארט, אז אָט וועט מען מיר אונטערטראָגן דעם אלטן ווײַן אין א קרישטאָלענעם קאָס... כ'האָב געמיינט, אז דו וועסט מײַן ליד זײַן, און דו ביסט געוואָרן מײַן צאר, דער קאָס פון מײַן פײַן. מײַנע אויגן בלאָנקען ארום איבער פוסטע פעלדער. איך וואָגל איבער זיי און זוך גאָרניט. מײַן נעשאָמע, וואָס איז אמאָל פארקישעפט געווען, פלאטערט איצט איבער די פוסטע פעלדער, אן אונטערגעשניטענע פונעם טויט. מײַן לאנגער הארבסטיקער טאָג גייט צום סאָף. אין מײַן נעשאָמע דערטריקענען שוין אלע קוויטן, נאָר איך האָף און גלייב...

...איך בין אליין. ניטאָ יענע טעג, ווען מײַן אויג האָט זיך געבאָדן אין בונטקײַט פון צוויט, מײַן הארץ האָט געבליט, איך בין ארומגעגאנגען איבער די פאָלעסיער זומפּן א פארקישעפטער. ס'האָט מיר געדוכט — איך בין ארײַן אין דער סאמע טיף פון לעבן, אין דער שטילער פרייד פון זײַן... יענע טעג האָבן שוין לאנג אָפּגעברענט, און ס'האָבן שוין אויך אָפּגעברענט און ס'זײַנען פארלאָשן געוואָרן די קאָלטע שײַטערס פון די געל־פלאמיקע בערעזעס, די פארבן פון בלעטערפאל. מײַנע טעג ווערן אלץ קירצער און די נעכט אלץ לענגער און פינצטערער. נאָר איך האָף און גלייב...

...איך בין אליין. אין די נעכט האָב איך דיך געזוכט אף מײַן געלעגער. דו ביסט מיר געלעגן אפן דנאָ פון מײַן נעשאָמע. דו ביסט געווען דער נייר־טאָמיד אין מײַן הארצן. בא דער שײַן פון יענעם פײַערל האָב איך געלעבט אין די לאנגע פינצטערע נעכט. אָפט פלעגט זיך מיר כאָלעמען א הייסער דאָרשטיקער כאָלעם, א כאָלעם, וואָס וועט קיינמאָל ניט מעקויעם ווערן. נאָר איך האָף און גלייב...

...איך בין אליין. יעדער פויגל האָט זײַן ליד און האָט זײַן נעסט. איך בין פארבליבן אָן א ליד. כ'האָב געגלייבט, אז דו וועסט זײַן די ליד פון מײַן לעבן... וואָס

קאָן דען זײַן שרעקלעכער, שוידערלעכער, ווי צו בלײַבן אָן דײַן אײגענער ליד? כ׳גיי ארום, ווי אף א בעסוילעם, א שטומער...״

ווײַטער צו לייענען איז איווע מער ניט געווען בעקויעד. דאָס ניט דערלייענטע פארגעלטע און צעקנייטשטע, פון פײַער־ארומגעברענטע בייגעלע פאפיר פאלט פון אירע הענט ארויס. זי בלײַבט זיצן מיט די אויסגעצויגענע הענט אפן טישל, ווי פארשטארט. איבערן גאנצן לײַב גייט איר א שטעכיקע קעלט. אויך טוט איר אלע־מאָל א שלאָג א היץ אין פּאָנעם ארײַן. און דאָ דערהערט זי — מ׳קלאפּט אין איר טיר. וויל זי א געשריי טאָן:

— גייט ניט אהער!

נאָר דאָס קאָל איז איר פארפאלן געוואָרן.

ס׳קומט ארײַן שטיל, אין דעם ווײַסן פארטעכל, מיטן ווײַסן איבערל אפן קאָפּ, דאָס נײַע דינסטמיידל, וואָס פאר דער קורצער צײַט פון איר דינען דאָ איז איר פּאָנעם קײַלעכדיק און פארויטלט געוואָרן. אין דער פארויטלטקײַט פונעם מיידלס פּאָנעם זעט מען דעם סאָף פון א זייער לאנגן טאָגעס און דעם אָנהייב פון א צופרי־דענער זעטיקײַט.

— כ׳האָב שוין עטלעכע מאָל געקלאפּט צו אײַך, ענטפערט איר ניט. זי זיצט דאָך שוין זייער לאנג בא מיר. כ׳האָב פאר איר געשטעלט דעם סאמאָוואר... נאָר ווו זאָל איך זי לייגן שלאָפן? כ׳בין געגאנגען צו שיפּרען, האָב איך זי אין דער היים ניט געטראָפן...

— וועמען לייגן שלאָפן? נאָך וואָס ביסטו געגאנגען צו שיפּרען?

— אײַער מומע איז געקומען צו פאָרן. שיפּרעס מאמע.

— מײַן מומע ליבע?

— זאָל איך זי גיין רופן?

— איך וועל אליין... — און איווע לאָזט זיך אין קיך ארײַן, וווּ ס׳זיצט די מומע ליבע.

— אוי, מומעניו, — פאלט איר איווע ארוף אפן האלדז, — אוי, הארציקע, פאר־וואָס זײַט איר גלײַך צו מיר ניט ארײַן? אוי, מומע מײַנע, טײַערע!

—אז מ׳קומט צוגאסט, — זאָגט די מומע ליבע מיט איר שמייכל און באטראכט דערווײַל איוועס פארענדערט אויסזען, איר אויסגעמאָגערטקײַט, די גרעסער געוואָ־רענע אויגן, — אז מ׳קומט צוגאסט, איוועניו, איז גלײַכער אָנצוהייבן פון דער קיך. ערשטנס, דערוויסט מען זיך דאָ אלע נײַסן... און, צווייטנס, איז בעסער, ווען מ׳פירט דיך פון קיך אין זאל ארײַן, איידער כאָלילע פאַרקערט.

— יאָ, מומע מײַנע, הארציקע, — טוט איווע א פארמאך צו ביידע אויגן, ווי דער טאטע אירער גאָווריעל באַאַר. — איר זײַט גערעכט. מיך האָט מען אָבער פארפירט אין די זאלן ארײַן מיט גוואלד. ווער, ווער, נאָר איר ווייסט דאָך גוט...— זי וויל נאָך עפּעס צוגעבן, נאָר זעענדיק, ווי דאָס דינסטמיידל שטעלט אָן מויל און אויערן, נעמט זי די מומע ליבע אונטער דער האנט, — איר זײַט בא מיר אזא גרוי־

סער גאַסט. קומט, מומעניו, כ׳האָב אײַך אַזױפֿיל צו זאָגן און צו פֿרעגן, אַז די גאַנ־
צע נאַכט װעט זײַן צו קלײן...

די מומע ליבע דאַרף אױך אַ סאַך פֿרעגן. פֿאַר דער צײַט, װאָס זי איז אין קיך געזעסן, איז איר האַרץ נאָך אומרויִקער געװאָרן: מײלע, דאָס, װאָס שיפֿרע האָט זיך אין אַן אַנדער דירע איבערגעקליבן, דאָס איז אַפֿילע גוט און קלוג. ביז דער קאַ־סענע װױנט מען ניט מיטן כאַסן אונטער אײן דאַך. נאָר פֿאַרװאָס האָט זי אופֿגע־הערט צו גײן אַהער? און װי קאָן זי עס אַרומגײן אין אַזאַ שפּעטער שאָ? דאָס מײדל איז געגאַנגען נאָך איר און איז שטוב זי ניט געפֿונען... װאָלט זי מיטן כאַסן אַרומ־געגאַנגען, װאָלט עס געװעזן אַ האַלבע צאָרע. זאָגט אָבער דאָס מײדל, אַז דער אױר־נער גײט ביכלאַל גאָר פֿון שטוב ניט אַרױס. און אַהערצו קומט זי אױך ניט... װאָס טיפֿער אין װאַלד אַרײַן, טראַכט די מומע ליבע, אַלץ פֿינצטערער װערט.

װען די מומע ליבע פֿילט זיך ניט אַזױ שלעכט, װאָלט זי טײקעף צו שיפֿרען געגאַנגען. נאָר אײן גאָט װײסט דעם עמעס, זי האַלט זיך קױם אױף די פֿיס. זי װעט איבערנעכטיקן דאָ, און מאָרגן װעט קלאָר װערן. אין אַזאַ פֿאַל זאָגט די מומע ליבע: אױב ס׳װאָרט אױף מיר אַ צאָרע, װעל איך ניט פֿאַרשפּעטיקן צו איר מאָרגן אױך. אױב ס׳װאָרט אױף מיר אַ פֿרײד, קומט דאָך די פֿרײד קײנמאָל ניט צו שפּעט. װעט מאָרגן די פֿרײד נאָך גרעסער זײַן. געװיס װעט זי זיך באַלד פֿון איװוען עפּעס אױך דערװיסן...

אָבער װי נאָר זי איז אין איװועס צימער אַרײַן, האָט זי אָן זיך פֿאַרגעסן. דאָס מײדל האָט גאָרניט ניט איבערגעטריבן און קײן ליגן ניט געזאָגט — איװוע לעבט טאַקע צװישן די פֿיר נאַקעטע װענט.

— מומע, אײַן רעגעלע, כ׳װעל באַלד בעטן דאָס בעט. אַט לײג איך נאָר צונױף...

— װאָס זײַנען דאָס פֿאַר אַן אַרומגעבראָכענע פּאַפּירלעך?

— דאַניעלס בריװ. יאָ, מומע, װאָס קוקט איר אױף מיר אַזױ?

— גאָט איז מיט דיר? װי קאָן מען באַקומען בריװ...

— איר װילט זאָגן: פֿון יענער־װעלט? נײן, מומע, ס׳איז פֿון דער־װעלט. ער האָט זײ געשריבן און ניט אָפּגעשיקט, ער האָט זײ געװאָלט פֿאַרברענען, נאָר פֿאַרן טױט האָט ער זײ מיר איבערגעשיקט מיט אַקיװען. נו, איצט נעם איך בעטן. איר זײַט גוט דורכגעפֿרירן געװאָרן אין װעג. יִצחאָק איז געקומען נאָך אװראָמען? מאָרגן װעל איך גײן אָפּנעמען באַ אים אַ גרוס פֿון דער הײם. איר זײַט ניט געװען באַ אונדז די לעצטע צײַט?

— נײן, איװועניו, נײן.

— מומע, מיר האָט זיך צוריק מיט עטלעכע טעג געכאָלעמט אַ שרעקלעכער כאָלעם. כ׳האָב געזען, װי מ׳נעמט אַראָפּ די מאַמע פֿון אַ שטריק...

פֿון איװועס רײד ציטערט די מומע ליבע אױף. נאָר זי זאָגט מיט איר גוטן שמײכל:

— און דו, איװועניו, גלײבסט אין נאַרישע כאָלױמעס?.. גײ שױן, גײ, דאָס װאָלט געפּאַסט פֿאַר מיר, פֿאַר אַ פֿראָסטער דאָרפֿס־ייִדענע. אײַ, גוט, — קריכט זי

אין בעט אריַין און דעקט זיך איַין, — כ׳זאָג דיר, אז קיין בעסערע זאך פון א געלעגער איז גאָר אף דער וועלט ניטאָ. וואָס זשע זיצסטו, איווע? לייג זיך אוועק...

— מומע, פארוואָס ציטערט בא איַיך אזוי דאָס קאָל?

— וואָס איז דער כידעש, איוועניו, נאָך אזא וועג... פארנאכט האָט א נעם געטאָן אזא קעלט, אז איך קאָן נאָך פונעם פראָסט ניט אָפגיין, באטאָג איז אין וועג געווען נישקאָשע. די זון האָט געוואַרעמט. אפילע אין וואלד איז געווען ניט קאַלט...

און זי רעדט, די מומע ליבע, און דערציילט, וויאזוי זיי זיַינען אין שטאָט אריַינגעפאָרן, וויאזוי יִיצכאָק האָט זיך אין די גאסן פארפלאָנטערט... דערביַי טראכט זי וועגן יענער שוווע, וואָס זי האָט דאָרטן יִיצכאָקן אין וואלד געגעבן, געשווירן בא הימל און ערד... דאניִעל האָט בא זיַין לעבן, אכוץ צאָרעס, קיינעם גאָרנישט ניט פארשאפט. ער איז ווי פארשאָלטן געווען פון זיַין ליבן נאָמען אליין. מ׳האָט אים אמאָל גענומען אין שטעטל אריַין אויסצומאָלן אין דעם ניַיעם בעסמעדרעש די מאוזאָלעס פון די כאדאָשים אף די ווענט. האָט ער זיך גענומען צו דער ארבעט, א גאנצן זומער געמאָלט, מ׳איז געגאנגען קוקן אף די כידושים, נאָר ווען ער האָט שוין געהאלטן באם ענדיקן, האָט אינמיטן העלן טאָג אויסגעבראָכן א סרייפע אין בעסמעדרעש. א האלבע שטאָט איז אוועק מיטן פיַיער. פון דעמלט אָן האָט מען אים מער אין ערגעץ ניט גערופן. עפעס א קלאָלע איז נאָכגעגאנגען נאָך דאניִעלן. זי, די מומע ליבע, וועט איר שוווע ניט ברעכן, נאָר זאָל שוין בעסער געבוירן ווערן א מיידל...

זי רעדט, די מומע ליבע, און דערציילט:

— זיַינען מיר גאָר געבליבן שטיין. מ׳זעט ניט קיין לעבעדיקן מענטשן. א טויטע שטאָט. כ׳האָב געמיינט, אז אין דער גרויסער שטאָט זיַינען די גאסן פול מיט מענטשן. נאָך א גליק, וואָס ס׳איז אָנגעפאָרן... ווי רופט איר אים, דער אשמע...

און די מומע ליבע, א דערוואָרעמטע ניט אזוי פונעם צודעק, ווי פון איוועס ליַיב, וואָס שלאָגט מיט פיַיער, פאלט מיטאמאָל, אפן האלבן וואָרט, אין שלאָף אריַין.

איווע, די הענט פארוואָרפן אונטערן קאָפּ, קוקט, ווי די לעוואָנע גייט אָפּ פונעם פענצטער, הערט, ווי אין דעם גרויסן אופנעם־צימער שפאנט ארום דער באלטשווע. דער פארקעט סקריפעט אונטער זיַינע פיס. אזוי גייט ער ארום גאנצע נעכט. שפעטער איז אלעקסאנדער געקומען. ער איז אפגיך אדורך צו זיך אין קאבינעט, אפן וועג פארטשעפעט און אומגעוואָרפן א בענקל. „דער יאָכיד גייט גליַיך, קוקט זיך אין די זיַיטן ניט ארום... אויב ס׳שטייט אים עפעס אפן וועג, מעג עס פאלן, צעבראָכן ווערן“... זי דערשרעקט זיך פארן געדאנק, וואָס לויפט איר פלוצלינג דורך: צוווארטן, ביז ער וועט אנשלאָפן ווערן, דערנאָך שטילערהייט אריַינגיין און אים דאָרטן א שלאָפנדיקן דערשטיקן... און דערנאָך זאָל זיַין וואָס ס׳וועט זיַין. אפן גערירכט וועט זי פאר דער גאנצער וועלט דערציילן, וואָס פאר א פארברעכן ער איז קעגן איר באגאנגען... דאניִעל האָט זי באשולדיקט, האלעמיַי זי האָט די פענצטער, די שפיגלען ניט צעבראָכן, פארוואָס איז זי ניט אנטלאָפן און זיך ניט אומגעקערט

צוריק צו אים? אַ יאָר צײַט האָט ער געוואַרט און זיך ניט דערוואַרט... איז ער אַרײַן צו זכאַריען און אָנגעטאָן מאַלקען דעם גאָלדענעם רונג... נעמט זי, איווע, וועקן די מומע ליבע — איין מענטש מוז כאָטש דעם עמעס וויסן.

— מומע, — וועקט זי, — מומע, הערט! דעם ערשטן טאָג, ווי נאָר ער האָט מיך אַרײַנגעפירט אין דעם אויסגעמעבלטן שלאָפצימער, האָב איך אים געזאָגט: אומזיסט האָט איר זיך אויסגעבראַכט. איר האָט מיך געפירט מיט גוואַלד אונטער דער כופּע, נאָר אײַער ווײַב וועל איך קיינמאָל ניט זײַן... האָט ער מיר אַ קוק געטאָן אין די אויגן און איז אַרויס. איך בין פאַרבליבן זיצן אַליין. אין אַ פּאָר שאָ אַרום איז ער אַרײַן און געזאָגט: „גוט! מ׳האָט פאַר אײַך צוגעגרייט אַן אַנדער צימער. לעבט אײַך דאָרט אַליין”. און איך בין אַריבער אין יענעם צימער, וווּ ס׳איז געשטאַנען פאַר מיר אַ בעט. „אין טיר שטעקט אַ שליסל, — האָט ער מיר געזאָגט, — איר קאָנט זיך פאַרשליסן אַף באַנאַכט”, — און ער איז אַרויס. איך האָב זיך באַרויִקט. אַזאַ איידלקײַט האָב איך זיך פון אים ניט געריכט. פאַרנאַכט איז ער ווידער אַרײַן. ער האָט מיר אַרײַנגעטראָגן עסן און ווידער איבערגעכאַזערט: „לעבט אײַך דאָ אַליין!” — די טאַץ אינײַנעם מיט די טעלער האָב איך אַראָפּגעשמיצט פון טיש אַף דער ערד... ער האָט מיר אַף דעם גאָרנישט ניט געזאָגט. ער האָט ווידער מיר אַ קוק געטאָן אין די אויגן אַרײַן און איז אַרויס. דעם גאַנצן אָפּדערנאַכט איז קיינער צו מיר ניט אַרײַן. די טאַץ מיט די צעבראָכענע טעלער, דאָס עסנוואַרג, האָט זיך געוואַלגערט אַפן דיל. כ׳האָב פאַרשלאָסן די טיר, איבערגעלאָזט דעם שליסל אין טיר און זיך אָנגעקלייגט מיטן אָנטאָן אין בעט אַרײַן. מומע, שלאָפט ניט, הערט!.. ווען כ׳האָב זיך אויפגעכאַפּט, איז געווען גרויסער טאָג, און ער איז געלעגן לעבן מיר... מומע, שלאָפט ניט, זאָגט מיר, וואָס האָב איך געזאָלט טאָן?... איך ווייס ביז הײַנט ניט, וויִאַזוי דאָס איז פאָרגעקומען... פון יענער נאַכט אָן בין איך פאַרגאַנגען אין טראָגן. וווּהין האָב איך געקאָנט גיין? מומע, וואָס שווײַגט איר?

— זאָל גאָט באַהיטן און באַשיצן, — שאָקלט די מומע ליבע מיטן קאָפּ און שמוצערט מיט די ליפּן, — באַהיט און באַוואָרנט זאָל מען זײַן... ס׳איז דאָך הימל־שרײַענדיק.

— ניין, זאָגט מיר, מומע, וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? ס׳איז מיר פאַרבליבן נאָר איינס — אַרופלייגן אַף זיך די האַנט... ס׳האָט מיר אָבער ניט געקלעקט אַף דעם קיין קויעך...

די מומע ליבע נעמט איוועס קאָפּ, לייגט אים אַרויף צו זיך אַף דער ברוסט און גלעט איר די אַקסל:

— וויין, איווע, וויין זיך אויס, וועט דיר גרינגער ווערן.

— מומע, — טוליעט איווע דעם קאָפּ צו איר, — ניט אומזיסט רופט אײַך די גאַנצע מישפּאָכע: די שיינע, די קלוגע מומע ליבע...

— זאָל איך אַזוי וויסן בייז, איוועניו, ווי איך ווייס, פאַרוואָס מ׳רופט מיך אַזוי. אַז מ׳זאָגט נאָך „די שיינע מומע ליבע”, מיילע, שווײַג איך. די באָיאַרס טעכטער זײַנען, קיין אײַנהאָרע, אַלע שיינע. גאָט גיט זיי שיינקײַט און נעמט בײַ זיי אָפּ דאָס

מאַזל... נאָר אַז מ׳זאָגט די „קלוגע מומע ליבע“, פרעג איך: אין וואָס ליגט מײַן כאָכמע? אין דער צעזיפּטער זיפּ, אין דער צעשפּאָלטענער מאַקרעטע? אין דעם, וואָס מײַנע קינדער זײַנען פון צוועלף יאָר אָן צעשפּרייט איבער דער וועלט? איינער אין ליסי, דער צווייטער אין סטריסי... מײַן עלטערער, דאָווידל, איז ערגעץ אין דער ליטע, אין ווילנער יעשיווע, לעבט פון לאַסקאָוון ברויט, גייט אַרום אויף „טעג“, שלאָפט אין בעסמעדרעש הינטער דער הרובע אויפן קולעקל... דעם ייִנגערן, פּיניען, האָב איך קוים אײַנגערעדט שמאַריען, און מיר האָבן אים אָפּגעגעבן צו אַ בלעכער. טראָגט דאָס קינד שוין דאָס צווייטע יאָר די פּאָמוינִיצעס, ניאַנטשעט די קינדער, און די בלעכערשע שלאָגט אים דרײַ מאָל אין טאָג אַרויס דאָס שטיקל ברויט, וואָס ער שלינגט אַראָפּ. שיפרע איז אויסגעוואַקסן אין די רײַכע קיכן... אוי, איוועניו, ווו איז דאָ מײַן כאָכמע?

— אין דעם, מומע, וואָס איר קלאָגט זיך קיינמאָל ניט.

— פאַר וועמען זאָל איך זיך קלאָגן? זאָג מיר, וואָס בין איך בעסער פאַר אַנדערע? נאָר מיר איינער איז שלעכט? און אַז מ׳קלאָגט זיך, איוועניו, ווערט דען גרינגער? וואָס וועט זײַן, אַז איך וועל שוין יאָ צעבינדן און באַווײַזן מײַנע מאַקעס פאַר אַנדערע?.. יעדער איינער האָט גענוג זײַנע אייגענע מאַקעס. ווו דו שטייסט און גייסט, ווו דו טוסט זיך נאָר אַ קער, איז אומעטום ווייטעקן מיט אומגליקן, איין צאָרע גרעסער פון דער צווייטער... קאָן איך זיך גיין קלאָגן פאַר ייִצכאָקן? וואָס זײַנען מײַנע צאָרעס קעגן זײַנע אומגליקן... און בא דיר, איוועניו, איז דאָס האַרץ אויך גענוג צעיאַטרעט...

— האָט איר, מומע, איין רעפוע — טרערן?

— אַ רעפוע צי ניט קיין רעפוע, נאָר ווען אַ מענטש זאָל זיך ניט אויסוויינען, וואָלט דאָס האַרץ דערטרונקען געוואָרן אין טרערן.

— און דערנאָך לעבן ווײַטער ווי נעכטן און ווי אייערנעכטן?

— אַן אַנדער ברייִרע האָבן מיר?

איווע הייבט זיך אונטער אויפן עלנבויגן:

— נײַן, מומע, איך וויל לעבן אַנדערש. אים וועל איך צושיקן אַ געט.

— וואָס קאָן איך דיר אויף דעם זאָגן? דאָס אייגענע האַרץ איז אַוואַדע דער בעסטער זייגער. נאָר אײַל ניט, באַטראַכט און טראַכט איבער. שרײַב אָן דעם טאַטן. דער טאַטע וועט דיר גיין אַנטקעגן. באַטראַכט זיך גוט, איווע. דו ווילסט זיך ראַטעווען פונעם רויך, זע, זאָלסט כאָלילע ניט אַרײַנשפּרינגען אין פײַער...

IV

איווע האָט די גאַנצע נאַכט מיט קיין אויג ניט צוגעמאַכט. ווי ס׳איז נאָר טאָג געוואָרן, איז זי פאַרזיכטיק און געהיט פון בעט אַרויס — די מומע ליבע ניט אויפצוּוועקן, פון נײַע געשפּרעכן ניט פאַרהאַלטן ווערן — און איז צום קינד אין צימער אַוועק. זי וועט אויך הײַנט, ווי יעדער טאָג נאָך איר קרענק, אַליין פאַרן קינד אַנ־

בייַסן צוגרייטן און עס מיט אַ פרייליך פּאָנעם אין שול אַרויסבאַגלייטן. זי האָט הייַנט אַ סאַך געגנג און זי וויל וואָס פריִער פון שטוב אַרויס — שיפרע וועט געוויס באַלד קומען צו דער מוטער, וויל זי, איוועַ, זיי ניט שטערן. דערצו נאָך מייַדט זי שיפרע די לעצטע צייַט אויס. איוועַ פאַרשטייט ניט — פאַרוואָס? זי האָט, דוכט זיך, שיפרען קיין רעָה ניט געטאָן. ווען זי איז פאַראיאָרן געקומען צו פאָרן, האָט זי געטאָן פאַר איר אַלץ, וואָס נאָר ס'איז אין אירע קויכעס און מעגלעכקייַטן געווען צו טאָן.

און איוועַ איז הייַנט דאָס ערשטע מאָל נאָך דער קרענק אין דרויסן אַרויס. זי גייט צום אַשמעדייַ זיך טרעפן דאָרט מיט יִצכאָקן, זיך זען מיט אוראָמען. זי וויל אויך האָבן אַ לעבעדיקן גרוס פון דער היים, פון דער מאַמען. איוועַ פאַרשטייט איצט גאָר אַנדערש די מאַמע, נאָך יענעם פרייַטיק־צונאַכטס בא איר טאַטן אין שטוב. דאָרטן, אונטער די ברייט־צעצווייַגטע פיקוסן, ריידנדיק מיטן דאָקטער וועגן דער מוטער, איז זי געווען זיכער — די מאַמע איז ניט בא די געדאַנקען, די רייד פאַרשטייט זי ניט, זיי דערגייען ניט צו איר... און מיטאַמאָל די גרויסע איבעראַשונג — די מאַמע וואַרפט פון די הענט דאָס ציגעלע אַראָפּ און מישט זיך אין די רייד אַרייַן. „איך בין געווען די שלעכטע? אַזעלכע ביטערע אויגן האָסטו אין ערגעץ ניט באַגעגנט? דייַן מאַמע איז געווען אַ מאַכשייפע?“... און שפּעטער, ווען קיינער האָט דעם באַלעגאָלעס קלאַפּ אין טיש אַרייַן ניט פאַרשטאַנען, איז זי, אין דעם לאַנגן ווייַסן העמד, אַן אָפּגעשווירענע, אין די אויסגעלאָשענע אויגן האָבן זיך באַוויזן די צווייַ גרינע סינע־פייַערלעך, אַרויס אינמיטן שטוב און געזאָגט:

— גאַוורִיעל, פאַר אונדז האָסטו איבערגעלאָזט די כאַרפּע...

דערנאָך דעם טאַטנס קאָל — אַ דערשראָקן־נעבעכדיקס:

— נעכע! נעכע!

דער מאַמעס ענטפער:

— איך שווייַג, גאַוורִיעל, איך שווייַג. כ'האָב אַזויפיל יאָרן געשוויגן, וועל איך פאַרן טויט אוואַדע שווייַגן. — און צום סאָף: אַקיוועס אַרייַנקומען. דער מאַמעס קוק אפן טאַטן, דערנאָך אָף אַקיווען; איר אויסדרייען זיך צו זיי מיטן רוקן; איר אַוועקגיין צוריק הינטער די פיקוסן צום לעדערנעם דיוואַן; די אויגן זייַנען איר ווידער אויסגעלאָשן געוואָרן, נאָר אַוועקגייענדיק, האָט זי עמעצן געוואָרנט מיטן דאַר־אויסגעצויגענעם פינגער...

אין יענעם פרייַטיק־צונאַכטס האָט דאָס אַלץ איוועַן די אויגן געעפנט און איר דעם סאָד פון דער מאַמעס פאַרביטערטקייַט, פון איר שרעקלעך לעבן אַנטפּלעקט. און דאָך קאָן איר איוועַ ניט מויכל זייַן. ניט אַזוי פאַר זיך, ווי פאַר דאַניִעלן... זי גייט זייער פּאַמעלעך. דער פראָסט, די בלענדנדיקע ערעוו־פּריליִנגדיקע זון, דער ווינט פון טייַך, וואָס שמעקט מיט ווערבע, פאַרשלאָגט איר דעם אָטעם, פאַרבלענדט און פאַרשיקערט זי ביז קאָפּ־פאַרדרייעניש. ערשט אַצינד דערפילט זי איר אָפּגעשוואַכטקייַט. די פיס קאָנען ניט אָנטאַפּן די האַרטע ערד, זיי שטעלן זיך די גאַנצע

צײַט, ווי אַף עפּעס זייער ווייכס און וואַקלענדיקס. שפּאַרט זי זיך צו צו אַ בוים — צופיל שײַן פאַר אירע אויגן. ווו געפינט זי זיך, אַף דער שפּיגל־גאַס? זי שטייט דאָך קימאַט אַנטקעגן דער שוויגערס שניטקראָם. קערעוועט זי אַפּגיך אַראָפּ אַף דער צווייטער גאַס. אַ שליטן, איבערגעדעקט מיט אַ בערנפעל, דאָס פערד, ווי אויסגעצויגן אין דער לופטן, שנײַדט דורך די גאַס. דער שליטן איז שוין לאַנג פאַרשוווּנדן פון אויג, נאָר די גלעקלעך קלינגען איר נאָך אַלץ אין די אויערן. דער פראָסט, די זון, אַט דאָס גלעקל־געקלאַנג רופט בײַ איר אַרויס עפּעס אַ מאָדנע פרייד. זי דערפרייט זיך אַפילע, ווען אין דער גלעזערנער טיר פון דער „קרעדיט־געזעלשאַפט״ דערזעט זי דעם שוואַרצן סורטוק מיט די זילבערנע שנירלעך — דעם אַלטן שווייצאַר מיט דער צעצווייט־שפּיצעכיקער ווײַס־צעקעמטער באָרד.

זי שטעלט זיך אַלעמאָל אָפּ. פריִער, ביז הײַנט, האָט זי גאָר קיינמאָל אין שטאָט אַזויפיל מענטשן ניט געזען. אָט גייען אין די פּאָרמעס גימנאַזיסטן, גימנאַזיסטקעס, ריידן אַלע איבערנעם, שטיפן און לאַכן. און זי פרעגט בײַ זיך אַליין: ווי לאַנג, איווע, אַז דו ביסט געווען אַ גימנאַזיסטקע? אויך אַזוי פאַרשײַט, העפקער־וועלט... — און די נאַרוואָס שטילע פרייד, וואָס האָט זי אַרומגעכאַפּט, פאַרשווינדט. ניין, יענע יאָרן אירע זײַנען שוין זייער ווײַט, אַזוי ווײַט, אַז אַפילע מיטן קויעך־האַדימיען איז זיי שווער צו כאַפּן... ווי פון אַ געדיכטן נעפּל אַרויס זעט זי שטיקלעך זומערדיקע טעג, אַ האַלבע לעוואָנע־נאַכט, זי דערזעט זיך זיצן מיט דאַניִעלן בײַם טײַך... זי איז זיכער, איווע: זי לעבט שוין אַף דער וועלט זייער און זייער לאַנג... זי האָט איבערגעלעבט דעם הונדערטיאָריקן עלטערזיידן — עזרען, די דרײַ־און־נײַנציקיאָריקע עלטערבאָבע — ציוויען, איבערגעלעבט דאַניִעלן... און זי לעבט נאָך אַלץ און לעבט. צוליב וואָס? צוליב וועמען? ווען עמעצער גייט צו צו איר און טוט זי אַ פרעג:

— ווער ביסטו?

וואָס וואָלט זי געקאָנט אַף דעם ענטפערן? דאָס איינציקע:

— איך בין איווע.

און ווען מ׳פרעגט זי ווידער:

— און ווער איז זי, די איווע?

און שוין ניט אַזוי פון אָפּגעשוואַכטקײַט, ווי פון פאַרקלערטקײַט און פאַרטראַכטקײַט פּלאָנטערן זיך איר די טריט. די פיס טרעטן ווידער ניט אַף דער ערד, נאָר ווי אַף עפּעס ווייכס און וואַקלענדיקס. אַפּן גרויסן מאַרק־פּלאַץ גרייט מען זיך צום גרויסן, צו דעם פרײַלינגדיקן, צו דעם ערעוו־פּייסעכדיקן יאָרמאַרק. אין דער לענג און אין דער ברייט שטעלן זיך אויף גאַנצע גאַסן — הילצערנע און לײַוונטענע. פאַר איווס אויגן שווינדלט אַ שלאַל פאַרבן, אַרום איר — טומל און געשריי. און זי דערפילט זיך מיטאַמאָל דאָ — און ניט נאָר אין דער שטאָט, נאָר אין דער גאָרער וועלט — צווישן הימל און ערד, פרעמד, עלנט און, דעריקער, איבעריק...

היי, היי, בערעגיס![1]

עפּעס אָטעמט איבער איר קאָפּ מיט פײַער. פון אַלע זײַטן שרײַט מען און מע לויפט צו איר. זי הייבט אוף די אויגן — א פּאַריסנס אף ארוף, א פּאַנאַנדערגעעפנט פערדיש מויל, פון די ליפּן פּאַלט אף איר א געדיכטער ראָזער שוים. עמעצער נעמט זי אונטער דער האַנט און מ׳פירט זי אפּן טראָטואַר ארוף. א סאַך מענטשן גייען הינטער איר.

— מ׳מעג דען אזוי גיין? וויפל האָט באַדאַרפט געדויערן, אז איר זאָלט ארונ־טערפאַלן אונטער די פערד...

— מיר דוכט, זי איז שיקער.

— ניט שיין, אז א פרוי זאָל טרינקען.

און נאָך עמעצער גיט צו:

— המ־מ... נאַ וויד, קאַזשעטסיא, בלאַגאָראָדנאַיאַ...[2]

זי דערקלײַבט זיך צום אשמעדײַ. נאָר אכוץ דעם באַלעגאָלעס ווײַב מיט צווי קינדער, טרעפט זי דאָרט קיינעם ניט. די שטוב איז פול מיט בײַסיק־שטיקנדיקן גרוי־געלבלעכן רויך, וואָס פאַרגייט אין די אויגן און שטיקט אין האַלדז. די יידענע וועגדט קימאַט ניט קיין אכט אף דער ארײַנגעקומענער. זי קען זיי שוין גוט, אָט די ווויליטעטיקע שטאָט־דאַמעס, וואָס קומען צו גיין, פרעגן אַלץ אויס, פאַרשרײַבן אין א קליין ביכעלע מיט זילבערנע שלעסעלעך, גיבן דיר א סאַך אייצעס און גייען אוועק. ביז מ׳דרײַסט באַ זיי ארויס א דרײַערל, שלאָגט מען אָפּ די פּיס און מ׳בלײַבט אָן א האַרץ. ריידן מיט זיי איידל, מיט געבעט און טרערן, דאָס, ווייסט די יידענע, טאָר מען ניט. אף אזא קאַפּצנטע זאָגן זיי: זי איז א שטילע, זי וועט נאָך צוואַרטן. דאָך, קעדיי די ארײַנגעקומענע זאָל ניט אָנהייבן צו געבן אייצעס, זאָגט זי:

— לאָזט אָפּן די טיר, דער רויך קאָן די אויגן אויסעסן. וויפל איך בעט זיך ניט באַ אים: לייזער, גאַזלען, א רועך אין דײַן טאַטן ארײַן, שטעל ארוף אפּן קוימען נאָך אָן עמער, קאַרג צעבראָכענע עמער וואַלגערן זיך אפּן מיסט? דאָס דאַרף מען דאָך שוין באַ דער שטאָט ניט בעטן... ווי באַר ס׳טוט א בלאָז א ווינט, אזוי פאַר־שלאָגט ער דעם רויך אין שטוב ארײַן. איז גיי רייד אָבער מיט א טאַם. נאָר האָט קיין דײַגעס ניט, ער וועט שוין באַ מיר ארופשטעלן נאָך אָן עמער אפּן קוימען.

פאַרלאָפּן דעם וועג, ניט געגעבן יענעם די מעגלעכקײַט צו זײַן א גוטע מיט רייד, צו לערנען און צו געבן אייצעס, — דאָ ווייסט מען אַליין, וואָס און וויאזוי די אייגענע שטוב־באַלעבאַטישקײַט צו פירן, — גייט די יידענע דערנאָך ארויס מיט קלאָלעס. ניט כאָלילע אף דער ארײַנגעקומענער, נאָר אף זיך אַליין. דאָס ווירקט קימאַט טאָמיד:

— בעסער וואָלט שוין דער טויט אף מיר געקומען... בעסער וואָלט איך שוין אין דער ערד געלעגן, בעסער וואָלט מיך דער גענעם געבערענט... אין שטוב איז דאָך

---

[1] היי, היי, היט זיך! (רוסיש). [2] לויטן אויסזען, דוכט זיך, אָן אָנשטענדיקע... (רוסיש).

אפילע ניטאָ קיין רוט, מיט וואָס א קינד אָפּצושמײַסן. בעסער וואָלט איך בלינד געוואָרן, בעסער וואָלט מיך א דונער געטראָפן.

איווע כידעשט זיך אף דער ייִדענע. זי שיט אף זיך קלאָלעס און כאַראָמעס, נאָר די אויגן, רויטע פונעם רויך, שמייכלען בא איר. ס'דוכט, אז די אויגן זאָגן: „איר מיינט, אז איך מיין עס ערנסט? זאָל גאָט אָפּהיטן, זאָלן בעסער מײַנע סאָנים בלינד ווערן, זאָלן זיי ליגן אין דער ערד און ברענען אין גענעם". איווע צעשמייכלט זיך. דער ייִדענעס פריילעך־לאַכנדיקע אויגן אין אָט דעם בײַסיק־שטיקנדיקן גרוי־געלבלעכן רויך, צווישן אָט דער אָרעמקײַט, ווו ס'איז „ניטאָ קיין רוט, מיט וואָס א קינד אָפּצושמײַסן", די ביטערע קלאָלעס, וואָס ווערן ארויסגעבראַכט מיט אזא צעצויגן זינגעדיק קאָל, האָט איווען עפּעס מיטאמאָל אי גרינגער, אי ליכטיקער געמאַכט דאָס הארץ און די וועלט.

— איך בין געקומען, — זאָגט איווע, — זיך זען מיטן ייִדן, וואָס איז באַנאַכט צו אײַך פאַרפאָרן.

— וואָס זשע האָט איר געשוויגן? געקומען יענעם דרייען א קאָפּ אפּן ניכטערן הארצן. דעם גאַסט האָב איך נאָך אַליין ניט געזען. נאָר געסט גייען מיר אָפּ... צו אַלע צאָרעס האָט מען מיר נאָך ארופגעוואָרפן א פרעמד קינד. ס'רײַסט אויס דאָס הארץ קוקנדיק אף דעם...

— וועמעס איז דאָס קינד?

— וואָס איז אײַער אייסעק?.. דו האָסט שוין ווידער געפּאַקט די שוועבעלעך? — צעשרײַט זי זיך אף א מיידעלע. — גוואַלד, אומגליק מײַנס. דו ווילסט שוין ווידער גיין צינדן? דער ייִד איז נאָך פאַרטאָג אוועק. זײַן זון נעכטיקט באַם דאָקטער. אקיווע האָט אויך דאָרטן גענעכטיקט. מײַן שייגעץ מאַן האָט הײַנט אפילע דאָס פערד ניט געשפּאַנט. איך ווייס, ווו זיי זײַנען? א פערד האָט מען אונדז געקויפט. א בראָך צו זייערע יאָרן. א טאָג גייט עס און דרײַ טעג ליגט עס... כ'וועל שאַבעס ארײַן אין דער גרויסער שול און וועל אַלעמען די בערד אויסרײַסן. קויפט איר שוין יאָ אן אָרעמען באַלעגאָלע א פערד, טאָ קויפט, א רועך אין אײַער טאַטנס טאַטן ארײַן, א באַל־פּאַרנאָסע, ניט קיין אָנלייגער... איר גייט שוין אוועק? גייט געזונטערהייט.

און ווען איווע איז שוין אָפּגעגאַנגען ווײַט פון דער שטוב, האָט זי דערהערט, ווי די ייִדענע שרײַט איר נאָך פון דער אָפענער טיר:

— זאָגט מיר כאָטש אײַער נאָמען, איך זאָל כאָטש קאָנען זאָגן, ווער ס'איז דאָ געווען?

איווע ענטפערט ניט. דער ייִדענעס לאַכנדיקע אויגן האָבן צום סאָף ארויסגערופן בא איר פאַרדראָס און אומעט: די ייִדענע איז צו איר מאַצעוו געוווינט געוואָרן און לעבט ווי א וואָרעם אין כריין.

איווע כאַפּט איבער דעם אָטעם און לאָזט זיך פון באַרגיקן געסל אראָפּ. באַם דאָקטער אָדער בא אקיווען וועט זי זיך שוין דערוויסן וועגן דעם קינד, וואָס זי האָט געזען צווישן דעם אָנגעוואָרפענעם בעטגעוואַנט און וואָס האָט געריבן מיט ביידע הענטלעך די אויגן. דאָרטן וועט זי געוויס טרעפן ייִצכאָקן.

און יִצחָק באַיאַר, נאָך דעם, ווי דער אשמעדײַ האָט זיך דערקלאַפּט, דאָס ווײַב זײַנס דערוועקט, נאָך דעם, ווי זי האָט די טיר געעפֿנט און אין שטוב זיי אַרײַנגעלאָזט, איז ער, דער קרעטשמאַר, — אַף דער ערד אינעם אָנטאָן, בלויז די פֿוישטן אַראָפּגעוואָרפֿן, די בורקע אונטערן זײַט, דאָס פּעלצל צוקאָפּנס, — זייער גוט אָפּגעשלאָפֿן דעם דריטן טייל נאַכט. מיטן אָנברוך אַף טאָג האָט ער זיך אופגעהויבן, די שפּיץ פֿינגער איבערן פֿאַרפֿרוירענעם פֿענצטער אַ פֿיר געטאָן — יויצע געווען דערמיט נעגל־וואַסער, אָפּגעזאָגט די ערשטע בראָכעס און זיך געלאָזט גיין אַ מאָקעם־קאַדעש זוכן — ניט אַזוי פֿון ווען דאַוונען בעציבער, ווי פֿונעם פֿאַרלאַנג אַליין אַ קאַדעש זאָגן נאָך די צוויי קינדער — נאָך דעם פֿאַרשטאָרבענעם זון און נאָך דער אַכזאָריש־אומגעבראַכטער טאָכטער. עמעס, דאָרטן אין שטעטל זײַנען זיי ביידע מיט אַ קאַדעש־זאָגער באַזאָרגט געוואָרן, אָבער ווי פֿרום און געטרײַ יענער זאָל דעם קאַדעש ניט זאָגן, גייט עס פֿאָרט פֿון אַ פֿרעמד האַרץ.

געוויס וואָלט גאַוורי:על מיט זײַנע זין און אייניקלעך — דער פֿאַרטיקער מיניען — אַ גאַנץ יאָר געגאַנגען צו אים צוויי מאָל אַ טאָג, ווי אין די שיווע־טעג, און יִצחָק מיט שמוליקן וואָלטן אַליין קאַדעש געזאָגט — דער טאַטע נאָך די קינדער, און דאָס קינד נאָכן טאַטן... נאָר ס'איז ניט פֿאַר קיין מענטשנס קויעך געווען צו זען און צו הערן, ווי זי, „דער שטילער זומער“, זאָגט אויך קאַדעש, און דאַפּקע אָן קרעכצערײַ, אָן טרערן, נאָר זי רעדט אַרויס יעדעס וואָרט מיט אַזאַ קאָל, אַז יִצחָק איז אַף מאָרגן נאָך שיווע־אָפּזיצן אַוועקגעפֿאָרן אין שטעטל און דאָרטן אַ קאַדעש־זאָגער געדונגען.

אַרויסגייענדיק פֿונעם באַלעגאָלעס שטוב — אַ צוגעדריקטע צו דער ערד און פֿון איר אײַנגעבויגענעם דאַך שפּאַרט אַרויס דער שוואַרצער קוימען מיטן שפּיצעכיקן עמער פֿון אויבן, — האָט זיך דעם קרעטשמאַר געדאַכט: יענע גרויסע שטאָט, יענע גאַסן, איבער וועלכע ער האָט באַנאַכט געבלאָנקעט און געוואָגלט, יענע הויכע מויערן, וואָס האָבן אים מיט פֿערד און שליטן אַזוי לאַנג געפֿירט און געדרייט אַרום זיך, ווי עפּעס אַ ניטגוטער וואָלט געטריבן פֿון אים כויזעק, זײַנען ערגעץ פֿאַר דער נאַכט פֿאַרשוווּנדן, אײַנגעשלונגען און אײַנגעזונקען געוואָרן.

פֿאַר זײַנע אויגן — נידעריקע פֿאַרשנייטע הײַזער, שמאָלע געסלעך, אײַנגעוואַלגערטע הילצערנע פּלויטן, קאַסאָקע פֿענצטער, פּונקט אַזעלכע, ווי אין יענעם היימישן שטעטל, וווּהין ער פֿאָרט ווינטערצײַט איין מאָל אין כוידעש... ער גייט מיט דעם טאַלעס־און־טפֿילן אונטערן אָרעם — אָן דעם קלייזײַען לאָזט זיך יִצחָק באַיאַר קיינמאָל אין וועג ניט. די פֿאַרשטאָט איז נאָך אין שלאָף, נאָר איבער די פּראָסטיק־צוגעשנייטע געסלעך סקריפּען שוין נאָך דרימלענדיקע טריט. עמעצער גענעצט אַף אַ קאָל. פֿון די הײַזלעך ציט מיט אַווערדיקע רייכעס.

און אין הימל גרויסע צעגליטע שטערן. דער פֿאַרטאָגיקער ווינט בלאָזט פֿון זיי דאָס אַש אַראָפּ. נאָך אַ שאָ, און זיי וועלן איבערגעברענט ווערן — קיין סימען וועט פֿון זיי ניט בלײַבן. די לעוואָנע, אַ דערפֿרוירענע פֿון דער גאַנצער נאַכט אַפֿן פֿראָסט, האָט זיך פֿאַרקליבן אַפֿן טאָפּאָל־בוים, צווישן דעם הײַפֿל אַלפּי־נעס אַפֿן ווינטער

פארבליבענע גרין־פארדארטע בלעטער, און ווארט אף דער ערעוו־פרילינגדיקער זון — בא איר אופגאנג וועט זי זיך דערוואַרעמען און דערנאָך זיך לאָזן אין איר ווײַטערדיקן וועג, זיך דערקלײַבן צו א צווייטער, עפשער צו א וואַרעמערער נאכט.

ווײַט גיין האָט באַיאַר ניט באדארפט. ארויס פון בארגיקן געסל, האָט ער דער־זען: אנטקעגן לויכטן שוין די גוט־באקאנטע, די פון אויבן קײַלעכדיקע בעסמעד־רעש־פענצטער. ארײַן און געטראָפן דאָרטן א היפשן אוילעם, באזונדערס ארום דער אָנגעהייצטער הרובע, ארום דעם לאנגן ביז גלאנץ אויסגעריבענעם טיש, ווו בא די שמעלצנדיקע רעשטן פון יאָרצײַט־ליכט, איבער די גרויסע, אין לעדער געבונדענע סלאַוויטער געמאָרעס, זיצן יעשיווע־באָכערים, אמפערן זיך אף א קאָל מיטן געווייסן ניגן, מיט יענעם מוסערניקעס־ניגן, וואָס דארף נעמען בא דער נע־שאָמע, פארכאפן באם הארצן, ווי דער גרונטליגער זייערער רעב יִסראָעל סאלאנ־טער האָט געלערנט און פארזאָגט.

מיט ברען און היסלײַוועס פלײַסן זיי זיך, די יעשיווע־באָכערים, פאר די ארום שטייענדיקע באלעבאטים — פאר זייערע ברויטגעבער, פאר די, וואָס האלטן זיי אף קעסט, גיבן זיי „טעג“. זיי באווײַזן מיט אלע איוורים: אויך זיי, די יעשיווע־לײַט, געדענקען, פארגעסן ניט דעם כויוו, מיִען זיך אין זיבעטן שוויס, טראָגן מיט אהאוואָ־ראבאָ דעם גרויסן אָל, און פילן אויס ערלעך און מיט יוישער די ארופגע־לייגטע אף זייערע פלייצעס היסכײַוועסן, — זיי פארדינען אוילעם־האבע ניט נאָר פאר זיך אליין, נאָר אויך פאר זיי, פאר די באזאָרגער זייערע.

יִצכאָק באַיאַר, האגאם אין דער מישפאָכע האלט מען אים פאר א קענער, מ׳שטעלט אים אפילע העכער פון זכאריען, אָבער ער אליין ווייסט: קיין לאמדן איז ער ניט. שאבעס נאָכן שלאָף, אָדער אין א פרײַער שאָ אין סאָד, קאָן ער קוים אײַנ־בײַסן דעם „איין־יאנקעוו“. שטייט ער, דער קרעטשמאר, מיט דערעכערעץ און יִראס־האקאָוועד בא דער זײַט און הערט זיך צו, ווי צוויי יעשיווע־באָכערים אמפערן זיך.

איינער — „דער נאראָדיטשער“, ווי מע רופט זיי לויט די נעמען פון די גע־בורטסערטער, — צופט דאָס בלאָנדע ערעוו־אײדעמל־בערדל און וויל זיך בעשום־אויפן ניט אונטערגעבן. אלע רײַעס און באווײַזן פונעם צווייטן מאכט ער צונישט. ער שלאָגט זיך מיט יענעם אף לעבן און טויט — אזא וויכטיקע פראגע קאָן ער ניט, דער נאראָדיטשער, דערלאָזן, זי זאָל מיט אזא גרינגקײַט געלייזט ווערן. פון אזא העפקיירעס קאָן כאָלילע די וועלט כאָרעוו ווערן. ער שרײַט אפן בײַקעלכל:

— נאָר ווען זײַנען די רייד געזאָגט געוואָרן? באמע דוואָרים אמורים — ווען איז דאָס אלץ גערעדט?.. מ׳דארף דאָך טויפעס זײַן... טינויקעס שעל בייס ראבאָן וואָלטן עס פארשטאנען. נא זע, דער טויספעס זאָגט דאָך שווארץ אף ווײַס: בייצאָ שענוילדאָ בעיאָמטעוו (אן איי, וואָס איז געלייגט געוואָרן אום יאָמטעוו)...

און דאָ, בא דער טיר, ווי פון האנטפאס ארויס, פאלט ארײַן מיט דעם זעלבן ניגן א גיפטיק קאָל:

— אן איינזל, וואָס איז געבוירן געוואָרן אין נאראָדיטש...

פון אַט דעם זאָג, דערזעענדיק, פון וועמען די רייד גייען, לאַכט און בייזערט זיך קיינער ניט. די גוטמוטיקייט אָבער, די מעסיבע־היימישקייט ווערט ארום טיש און הרובע פארפאלן. יִצחאָק באַיאר האָט פון אָנהייב ניט דערקענט נעכעס ברודער — אבושלען. אָדער, ווי מע רופט אים, „דער כאריף".

אבוש, פארביי־גייענדיק, ווארפט א בליק אפן קרעטשמאר. יִצחאָק באַיאר ווייסט: אבושל וועט זיך ניט אָפּשטעלן און קיין שאַלעם ניט אָפּגעבן. נעכעס ברודער רעדט מיט קיינעם ניט פון די באַיארס. אז ער קומט צו דער שוועסטער, גיט ער אויך דעם שוואָגער גאוורילען די האנט ניט. יִצחאָק באמערקט אָבער — אבושלס קיילעכדיקע אויגן מיט די ווייסע רייפּעלעך ארום די שווארצאפּלען גיבן עפּעס פון צופרידנקייט א בלינצל. אבושל בייגט זיך איין, טוט א רייב איין האנט אין דער צווייטער און זאָגט:

— שאמעס, צינד אָן די ליכט, צייט צו שאכריס. היינט לייענט מען די טוירע און מע זאָגט האלעל.

ווען די פריערדיקע באליידיקונג־ווערטער בענעגייע דעם נאראָדיטשער און דערנאָך די באפעל־ווערטער צום שאמעס ווערן פון אן אנדערן, פון א צווייטן געזאָגט, אויך פון אזא, וואָס לעבט פון קיצווע, וואָלט מען אים פון בעסמעדרעש ארויסגעווארפן. נאָר דאָ, בא אבושלען, שווייגן אלע. קיינער קאָן ניט דערקלערן, קיינער קאָן ניט זאָגן, קיינער ווייסט ניט, פונוואנען און פון וועלכן קוואל שעפּט ער, אבושל, די העזע און די כוצפּע זיינע... די געמאָרעס פארמאכן זיך. מ׳צעגייט זיך. קיינער וויל זיך מיט אבושלען ניט פארטשעפּען. פאר זיין צונג, דעריקער פאר זיינע אויגן האָבן אלע מוירע. דערצו נאָך איז ער, אבושל, די לעצטע צייט געוואָרן דער בייס־האקוואָרעס־שאמעס. ווען די בויסיי־האמיטע שטעלן זיך מיטן מעס באם בעסמעדרעש און אבושל נעמט מיט זיין קאָל אָפּזאָגן דעם מעס פון „זיין אָרט", פון אלע „זיינע רעכט", פארווערט אים צו קומען צווישן די לעבעדיקע, און דערנאָך, ווען ער טוט א געשריי צו די בויסיי־האמיטע: „ב־נעמט אים!", — פון אָט דעם אויסגעשריי פאלט אָן אף אלעמען א פּאכעד. ס׳דאכט — אין מיטע ליגט ניט קיין מעס, נאָר עפּעס אזוינס, וואָס אויב מ׳וועט עס אפגיך ניט אָפּטראָגן, וועט עס באלד פון אונטער דעם שווארצן געוואנט זיך אופהייבן און אָנטאָן אין שטאָט בייזע מייסים...

דער שאמעס צינדט אָן די ליכט אפן אָמעד. אבושל זאָגט אים עפּעס אפן אויער. יענער שאָקלט צו מיטן קאָפּ. מ׳שטעלט זיך דאוונען. יִצחאָק טוט אָן טאלעס־און־טפילן, נאָר די גאנצע צייט פילט ער אף זיך אבושלס אויגן — די צווי שווארצאפּלען אין די ווייסע רייפּעלעך. דער נייגער פון וויסן, וואָס אזעלכעס האָט אבושל געזאָגט דעם שאמעס אפן אויער, וואַקסט צווישן אוילעם. איינער פרעגט באם אנדערן, נאָר קיינער ווייסט נאָך דערווייל ניט. דער שאמעס גיט אָבער צו וויסן מיט די אויגן — ער וועט אלעמען זאָגן. דאָ זעט מען, ווי דער שאמעס גייט צו צום פרעמדן יידן, לויטן הוילעך און גאנג דערקענט מען א „מוכסן", מ׳הערט, ווי דער דאָרפס־ייד ענטפערט דעם שאמעס:

— מיך רופט מען יִצחאָק. דעם פאָטער, אָלעוו־האשאָלעם, האָט מען גערופן

מענאשע. נייך, נייך, ניט קיין קויהען, ניט קיין לייווי, איך בין א פראָסטער ייד — א ייִסראָעל...

דער ענטפער ווערט זייער געפעלן. א ייד פון הינטער דער הרובע דערלאַנגט ייִצכאָקן שאָלעם־אַליכעם, דערפרעגט זיך, פונוואנען און נאָך וואָס איז ער אין שטאָט אריין געקומען? דערציילט אים דער קרעטשמאַר: געקומען צונעמען א זון פון קראַנקן־הויז. ער איז אן אָוול, איז ער אריין זאָגן קאַדעש.

דער הינטער־הרובע־ייִד, א פארכאָלעמטער, מיט ניט קיין היגע אויגן, א בראסלאַווער כאָסיד, פאָרט אהין צוויי מאָל א יאָר, און מיט אזעלכע, ווי ער, קליַיבט מען זיך באנאכט צונויף אפן רעבנס, אף נאכמען בראסלאַווערס, קייווער... דאָך זוכט ער שוין א סאַך יאָרן א לעבעדיקן רעבן. ער איז שוין אויסגעפאָרן אלע „הויפן“, אויסגעזוכט בא אלע גוטע־יידן, אָבער קיינער פון די „היַינטיקע“ געפעלן אים ניט, „נעמען“ אים ניט... דערוויסנדיק זיך, אז ייִצכאָק לעבט ערגעץ אין די וועלדער, באטראכט ער און באטאפּט מיט די פארכאָלעמטע ניט־היגע אויגן ייִצכאָקס יעדער קער און ווענד. ער זוכט רעמאָזים אין די וויַיסע פאסמעס פון ייִצכאָקס לאַנגער און שמאָלער באָרד. זוכט א צייכן אף דעם הויכן שטערן, אין דעם סויבלנעם אלט־אויסגעריבענעם היטל, באזונדערס אין דער גרינער קריַיקע אפן ברוינעם פעלצל, און ער איז גרייט אָנצונעמען דעם קרעטשמאַר פאַר א פארבאָרגענעם צאַדיק, פאַר א ניסטער, פאַר א ביַיעם באַלשעם...

ייִצכאָק דאַוונט מיטן פאָנעם צו דער וואנט, דרייט זיך אויס בלויז צום קאַדעש זאָגן. די צייַט ציט זיך אים שרעקלעך לאַנג. אבושל, וואָס דאַוונט פארן אָמעד, מאכט לאַנגע האפסאָקעס, דרייקעס און ציקלט זיך מייַסע־כאַזן. דעם קרעטשמאַר איז טיַי־ער יעדע רעגע — אווראָם ווארט דאָרט אף אים באם דאָקטער. וויפל קאָן מען טאקע זיַין בא יענעם? וויפל קאָן מען זיך ניצן מיט יענעמס לײַטישקיַיט און גוטסקיַיט? מ׳דארף אויך געבן צו וויסן ליבען, אז אין א פאָר שאָ ארום פאָרט ער אהיים. ער קאָן „דעם שטילן זומער“ מיט די יעסוימים ניט לאָזן דאָרט אליין שאבעס־האלטן. אף שאבעס וויל ער איר ברענגען אווראָמען. פון אלע קינדער איז געבליבן נאָר איינער. דער קרעטשמאַר דערפילט: מ׳שלעפּט אים באם ארבל. דרייט ער זיך האסטיק אויס:

— א?

דער, וואָס מיט די פארכאָלעמטע, מיט די ניט־היגע אויגן, זאָגט:

— מ׳האָט איַיך אופגערופן צו דער טוירע.

דער דאָרפס־ייִד לאָזט זיך גיין גיך. ער איז צעטראָגן פון דעם ניט דערוואַרטן קאָוועד און אויך פון דעם, וואָס ער האָט ניט געהערט, ווען ער איז אופגערופן גע־וואָרן. אן איידע שטייט און ווארט. ייִצכאָק באַיאר איז שוין קימאט באם בעלעמער. ער האָט זיך שוין אופגעהויבן אפן דריטן טרעפל, און דאָ דערהערט זיך א קלאַפּ אין סטענדער און א טרוקן קאָל:

— לאָזט אים ניט, לאָזט אים ניט צו צו דער ריַיניקיַיט.

און דערנאָך קוילעס פון אלע זיַיטן:

— ס׳איז כילעל־האשעם... אופגעצויגן א טאָכטער לעטארבוס ראָע...
— א מעשומעדעסטע...
— א מוירעד־בעמאלכוס...
— איבער איר איז שיר א גרויס אומגליק אין שטאָט געשען...
— מ׳דארף אים אין כײרעם ארײַנלייגן... ער האָט אופגעצויגן א גזאר אף אונדזער קאָפּ. אווועארטאָ האָראָ מיקירבעכאָ...[1]

באַ ייִצכאָקן ווערט דער רוקן מיטאמאָל אײַנגעבויגן — אף אזא קלאפּ האָט ער זיך גאָר קײנמאָל ניט גערעכט. און דער קלאפּ איז פארן קרעטשמאר אזא, אז דאָס הארץ באַגיסט זיך אים מיט בלוט. און דער טומל אין בעסמעדרעש, דער ראש און געפילדער מערט און פארשפרייט זיך. די צדאָדים צעטײלן זיך:

— מ׳טאָר ניט מעוויײַעש זײַן אזוי א מענטשן...
— וואָס איז נעבעך דער פאָטער שולדיק?
— ווער דען איז שולדיק?
— אז דאָס קינד וואַקסט אויס אַן אויסוואורף, איז שולדיק טאטע־מאמע...

און אבושלס טרוקן קאָל רײַסט זיך אלעמאָל ארײַן:

— אווועארטאָ האָראָ מיקירבעכאָ...
— א טאָכטער א מעשומעדעסטע...
— א מוירעד־בעמאלכוס...
— דאָס אומגליק הענגט נאָך איבער דער שטאָט...
— פון א ווערעמדיקן בוים קומען ווערעמדיקע פיירעס...

און דאָס טרוקענע קאָל כאזערט:

— אווועארטאָ האָראָ מיקירבעכאָ... אווועארטאָ האָראָ מיקירבעכאָ...

אף א רעגע טוט אין ייִצכאָקן א קאָך א קאס — אָט נעמט ער געבן פּעטש, ווער ס׳וועט זיך אים נאָר אונטער דער האנט טרעפן. אָבער ער קערט זיך אום צו זײַן אָרט, טוט אויס דעם טאלעס־און־טפילן, שארט פארבאָרגענערהייט אראָפּ אין האנט א טרער, און אן אײַנגעבויגענער פארלאָזט ער דעם בעסמעדרעש.

מיט טאלעס־און־טפילן אונטערן אָרעם, מיט דער אראָפּגעשארטער טרער אין דער האנט גייט ער דורך די פריר־טויִקע, שוין מיט זון פארפלייצטע און מיט טומל פארפולטע געסלעך. פון די אָפענע קלייטלעך שמעקט מיט הערינג, מיט בוימל, קעראָסין און דזעגעכץ. צו די יאטקעס ציִען זיך שליטנס מיט פלייש. א יידענע בעט באַם קאצעוו א האלב פונט פלייש אָן ביינער. זאָגט איר יענער צו: מאָרגן קוילעט מען אַן אָקס אָן אנטיק, אזעלכעס ווי אזעלכעס, אָן איין ביינדעלע, די הערינער וועלן אפילע זײַן פון פלוסטער... אין א ברייט־צעעפנטער שמידערײַ פאלן צווײ האמערס אף א ווייך־צעגליטן שטיק אײַזן. דאָס אײַזן שרײַט ניט. ארום שיטן זיך בלויז פײַערדיקע פונקען. פון א פענצטערל, וואָס שפּארט זיך אָן אָן דער ערד, הערט זיך א שטעפערײַ פון א ניי־מאשין. דער באלמעלאָכע זינגט:

---

[1] ובערת הרע מקרבך (העבר.) — זאָלסט אויסראָטן דאָס שלעכטס אין דיר...

דער שניי־יִדער נייט, די ב־אָ־אָדל גייט,
ס'איז גרויס די נויט.
אויב דאָס איז לעבן, וואָס איז טויט?..

ייִצכאָק באַיאַר, דעם רוקן געבויגן, דעם קאָפּ פאַרנייגט צום אונטערגעהויבענעם אַקסל, איז פאַרטראַגן. דער טראָט אָבער, ווי טאָמיד, אַ שווערער, אַ זיכערער — אין האַרטן שניי בלײַבן טיפע סימאָנים. דער מעהאַלעך צום באַלעגאָלעס שטוב איז ניט קיין ווײַטער — דאָס באַרגיקע געסל וואָלט אים שוין לאַנג באַדאַרפט אַהין פאַרפירן, נאָר ער גייט און גייט, און ווען ער כאַפּט זיך, טרעפט ער זיך שטיין קימאַט אויסער דער שטאָט. ווײַסע פעלדער שפּרייטן זיך ביז צו דעם ווײַטן בע־רעזע־וואַלד.

— און איך זוך אײַך. זײַ אַ שטערנזעער און טרעף, אַז ייִצכאָק באַיאַר שטייט זיך באַם ברעג טײַך, קוויקט זיך מיט גאָטס געבענטשטער זון און לויבט זײַן ליבן נאָמען פאַרן כעסעד, וואָס ער טוט מיט אים.

דער קרעטשמאַר דערפרייט זיך:

— אַקיווע־לעבן, דו?

— זאָלן מיר אַזוי בײדע געזונט זײַן, אַז דאָס בין איך און ניט קיין אַנדערער.

— אַקיווע־פרײַנט...

אַקיווע טוט אַ ציטער — אַזוי פלעגט אים רופן דאַניִעל.

— וואָס, רעב ייִצכאָק?

דערציילט אים דער קרעטשמאַר, וואָס אין בעסמעדרעש איז זיך מיט אים פאַרלאָפן.

— פאַרוואָס קומען מיר אַזעלכע ביזיוינעס, אַזאַ כאַרפּע? איך האָב זי אַרופגע־פירט אַפן שלעכטן וועג... איך בין שולדיק? ניין, ניין, אַקיווע־פרײַנט, דיך מאַך איך אויך ניט שולדיק... דיר האָט זי אויך צעבראָכן דאָס לעבן... ניט אַזוי האָסטו גע־מיינט. סײַוויסײַ... אָן דײַן הילף וואָלט זי אויך אַנטלאָפן פון דער היים... דאָס פײַ־ער געפינט אַן אַרויסגאַנג.

און, ווי אַ קינד, טוט זיך אַ קלאָג דער קרעטשמאַר:

— מײַן נעשאָמע ברענט און אַלע ביינער טוען מיר ווײ...

— קומט מיט מיר, רעב ייִצכאָק, איך וועל אײַך אַרופנעמען אַף מײַן וועגעלע און מיר וועלן פאָרן און פאָרן און מיר וועלן אַרײַנפאָרן...

— וווהין? — שלאָגט אים איבער ייִצכאָק.

— אין אַ לאַנד פון מילך און האָניק.

— צופיל פירער, — זאָגט ייִצכאָק מיט קאַס, — צופיל נעוויִים האָבן זיך באַ־וויזן. יעדער איינער איז אַ מאָשיעך, יעדער טרומייטערט אין האָרן... שאַבסעצוויִע־ניקעס!.. גייסט עפּשער צום דאָקטער? — פרעגט ייִצכאָק ווייכער. — כ'וועל נעמען אוראָמען און פאָרן אַהיים.

— איך בין אײַך געקומען טאַקע נעמען צום דאָקטער...

— אַ שיינעם דאַנק דיר. עפּעס, זע איך, ווילסטו מיר זאָגן?

— קומט, רעב ייִצכאָק, באַם דאָקטער וועלן מיר ריידן.

אַרײַנגעקומען אין קאָרידאָר, דערזעט ייִצכאָק אין דער אָפּענער טיר, וואָס פירט אין אַ גרויסן צימער, אַכוץ דעם דאָקטער מיט דער שיינער באָרד, נאָך עטלעכע מיטמענטשן: אַלע זײַנען אָף די פיס, קיינער שטייט ניט אָף אָן אָרט, מ'רעדט אַלע מיטאַמאָל. נאָך גאָר יונגעלײַט. באַ אַלעמען די פּענעמער בלייכע, די אויגן אָבער ברעמען. איינער פון זיי טיילט זיך אויס פון אַלעמען. ער גייט אַרום איבער דער שטוב מיט ברייטע טריט. די הענט אין די קעשענעס, דעם קאָפּ מיטן וואַלד האָר פאַריסן אין דער הייך. ער טראָגט אַ פּאָר דיקע שוואַרצע וואָנצעס, אַ קאָמעץ־בערדל, און פון זײַנע ברייטע, פולע רויטע ליפּן שיטן זיך בײַן מאָס רייד. יעדעס וואָרט ווערט אָבער אַרויסגערעדט קלאָר און דײַטלעך און מיט אַזאַ טאָן און מינע, אַז די אַלע רייד, וואָס ווערן פון אַנדערע געזאָגט, האָבן קיין ווערט ניט. די איינציקע רייד, וואָס דאַרפן פון אַנדערע געזאָגט ווערן, מוזן זײַן באָר זײַנע. זײַן וואָרט — דאָס איז דאָס לעצטע וואָרט, וואָס דאַרף ברענגען דער וועלט יוישער, גערעכטיקײַט און יעשועס. דער קרעטשמאַר וויל כאַפּן עפּעס פון די רייד, נאָר די ווערטער זײַנען זייער־פרעמדע, ער וואָלט זיי אַפילע ניט געקאָנט אַרויסריידן, מ'קאָן די ציין אָף זיי צעברעכן: טעריטאָריאַליזם, קולטור־אווטאָנאָמיזם, אַכאַד־האָאָמיזם...

— נעוויִים? — טוט ייִצכאָק אַ פרעג באַ אַקיווען.

— נעוויִים... — שמייכלט אַקיווע.

— און מײַן אווראָם זיצט אויך צווישן די נעוויִים? רוף מיר אים אַרויס אַהער, פאַרהאַלושעט מיר אים ניט דעם קאָפּ מיט בוריאַן. גענוג פונמײַנעטוועגן. דײַ וועיויסער...

— אָ, — באַווײַזט זיך דער דאָקטער אין דער טיר. — באָרוך האַבאָ, רעב ייִצכאָק, — און ער דערלאַנגט אים די האַנט. — קומט אַרײַן.

— אַ גרויסן דאַנק אײַך, — ייִצכאָק נעמט דעם דאָקטערס האַנט אין זײַנע ביידע הענט. — איר האָט געטאָן פאַר מיר און פאַר מײַן זון אַזעלכעס, אַז איך וועל אַ גאַנץ לעבן פאַר אײַך גאָט בעטן. איר זײַט אַ מעזעג־טאָוו... נאָר כ'בעט אײַך ראַכמים, כ'וועל פאַלן פאַר אײַך אָף די קני, קושן אײַערע פיס, טשעפּעט אים ניט, ער איז ריין און גאַנץ...

דער דאָקטער נעמט אַרויס זײַן האַנט פון ייִצכאָקס הענט:

— פון וואָס רעדט איר?

— ס'איז מיר געבליבן איין קינד, טשעפּעט אים ניט, שלעפּט אים ניט אַרײַן אין אײַערע כעוורעס. צינדט אים ניט אָן אײַערע ליכט אין קאָפּ. איינער איז שוין פון זיי פאַרברענט געוואָרן... און איינע...

— אַט טאַקע וועגן איר וויל איך מיט אײַך גראָד ריידן. פאַר אײַער אווראָמען האָט קיין צאָרעס ניט, ער איז ווײַט פון אַזעלכע זאַכן, אין קיין שום כעוורעס וויל אים דאָ קיינער ניט אַרײַנשלעפּן.

— פון איר איז ניטאָ וואָס צו ריידן. איך בין שוין לאַנג נאָך איר שיווע אָפּגעזעסן.

— איך בעט אײַך, רעב יִצחָק, מיך אויסהערן. קומט מיט מיר אַרײַן אַהער.

און יִצחָק באַיאַר, מאַכמעס דערעכערעץ און דאַנקבאַרקײַט צום דאָקטער, לאָזט זיך אַרײַנפֿירן אין אַ זײַטיקן צימער. אַהינצו קומט באַלד אַרײַן אויך אוורהאָם. יִצחָק דערפֿרייט זיך מיטן זון, צעקושט זיך מיט אים. ער זעט אים אָן די מיליצעס. עמעס, ער שפּאַרט זיך אָן אױף אַ שטעקל, הינקט אַ ביסל אונטער.

— טאַטע, — זאָגט פּלוצעם אוורהאָם, — כ׳בעט דיך זייער, לאָמיר זי נעמען אַהיים...

— וועמען נעמען? — טוט יִצחָק אַ געשריי. — נעמען? זי נעמען?

— שרײַט ניט, רעב יִצחָק, — זאָגט דער דאָקטער, — און הערט מיך אויס. הערט מיך אויס, רעב יִצחָק. אין דער טוירע שטייט: יקראכעם אָוו אל באָנים. ס׳איז פֿאַראַן אַ גליקלעכע מעגלעכקײַט. מ׳קאָן נעמען כיידוסן אױף פּאָרוקע. דאָס קאָן אָבער טאָן נאָר דער פּאָטער.

יִצחָק באַיאַר זיצט באַם פֿענצטער אַ באַלויכטענער פֿון דער ערעוו־פּרילינגדיקער זון. דער רוקן איז בא אים געבויגן, ווי ער וואָלט גרייט געווען אופּצונעמען קאַלערליי קלעפּ. אייגנציײַטיק אָבער זיצט ער אויך, ווי אַ זײַטיקער, ווי אַ ווײַט־פֿרעמדער, ווי איינער, וואָס דעם דאָקטערס רייד האָבן צו אים קיין שום שײַכעס ניט. אױף דעם דאָקטערס אַלע רייד האָט ער מער קיין איין וואָרט ניט אַרויסגעבראַכט. דער דאָקטער פֿאַרלירט די רויִקײַט. דעם באַיאַרס שווײַגן ווערט פֿון אים אויסגעטײַטשט, ווי אַ פּאָשעטער כויזעק. ער קען זיי, די דאָרפֿסלײַט. דאָרטן, ווו זיי דאַרפֿן, שטעלן זיי זיך אַרויס פֿאַר טאַמען, פֿאַר אַזעלכע, וואָס קענען קיין צוויי ניט ציילן. וואָלטן די רייד געגאַנגען וועגן פּאָשעטערע, וועגן ווייניק־וויכטיקערע זאַכן, וואָלט דער דאָקטער שוין לאַנג אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט, אַ סאָף געמאַכט צו דעם גאַנצן געשפּרעך. נאָר דאָ, בא אַזאַ לאַגע, פֿאַרבייגט איליאַ איליטש זײַן קאָוועד. אָבער שוין שאַרף זאָגט ער:

— פֿאַרגעסט, רעב יִצחָק, אױף אַ רעגעלע, אַז כיידוס איז אײַער טאָכטער. דערמאָנט זיך, אַז ס׳גייט אין ראַטעווען אַ מענטשן!

דאָ, בא דעם דאָקטערס לעצטע ווערטער, רײַסט יִצחָק באַיאַר אָפּ דעם בליק פֿון די פֿײַערדיקע פֿענצטער, הייבט האַסטיק אונטער די אַקסל, פֿון זײַן ברוסט רײַסט זיך אַרויס אַ צוגעשטיקטער קרעכץ, וואָס גיט צו וויסן, אַז מער אויסהאַלטן אַזעלכע פּײַניקונגען וועט ער ניט קאָנען:

— וואָס ווילט איר פֿון מיר, נאָך וואָס האָט איר מיך געבראַכט אַהער?

— רעב יִצחָק, פֿאַרשטייט מיך ניט צום שלעכטן, — פֿאַלט באַם דאָקטער דאָס קאָל, און ער בעט זיך קימאַט. — איר איינער קאָנט עס טאָן. נאָר איר איינער. אויב איר זאָגט זיך אָפּ, פֿאַרשיקט מען זי קיין סיביר. נאָך הײַנט גייט זי אוועק מיטן עטאַפּ. זי וועט גיין מיט די קייטן אױף די פֿיס... און ס׳בלײַבט דאָך דאָ בא איר...

דער דאָקטער דערעדט ניט. יִצחָקס פּאָנעם דערשרעקט אים. דער קרעטשמאַר האָט זיך אָנגעכאַפּט מיטביידע הענט פֿאַרן בענקל. אוורהאָם, ווי אַ שותּף צו דעם, וואָס דאָ האָט זיך פֿאַרקאָכט, שוין מיט גרויס כאַראָטע, און נאָך מיט גרעסערן ראַכ־

מאָנעס צום פֿאָטער, זיצט אָנגעשפּאַרט די הענט אַפֿן שטעקן, דעם קין אויף די הענט, מיט אַן אָפֿן מויל, אַ בלאַסער און אַ פֿאַרזינדיקט־דערשראָקענער. אַקיווע מישט זיך אויך ניט אַרײַן. צום אָנהייב האָט ער געבלעטערט אַ בוך, דערנאָך אים צוריק אויף זײַן אָרט אין ביכערשראַנק אַרײַנגעשטעלט און גענומען פֿונעם דאָקטערס אַרבעטס־טיש דעם ווײַס־טרוקענעם מענטשלעכן שאַרבן. ער האַלט דעם שאַרבן אויף ביידע הענט און קוקט אויף אים שוין אַ שטיק צײַט. די ברעם אונטערגעהויבן, דער שטערן שטאַרק צונויפֿגעקנייטשט, נאָר מיט אַ קוים באַמערקבאַרן שמייכל אויף די צונויפֿגע־צויגענע ליפּן.

און די זון אין די צוויי גרויסע פֿענצטער, דורך די לאַנגע פֿון אויבן ביז אַראָפּ געדיכט־געשטריקטע פֿאָרהאַנגען, פֿאַרגיסט דאָס צימער מיט ערעוו־פֿרילינגדיקן, מיט צאַפּלדיקן ליכט. דער דאָקטער אָן די פּענסנע — זײַ הענגען אַראָפּ פֿון זײַדע־נעם שנירל, שטייט מיט אַראָפּגעלאָזטע הענט, פֿינטלט מיט די אויגן אויף דער שײַן און וואַרט פֿונעם קרעטשמאַר כאָטש נאָך איין לעבעדיק וואָרט.

ייִצחאָק, די אונטערגעהויבענע אַקסל לאָזן זיך אים אַראָפּ, דער רוקן גלײַכט זיך אים לאַנגזאַם אויס, נאָר ער שווײַגט. ניט פֿון דאַנקבאַרקײַט, ניט דערפֿאַר, וואָס דער דאָקטער האָט אַזויפֿיל געטאָן, געוועזן דער ערשטער צווישן יענע, וואָס האָבן באָטל געמאַכט דעם בילבל אויף אוראָמען, האָט אַזאַ צײַט אים אויסגעהאַלטן, אים געהיילט און אויסגעהיילט. אָן־אָ זיצט ער דאָך, אוראָם, אָן די מיליצעס. עמעס, מיט אַ שטעקן, ער הינקט אַ ביסל אונטער, אָבער ער איז פֿאָרט אויף די פֿיס געשטעלט געוואָרן. אוואַדע בלײַבט ער, ייִצחאָק, אַן אייביקער באַלכויוו פֿאַרן דאָקטער. ווען ניט ער, וואָלט מען באַדאַרפֿט געוועזן גיין און בייגן דעם קאָפּ פֿאַר גאַווריִעלן. אוואַ־דע וועט ער, ייִצחאָק, דאָס גאַנצע לעבן בעטן גאָט פֿאַרן דאָקטער. נאָר ניט פֿון דאַנקבאַרקײַט זיצט ער דאָ, ייִצחאָק באַיאַר, און לאָזט זיך גיסן זודיקן פּעך אויפֿן האַרצן. ווען ניט די טיפֿע אַכטונג צום דאָקטער, דער גרויסער ייִראַס־האַקאָוועד פֿאַר אים, וואָלט ער גענומען דעם זון פֿאַר דער האַנט און אַ קלאַפּ געטאָן מיט דער טיר...

דער קרעטשמאַר האָט נאָך אין יענער נאַכט פֿון דאַניִעלס טויט געזען: דער דאָק־טער מיט דער שיינער שוואַרצער באָרד איז אַ גרויסער מענטשן־פֿרײַנט. ער איז גרייט אײַנצושטעלן זײַן לעבן, זיך מאַפֿקער זײַן פֿאַר אַ צווייטן. ייִצחאָק באַיאַר וועט קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן יענע נאַכט. ער איז אַפֿילע זיכער, אַז אין דער לעצטער רעגע פֿאַרן טויט וועט ער זען בלויז יענעם פֿרײַטיק־צונאַכטס. און ניט וויאַזוי דאַ־ניִעל ליגט אין בעט שוין אַ קאַלטער און האַלט אַרומגענומען אוראָמען. ניין, ער וועט זען אין דער לעצטער רעגע פֿאַרן פֿאַרלאָזן די ליכטיקע וועלט, ווי דער דאָק־טער פֿאַרשפּרייט אויף דער קיך דעם טיש מיט אַ ווײַסן לײַלעך, בינדט אונטער מיט אַ האַנטעך די באָרד, פֿאַרקאַטשעט די אַרבל ביז די עלנבויגנס און הייסט אים, ייִצחאָקן, נעמען די צוויי אָנגעצונדענע ליכט אין ביידע הענט אַרײַן: „רעב ייִד, לײַכט מיר צו, ס'איז די גרעסטע מיצווע, וואָס מ'קאָן נאָר טאָן אום שאַבעס!..“ ער לייגט אַרויף דאָס נאַקעטע קינד אויפֿן טיש און שנײַדט דעם אויף דאָס בײַכל. דאָס

איז געווען א ווילדע אײַנשטעלעניש. אפילע דער לאנגער זשאנדארם איז ניספּאָעל געוואָרן. דער פּריסטאוו האָט זיך גלײַך אויסגעניכטערט. ווען כאָלילע דאָס קינד שטארבט, וואָלט געקאָנט אויסברעכן א שרעקלעכע סריפּע. דער פּריסטאוו איז שפּעטער געפאָרן צווײ וואָכן נאָכאנאנד צו מאריען — געווונטשן צום קינד. נאָר אזא הייס הארץ און אין דער זעלבער צײַט נאָר אזא ווילדער מעשוגענער, ווי דער דאָקטער, האָט געקאָנט אף זיך אזעלכעס נעמען. ווען די שאָ זאָל גאָרניט זײַן, ס׳טרעפט אַן אומגליק, שטעלט זיך א מוירעדיקע סאקאָנע פאַרן גאנצן קלאַל. אף יִיצכאָקן האָט דעמלט די הויט געציטערט. ער ווייסט ביז הײַנט ניט, וויאזוי האָט ער די ליכט אין די הענט אײַנגעהאַלטן און וויאזוי ער איז פון די פיס ניט אומגע־פאַלן.

דער דאָקטער גייט ארום הין־און־צוריק איבער דעם פארביקן אויסטערליש־געמאָלטן טעפּעך מיט די העל־רויטע פילשפּיצעכיקע בלעטער אף די דיקע שווארץ־ווײַסע איבערגעפלאָכטענע צווײַגן, וואָס שפּרייטן זיך און קריכן איבערן דיל פונעם גאנצן צימער. די טריט זײַנע ווערן דאָרט, ווי אין א וואַלד, פארלאָרן געגאנגען. עפּשער פון דעם, וואָס דער דאָקטער האָט אָנגעהויבן ארומצוגיין מיט אָט די קלאנג־לאָזע טריט, וויגט זיך הין־און־צוריק, ווי אַן אומרו, וואָס וועט, דוכט זיך, קיינמאָל זיך ניט אָפּשטעלן, און עפּשער גאָר פון דעם, וואָס פון יענעם צימער הערט מען שוין אויך קיין קאָל ניט — אפּאָנעם, יענע ווארטן דאָרט אויך, און עפּשער דערפאר, וואָס אין אָט דער מיטאמאָל געוואָרענער שטילקײַט שרײַט אין דעם קרעטשמאר דאָס אייגן הארץ נאָך העכער: איין־און־איינציקע טאָכטער געבליבן... נעם זי אהיים!.. — נאָר דאָ הייבט זיך אוף יִיצכאָק באַיאר און זאָגט:

— אומזיסט אײַער טירכע, איר וועט מיך ניט ברעכן.

— דאָס איז פּאָשעט אומענטשלעך, — בלײַבט דער דאָקטער שטיין, — ס׳איז ניט צו באגרײַפן. איר, וואָס האָט פאר דער לעצטער צײַט אזויפיל איבערגעלעבט... אײַך וואָלטן, דוכט זיך, די צײַט און די צאָרעס באדארפט א ביסל ענדערן און איבעראנדערשן. אפילע א שטיין ווערט פון דער צײַט, פון ווינט און רעגן ארומ־געשלײַפט. דאָס לעבן שטייט ניט אף איין אָרט...

— עליקל, וויפל איז דער שיר? דער סאמאָוואר ווערט קאַלט, מענטשן ווארטן.

— באַלד, מאמע, באַלד.

אין דער שטיל־געעפנטער טיר, די ארויסגעשלאָגענע זילבער־האָר פון אונטער דעם שווארצן שארף, מיט די פון נאכעס־טרערנדיקע אויגן, מיטן פּאָנעם, וואָס זאָגט קעסיידער: „ניט פארשטערט זאָל עס מיר ווערן", שטייט דעם דאָקטערס מוטער אין עפּעס א פארלעגנהײַט. לויט דער מוטערס אויגן דערקענט דער זון, אז ניט נאָר צוליב דעם סאמאָוואר, וואָס ווערט קאַלט, איז די מאמע ארײַן, זי האָט נאָך עפּעס צו זאָגן. ווייסט ער, ווען וואָס די רייד קאָן גיין: מיטאמאָל איז א קראנקער געקומען.

— מאמע, איצט וועל איך קיינעם ניט אופנעמען. זאָל ער אפילע זײַן א קאפּצן ביזן הימל.

— גוט, מײַן זון, גוט. וועל איך איר טאקע גיין אזוי זאָגן.

אין דער מוטערס קאָל דערהערט דער דאָקטער אַן איַינגעהאַלטענע, פאַרבאָר־גענע צופרידנקייַט. ס'פילט זיך אין איר קאָל, אַז זי וועט גערן און מיט האַנאָע אַרויסבאַגלייטן יענע פון שטוב. דער מוטערס גרייטקייַט, איר טייקעפדיקע נאָכגיביי־קייַט פאַרוווּנדערט שטאַרק דעם דאָקטער. נאָך ניט געווען אַזאַ פאַל, זי אַליין זאָל דערלאָזן, אַז אַ קראַנקער זאָל ניט אויפגענומען ווערן, טאָמיד שטייט זי צו:

— זאָג ניט אַפּ, מייַן זון. אַ קראַנקער מענטש איז געגאַנגען אַזוי וויַיט. דו ביסט דאָך זייַן לעצטע האָפענונג... פאַרגעס קיינמאָל ניט, מייַן קינד, אַז ווען דייַן טאַטע וואָלט געהאַט אַף אַ דאָקטער, וואָלסטו ניט געווען קיין נאָמען נאָך אים...

אַ פאַרכידעשטער פרעגט ער:

— מאַמע, די קראַנקע איז שוין אַמאָל געווען בא מיר?

— ניין, קיינמאָל ניט.

— ווייסטו ניט, ווער זי איז?

— פאַרוואָס זאָל איך ניט וויסן? רעב נאָסן לאַנדעס שנור.

— איוועָ? איווע? — פרעגט ער צוויי מאָל איבער דערשטוינט.

די מוטער פאַריכט דעם שוואַרצן שאַרף אַפן קאָפּ, פאַרשאַרט די זילבערנע האָר, און די נאָכעס־טרערנדיקע אויגן ווערן גלייַך טרוקן: בא איר לעבן וועט דאָס ניט געשען. זאָל ער שוין בעסער פאַרבלייַבן אַן אַלטער באָכער. זי וועט ניט דער־לאָזן, אַז איר זון, אַף וועלכן זי האָט אָפּגעגעבן דאָס לעבן, זיך פאַר גאָרנישט ניט אָפּגעשטעלט, גאָרנישט ניט געווען צו שווער און טייַער, זאָל נעמען אַ גרושע מיט אַ קינד. אויך פריִער איז ער געווען אַן אָפּטער אַריינגייער צו די לאַנדעס. זי האָט געקוקט אַף דעם דורך די פינגער. נאָר די לעצטע כאַדאָשים איז ער געווען מער דאָרטן, ווי בא זיך אין דער היים. ניט איין מאָל, אין דער צייַט פון איוועס קרענק, האָט זי אים געטראָפן דאָרט באַנאַכט זיצן הינטער דער טיר און דרעמלען אַפן בענקל. ער האָט געהאַט איין ענטפער:

— זי איז דאָך מעסוקן קראַנק. הייַנט־מאָרגן דער קריזיס.

— בא וועמען? — האָט זי אים געפרעגט.

— וואָס הייסט בא וועמען? בא דער קראַנקער.

— און איך האָב געמיינט, אַז בא דיר...

און פלוצעם, צוריק מיט אַ פּאָר וואָכן, האָט ער מיטאַמאָל גאָר אויפגעהערט צו גיין אַהין. וואָס דאָרטן איז געשען, ווייסט זי ניט. נאָר צופרידן פון דעם איז זי. מיסטאַמע האָט ער זיך געכאַפּט, אַז צו קיין גוטס וועט עס ניט ברענגען. און צוליב וואָס? אַ שיינע? קאַרג שיינע מיידלעך אין שטאָט? דעם פּראָפעסאָר עפּראָסעס טאָכ־טער איז שענער פון איר.

נאָר צוזעענדיק, ווי דער זון, דער דאָקטער, שטייט פאַר פרעמדע מענטשן אַ צעטראָגן־מעווולדל געוואָרענער, וויגט אין דער האַנט די פענסנע אַפן שנירל, פינטלט נאַריש מיט די אויגן, די פאַרבן בייַטן זיך אים אין פּאָנעם, זאָגט זי:

— וואָס זשע שטייסטו? גיי אַרויס באַגעגענען.

און צו די איבעריקע, בעעמעס האַרציק:

— קומט, ליבע געסט, טרינקען א גלאָז טיי, לאָזט זיך ניט בעטן.

— אָט דאָס האָסטו מיר געבראַכט אף דײַן שיין וועגעלע אין דעם שיינעם לאַנד? — פאַלט אָן יִצחאָק באָיאַר אף אקיווען, ווען דער דאָקטער מיט דער מוטער זײַנען ארויסגעגאַנגען. — דו זיצסט זיך אף דײַן שיין וועגעלע, האַלטסט א מענטש־לעכן שאַרבן אין דער האַנט און שמייכלסט מיט כוויזעק...

— רעב יִצחאָק, גאָט איז מיט אײַך.

— מיט מיר איז ער אוואַדע, נאָר צי איז ער מיט דיר? דער שאַרבן אין דײַנע הענט איז ניט נאָר כיִלעל־האַשעם, נאָר קוידעמקאָל כוויזעק פון זיך אליין. פון איין זײַט, נײַע נעוויִים. אויך זי איז צווישן די נעוויִים. נײַע מוישע־ראַביינוס, דוויראָ־האַנוויִעס, מ׳רופט נעמען נײַע לוכעס, מ׳פירט צו א נײַעם באַרג־סינײַ... ס׳שטעלט זיי גאָרנישט אָפּ — ניט די בליצן, ניט די דונערן. מ׳גייט קיין סיביר, מ׳גייט אף דער טליִע... גאַסן, גאַנצע שטעט ווערן פאַרגאָסן מיט בלוט... און אפן טיש שטייט א מענטשלעכער שאַרבן, און מ׳שיט אין אים דאָס אש פון די ציגאַרן... שווײַג, אקיווע, וואַרף ניט קיין רייד אפן ווינט. מיר קוקן טאַקע דורך איין פענצטער, מיר זעען אָבער פאַרשיידענע וועלטן... דיר טוט ווי א פינגער, און מיר טוט ווי דאָס גאַנצע האַרץ. מיר פאַרשטייען זיך ניט... און איך וועל דיר זאָגן נאָך בעסער: מיר קענען זיך ניט. איך ווייס, לעמאָשל, ניט, ווער איר זײַט?

און יִצחאָק באָיאַר, ניט קוקנדיק אף אקיווען, נעמט דעם טאַלעס־און־טפילן אונטער דעם אָרעם:

— קום, אווראָם, צו דיר, מײַן זון, האָב איך גאָרניט... צום דאָקטער וועלן מיר נאָך ארײַנגיין. כ׳האָב אים געבראַכט א קליינע מאַטאָנע — א ביסל אַנטאָנעווער עפּל. קום, מײַן זון, רוף מיר ארויס איווען, מ׳דאַרף זיך מיט איר זען. זי איז מיס־טאַמע געקומען נאָך א גרוס פון דער היים. גיי זאָג איר, אז מ׳האָט די מאַמע פון שטריק ארויסגענומען. גיי דערצייל איר, גיי גיב איר איבער א גרוס...

נאָר דאָ איז ווידער ארײַן דעם דאָקטערס מוטער. זי וועט די אָרכים פון איר שטוב ניט ארויסלאָזן אָן א גלאָז טיי. און יִצחאָק מיטן זון זײַנען ארײַנגעפירט געוואָרן אין יענעם צימער — צו די יונגעלײַט מיט די בלייכע פּענעמער און ברע־נענדיקע אויגן. יענער, וואָס מיט דעם אופגעהויבענעם קאָפּ, מיטן וואַלד האָר, מיט די געפּוצטע שוואַרצע וואָנצעס און קאָמעץ־בערדעלע, האָט עפּעס שטילערהייט אײַנגעטײַנעט מיט איווען. יִצחאָק האָט דערהערט, ווי איווע ענטפערט אים:

— איך וועל אים גאָרנישט ניט זאָגן. איר קענט ניט דעם ייִדן.

דערהערנדיק אירע רייד, טוט דער באָיאַר א שמוך אין דער באָרד ארײַן: „פּאָרט אייגן בלוט“. און ווען איווע גייט צו צו אים, נעמט אים ארום, ווי איר אייגענעם טאַטן, נעמט זי יִצחאָק אָן באַם עלנבויגן, ווי ער טוט עס טאָמיד מיט א גאָר ליבן און נאָענטן מענטשן, און זאָגט:

— א גרויסן דאַנק גאָט, וואָס איך זע דיך א געזונטע. כ׳האָב געהערט, אז דו ביסט געווען שטאַרק קראַנק. אין דער היים איז קיין נײַס ניטאָ. אַלע זײַנען געזונט. ביילע האָט אין א גוטער שאָ געהאַט א פּאָרל — צוויי מיידלעך. — און יִצחאָק גיט

איר איבער א בעאַריכעסדיקן גרוס פון יעדן באַזונדער. נאָר פון נעכען רעדט ער ניט. איווע פרעגט אים אויך ניט וועגן דער מוטער. זי גייט צו צו דעם קאַכל־אויוון, שפּאַרט זיך אָן מיט ביידע הענט אָן אים און בלײַבט אַזוי שטיין מיט דער פּלייצע צו דער שטוב:

— א, א וואַרעמע הרובע, גוט. כ׳בין א ביסל דערפרוירן געוואָרן.

אַכוץ דעם דאָקטער, זײַן מוטער און אַקיווען ווענדט אַף איר קימאַט קיינער קיין אופמערקזאַמקײַט ניט. אַלע איבעריקע זײַנען שטאַרק פאַרנומען מיטן דאַרפס־ייִד, וואָס זיצט אינעם פּעלצל מיט דער גרינער קרייקע, דאָס אויסגעריבענע סויבלענע שטרײַמל אַף דער זײַט, מיט טאַלעס־און־טפילן אונטערן אָרעם און טרינקט הילכיק די גלאָז טיי. ער זיצט אַפּן שפּיץ בענקל, ווי איינער, וואָס קומט אָפּ א שטראָף, ער זופּט הילכיק די טיי און דערציילט דערבײַ איווען, ווי יענע וואָך האָט זיך בא אים געקעלבט די בעהיימע, ווי דער טאַטע אירער, גאַוורילעל, האָט די לעצטע צײַט אָנ־געהויבן גיין מיטן אַלטן פּאָרעץ, מיט באַגושעווסקין, אין וואַלד אַרײַן שיסן האָזן... ווי דער מומע ליבעס מאַן שמאַריע האָט הײַנטיקן זומער, גייענדיק פונעם יאַריד דורכן וואַלד אַהיים, זיך באַגעגנט דאָרט מיט א שעד. שמאַריע שווערט בא אַרבע־קאַנפעס, אַז ס׳האָט זיך אים ניט אויסגעדאַכט.

ייִצכאָק באַיאַר זעט אָבער גוט: אָט די עטלעכע יונגעלײַט, באַזונדערס אָט דער, וואָס מיטן וואַלד האָר, מיט די געקעכלטע וואָנצעס און קאַמעץ־בערדעלע, וועלן אים אַזוי גיך פון שטוב ניט אַרויסלאָזן. זיי קלײַבן זיך ווידער פאַרפירן דאָס פריִערדיקע געשפּרעך פון אַנהייב. רוקט ייִצכאָק אָפּ די גלאָז ניט דערטרונקענע טיי, קלאַפּט לאַנג מיט די פינגער איבערן טיש און זאָגט:

— ראַבויסײַ, איר אַלע האָט געטאָן פאַר מיר זייער א סאַך, וואָס איז דאָ שײַעך צו ריידן. זאָל גאָט זײַן מיט אײַך אין אַלע אײַערע וועגן. איך ווייס אויך, אַז דאָס, וואָס איר ווילט פון מיר, טוט איר דאָס פון גוטן האַרצן, ווײַל בעעמעס, וואָס זײַט איר מיט איר? כ׳ווייס אויך, אַז איר ווילט מיר כאַלילע ניט צאַפּן דאָס בלוט. איר זײַט אויך ניט געקומען אַהער מיר שוואַרצן דאָס פּאָנעם. וועל איך אײַך דערציילן א געשיכטע, וואָס איז זיך אַמאָל פאַרלאָפן אין אונדזער מישפּאָכע. נאָך דעם וועלן שוין אַלע רייד זײַן איבעריק. הערט, ראַבויסײַ! מײַן עלטערזיידע אַשער, אַלעוו־האַשאָלעם, פון דער מאַמעס צאַד, האָט געהאַט א ברודער טאָדרעס, אַלעוו־האַשאָלעם. אין דער מישפּאָכע האָט מען אים גערופן „באַלמויפעס". דאָס איז געווען, ער זאָל מיר מויכל זײַן, זייער א פראָסטער ייִד. ער האָט ניט געהערט צו ראַבאַ־באַר־באַר־כאַנעס געגנדן. פאַרן שלאָף פלעגט ער בענטשן און נאָכן עסן לייענען קרישמע. פרײַטיק־צונאַכטס פלעגט ער נאָכן קידעש נעמען דעם פידל, אַוועקגיין אַף א וועטשורקע און שפּילן דאָרט ביזן ווײַסן טאָג אַרײַן. ער איז געווען קאָל־יאָמאָוו א שנײַדער. אָבער אַזא באַלמעלאָכע, וואָס אין אים האָט געטליִעט דער געטלעכער פונק פון דעם גרויסן בעצאַלעל. פאַראַן אין אונדזער מישפּאָכע א סאַך מאַזעלכע. פון שמאַטעס האָט ער געקאָנט מאַכן ביגדיי־מאַלכוס. מיט איין וואָרט — פון זאַמד פלעגט ער דרייען פּאָ־דעם. גענייט האָט ער פאַר אַלע פּריצים און סראָרעס. אים איז געווען אַלציינס, פאַר

וועמען צו נייען: פאַר זכאָרים צי פאַר נעקייוועס. א מאָס פלעגט ער אראָפּנעמען אפן אויג. איצט פאַרשטייט איר שוין, פאַרוואָס מ'האָט אים גערופן באַלמויפּעס? גייט זיך דאָס לעבן שטיל, ווי זאָגט מען: א טאָג אריַין, א נאַכט ארויס, די מאַשין נייט, דאָס לעבן גייט. נאָך א קליידל, נאָך א בעגעד. טאָדרעס, אָלעוו־האַשאָלעם, איז שוין געווען אין די יאָרן, קאָרעוו צו שמויִנים. נאָך א שפּאַן, נאָך א טראָט, און דער באַלמויפּעס וואָלט אראָפּ מיט קאָוועד, מיטן פּאָדעם אף דער ליפּ, אין קייווער אריַין.

טרעפט אָבער א מיַיסע, — ייִצכאָק באָיאַר טוט א קרעכץ, — וועמען לאָזט עס דאָס לעבן אראָפּ גלאַט אזוי אין שעויל־טאַכטיִע אריַין, אז מ'זאָל אים פריִער ניט אָנכאַפּן באַם גאָרגל און מיט שאַרפע נעגל שטיקן און וואַרגן?.. איוועֿ, דערציייל דו וויַיטער. אמאָל פלעגסטו כאַנעקע, צום ערשטן ליכטל, זייער שיין דערציילן.

און ייִצכאָק באָיאַר קלאַפּט זיך אָן דאָס ציבעקל, פאַרייכערט און בליַיבט זיצן מיט צוגעמאַכטע אויגן. דרייען אלע אויס די קעפּ צו איוועֿן. טוט זי א שאָקל מיטן קאָפּ — זי וועט דערציילן. פאַר איר טראָגן זיך אדורך יענע ווינטערדיקע כאַנעקע־אָפּדערנאַכטן. אפן טיש ליגט דער באַרג הייסע הרעטשענע לאַטקעס, איבערגעדעקט מיט האַנטעכער, ס'שטייט דער טאָפּ געַנדזענע גריוון. די ייִדעס הערן אוף צו שפּילן מיט די אייניקלעך אין דריידל, די עלטערע באַהאַלטן די קאָרטן. און זי, איוועֿ, דערציילט די געשיכטע. נאָר דעמלט איז לעבן איר געזעסן דאַניִעל... אָבער צוליב ייִצכאָקן, וואָס אים איז שווער פאַר פרעמדע צו פאַרענטפערן זיך און צו דערקלערן, און אויך פון וועלן אף א וויַילע איבערטראָגן זיך אַהין, אין איר שיינער יוגנט אריַין, רוקט זי זיך אריַין טיפער אין שטול, פאַרמאַכט אויך, ווי ייִצכאָק, די אויגן און זעצט פאָר:

— אין איינעם א טאָג שיקט דער אַלטער פּאָרעץ, דער גראַף באָגושעווסקי, נאָכן שניַידער, נאָך אונדזער טאָדרעסן, אָלעוו־האַשאָלעם, און זאָגט צו אים אזוי: מ'דאַרף אופנייען פאַר מיַין טאָכטער א קלייד. שיקן קיין פאַריזש נייען — אף דעם איז קיין ציַיט ניטאָ. נאָר טאָמער פּאַטערסטו די מאַטעריע, וועט דאָס דיר קאָסטן אלע פינגער פון דער רעכטער האַנט. די מאַטעריע האָט מען מיר געבראַכט אזש פון פּערסיע. ענטפערט אף דעם דער באַלמויפּעס:

— אַדוינֵי פּאָרעץ, אף ווען דאַרף פאַרטיק ווערן דאָס קלייד?

— איך יאָג דיך ניט, — זאָגט דער גראַף, — דו האָסט נאָך ציַיט גענוג. מ'וועט דיר אוועקשטעלן דיַין מאַשין אין א באַזונדער כיידער, מ'וועט דיר געבן אלץ, וואָס דו דאַרפסט, און ניי.

און אזוי איז געבליבן. מ'האָט באַוויזן טאָדרעסן, אָלעוו־האַשאָלעם, די יונגע גראַפיניע, האָט ער זי אָפּגעמאָסטן מיטן אויג, און זיך גענומען צו דער אַרבעט. מיט איין וואָרט, צי וויַיל דער גראַף האָט אים אזוי אָנגעשראָקן, צי דער סאָטן־מעקאַטרעג האָט זיך דאָ אריַינגעמישט, נאָר טאָדרעס האָט דאָס קלייד קאַליע געמאַכט. דער גראַף האָט ניט געשריִען, זיך ניט געבייזערט. נאָר דעם שניַידער האָט מען

טאקע ארויסגעפירט אין הויף אריין, אוועקגעלייגט זיין רעכטע האנט אף א קלאץ און פארהויבן א גלאנציקע שווערד. אז טאדרעס האט דערזען — די שפיל איז פארן טייוול, דער אלטער פארעץ וועט האלטןווארט, הייבט ער זיך אן בעטן:

— אדוני פארעץ, אויב איך האב געקאנט קאליע מאכן דאס קלייד, וועסטו נאך קאנען שפעטער מיט דריי טעג מיר אפהאקן די האנט. איך וועל פון דיר אין ערגעץ ניט אנטלויפן. איך האב א זון, ער איז נאך טאקע יונג, נאר ער וועט דיר דאס קלייד פאריכטן. — איז דער פארעץ מאסקים. אמאליקע פריצים האבן געהאט יוישער! הייסט ער אריינוואַרפן דעם אלטן שניידער אין קעלער און באפוילט, מ׳זאל פארן ברענגען דעם יונגן, דעם זון. און דא הייבט זיך ערשט אן די מייסע־נוירע...

— גוט, איוועָ, גוט, — הייבט אונטער יִיצכאק א ברעם. — רו זיך דו אפ א ביסעלע! — ער קלאפט אויס דאס אש פון ציבעק אן א פיסל פון בענקל און דערציילט ווייטער: — האט מען דעם זון געבראכט — דאס איז געווען טאדרעסעס מיזיניקל יאנטל, דער בען־זקונים פון דריטן ווייב. יאנטל איז געווען א שיינער באכער, א פרייליכער יונגאטש, א לעב־יונג. ער איז ניט געווען קאלילע קיין סאמאראדנער שיקער, נאר דעם ביטערן טראפן האט ער ליב געהאט. כאטש יאנטל, זיכרוינע־ליווראכע, האט געהאט גאלדענע הענט, כאטש אין זיין יעדן פינגער איז געלעגן א שטיק קישעף, נאר פאר פריצים האט ער ניט געוואלט נייען. ער האט גענייט נאר גראבע זאכן: סוויטקעס, סערמענגעס, פעלצן, וואטאווע לייביקעס — פארן פראסטן פויער, מיט זיי טאקע פלעגט ער מאכן קידעש. האט ער באטאג געארבעט און באנאכט — געגאנוועט פערד. יא, ער איז געווען א פערד־גאנעוו. אין אט דער מעלאכע איז ער אויך געווען א גרויסער מומכע. ער האט איינמאל, אינמיטן העלן טאג, ארויסגעפירט א פערד פון א ציגיינערשן טאבאר, פארשטייט איר דאך שוין...
אז יאנטל איז געקומען צום פארעץ, דערהערט, אין וואס פאר א סאקאנע זיין אלטער טאטע איז, האט ער גענומען באטראכטן דאס קאליע געמאכטע קלייד. ער האט עס לאנג באטראכט, באקוקט, געמאסטן, דערנאך א פייף געטאן און געהייסן אריינרופן די יונגע גראפיניע. ער האט יא פון איר אראפגענומען א מאס און מיט א געזאנג זיך אוועקגעזעצט צו דער מאשין. א קאל האט ער געהאט — די זיסקייט אליין. אין דריי שא ארום איז דאס קלייד פאריכט געווארן. די יונגע גראפיניע איז געווען אפן זיבעטן הימל. האט דער גראף באפוילן ארויסלאזן דעם אלטן שניידער פון קעלער. ביידן — דעם טאטן מיטן זון — אנגעגעבן מאטאנעס און מיט קאוועד זיי אפגעלאזט אהיים. נאר דא, ראבויסיי, הייבט זיך ערשט אן דער טאך, דער איקער פון דער געשיכטע. ביז אהער איז עס געווען, ווי זאגט מען, די פארשפיל... פון יענעם טאג אן איז אבער דעם גראפס טאכטער געווארן אויס מענטש. זי האט אנגעהויבן איינפאלן, דארן, ביז זי איז גאר געבליבן ליגן צום בעט. אין פאלאץ איז געווארן א גרויסע בעהאלע. דער אלטער באגושעווסקי האט אראפגעבראכט די גרעסטע לאנד־דאקטוירים. נאר קיינער פון זיי קאן מיט גארנישט ניט העלפן. אז א מענטש קלאגט זיך אף גארנישט ניט. דער אלטער באגושעווסקי רירט זיך שיר ניט פונעם זינען. א וועלכער פאטער קאן עס צוקוקן, ווי זיינס א קינד, אן איין־און־איינציקע טאכטער, גייט צו גרונט...

בא די לעצטע ווערטער טוט בא יִיצכאָקן א ציטער דאָס קאָפּ. פון זײַן ברוסט רײַסט זיך ווידער ארויס א קרעכץ, און ער דרייט אויס דעם קאָפּ צו איוועז.

— האקלאל, — כאַפּט אונטער איווע, — דאָס מיידל גייט אויס, ווי א ליכט. זי צאַנקט, ווי דער שניי אום ווּעסנע. איז דרײַ טעג און דרײַ נעכט דער גראף פון איר ניט אָפּגעטראָטן: זאָל זי אים זאָגן, וואָס פארלאנגט זי, וואָס איז איר באגער? זאָל זי נאָר זאָגן, וועט איר דאָס טעלערל פון הימל דערלאנגט ווערן. האָט זיך די טאָכטער צעוויינט און אופגעעפנט פארן פאָטער דאָס הארץ. זי איז פארליבט אינעם שנײַדער־יונג! האָט עס דעם אלטן גראף א דונער געטראָפן. די גרעסטע סראָרעס, די גרעסטע מעיוכאָסים, די רײַכסטע פירשטן און מאגנאטן שלאָגן אָפּ זײַן שוועל, לעכצן נאָך זײַן טאָכטערס א בליק — איר שיינקײַט רימט דאָך איבער דער מעדינע. און דאָ, נא דיר גאָר... א זשידליק, א שנײַדערוקל, א פערד־גאנעוו. א פינצטערער ביזיוען פאר דער וועלט. דער אלטער פוילישער גראף מיטן אלטן פוילישן האָנער וויל אפילע וועגן דעם ניט הערן. דאָס וועט קיינמאָל ניט זײַן. נאָר די טאָכטער ברענט. זי ווערט פון טאָג צו טאָג שווארצער, אָט בלײַבט פון איר א האָלעוועשקע... און דער אלטער גראף האָט זיך געבראָכן, ער האָט אוועקגעשיקט נאָכן שנײַדער־יונג א קארעטע מיט פיר פערד געשפאנט באשפיץ. יאָנטל האָט ניט פארשטאנען, פארוואָס טוט מען אים אָן אזא קאָוועד. מינאסטאם האָט דאָס קלייד שטארק אויסגענומען אף א באל און מ׳וויל געוויס נייען נאָך אזא קלייד. אָבער נאָך מער האָט אים פארכי־דעשט: דער אלטער גראף אליין, ביכווידו אוועצמוי, איז אים ארויס באגעגענען. דער גראף קוקט אף אים לאנג, דערנאָך נעמט ער אים, יאָנטלען, פירן און באווײַזן דעם פאלאץ. גייט ער ארום, יאָנטל, איבער די גרויסע רײַכע כאדאָרים, ווי אין א כאָלעם. די ווענט זײַנען באהאנגען מיט טעפּעכער, מיט ביקסן, הירשן־קעפּ מיט גרויסע הערנער. אומעטום גאָלד און זילבער, טײַערע אנטיקלעך, זײַד און סאמעט — אלץ פארכאַפּט דאָס אויג און דאָס הארץ. אז דער פּאָרעץ האָט אים שוין באוויזן, נעמט ער יאָנטלען אונטער דער האנט און פירט אים ארײַן אין א כיידער־מעיוכעד, זעצט אים אוועק בא א געגרייטן טיש, אפן טיש איז געווען אלדאָסגוטס, פון וואָס א מויל קאָן נאָר אויסריידן. דער גראף גיסט אָן צוויי גילדענע בעכער מיט ווײַן. אײנעם דערלאנגט ער יאָנטלען, דעם צווייטן נעמט ער זיך: „נו, זאָגט ער, דו ביסט געבוירן געוואָרן אין א זײַדן העמדל... טרינקן!“ נאָכן בעכער ווײַן איז יאָנטל שוין גאָר אינגאנצן פארקישעפט געוואָרן. אזא ביסל מאשקע האָט ער נאָך קיינמאָל ניט געהאט אין זײַן מויל. ער פילט, ווי א זיסע וואַרעמקײַט צעגייט זיך אים איבער אלע איווּרים. פּלוצלינג טוט אים דער גראף א פרעג:

— יאָנוש, וואָלסט א באלן געוועזן צו פארמאָגן אזא פאלאץ?

שמייכלט ער, יאָנטל, דער פאָרעץ כויזעקט. מיילע, זאָל ער אים רופן „יאָנוש“. אלע רײַכע האָבן ליב אָפּצושפּעטן פון א קאפּצן, ביפראט נאָך א גראף. און דערצו נאָך פון א יידן. מיסטאמע איז אפן אלטן פאָרעץ אָנגעפאלן א מאָרעשכוירע, האָט מען פאר אים צוגעטראכט אזא מין סאָרט פארווײַלונג. יאָנטלען פארדריסט עס אוודע ביז גאָר, נאָר וואָס קאָן ער טאָן? אז מ׳פאלט ארײַן אין וואסער, קלאָגט מען

זיך ניט, האַלעמײַ ס׳גיסט אַ רעגן... שווײַגט ער, יאַנטל. ער וואַרט, וואָס וועט דאָ ווײַטער זײַן. און דער גראַף גיסט אים דערווײַל אָן נאָך אַ בעכער ווײַן, שוין פון אַ צווייטן מין, און פרעגט:

— יאַנוש, דו האָסט דאָך מײַן טאָכטער געזען?

— געזען, — שטאַמלט יאַנטל, — וואָסי דען?

— זאָג, יאַנוש, זי געפעלט דיר?

טרינקט יאַנטל אויס דעם בעכער ווײַן, גיסט זיך אַליין אָן נאָך איינעם, קערט אים איבער אין מויל אַרײַן, און גיסט אָן נאָך איינעם. יאַנטל, ווי געזאָגט, האָט געקאָנט נעמען אַ ביסל ברענענדיקן ווײַן. קיין שיקער איז ער ניט געווען, נאָר צווישן כּעוורע האָט אים דאָס פּאָנעם ניט געפּלאָמט.

— איך בין, — זאָגט ער, — טאַקע אַ שנײַדער. מ׳זאָגט אפילע, אַז איך בין אַ פערד־גאַנעוו, נאָר כּויזעק האָב איך פײַנט. זאָל מיך דער יאַסנעוועלמאָזשנע פּאַן אָפּלאָזן אהיים.

און יאַנטל הייבט זיך אויף. נעמט אים דער גראַף אָן בא דער האַנט:

— דײַן ווירדע געפעלט מיר!.. זעץ זיך אַוועק און הער גוט. דו ביסט געבוירן געוואָרן אונטער אַ גליקלעכן שטערן. מײַן איין־און־איינציקע טאָכטער האָט זיך פאַרליבט אין דיר. אַלע מײַנע גיטער, מײַן גאַנץ האָב־און־גוטס געהערן פון הײַנ־טיקן טאָג צו דיר. נאָר דו דאַרפסט איבערגיין אין אונדזער גלויבן. — און דער גראַף כּאַזערט איבער די רייד איין מאָל, צוויי מאָל און דרײַ מאָל. זעט שוין יאַנטל: ס׳איז ניט קיין שפּאַס און ניט קיין לעצאָנעס. דער פּאָרעץ רעדט ערנסט. הייבט ער אָן, יאַנטל, צו פאַרשטיין, אין וואָס דאָ גייט און וואָס מ׳פאַרלאַנגט פון אים... קוקט ער אַרײַן דעם גראַף גלײַך אין די אויגן און ענטפערט:

— ניין!

בלײַבט דער גראַף זיצן געפּלעפט — וואָס הייסט? ער, דער יאַסנעוועלמאָזשנע פּאַן, וויל אָנטאָן אַזאַ קאָוועד עפּעס אַ ייִדליק, ער וויל אים אָוועקגעבן זײַן טאָכטער פאַר אַ ווײַב, זאָלבן אים פאַר אַ הערשער איבער אַלע זײַנע מאַיאָנטקעס און גיטער; פון אים, פון דעם אַלטן גראַף באָגושעווסקי, וועט די גאַנצע וועלט לאַכן, האַלטן אים פאַר אַ מעשוגענעם, פאַר אַ כאָסערדייע; ער, דער גראַף, גייט אָף דעם אײַן, וויל נאָך אָט דער שלעפּער ניט?.. און עס צינדט זיך אָן אין אים דער האָנער, די גרויסע רעציכע. אָבער וואָס מער ער רעדט, שרײַט, שרעקט און וואָרנט, אַלץ אײַנגעאַקשנ־טער ווערט יאַנטל, און מ׳קאָן מיט אים גאָרנישט ניט מאַכן. מ׳קאָן אים מיט גאָר־נישט ניט נעמען. מאַכט דער גראַף אַ פאַרצווייפלטן שריט: ער פירט אַרײַן יאַנטלען צו דער טאָכטער און לאָזט זיי איבער איינע אַליין. און זי, די טאָכטער, ווי נאָר זי האָט דערזען דעם באָכער, זײַנען איר אַלע פאַרבן צוריק אין פּאָנעם אַרײַן. און יאַנטל? קיינער זאָל צו אַזאַ ניסויען ניט געבראַכט ווערן. פאַר זײַנע אויגן — די שיינקײַט אַליין, וואָס גאָט האָט באַשאַפן ערעוו־שאַבעס...

און דאָ, ווען איווע כאַפּט איבער דעם אָטעם און קלײַבט זיך דערציילן ווײַ־טער, דערהערן זיך האַנט־פּאַטשערײַען. איינער, אַ הויכער, מיט גלײַכע אַקסל, מיט

לאנגע שווארצע האָר און בלויע אויגן — דער יונגער דיכטער, וואָס רעדט מיט א קאָל פון א געווינערן, ווארפט זיך מיט היספּײלעס צו איוועץ און דריקט איר די האנט:

— קאָלאָסאל! איר זײַט א גאָטס געבענטשטע שוישפּילערן, אײַער קאָל קלינגט, ווי א הארפע. סארא ניואנסן, סארא מינאָר, סארא מאזשאָר. אײַער פּאָנעם פּארמאָגט דאָך אזויפיל אויסדרוקפולקײַט... סארא אינערלעך פּײַער! און דערבײַ סארא פּאַש־טעס, סארא פּאָלקסטימלעכקײַט. אזויפיל שיינער און גוטער הומאָר. ווונ־דער־באר! און אײַערע אויגן... איר זײַט א געבוירענע אקטריסע!

יִיצכאָק באָיאר, וואָס האָט געהאלטן דאָס פּארלאָשענע ציבעקל אין מויל, די אויגן צוגעמאכט, די גאנצע צײַט זיך צוגעהערט: לאָזט זי, איוועַ, עפּעס כאָליִלע ניט דורך, היפּערט זי עפּעס ניט איבער? די באָיארס היטן אָפּ די געשיכטעס פון זייער מישפּאָכע, ווי הייליקע מעגילעס. זיי גייען איבער פון דאָר צו דאָר, אזוי ווי מ'האָט זיי איבערגענומען פון די טאטעס און זיידעס. קיין וואָרט ווערט ניט ארויסגעוואָרפן און ניט געמינערט. נאָר אויב עמעצער גיט צו א נײַ, א שיין וואָרט, ווערט עס ארײַנ־גענומען און עס ווערט שוין אָפּ ווײַטער טײַער געהאלטן.

אז ער, יִיצכאָק באָיאר, האָט דערהערט די פּליעסקערײַען, עפנט ער די אויגן, פולע מיט טרויער. ער פארשטייט ניט, וואָס דאָ קומט פּאָר! דערזען, ווי איינער דריקט איוועץ די האנט, און דערהערט, ווי ער זאָגט איר: „אקטריסע", קוקט ער שוין אויך אָפּ איוועץ מיט פּארדרוס און מיט צאַר. איוועס גאנץ אויסזען, דעריקער אירע אויגן אָבער, זאָגן: איך בין דאָ גאָט די נעשאָמע שולדיק, איך ווייס אליין אויך ניט, פארוואָס זיי פּליעסקען. הייבט זיך דער אלטער באָיאר אוף, א געטראָפּענער אין זײַנע בעסטע געפילן, און שוין אָן א ברעקל דערעכערעץ און אָפּשײַ פאר אָט דער אסיפע, טוט ער א קלאַפּ מיטן ציבעקל אָן טיש:

— מ'שפּילט דאָ פאר אײַך ניט קיין טריאַטער, מ'דערציילט אײַך דאָ ניט קיין באָבעמײַסעס. מ'האָט מיך ארײַנגעפירט אהער... געצווונגען מיך ענטפערן, טאָ הערט זשע אויס, מײַנע ראַבויסײַ, ביזקל דעם סאָף. — און יִיצכאָק בלײַבט שטיין, וואַרט, ביז די שטילקײַט ווערט אופגעשטעלט, דערנאָך פארמאכט ער צוריק די אויגן, די האנט מיטן ציבעקל אָנגעשפּארט אין טיש:

— נאָר יאָנטל איז, ווי יויסעף־האצאדיק, דעם ניסויען בײַגעשטאנען. ער איז פון דאָרט ארויסגעלאָפן. שטעלט אים דער פּאָרעץ אָפּ:

— נו?

— ניין, — ענטפערט יאָנטל, זיכרוינע־לִיוורעכע.

— וואָס זשע, מײַן טאָכטער געפעלט דיר ניט? דער פּאלאץ איז פאר דיר צו קליין?

בעקיצער, ס'האָט גאָרנישט ניט געהאָלפן. מ'האָט דעם פערד־גאנעוו געהאלטן פארשפּארט אין טײַערע כאדאָרים, מ'האָט אים געטראָגן אהין פון דעם טײַערסטן און פון דעם שענסטן, טאקע נאָר פון פויגלמילך. שפּעטער האָט מען אים ארײַנ־געוואָרפן אין א פינצטערן נאסן קעלער. די טאָכטער האָט אופגעהערט איינגאנצן צו

עסן און צו טרינקען. אין אכט טעג אַרום האָט זי אויסגעהויכט די זינדיקע נעשאָמע. עפּעס א קליינינקייט? בא זיי ליבע... דער גענעם אף דער ערד...

— און וואָס איז געוואָרן מיטן באָכער? — האַלט ניט אויס דעם דאָקטערס מאַמע.

— דעם שניידער־יונג, דעם פערד־גאַנעוו, האָט מען לעבעדיקערהייט באַגראָבן אין קעלער. אונדזער מישפּאָכע רופט אים „דער קאָדעש“.

ייִצכאָק באַיאַר עפנט אוף די אויגן און הייבט אָן איבערבינדן די גרינע קרייקע אפן פעלצל:

— אַמאָליקע יאָרן האָט מען א צווייג באַדאַרפט אָפּהאַקן, אליין איז זי ניט אָפּגעפאלן... מענטשן האָבן אַמאָל געלעבט טאַקע פּראָסט, זייער פּאָשעט, נאָר אליין איז מען געווען גרעסער, שטאַרקער. די נעשאָמע — טיפער! מ'האָט לעם א טייך קיין ברונעם ניט געגראָבן... און די היינטיקע? זיי רוישן, ווי די אָסיקע־ביימער. פריער באַגייט מען א פאַרברעכן, דערנאָך זוכט מען א טערעץ. דעריקער איז בא זיי געפינען דעם טערעץ, זיי מיינען, אז טערוצים קויפן אויס, אז טערוצים פאַרענט־פערן...

— רעב ייִצכאָק, איך וועל אייך זאָגן נאָך צוויי ווערטער...

— פּאַני דאָקטער, — שטעלט אים דער באַיאַר אָפּ מיטן אופגעהויבענעם ציי־בעקל, — איך ווייס, וואָס איר קאָנט מיר זאָגן, אז ניט צוליב מאַיאָנטקעס האָט זי עס געטאָן, אז זי האָט ניט געזוכט קיין פּעטן ביין בא פרעמדע טישן. ווען צוליב א פּעטן ביין, וואָלט איך דאָ ניט געזעסן און מיט אייך קיין צוויי ווערטער ניט גערעדט. גלייבט מיר, מענטש איינער, אז מיר טוט ווי דאָס האַרץ פאַר מיין קינד... ניט ווייניקער פון אייך.

בא ייִצכאָקן טוען א ציטער די ווייעס און די אויגן פאַרלויפן אים מיט טרערן. און דאָ, געכאַפּט די גיגסטיקע רעגע, דערזען — דאָס האַרץ בא דעם ווילד־פּאַנאַ־טישן דאָרפס־ייִד איז געבראָכן געוואָרן, מישט זיך אריין דער אַדוואָקאַט האַנאַן איסייעוויטש לעווי, וואָס שעמט מיט זיין שאַרפן מויעך און גאָלדענער ציינג, ער נעמט שיטן פייערדיקע רייד אף ייִצכאָקס קאָפּ. ער דערציילט, ווי כיירוס איז געפּיי־ניקט געוואָרן אין טפיסע, וועלכע נעגישעס זי האָט דאָרט געהאַט אויסצושטיין און איבערצוטראָגן, און ווי שווער ס'איז אים, דעם אַדוואָקאַט, אָנגעקומען מ'עוואַטל צו מאַכן דעם בילבל אף אוראָמען.

ייִצכאָק שלאָגט אים ניט איבער, הערט אויס ביזן סאָף, און ווען יענער, דער אַדוואָקאַט, מיטן וואַלד האָר, מיט די שוואַרצע וואָנצעס און קאָמעץ־בערדל, איז שטיל געבליבן און אַלעמענס אויגן זיינען ווידער אף אים, אף ייִצכאָקן אָנגעשטעלט געוואָרן, האָט ער געזאָגט:

— איך בין פאַר אייך א באַלכויוו אפן גאַנצן לעבן. אייערע מייסים דאַרפן אויסגעקריצט ווערן אף א שטיין לעדוירעס־האַבאָים, איר האָט מעוואַטל געמאַכט א גרויסע גזיירע... נאָר נעמען זי אהיים, אָרעוו זיין פאַר איר, דאָס קאָן איך ניט. איך טאָר עס ניט טאָן. זי טראָגט דאָך דער וועלט נייע לוכעס. מ'וועט זי ניט אָפּשטעלן.

ניט גרינג זײַנען זיי איר אָנגעקומען. זיי האָבן איר געקאָסט גענוג בלוט. מ׳וועט זי ניט אָפּשטעלן. זי וועט אײַנמײַטן וועג די לוכעס אירע ניט וואַרפן... איך קען די באַיאַרס גוט! נעמען זי אַהיים? ס׳איז אַלציינס, ווי וועלן באַהאַלטן פֿײַער אין א סטויג היי... קום, אוודאָם, געזעגן זיך, באַדאַנק דעם דאָקטער, באַדאַנק אַלעמען! דאָס גוטס, וואָס זיי האָבן דיר געטאָן, זאָלסטו קיינמאָל ניט פאַרגעסן. דײַנע קינדס־קינדער זאָלן עס פאַרגעדענקען. קום, מײַן זון, קום. און צו דיר, איוועו, האָב איך א באַקאָשע: גיב איבער דער מומע ליבע, אַז איך קלײַב זיך אין וועג אַרײַן. זאָל זי זיך ניט הײַען. אויב זי בלײַבט, טאָ זאָל זי מיר, לעמאַן־האַשעם, מוחל זײַן. נו, זײַט מיר, מײַנע ליבע פרײַנט, אַלע געזונט, האָט אף מיר קיין פאַריבל ניט. א גוטן־טאָג אײַך און א גוטן, פריילעכן טאָמיד.

V

און די מומע ליבע, וואָס איז נאָך איוועס אוועקגיין געבליבן אין יענעם פרי־מאָרגן אַליין, איז לאַנג געלעגן אין בעט. האַגאַם ווי אַלע דאָרפסלײַט איז זי געוווינט אופשטיין מיטן אָנברוך אף טאָג, נאָר דאָ, געפינענדיק זיך צוגאַסט, וואָלט זי געלעגן אַזוי אפילו אַן אײביקײַט — ס׳איז גרינגער צו ליגן מיט די צאָרעס אין בעט, ווי אַרומצוטראָגן זיך מיט זיי אף די פיס. זי האָט געהערט, ווי איוועו איז אופגעשטאַנען, ווי זי איז אַרויס, נאָר ניט אָפּגעשטעלט זי און ניט פאַרהאַלטן. איוועו איז גענוג פאַר־טאָן און פאַרנומען מיט זיך. יעדע שטוב האָט זיך איר דאָך און יעדער מענטש האָט זיך זײַנע צאָרעס. ליגט זי, די מומע ליבע, און וואַרט: אָט־אָט גייט זי, שיפּרע... נאָר איבער דער גאַנצער שטוב שטייט א שטילקײַט. די זון צעשמעלצט די זילבערנע פּאַפּאָראָטן אף די שויבן, ס׳איז שוין אפּאָנעם ווײַט אין טאָג אַרײַן. שטייט זי אוף און גייט אָפּזוכן דאָס מיידל, — זאָל זי פירן און באַווײַזן, ווו שיפּרע וווינט. דאָס מיידל האָט זי געפונען אין א ווײַטן צימער. דער מומע ליבע איז פריילעך געווען צו קוקן אף איר — דאָס קײַלעכדיקע פּאָנעם פאַרפּאַליעט, אפן שטערן הענגט איר אַראָפּ א געדיכטער, אשקאַליריקער לאָקן. די אויגן — ווי צײַטיקע ווײַנשל, דאָס נעזל אויסגעשמירט, ס׳שמאָרעט אַלעמאָל זייער הילכיק. אין דעם ווײַסן פאַרטעכל, מיטן ווײַסן אײבערל אפן קאָפּ, ווי מיט א קרוינדל; אף דעם רעכטן באָרוועסן פוס א באַרשט, און אין דער האַנט א שטיק וואַקס.

— ווי רופט מען דיך, טאָכטערקע?

— יעוואַ.

— שוין לאַנג, אַז מע רופט דיך אַזוי?

— נייך, פון זינט איך בין אָנגעקומען אַהער...

— און וויאַזוי האָט מען דיך פריִער גערופן?

— כאַוועַ...

— אָט אַזוי זשע רייד, כאַוועלע. וואָס טוסטו איצט?

— כ׳רייניק דעם פּאַרקעט.

— און פּאַרקערן איז ווייניק? און דאָס דאַרפסטו טאָן אַלע טאָג?

— יאָ, אַלע טאָג. ס׳איז שווער, נאָר ס׳געפעלט מיר דאָ. כ׳בין דאָ אַליין די באַלעבאָסטע.

— וויפל ביסטו אַלט?

— ס׳איז מיר געוואָרן זעכצן.

— און דײַנע עלטערן זײַנען ווײַט?

— ניין, דאָ, אין שטאָט. איך האָב אַ שטיפמאַמע... אײַער טאַכטער וועט באַלד קומען.

— פונוואַנען ווייסטו עס, כאַוועלע?

— אַז איך זאָג אײַך, מיסטאַמע ווייס איך. — זי וואַרפט אַ סוידעספולן בליק. — איך בין בײַ איר פרײַער געווען.

— ווער זשע האָט דיך געשיקט צו איר?

— הע, דאָס וועל איך אײַך ניט זאָגן. כ׳האָב איר אָפּגעטראָגן אַ בריוועלע...

— נו, גוט, כאַוועלע, — שמייכלט די מומע ליבע. — מיידלשע סוידעס. אײַ, זײַנען זיי שיין און טײַער, די מיידלשע סוידעס... — און אַליין טראַכט זי: הייסט עס, מ׳שרײַבט זיך איבער. דאָס איז אַ סאַך אפילע שענער, ווי ארומגיין איבער די גאַסן און קלאַפּן די שטיינער. אין אַ בריוו דאַרף מען עפּעס אָנשרײַבן, עפּעס זאָגן, מ׳דאַרף שוין שאַרפן דעם געדאַנק... און אַזוי וואָס, מע גייט אַרום, מ׳האַלט זיך פאַר די הענט און מע שווײַגט, און מע שווײַגט. בײַ יויעל מאַטעסן, ניט דאָ געדאַכט, איז די טאָכטער אַרומגעגאַנגען אָט אַזוי אַ גאַנצן זומער מיטן כאָסן, ביז זיי האָבן איינער דעם אַנדערן אָפּגעשיקט די טנאָים.

איר האַרץ ווערט אָנגעפילט מיט גאַדלעס און נאַכעס: שיפרע ווייסט, ווי צו פירן זיך. פון קינדווײַז אָן איינע אַליין, האָט זי, שיפרע, ביטער, אין זיבן שווייסן דורכ־געשלאָגן פאַר זיך אַ וועג. סאָפּקאָלסאָף האָט גאָט דערזען אירע ליידן, אירע טרערן און זיך דערבאַרעמט אף איר. און בײַ דער מומע ליבע, ווי בײַ דעם מאַן אירן, בײַ שמאַריען, טוט אַ ליכט אין די אויגן דאָס ווינטשפינגערל און ס׳קערט זיך אום צוריק צו איר יענע סוידעספולע יאָמטעוודיקײַט פון פאַרן לאָזן זיך אין וועג אַרײַן.

בײַ דער שעפע פון דער ערעוו־פרילינגדיקער זוניקער שײַן באַטראַכט זי, די מומע ליבע, די דירע, דאָס מעבל, די בופעטן מיטן טײַערן געשיר, די בילדער אין די גאָלדענע ראַמען, די טעפּעכער... און שאָקלט פון כידעש צו זיך אַליין מיטן קאָפּ: אף וואָס דאַרף מען עס אַזויפיל? און שפּעטער איז די מומע ליבע גאָר דערשטוינט געוואָרן: אַלע באַדערפענישן ווערן אָפּגעטאָן טאַקע דאָ אין שטוב, מ׳דאַרף גאָר אין ערגעץ ניט גיין. דאָס איז דאָך גאָר אַ גאַניידן. אַלע צוקילונגען און קרענק בײַ איר און בײַ די קינדער קומען דאָך פונעם ליפּן אין אַזעלכע פרעסט און זאַווערוכעס אַהין, הינטער דער שטוב, אפן גאָרטן... אײַ, ווי מענטשן לעבן עס! איווע בריקע־

וועט זיך פון ראַסקאַש. זי ווייסט נאָך ניט „פּאַטשאַם פּונט ליכא“[1]. ס'איז איר, קיין איינהאָרע, קיינמאָל ניט שלעכט געווען. זי איז געוואַקסן אַ באַסיעכידע, גאַווריִעל האָט געציטערט איבער איר, נאָכגעגעבן איר די „שמאַד“, אַפּצולאַכעס נעכען און איר ברודערל אָבושלען. איווע האָט געלערנט אין שטאָט, געהאַט פֿון פויגלמילך און געשפּילט אָפֿן איר ליבע מיט דאַניִעלן. וואָס עמעס, איז עמעס: איר האַרץ איז שטאַרק געלעגן צו דאַניִעלן, און דאָס האַרץ האָט מען איר צעבראָכן. דאָ האָט אַפֿילע גאַווריִעל ניט געקאָנט העלפֿן. און דאָס, וואָס זי, איווע, האָט היינט באַנאַכט דער־ציילט, אויב דאָס איז נאָר ניט קיין קרענקלעכע איינריידעניש, איז עס טאַקע אומ־דערהערט, כוץ לעדערעך האַטעווע, הימל־שרייענדיק, עפּעס אַ שרעקלעכע „גאַזלע־וואַיסטווע“, וואָס לייגט זיך גאָר אָפֿן סייכל ניט...

— איר זייט דער באַלעבאָסטעס אָן אייגענע מומע?

— איוועס? יאָ, טאָכטערקע, אַ ליבלעכע מומע, מיין ברודערס אַ טאָכטער. אַנטקעגן וואָס פֿרעגסטו עס?

— גאָרניט, — טוט דאָס מיידל אַ פֿיר מיט די ווייַנשל־אויגן, — גלאַט אַזוי. און סאָפּיאַ סאַוועליעוונאַ איז טאַקע איַערע אָן אייגענע טאָכטער?

— ווער איז די סאָפּיאַ סאַוועליעוונאַ?

— אייער טאָכטער, שיפֿרע.

— מיין שיפֿרע? הייסט זי שוין...

— נו, יאָ, אַלעקסאַנדער נאַטאַנאָוויטש רופֿט זי נאָר אַזוי. זייט איר טאַקע אָן אייגענע מאַמע? — פֿרעגט דאָס מיידל נאָכאַמאָל איבער.

— וואָס זשע, כאַליִע־וועכאַס, אַ שטיפֿמאַמע?

דאָס מיידל נעמט ווייטער אַרומטאַנצן מיט דער באַרשט אָף דעם באָרוועסן פֿוס:

— מ'זאָגט, אַז סאָפּיאַ סאַוועליעוונאַ איז געוואַקסן בא זייער רייכע עלטערן...

די מומע ליבע דערהערט אין איר קאָל אַ קוים־באַהאַלטן שפּאָט־געלעכטערל. אַפּאָנעם, טראַכט זי, שיפֿרען האָט מען שוין דאָ דעם נאָמען געביטן, און מ'שטעלט זי דאָ אַרויס פֿאַר אַ רייכער קאַלע, פֿאַר דער יאַכסנטע. דאָס מיידל איז אָבער קיין נאַר ניט. זי זעט די רייכע, שיינע קליידער, מיט וועלכע די מאַמע איז געקומען צו דער טאָכטער.

— רייכקייט, — זאָגט די מומע ליבע, — איז בא גאָט, — און גיט פֿאַרשטעלט צו: — גאָט אַליין איז ניט רייך, קיין אייגענע אויצרעס האָט ער ניט, נעמט ער אָפּ בא איינעם און גיט עס אַוועק אַ צווייטן...

דאָס מיידל בלייבט שטיין, פֿאַרשאַרט דעם לאָקן פֿון דעם פֿאַרשוויצטן שטערן און פֿרעגט מיט מיטגעפֿיל:

— אַמאָל זייט איר געווען רייך?

— זייער, — טוט די מומע ליבע מיט איר טרויעריקן גוטן שמייכל אַ שאָקל צו מיטן קאָפּ און לאָזט זיך צוריק אין איוועס צימער אַריין. דאָרטן שטעלט זי זיך

[1] בוכשטעבלעך: וויפֿל קאָסט אַ פֿונט ליידן (אוקראַיִניש).

אוועק באַם פענצטער און דערזעט זיך שטיין הויך איבער דער ערד. דאָס האָט זי באַנאַכט געקלעטערט אַהער איבער די טרעפּ, שיר דאָס האַרץ ניט פאַרלוירן. פאַר אירע אויגן, פון יענער זײַט סאָד, וואָס אַרום שטוב, ציִען זיך גאַסן, פולע מיט מענטשן. די דעכער פון די הײַזער, האַלב־פאַרשנייטע, קריכן איינער אפן אַנדערן, פון די פאַרגעלטע קוימענס יאָגן שוואַרץ־גרויע רויכן. וואָס העכער די רויכן הייבן זיך אויף, אַלץ ליכטיקער ווערן זיי, און דאָרטן, אונטער די ריין־בלויע הימלען, ווערן זיי ווי פון עמעצן צעקעמט און פאַלן אויך אַרײַן אין די גרויסע, ווײַס־געזילבערטע ערעוו־פרילינגדיקע וואָלקנס. דער רויש פון דער שטאָט דערגרייכט קוים אַהער, נאָר דאָס גלאָקן־געקלאַנג פון די קלויסטערס הערט זיך קלאָר. דורך דער אָפענער פאָרטקע ווייען פון די גאַסן אַרײַן רייכעס פון געהובלעוועטע סאָסנע־ברעטער, מיט וואַרעמען ערשט־פאַרקאָכטן קלייסטער, מיט פריש־אויסגעאַרבעטן לעדער. פון דעם דאַך טריפט איבערן פענצטער. אונטן, אין סאָד, גלאַנצן די נאַסע צווײַגן, ס׳שמעקט מיט עפּעס ביטערלעך־געזאַלצנס, מיט צעצוויטעטער ווערבע. און ווײַט אַהין, פון יענער זײַט שטאָט, אויף רעכטס, גייען אַוועק פעלדער, באַדעקטע מיט פינקל־בלוילעכן פרילינגדיקן שניי. דאָרט, צווישן די פעלדער, ווי אינמיטן וועלט, ליגט אַ דערפל. דער מומע ליבע דוכט: זי הערט, ווי ס׳בילן דאָרט די הינט, ווי די אָפּגעקעלבטע בעהיימעס רעווען אין פעלד אַרײַן; פון לינקס ציט זיך אַ געמישטער וואַלד. די סאָסנע־ און יאָדלע־ביימער זײַנען זייער גרינע און פון צווישן זיי קריכן אַרויס עטלעכע ווײַסע שלאַנקע בערעזעס. אָט פאָרן פאַרבײַ זיי דרײַ שליטנס... סאַראַ גאָטס געבענטשטער טאָג... „אַמאָל זײַט איר רײַך געווען?“ און „איר זײַט שיפרען אַן אייגענע מאַמע?“... יאָ, זי, די אייגענע מאַמע, אָבער די גרויסע קאַפּצנטע, האָט אין אַזאַ פאַרפייסעכדיקן טאָג אַוועקגעפירט אין שטעטל אַרײַן שיפרען און זי אָפּגעגעבן דאָרט צו אַ וואַלד־סוחרער פאַר אַ דינסט. שיפרע איז נאָך דעמלט קיין דרײַצן יאָר ניט אַלט געווען. די מומע ליבע האָט זיך פאַר די סחורעס ניט געדונגען, זי האָט נאָר געבעטן דעם סוחרס ווײַב: „זײַט אַ מאַמע פאַר מײַן קינד, פאַרזעט אַמאָל אַן אוולע“... האָט יענע צוגעזאָגט. זיך אַפילע באַליידיקט: איז זי דען אַליין קיין מאַמע ניט, ווייסט זי דען ניט, וואָס הייסט אויף קינדער בלוט פאַרגיסן? און די מומע ליבע, מיט אַ גרינגער האַרץ, האָט זיך אויף דער קיך גענומען געזעגענען מיט דער טאָכטער. ווען זי איז שוין בײַ דער שטוב־טיר געשטאַנען, האָט זיך דאָס קינד אַ וואָרף געטאָן, זיך אָנגעכאַפּט פאַר איר מיט ביידע הענטלעך און גענומען שרײַען ביז בלוי ווערן: „מאַמעניו, מאַ־מע־ניו, לאָז מיך ניט איבער!“ — מ׳האָט דאָס קינד קוים אָפּגעריסן פון איר. שיפרעס געשרייען: „מאַ־מע־ניו!“ האָט זי דערנאָך געהערט אויף דרײַ ווערסט. אין יענעם פאַרפייסעכדיקן טאָג איז די מומע ליבע געגאַנגען צוריק אין דאָרף אַרײַן, אַהיים, דעם ליכטיקן טאָג ניט געזען און דעם גאַנצן וועג זיך באַוואַשן מיט טרערן.

נאָר דאָס שרעקלעכסטע איז פאָרגעקומען אין אַ כוידעש אַרום: דעם גאַנצן כוידעש איז די מומע ליבע אַרומגעגאַנגען אַ שוואַרץ־געוואָרענע, די נעכט ניט געשלאָפן. גיין אָבער צו שיפרען האָט זי מוירע געהאַט, אַז דאָס

קינד זאָל זיך ווידער ניט אָנכאַפּן מיט די הענטלעך פאַר איר קלײדל און ווידער נעמען שרײַען ניט מיט איר קאָל: „מאַ־מע־ניו, לאָז מיך דאָ ניט איבער!" נאָכאַמאָל צוזען שיפרען אין אַזאַ מאַצעוו דאַרף מען זײַן ניט קײן מאַמע, נאָר אַ שטײן. בעסער זיך ניט באַווײַזן פאַר אירע אויגן. זי וועט מוזן זיך צוגעוווינען און שאָלעם מאַכן מיט איר פינצטערער דאָליע. אָבער אין אַ כווידעש אַרום — שמאַריע קלײַבט זיך גײן אַהין, דאָרט שטעלט זיך אַ גרויסער מאַרק־טאָג, וואַרפט די מומע ליבע די שטוב מיט די קינדער אויף בלינדן פאַנאַסן און לאָזט זיך אויף אַ גאַנצער נאַכט גײן אײנײנעם מיט שמאַריען אַהין, אין ווײַטן שטעטל אַרײַן. אָנגעקומען אַהין שוין אין טיפן טאָג. די זון בראָט, דער הײסער שטויב הײבט זיך פון די וועגן, דער יאַריד קאָכט, מ'זעט ניט קײן אָנהײב און קײן סאָף. עמעצער איז אַרײַנגעפאָרן מיטן דײשל אין אַ וואָגן מיט טעפּ — פּײַפּן שוין בײַטשן אין דער לופטן... די מומע ליבע האָט דעם מאַן גאָר פאַרלוירן. ער, שמאַריע, דערזען, אַז דער יאַריד איז אין אַזאַ ברען, ווערט בײַ אים דאָס לינקע אויג גרעסער, אין שוואַרצאַפּל צינדט זיך אָן דאָס ווינטשפינגערל — ערגעץ וואַרט דאָך אויף אים זײַער נאָענט די יעשועו! ער קאָן נאָך, כאָלילע־וועכאַס, פאַרשפּעטיקן... לאָזט ער איבער דאָס ווײַב אַלײן און פאַלט אַרײַן אין דעם יאַריד־געווירבל. די מומע ליבע דערקלײַבט זיך צום וואַלד־סויכערס שטוב. אָבער ווי נאָר זי וויל די שוועל אַריבערטרעטן, באַגעגנט זי די באַלעבאָסטע:

— זיך קוים געיאַוועט, די גוטע שײנע מאַמע. אָנגעוואָרפן אויף יענעם אַ קינד און פאָטער געוואָרן... נעמט זי אײַך צו אַהײם! איך דאַרף אַ דינסטמײדל, ניט קײן וואָלף אין שטוב. גאַנצענע טעג זיצט עס פאַרשלאָגן אין אַ ווינקל, די אויגן ווי בײַ אַ וואָלף, גרײט זיך וואַרפן אויף מענטשן...

די מומע ליבע זאָגט גאָרנישט. זי שטעלט זיך ניט פאַרענטפערן — ניט זיך, ניט איר קינד. צונויפגעבונדן שטיל דאָס קלומעקל, נעמט זי שיפרען פאַר אַ הענטל, זאָגט אַ גוטן־טאָג און לאָזט זיך גײן. וווּהין? מ'דאַרף אָפּזוכן שמאַריען, דערצײלן אים דעם גאַנצן עמעס. דאָ, אויפן יאַריד, פאַר מענטשן, וועט זײַן קאַס און צאָרן ניט אויסברעכן. פאַר לײַטן שעמט ער זיך. און פאַרן טאָג, ביז דער הײם, וועט ער שאָ־לעם מאַכן מיטן געדאַנק: שיפרע איז נאָך טאַקע אַ קינד, נאָך פרי זי צו מאַכן פאַר אַ פאַרדינערן. קינדער עסן פון אײן טעלער... זומער לויפט מען אַרום באָרוועס. זאָל נאָך שיפרע איבערלויפן דעם זומער. סימכאַס־טוירע וועט איר ווערן דרײַצן יאָר, וועט מען זי אויף ווינטער אָפּגעבן... און דערווײַל איז די מומע ליבע גליקלעך, וואָס דאָס קינד איז לעבן איר. וואָס ס'וועט זײַן שפּעטער, וויל זי ניט טראַכטן. ערגערס קאָן שוין ניט זײַן. די האָר טריקענען סײַווי פון צאָרעס. די נויט האָט סײַווי דעם דאַך אײַנגעבראָכן. דער דאַלעס וואַלגערט פון די פיס. די טרערן זײַנען סײַווי געזאַלצן און ס'איז זײַ שווער צו שלינגען...

צווישן די וועגענער מיט די אויסגעשפּאַנטע פערד איז ניט דורכצוגײן. אין אָט דעם געדראַנג און שטופּעניש — גײ געפין שמאַריען! דרײט זי זיך, די מומע ליבע, אין דעם מענטשן־געווירבל, האַלט שיפרען בײַ דער האַנט און פאַר די אַקסל — זי זאָל זיך דאָ ניט פאַרלירן. פון די וועגענער, אַרומגעשטעקטע מיט אָפּגעבראָכענע

גרינע צווייַגן, גייט דער האנדל: ווייַסע היפּטלעך פאראיאריקע קרויט, בלייך־רויטע מערן, קאַרטאָפליעס, יונגע ציבעלעס און קנאָבל, שטשאַוועל און קראָפּ, קווייטן פרישע, ערשט פון די בעז־ביימער, און קווייטן פאַפּירענע. ס׳שרייַען געבונדענע גענדז און היבער. א האָן דערמאָנט זיך, אז ס׳איז שוין האַלבער טאָג, און הייבט אָן צו קרייען. ס׳קוויטשען די כאזירים, רעווען בעהיימעס. א שאַרמאַנקע שפּילט א פריילעך־לעבעדיקס, און דער אלטער פּאָפּוגיי פון אויבן, אף דעם קעסטעלע טרעף־מאַזאַלעס, דרעמלט זיך זקיניש אף דער זון. די בלינדע בעטלער, די „סטאר־צעס" — באַם זייַט שאַסיי, צוגעשפּאַרט צו די אָנגעגליט־גרויע שטיינער, די פיס אונטער זיך, די טאַרבעס אפן אקסל, דאָס בלעכענע קווערטל צווישן די קני, דרייען די קרעכצנדיקע לירעס און זינגען די אייביקע ליד פון אומרעכט, פון מענטשלעכער עלנטקייַט און געפאַלנקייַט. א קליינוווקסיקער בערדיקער פויער, א פּאַרשוויצטער, דאָס היטל פאַרלוירן, דאָס העמד צעריסן, א באַרוועסער, די לייַוונט־ווייַסע הויזן, ארומגעכאַפּט מיט א רויטן גאַרטל, זייַנען בא אים אויסגעשמירט אין פעך. ער האלט פעסט אין די צעשפּרייטע הענט, ארומגענומען מיט גרויס ליבע, פאַרן האלדז און פאַרן זאַד, דאָס פאַרבלאָנדזשעטע לאָשעקל, וואָס גייט מיט א זייַט, דעם קאָפּ פאַריסן, די אויערן אָנגעשפּיצט, די פייַכטע אויגן ברענען, און עס הירזשעט אף א דין דערשראָקן קעלכל. דער קלויסטער אפן באַרג בליאַסקעט מיט אלע גאָלדענע קופּאָלן און קלינגט אף אלע גלעקער. אין די „זאַליאַזנע" קלייטן קלינגען די קאַ־סעס. פאָשעט אף דער ערד שטייען פאַרשיידענע מינים ליימיקע, גלעזערנע און הילצערנע שטוב־געשיר: ווייַסע און רויט־געבראָטענע טעפּ, געגלייזטע שיסלען, קריגלעך הויכע און שמאָלע, מאַקרעטעס ברייטע און בייַכיקע, ס׳ליגן קאַראַמיסלעך, פּאָסטעלעס, קאָכלעפל... און העכער, אף די שטעלן: לעדערוואַרג, יוכטאָווע שטיוול, ראַמאַנאָווער פּעלצן, איקאָנעס אין באַגילדעטע ראַמען, צייַלעמלעך, בלעכענע פּו־דעלעך פאַר מעזוזעס, פּושקעלעך פאַר טאַבעקע, כאַנעקע־לעמפּלעך, בענטשלייַכ־טער, בינטלעך בייגל, געפלאָכטענע כאַלעס, האָניק־לעקעכלעך, מאַנדלעך און איי־בער אלץ — גרינע פליגן. פון די רייכעס איז געדיכט די לופט. אין די אויגן שלאָגן די פאַרבן פון די בייַטשן קאַרעלן, סטענגעס, פינגערלעך און בראַשקעס, אוירינגלעך און האַרשפּילקעס, אויסגענייטע העמדער און האנטעכער, געקווייטלטע ציצן, רויטע זייַדנס, טערנאָווע שאלן. הויך אין הימל שטייט די זון און פאַרפּלייצט אלץ מיט הייסער ליכט.

די מומע ליבע האלט שיפרען פאַר דער האנט, דרייט זיך מיט איר איבערן מאַרק — גיי געפין דאָ שמאַריען! וויל זי שוין ארויסקלייַבן זיך פון אָט דער שטי־קעניש און ענגשאַפט. מ׳האָט שוין איר די זייַטן אָפּגעשלאָגן. די פיס פילט זי שוין ניט. שיפרען דאַרף מען שלעפּן, אלעמאָל בלייַבט זי שטיין, קוקט אף אלץ מיט הונ־געריקע אויגן. מ׳דאַרף דעם קינד געבן עפּעס איבערכאַפּן, און איר אליין כאַלעשט אויך גוט דאָס האַרץ. קויפט זי צוויי בייגל, און אויך פאַר שיפרען, צו דערפרייען איר דאָס הערצל, — א רויט צוקער־העענדל אף א שטעקעלע, און טראַכט אראָפּגיין צום טייַך, דאָרטן בא דער „קלאַדקע", אונטער די ווערבעס, וועט זי וואַרטן אף

שמאריען, ווי מ׳האָט זיך לעכאַטכילע צונויפגערעדט. ס׳וועט אפילע אַזוי זייַן בעסער...

און פלוצעם דערזעט זי אים שטיין אונטער די גרינע צווייַגן מיט די שוין פאַר־וועלקטע בלעטער — ער באַהאַלט זיך פון דער זון. ער שטייט, שמאַריע, אָנגעשפאַרט מיטן רוקן אָן א וואָגן, דאָס קאַשקעטל איבער די האַלב־צוגעמאַכטע אויגן, די ברעמען און די באָרד פאַרוויַיעט מיט שטויב, דאָס פּאָנעם — גרין־געל; אין די אַראָפּהענגענדיקע הענט — דאָס ליידיקע זעקל, און פון דער קעשענע שטאַרצט אַרויס דאָס גרינע העלדזל פונעם בעזעמען. ער שטייט, שמאַריע, א דערשלאָגענער, אַן עלנטער, פרעמדער, דאָ אפן גרויסן יאַריד און מורמלט עפּעס מיט די ווייַסע ליפּן. די סימאַנים זייַנען ניט קיין גוטע. אַף קיין גוטס האָבן זיי ניט אָנגעזאָגט. די מומע ליבע האָט זיך געקאָנט ריכטן אַף אַלץ, נאָר ניט אַף דעם, וואָס ס׳איז געשען און פאַרגעקומען...

דערזען דאָס ווייַב מיט שיפרען, האָט ער, לויטן קלומערשט, גלייַך פאַרשטאַנען: שיפרע איז פונעם אָרט אָפּגעזאָגט געוואָרן. שמאַריע איז פאַרציטערט געוואָרן.

— כ׳האָב דאָך געגומען פאַר איר א פינפערל, — האָט ער אויסגעשריִען. — מיט וואָס דען האָב איך אַרייַנגעפּירט דעם פייסעך? גוואַלד, ווו וועל איך נעמען אַף אָפּגעבן?

און אײדער דאָס ווייַב וויל אים עפּעס זאָגן און דערקלערן, שטעלט ער אַרייַן דעם פוס צווישן די ספּיצעס פון דער ראָד, שלעפּט אַרויס א צווייַגל פון וואָגן, טוט א שלעפּ שיפרען צו זיך, וואַרפט זי אַרויף אַף דער קני, פאַרהוילט איר דאָס לייַב און נעמט זי שמייַסן.

די מומע ליבע, פון וועלן שרייַען, פאַרלירט דאָס קאָל און דאָס לאָשן; פון וועלן עפּעס טאָן בלייַבט זי שטיין א פאַרקילטע — פאַרשטיינערט געוואָרן. ביידע הענט אפן אייַנגעבויגענעם קאָפּ, און אירע אויגן זעען: דער בייגל פאַרקייַקלט זיך ערגעץ אונטער א וואָגן, דאָס צוקער־הענדל שטייט אפן שטעקעלע אַרייַנגעשטעקט אין דער ערד; שיפרעס צעפלאָכטענע צעפּלעך פאַרקערן דעם זאַמד, און מיט די נעגל פון ביידע הענטלעך גראַבלט זי גיך־גיך, ווי זי וואָלט וועלן זיך באַגראָבן א לעבעדיקע אין דער ערד.

אַרום — א גרוילִיקע שטילקייַט. אפילע דער יאַריד, וואָס ווערט קיינמאָל פון גאָרנישט ניט ניספּאָעל און איבעראַשט, ווייסט פון א סאַך צו דערציילן, פון צו זינגען און צו זאָגן, — אפילע דער יאַריד, דערזעען איינמיטן העלן טאָג, אונטער דער הייסער פּרילינגדיקער זון, בא די אַרומיקע צעגרינטע פעלדער און צעבליטע סעדער, ווי דער ייִד שמייַסט די טאָכטער, דאָס ווייכע זאַפטיקע צווייַגל פּאַלט מיט א פייַף אַף איר הוילן לייַב, ניט פון דעם פאָטער, ניט פון דער טאָכטער הערט מען קיין קאָל ניט, — האָט עס אפילע בא דעם אָנגעלאָפענעם האַמוין קיין געלעכטער ניט אַרויסגערופן. דער אָטעם איז בא אַלעמען פאַרהאַלטן געוואָרן.

פאַרנאַכט, בא דער שקיִע, האָבן פויערים, פאָרנדיק פונעם יאַריד, געפונען די מומע ליבע ליגן אין וואַלד. פון בריִענדיקער כאַרפּע, פון ברענענדיקן ווייטעק —

פאר איר קינד, פאר שמאריען, פאר זיך אליין — האָט זי דעמלט, אָן אײַנגעבויגענע אינדרײַען, די הענט אפן קאָפּ, געלאָזט זיך לויפן, וווהין די אויגן טראָגן...

— מאמע!

— אוי, שיפרע?..

און די מומע ליבע האָט דערזען די טאָכטער שטיין אין טיר. פאר די לעצטע אַנדערהאַלבן יאָר דאָ, אין דער גרויסער שטאָט, קימאט ווי ניט צו דערקענען זי. אין א נײַעם ברוין־פּליושענעם מאנטאָ מיט א הויכן קאָלנער; די לאצן און דאָס היטעלע אפן קאָפּ מיט זילבערדיק־גרויען פוטער באשלאָגן. א הויכע, א קרעפּטיקע — א ווײַבספּארשוין. זי האָט ארײַנגעטראָגן מיט זיך פון דרויסן דעם רייעד פון זוניקער קעלט און פרילינגדיקע טראָפּנס. יאָ, דאָס איז שיפרע, מיטן כיינפינטעלע אף דער באק, נאָר דאָס אָפענע שטאָלצע פּאָנעם אירס איז שוין מיט א פרילינגדיקער צוגעברוינטקײַט ארומגעכאפּט. אף די פולע ליפּן א שמייכל, די שווארצע דינע ברעמען, ווי טאָמיד, צונויפגעצויגן, פאָכען מיט די לאנגע וויִעס אף די צוויי שווארצע, ווי בא דעם טאטן אירן, הייסע אויגן... דערזען די טאָכטער, פארגעסט זי, די מאמע, גלײַך, אז שיפרע האָט זי געלאָזט אזוי לאנג ווארטן, און פאלט צו צו איר, ניט בלויז פון בענקשאפט און ליבע, נאָר אויך מיט א ווידער־אופּגערודערט געפיל פון שולד פאר יענעם שרעקלעכן יאריד־טאָג, און מיט יעדן קוש און גלעט ווי געבעטן זיך: פארגעס, טאָכטער, פארגעס און פארגיב.

— מאמע, לאָז זיך מיך אויסטאָן. — און זי ווארפט פון זיך אפן בענקל דעם מאנטאָ, דאָס היטעלע. די צוויי שווארצע צעפּ, באפרײַט געוואָרן פון די האָרנאָדלען, שלענגלען זיך אראָפּ איבער דער שטײַפער פלייצע, פארקריכן אין די זיד־כוואליענדיקע פאלדן פון וואָלענעם קלייד, וואָס האָט דעם קאָליר פון שיקערע ווײַנשל.

די מומע ליבע, מיט פרייד, אָבער אויך דערשראָקן, קוקט, ווי די טאָכטער איז אויסגעפּוצט און אויסגעקליידט פון קאָפּ ביז די פיס: אין שווארצע דינע זאָקן, אין שווארצע טײַערע טופליעס אף הויכע קנאפּל. די שווארצע זײַדענע הענטשן האָט שיפרע אזוי זאָרגלאָז א וואָרף געטאָן אפן טיש. די מופטע, אויך פון זילבערדיק־גרויען פוטער, האָט זי אזוי העפקערדיק א הענג אוף געטאָן בא דער טיר... די נעגל פון דער טאָכטערס גרויסע, נאָר זייער שיינע הענט גלאנצן מיט פּערלמוטער. א נײַ פינגערל מיט עפּעס א מין וואסערדיקן טונקל־גרינעם איידלשטיין. נאָר אין די אויערן טראָגט זי, ווי פריִער, די אלטע זילבערנע, די לאנג־אראָפּהענגענדיקע צײַגײַנערשע אוירינגלעך, וואָס קיינער ווייסט ניט, פארוואָס זי וויל זיך מיט זיי ניט שיידן.

וואָלט די מומע ליבע אוודע א באלן געוועזן וויסן, פון וועלכע פארדינסטן בלײַבט עס נאָך איבער אף אזעלכע קליידער? קיין סאך אָפּגעשפּאָרט געלט האָט דאָך שיפרע ניט געקאָנט האָבן. עמעס, אויך דאָרטן, אף די אלטע ערטער, האָט זי זיך שיין געקליידט, באזונדערס די לעצטע יאָרן. אז ווייסן ווייסט זי, די מאמע, לאכלוטן גאָרניט פון איר טאָכטערס לעבן דאָ אין שטאָט. פאָך די אַנדערהאַלבן יאָר האָט שיפרע צוגעשיקט א פּאָר אָפּקומעניש־בריוולעך. אויך פריִער, פון יענע ווײַטע

שטעטלעך, האָט זי זייער קנאַפּ געשריבן. מיט יעדן יאָר איז זי פאַרפאָרן אין ווײַטערע מעקוימעס, אַלץ ווײַטער און ווײַטער פון דער היים. דערפאַר אָבער אַלע יאָר, צו איינער און דער זעלבער צײַט — פאַר פייסעך, צוגעשיקט אַ פינפערל...

פון דעם מעטושטעשן גרוס, וואָס אַלעקסאַנדער האָט דעמלט, נאָך אין אָנהייב ווינטער, דאָרטן, בא איר ברודער גאָווריעלן, אין יענעם פרײַטיק־צונאַכטס, איר אָפגעגעבן: „פאַר אײַער שיפרען זאָרגט זיך ניט, זי לערנט אַף קורסן און זי וועט זײַן אַ מענטש“... — פון יענעם גרוס איז זי אַרויס ניט וויסנדיק. אָבער אויך אַצינד, — די טאָכטער שטייט פאַר אירע אויגן אַזאַ פאַנאַנדערגעבליטע, אַ יאָדערדיק־שטײַפע, אַ זאַפטיקע, ווי אַן אָנגעגאָסענער עפל, מיט אַזאַ ברוסטיקער ווייכער שטים, אָן יענער פאַרביטערטקײַט, לאַכט מיט אַזאַ געשמאַק קלינגעוודיק געלעכטער, — אַפילע איצט קאָן זי, די מאַמע, ניט באַשליסן בא זיך צו פרעגן און צו אויספרעגן בא דער טאָכטער, צו פאָדערן בא איר דין־וועכעזשבן. האָט זי אַף דעם די רעכט? וואָס האָט זי, די מאַמע, געגעבן איר קינד אין לעבן?

שיפרע, לויט דער מוטערס פאָנעם, כאָטש עס איז צעשטראַלט־נאַכעסדיק, זעט אָבער, וואָס בא איר, בא דער מאַמע, אין האַרצן טוט זיך. ווען זי באַדאַרף ניט האָבן מיט איר דאָס ווײַטערדיקע געשפרעך, וואָלט זי, שיפרע, אַרומגענומען די מאַמע, איר גלײַך דערציילט און דערקלערט, פאַרשאַפט איר נאָך מער פרייד און האַנאָע: די אַלע קליידער זײַנען פאַר איר אייגן געלט געקויפט געוואָרן. אַ ביסל האָט זי געהאַט נאָך פון דעם פריִער אָפגעשפאָרטן. און שוין דאָ אין שטאָט, אָט שוין באַלד אַ האַלב יאָר, אַרבעט זי אַלס געהילף־פאַרמאַצעווטן און פאַרדינט גאָר ניט שלעכט. אָבער זי, שיפרע, וואָס האָט זיך אויסגעלערנט אויסצובאַהאַלטן, און אויב מע דאַרף, צו דערשטיקן אין זיך אָן ראַכמאָנעס די בעסטע געפילן, אויב נאָר זיי שטערן און ווענדן זי אָפּ פון איר אָנגעמערקטן וועג, זאָגט וועגן דעם דער מוטער גאָרניט. זאָל די מאַמע בלײַבן אין איר פאַרלעגנהײַט, פאַרקערט, זאָל זי טראַכטן וואָס צום ערגסטן... און נאָך מער: זי הייבט אָן צו ריידן וועגן אירע שווארצע קינדער־יאָרן. עמעס, אָן פאַרביטערטקײַט, אָן פאַרדראָס, אַפילע מיט אַ שמייכל, ווי איינער, וואָס דערמאָנט אין אַ גוטער שאָ אַ ווײַט־פאַרגאַנגענע שלעכטע צײַט... אָבער מיט דעם מיין: זאָל די מאַמע קיין גרויסע רעכט אַף איר, שיפרען, ניט אַרויסשטעלן.

— כ'האָב קיינמאָל ניט פאַרגעסן, מאַמע, אָן דײַן סטעזשקעלע, כ'האָב עס טאָמיד אין זינען געהאַט...

— וואָסער סטעזשקעלע? — שטעלט אָן די מוטער די אויגן אַף דער טאָכטער.

— דו געדענקסט, מאַמע, ווען דו ביסט געקומען צו מיר נאָך יענעם שיינעם יאַריד... כ'דאַרף דיר זאָגן, אַז מײַן ערשטע באַלעבאָסטע איז געווען אַ מענטש מיט אַ גוטער נעשאָמע. אַז דער טאַטע מײַנער האָט מיך דעמלט פונעם יאַריד צוריק געבראַכט צו איר, איז זי לעבן מיר אָפגעזעסן די גאַנצע נאַכט, מיך געהאַלטן ווי אַן אייגן קינד אַף די הענט, געוויינט איניינעם מיט מיר, מיך אײַנגעשטילט מיט גוטע רייד, מיך אײַנגערעדט: אַ טאַטן דאַרף מען מויכל זײַן, דער טאַטע איז אַן אָרעמער

מענטש. נאָר איך בין אים דעמלט געווען א דאם־סוינע. כ׳האָב די גאנצע צײַט געבעטן אף אים דעם טויט. כ׳האָב עס אין דער הייך ניט געזאָגט, נאָר כ׳האָב געבעטן גאָט, אוי, האָב איך אים געבעטן, אז דער טאטע זאָל שטארבן. איך האָב געוואָלט אליין שטארבן... כ׳האָב זיך פאָרגעשטעלט, ווי איך ליג א געשטאָרבענע, אף דער ערד, ס׳ברענען ליכט, און ער וויינט איבער מיר... זאָל ער וויסן. איך בין דאָך דעמלט געווען נאָך גאָר א קינד...

— נאָר איצטער פארשטייסטו דעם טאטן? דו האָסט אים מוחל געווען?

— פארשטיין פארשטיי איך. נאָר פארשטיין הייסט נאָך ניט — מוחל זײַן... אף דיר, מאמע, בין איך אויך געווען שטארק בייז. וויאזוי האָסטו מיך געקאָנט איבער־לאָזן אין זײַנע הענט? מאמע, כ׳האָב צו דיר איצט קיין טײַנעס ניט. נאָר דעמלט... ווען די באלעבאָסטע האָט זיך געקלאָגט פאר דיר, אז איך זיץ פארשלאָגן אין א ווינקל מיט אויגן פון א וואָלף... דעמלט, אין יענעם כוידעש, האָט זיך בא מיר באַ־וויזן די צײַט... מיט אזא ווייטעק, אז כ׳האָב זיך צעביסן אלע פינגער. איך האָב דאָך ניט געוווסט, וואָס דאָס הייסט? כ׳בין געווען שרעקלעך דערשראָקן. דערצו נאָך האָב איך זיך שטארק געשעמט... און דאָ האָט מײַן אייגענער טאטע, אפן יאריד, פאר טויזנטער מענטשן, מיך נאקעט געמאכט... דו ווייסט, מאמע, פארוואָס איך טראָג אָט אָ־די פראָסטע ציגײַנערשע פאָלקעלעך? ווע איך דיר איצט דערציילן. ווען איך האָב געגראָבן מיט ביידע הענט די ערד, ניט אזוי פאר ווייטעק, ווי פאר כארפע, האָט זיך מיר עפּעס אין די הענט ארײַן געטראָפן. כ׳האָב עס דעמלט ניט געפילט און ניט באמערקט. ערשט שפּעטער, ווען ער האָט מיך צוריק צו דער באלעבאָסטע געבראכט און זי האָט מיך געבומען ארומוואשן, האָט זי געפונען אין מײַן פאר־קוועטשט קולעקל אָט די פאָלקעלעך... אָט די ביליקע ציגײַנערשע פאָלקעלעך ווע איך קיינמאָל פון זיך ניט אראָפּנעמען. איך טראָג זיי אף מאזל, און ווי א זייכער... נאָך יענעם יאריד איז אין מיר געוואקסן איין ווילן: וואָס ווײַטער פונעם טאטן. אנטלויפן פון אים ערגעץ ווײַט, ווײַט... שפּעטער האָב איך שוין געוואָלט אנטלויפן ניט נאָר פון דעם טאטן אליין — אויך פון אָט די שטעטלעך, פון אָט די פארשטונקענע געסלעך, פון די פארשמאָלצעוועטע ייִדן און ייִדענעס, פון זייער גע־ריבענעם רעטעך און שאבעסדיקע קאַלטע פאסאָליעס, פון זייערע אלע טנועס און כאָכמעס... כ׳האָב זיי פײַנט באקומען מיט זייערע יארידן און פייעס, מיט זייער פרומקײַט און שמײַסן די קינדער...

די מומע ליבע, וואָס האָט ביז אהער געשוויגן, פון צײַט צו צײַט מיטן גראָבן פינגער און ווײַז־פינגער געווישט די ליפּן, באוווּנדערט די רויִקײַט אף דער טאָכ־טערס שיינעם פּאָנעם, איר קימאט פרײלעכן שמייכל, מיט וועלכן זי רעדט, — האָט אָנגעהויבן צו פארשטיין, וואָס שיפרען האָט געטריבן מיט יעדן יאָר צו דער־ווײַטערן זיך פון דער היים, צו פארפאָרן און צו פארקלײַבן זיך אין אלץ ווײַטערע מעקוימעס, אין אלץ גרעסערע שטעט ארײַן; האלט זי מער ניט אויס:

— דאָס האָב איך דיר, הייסט עס, טאָכטער מײַנע, דאָס סטעזשקעלע אָנגעוויזן? די דינע ברעמען ענגער צונויפגעצויגן, שוין אָן דעם שמייכל, פארלייגט א פוס

אַף אַ פּוס, אַ צי געטאָן די מופּטע צו זיך, געוואָלט עפּעס פון דאָרטן אַרויסנעמען, נאָר געלאָזט די אויסגעצויגענע הענט מיט די פּערלמוטערדיקע ראָזע נעגל ליגן אַפן טיש.

— ניין, מאַמע, האָב ניט מוירע, קיינער וועט, כאָס־וועשאָלעם, ניט זאָגן, אַז ליבע שמאַריעס האָט געפירט איר טאָכטער אַף אַ שלעכטן וועג... דו האָסט מיך אָבער אַף קיין גוטן וועג אויך ניט געפירט. איך בין מיר אַליין געגאַנגען. עמעס, דײַן גוטע אײַצע האָב איך פאַרגעדענקט און קיינמאָל ניט פאַרגעסן. דו געדענקסט, נאָך יענעם יאַריד, אין אַ שטיק צײַט אַרום, שוין אינמיטן זומער, ביסטו געקומען צו מיר און מיר זײַנען געזעסן אַפן גראָז, דאָרטן באַם פּלויט פונעם גאַלעכס סאָד. ווען מיר האָבן זיך שוין געהאַט גוט אויסגעוויינט, האָסטו מיר דערציילט, ווי איינמאָל ביסטו ווינטער פאַרנאַכט געגאַנגען מיטן וואַלד דורך אַן אויסגעטראָטן סטעזשקעלע און פּלוצעם האָסטו דאָס סטעזשקעלע פאַרלוירן. דו האָסט זיך שטאַרק דערשראָקן. ס'פאַלט צו די נאַכט, אַ גרויסער פראָסט... נאָר דו האָסט זיך גענומען אין די הענט אַרײַן, דו האָסט זיך געלאָזט גיין גלײַך, גלײַך, אַף זייער אַ ליכטיקן שטערן, וואָס איז געשטאַנען אין הימל, און דו ביסט אַרויס צו אַ כוטאָר. „שיפרעניו, האָסטו מיך געלערנט, דערשרעק זיך ניט, וועסט געפינען דײַן וועג. אַלע וועגן פירן צום לעבן“... דאָס „סטעזשקעלע“ איז מיר גוט אַרײַן אין מויעך. מע דאַרף גיין גלײַך, ניט וואַרפן זיך אין אַלע זײַטן, ניט וואַרטן, ביז עמעצער וועט קומען דיך נעמען פאַר אַ האַנט, מע דאַרף גיין אין איין זײַט און זיך ניט אָפּשטעלן, קוקן אַפן שטערן...

— וווהין זשע, טאָכטער, ביסטו געגאַנגען, און אַף וועלכן שטערן האָסטו געקוקט?

— פאַר די דרײַ יאָר, וואָס איך בין געווען באַ דער ערשטער באַלעבאָסטע, כ'וועל זי קיינמאָל ניט פאַרגעסן, האָב איך זיך לעם אירע קינדער אויסגעלערנט גוט לייענען, שרײַבן און כעזשבענען. און ווען איך האָב שוין ניט געהאַט באַ זיי וואָס צו לערנען זיך, בין איך אַוועקגעפאָרן און אָנגעקומען אין אַ רײַכער שטוב, קימאַט אָן סכירעס, נאָר פאַרן עסן... נאָר דאָרטן זײַנען געווען גימנאַזיסטן. האָב איך זיך באַ זיי געלערנט. באַטאָג אַף דער קיך — געקאָכט און געוואַשן, און גאַנצענע נעכט געכאַזערט און געמאַכט זייערע אורעאָקן. גאַנצפרי פלעגן זיי באַ מיר איבערשרײַבן און ברענגען פון גימנאַזיע איינע פינפן. די עלטערן פלעגן זיי קויפן דערפאַר שיינע מאַטאַנעס...

— ס'זאָל מיר זײַן פאַר דײַן קאָפּ, — ווישט אויס די מומע ליבע די אויגן, און איר האַרץ ווערט ווידער אָנגעפילט מיט גאַדלעס. — גיב, טאָכטער, דײַן שיינעם שטערן, כ'וועל דיך אַ קוש טאָן...

— און שפּעטער, — בלײַבט שיפרע מיטן קאָפּ אַף דער מאַמעס ברוסט, — שפּעטער בין איך אָנגעקומען אין אַ שטוב, ווו מע האָט די טאָכטער געלערנט שפּילן פּיאַנע. דאָס איז געווען אַ טעמפּע מויד, געטראַכט נאָר פון יינגלעך און ניט געוואָלט לערנען. מיט נאַדן איז זי געווען באַזאָרגט... האָט מיך די באַלעבאָסטע צוגעזעצט צו איר, מיר זאָלן לערנען איניינעם. עפּעס האָט זיך די באַסיעכידקע אויך

אויסגעלערנט. און אזוי בין איך, מאמע, געגאנגען מיטן וואלד, ווינטער פארנאכט, אין איין זײַט, גלײַך, גלײַך... די לעצטע צוויי יאָר בין איך שוין געווען אין די נעגידישע הײַזער א רעפּעטיטאָרן...

— וואָס הייסט עס, טאָכטער?..

— נו, א שטוב־לערערן... — שיפרע, דעם קאָפּ אף דער מוטערס ברוסט, דאָס פּאָנעם צום זוניקן פענצטער, פּאָכעט מיט די לאַנגע וויעס אף די הייסע אויגן. — כ׳האָב זיי פײַנט געהאט, יענע גווירישע הײַזער. אָט די גרויסע סאָכרים, וואָס זייער גאנץ פארגעניגן באשטייט אין א סאך עסן... פון גאַנצפרי ביז אפּדערנאכט: קאָכן און באקן. אלע גייען ארום מידע און דרעמלענדיקע, רײַבן מיט די הענט די איבערגעפּולטע מאָגנס. דער גוויר קריכט ארויס פונעם טיש נאָך א פעטן פליישיקן וואַרמעס, אלע קנעפּ צעשפּיליעט, א רויט־פארשוויצטער, די צונג קריכט אים אזש פון מויל ארויס... „וואָס איז דיר, הילעלי?״ — דערשרעקט זיך דאָס ווײַב. — „גאָר־ניט, זעלדע, — ענטפערט ער, — דער גרעפּץ ליגט מיר אונטערן לעפּעלע... מאך מיר א גלאָז סאָדע־וואסער!..״

שיפרע הייבט זיך פלוצעם אוף, נעמט אירע זאכן אף דער האנט:

— גענוג צו ריידן וועגן דעם. וואָס ס׳איז געווען, איז געווען. מיר האָבן וועגן וויכטיקערס צו ריידן. קום, מאמע, אהין, אין אלעקסאנדערס קאבינעט, דאָרטן וועט אונדז קיינער ניט שטערן...

VI

אין יענעם פרימאָרגן האָט באַ די לאַנדעס, אין דעם נײַ־אויסגעבויטן פּירגאָרנ־דיקן מויערל, די שטילקײַט געפּלאַצט. דאָס מויערל — א ווײַס, מיט טורעמלעך און באלקאָנען, אָנגעשפּארטע אף געהויקערטע שטיינערנע גוילעמס מיט פּוסטע אויגן־לעכער און געפּלאָכטענע בערד. עס שטייט, דאָס מויערל, אין דעם מעיוכעס־אריס־טאָקראטישן טייל פון שטאָט, צווישן דעם אדלטום, בישכיינעס מיט זייערע הײַזער. אָבער פאָרט ווי אויסער זיי — פּארוקט אין דער טיף, ווײַט פון דער שפּיגל־גאס. נאָר אויך, ווי באַ יענע, מיט א פּרוכט־סאָד, מיט זילבער־טאָפּאָלן ארומגערינגלט און אויך מיט אן אײַזערנעם רויט־געפארבטן שטאכעטן־צוים. אין די אונטערשטע גאָרנס פון אָט דעם ווײַסן מויערל וווינען די איידעמס, אין דעם מיטלסטן — דאָס אלטע פּאָרפּאָלק מיטן בען־זקונים, דעם באלטשווווע, און דעם אייבערשטן גאָרן פארנעמט אלעקסאנדער.

דער אלטער נאָסן לאַנדע האָט נאָך פון לעכאטכילע אָן זיך געוווּרט, זיך גע־אקשנט, זײַן האסקאָמע ניט געוואָלט געבן, — צוליב וואָס די נײַע מאָדעס און דראָ־כים, מיט וואָס איז שלעכט די אלטע דירע אין דער ייִדישער גאס? שאבעס און יאָמטעוו לויכטן פון אלע ארומיקע פענצטער און ווארעמען זײַן הארץ די בענטש־ליכט, די האוודאָלעס און כאַנעקע־לעמפּלעך, מע הערט, ווי ייִדן מאכן קידעש, זינ־גען זמירעס, זײַנען מעלאַווע־מאַלקע; פּורים זינגען זיי שוישאַנאַס־יאַנקעוו, און

סימכאָס־טוירע טאנצן זיי אף דער גאס; עס קומען צו אים אין שטוב ארײַן פארפלאמטע, פריילעך־צעהיצטע פראָסטע יידן, שלעפן פון אויוון ארויס די קוגלען, פון די שאפעס די בוטלען היימיש־געשטעלטע ווײַנשל־ און ווײַנטרויבן־ווײַנען... צוליב וואָס פארשווענדן געלט, מעאבעד־מאָמוין זײַן... בעסער צעטיילן אָרעמעלײַט, אלמאָנעס און יעסוימים, בעסער אף מאלביש־ארומים און אף האכנאָסעס־קאלע... ער, נאָסן לאנדע, וועט זיך פון דער אלטער דירע ניט רירן. ער וועט דאָרט, אין דעם נײַעם מויער, ניט ווינען. אָפגעטער, געצן אף דער שטוב, א בעפיירעשער פארבאָט פון דער טוירע.

און דער אלטער נאָסן לאנדע האָט זײַן וואָרט געהאלטן. ער האָט זיך ניט גערירט פון דעם אלטן אײַנגעזעסענעם אָרט, איז פארבליבן דאָרט איינער אליין אין דער ליידיק־געוואָרענער שטוב, אין זײַן קליינעם כיידערל. אליין אויך א קליינינקער, א דארינקער, מיט א קײַלעכדיקער פלייצע, אין א לאנגער ראצעמאָרענער קאפאָטע, וואָס מאכט אים א ביסל ברייטער און העכער, אין ווײַסע וואָלענע זאָקן און פאנטאָפל, די שווארצע סאמעטענע קײַלעכדיקע יארמלקע אפן גרויסן קאָפ, איז ער באטאָג, צווישן די אלטע פארשטויבטע אלמערס ספאָרים מיט די געלע לעדערנע רוקנס, ווי טאָמיד געשטאנען באם פענצטער, מיט א זײַט צו דער שײַן, דעם אקסל אָנגעשפארט אין דער אויסגעריבענער שטיק וואנט, די לינקע האנט אונטערן גארטל, אין דער רעכטער, נאָענט צום געזיכט, דער „זויהאר", און שאָענווײַז אזוי מיט די קורצזיכטיקע אויגן אין דעם אָפענעם סייפער ארײַנגעקוקט, אלעמאָל פון באוווּנדערונג און שטוינונג דעם גרויסן קאָפ געשאָקלט און דערבײַ אראָפגעקערט מיט דער ווײַסער שיטערער באָרד דעם שטויב פון די פארגעלטע, מיט טאבעקע דורכגעזאפטע בלעטער. אין די נעכט איז ער, בא דעם קופערנעם מענוירעלע מיט די זיבן ברענענדיקע ליכט, געזעסן געבויגן איבער דעם נידעריק־פראָסטן טיש, בא א טינטער פון א האָרן, די פארשניצטע גענדזנפעדער צווישן די געלהויטיקע פינגער פון דער לינקער האנט, און געשריבן זײַן „קדושת השכינה"[1].

ער האָט געזוכט, דער אלטער נאָסן לאנדע, די סיסרע־טוירע, די טיפע סוידעס פון רעב לייב סאָרעס גענג און מײַסים: אין זײַן קאטעוועץ די פריצים, וואָס האָבן ניט געגעבן אף פידיען־שווּיִם אזויפיל געלט, וויפל ער, רעב לייב סאָרעס, האָט פון זיי פארלאנגט. ער האָט דערוויזן, נאָסן לאנדע, שווארץ אף ווײַס, מיטן ראבאָנישן קסאָוו, אז ווען די הייליקע שכינע רוט אפן צאדיק, קאָן ער ווערן א „רויע וועיינע נירע"[2], קאָן זיך דעמלט נוצן מיט „קפיצאס האדערעך"[3]... — אין די נעכט, געבויגן איבערן טיש, מיט אן אלטער וואָלענער שאל אף דער קײַלעכדיקער פלייצע, בא די זיבן ליכט, מיט דער גענדזענער פעדער אין דער לינקער געלער האנט, האָט דער אלטער נאָסן לאנדע זיך געשלאָגן מיט די פיקסלעך, וואָס ווילן פארדארבן דעם ווײַנגאָרטן, — מיט די מאסקילים, מיט די מאלשינים און מאיאָפעסניקעס, מיט

[1] „ק ד ו ש א ס ה א ש כ י נ אָ" (העבר.) — די הייליקײַט פון דער שכינע (גאָטהײַט).

[2] אזא, וואָס אליין זעט ער אלץ, וואָס ארום אים, און די ארומיקע זעען אים ניט. [3] וועג־פארקירצונג.

אזעלכע, ווי א יוסעף פערל, וואָס האָט געייצעט ארעסטירן די יידן, וואָס זייַנען מעכאַדעש די לעוואָנע, געמאסערט פאר דער פּאָליציי דעם זשדיטשאָוועך רעבן... און דערמיט „מעאַקעוו געווען די געולע“[1].

אין די ווינטער־נעכט בא דעם געפּרוירענעם לעוואָנע־פענצטער האָט דער אַל־טער באַל־מעקובל געבונדן נעגינע מיט קאַבאָלע, געקניפּט די זיבן טענער פון מוזיק מיט די זיבן טעג פון מייַסע־בערייִשיס, מיט די זיבן ספירעס...

אין די ווינטער־נעכט בא די וויכערדיקע שנייפאַלן האָט ער בעפויעל־מאַמעש געפילט די שכינע אין די כסידישע טיש־ניגונים, אין דעם טאַנץ־ניגנדל, באַזונ־דערס אין דעם דוויקעס־ניגן — הישטאַפּכעס־האַנעפּעש[2]. געזונגען, ווי די „אַנשיי־סגולע“ טאַנצן און ארום דער ראָד ציט זיך א פייַערדיקער שנור. מיט יעדן ריקעדל ווערט א פייַערדיקער מאַלעך געבוירן. מ׳קומט צו „אַליאַס־נעשאָמע“... דער שוירעש פון יעדער בראָכע געפינט זיך אין טאַנצן. דורך א טאַנץ קאָן מען מער מיספּאַלעל זייַן און אויסבעטן בא גאָט, ווי מיט זאָגן טפילעס. מיט א טאַנץ קאָן מען אופהאַלטן די נעשאָמע אין גוף.

און ער אליין, באָסן לאַנדע, וואָס ציט די שווערע, די „גאָלדענע“ ייִכעס־קייט פון זייַן ווייַטן זיידן — דעם באַלמויפעס, וועלכער האָט אָבער קיינמאָל קיין קוויט־לעך און פּידיוינעס ניט גענומען, — ער אליין, באָסן לאַנדע, האָט פון יאָר צו יאָר, וואָס טיפער ער איז אין דער עלטער אריין, אַלץ מער געניגט זיך צום וועג פון היסבוידעדעס, צום וועג, מיט וועלכן ס׳איז געגאַנגען דער צווייטער, דער נאָך ווייַטערער זיידע זייַנער, — א ניסטער, וואָס איז פערציק יאָר, ביז צום טאָג פון זייַן פּטירע, געשלאָפן אף א שטיין... און ער איז דערגאַנגען, דער אַלטער באָסן לאַנדע, די לעצטע יאָרן מיט יענעם וועג אַזוי ווייַט, אז ער איז שוין אָן בעטגעוואַנט, אף די הוילע ברעטער געשלאָפן, געשפּייַזט דעם גוף מיט א מיוט־מין־האַמיוט[3] — די נעשאָמע זאָל האָבן, ווו צו האַלטן זיך. נאָר אין די ווינטער־נעכט, פארן קופּער־נעם מענוירעלע מיט די זיבן ברענענדיקע ליכט, אָנגעבויגן איבערן טיש, מיט דער אַלט־וואָלענער שאַל אף דער קייַלעכדיקער פּלייצע, האָט ער געשריבן דעם סיפער זייַנעם „קדושת השכינה“, — מיט דער געגנדזענער שאַרף־פאַרשניצטער פּעדער אין דער לינקער האַנט זיך געשלאָגן אף לעבן און טויט מיט די „אייניקלעך“, וואָס הערשן איבערן פּאָלק מיטן קויעך פון זייערע זיידעס, האַנדלען מיט רעפועס און סגולעס, בויען זיך הויף־שלעסער, וועלכע שטייַגן אריבער מיט זייער רייַכקייַט און לוקסוס די פּאַלאַצן פון די פּוילישע פּריצים און מאַגנאַטן. ער האָט זיך גע־שלאָגן, דער אַלטער באָסן לאַנדע, מיט דער געגנדזענער שאַרף־פאַרשניצטער פּעדער קעגן דעם אייניקל פון רעב אוראָם מאַלעך, וואָס איז דערגאַנגען דערצו, אז די גרעסטע ארכיטעקטאָרן און קינסטלער זייַנען פון די ווייַטע מעדינעס אראָפּגע־בראַכט געוואָרן אויסצובויען פאר אים דעם הויף אין רוזשין. געפוצט די שטוב ניט נאָר פון אויסן, פארן פרעמדן אויג, — אויך אינווייַניק, פאר זיך אליין, איז אַלץ

---

[1] פאַרהאַלטן די אויסלייזונג. [2] עקסטאַז, אויסריידן זיך דאָס האַרץ. [3] מיטן סאַמע ווייניקסטן.

געמאַכט געוואָרן פון דאָס בעסטע און דאָס טײַערסטע. די פּאָדלאָגע איז געפּלאַסטערט געוואָרן מיט זילבערנע רובלס, אַלע הענטלעך צו די טירן און פענצטער — פון בורשטין. געלאָזט פאַר זיך פלאַנצן אַ פּראַכטפולן גאָרטן און געהאַלטן שטאַלן מיט טײַערע פערד. דאָס „אייניקל" איז אָפן שפּאַציר אַרויסגעפאָרן אין טײַערע קאַרעטעס, געשפּאַנט מיט זעקס פערד באַשפּיץ, ווי אַ קיניג. די הויף־מעקוראָווים — די גאַבאָיִם און שאַמאָסים, האָבן אײַנגערעדט דעם פּראָסטן כאָסיד, אַז דער רוזשינער איז אַ צאַדיק "ביבכינאַס מעלעך"[1]... און אַפילע די קלענערע, די „טשערנאָבילער קינדער", האָבן אויך געלעבט אין טײַערע פּאַלאַצן. יעדער איינער פון זיי האָט געוואָלט איבערשטײַגן אין רײַכקײַט זײַן ברודער. האָט דער „טריסקער" געהאַט אַ מענוירע, געגאָסן פון ריינעם גאָלד און די הייך פון אַ מענטשן, האָט זײַן ברודער, דער טאַלנער, זיך געלאָזט מאַכן אַ זילבערנעם שטול און אויסגעקריצט אויף אים די ווערטער: „דאָוויד מעלעך יִסראָעל"[2]... און די יערידע גייט ווײַטער און טיפער און זי דערגרייכט שוין צום זומפּ — ס'דערגייט שוין צו אַ פּעטריקאָווער ברוקירער, צו דעם קאָזשעניצער מאַגידס הויפּט־מעשאָרעס, וואָס זײַן קראַפט און גרויסקײַט באַשטייט אין דעם, וואָס אַמאָל האָט ער שטייענדיקערהייט די גאַסן ברוקירט... ווערט ער, אַזאַ ברוקירער, „פאָלקס־רעבע", פּראַוועט טישן, זאָגט טוירע...

און די גענדזענע פעדער אין דער פאַרמעט־געלער לינקער האַנט סקריפּעט: ווי, וואָס פון אונדז איז געוואָרן, פאַר מאָשיִעכס קומען מערט זיך די כוצפּע... ס'איז אַ צײַט, וואָס ס'איז ניט טאָג און ניט נאַכט... דער אַלטער בלײַבט זיצן. די טונקלגרויע פיבערדיקע אויגן בלאָנקען איבער די צאַנקענדיקע ליכט, איבער דעם ווײַסאָנגעפּרוירענעם פענצטער. ער דערפילט אַ קעלט אין די פיס און אַ ווייטעק אין דער פלייצע. די ליכט שטאַרבן. די שוואַרץ־אָנגעברענטע קנויטן פאַלן אין צעשמאָלצענעם כיילעוו אַרײַן. פון מענוירעלע ציט זיך אַ שאַרף טשאַדענדיק רויכל. ער בלײַבט אין דער פינצטער. קוקט אויף דעם פענצטער מיט די אָנגעוואָרפענע ווײַסע צווײַגן, דער שטערן פאַרקנייטשט: פאַר וועמען שרײַבט ער? אַ קאָל, וואָס רופט אין מידבער... ניטאָ קיין בערן, ניטאָ קיין וואַלד... די קויכעס גייען אויס!.. — און ס'שליסן זיך אים די אויגן. ער הערט נאָך, ווי ערגעץ קרייען די דריטע הענער. באָר באַלד, בא דער קאַלטער בלוי־באַזילבערטער שײַן פון דעם פּראָסטיקן לעוואָנעפענצטער, ווערט ער אײַנגעשלאָפן — דעם גרויסן קאָפּ אויפן ראַנד טיש, און די גענדזענע פעדער אין דער אויסגעצויגענער פאַרכאַלעשטער לינקער האַנט.

זיבן סאָפּהאַרבסטיקע וואָכן, די יאָמים־נוירײָמדיקע, האָבן זיי — דאָס ווײַב, די קינדער און די איידעמס — געלאָזט דעם אַלטן אין דער אַלטער דירע, אין דעם קליינעם כיידערל, בא זײַן אַקשאָנעס, בא די אַלמערס ספאָרים, בא זײַן טיש מיט דער גענדזענער פעדער און בא דעם קופּערנעם מיט כיילעוו פאַרשמאָלצענעם מענוירעלע. פון די רעגנס ווערן די הילצערנע הײַזער אַרום שוואַרץ, אויף די נאַסע

---

[1] בבחינת מלך — אין דער מאַדרייגע פון אַ קיניג. [2] דוד מלך ישראל — דאָוויד דער קיניג פון די ייִדן.

שינדלדעכער גרינט דער אויסגעוואשענער פונעם זומער פארשטויבטער מאך, די אויסגעטאנענע ביימער בלייבן ערשט צו פארנאכט־צו שטיין איינגעשטילט — די מיזרעכדיקע ווינטן גייען אוועק. אין א שפאלט פון א בוידעם־פענצטערל, ווי אן אנדענק פון זוניקייט, ליגט פארשלאגן א טרוקן צוגעברוינט אסיקע־בלעטל... די קורץ־באלעגאלישע בוידן איבער די בלאטיקע גאסן גייען שטיל, די פערד מיט די אונטערגעבונדענע וויידלען, ארופגעלאזטע קעפ קנעטן מיט די גראבע האריקע פיס די כליופענדיקע בלאטע. די רויכן פון די קוימענס פאלן צו דער ערד — און פון דער גאנצער וועלט, אפילע פון די הימלען, שמעקט מיט רויך. דער אלטער נאסן לאנדע זיצט דארט אין דער אלטער שטוב מיט די נאקעטע ווענט, די ווינקלען אין שפינוועבס. בא דער שוועל ליגט נאך אלץ דער צעבראכענער סלוי איינגעמאכטס פון גאניידן־עפלעך, וואס איז שוין באדעקט געווארן מיט א שוימיקן שימל. אומעטום וואלגערן זיך אונטער די פיס די אוועקגעווארפענע, די צו גארנישט טויגנדיקע זאכן, וואס האבן אויסגעאטעמט די לעצטע ווארעמקייט פון היימישקייט און לעבן. ס׳וויילט מיט כורווע־פייכטקייט, מיט געדיכטער זיס־זויערקייט און מיט נאפטאלין. אין דער קיך, בא דעם שווארצן כאלעל פונעם אפענעם אויוון, ליגט די וייסע קאץ און רייניקט מיט דעם רויטן שמאל־הארטן צינגל די קישעלעך פון די שווארצע פיסלעך.

דער ווינטער האט זיך געשטעלט מיטאמאל. אנגעשאטן שנייען — ווייס־בלאנקענדיקן אומעט און גרויסע שטילקייט. דאס פענצטער אינעם קליינעם כיידערל איז פון אויבן ביז אראפ פארקאוועט געווארן אין פראסט. יעדער פארנאכט, ווי א צונויפגערעדטע זאך, ווערן פון דארטן, פון דעם נייעם מויערל, צוגעשיקט מיט דעם אשמעדיי זיבן ליכטלעך, א טעפעלע געקעכטס, א הארט־געקאכט איי און א ריפטל שווארץ ברויט. דער באלעגאלע פלעגט עס שווייגנדיקערהייט אוועקשטעלן אפן ווינקל טיש, ארייַנשמעלצן אין דעם מענוירעלע די ליכט, אויסהייצן די הרובע און אזוי גרויזאם־שווייגנדיק אוועקגיין.

דער אלטער נאסן לאנדע, נאכן אומקערן זיך פון שול, פון מייַרעוו־דאוונען, צינדט אן די ליכט, נעמט זיך אפגיך אפפאסטן און זעצט זיך ווידער פארן פארפרוירענעם פענצטער, מיט דער גענדזענער פעדער אין דער לינקער געלער האנט, אף דער קייַלעכדיקער פלייצע די אלטע שאל, צו זיין „קדושת השכינה“, — קניפן אין די פראסטיקע, אין די אויסגעשטערנטע לעוואנע־נעכט די זיבן טענער מיט די זיבן ספירעס... זיך שלאגן ווייַטער מיט די פיקסלעך, מיט די מאסקילים, מאלשינים און מאיאפעסניקעס, וואס ווילן פארדארבן דעם ווייַנגארטן... אין איינעם א קאיאר, דעם גרויסן קאפ אפן ראנד טיש, די פעדער אין דער אויסגעצויגענער לינקער האנט, האט ער זיך אופגעכאפט, ווי טאמיד, דערשראקן, זיך אליין געפרעגט: „א, ווו בין איך?“ — און איז אין דער „קאלטער שול“ אוועק. דארטן, ווי יעדן טאג די לעצטע יארן, ניט אף זיין ארט אין מיזרעך, ניט באם ארן־קוידעש, נאר בא דער מייַרעוו־וואנט, אין א ווינקל, קימאט בא דער טיר זיך געשטעלט, און, ווי זיין שטייגער, געדאוונט לאנג, אף א קאל, מיט א פריילעכן ניגן... ווען ער האט זיך צוריק אין דער

אַלטער דירע, צו זײַן כײדערל אומגעקערט, האָט ער דאָרטן זײַן טיש, די אַלמערס ספּאָרים, ניט געטראָפֿן. נאָך מער — באַלמעלאָכעס האָבן געבראָכן די וואַנט.

— מײַן קסאָוויאַד?.. מײַנע ספּאָרים?..

— אַלץ, מײַן מאַן, איז אַפּן אָרט, אין דײַן שטוב, צווישן דײַנע קינדער און אייניקלעך... געננוג, נאָסן, געננוג. דו שטעלסט אונדז צו כאַרפּע. די וועלט לאַכט פֿון אונדז... די שטוב, נאָסן, ווערט צענומען אַף האַלץ. דאָס געהילץ וועט צעטיילט ווערן אַרעמעלײַט...

און דער אַלטער האָט זיך אונטערגעגעבן. פֿון זײַן קומען האָט קיינער אין נײַעם מויערל קיין ווען ניט געמאַכט. דער כעזשבן איז געווען אַ ריכטיקער: מאַקרעוו זײַן מיט דער וואַנט, לעכערן דאָס כײדערל, אַריבערפֿירן די ספּאָרים, וועט דעם אויוועראַ באַטלדיקן טאַטן קיין אַנדער ברייִרע ניט בלײַבן, ווי לאָזן ברענגען זיך אַהיים... דעם אַלטנס ווילדע אַקשאָנעס, זײַן פֿאַרבלײַבן דאָרטן אין דער אַלטער דירע אַף גאַנצע זיבן וואָכן, זײַן דערלאָזן, אַז אין שטאָט זאָל מען שוין אָנהייבן צו ריידן און צו טײַטלען מיט די פֿינגער, — דאָס האָט מען אים ניט געקאָנט און ניט געוואָלט מויכל זײַן. פֿאַר פֿרעמדע אָבער, פֿאַר געסט, און אין רייד פֿאַר דער וועלט האָט מען דעם אַלטן אָפּגעגעבן נאָך גרעסערן דערעכערעץ און קאָוועד.

— —

אין יענעם פֿרימאָרגן, נאָך איוועס אַוועקגיין, ווען די מומע ליבע איז פֿאַרבליבן אַליין, דערנאָך מיט שיפֿרען, איז בא די לאַנדעס אין דעם ווײַסן מויערל די שטילקײַט, אָט יענע קראַנק־אויפֿגעשוואָלענע לײַטישקײַט, — אַרומגערינגלט מיטן גאָרטן, פֿאַרשטעלט מיט די זילבער־טאָפּאָלן, מיט דעם הויכן רויט־געפֿאַרבטן שטאַכעטןצוים, — פּלוצעם אינמיטן העלן טאָג אויפֿגעריסן געוואָרן. קיינער האָט זיך אַף דעם ניט געריכט. די שוויגער די סויכערטע מיט איר איידעם דעם שוטעף זײַנען שוין פֿון לאַנג אין די קלייטן, בא די פֿײַערקאַסעס געזעסן. דער אַדוואָקאַט — דאָרטן, באַם דאָקטער, געגלייבט, אַז ער, כאַנאַן איסײַעוויטש לעווי, וואָס האָט אָנטיילגענומען אין דעם אַלרוסלענדישן אַדוואָקאַטן־צוזאַמענפֿאָר, גערעדט מיט מיליוקאָוון פּופּצן מינוט אויג־אַף־אויג, ער, כאַנאַן איסײַעוויטש, וועט יענעם ווילדן דאָרפֿסייִד, אָט יענעם יִיצכאָק באָיאַר, גיך פֿאַרקישעפֿן מיט אַ פּאָר פּסוקים פֿון מעדרעש, און יענער, דער פּראָסטאַק, וועט גיין און וועט נעמען די טאָכטער אַהיים... די דאָזיקע כײַרוס, אייגנטלעך, גייט אים ווייניק וואָס אָן. ער, כאַנאַן איסײַעוויטש, האָט צו איר קיין שום שײַכעס ניט. אָט די סאָציאַל־דעמאָקראַטקע, וואָס איז אַזוי פֿאַנאַטיש פֿאַרגלייבט און פֿאַרקאָכט אין קאַרל מאַרקסן, איז אים, כאַנאַן איסײַעוויטשן, פּונקט אַזוי דערווידער, ווי דער טאַטע אירער מיטן טאַלעסקאָטן... נאָר דאָס מוז געטאָן ווערן. דאָס וועט הייבן זײַן רום און באַוווסטקײַט אַלס אַדוואָקאַט. און אויך פֿאַר די וואַלן אין דער מעלוכע־דומע דאַרף באַוויזן ווערן, אַז בלויז די „אַרבעטס־אינטעליגענץ", די „מענער פֿון גײַסטיקער מי" קאָנען ווירקלעך קעמפֿן קעגן דער פּאָליציי־אָרדענונג. אַז נאָר זי, די „פּאַרטיי פֿון פֿאָלקס־פֿרײַהײַט", קאָן אונטער איר גרינער פֿאָן פֿירן רוסלאַנד צו גליק...

די ווײַבער זייערע, די צוויי שוועסטער, וואָס גאַדלענען זיך אַפילע איינע פאַר דער אַנדערער, זענען איינע אין דער צווייטער הוילע כעסרוינעס, נייען אַפילע ניט בײַ איין שנײַדער, טוען אַלץ איינער דער צווייטער לעהאַכעס, קאַפויר און לעהייפעד, האָבן אין יענעם פרימאָרגן מיט נײַגער און האַרצקלאַפעניש געשיקט פונעם פערטן גאָרן נאָכן דינסטמיידל מיטן קײַלעכיקן פאַרויטלטן פּאָנעם און זיך נאָכגעפרעגט בײַ איר: ווּהין איז איווע אַוועק, וואָס האָט זי מיט איר מומען גערעדט, צי האָט זיך שיפרע באַגעגנט מיט איווען, צי האָט אַלעקסאַנדער געגעכטיקט אין דער היים און וואָס רעדט שיפרע מיט איר מאַמען?.. מ׳האָט איר אָנגעזאָגט, דעם דינסטמיידל: האַלטן אָפן דעם אויער, און אויב ס׳וועט זײַן נאָך עפּעס נײַס, זאָל זי גלײַך קומען דערציילן. דערנאָך האָט די עלטערע שוועסטער באַרעדט דעם פּראָפעסאָר עפּראָסעס יונג ווײַב. ער, דער פּראָפעסאָר, איז פאַרטאָן אין דעם פּרעפעראַנס, און זי, דאָס יונגע ווײַב זײַנס, וואַרפט שוין אייגעלעך, מאַכט כיינדעלעך צו דעם ביי־אופגייענדיקן שטערן, צום יונגן פּאָעטל, וואָס שאַדכנט זיך צו דער שטיפּטאָכטער, צו דער קאַלע־מויד... — זי רוימט עפּעס אײַן דער שוועסטער אָפן אויער, צעלאַכט זיך מיט איר צופרידענעם געלעכטער, און גייט זיך אָנטאָן — זי גייט אין געריכט אַרײַן, ווו איר כאַנאָן וועט הײַנט פאַרטיידיקן אַ פויער, וואָס האָט דערהאַרגעט זײַן ברודער, בייס יענער האָט פאַרכאַפּט מיטן אַקער אַ שטיקל פעלד זײַנס... זי גייט האַנאָע האָבן פונעם אַרומדרייען זיך דאָרטן אַן אויסגעפוצטע איבערן געריכט־זאַל, פאַרן אַרויסטראָגן דעם אורטייל, און הערן ווי מע זאָגט: אָט דאָס איז זי, די מאַדאַם לעווי. די יינגערע שוועסטער בלײַבט אַליין, פאַלט מיטן פּאָנעם אין אויסגעבייטן קישעלע אַרײַן און וויינט שטיל: אַכט יאָר נאָך דער כאַסענע און קיין קינד איז ניטאָ. אַלע יאָר פירט זי אים, דעם מאַן, יוינען, צום יאַם, שוין געפירט אים אַפילע קיין קאַרלסבאַד, צו די בעסטע פּראָפעסאָרן... נאָר קיין מאַן האָט זי ניט. יוינע פאַרברייטערט די געשעפטן, נעמט צוביסלעכווײַז, שטילינקערהייט, די מאַמע כאַפּט זיך נאָך דערווײַל ניט, אַלץ אין זײַנע הענט אַרײַן, קלײַבט זיך עפּענען נאָך אַ גרויסן מאַגאַזין פון פאַרטיקע קליידער, קויפט אַלעמאָל נײַע אַקציעס, שפּילט אויף דער בירזשע... זי, עסטער, קאָן עס אַפילע פאַר קיינעם ניט דערציילן. ניין, ווײַטער אַזוי לעבן קאָן זי ניט. זי וועט אויך בײַ זיך, אין איר גרויסער שטוב, ווי דעם פּראָפעסאָרס יונג ווײַב, עפענען אַ סאַלאָן...

און דער אַלטער נאָסן לאַנדע האָט זיך שוין צוגעווינט צו זײַן נײַעם מאַצעוו, דעריקער צו זײַן נײַעם כיידערל. קיינער שטערט אים דאָ ניט צו שלאָפן אויף די הוילע ברעטער, צו פאַראַוען זײַנע טאַנייסים. אין זײַן קליין מעגוירעלע אויפן טיש שטייען זיבן ליכטלעך. ער האָט בײַ זיך טאָמיד אויף צו געבן אַ נעדאָווע און אויף צאָרכיי־ציבור. אָבער דער טויער איז פאַר די „באַטלאָנים“, פאַר די „שנאָרער“, פאַר די „אויוועראָבאַטלדיקע“ פאַרשלאָסן. ס׳איז האַרב פאַרזאָגט געוואָרן: אין מויערל ניט אַרײַנלאָזן זיי. סימכאַס־טוירע קומט מען ניט, ווי אין די פריערדיקע יאָרן, אין דער אַלטער דירע, צו נאָסן לאַנדע, שלעפּן פון אויוון די קוגלען, פון די שאַפעס די בוטלען ווישניק און טאַנצן דאָרטן אויף טיש און אויף בענק.

אין יענעם פרימאָרגן, נאָכן אומקערן זיך מיטן זון דעם באַלטשוווע פון דער „קאַלטער שול“ אהיים, דורכגעמאכט, ווי טאָמיד, דעם וועג איבערן סאָד מיט האלב פארמאכטע אויגן — ניט זען די געצן, די „שווארצע טומע“ אפן מויערל, — האָט דער אַלטער נאָסן לאנדע זיך פארשפּארט אין זײַן כיידער־מעיוכעד, אוועקגעשטעלט זיך מיטן סייפער אין דער האנט אף זײַן אָרט, באם פענצטער, מיט א זײַט צו דער שײַן, פארקנייטשט דעם הויכן שטערן און גענומען רײַבן מיטן אקסל ווײַטער די וואנט... הײַנט איז ער אפּדערעמעסן גליקלעך געווען. ערשט הײַנט האָט ער ווידער דערזען און דערקענט זײַן אמאָליקן זון, יענעם אוונערן, מיט וועלכן די וועלט האָט זיך געבענטשט... נאָר פלוצלינג, שוין א כאָסן געווען פארן אלטן מאָזירער ראָווס אייניקל, געזאָלט נאָך דער כאסענע פארנעמען דעם קיסיי־האָראבאָנעס, איז ער, אוונער, איבער איין נאכט פון גלײַכן וועג אראָפּ, די היים פארלאָזט און אוועק בלאָנדזשען איבער דער וועלט — פון לאנד צו לאנד, געזוכט דאָרטן פאר זיך אַן אָרט. און נאָך לאנגע וואָגלדיקע זוכעניש־יאָרן, אויך אזוי פלוצלינג, אהיים זיך אומגעקערט, ארײַן צו אים, צו דעם אלטן טאטן, נאָך מיטן שטויב פונעם וועג אפן פּאָנעם און קליידער, צוגעפאלן צו זײַן אקסל און געזאָגט: „טאטע, נעם מיך צוריק אונטערן שאָטן פון דײַן בוים!..“ — און אוונער האלט וואָרט, ווערט פון טאָג צו טאָג פרימער. הײַנט האָט ער אים, אוונערן, טאקע מאמעש מיט גוואַלד פון מאָקעם־קאָדעש צוגענומען. ס׳איז שוין נאָך אלע מיניאָנים, און ער, אוונער, שטייט נאָך אַלץ אין די טפילן, קוקט דורכן פענצטער אין הימל ארײַן, די אויגן ברענען, ווי ס׳וואָלט דורך זיי א פײַער פון הארצן געשלאָגן. דער טאטע, דער אלטער באַל־מע־קובל, איז דערציטערט געוואָרן. אים האָט געדאכט: דער זון האָט דאָרט אין הימל אלע דרײַ הונדערט צען וועלטן דערזען, אז אין זונס אויגן ברענט דער „נר אלהים“ (נייר עלויהים) — גאָטס ליכט... — און דער אלטער איז דערפרייט געוואָרן. איצט גלייבט ער, אז אוונער וועט פון זײַנע הענט די „גאָלדענע קייט“ איבערנעמען. א באַלטשוווע קאָן הויך אופגיין און זייער ווײַט דערגרייכן...

און דער באַלטשוווע, אוונער, נאָכן אומקערן זיך מיטן טאטן פון דער „קאַלטער שול“ אהיים — ניט געקאָנט דאָרטן אליין פארבלײַבן, האָט ער זיך אין יענעם פרימאָרגן ווידער ארומגעדרייט און געבלאָנקעט איבער די מעבלירטע צימערן, איבער די קאָרידאָרן און טרעפּ, פארשפרייטע פון אויבן ביז אראָפּ מיט שמאָלע טריט־טעפּעכלעך, זיך אלעמאָל אָפּגעשטעלט, דערנאָך אין סאָד ארויס. נאָר דאָרטן, אין דרויסן, האָט ער ווי דערשראָקן זיך פאר דער הייסער ערעוו־פרילינגדיקער זון, פארן פרילינגדיקן ווינט אין די זילבער־טאָפּאָלן, פאר דער בלויקײַט פון די הימלען, פאר די ריטשקעלעך, וואָס לויפן פון אונטער דעם פארהארטעוועטן געל־געלעכערטן שניי, — און זיך צוריק איבער די טרעפּ ארוף געלאָזט, אָבער ניט צו זיך, נאָר אפן פערטן גאָרן, אין דעם ברודערס וווינונג, צו אלעקסאנדערן געטראָפן. ער האָט אפגיך געוואָלט ארײַן אין אלעקסאנדערס קאבינעט — דאָרטן וועט טאקע זײַן דאָס בעסטע אָרט. אָבער ווי נאָר ער האָט געעפנט אהין די טיר, האָט ער דערזען שיפרען מיט נאָך א פרוי. אף א רעגע איז ער שטיין געבליבן גאָר צעטומלט, נאָך

בלייכער געוואָרן, אָבער באַלד זיך געפונען און אָנגעהויבן צו אַנטשולדיקן זיך — ניט געטראַכט, אַז עמעצער קאָן דאָ זײַן... אָ, שיפרע זעט הײַנט בעעמעס אויס, ווי אקיווע זאָגט: די שולאַמיס פון די פּאַלעסיער וועלדער.

— אָ, ווען איך פאַרמאָג כאָטש איין געטלעכן פונק פון דעם אומשטערבלעכן פּעטראַרקע, וואָלט איך אײַך אויך, ווי ער זײַן לאַורע, באַזונגען אין סאָנעטן...

— איך דערקען אײַך הײַנט ניט, — דערלאַנגט אים שיפרע די האַנט, ציט צו־נויף די דינע ברעמען און פּאַכעט שפּילעוודיק מיט די לאַנגע וויִעס, — אַזא פריי־לעכן, ווי הײַנט, האָב איך אײַך נאָך קיינמאָל ניט געזען.

— דאָס דאַרף אײַך ניט וווּנדערן. אין אַזא טאָג, די זון שײַנט אַזוי, פאַרטרײַבט אַלע שוואַרצע שאָטנס.

— נאָר וואָס זײַט איר אַזוי צעטראָגן?

— איך?..

— איר ווילט מיר שרײַבן סאָנעטן, נאָר איר האַלט מײַן האַנט און טוט זי אַפילע ניט קיין קוש... פרויען קאָנען אַזוינס ניט מויכל זײַן. צי איר שעמט זיך פאַר מײַן מאַמען?

— אַך, אַנטשולדיקט מיר טויזנט מאָל... — און ער קושט איר ביידע הענט. — כ׳האָב זיך שיר אַליין ניט באַשטראָפט. איז דאָס אײַער מוטער? כ׳וואָלט גיכער געזאָגט, אַז דאָס איז אײַערע אַן עלטערע שוועסטער. — ער פאַרנייגט זיך זייער טיף פאַר דער מומע ליבע. — די מאַמע איז זייער ענלעך אַף אײַך... — ער צעלאַכט זיך אַליין פון זײַן וויץ, אַנטשולדיקט זיך נאָכאַמאָל פאַר זײַן אומגעריכטן ארײַנ־גאַנג און פאַרמאַכט נאָך זיך שטיל די טיר.

די מומע ליבע האָט גלײַך פאַרשטאַנען: דאָס איז ער, אוונער. דער, וואָס וויל בעמען איר טאָכטער, ווי זי גייט און שטייט, וויל זי ארײַנעמען אהער, אין אָט דער אשירעס, גדולע און ייכעס. ער איז איר, דער מומע ליבע, געפעלן געוואָרן. זייער א בענימעסדיקער, אָן פליי אין דער נאָז. דעריקער זעט מען — א קלוגער. עמעס, א ביסל צו קליין געוואַקסן. שיפרע איז העכער פון אים קימאַט אַף א גאַנצן קאָפּ. ס׳וואָלט אוודע געדאַרפט זײַן פאַרקערט, אוודע איז שענער, ווען דער מאַן איז ווּקסיקער פונעם ווײַב. אָבער דערפאַר האָט ער ברייטע אַקסל, מאַמעש א פלייצע פון א טרעגער, א שיין מויל מיט ווײַסע ציינער, זייער אַן איידל פּאָנעם און א פײַן געקרײַזלט בלאָנד בערדל. וואָס איז דאָ שײַעך צו ריידן? זי, די מומע ליבע, האָט גע־מיינט, געווען אַפילע זיכער, אַז נאָסן לאַנדעס מיזיניק, וואָס קאָן טאָן דעם שענסטן שידעך, דאָך וויל ער בעמען שיפרען, און זיי, די רײַכע מעיוכאָסים, גייען אַף דעם אײַן, אַז ער, דער אוונער, איז מיסטאָמע א צעבראָכענע קיילע, און עפּשער גאָר, כאָס־וועשאָלעם, א ניכפּעניק, אָדער, ניט פאַר קיין מענטשן געדאַכט, א האַלבער טאַם... און דאָ ווײַזט זיך אַרויס, אַז אוונער איז א „פּאָלנע“ מענטש. און דאָס, וואָס ער קאָסעט א ביסעלע מיטן לינקן אויג, גיט עס אים אַפילע צו כיין.

נאָך אוונערס פלוצעמדיקן ארײַן־און־אַרויס, א צופרידענע און אַן איבערראַשטע, וואָס דער כאָסן איז דאָך בעעמעס טאַקע א גרויסע מאַטאָנע פון זײַן ליבן נאָמען,

ער איז דאָך אפילע מער, ווי מע האָט זיך געקאָנט פאָרשטעלן און האָפן, לאָזט די מומע ליבע אַלע פריערדיקע שײַלעס אָן א זײַט. דאָס האַרץ ווערט איר ווידער פאַרפלייצט מיט גאַדלעס און גדולע, אין די מאמישע אויגן שטעלט זיך דער פײַכטער גלאַנץ פון פרייד און נאַכעס. נאָך אזעלכע שווער־ביטערע יאָרן האָט איר קינד אליין, איינע אליין, טאַקע נאָר מיט גאָטס הילף, צו אזא ברעג זיך צוגעשלאָגן. דאָס איבלען אונטערן לעפעלע, וואָס נאָגט איר דעם גאַנצן פרימאָרגן, ווערט איר מיט־אַמאָל ליב און טײַער. זאָל בא איר געבוירן ווערן נאָך א קינד. קינדער זײַנען מאַזל. אײַ, אירע קינדער וואַקסן אַף דער קעלט, אַף דער היץ, ווי דער בוים אין פעלד, נאָר אפּאָנעם אָן דעם קאָן קיין בוים ניט אויסוואַקסן. אָט שטייט זי, איר שיינע טאָכטער, באם פענצטער, א באַגאָסענע מיט זון, טאַקע ווי א שיינע סאָסנע.

— כ׳קאָן זיך, טאָכטער, אין דיר גאָר ניט אָנשפּיגלען, — פאַרלייגט די מומע ליבע די הענט אַף דער ברוסט. — כ׳האָב דאָך דיך ניט געזען קימאַט דרײַ יאָר... קום, טאָכטער, זעץ זיך אוועק לעם מיר. מיט צאָרעס האָב איך זיך שוין געננוג אָנגעגומען. נעכטן אין וועג פון ייִצכאָקן, באַנאַכט פון איווען... און אייגענע צאָרעס. מע דאַרף זיי, גאָט צו דאַנקען, ניט גיין בא יענעם לײַען. דו ווייסט, נאָך וואָס איך בין געקומען?

— כ׳שטויס מיך שוין אָן...

— דו שטויסט זיך שוין אָן? — שמייכלט די מאַמע. — טאָ דערפרייי מיר דאָס האַרץ. זשאַלעווע מיר ניט. שיט מיר אָן, טאָכטער, א פול האַרץ מיט פרייד... שיט אהין און שיט, האָב ניט מוירע, פּלאַץ איז דאָרט פאַראַן געננוג, יעדער ווינקל, א דאַנק זײַן ליבן נאָמען, איז ליידיק, ווי באם אָרעמען פויער די קלוניע אַף וועסנע, — פאַרקערט מיט א בעזעמל... שוין צײַט, מיר זאָלן אויך וויסן דעם טאַם פון נאַכעס, פון פאַרגעניגן, פון א ליכטיקן טאָג... דערצייל, טאָכטער, וויאַזוי האָט זיך עס אָנגעהויבן, וויאַזוי האָט איר זיך באַקענט, וויאַזוי איז ער ארוף אַף די רייד?.. מיט וועלכע ווערטער האָט ער דיר געזאָגט?

דער מאַמעס טמימעס און אײנציַײטיק די פּרווישע נײַגעריקײַט אירע הייבט אָן שיפרען צו פאַרווײַלן. זי ציט צונויף די דינע ברעמען, נעמט איבערפלעכטן די צעפ, און פאַלט אויך ארײַן אין דעם זעלבן טאָן פון דער מאַמעס טמימעסדיקײַט:

— א באַשערטע זאַך... ער זאָגט, אז פריער האָט ער מיך אפילע ניט באמערקט. נאָר איינמאָל, ווען איך בין געווען אין טעאַטער אין איוועס קלייד, כ׳האָב נאָך דעמלט קיין אייגן שוואַרץ קלייד ניט געהאַט, האָט ער מיך ערשט דאָרט דערזען. און, ווי ער זאָגט, געבליבן שטיין מיט אויסגעגלאָצטע אויגן... די שוועסטער זײַנע, יודיס, וואָס איז געווען מיט מיר אין יענעם אָוונט אין טעאַטער, האָט אים געזאָגט: דאָס זעלבע קלייד טו אָן אַף שיפרען, און אין שטוב קומט ארײַן נאָך א שענערע פרוי פון איווען, נאָר אָן יענערס קאַפּריזן און אָן יענערס פאַרגליווערטקײַט, בא יענער איז א קאַלטע שיינקײַט... און שיפרע איז פול מיט פײַער. דאָס מעגסטו שוין מיר גלייבן.

— און דו, טאָכטער, ביסט געשטאַנען דערבײַ?

— כ'האָב זיך געמאַכט ניט הערנדיק...

— און אַזוי רעדט עס אָן עלטערע שוועסטער, אַ מאַמע פֿון קינדער, מיט אַ ברו־ דער אַ באָכער?

— איך דערצייל דיר אַזוי, ווי ס'איז געווען. פֿון יענעם אָוונט האָט זיך עס אָנגעהויבן.

— און די אַלטע האָבן שוין מיט דיר פֿון דעם גערעדט?

— דער אַלטער — ניט, די אַלטע — יאָ, עמעס, ניט אָפֿן, פֿאַרשטעלטערהייט. זי האָט מיך מערער באַטראַכט מיט איר סאָכרישן אויג, ווי גערעדט... פֿון איר באַ־ טראַכטן מיך האָט מיר געשלאָגן צו דער גאַל. נאָר די מאַמע איז דאָך באַ אים די רעכטע האַנט... אָבער צווישן אונדז איז שוין סײַוויסײַ אַלץ אָפּגערעדט.

— האָט ער דיר געזאָגט מיטן קלאָרן וואָרט? דו לאָך ניט פֿון מיר, טאָכטער, די נאַרישע מאַמע וויל אַלץ וויסן...

נאָר דערזעענדיק, ווי שיפֿרע מינעט זיך אין פּאָנעם, ווי זי קאָן פֿאַר די אויגן קיין אָרט ניט געפֿינען, נעמט זי עס אָן פֿאַר מיידלשער בושע און זאָגט מיט איר גוטן שמייכל:

— דאָרטן, ווו ס'איז פּאַראַן, טאָכטער, אַ פּניאָקל, אַ גריבל, שפּרינג זיי אַרי־ בער... — און קעדיי צוצוגעבן שיפֿרען מוט, הייבט זי אָן צו דערציילן: — אַז דײַן טאַטע איז געקומען מיך אָנקוקן, האָב איך געמיינט, אַז איך וועל אין דער ערד אַרײַנגיין, ער האָט אָף מיר אַ קוק געטאָן מיט זײַנע צוויי שוואַרצע קוקערס, איז מיר דער מאַמעס מילך אַנטרונען געוואָרן. ער שטייט פֿאַר מיר, און ס'שמעקט פֿון אים מיט ווינט. פֿון אַ מאַנצבל דאַרף שמעקן מיט ווינט. כ'האָב פֿײַנט אַ באַנק־ קוועטשער... פֿרעגט ער מיך: „וואָס נייט איר עס אויס?“ — איך בין געזעסן באַם פֿענצטער און אויסגענייט אַ טפֿילין־זעקעלע. די מאַמע אַלע־האַשאָלעם האָט מיך אַזוי אָוועקגעזעצט. ער רעדט צו מיר, ווייל הערן מײַן קאָל, צי בין איך כאָלילע ניט קיין זאַיקע, צי, גאָט באַהיט, אַ שטומע, נאָר מיר האָט אָפּגענומען דאָס לאָשן. די צונג איז מיר צוגעקלעפּט געוואָרן צום גומען. איך פֿיל, אַז פֿון כאַרפּע ווערן מיר רויט די אויגן. „וואָס שווײַגסטו, ליבע?“ — פֿרעגט מיך די מאַמע מיט איר שמייכל. — אַז דײַן באָבע מערים האָט אַזוי געשמייכלט, מײַנע רייד זאָלן איר דאָרט ניט זײַן שווער, איז געווען דער גוטער סימען — ווייסט שוין דערנאָך האָבן פֿון איר דעם רעכטן פּסאַק...“ נאָר וואָס איז די פּועלע? איך שטעך זיך מיט דער נאָדל דעם פֿינגער, פּלאַקער, סאָנע־ציִען, ווי אָף אַ פֿײַער. נאָר די צונג, כאָטש האַק זי און בראָק זי, רירט זיך ניט פֿון אָרט. און דערצו זײַנען מיר נאָך מיטאַמאָל אײַליק געוואָרן די ציין, ווי כ'וואָלט זיך אָנגעגעסן מיט קיסליצעס. דערזעט די מאַמע, אַז דער כאָסן הייבט אָן דרייען מיט דער נאָז, דערשרעקט זי זיך שוין ניט אָף קאַטאָוועס און זאָגט: „גייט זיך אַ ביסל דורך, ס'אַזאַ שיינער טאָג...“ — מיינסטו דאָך, אַז זי האָט אונדז געלאָזט גיין אַליין? ווייסעך־וואָס, זי האָט אָנגעטאָן אָף דער קאָראָמיסלע דעם גרויסן הילצערנעם עמער און אונדז געשיקט צו דער קרעניצע נאָך וואַסער.

זי אליין גייט פון הינטן. זי גייט, קלוימערשט, כאַפּן א קוק, צי די בעהיימע פּאַשעט זיך אַפּן וויהאָן... איך האַלט די קאַראַמיסלע פאַר איין עק, ער — פאַרן צווייטן, און דער ליידיקער עמער הוידעט זיך אינמיטן. דער ליידיקער עמער, טאַטער, הוידעט זיך מיר דאָס גאַנצע לעבן פאַר די אויגן... איך גיי אַזוי פּאַוואָליע, ווי איך וואָלט ערשט אופגעשטאַנען פון א קרענק. פרעגט ער מיך: „איר זײַט ניט געזונט?" — פאַרדריסט עס מיך שוין. דו האָסט טאַקע, טראַכט איך מיר, גאַנץ פײַנע אויסגע־שײַערטע קוקערס, נאָר קיין איבערגעשפּיצטער ביסטו, דוכט זיך, ניט... און ווען מיר זײַנען צוגעגאַנגען צו דער קרעניצע, כאַפּ איך בא אים אויס דעם עמער, טו אים אָן אַפּן קרוק, לאָז אים אַראָפּ אין קרעניצע און שעפּ אָן א פולן עמער וואַסער. ער שטייט אָנגעבויגן איבער דער קרעניצע, זײַן פּאָנעם שפּיגלט זיך אָפּ אין וואַ־סער, און די צוויי קוקערס גלאַנצן אף מיר פון דאָרטן. ניט קיין אויגן, נאָר צוויי מאַזיקים... אַז כ'האָב שוין געהאַלטן באַם אַרויסשלעפּן דעם עמער וואַסער, שפּרינגט ער אונטער און וויל מיר העלפן, ער האָט אָבער אָנגעכאַפּט ניט די דוזשקע פונעם עמער, נאָר מײַן האַנט... האָב איך א כאַפּ געטאָן די האַנט, ווי פון הייסן פּריסעק... איך האָב זיך דערבײַ אַפּאָנעם שלעכט א דריי געטאָן. און שטעל זיך פאָר — כ'האָב זיך אויסגעגליטשט און בין געפאַלן. און דערצו נאָך מיַעס געפאַלן... לאַך, לאַך דיר, טאַטער, וויפל דו ווילסט. אַמאָל האָט א מיידל זיך ניט געהאַלטן אַזוי פרײַ פאַר א כאָסן. דער כאָסן האָט איר ניט געקושט די הענט, ווי, לעהאַוודל, דעם גאַלעך... דײַן טאַטע האָט מיך א קוש געטאָן ערשט אונטער דער כופּע, כאָטש כאָסן־קאַלע זײַנען מיר געווען פון שוועס ביז כאַנעקע... הײַנט לאַכט איר פון אונדז, שפּעטער וועלן אײַערע קינדער לאַכן פון אײַך. אָט אַזוי אַפּאָנעם גייט שוין די וועלט. און עפּשער, ווער ווייסט, וועלן אײַערע קינדער לאַכן פון אײַך נאָך מער ווי פון אונדז...

— מיך, מאַמע, אינטערעסירט ווייניקער פון אַלץ, וואָס עמעצער זאָגט און וואָס עמעצער וועט זאָגן... — זי פאַרשאַרט דעם אַרבל און כאַפּט א קוק אַפּן זייגערל. — מיט דעם זאָלן זיך אינטערעסירן שוואַכע און דערשראָקענע. הײַנט וועט מען עפּ־שער לאַכן, פאַרשטייט זיך, פון קינע, נאָר מאָרגן וועט מען שטיין פאַר מיר מיט אײַנגעבויגענע קני און מיט אַראָפּגענומענע היטלען.

פאַרשטייט ניט די מומע ליבע דער טאָכטערס רייד, טראַכט זיך אַפילע אין זיי ניט אַרײַן, זי נעמט זיי אוף פּאָשעט: איר, שיפרען, אַרט זייער ווינציק, צי אירע קינדער וועלן אַמאָל לאַכן פון איר, צי ניט. זי איז עפּשער גערעכט. פון א רײַכער מאַמע לאַכט מען ניט. די אַלטע לאַנדעכע, די סויכערטע, ווי געהערט, איז בא די קינדער די רעכטע האַנט, די אייצע־געבערן און די וואָרט־זאָגערן.

— דו ביסט עפּשער גערעכט, טאָכטער. גאָלד דעקט צו אַלץ. — זי נעמט שיפרעס האַנט, באַטראַכט דאָס זייגערל מיטן בראַסלעטל, וואָס זי האָט ערשט דערזען. — ס'איז גאָלד? מ'האָט עס דיר געשענקט?

דער מאַמעס פּאַשטעס און טמימעס ווערט איר שוין, שיפרען, נימעס. דערצו נאָך קאָן זי זיך דאָ אַזוי לאַנג ניט פאַרהאַלטן. מע דאַרף צוגיין נעענטער צום איניען. געבן דער מאַמען צו פאַרשטיין, צוליב וואָס זי איז אַהער גערופן געוואָרן. אייגנטלעך

איז זי, שיפרע, געווען קעגן דעם. זי טוט א פאָכע מיט די לאנגע געדיכטע וויִעס אף די הייסע אויגן:

— יאָ, מאמע, ס'איז פון רייִנעם גאָלד, טאקע זײַנע א מאטאָנע... — און טוט פלוצעם א פרעג: — וואָס טראכט איווע? איך מיין ניט, וואָס טראכט זי וועגן מיר, איך מיין, וואָס טראכט זי וועגן זיך? וויִאזוי טראכט זי ווײַטער לעבן? דו זעסט דאָך, מאמע, אליין, וואָס דאָ טוט זיך. זי לעבט דאָ, ווי א פרעמדע... זי איז שוין דאָ טאקע א פרעמדע. פאָשעט א ראכמאָנעס אף איר. צוליב וואָס דארף זי פאטערן אירע יונגע יאָרן? זי איז א שיינע, אן אויסגעשפּילטע...

— צווישן מאן און ווײַב, טאָכטער, טאָר מען זיך ניט מישן. פון שאָלעם־וועגן — יאָ. כ'האָב מיט איר נאָך ניט גערעדט דערפון. דאָס הארץ איז איר, נעבעך, זייער און זייער אָנגעווייטעקט. מע דארף זי דערווײַל ניט טשעפּען. דאניִעלס טויט, זײַן לעווײַע, און נעכע... דאָס אלץ, טאָכטער, האָט זי זייער אופגערודערט. מע דארף זי לאָזן קומען צו־זיך. זי האָט, ניט פאר דיר געדאכט, געקרענקט אף ליבע. איך לאָך ניט פון אזעלכע זאכן. זי קאָן אים נאָך ביז הײַנט ניט פארגעסן. זאָל דיך גאָט אויס־היטן פון אזעלכעס.

— פון אָט דער קרענק האָט מיך גאָט אויסגעהיט. שפּילן א ליבע מיט א שיי־נעם קאפּצן, א באָכער מיט לאנגע האָר און מיט קורצע הייזלעך, וואָס די קעשענעס זײַנען בא אים אָנגעשפּיקעוועט מיט ביכער... ער צײַלט די שטערן, קוויקט זיך מיט דער לעוואָנע. אין בויך בורטשעט בא אים קעסיידער, ער גייט ארום אין די בלאָטעס מיט צעריסענע שיך. נו, ניין, ניט צוליב דעם האָט מיך דער טאטע מײַנער געשמיסן מיט זיבן יאָר צוריק אינמיטן העלן טאָג, אפן יאריד, פאר טויזנטער מענטשן, אז מײַן שמאריע זאָל אויך שמײַסן זײַנע קינדער. איך וויל ניט, אז פאר מיר און פאר מײַנע קינדער זאָל זיך א גאנץ לעבן וויגן פאר די אויגן דער ליידיקער עמער. מיר איז אויך נאָכגעגאנגען, אין זוויהיל, אזא איינער. עמעס, ער וואָלט די קינדער ניט געשמיסן, נאָר פון הונגער וואָלטן זיי געפּוכנעט. זייער א שיינער באָ־כער... ער האָט זיך שיר איבער מיר דאָס לעבן ניט גענומען. מע האָט אים אראָפּגע־נומען פונעם שטריק.

— דו האָסט אים ניט ליב געהאט?

— און אז איך האָב אים ליב געהאט, איז וואָס?

— מיט געלט, טאָכטער, לעבט מען ניט אויס די יאָרן.

— נו, מיילע, מיט אזעלכע רייד טרייסטן זיך קאפּצאָנים. איך האָב זיך פאר אָט דער ליבע־קרענק געהיט, ווי פאר פײַער. אין אָט דעם האָניק ווערן דערטרונקען קימאט אלע...

— אָבער איצטער, אין דעם רײַכן כאָסן ביסטו פארליבט?

— ניין, מאמע, פון ליבע האלט עס ווײַט.

— נאָר ער געפעלט דיר?

שיפרע, וואָס גייט ארום איבערן צימער, די הענט אָנגעשפּארט אף די היפטן, דער קאָפּ קימאט פארוואָרפן אפן נאקן, דרייט זיך מיטאמאָל האסטיק אויס צו דער

מוטער. פונעם האסטיקן דריי טוט אַ סקריפּע דער קאַרסעט, און די פֿאַלדן פֿון דעם קלייד צעכוואַליען זיך.

— ווער, — פֿרעגט זי, — געפֿעלט מיר?

— וואָס הייסט ווער? דער כאָסן, אוונער. וואָס איז מיט דיר, טאָכטער? דער מומעס ליבע איז קיינמאָל ניט געפֿעלן געווען, וואָס שיפֿרע פֿאַרמאָגט איר ברודערס טנוע צו ברעכן די ברעם. ווען יענער, גאַווריִעל, הייבט אָן צו שפּילן מיט די ברעמען, דאַרף מען זיך פֿאַר אים היטן. נעמט די מומע ליבע, שוין מיט אַ שאַרפֿערן בליק, נאָכשפּירן נאָך דער טאָכטערס פּאָנעם. דאָס שיינע פּאָנעם איז עפּעס פֿאַרכמאַרעט געוואָרן, עפּעס וואַקלט זי זיך.

— וואָס איז מיט דיר, טאָכטער?

שיפֿרע גייט צו צום פֿענצטער און לאָזט אַראָפּ דעם פֿאָרהאַנג. אָבער באַלד דערפֿילט: „ס'איז נאַריש, דער פֿאָרהאַנג שטערט איר ניט". פֿאַרוקט זי אים צוריק און הייבט אָן ווידער, די הענט אויף די זיך־וויגנדיקע היפּטן, אַרומצוגיין איבערן צימער.

— דעם עמעס גערעדט, מאַמע, האָב איך זיך ניט פֿאַרגעשטעלט, אַז ס'וועט מיר זײַן אַזוי שווער צו ריידן מיט דיר... דו פֿרעגסט, צי אוונער געפֿעלט מיר? כ'האָב דאָך דיר שוין געזאָגט, אַז אָט די יונגעלײַט געפֿעלן מיר ניט. זיי האָבן אין זיך אַפֿילו אַ סאַך פֿײַער, נאָר זיי קאָכן אויף אים וואַסער... אוונער איז אויסגעוועזן די גאַנצע וועלט, געזוכט דעם עמעס פֿון לעבן און האָט זיך אומגעקערט צו זײַן באַטלען דעם טאַטן. ער גייט מיט אים גאַנצפֿרי און פֿאַרנאַכט דאַוונען. אויף וואָס האָט ער געפּאַטערט די יונגע יאָרן? אויף גאָרניט! כּירוש וויל אַראָפּוואַרפֿן דעם קייסער, און אליין קריכט זי פֿון די טורמעס ניט אַרויס. זי קומט אַליין אום, און ברענגט אום איר קינד.

— זי האָט הען אַ קינד? — שלאָגט איר איבער די מוטער, וואָס זיצט שוין מיט פֿאַרקלעמטע ליפּן, מיט גרויסע אויגן, און הערט מיט וווּנדער דער טאָכטערס רייד.

— זי האָט געבוירן דאָס קינד נאָך אין סיביר... זי קאָכט אויך אויף איר פֿײַער וואַסער! און איווע גייט אַרום און כאָלעמט פֿון אַ שיינער ליבע. מיט דאַניִעלן, דעם שלימאַזל, וואָלט זי, הייסט עס, שוין געווען גליקלעך. אידיאָטיזם! זיי פֿליִען, ווי די זומערדיקע באַבעלעך באַנאַכט אויפֿן פֿײַער... אוונער זיצט מיט אָפּגעברענטע פֿלי־געלעך, מיט אַן אָפּגעסמאַליעטער נעשאָמע און כניקעט: געווען אַ גרויסער עמעס אויף דער וועלט, האָבן מענטשן אים צעבראָכן, צעברעקלט, יעדער איינער האָט געכאַפּט אַ ברעקל, אים אײַנגעוויקלט אין אַ שיין צוקערקע־פּאַפּירל און שרײַט, אַז דער עמעס איז בא אים... דערצו נאָך איז אוונער נאַקעט, ווי אַ שטעקן. עפּשער וועט אים אמאָל בלײַבן אַ ביסל יערושע.

— צוליב וואָס זשע, טאָכטער, דאַרפֿסטו אים? אויב ער איז, ווי דו זאָגסט, מיט אַן אָפּגעסמאַליעטער נעשאָמע, טאָ זאָל ער זיך גיין מיט זײַן וועג. דו ביסט, קיין אײַנהאָרע ניט, אַ געזונטע און אזא שיינע.

— מאַמע, צו וויפֿל יאָר האָסטו כאַסענע געהאַט?

— צו זיבעצן... האָסט מוירע, וועסט פאַרזיצן?
— דו פאַרגעסט, מאַמע, אַז איך בין שוין אַלט צוואַנציק יאָר.
— איז נאָר דערפאַר האָסטו אים געגעבן דאָס וואָרט?
— וועמען?
— וואָס איז מיט דיר, שיפרע? וואָס פרעגסטו מיך, וועמען? אוּנערן האָסטו געגעבן דאָס וואָרט?
— איך האָב אוּנערן קיין שום וואָרט ניט געגעבן.
— און דער אַלטער לאַנדע האָט מיט דיר אויך ניט גערעדט?
— ניין, מיטן אַלטן לאַנדע האָב איך ניט גערעדט.
— ווער זשע, אויב אַזוי, האָט צוגעשיקט אַבוּשן? ער האָט דאָך אונדז, מיר מיטן טאַטן, קלאָר און שאַרף געזאָגט: דער אַלטער באָסן לאַנדע וויל איַער טאָכטער פאַר זיַין מיזיניק, פאַר אוּנערן.
— אַבוּש האָט געזאָגט אַ ליגן, דער אַלטער האָט אים ניט געשיקט...
— טאָכטער, איז די גאַנצע מיַיסע אַ ליגן?
— ניין, מאַמע, ס׳איז אַן עמעס...
— האָסטו אים אַליין געשיקט?
— ניין, איך האָב אים ניט געשיקט.
— ווער דען האָט אים געשיקט?
— אַלעקסאַנדער... — און שיפרע אָטעמט אָפּ גרינגער. דאָס שווערסטע וואָרט איז געזאָגט געוואָרן. אַצינד דאַרף שוין איר קלוגע מאַמע אַליין אַלץ באַנעמען און פאַרשטיין.
נאָר די קלוגע מומע ליבע, אַבוץ שטוינונג פון דער טאָכטערס האַלטן זיך, פון איר פריַי פירן זיך דאָ אין צימער, פון איר האַלב ליגן אין דעם ווייכן שטול, פאַרשטייט זי נאָך גאָרניט.
— וואָס זשע, — פרעגט זי, — מער ליגט איצט ניט אַלעקסאַנדערן אין זינען, ווי צו פאַרנעמען זיך מיט שאַדכאָנעס? און ער איז טאַקע אַזוי זיכער, אַלעקסאַנדער, אַז דער אַלטער וועט אָפּ דעם שידעך איַינגיין?
שיפרע, האַלב ליגנדיק אין ווייכן שטול, פאַרלייגט אַ פוס אָף אַ פוס, דאָס פּאָנעם צו דער זון, די לאַנגע וויַעס ציטערן, ענטפערט זייער רויק:
— קיינער וועט באַ אים ניט גיין פרעגן.
— אַזוי?.. נו, גוט. אַליין געשפּילט און אַליין געטאַנצט. זאָל זיַין אַזוי. פריִער האָסטו אָבער געזאָגט, אַז צווישן איַיך איז שוין אַלץ אָפּגערעדט. דו האָסט אַפילע גענומען באַ אים, ווי אַ קאַלע, אַ טיַיערע מאַטאָנע.
— יאָ, מאַמע, אַלץ איז אָפּגערעדט, און אַ מאַטאָנע האָב איך גענומען...
— דערנאָך זאָגסטו, אַז דו האָסט אים קיין וואָרט ניט געגעבן. און נאָקעט, זאָגסטו, איז ער ווי אַ שטעקן. פונוואַנען זשע האָט ער גענומען געלט אָף אַ גאָלדן זייגערל מיט אַ גאָלדן קייטעלע?

— איך האָב דיר שוין, מאמע, אלצדינג געזאָגט... דאָס וואָרט האָב איך געגעבן ניט אוונערן, נאָר אלעקסאנדערן.

— אָבער אוונער ווייסט פון דעם?

— וואָס גייט עס אים אָן?

— וואָס הייסט, וואָס גייט עס אים אָן? פריִער, דוכט זיך, רעדט מען זיך צונויף מיטן קומענדיקן מאן און ניט מיט זײַן ברודער. אזוי פירט זיך אין דער וועלט...

— איך האָב זיך אויך צונויפגערעדט פריִער מיט מײַן קומענדיקן מאן.

— האָסטו זיך יאָ צונויפגערעדט מיט אוונערן?

— מיט אוונערן האָב איך ניט געהאט וואָס זיך צונויפריידן.

— וואָס זשע, ער איז שוין אזא טיפעש, אזא אָפּגעריסענער נאר, אז אלעקסאנדער דארף פאר אים ריידן?

— אלעקסאנדער האָט גערעדט ניט פאר אים, נאָר פאר זיך...

ערשט אצינד בלײַבט די מומע ליבע זיצן מיט אראָפּגעלאָזטע הענט. יענער איבל, יענע כאלאָשעס, וואָס מאטערט זי דעם גאנצן פרימאָרגן, גייט איר צום האלדז אונטער, און עפּעס א מין קאדאָכעס באפאלט זי. מיט אן אָפן מויל, מיט גרויס געוואָרענע אויגן, קוקט זי אף דער טאָכטער, ווי יענע ליגט באם פענצטער אין דעם ווייכן גרויסן שטול, א פארגאָסענע מיט זון, אף איר רויִקן פּאָנעם — דאָס כיין־פינטעלע טוט אפילע ניט קיין ציטער. זי קוקט לאנג אף דער טאָכטער, שאָקלט מיטן קאָפּ און רעדט קוים ארויס:

— שיפרע?!

די מומע ליבע האלט נאָך איין דעם צאָרן. זיצן אָבער קאָן זי שוין ניט. גייט זי ארום איבערן צימער, בלײַבט אלעמאָל שטיין: איר טאָכטער זאָל ארײַן אין א שטוב, און צו וועמען — צו א לײַבלעכן שוועסטערקינד, און וועלן צונעמען בא איר דעם מאן?.. זאָל זײַן, אז צווישן זיי איז קיין לעבן ניטאָ. אָבער מע שווימט דאָך שוין ביידע אזוי איבערן טײַך צען יאָר. ס'איז דאָך פאראן א קינד. און איצט, נאָך דאניעלס טויט, וועט איווע מיט דער צײַט מוזן שאָלעם מאכן מיט איר גוירל. די צײַט ברעכט ארום די הערנער.

— שיפרע, — פרעגט זי, — נאָך וואָס האָסטו מיך אהער גערופן?

— אז איין מאָל אין מײַן לעבן זאָל מיר די מאמע מײַנע העלפן ניט בלויז מיט גוטע רייד, ניט בלויז מיט שיינע שפּריכווערטלעך און מעשאָלים, נאָר טאקע אָפּדערעמעסן...

— וואָס דארף איך, טאָכטער מײַנע, צוליב דעם טאָן?

— ניט קיין סאך, מאמע. איווע זאָל נעמען א געט. אלעקסאנדער וועט זי מיטן קינד שיין באזאָרגן.

— איך... איך... איך?.. איך זאָל דיר העלפן ארויסטרײַבן פונדאנען איווען? און דו זאָלסט פארנעמען איר אָרט?

— ערשטנס, איז דאָס אָרט א ליידיקס. איך פארנעם דאָ ניט קיינעמס אָרט.

— שיפרע, איך וועל צו דעם ניט דערלאָזן!

די טאָכטער, האַלב ליגנדיק אין שטול אנטקעגן דער זון, מאַכט צו אירע אויגן. ווער האָט עס אויסגעטראַכט, אַז איר מאַמע איז אַ קלוגע? „זי וועט ניט דערלאָזן"... פונקט ווי זי, שיפרע, וועט יאָ דערלאָזן, אַז עמעצער זאָל זיך איר שטעלן אין וועג.

— שיפרע, דו הערסט מיך?

— יאָ, מאַמע, איך הער דיך...

— ווי האָמען דעם גראַגער, ווילסטו זאָגן?

שיפרע הייבט אויף די וויִעס:

— לאָמיר, מאַמע, וועגן דעם מער ניט ריידן.

— נו, ניין, טאָכטער, איצט וועל איך ריידן, ביז אַהער האָב איך דיך געהערט. ווו האָסטו זיך אָנגענומען מיט אַזעלכע געדאַנקען?.. דו ווילסט רייַך ווערן מיט דייַן שיינקייַט? איך וועל צו דעם ניט דערלאָזן!

שיפרע טוט אַ שמייכל:

— וואָס פאַרמאָג איך נאָך, אַחוץ שיינקייַט? און דו ווסט ניט דערלאָזן? ס'איז שוין צו שפּעט!

— שיפרע, — שרייַט אויס די מומע ליבע, — שיפרע!

שיפרע הייבט זיך אויף פונעם שטול, ציט אָפּ די פאַלדן פון קלייד:

— שרייַ ניט, מאַמע, און שרעק זיך ניט. איך בין ניט אַזאַ נאַר... פריִער וועט ער איר געבן דעם געט, אָפּשפּילן די רייַכע כאַסענע...

— ווי איז מיר, וויאַזוי דו רעדסט וועגן דעם אַלץ ניכטער, אָן בושע, אָן כאַרפּע. דו האָסט גאָרניט מוירע פאַר גאָט? דו האָסט גאָרניט מוירע נעמען אַף דייַן נע־שאָמע...

— בושע, כאַרפּע, גאָט, — שלאָגט איר איבער די טאָכטער. — שיינע ווערטער. גאָט האָט צוגעקוקט, ווי זייַן פרומער שמאַריע שמייַסט אינמיטן מאַרק די דרייַצנ־יאָריקע טאָכטער, און האָט אַפילע די זון ניט אויסגעלאָשן.

— טאָכטער, ווען גאָט זאָל צאָלן יעדן איינעם אַפּן אָרט... דייַן טאַטע האָט דעמלט פון צאָרעס ניט געוווּסט, וואָס ער טוט און ווו ער געפינט זיך אַף דער וועלט. און דו קלייַבסט זיך טאָן אַ פאַרברעכן קאַלט, באַם פולן זינען, דו ווילסט פאַרקויפן די שיינקייַט פאַר ראַסקאָשז?.. אַלעקסאַנדער קאָן דאָך דיר זייַן אַ טאַטע. ער איז דאָך עלטער פון דיר אַף צוואַנציק יאָר. דערצו נאָך איז ער אַ קראַנקער. ער האָט דאָך, ניט פאַר אונדז געדאַכט, עפּעס אַ יאַזווע אין בויך.

— דאָס, מאַמע, איז גראָד איינע פון זייַנע קלענסטע כעסרוינעס...

די מומע ליבע בלייַבט שטיין אין גרויס צאַר. דער פריִערדיקער צאָרן איז אַפילע אין איר אויסגעלאָשן געוואָרן.

— טאָכטער מייַנע, — פרעגט זי זייער שטיל, — איז שוין טאַקע אַף דער וועלט גאָר ניטאָ קיין הייליקס? קאָן מען שוין טאַקע אָפּלעבן אַ לעבן אָן בושע, אָן כאַרפּע, אָן אַ גאָט? איז שוין טאַקע אַ רייַכע שטוב...

נאָר דאָ, פון יענער זייַט טיר, פונעם צווייטן צימער, דערהערט זיך אַ הילכיק־טרוקענער שאָס.ביידע טוען אַ ציטער. צום אָנהייב מיינט מען: עפּעס איז דאָרט

אַראָפּגעפֿאַלן, באַם דינסטמיידל האָט זיך עפּעס צעבראָכן. נאָר באַלד כאַזערן זיך איבער נאָך צוויי, נאָך נעענטערע, נאָך הילכיקערע, איינס נאָכן אַנדערן, קורץ־טרוקענע שאָסן. טוען זיך ביידע אַ וואָרף אַהין און בלײַבן שטיין פֿאַרגליווערט: אינמיטן דעם גרויסן ליכטיקן צימער, מיטן פּאָנעם צו זיי, ליגט אוונער — אַף אַ זײַט, צונויפֿגעדרייט אין קראַמפּן, כאָרכלט, ביידע הענט באַם האַרצן, צווישן די פֿינגער רינט בלוט. אַ שפּאַן פֿון אים ליגט אַ רעוואָלווערל. שיפֿרע לאָזט זיך אַראָפּ אַפֿן דיל און צערײַסט אַף אים דאָס העמד. די מומע ליבע הייבט אויף אַ גוואַלד. די שטילקײַט אין דעם פֿירגאָרנדיקן ווײַסן מויערל ווערט אויפֿגעטרייסלט...

VII

און דער אַלטער נאָסן לאַנדע, אין דעם נײַעם כיידער־מעיוכעד, אַרומגערינגלט מיט זײַנע ספֿאָרים, הערט ניט דעם טומל און ראַש, וואָס האָט זיך איבערן גאַנצן מויערל אויפֿגעהויבן. ווײַט פֿון דעם אוילעם־האַשאָפֿל, פֿון דעם אוילעם־האַשעקער, פֿון דעם אוילעם־האַטאַכטן[1], אַ גליקלעכער, וואָס דער בען־זקונים, דער באַלטשוווע, אוונער, איז אַזוי פּלוצעם דאָרטן, אין דער קאַלטער שול, נאָכן דאַוונען, שטייענדיק אין די טפֿילן, מיט די ברענענדיקע אויגן אין הימל אַרײַן, הײַנט פֿאַר אים אַנטפּלעקט געוואָרן... — זיצט ער, דער אַלטער, אָנגעבויגן איבערן טיש, אַ דערהויבענער בײַ זיך, מיט אַ פֿריש־פֿאַרשניצטער פֿעדער אין דער לינקער האַנט, פֿאַרדימיענט און פֿאַרטאָן אין זײַן „קדושת השכינה“.

דער אַלטער מעקובל, אין זײַן היסבוידעדעס[2], הערט ניט, וואָס דאָרט אויבן, באַם בכאָר, בײַ אַלעקסאַנדערן אין שטוב קומט פֿאָר און טוט זיך. ביכלאַל איז זײַן אויער פֿאַרשטאָפּט פֿאַר שטוב־זאַכן. ער מישט זיך ניט אין דעם ווײַבס געשעפֿטן, אין די איניאָנים פֿון די טעכטער און פֿון די איידעמס. ווען־ניט־ווען פֿאַרוואַרפֿט ער אַ גוט וואָרט פֿאַר איוועץ — צוליב שאָלעם־באַיִס. ווערן זײַנע רייד אויסגעהערט מיט איבערגעטריבענעם אָפּשײַ... באַזונדערס די לעצטע יאָרן, נאָכן ניט וועלן אַריבערקלײַבן זיך אין דעם נײַ־אויסגעבויטן מויער, נאָך זײַן פֿאַרבלײַבן אַף גאַנצע זיבן וואָכן איינער אַליין אין דער אַלטער דירע, און געשטעלט זיי מיט דעם פֿאַר דער גאַנצער שטאָט צו שאַנד... מוירע האָבנדיק, דער אַלטער זאָל ווידער ניט אַרויסוואַרפֿן עפּעס אַ נײַ „אויוועראַטלדיק“ שפּיצל, באַמיט מען זיך ניט אָנצורירן זײַן אָפּגעזונדערט לעבן און מע טראָגט אים אַנטקעגן דעם איבערגעטריבענעם דערעכערעץ און קאָוועד. אַף דעם גיט שוין אַכטונג דער איידעם, דער אַדוואָקאַט אַליין. דער שווער איז פֿאָרט אַ נאָמען אין שטאָט, אַ כאָשעווו אַפֿילע בײַ באַלמעלאָכעס. האַלט דער אַדוואָקאַט פֿאַר דער וועלט הויך דעם שווערס נאָמען, שטעלט אים אומעטום

[1] די נידעריקע וועלט, די ליגנערישע וועלט, די אונטערשטע וועלט. געמיינט: די קאָנקרעטע וועלט, אין וועלכער מיר לעבן, קעגנגעשטעלט דעם אוילעם־האַעליען — דער אייבערשטער וועלט — יענער־וועלט. [2] אָפּגעזונדערטקײַט.

ארויס, ווי א זײַל פונעם אלטן ייִדנטום... און דערצו נאָך, און דעריקער, איז ער, נאָסן לאנדע, אין דער ראצעמאָרענער קאפּאָטע, אין די ווײַסע וואָלענע זאָקן, אין די פּאנטאָפל, — דער נעמאָן בא דער שטאָט, און ער איז אויך דערווײַל דער איינציקער, וואָס האָט דעם צוטריט צום גענעראל־גובערנאטאָר.

אין אן איס־צאָרע, אין א צײַט צו טאָן לעטויוועס־האקלאל, לייגט אָפּ דער אלטער נאָסן לאנדע אלע זײַנע פּיירושים, פארלאָזט דעם כיידער־מעיוכעד, שוינט זיך ניט, גייט מיט לײַב־און־לעבן צו טאָן אלץ, וואָס מע דארף און וואָס ס׳ווערט פון אים געפאָדערט. און געפאָדערט ווערט פון אים איינס: גיין און אָפּטראָגן דעם שטעלפארטרעטער פון גאָטסגעזאלבטן דאָ, אין דער גובערניע, די „מאטאָנע" פון דער „טרײַ־אונטערטעניקער" ייִדישער באפעלקערונג און בעטן בא זײַן עקסעלענץ שוץ און ראכמים... ווײַל ס׳דערנעענטערט זיך די פאסכע און דאָס היגע שווארצמייעדיקע בלעטל רופט אָפן צו א פּאָגראָם. דעם שוידערלעכער כאלעף פון קעשענעוו ווערט ווידער געשארפט... נעמען ייִדן אויך אָן מיטלען — מעלדן טאנייסים, גייען אָף קייווער־אָוועס און... זאמלען געלט. דאָס צונויפגעזאמלטע טראָגט אָף דער נעמאָן, רעב נאָסן לאנדע, דעם שטעלפארטרעטער פון גאָטסגעזאלבטן אין רעזידענץ ארײַן.

דאָס ערשטע מאָל, באלד נאָך זײַן אָנקומען אין שטאָט ארײַן, זײַנען פון דער קעהילע געגאנגען די כאָשעווסטע, די פּניי, די קלאל־שטאדלאָנים, מעקאבל־פּאָנעם זײַן דעם נײַעם הערשער. דער שטעלפארטרעטער פון גאָטסגעזאלבטן — א הויכער, א שווערלײַביקער, א גרויער, אָן ברעמען און וויִעס, מיט א פליישיק רויט פּאָנעם — איז געשטאנען צו זיי מיט א זײַט. הינטער אים, אָף א האלבער וואנט, אין זײַן גאנצער גרייס, דער פּאָרטרעט פון גאָטסגעזאלבטן אליין ניקאָלײַ דעם צווייטן; אין דער לאץ פון זײַן שטעלפארטרעטער האָט מען גלײַך דערזען דעם צייכן פון דעם „פארבאנד פון רוסישן פאָלק". דער נײַער הערשער האָט קוים אויסגעהערט דעם אלטן נאָסן לאנדעס בראָכע, און ווי נאָר יענער האָט געענדיקט, אָנגעהויבן צאָרנדיק, אָף זײַן נידעריקער באס־שטימע. ס׳האָט געדאכט, ער רעדט מיטן בויך:

— איר דערציט שלעכט אײַערע קינדער. די עלטערן האָבן פארלוירן די מאכט איבערן יונגן דאָר. מע האָט אופגעהערט צו באניצן זיך מיט ריטער... די ראבאָנים פירן ניט דעם יונגן דאָר מיט גאָטס וועג. איר שרײַט איבער דער גאנצער וועלט, אז אין רוסלאנד איז אײַך שלעכט! ווער האלט אײַך דאָ? ס׳איז אײַך ענג אין טכום? די מײַרעוו־גרענעצן זײַנען פאר אײַך אָפן! — זײַן עקסעלענץ פאלט ארײַן אין שטול, פארייכערט. — נאָר איר זײַט דאָ פעט געוואָרן. דער ארויסגאנג איז פאר אײַך געוואָרן צו שמאָל... ווי יענער מאָגערער פוקס, וואָס איז ארײַן אין ווײַנגאָרטן א דארער, אָן אָפּגעקראָכענער, דערנאָך זיך אָנגעפרעסן מיט ווײַנטרויבן, פעט געוואָרן, און ניט געקאָנט צוריק ארויס. דער פוקס האָט אויך געזידלט פאר דער פעטקײַט דעם ווײַנגאָרטן...

זײַן עקסעלענץ ווערט אנשוויגן און לאָזט אראָפּ ביידע הענט. געגעבן דערמיט צו וויסן — מער איז ניטאָ וועגן וואָס צו ריידן. דער מעלוכע־מאן איז מיד. רוקן

זיך די ייִדן צו איינציקווײַז ארויס. דער צייכן פון דעם „פארבאנד פון רוסישן פאָלק" האָט שוין לעכאטכילע אף קיין גוטס ניט אָנגעזאָגט. אין איינע שרעק זוכן די קלאַל־טוער אַן ארויסגאנג. בא יענעם, בא דעם פארשטאָרבענעם גענעראל־גובערנאטאָר, האָט מען געקאָנט זיך כאָטש אויסקויפן. אויב דער אָדן „נעמט" ניט, שטייט מען פאר א גרויסער גזירע. נאָסן לאנדע ציטערט, ווי א בלאט. דערצו נאָך, בא דער דרויסן־טיר, ווערט ער פון אײנעם אָפּגעשטעלט און פארהאלטן. דער אלטער גיט שיר ניט אָפּ גאָט די נעשאָמע. ער איז זיכער: מע וועט אים אין טפיסע פארשפארן. די איבעריקע, האגאם פארלוירענע און דערשראָקענע, בלײַבן פאָרט אף דער גאס ווארטן. מע ווארט לאנג. מע ווייסט שוין ניט, וואָס צו קלערן און איבערצוטראכטן. רעב נאָסן לאנדע האָט, דוכט זיך, דאָרט, באם גובערנאטאָר, מיט גאָרנישט זיך ניט פארזינדיקט. פארקערט, מע האָט באמערקט, ווי דער אָדן האָט אים באטראכט און געקוקט אף אים מער, ווי אף אנדערע. מע האָט שוין אפילע געמיינט: דער אלטער לאנדע האָט נויסע־כיין געוועזן בא אים. איז נא דיר! מ׳האָט זיך שוין געקליבן שיקן עמעצן צו די לאנדעס, רופן דעם איידעם, דעם אדוואָקאט... נאָר דאָ דערזעט מען ארויסגיין דעם אלטן, און נאָך דערצו מיט א שײַנענדיק פּאָנעם.

— קומט, ייִדן, קומט, מע דארף בענטשן גוימל. שטעלט זיך ניט אָפּ, גייט. ער נעמט, ייִדן, ער נעמט... האקויל קעמינהעג האמדינע[1]. ער נעמט!.. נאָר אף א מעשונע מאָדנעם אויפן...

און דער אויפן פון נעמען־און־געבן קומט פאָר אזוי: דער אלטער נאָסן לאנדע, שפּעט, אין אָוונט, דורך שטילע און הינטער־גאסן, באגלייט דורך דרײַ שטאָט־באלע־באטים, ווערט צוגעפירט ביז צו א געוויסן אָרט, און פון דאָרטן — מיט זײַן גענ־געלע, מיט דעם זקייניש לויפנדיקן און וואקלענדיקן, דער פראָסטיק־טרוקענער שניי שוויַיגט אפילע אונטער זײַנע טריט, די הענט מיטן שטעקעלע אפן רוקן פאר־לייגט, — זאָל אים שוין דער גאָט פון אווראָהאָם, פון ייִצכאָק און פון יאנקעוו פירן צו ווײַזן דעם גלײַכן וועג. און אזוי, אין דער פינצטער, פון יענעם אָרט, וווהין די דרײַ שטאָט־באלעבאטים האָבן אים אונטער די הענט געבראכט, גייט ער, דער אלטער נאָסן לאנדע, ווײַטער אליין. און ווי נאָר יענע דרײַ זעען: דער קלאַל־נעמאָן און דער מעשולעך ווערט אין טויער פון דעם גרויס־באלויכטענעם פארק ארײַנגעלאָזט, גייען זיי צוריק צו דער באשטימטער שטוב, ווארטן אף אים דאָרטן, ביז ער קלאפּט אין פענצטער אָן און איז זיי מוידיע: די שליכעס איז מיט גאָטס הילף אויסגעפילט גע־וואָרן, דאָס געבן־און־נעמען איז פאָרגעקומען, דער הערשער האָט דאָס וואָרט און די גוטע האווטאָכע געגעבן.

דורך דער הינטערטיר ווערט דער אלטער לאנדע ארײַנגעפירט אין א קוים־באלויכטענעם צימער. אפן טיש ברענט איינייציקע ליכט, און אנטקעגן זיצט אין שלאָפראָק דער גענעראל־גובערנאטאָר בא א גלאָז ווײַן. נאָסן לאנדע ווערט צום

---

[1] הכל כמנהג המדינה — אלץ איז לויט דעם מינהעג פון לאנד.

טיש ניט געבעטן. ער שטייט באַ דער טיר אין דעם טכוירענעם פוטער, נאָר ס׳וואַרפט אים אין אַ קעלט. ניט זייַן אייגענער גוירל, נאָר דער גוירל פון זייַן שלי־כעס שרעקט אים. ער געדענקט: געקומען איז ער אַהער אין נאָמען פון טויזנטער נעפּאַשעס, געקומען אויסצוקויפן דאָס לעבן פון זויג־קינדער, אָפּצוווענדן פון זיי דעם כאַלעף. אין די אויגן איז אים שוואַרץ. דאָס שטרייַמל פון די הענט אַרויס־געפאַלן. שטייט אָנגעשפאַרט מיט ביידע הענט אָפן שטעקעלע. דער זילבערנער קאָפּ אָנגעבויגן, דאָס פּאָנעם ווייַסער פון דער באָרד, ער וואַרט אָף יענעם געווייסן צייכן...

און יענער, דער שטעלפאַרטרעטער פון גאָטסגעזאַלבטן, איילט זיך ניט. מיט עפּעס אַ מין באַזונדערן זיס־שיקערנדיקן פאַרגעניגן און האַנאָע קוקט ער צו, ווי דער אַלטער ייִד שטייט אין דער טונקלעניש, וויגט זיך, ווי אַ שאָטן, באַ דער טיר. ס׳קומט אים אָן מיט גרויס מי, דעם הערשער, צו צוימען זיך, צו ניט פאָדערן פון דעם יידן, ער זאָל זיך לאָזן פאַר אים אין אַ טאַנץ... ער אַליין, דער הערשער פון דער גובערניע, — אַ פאַרטריקנטע צווייַג פון אַן אוראַלטער פירשטלעכער פאַמיליע. דער זיידע זייַנער האָט צעטרענצלט דאָס גוטס פון די רייַכע גיטער, דער פאָטער האָט געלאָזט מיטן ווינט דעם בישער און זיך דערשאָסן אין פאַריזש ערגעץ אָף אַ מאַנסאַרדע. די מוטער איז געבליבן בלויז באַם פירשטלעכן נאָמען, אין כויוועס, געפירט דאָס גאַנצע לעבן געריכט־פּראָצעסן מיטן מאַנס קרויווים. זי האָט באַ אַלע אירע אָנגעשטרענגטע קויכעס פאָרט ניט געקאָנט אויסהאַלטן דעם זון און מאַכן אים אַ וועג אין דער „הויכער געזעלשאַפט״. ער האָט זיך אַהין שפּעטער דערקליבן, נאָר דורכן וועג פון כניפע, זעלבסטדערנידעריקונג און אונטערלעקערייַ. אַלס קאָרנעט — געכאַנפעט דעם מאַיאָר. און ווען ער האָט שוין אַליין אָף די אַקסל די מאַיאָר־פּאָגאָנעס געטראָגן, האָט ער זיך דערנידעריקט פאַרן גענעראַל. און אַזוי ווייַטער און העכער... דער פירשט־טיטל האָט אים דערבייַ געדינט. און ענדלעך צום קיניגלעכן הויף זיך דערקליבן. דאָרטן, אין דעם קיניגלעכן הויף, אויסגענומען אַלס טענצער, אַלס וויצן־טרייַבער, פאַרווייַלט די אַלטע מוידן, די גרויספירשטנס, מיטן אָנטאָן אָף זיך אַ פעל און פאָרשטעלן פאַר זיי אַ שיקער־טאַנצנדיקן בער. פון זייַן בויד־ריידע־רייַ זייַנען די גרויספירשטנס גאָר געווען אין היספּייַלעס. פאַר אַלעקסאַנדער דעם צווייטן האָט ער אויך, ווי דער קייסער, געטראָגן באַקנבאַרדן. פאַר אַלעקסאַנדער דעם דריטן — אַ ברייטע באָרד, פאַר ניקאָלייַ דעם צווייטן — די באָרד גלייַך אָרומגעשוירן אין אַ קלין... און סאָפּקאָלסאָף, שוין אָף דער עלטער, באַקומען די שטעלע פון אַ גענעראַל־גובערנאַטאָר אין טכום־האַמוישעוו. און דאָ ווערט ער פאַרשיקערט פון זייַן מאַכט, פאַרכלינעט זיך פון לוקסוסרייַכע בעלער און מאָלצייַטן. די בעסטע ווייַנען און שאַמפּאַניער, יאַגד, ווי פאַר זייַן זיידנס צייַטן... און אָף דעם דאַרף מען געלט, אַ סאַך געלט.

אין טונקעלן צימער באַ דער טיר שטייט נאָך אַלץ דער אַלטער נאָסן לאַנדע אין טכוירענעם פוטער, דאָס שטרייַמל אָף דער ערד, אָנגעשפאַרט מיט ביידע הענט אָפן שטעקעלע, דעם גרויסן זילבערנעם קאָפּ פאַרבויגן, מיט אַ טפילע אָף די ליפּן און שוין מיט טראָפּנס שווייס אָפן שטערן. דאָס איינציקע ליכט אָפן טיש ברענט מיט אַ

רויטלעך פּײַערל, ווי דאָס פלעמל וואָלט ארויס פון דער רויטער גלאָז ווײַן, וואָס שטייט אפן טיש. פון ערגעץ קומען אָן און גייען אוועק קלאַוויר־קלאַנגען. ענדלעך דערהערן זיך דעם גענעראַל־גובערנאַטאָרס יענע גוטע באַוווּסטע ווערטער:

— שווער... זייער שווער... דאָס פאָלק איז זייער שטאַרק אופגעבראַכט קעגן די זשידעס.

זײַן עקסעלענץ נעמט די גלאָז ווײַן פונעם טיש און טראָגט זי צו צום מויל. דער אַלטער נאָסן לאַנדע טוט דעם לעצטן ציטער, הייבט אוף דאָס שטרײַמל פון דער ערד, פאַרוקט עס אין קעשענע, דאָס שטעקעלע אפן עלנבויגן — באַפרײַט די הענט. דאָס געבן־און־נעמען וועט באַלד פאָרקומען, די שרעקלעכע דינגעניש וועט זיך באַלד אָנהייבן.

דער שטעלפאַרטרעטער פון גאָטסגעזאַלבטן טרינקט אָפּ א פערטל פון דער גלאָז ווײַן, דאָס איבעריקע שטעלט ער צוריק אפן טיש אוועק און... ווערט גלײַך „שי־קער". די פּיס אויסגעצויגן, דער קאָפּ פאַרוואָרפן, די נאָז פײַפט — זײַן עקסעלענץ איז „אַנשלאָפן" געוואָרן. דאָ לאָזט זיך דער שטאָט־נעמאָן לאַנג ניט וואַרטן. ער ווייסט שוין, וויאַזוי און וואָס צו טאָן. ער טרעט צו אויסצופילן זײַן שליכעס: ער לייגט ארויס פון זײַט־קעשענע א פעקל געלט אפן טיש און גייט אַפּגיך ארויס פון צימער. פון דאָרטן, פון דער ניט־איַנגאַנצן צוגעמאַכטער טיר שפּירט ער נאָך, ווי זײַן עקסעלענץ ציילט דאָס געלט... דער אַלטער לאַנדע אָטעמט ניט. א קאַלטער שווייס באַשלאָגט אים: וועט מען זיך אויסקויפן פון א שכיטע? די גאַנצע גובערניע געפינט זיך אַף קריגסצושטאַנד, קאַזאַקן מאַכן כאָרעוו גאַנצע דערפער, זיי פאַר־שמײַסן פויערים אַף טויט, שענדן זייערע פרויען און טעכטער. אויב אַף די צעדער־ביימער, טראַכט דער אַלטער דײַען, איז געפאַלן דאָס פײַער, וואָס זאָל שוין טאָן דער מאָך פון דער וואַנט?..

דער עקסעלענץ ציילט איבער די הונדערטער, פאַרקרימט זיך, רוקט אָפּ דאָס פעקל אָן א זײַט, און... די פּיס ווידער אויסגעצויגן, דער קאָפּ פאַרוואָרפן, די נאָז פײַפט — ער „שלאָפט". נאָסן לאַנדע קומט ווידער שטיל ארײַן, לייגט אוועק אפן טיש נאָך א פעקעלע און גייט נאָך שטילער ארויס. כאַזערט זיך איבער נאָכאַמאָל דאָס זעלבע: איבערגעציילט, זיך פאַרקרימט נאָך שטאַרקער, אָפּגערוקט, שוין מיט קאַס, דאָס געלט אָן א זײַט און... ווערט ווידער „אַנשלאָפן". האָט נאָסן לאַנדע מוירע זיך איצט לאַנג צו דינגען, ס'גייט דאָך אין פּיקועד־נעפעש... ווען נאָסן לאַנדע דער־זעט, דאָס געלט איז פון טיש פאַרשוווּנדן, דער אָדן האַלט שוין ווידער די גלאָז ווײַן אין דער האַנט, קומט ער ארײַן מיט א „גוטן־אָוונט". דער עקסעלענץ, ווי ער וואָלט דעם ייִדן ערשט פּלוצלינג דערזען, פרעגט:

— וואָס בעט קאָהאָל?

דערלאַנגט אים נאָסן לאַנדע פון דער טרײַ־אונטערטעניקער ייִדישער באַפעל־קערונג א „פּראָשעניע", וואָס איז צונויפגעשטעלט און געשריבן געוואָרן פון דעם אײַדעם דעם אַדוואָקאַט, ווו דער גענעראַל־גובערנאַטאָר ווערט געלויבט און גערימט פאַר זײַן טעטיקײַט, וועלכע איז שטענדיק דורכגעדרונגען מיט גערעכטיקײַט, מיט

געזעצלעכקײַט און מיט יוישער... זײַן עקסעלענץ קוקט אפילע אין דעם פאפיר ניט ארײַן, ער טוט עס א וואָרף אפן טיש און זאָגט:

— גיט איבער אלע ייִדן פון שטאָט, אז צו קיין אומאָרדענונגען, צו קיין ווילקיר וועל איך ניט דערלאָזן.

ווײַל דער אלטער לאנדע עפענען דאָס מויל — בעטן שוץ און ראַכמים אויך פאר די איבעריקע צענדליקער שטעט און שטעטלעך פון דער גובערניע, נאָר זײַן עקסעלענץ הייבט זיך אוף: די אאודיענץ איז געענדיקט.

דער אלטער דערגייט קוים צו יענער שטוב, ווו די דרײַ באלעבאטים ווארטן אף אים. און דאָרטן טוט זיך מיט אים כוישעך — ס'וואָרפט אים אין קאַדאָכעס, ער שרײַט און וויינט: ווײ, וואָס פון אונדז איז געוואָרן... די שטאָט אלייך האָט זיך באם סוינע אויסגעקויפט, און וואָס וועט זײַן מיט די איבעריקע צענדליקער קעהילעס? צי מעג מען דען זיך אלייך, די אייגענע לעבנס, אויסקויפן און אנדערע לאָזן אף העפקער?.. ער וועט דאָ אין שטאָט ניט בלײַבן. ער וועט גיין אהין, ארומגיין איבער די שטעטלעך, זײַן דאָרטן צווישן יענע ייִדן, ווו די געפאר איז גרויס און ווו דער כאלעף ליגט אפן האלדז... — מע ברענגט אים, דעם אלטן נאָסן לאנדע, צוריק אהיים שוין טאקע מאמעש אף די הענט און א האלב־לעבעדיקן. ער קרענקט נאָכדעם שטארק און געפערלעך. און ווען ער שטייט פון בעט אוף, זונדערט ער זיך נאָך מער אָפּ, פארשפארט זיך נאָך שטארקער אין זײַן כיידער־מעיוכעד, שטייט ווידער שאָענווײַז באם פענצטער, רײַבט מיטן אקסל די וואנט, זוכט אין זײַנע ספאָרים די סוידעס פון הועלט־באשאף און וועלט־פירונג, און באנאכט — מיט דער גענדזענער פעדער אין דער לינקער האנט, די אלטע וואָלענע שאל אף דער קײַלעכדיקער פלייצע, שרײַבט ער ווײַטער זײַן „קדושת השכינה“.

אין יענעם פרימאָרגן, נאָכן אומקערן זיך מיטן זון פון דער „קאלטער שול“, א גליקלעכער, וואָס דער באלטשוווע איז הײַנט אזוי פלוצעם דאָרטן, נאָכן דאווענען, שטייענדיק אין די טפילין, מיט די ברענענדיקע אויגן אין הימל ארײַן, פאר אים אנטפלעקט געוואָרן.... הערט ער ניט, דער אלטער נאָסן לאנדע, וואָס אויבן באם בכאָר, אין אלעקסאנדערס שטוב קומט פאָר און טוט זיך. דער מומע ליבעס דערשראָקן געשריי, דער אָנזאָג פון דעם גרויסן שטוב־אומגליק, דערגרייכט ניט צו אים. ער שפאנט, דער באל־מעקובל, מיטן באל־שעמטאָוו איבער די בערג, פארגייט מיט אים ביז צו די טויערן פון הימל...

מיטאמאָל איז ער פון יענע הייכן אראָפּגעפאלן. דער טומל און ראש איז צו אים סאָפּקאָלסאָף דערגאנגען. איז ער ארויס, די שאל אף דער פלייצע, די פעדער אין דער האנט, דערזען דעם אָנגעלאָף, גענומען פרעגן:

— וואָס איז דאָ אין שטוב אזעלכעס געשען?

ווײַל קיינער ניט זײַן דער ערשטער און דער שווארצער בסורע־אָנזאָגער. נאָר לויט אלעמענס פענעמער און אויגן דערקענט ער, אז א גרויס אומגליק האָט געטראָפן. שפארט ער זיך דורכן אוילעם אדורך, לויפט איבער די טרעפּ ארוף, אהין, ווּהין אלע פון דער גאס גייען, דערלויפט און קומט ארײַן אין די פאנאנדערגעעפנטע

טירן: פֿון דער ערד, א פֿארבלוטיקטן, הייבט מען אוף זײַן זון, אוונערן, דעם באל־טשוווע...

— אף טויט? — פֿרעגט ער. — וואָס שווײַגט איר?

קיינער ענטפֿערט ניט.

— ריבוינע דעאָלמע קולע, — שרײַט ער אויס, — פֿארוואָס שטראָפֿסטו מיך אזוי?... זאָג מיר, פֿארוואָס? זאָג, זאָלן אלע הערן. וואָס איז מײַן פֿארברעכן און וואָס איז מײַן זינד?.. — מיטאמאָל גלײַכט ער זיך אויס, די שאל גליטשט זיך אים פֿון דער קײַלעכדיקער פּלייצע אראָפּ, די לינקע האנט, די פֿעדער צווישן די פֿינגער, אופֿגעהויבן: — לוי האָיאָ — ס'איז ניט געווען און ס'איז ניטאָ קיין גאָט! איך, נאָסן־בער בען עסטער, זאָג עס אײַך בעקויל ראָם: ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ קיין גאָט! זאָל מען מיר... ברענגען... כאזער..., וועל איך... אָט האָ פֿאר... אײַערע... אויגן... — דאָס קאָל ווערט בא אים שטילער און שטילער, די פֿעדער פֿון דער אופֿגעהויבענער האנט פֿאלט און דרייט זיך אין דער לופֿטן, און ער אליין, דער אלטער באל־מעקובל, שוין אָן לאָשן און אָן באוווסטזײַן, ווערט צוריק אראָפּגעטראָגן אין זײַן כיידער־מעיוכעד.

דעם אלטנס רייד, זײַן גאָט־לעסטערונג, רײַסן זיך, ווי א פֿײַער, גיך פֿון שטוב אף דער גאס ארויס. פֿון דאָרט ווערט עס, ווי מיטן ווינט, איבער די קלייטן און קרעמלעך, איבער באלמעלאָכישע ווארשטאטן און הײַזער פֿארטראָגן. פֿון מויל צו מויל ווערט אפֿן אָרט צוגעגעבן, צוגעזאלצן און צוגעפֿעפֿערט — מ'האָט ניט נאָר געהערט, — אלע האָבן שוין אליין קימאט מיט די אייגענע אויגן געזען, מע זאָל אזוי זען מאָשיעכן אפֿן ווײַסן פֿערד, דער אלטער דײַען האָט בעפֿארהעסיע פֿון א שטיק כאזער געביסן... לויפֿט מען אהין, צום ווײַסן מויערל, קינד־און־קייט. רײַסן זיך אָט די רייד, מיט אבושלען דעם כאריף, צו די פֿאסטעכער פֿון דער קעהילע ארײַן. אבוש שיט אף די ראבאָנישע קעפּ צעגליטע קוילן. פֿאלט אף זיי די איימע און די ציטער־ניש — נאָסן לאנדע א מומער־לעהאכעס?.. לאָזן זיי זיך אויך אהין — די שטרײַמ־לעך מיט זילבער־האָר אף די דערשראָקענע הייסע קעפּ, די שטעקנס אין די הענט, די שפּיץ בערד אין די מײַלער — גייען מענאכעם־אָוול זײַן דעם טאלמיד־כאָכעם און כאווער, נאָר דעריקער דאָרטן אליין אפֿן אָרט כויקער־וועדויריעש זײַן... די שטוב ווערט אלץ פֿולער און פֿולער מיט מענטשן. די פֿריִער גערייניקטע און געוועקסלטע דילן ביז צום הייסן גלאנץ — פֿון נעץ און פֿון בלאָטע שווארץ געוואָרן. מע שטייט אין א קרײַז ארום דעם פֿארבלוטיקטן אָרט, ווו דער האָרוג איז פֿריִער געלעגן. בלויז איין אבושל טרעט איבער יענץ אָרט, שיט פֿון דער פּאָלע זאמד אפֿן בלוט. ער הייבט שוין אָן דאָ, אין שטוב, די קווורע... דורך די פֿאנאנדערגעעפֿנטע טירן, דורך די קאָרידאָר־פֿענצטער שטראָמט די ערעוו־פֿרילינגדיקע האלבטאָגיקע זון־ליכט, רייכעס פֿון נאסן סאָד, א צוויטשערײַ פֿון שפּערלעך, וואָס קריגן זיך אף די נאקעטע צווײַגן. ווײַבער כליפּען. מיידלעך ווישן שטיל די אויגן — געוויס האָט זיך אוונער געשאָסן איבער א ליבע... בערדיקע ייִדן שפּארן זיך ארום נאָסן לאנדעס כיידער־מעיוכעד — מע וויל כאפּן פֿון דאָרטן א וואָרט, הערן, וואָס דאָרטן, צווישן דעם אלטן דײַען און די ראבאָנים, קומט פֿאָר... די הויז־באלעבאטים זעט מען ניט. זיי

זיינען אלע הינטער יענע געשלאָסענע טירן, וווהין דער האַרוג איז אריבערגעטראָגן געוואָרן. דאָרטן זיינען דאָקטוירים, פּאָליציי און... די מומע ליבע. שיפרע, ווי נאָר זי האָט זיך דורכגעוואָרפן מיט אלעקסאנדערן מיט עטלעכע ווערטער, איז פון שטוב אוועק. וווהין? וועט זי באלד קומען צוריק? די מומע ליבע שטייט פאַרלאָרן. זי ווייסט ניט, נאָך וואָס האָט מען זי אהער, ווו דער מעס ליגט, אריינגעפירט? באלד ווערט עס איר אָבער קלאָר. זי ווערט צוגערופן צום טיש, ווו ס'זיצט און שרייבט א מיליי־טער־מאן. די מומע ליבע האָט אים גלייך דערקענט: דער זעלבער, וואָס איז געווען בא ייצכאָקן אין יענער נאכט פון דאניעלס טויט... אָט האָט ער אנגעשטעלט אף איר די צוויי בלויע פארקילטע אויגן. בא דער מומע ליבע שפרינגט שיר דאָס הארץ ניט ארויס. זי, די מומע ליבע, וואָס איז דאָ בייגעווען, זי, וואָס האָט די ערשטע דאָס גוואלד־געשריי אופגעהויבן, זי דארף אלץ דערציילן גענוי און פּינקטלעך.

— וואָס ווייס איך? וואָס וויל מען פון מיר? איך בין געקומען זיך זען מיט דער טאָכטער. געזעסן און גערעדט מיט איר. אינמיטן דעם שמועס דערהערט א שאָס, באלד נאָך צוויי. זיינען מיר ארויסגעלאָפן און דערזען... איר האָט דאָך שוין אליין אויך געזען...

— וואָס מיר האָבן געזען, וועגן דעם פרעגט מען אייך ניט. איר זאָגט מיר, וואָס האָט ער גערעדט?

— כ'האָב ניט געהערט. כ'געדענק ניט...

— נו, טש־טאָ־זש־זש... מירן צוווארטן. דערמאָנט זיך!

דערזעט די מומע ליבע אלעקסאנדערן, וואָס שטייט אלץ, נאָך שיפרעס אוועק־גיין, אין דעם ווינקל, צווישן ביכער־שראנק פארוקט, און בייסט זיך די נעגל. גייט זי צו צו אים:

— נאָך וואָס האָט איר מיך אהער גערופן?

— ווער זייט איר? — פרעגט ער זי. — ווער האָט אייך אהער גערופן? וואָס דרייט איר זיך דאָ אונטער די פיס?

— ניט איך דריי זיך, נאָר מ'דרייט מיך...

— וואָס דארפט איר דאָ? פארוואָס באפרייט מען ניט די שטוב פון פרעמדע מענטשן?

— איך בין שיפרעס מאמע. איר דערקענט מיך נאָך אלץ ניט?..

ער הערט אוף צו בייסן די נעגל, הייבט אוף אף איר די אויגן, דער בליק איז בא אים א צעבויטעטער:

— אזוי גאָר? האָט קיין פאריבל ניט... קיינער איז דאָ ניט שולדיק. איר זעט דאָך אליין, וואָס דאָ האָט זיך פארקאָכט. ווער וואָלט זיך געקאָנט אף אזעלכעס ריכטן? מיין ברודערל האָט מיר צעבראָכן אלע פּלענער... איר זייט דאָך א קלוגע פרוי... דערפאר האָב איך אייך גערופן...

— א קלוגע צי א נארישע, איך וועל צו דעם ניט דערלאָזן. זאָגט מיר, וווהין איז אַוועקגעקומען שיפרע?

— זי דארף דאָ ניט זיין... איר זייט געקומען אין א שלעכטער שאָ, און דאָס,

וואָס איר זאָגט, אַז איר וועט צו דעם ניט דערלאָזן... — ער רוקט אַריַין די האַנט אין זיַיט־קעשענע. — פאַרט איַיך געזונטערהייט צוריק אַהיים.

די מומע ליבע דערהערט, ווי אין זיַיט־קעשענע בא אים הייבן אָן צו שאָרכן פּאַ־פּירלעך — ער ציילט מיט די פינגער געלט... מאַכט זי אַ שפּאַן אַף צוריק, הייבט אויף ביידע הענט, ווי מע וואָלט פּלוצעם אויפגעהויבן איבער איר קאָפּ אַ שטעקן. פונעם געדאַנק: „ער ציילט מיר געלט", ווערט זי רויט ביז טרערן. פון באַליידיקונג און פאַרדראָס רעדט זי קוים אַרויס:

— באַהיט מיך גאָט... — און זי לויפט אָפּ פון אים. זי וויל אַנטלויפן אין איוועס צימער, צונויפנעמען איר קלומעקל, אָנטאָן שמאַריעס שטיוול און גיין אָפּזוכן יִיצכאָקן — אַנטלויפן פונדאַנען וואָס גיכער אַהיים. נאָר יענער, דער לאַנגער, מיט די צוויי פאַרקילטע בלויע אויגן, שטעלט זי אָפּ שוין אין דער אָפענער טיר:

— מיר האָבן נאָך מיט איַיך ניט פאַרענדיקט, איר באַשטעטיקט, אַז דער...

אַף דעם איז אָנגעקומען איווע — דאָס טיכעלע צוגעדריקט צום מויל. דערזען די מומע ליבע לעבן דעם אויספאָרשער, ווי זי שטייט ניט טויט, ניט לעבעדיק, איז זי צוגעגאַנגען און זייער העפלעך, נאָר שטרענג געזאָגט:

— אַלע פראַגן וועט איר לייזן מיט מיַין מאַן. — און אַוועקגעפירט די מומע ליבע צו זיך אין צימער אַריַין.

— איווע, — פרעגט די מומע ליבע, פּאַלנדיק אַף דעם ניט־פאַרבעטן בעט, — איז דאָס אַלץ טאַקע פאַרגעקומען פאַר מיַינע אָפענע אויגן? האָט זיך מיר דאָס אַלצדינג ניט געכאָלעמט? וואָלט עס געווען אַפילע נאָר אַ כאָלעם, קאָן אַזאַ כאָלעם אַליין צונעמען אַ האַלב לעבן. פון אַזאַ כאָלעם אַליין קאָן אַרויספאַלן דאָס האַרץ... דו האָסט אים באַדאַרפט זען אַ צונויפגעדרייטן אַף דער ערד, דאָס בלוט פון האַרצן שלאָגט אים איבער די פינגער. מע זאָל גאָר אַזעלכעס ניט דערלעבן צו זען... אַ מענטש איז שטאַרקער פון אַיַיזן. כ'האָב געמיינט, אַז דיַין שווער וועט קלאַפּירן אַפּן אָרט. אַז כ'האָב דערהערט זיַין געשריי, איז מיר שוין געוואָרן גרינגער. דו האָסט באַדאַרפט געווען זען דעם שווער, נאָר אַ קוק טאָן אַף זיַינע אויגן. אַז ער האָט אָנגעהויבן שריַיען: ס'איז ניטאָ קיין גאָט אַף דער וועלט, האָב איך אים נאָכגעשריִען: ניטאָ! ניטאָ!.. וויסט איז מיר. זאָל דער וואָס לעבט איבערן מיך ניט שטראָפן פאַר מיַין מויל. כ'האָב דען געוווּסט, וואָס איך ריידן? דעם אַלטן טאַטן דאַרף ער אַוואַדע און אַוואַדע מויכל זיַין. וועד, וועד, נאָר ער זעט דאָך דעם מענטשנס האַרץ... אוי איז די וועלט פול מיט אומגליקן. ס'איז ניטאָ קיין שטוב, וווּ ס'זאָל ניט זיַין אויס־געגאָסן גאָטס צאָרן. אַז דו זיצסט בא זיך אין דער כאַלופּע, מיינסטו, אַז די גרעסטע צאָרעס פון דער וועלט פאַלן נאָר אַף דיַין קאָפּ... וואָס קוקסטו אַף מיר אַזוי, איווע?

— מומע, אַז איך קוק אַף איַיך און אַף יִיצכאָקן, פיל איך, אַז די ערד אונטער מיר ווערט האַרטער...

— איך וועל דיר זאָגן, איוועניו, דעם עמעס. כ'פאַרשטיי דיך ניט. וואָס מיינסטו דערמיט?

— איך קאָן עס אײַך, מומע, אין צוויי ווערטער ניט דערקלערן...

די מומע ליבע נעמט אויסטאָן די שיך און שלעפּט ארויס פון אונטער דעם בעט שמאַריעס פארלאטעטע שטיוול, אין וועלכע זי איז געקומען צו פאָרן:

— ס׳איז ניט פאר מײַן סייכל... אָט ווערט בא אײַך די ערד הארטער, אָט ווערט זי בא אײַך ווייכער. ס׳איז ניט פאר מײַן נארישן סייכל. איר גייט ארום ווי שיקערע. גאָט זאָל זיך אָף אײַך דערבארעמען. אָדער איר זעט, ווי באנאכט צווייטעט אין וואלד דער פּאפּאָראָט, אָדער איר זעט ניט באטאָג די זון אין הימל.

דאָרט, אין יענע צימערן, ווערט שטילער. ס׳הערט זיך, ווי פּיס שארן פּאָרזיכטיק איבערן דיל — מ׳גייט דורך פארבײַ עפּעס מיט שרעק, און ווען מע מײַדט עס אויס, ווערן די טריט בא אלעמען גיכערע און הילכיקערע. פרעמדע און זײַטיקע פארלאָזן די שטוב. ס׳הייבט אָן נאָך שטארקער צו שמעקן מיט יאָדאָפאָרם.

— סארא שרעק, סארא גרויל, — זאָגט איווע. — דאָס האָט מען מיט דעם געלן זאמד פארשאָטן זײַן בלוט אפן פּאָל?

די מומע ליבע שאָקלט צו מיטן קאָפּ.

— א גרויסער ראכמאָנעס אפן אלטן, — זעצט זיך איווע צו לעבן דער מומען און דערלאנגט איר דעם צווייטן שטיוול. — דער אלטער וועט עס ניט איבער־לעבן. פון אלע זײַנע קינדער איז אונגער געווען א מענטש. ער האָט עפּעס געזוכט אין דער וועלט. ער האָט אָבער גאָרנישט ניט געפונען...

די מומע ליבע טוט אָן דעם צווייטן שטיוול, שטעלט זיך אוף — א הויכוווקסיקע, א פולע, פארלייגט די הענט אָף דער ברוסט:

— וואָס, פרעג איך בא דיר, האָט ער געזוכט? אײדער מע לאָזט זיך גיין זוכן, דארף מען פריִער אליין וויסן, וואָס דו ווילסט געפינען. וואָס קומט ארויס פון דעם, אז מע זוכט גאנײדן־עפּעלעך אָף א קאלינע־בוים? גאָטעניו הארציקער, מע יאָגט זיך נאָך א שאָטן פון א האָז און מע שיסט אין זיך אליין...

איווע קוקט אָף דער מומע ליבע, אָף די פארלאטעטע שטיוול, אָף איר „מאַ־טענע" מיט די ברייטע ארבל, אָף דעם פארוויטלטן שיינעם פּאָנעם, דעריקער אָף אירע אקשאָנעסדיקע ליפּן, און ניט ווילנדיק צעשמייכלען זיך בא איר, בא איווען, די פול־פארטרערטע אויגן. די מומע ליבע רעדט מיט צאָרן:

— וויאזוי נעמט עס א קלאָרער מענטש, וואָס פריִער מיט פינף מינוט האָט ער מיט דיר גערעדט און געלאכט, וויאזוי גייט ער עס ארויס פון יענער זײַט טיר און לייגט ארוף אָף זיך די הענט? ער האָט געזוכט... און אז מע זוכט, איז וואָס? און ווער לעבט עס, ווי א בעהיימע, לעהאוודל, און זוכט ניט? וואָס וואָלסטו געזאָגט אָף א שנײַדער, וואָס האָט זיך געגומען דאָס לעבן נאָר דערפאר, לעמײַ דער מאָטעק פאָ־דעם האָט זיך בא אים פארפלאָנטערט? א מענטש זאָל זיך אליין זײַן דער מאלעך־האמאָוועס, א מענטש זאָל זיך אליין אויסלעשן די זון פון די אויגן... דערבארעם זיך אָף אים, הארציקער גאָט.

— מומע, מע דארף דאָך סײַווי שטארבן...

— אוודע דארף מען. אייביק לעבט מען ניט. נאָר ווער וויל עס שטארבן? נאָר

א טיפּעש וויל אוועקגיין פון לעבן. גאָטעניו זיסער, איין מאָל אין טאָג א שטיקל ברויט עסן, נאָר ארומגיין זומער א באָרוועסע איבערן גאָרטן...

— מומע, — זאָגט איווע שטיל, — סארא שיינע נעשאָמע בא אייַך.

— וואָס עפּעס בא מיר? און בא דייַן עלטערבאָבע איז געווען א מיִעסערע? דייַן עלטערבאָבע, שוין אריבער די נייַנציק יאָר, פלעגט ארויסגיין מיטן בענקעלע און זיך אוועקזעצן אינמיטן זומערדיקן טאָג בא א בינשטאָק — די בינען זאָלן הודען ארום איר. און ער, דער עלטערזיידע, זאָרעכל, ער איז שוין געווען דעמלט ניט ווייַט צו דער צוויטער בארמיצווע, פלעגט ארויסגיין צו איר, פארקאטשען די ארבל, אריינרוקן די הוילע האנט אין בינשטאָק אריַין, ארויסנעמען פון דאָרטן א שטיק סטעלניק און איר דערלאנגען: נא, בראָכעניו, סערדצע, נעם, דו ביסט דאָך בא מיר א נאשערן...

— רעדט, מומע, רעדט, איר און יִיצכאָק ריידן אזוי גוט...

— נו, גלייַך מיך ניט צו יִיצכאָקן. דעם נאר בין איך עפּשער איבערגעוואקסן, נאָר צום קלוגן בין איך ניט דערוואקסן. דער קאָפּ טוט מיר ווי פון צאָרעס, פון דייַגעס, נאָר ניט פון סייכל. מע רופט מיך אין דער מישפּאָכע די „מומע ליבע". וואָס פאר א „מומע" בין איך זיי אלעמען? וואָלט איך געווען די רייַכע ליבע, וואָלט איך אוואדע אלעמען געווען ניט בלויז א מומע, נאָר א מאמע. און אזוי וואָס? מיט וואָס קאָן איך עמעצן העלפן? מע קומט צו מיר זיך אויסוויינען. און אז מע גייט אוועק פון מיר, וויין איך אליין... אז אָך־און־ווי איז צו מייַן כאָכמע. אָט בין איך שוין דאָ קימאט א מעסלעס און ס'האלט זיך מיר אין איין דאכטן, אז איך שלאָף. אז ס'כאָלעמט זיך מיר א ווייסטער כאָלעם... דו מיינסט, אז כ'האָב ניט געהערט, וואָס דו האָסט מיר באנאכט דערציילט? ס'פּאטופּעט זיך מיר גאָרניט אין מויעך, מייַסע סדאָם! דער איז געזונט און פריש און נעמט זיך דאָס לעבן, דער אלטער דייַען שרייַט, אז ס'איז קיין גאָט ניטאָ אף דער וועלט... און איך שטיי צווישן אן אוילעם מענטשן און שרייַ אים נאָך: ניטאָ! ניטאָ! ניטאָ! פרעג איך בא דיר, איז דאָס ניט קיין פינצטערער כאָלעם? האָב איך טאקע מיט מייַנע אייגענע אויערן געהערט, ווי מייַן אייגענע טאָכטער האָט מיר געזאָגט, אז מ'האָט מיך גערופן אהער צוליב דעם, אז איך זאָל זיי העלפן דאָס כאזער־פּיסל מאכן קאָשער?... ניין, אויב נאָר דאָס אלץ איז ניט קיין כאָלעם, שטייט די וועלט פאר א נייַעם מאבל. איווע, דו שלאָפסט אויך! איווע, כאַפּ זיך אוף, דייַן שטוב ברענט... צי דען טאקע זעסטו ניט, ווי שיפרע מיט אלעקסאנדערן... ווי איז מיר, אז איך ווייס גאָר ניט, וויִאזוי זאָל איך דיר עס זאָגן?..

און די מומע ליבע ווייסט ניט, צי דארף זי דערציילן איווען, וואָס איז אזוי אויך פול מיט ווייטעקן און צאָרעס, אלץ און טאקע באלד, אָט דאָ אפן אָרט, און טאקע גראָד איצט, ווען איך שטוב איז אזא אומגליק... דערצו נאָך האָט אלעקסאנדער אליין דאָך געזאָגט: „מייַן ברודערל האָט מיר צעבראָכן אלע פלענער"... עפּשער וועט דערווייַל זייַן גענוג. האָט זי דאָך, די מומע ליבע, נאָרוואָס, דוכט זיך, גוט געגעבן איר, איווען, אָנצוהערן, דערמאָנט קלאָר זייערע בייִדנס נעמען, זי געוועקט: איווע, כאַפּ זיך אוף, דייַן שטוב ברענט!.. פונדעסטוועגן קאָן זי, די מומע ליבע, ניט בא־

רויִקן זיך און גייט אריבער אף שטומלאָשן. זי רעדט מיט די הענט, מיט די אַקסל, דעריקער מיט די אויגן: צי זעט זי טאַקע ניט, איווע, אַז שיפרע וויל צונעמען בא איר דעם מאַן, דאָס אָנגעלעבטע גוטס, לאָזן זי מיט איר קינד אפן ווינט?..

איווען איז הייס און ענג. זי צעשפּיליעט דעם מאַנטל, פאַרלייגט אונטער אים ביידע הענט אפן רוקן און גייט ארום איבערן פּוסט־ליידיקן צימער. די אויסגעמאָגערטע פיס, נאָך דער קרענק, גליטשן זיך איר אין די טופליעס. דאָס שטערט איר צו גיין. שטעלט זי זיך אַלעמאָל אָפּ.

— מומע, דערציילט מיר גאָרניט. איך פאַרשטיי אײַך זייער גוט. זאָגט מיר בעסער, איך האָב ערגעץ א היים? איך האָב ערגעץ א לעבן? איך האָב ערגעץ א גאָרטן מיט א זומערדיקער ערד?

— רייד ניט, איווע, קיין נאַרישקײַטן. וואָס הייסט, דו האָסט ניט? דו האָסט, ניט פאַרשטערט זאָל דיר ווערן, א מאַן, א שטוב, א קינד, דו האָסט א קינד, איווע... דו האָסט, ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, א טאַטן מיט א מאַמען, פיר ברידער...

— ניין, מומע, כ'האָב ניט קיין מאַן. כ'האָב אים קיינמאָל ניט געהאַט. ווײַטער לעבן מיט אים אפילע אונטער איין דאך — קאָן איך ניט. א קינד האָב איך. יאָ, מומע הארציקע, א קינד האָב איך. ס'זײַנען פאַראַן זאכן, וואָס זײַנען בעצעמעס ניט צו פאַרשטיין. ס'כידעשט מיך אַליין. דאָס קינד וואָלט איך באַדאַרפט פײַנט האָבן... נאָר כ'האָב עס ליב. ס'איז פול מיט לעבן, די הויט ברענט אף דעם. אָבער וווהין טוט מען זיך מיט דעם אהין? דאָס קינד וועל איך אים ניט אָפּגעבן. דאָס קינד וועט אים אמאָל פאַר מיר אָפּצאָלן. זאָל איך פאָרן מיטן קינד צו מײַנע ברידער, צו שווּעגערנס? זיי זײַנען מיר ווײַט און פרעמד. אָט זײַט איר שוין דאָ קימאַט א מעס־לעס און איר האָט מיר וועגן דער היים קיין וואָרט ניט געזאָגט. און איך פרעג בא אײַך אפילע ניט. ייִצכאָק האָט מיר עפּעס יאָ א בורטשע געטאָן: „א דאַנק גאָט, אַלץ ווי געווען“... אוי, מומע, סאַרא שרעקלעכער „אַלץ ווי געווען“... דאָס הייסט, אַז די מאַמע זיצט נאָך אַלץ אזוי מיטן ציגעלע אף די הענט, און אָפּגעשווירענע, מיט די טרעפּ אפן קאָפּ. אוי, מומע, אָט די טרעפּ אפן קאָפּ...

און איווע טראָגט צו דאָס טיכעלע צום מויל. די וויִעס טוקן זיך אין טרערן.

— וווהין, מומע מײַנע הארציקע, טוט מען זיך אהין?

— איווע, מאַך שאָלעם מיטן מאַן. מאַך ניט דײַן קינד פאַר קיין לעבעדיקן יאָסעם. ווער לעבט דאָס, כיִעס מײַנער, אזוי, ווי אים ווילט זיך? זאָל זײַן, אַז דאָס, וואָס דו האָסט מיר באַנאַכט דערציילט, איז אן עמעס. איך גלייב דיר, איך גלייב דיר, כיִעס מײַנער. אוואַדע טראָגסטו א מאַקע אין הארצן. נאָר אַז מע וויל טראַכטן פאַרקערט, איז דאָס, איווּעניו, מער דײַן שולד, ווי זײַנע... דו ביסט געשטאַנען מיט אים אונטער דער כופּע, ער האָט דיר אָנגעטאָן דעם רונג פאַר גאָט און פאַר לײַט. איײַ, דאָס, וואָס מע האָט דיך געפירט אונטער דער כופּע מיט גוואַלד, איז דעם זײַנען שולדיק דײַנע עלטערן... נו, און ער, וועסטו דאָך מיך פרעגן? לאָמיר, איווּעניו, ניט ריידן וועגן אײַדלקײַט... ער איז געקומען ווי א סויכער, דאָס שטיקל סכוירע איז אים געפעלן געוואָרן, האָט ער דאָס געקויפט פאַ־זאַקאָנו. לויט אַלע דינים ביסטו

געוואָרן זײַן ווײַב. ברענגט ער דיך צו פירן צו זיך אין שטוב אַרײַן, און דו?.. די גאַנצע שטאָט ווייסט שוין, אַז אַלעקסאַנדער לאַנדע האָט כאַסענע געהאַט, ער פּראַ־וועט אַ כאַסענע־וועטשערע, ס׳קומען צו גיין זײַנע קרויוים, די פרײַנט, די גוטע באַקאַנטע, און דו גייסט אַפילע צו זיי ניט אַרויס. דער באַלסימכע דאַרף אויס־טראַכטן באַבעמײַסעס: דאָס ווײַב איז אין וועג קראַנק געוואָרן. דו מיינסט, אַז מענטשן זײַנען שוין אַזעלכע נאַראָנים, אַז מע פאַרשטייט ניט און מע זעט ניט? ס׳איז דאָך טאַקע לײַטיש געלעכטער. דער זון ברענגט אַרײַן אַ שנור אין שטוב, און די שנור הייסט זיך שטעלן אַ בעט אין אַ באַזונדערער קאַמנאַטע, פאַרשפּאַרט זיך דאָרטן, גייט ניט אַרויס, עסט ניט און טרינקט ניט... דו ביסט דאָך געשטאַנען מיט אים אונטער די פיר שטאַנגען. ער האָט דאָך דיך מעקאַדעש געווען...

איוועס האַלט מער ניט אויס און רײַסט אָפּ דאָס טיכעלע פון מויל:

— מומע, זײַט ניט קיין מיילעך־יוישער פאַר אים. אײַערע אויגן ריידן ניט דאָס, וואָס אײַער מויל רעדט. פאַלשעווען קאָנט איר ניט. שאַלעם מאַכן? מיט אַזאַ לעבן?.. איידער אַזאַ לעבן, מומע, איז שוין בעסער אָפּטאָן דאָס, וואָס אונזער האָט אָפּגעטאָן...

זי לויפט צו צום פענצטער, — די פיס גליטשן זיך איר אין די גרויס געוואָרענע טופליעס, — רײַסט אַראָפּ דאָס פאָרהענגל און טוט אַ ריס צו זיך מיט אַלע קויכעס דאָס פענצטער, וואָס איז אָף ווינטער פאַרמאַכט און פאַרקלעפּט געוואָרן. אַ שויב פּלאַצט, דאָס אינווייניקסטע פענצטער עפנט זיך פאַנאַנדער מיט אַ קרעכץ. אָף די ראַמען בלײַבן הענגען געל־פאַרדאַרטע פאַסן פאַפּיר. ס׳הייבט זיך אוף אַ שטויב. איוועס כאַפּט איבער דעם אָטעם, דערנאָך קלאַפּט זי, שטויסט מיט בײדע הענט, שטרענגט אָן די לעצטע קויכעס און עפנט אוף אויך דאָס צווייטע, דאָס דרויסנדיקע פענצטער. דער זוניק־פרילינגדיקער ווינט רײַסט זיך אין צימער אַרײַן. פונעם דאַך פאַלן בליצנדיקע טראָפּנס. פון די ביימער טראָגט מיט נאַסער קאָרע. די שפּערלעך, מיט פאַנאַנדערגעשפּרייטע פליגעלעך, היפּערן מיט אַ צוויטשערײַ איבער די צווײַגן.

— מומע, איך וועל לויפן אין דער וועלט אַרײַן.

— גאָט זאָל זײַן מיט אײַך, — זאָגט די מומע ליבע, קוקנדיק אָף איוועסן, וואָס שטייט אָנגעשפּאַרט מיט די הענט אָפן פענצטער־ברעט, אָן אַ טראָפּן בלוט אין פּאָנעם, און אָטעמט שווער. — גאָט זאָל זיך אָף אײַך דערבאַרעמען. לויפן אין דער וועלט אַרײַן. וווהין וועסטו לויפן?.. ס׳טראָגט אײַך אַרום איבער דער וועלט, ווי, לעהאַוודל, די ציגײַנער איבער די יארידן. — זי גייט צו, נעמט צונויף און פאַריכט איוועסן די האָר אָפן קאָפּ. — איוועניו, פאָלג מיך, פאָר אַ ביסל צו מיר. איך וועל דיר מאַכן מילכיקע קאַשניקעס מיט הירזש, דער טאַטע וועט קומען, וועלן מיר איגיינעם אַלץ באַטראַכטן...

— ניין, ניין, האַרציקע מומע, איך דאַרף זײַן דאָ. גיט איבער דעם טאַטן, אַז ער זאָל קומען צו מיר צו פאָרן אָף איינע־צוויי טעג. ער דאַרף מיר העלפן מאַכן דאָ אַ סאָף. — פּלוצעם דרייט זי זיך אויס. — מומע, וועגן שיפרען און אַלעקסאַנדערן ווייס איך שוין אויך אַלץ...

— דו האָסט געוווסט? און דו האָסט געשוויגן?

— ערשט היינט האָט מען מיר אָף דעם געעפנט די אויגן, אז איך בין אן אָפגעריסענער נאר.

— נו, אויב דו ווייסט, כ׳יעס מיינער, אז דו ביסט אן אָפגעריסענער נאר, איז נאָך פאראן צו גאָט א האָפענונג. איז זאָג זשע מיר, וואָס זאָגסטו אָף דעם?

— וואָס קאָן איך דאָ, מומע, זאָגן? וויינט ניט, מומע, וויינט ניט. מיר לעבן אין א צייט, ווען בא אלעמען ברענען די פאַדעשוועס פון די שיך... אלע גייען ארום אָף הייסע קוילן. ווער קאָן איצט האָבן טייגעס צו עמעצן? און אוועלכע טייגעס קאָן איך ארויסשטעלן צו שיפרען? זאָגן איר: ס׳באקומט זיך עפּעס ניט שיין?.. נו, מיילע. מיר איז דאָך, מומע, אבסאָליוט אלציינס, וועמען ער וועט נעמען... איר וועט זיין גוט מיט אים. זיי האָבן ביידע, אויב איך האָב קיין טאָעס ניט, איין כאראקטער... וויינט ניט, מומע, זומער וועל איך קומען צו אייך, און מיר וועלן ביידע מיט אייך ארומגיין באָרוועס איבערן גאָרטן...

שמייכלט זי, די מומע ליבע, מיט איר גוטן טרויעריקן שמייכל און טראכט: אוואדע וועלן מיר ארומגיין באָרוועסע. אן אנדער ברייריע האָבן מיר? ביז דעמלט וועל איך שוין ארומגיין אין די הויכע כאדאָשים...

— יאָ, — זאָגט זי, — קום, איוועניו, קום צו פאָרן. מיר וועלן ארומגיין באָרוועסע איבערן הייסן גאָרטן, מיר וועלן זיצן אָף דער זון מיט פארמאכטע אויגן. פארנאכט וועלן מיר נעמען די קינדער און גיין צום טייך, אונטער די ווערבעס, זיך באָדן. איי, איוועניו, ווי שיין ס׳איז די וועלט, און ווי ביטער ס׳איז אונדזער לעבן...

זי שטייט שוין, די מומע ליבע, גרייט אין וועג אריין — אין שמאריעס אויסגעטראָטן־געלאטעטע שטיוול, אין דעם אלטן פון מאָל־צעפרעסענעם בורנעס, די געליענע גרוי־געקעסטלטע שאל אפן קאָפּ, דאָס לאָזע־געפלאָכטענע קאָשעקל אין דער האנט, נאָר זי קאָן נאָך אלץ די שטוב ניט פארלאָזן. זי דרייט נאָך אלעמאָל מיט האָפענונג דעם קאָפּ צו דער טיר — עפּשער וועט שיפרע פאָרט אריינקומען? מיט וואָס פאָרט זי אוועק אהיים? וואָס וועט זי שמאריען זאָגן? און וויאזוי קאָן עס א מאמע אוועקפאָרן און איבערלאָזן א קינד, וואָס קלייבט זיך שפרינגען פון עלנטקייט און פארצווייפלונג אין פייער אריין?.. צו וועמען דארף זי זיך ווענדן און בא וועמען קאָן זי דאָ אַן אייצע פרעגן? אונטן, בא דער שטוב, שטייט שוין די אגאָלע. מע וועט באלד דעם האָרוג פון שטוב ארויסטראָגן. מע הערט ניט קיין געוויין, קיין מענטשלעך קאָל אפילע. איבערן גאנצן מויערל שטייט עפּעס א מין געל־שווארצע שטילקייט מיט א שארף־ביטערלעכן רייעך...

VIII

ווי נאָר איווע האָט זי, די מומע ליבע, הינטן־ארום פון מויערל און פון יענער זייט סאד ארויסגעפירט, באגלייט זי א היפּשן שטיק וועג, איר גוט דערקלערט, וויאזוי און וווהין ווייטער צו דעם באלעגאָלעס שטוב גיין, זיך מיט איר אינמיטן דער גאס געזעגנט און צעקושט, זי איבערגעלאָזט איינע אליין אין דער ערעוו־

פרילינגדיקער שטאָט, וואָס טומלט פון דעם גרויסן יאָר־יאַריד, — די לופט איז אָנגעפּילט מיט קלאַנגען און מיט רייכעס, די צעגריבלטע גאַסן ליגן אין פּעטע גלאַנציקע וואַסערן, און דער לויטער־אויסגעבלויטער הימל אין זוניקע ווײַס־גע־קרײַזלטע זילבער־שוימיקע רויכן, — האָט די מומע ליבע אָפּגעזוכט אַ זײַטיק ווינקעלע, הינטער אַ הויז־טיר, און זיך דאָרטן שטיל, נאָר גוט אויסגעוויינט — דאָס האַרץ זאָל ניט דערטרונקען ווערן אין טרערן...

זיך דערקליבן צום באַלעגאָלעס שטוב, טרעפט זי דאָס פערד שוין געשפּאַנט. אוורהם, אָן דער באָרד, איבערגעלאָזט נאָר אַ פּאָר ווײַליונגערישע וואָנצעס, זיצט אין שליטן, האַלט אין ביידע הענט, באַטראַכט און שפּיגלט זיך אין אַ בײַטש רויטע קאַרעלן, ער רעדט עפּעס מיט זיך אַליין. דערהערט טריט, הייבט ער אויף דעם קאָפּ און דערזעט די מומע ליבע. פאַרוקט ער אַפּגיך די קאַרעלן אין בוזעם אַרײַן, נאָר דערבײַ, ווי אַפּצולאָכעס, פאַלט פון דאָרט אַרויס אַ קײַלעכדיק שפּיגעלע אין אַ באַ־גילדעט רעמעלע. ווערט אוורהם פאַרויטלט און פאַרשעמט. די אויגן־ווינקלען שטראַלן אָבער מיט זוניקער פרייד. פאַר דער מומע ליבע איז קיין סאָד ניט: דער באַכער איז פאַרליבט... דאָס פירט ער פאַר דאָבציען מאַטאָנעס פון דער שטאָט. טוט זי צו אים אַ שמייכל:

— נישקאָשע, אוורהם, נישקאָשע, גלייב מיר, אַז ס'איז דאָ ניטאָ מיט וואָס זיך צו שעמען. דאָבציע האָט די ווערט שענערע מאַטאָנעס. ווען פאַרבעטסטו מיך אָפּן קנאַסמאָל?

— ווען ס'זאָל זײַן געווענדט אין מיר, וואָלט איך אײַך שוין פאַרבעטן. איך ווייס אָבער ניט, צי זי וועט בא מיר וועלן נעמען די מאַטאָנעס. איך רייד און רייד, און זי שווײַגט.

— נאַרעלע, אַז אַ מיידל שווײַגט, איז מער ווי גערעדט. דאָס איז דאָך, אוורהם, דאָס גאָלדענע שווײַגן...

— טאַקע?.. וועט זי בא מיר נעמען די מאַטאָנעס?

— פאַרוואָס זאָל זי בא דיר ניט נעמען? וואָסי, דו ביסט כאָלילע אַ שלעכטער באָכער? אַזאַ יאָר אָף מיר. ווייסעך־וואָס, וואָס ווײַזטו מיר אָף דײַן שטעקן? דער פּוס וועט מיט גאָטס הילף זיך אויסגיין... און אויב דו וועסט אפילע אַ קאַפּעטשקע אונטערהינקען, איז אויך אַ קליינער גוואַלד. יאַנקעוו־אָווינו איז געווען אַ ביסעלע מער כאָשעווו פון דיר בא גאָט און האָט אויך געהונקען אָף אַ פוס. וואָס זשע, איז די מוטער ראָכל ניט געגאַנגען מיט אים אונטער דער כופּע? — זי שטעלט אַרײַן איר קאָשעקל אין שליטן און וויל בא אים פרעגן: „ווו איז דער טאַטע?" זי דאַרף איר האַרץ פאַר אים אויסריידן. איין יִצכאָק, מיינט זי, קאָן איר דאָס גלײַכע וואָרט זאָגן, די גוטע אייצע געבן. נאָר דאָ דערזעט זי, ווי פון דעם באַלעגאָלעס שטוב גייט אַרויס יִצכאָק און טראָגט אַ קינד אָף די הענט. הינטער אים גייט אקיווע. בא דער שטוב־טיר — דער אַשמעדײַ מיט דעם ווײַב.

יִצכאָק באָיאַר איז פאַרן מעסלעס, דוכט זיך, נאָך גרויער געוואָרן. ער שפּאַנט צום שליטן גיך און ברייט.

— ליבע, — זאָגט ער, — כ'האָב שוין געמיינט, אַז איך וועל דאַרפֿן פֿאַרפֿאָרן נאָך דיר. נו, נו, פֿאַרענטפֿער זיך ניט. כ'ווייס, וואָס בא די לאַנדעס האָט געטראָפֿן. דאָס איז שוין אַזאַ צאָרע, אַזאַ קלאָלע... כ'ווייס, ליבע, כ'ווייס אַלצדינג. דו האָסט מיר ניט וואָס צו דערציילן. מ'אַנטלויפֿט פֿון אונדז, ליבע. אונדזערע קינדער אַנטלויפֿן פֿון אונדז. מע לויפֿט, וווּהין די אויגן טראָגן. מע לויפֿט, וווּהין ווער ס'קען... אַפֿילע אין קיִעווער אַרײַן. שטיי ניט, ליבע, זעץ זיך אין שליטן אַרײַן. ווי מיינסטו, דעם קינד וועט ניט זײַן קאַלט? נו, דו זיצסט גוט? נאַ, נעם צו זיך דאָס קינד... אַ גוטן־טאָג! — דרייט ער זיך אויס צו דעם באַלעגאָלע און צו זײַן ווײַב. — אַ גרויסן דאַנק אײַך, זאָל גאָט אײַך באַצאָלן פֿאַר אײַער גוטסקײַט. זײַט געזונט, ליבע מענטשן! און דו, אַקיִעווע־פּרײַנט, פֿאַרגעס ניט דעם וועג צו אונדז, כאַפּ זיך אַמאָל אַראָפּ אָף אַ טאָג. דאַניִעל איז טאַקע ניטאָ... נו, פֿאָר, אַוראָם. פֿאָר, מײַן זון, דער טאָג שטייט ניט. וואָס בעטסטו זי, דערלאַנג איר מיט דער בײַטש, זי קאָן אַזוי שטיין און פּאָכען מיט די אויערן נאָך דרײַ שאָ. אַז אַלץ מוז זי הערן און וויסן...

יִצכאָק באָיאַר גייט שווײַגנדיק נאָך דעם שליטן, וואָס שלעפּט זיך צווישן די פֿאָרשטאָט־שמאָלע געסלעך, איבער די קימאַט צעגאַנגענע קויטיקע שנייען. דער געקאָוועטער שליטן ראַצט איבער די שטיינער. אַנטקעגן־אָנגעפֿאָרענע געלאָדענע פֿורן מײַדן זיך אויס. די פֿורמאַנעס קנאַלן מיט די בײַטשן, זידלען זיך גראָב. און קינדער, האַלב־נאַקעטע, אָן היטלען, פֿאַרפֿאַליִעטע און פֿאַרטראָגענע, פֿאַרטאָן מיט לײַב־און־לעבן, פֿײַפֿן ווילד און פֿאַרשײַט — זיי טרײַבן טויבן אין הימל אַרײַן. פֿון די בערגלעך לויפֿן די ערשטע פֿרילינגדיקע וואַסערן. די קראָען שרײַען הילכיק, ציטערן מיט די פֿליגל, צעשפּרייטן די עקן. די סאָראָקעס פֿילדערן, לאָזן זיך מאַכ־נעסווײַז אַראָפּ אָף די פּלויטן. די גאַלקעס פֿליִען פֿאָרלעכווײַז, זעצן זיך אָף די קוימענס פֿון די הײַזער, פֿאַרקוקן אַהין — זיי זוכן שוין אָן אָרט אָף צו נעסטן זיך. ס'שמעקט מיט אָנגעקוואָלענע ווערבע־קנאָספּן און מיט פֿריש־געבאַקענעם ברויט.

— ליבע, — זאָגט יִצכאָק, — אַז מירן אַרויספֿאָרן פֿון שטאָט, דאַרף מען אונ־טערלענען דאָס האַרץ. איך זע לויט דײַן פּאָנעם, אַז דו האָסט נאָך הײַנט אין דײַן מויל ניט געהאַט. דו טאָרסט ניט דערלאָזן, אַז דאָס האַרץ זאָל דיר איבערכאַלעשן... צאָרעס אַהער, צאָרעס אַהין, נאָר עסן דאַרף מען. מ'טאָר זיך ניט פּײַניקן. דו, ליבע, דאַרפֿסט אַוואַדע היטן דײַן געזונט...

זי לאָזט אַראָפּ די וויִעס און שאָקלט צו מיטן קאָפּ. זי פֿאַרשטייט זייער גוט, וואָס יִצכאָק מיינט. אונטער איר האַרץ גייט אויף אַ נײַ לעבן. יִצכאָקן האָט זי גע־געבן דאָס וואָרט, קימאַט אַ שוווּע: אויב ס'וועט געבוירן ווערן אַ יִנגל, וועט ער זײַן אַ נאָמען נאָך דאַניִעלן.

— מײַן וואָרט, רעב יִצכאָק, וועל איך ניט ברעכן.

— קיין יאָקום, זאָל עס מעקויִעם ווערן!..

אַרויסגעפֿאָרן פֿון דער שטאָט אין דעם ראַכוועס־בלענדנדיקן פֿעלד, קריכט יִצ־כאָק אין שליטן אַרײַן און זוכט אָפּ אונטערן היי די טאָרבע:

— לאָמיר אָקאָרשט זען, וואָס האָט אונדז די מאַמע מיטגעגעבן? הרעטשענע

לאטקעס, געבראָטן קאַלבן־פליש. וואָס זשע קרימסטו זיך, מײַן זון, ס׳געפעלט דיר ניט?

— ווער זאָגט דען, אַז ס׳געפעלט מיר ניט? נאָר אונטערוועגנס, אַף דער קעלט...

— אהא, איז גוט, מײנסטו, צו נעמען אַ ביסל בראַנפן? איז הייב זיך, זײַ מויכל, אונטער, אין סיטשקע־קעסטל דאַרף עפּעס יאָ ליגן... פאַראַן?

אוראַם טוט צופרידן אַ גלעט די וואָנצעס:

— דאָס איז שוין עפּעס אַנדערש. קאַלט פליש מיטן קאַלטן בראַנפן קאָן נאָך אַ סאָלדאַט איבערטראָגן...

— וואַרט, זעץ זיך נאָך ניט, אוראַם, דאָרט דאַרף ליגן דער נאַקלאַדנער בע־כער. ליבע, אַט ווייס איך ניט, דיר זאָל מען אויך געבן אַ ביסעלע?

— ניין, טרינקען וועל איך ניט, נאָר אַ שטיקל לאַטקע וועל איך אײַנטונקען...

ייִצכאָק טוט אַ שמוך אין באָרד אַרײַן:

— בעסער, ליבע, טרינק, אַף טונקען איז ניטאָ אַזויפיל בראַנפן. דיר, אוראַם, וועלן מיר געבן דעם ערשטן. אין דער טוירע שטייט: קעראכעם אָוו אַל באָנים[1]. זע נאָר, אַ פאָטער, די „ווײַסע” האָט זיך שוין גאָר אָפּגעשטעלט. אוראַם, זײַ זי מעכאַבעד מיט דער בײַטש, אַניט וועסטו איר דאַרפן אונטערטראָגן אַ בעכער בראַנפן. ניט אַזוי שטאַרק, אוראַם, ס׳איז אַ צאַר־באַלעכאַים... ס׳איז אויך אַ גאָטס באַשעפעניש, נאָ־אָ, ווײַסע, נאָ־אָ!

דער ווינט אין פעלד שטאַרקט זיך. דער שניי ווערט האַרטער, די לופט טרײַ־קענער און דורכזיכטיקער. די אַלכע־וועלדלעך באַם וועג רוישן אַף דער זון, וואָס פאַרנעמט זיך אַף מײַרעוו. דער צאָפּנדיקער ווינט טרײַבט אָן שאָטנס אַפן שניי. ערגעץ דאָרטן, אין דעם גרויסן וואַלד, וואַרט שוין די פּראָסטיקע נאַכט מיט דער שפּעט־אופגייענדיקער לעוואָנע.

ייִצכאָק באַראַר וואַרפט מיטן צוגעזשמורעטן אויג אַ בליק אַפן קינד און טרינקט אויס דעם צווייטן בעכער בראַנפן. דעם קרעטשמאַרס טרינקען, זײַן הויך ריידן נאַרט און פאַרפירט אָבער ניט די מומע ליבע. זי זעט גוט: באַ ייִצכאָקן איז די רעכטע ברעם די גאַנצע צײַט אונטערגעהויבן און די רויט־צעקאַרבטע האַריקע הענט ציטערן. פאַרשטייט זי: דאָס האָט אַ שײַכעס צום קינד, וואָס זיצט אין שליטן. די מומע ליבע כאַלעשט צו וויסן, וואָס איז עס פאַר אַ קינד? אַ סוואָרע, אַז דאָס איז יענץ קינד, וועגן וועלכן שיפרע האָט דערעד־אַגעוו גערעדט? קאָן זי אָבער, די מומע ליבע, זיך ניט פאָרשטעלן און גלייבן, אַז דער פרומער ייִצכאָק, דער, וואָס האָט אויסגעוואָרצלט פון זײַן שטוב אַלצדינג, וואָס קאָן נאָר דערמאָנען אָן איר, דער באָמען אירער האָט ניט געטאָרט פאַר אים אַרויסגעבראַכט ווערן, זאָל ער, ייִצכאָק, נעמען דער געשמאַדטער טאָכטערס קינד צו זיך?.. ניין, דאָס איז אומעגלעך. ס׳איז ניט כײַרוסעס קינד. מאַלע וואָס שיפרע האָט דאָרט אַ זאָג געטאָן. פאַר אַלע יאָרן, זינט כײַרוס איז פון דער היים אוועק, איבערגעלאָזט אַ בריוועלע אין דעם פאָטערס

---

[1] כרחם אב על בנים — ווי אַ פאָטער האָט ראַכמאָנעס אַף זײַנע קינדער.

טפילן־זעקל: „איך ווייס, טאטע, אז די גרעסטע צאָרעס פאַרשאַף איך דיר, אז דו ווועסט עס מיר קיינמאָל ניט קאָנען מוחל זיין, נאָר אָפּלעבן אזא לעבן, ווי די מאמע מיינע, קאָן איך אָבער אויך ניט...", — פאַר אָט די אַלע יאָרן האָט מען ניט געהערט, זי זאָל האָבן א קינד. דאָס ערשטע יאָר האָט מען נאָך עפּעס־וואָס געהערט און גע־ווּוסט פון ביירוסן: זי איז פאַרפאָרן קיין פּעטערבורג. זי לערנט דאָרט. פון צייט צו צייט פלעגט פון איר אָנקומען א בריוו. קיין הילף האָט זי ניט געבעטן. נאָר יִיצכאָק פלעגט איר שיקן אַלע כוידעש פון דעם לעצטן. אפילע גאוורִיעל האָט איר איין מאָל אוועקגעשיקט א פינף־און־צוואנציקער. א מיידל וויל לערנען, דאַרף מען איר העלפן — זאָל פון די באָיארס אויך ארויסגיין א דאָקטער...

אין דער מישפּאָכע האָט געררישט און געטומלט. דאָך האָט מען געקוקט אַף ביירוסעס אַנטלויפן פון דער היים, ווי אַף עפּעס א גזאר. די שולד איז ארופגעוואָרפן געוואָרן אַף דאניִעלן. נאָך מער, און דעריקער, אַף זיין כאַווער אַקיווען, וואָס האָט איר ביכלעך געטראָגן און דעם קאָפּ פאַרדרייט. האָבן די באָיארס שטרענגער גענומען אכטונג געבן אַף די זין און טעכטער, אָנגעהויבן פראווען קנאסמאָלן, און צוליב רויִקייט און זיכערקייט גלייך אָפּגעשפּילט די כאסענעס. יִיצכאָקן האָט מען אפילע געטרייסט: אַלץ הענגט אָפּ פון מאזל. אזוי ווי זי איז אין א שיינעם טאָג אנטלאָפן געוואָרן, אזוי וועט זי אין א שיינעם טאָג זיך אומקערן צוריק אהיים. קומט אָבער אין א שיינעם טאָג אראָפּ אבושל צו דער שוועסטער, צו נעכען, און ברענגט די יעדיִע: יִיצכאָקס טאָכטער האָט זיך געשמאדט! נעמט אָפּ בא אַלעמען דאָס לאָשן. אָט דער וויסטער בסורע־אָנזאָגער, אָט דער אבושל, זאָגט, צום באדויערן, קיינמאָל קיין ליגן ניט... ווערט שוין אַצינד קלאָר פאַר יעדערן, פאַרוואָס זי לאָזט שוין א צייט פון זיך ניט הערן. און ס'ווערט אויך פאַרשטענדלעך, לעמיי דאניִעלס בריוו און דאָס געשיקטע געלט קערט זיך אום צוריק. האָט זיך יִיצכאָק געזעצט שיווע, און ריווקע „דער שטילער זומער" האָט זיך צוגעזעצט לעבן אים. שפּעטער האָט מען יאָ אין דער מישפּאָכע געהערט: זי איז שוין אין סיביר... פון ביירוסן איז ביכלאָל ניט גערעדט געוואָרן. אויב שוין יאָ אמאָל דערמאָנט, איז ניט באם נאָמען, נאָר מיטן אָנדייט, פאַרשטעלט: „די, וואָס איז געשטאנען אונטערן גלאָק".

די זון פאַרגייט אַלץ ווייטער אַף מיירעוו, דער שליטן — אַף צאָפן. יִיצכאָק זיצט פאַרוואָרפן די פיס איבער דער דראבינע, די נאַקעטע הענט אַף די קני, די אויגן פאַרמאַכט און „בענטשט" נאָכן אונטערלענען דאָס הארץ. אווראָם טרייבט אָן און זינגט זיך שטיל אין די וואָנצעס אריין: „וואָס האָסטו מיר אָפּגעטאָן, טייער לעבן מיינס, וואָס מיין הארץ ציט אזוי צו דיר?" דער באָכער איז פול מיט פרייד: ארויס מיטן לעבן פון דער מילכאָמע. ער פאָרט איצט א געזונטער אהיים. דאָרטן איז זי, דאָבציִע...

די ביי‌כיקע שקאפּע פריכעט, פירט מיטן צעשפּאָלטענעם אויער, פון די נאָז־לעכער שלאָגט איר א ווייסע פּארע. זי לויפט איבערן געבערגלטן וועג פאַרביי די טונקל־ווערנדיקע סאָסנע־וועלדלעך, איבער די פאַרפרוירענע טייכלעך, ווו דאָס אייז קלינגט אָפּ הילכיק אונטער די פּאָדקעוועס. אינמיטן פעלד פּאָכעט איינזאם א

ווינטמיל מיט די פליגל — און קאָן זיך פון דער ערד ניט אופהייבן. ארופצו לויכטן זיך צוויי יונגע בערעזקעס אין א פלאַטער־גאָלדיקער שייַן.

די מומע ליבע האלט אין איין באטראכטן דאָס קינד, וואָס זיצט איַינגעוויקלט אין דער בורקע, קוקט פון דאָרט ארויס שווייַגנדיק און שטיל. אפאָנעם, ס׳איז שוין פאר דעם גאָר קיין נייַס ניט ארייַנפאַלן צווישן פרעמדע מענטשן. נאָך גאָר א קליין קינד, א מיידעלע פון א יאָר פינף־זעקס, אזא ברעקל, און ס׳האָט שוין קנייטשן אפן שטערן. עפּעס טראכט עס זייער אָנגעשטרענגט. עפּעס וויל עס פארשטיין און באַ־נעמען. ס׳איז אָבער צו זען, אז וויפל ס׳שטרענגט זיך ניט אָן דאָס מויעכל, פאר־שטייט עס אפאָנעם פאָרט ניט, וואָס ארום טוט זיך און קומט פאָר. אין די אייגעלעך באַם קינד שרעק און טרויער. א קינד אָן א קינדהייַט ווערט געבוירן מיט טרויער אין די אויגן. זי, די מומע ליבע, קען גוט דעם טרויער פון אירע קינדערס אויגן. נאָר דער טרויער פון אָט דעם קינדס אויגן... ניטאָ קיין שרעקלעכערס אין דער וועלט, ווי דער שטילער טרויער אין קינדערשע אויגן. די מומע ליבע עפנט אין דער בורקע א גרעסערן כאָלעל — דאָס קינד זאָל קאָנען כאפּן די לופט און זען דעם ליכטיקן טאָג. פלוצעם רוקט דאָס קינד ארויס דעם קאָפּ פון דער בורקע און פרעגט:

— ס׳איז נאָך וויַיט צו מייַן מאמען?

יִיצכאָק באַיאָר וואָרפט זיך דורך, ווי פון שלאָף, פינטלט מיט די אויגן:

— א?.. צו דער מאמען? אָט וועלן מיר דורכפאָרן יענעם וואלד...

— און דאָרט איז מייַן מאמע?

דער קרעטשמאר טוט א קרעכץ:

— יאָ... וועלן מיר זייַן אין דער היים.

— און דאָרטן איז מייַן מאמע? יאָ?

— יאָ, קינד, יאָ... ערגעץ דאָרטן... זיץ שטיל, ליבע, — פארוואָרפט יִיצכאָק איין פוס אין שליטן ארייַן, — נו, פרעג שוין, פרעג! דו ווילסט וויסן, וועמעס קינד איך פיר? טאָ וויים, ס׳איז כּיירוסעס קינד... דו דערקענסט ניט אירע גרויע אויגן? א בלינדער קאָן דאָך דערזען. איך האָב גלייַך דערקענט די צוויי גרויע אויגן. באַם קינד פארנעמען די אויגן אויך א האלב פּאָנעם... אז איך האָב זיי דערזען, האָבן מיר די הענט און פיס געגומען ציטערן. שוין אכט יאָר, ווי אירע אויגן גייען מיר נאָך פוסטריט. און דאָ דערזע איך זיי... כ׳האָב גאָר באַ קיינעם ניט געדארפט פרעגן. כ׳האָב גלייַך פארשטאנען, אז דער באַלעגאָלע איז נאַראָטשנע באנאכט ארויסגעַ־פאָרן מיך איבערכאפּן. דאָס גאַנצע רופן מיך אין שטאָט אריַין איז געווען בעקיוון. אוראָם וואָלט אליין אויך געקאָנט קומען אהיים. דער כעזשבן איז געווען א ריכ־טיקער. אקיווע קען מיך גוט... כ׳וועל דיר ניט מייַריך זייַן, כ׳וועל אָפּטרייסלען דעם בוים מיטאמאָל...

די מומע ליבע פארגעסט אלץ אין דער וועלט, רוקט זיך ארוף העכער אפן זאק שטרוי. מויל־און־אויער — קיין וואָרט ניט צו פארלירן. אלעמאָל פאָרט אָן אנטקעגן אָדער ס׳יאָגט אָן א פור פון הינטן און צעבויטעט די שטילקייַט פונעם סאָף טאָג.

ייִצכאָק גריסט זיך מיט די פויערים, וואַרפט זיך מיט זיי איבער מיט א פּאָר ווער־טער, און אָנשטאָט „אָפּצוטרייסלען דעם בוים מיטאמאָל" קלאַפּט ער לאַנגזאַם אָן דאָס ציבעקל און הייבט גאָר אָן צו דערציילן פון דעם באַלעגאָלעס ווײַב:

— גאָט האָט געהאָלפן, מיר זײַנען פאַרפאָרן צו דעם באַלעגאָלע אין הויף ארײַן, אויסגעשפּאַנט, אָנגעפויעט און פאַרשאָטן דער שקאַפּע פּרעסן. מײַנסטו דאָך, אַז איך בין גלײַך ארײַן אין שטוב? ווייסעד־וואָס, איך בין נאָך געשטאַנען העכער א שאָ אפן פראָסט. די באַלעגאָליכע עפנט ניט די טיר. כ'בין געשטאַנען, געקוקט אפן באַלעגאָלע און געשטוינט: פונוואַנען נעמט זיך בא א מענטשן אזויפיל טערפעניע? ער קלאַפּט מיט א פינגער אין פענצטער ארײַן, קלאַפּט פאַוואָלינקע און רופט שטיל: „מאַכליע, עפן אויף! מאַכליע, א פרעמדער מענטש שטייט בא דער טיר!.." קיינער ענטפערט ניט, ווי די שטוב וואָלט אויסגעשטאָרבן. ער קלאַפּט און קלאַפּט, מאַכליע אהער און מאַכליע אהין. בעקיצער: גאָט האָט געהאָלפן, און ס'האָט זיך סאָפּקאָלסאָף דערהערט פון דאָרטן א לעבעדיק קאָל: „ווער איז?" — „דאָס בין איך, מאַכליע". — „אוי, א בראָך איז מיר, לייזער, דו? דו שטייסט אפן פראָסט?" מיין איך, אַז אָט שפּרינגט זי אראָפּ פונעם בעט און עפנט אויף די טיר. ווער, וואָס, ס'הייבט זיך אפילע ניט אָן. אין שטוב ווערט ווידער אזוי שטיל, אַז מע קאָן הערן, ווי ס'פאַלט א פּוסטער זאַק...

— און דער באַלעגאָלע? — פרעגט די מומע ליבע מיט פאַרדראָס. — ער זעצט גאָר ניט אויס די טאַפּליעס?

— אָט דאָס איז עס דאָך, — רייכערט ייִצכאָק פאַנאַנדער דעם ציבעק. — אין דעם ליגט דאָך דער כידעש. איך אף זײַן אָרט וואָלט די שטוב צעטראָגן. דו וואָלסט אויסגעשלאָגן די פענצטער. און ער, דער אשמעדײַ, אזא גוואַר, וואָס קאָן איבער־קערן א דעמב, שטייט ער, ווי א טאַם, פּיקט, ווי א פייגעלע, אין פענצטער, און בעט זיך: „מאַכליע, עפן מיר אויף!" ניטאָ קיין ענטפער. א קאָל אין וואַלד. פּיקט ער ווײַטער מיטן פינגער, פּיקט און פּיקט, ביז גאָט העלפט און ס'דערהערט זיך ווידער איר קאָל: „אוי, א בראָך איז מיר... אף אזא קעלט שטייט ער אין דרויסן!.. סערל, סע־ערל, גיי, עפן דעם טאַטן די טיר". מײַנסטו דאָך, אַז די סערל איז געלאָפן עפענען די טיר? ס'הייבט זיך אפילע ניט אָן. סערל ענטפערט ניט, און די מאַכליע שווײַגט שוין אויך. פּיקט דער באַלעגאָלע ווײַטער מיטן פינגער אין פענצטער. מע זעט ניט, ער זאָל אופגעבראַכט ווערן. ער פאַרענטפערט זי: „ס'איז בא איר ניט פון שלעכטקײַט. זי האָט א גוט האַרץ, נאָר נאָכן טאָג האָרעוואַניע איז איר שווער אופהייבן דעם קאָפּ. ס'איז א ראַכמאָנעס זי צו וועקן"... קוקנדיק אפן באַלעגאָלע, האָב איך געטראַכט: וויפל ראַכמאָנעסן ס'איז דאָ אף דער וועלט... וואָס, פרעג איך בא דיר, האָט די ווערט דער ראַכמאָנעס פון א „בראָך איז מיר", „וויסט איז מיר", ווען מע לאָזט דיך שטיין באַנאַכט אפן פראָסט?..

און ייִצכאָק באַיאַר ווערט אַנשוויגן. דער צאָפּנדיקער ווינט פאַרווייעט אַלץ מער און מער די ווײַסקײַט אין פעלד מיט גרינלעך־בלויע שאָטנס. די מומע ליבע זיצט פאַרוקט די הענט אין די אַרבל, די ליפּן פאַרפּרעסט — פון ייִצכאָקס פלוצעמדיקן

אנשוויגן ווערן ווערט איר עפּעס שרעקלעך. נאָר זאָל ער בעסער שווייַגן. ניט גרינג איז אים צוקומען צום איקער. זי ווייסט: ניט גרינג איז צו דערציילן יענעם פון אזא צאָרע. וואָס האָט גאָר קיין נאָמען ניט. דערציילן פאַר עמעצן — דאַרף מען דאָס אומגליק אופרודערן, די צאָרע אַף דער שייַן ארויסטראָגן, און ערשט דעמלט ווערט דאָס אומגליק פאר דיר אליין קלאָרער. דו דערזעסט עס, דאָס אומגליק, אין דער גאנצער גרייס. נאָך שרעקלעכער ווערט, אז מע הייבט דיך אָן צו טרייסטן. די מאָס פון יענעמס טרייסט־רייד באווייַזן, אַף וויפל דו אליין האָסט נאָך דאָס אומגליק דייַנס ניט פארשטאנען און באנומען. גלייַכער, אז די צאָרע ליגט בא דיר אין הארצן, — דאָרטן ווערט זי אויסגעווארעמט, געשטילט און מיט דער צייַט געהיילט.

פלוצעם דערהערט זיך ווידער יִצכאָקס קאָל:

— ליבע, דאָס קינד שלאָפט?

— ניין, רעב יִצכאָק, ס'שלאָפט ניט. ס'זיצט און ס'קוקט. ס'איז, ווייַזט אויס, שוין געוווינט געוואָרן צו זייַן צווישן פרעמדע.

— יאָ, ס'ווייסט שוין פּאָטשאָם פונט ליכא. — און יִצכאָק פארוואַרפט דעם צווייטן פוס אין שליטן ארייַן, גלייַכט אויס דעם רוקן און נעמט די לאנגע שמאָלע באָרד אין האנט ארייַן. — מיילע, די מאכליע האָט סאָפּקאָלסאָף געעפנט די טיר. כ'האָב זיך צוגעלייגט אפן פעלצל און געכאפט א גוטן דרעמל. ווי נאָר ס'איז אָבער טאָג געוואָרן, האָב איך גענומען טאלעס־און־טפילן און בין אוועק זוכן א מאָקעם־קאָדעש. געוואָלט אליין זאָגן קאדעש נאָך די קינדער...

יִצכאָקס רויט־נאקעטע ברייטע און צעקארבטע האָריקע הענט ליגן ווידער מיט די דלאָניעס ארוף אַף די קני, און די פינגער בייגן זיך אייַן און גלייַכן זיך אויס.

— רעב יִצכאָק, — בעט זיך בא אים די מומע ליבע, — מע דאַרף ניט. שווייַגט. רודערט ניט די ווייטעקן...

אָבער יִצכאָק באָאַר ווערט שוין ניט געשטילט. ער רעדט ניט נאָר מיט קאס — ער רעדט מיט צאָרן. ער שרייַט קימאט איבערן גאנצן פעלד, ווי ער וואָלט וועלן, אז די גאנצע וועלט זאָל הערן און וויסן: אים, יִצכאָקן, האָט מען צו דער סייפער־טוירע ניט צוגעלאָזט...

— אז איך בין ארויס פון בעסמעדרעש, האָב איך ניט געקאָנט געפינען צוריק דעם וועג צום באלעגאָלעס שטוב. איך האָב ניט געוווסט, אַף וועלכער וועלט איך בין. איך שטיי באם טייַך, די זון גייט אוף, איך קוק אַף איר, און ס'איז מיר פינצ־טער אין די אויגן. שטאָק פינצטער. אלץ ארום איז שווארץ. דו האָסט אמאָל געזען א שווארצן שניי? ליבע, איך שווער דיר באם לעבן פון מייַנע אייניקלעך די יעסוי־מים, איך זאָל אזוי דערלעבן זיי אופציִען, ווי איך זאָג דיר דעם ריינעם עמעס. איך שטיי, און ארום מיר ליגן שווארצע שנייען... אקיווע פירט מיך פאר דער האנט, און איך גיי, ווי א בלינדער. ער האָט מיך פארפירט צום דאָקטער, און ערשט דאָרטן, ליבע, האָט זיך אָנגעהויבן פאר מיר דער גענעם, ער איז מייַן גרעסטער סוינע.

— ווער, רעב יִצכאָק?

— אקיווע. דאָס איז ער שולדיק אין מייַן גרויסן אומגליק. שווייַג, ליבע, זאָג

ניט. וואָס ווייסטו? ניט דאַניעל, ניין, ניט ער, אָלעוו־האַשאָלעם, האָט זי פון וועג אראָפּגעפירט. דאַניעל פלעגט ריידן מיט איר, ווי מיט א קינד. און זי איז נאָך דעמ״ט טאקע געווען א קינד. וויפל איז זי אלט געווען? נאָך ניט געווען קיין פולע זעכצן יאָר... אקיווע האָט גערעדט מיט איר ערנסט. ער, וואָס פון אלץ מאכט ער כוויזעק, ער האָט גערעדט מיט איר, ווי מיט א דערוואקסענער. דאָס האָט ער זי בא מיר אין יענער נאכט פון סאָד ארויסגעגאַנוועט. דאָס הארץ האָט מיר אָבער געזאָגט: פון זייַנע רייד מיט איר וועט קיין גוטס ניט ארויס. האָב איך זי צוגענומען פון אים און זי געהאלטן לעבן זיך א גאנצן זומער אין סאָד. נאָר וואָס האָט עס געגעבן?.. ס׳האָט ניט געהאָלפן. פון אַן אומגליק קאָן מען זיך ניט אויסבאהאלטן. ער איז געווען מייַן קוילער. דאָס האָט ער, דער „אקיווע־פרייַנט“, איר געהאָלפן אנט־לויפן פון דער היים. יאָ, יאָ, ליבע, ער האָט זיך מיר איינמאָל אליין אין דעם מודע געווען. ער וויל זיך פארענטפערן: ניט אזוי האָט ער געוואָלט, ניט דאָס האָט ער געמיינט... בא אָט די לייַט איז דאָך דעריקער געפינען דעם טערעץ... עמעס, זי האָט אים אויך גוט צעבראָכן דאָס לעבן. פארוואָס, מיינסטו, האָט ער ניט כאסענע? ער קאָן זיך אויך קיין אָרט ניט געפינען. ער שלעפּט זיך ארום מיט דער בויד פון שטאָט צו שטאָט און שפּילט טריאַטער... פרעג בא אים, צו וואָס דארף ער די קאָ־מעדיאַנטן, וואָס איז עס פאר א לעבן? וועט ער דיר אָפּקומען מיט א וויץ, מיט א כאָכמעלע, מיט א ווערטל. ער זיצט, זאָגט ער, אף א וועגעלע און פאָרט צו עפּעס א גאָלדן לאנד... פונקט ווי גאָלדענע לענדער וואלגערן זיך אונטער די רעדער. מיך וועט ער אָבער ניט אָפּנארן. איך ווייס: ער ווארט און האָפּט נאָך אלץ אף איר... מיך, ליבע, כידעשט שוין גאָרניט. וואָס קאָנען מיר טאָן, אז דער וואָס לעבט אייביק זיצט אפן הימל און שפּארט זיך אָן אף אונדז מיט די פיס...

יִצכאָק באַיאר ווערט ווידער אנשוויגן. דערפאר אָבער ריידן זייַן פּאָנעם, די וויִע אפן פארזשמורעטן אויג, דער פארקנייטשטער הויכער שטערן, די אופגעהויבענע ברעם, די ביינער, וואָס קראכן אונטערן פעלצל, און אפילע דאָס אלטע סויבלענע יערושע־היטל, וואָס קריכט אלץ מער צום האלדז־און־נאקן אראָפּ. מער פון אלץ ריידן באַם יִדן די הענט...

די זון זעצט זיך. די שווארצקייַט פון וואלד דערנעענטערט זיך. זעלטענער טרעפט זיך שוין א דאָרף באַם וועג. בלויז איינצלנע כאטעס, ווי אָפּגעריסענע פון וועלט און לעבן, שטייען אף די בערגלעך און פינקלען פון צווישן די גרינע יעלן ארויס מיט די פארגעלט־פייַערדיקע פענצטערלעך. יִצכאָק בייגט זיך אָן צום קינד:

— ס׳שלאָפט, דוכט זיך?

— יאָ, רעב יִצכאָק, ס׳איז אנשלאָפן געוואָרן.

— ס׳זאָל זיך כאָלילע ניט צוקילן. פאָר, אווראָם, פאָר. ס׳כאפּט אף באנאכט א גוט פרעסטל. — און ער נעמט פלוצעם אָן די מומע ליבע באַם עלנבויגן: — זאָג מיר, ליבע, זאָג מיר, וואָס האָב איך געקאָנט ענטפערן דעם דאָקטער? זייַן יעדעס וואָרט עגבערט מיר דעם מויעך. פון זייַנע רייד באגיסט זיך מיר דאָס הארץ מיט בלוט. און ער שנייַדט און שנייַדט, ווי א גאזלען... און „אקיווע־פרייַנט“ שטייט בא

דער זײַט, האַלט אין די הענט אַ שאַרבן פון אַ מענטשן און שמייכלט. אַז אַלץ, וואָס דער דאָקטער זאָגט, ווייס איך עס פון פריִער. וואָס קאָן ער מיר זאָגן? ס׳קאָן דען אויף דעם זײַן עפּעס אַ פאַרענטפערונג? ס׳קאָן דען פאַר דעם זײַן עפּעס אַ טערעץ?.. איינס אָבער, די עמעסע סיבע, וואָס האָט זי געבראַכט צו שמאַד, האָב איך טאַקע פריִער ניט געוווּסט. כ׳האָב עס ניט געוואָלט וויסן. ס׳קאָנען דען אויף אַזעלכע זאַכן זײַן סיבעס? נאָר דאָ, אַז כ׳בין שוין אַרײַנגעפאַלן אין גענעם, זיך איך און הער. ווײַזט זיך אַרויס, אַז ווען זי איז פאַרוואָרפן געוואָרן קיין פעטערבורג, זי האָט זיך שוין דערשלאָגן אָנקומען ערגעץ שטודירן, פאַר אַ געלעגער און פאַר אַ ביסל קוליש איז זי געוואָרן ערגעץ אַ דינסט, אַלצדינג איז שוין, דוכט זיך, געווען גוט, האָט זי דאָך אָבער קיין פּראַוואָזשיטעלסטווע ניט. די פּאָליצײ וויל זי אַרויסשיקן מיטן עטאַפּ, אָדער זי זאָל זיי ברענגען יענץ ביכעלע...

— וואָסער ביכעלע, וועלכעס ביכעלע? — בלײַבט די מומע ליבע זיצן מיט אָנגעשטעלטע אויגן.

— וואָסער ביכעלע, וועלכעס ביכעלע... — קרימט זי איבער יִצחאָק מיט קאַס. נאָר דערפילנדיק, אַז אומזיסט פאַלט ער אָן און בייזערט זיך אויף ליבען, ער אַליין האָט דאָך געשטעלט די זעלבע שײַלע, און ווען דער דאָקטער האָט אים דערקלערט, איז אים, יִצחאָקן, אַלץ אַרום ווידער שוואַרץ געוואָרן... — וואָסער ביכעלע, פרעגסטו? — ער בייגט זיך אָן צו איר און רעדט קוים אַרויס. — אַז זי איז אַ נאַפקע...

די מומע ליבע פאַרברעכט די הענט:

— און אַזאַ האָט פּראַוואָזשיטעלסטווע?

— יאָ, ליבע, אַ נאַפקע האָט בײַ ניקאָלקע גאַנעוו אַלע פּריווילעגיִעס... אַ קינד פון זעכצן יאָר... איינע אַליין... — ער פאַרמאַכט די אויגן. דאָס פּאָנעם ווערט אים אויסגעקרימט, אין האַלדז נעמט אים כאָרכלען.

— רעב יִצחאָק, — שרײַט אויס די מומע ליבע, — גאָט איז מיט אײַך!

— שרײַ ניט, ליבע, שרײַ ניט, — זאָגט יִצחאָק מיט פאַרמאַכטע אויגן. ער שאָקלט טרויעריק מיטן קאָפּ. — מיר זיצן, ליבע, אויף די טײַכן פון באָוול, און מיר דאַרפן נאָך אַלע טאָג זאָגן: מאַ טויווו אויהאָלעכאָ יאַאַקיווו[1]... — ער קלאַפּט אויס דאָס פאַרלאָשענע ציבעקל אין דער דראַבינע. — אין שטאָט דערציילט מען, ווען דער אַלטער לאַנדע האָט דערזען דעם מיזיניק ליגן אויף דער ערד אין בלוט, האָט ער אָנגעהויבן שרײַען, אַז ס׳איז ניטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט... אוי, ליבע, פאַרשטיי איך אים, דעם אַלטן דײַען. איך דאַרף זיך דיר מוידע־אומיסוואַדע זײַן, אַז ווען דער וואָס לעבט איביק זיצט ניט אַזוי הויך, וואָלט איך אים אויסגעזעצט אַלע פענצטער.

יִצחאָק באַיאַר טוט דערשראָקן אַ פיר מיט די אויגן איבערן הימל און נעמט ווידער אָן די מומע ליבע באַם עלנבויגן:

— אַדעראַבע, זאָג דו, ליבע, וואָס האָב איך געדאַרפט ענטפערן דעם דאָקטער? פון זײַנע רייד שטעלט זיך מיר אָפּ דאָס האַרץ, די האָר שטעכן אין קאָפּ. און ער

---

[1] מה טובו אוהליך יעקב — ווי גוט זײַנען דײַנע געצעלטן, יאַנקעוו.

שנייַדט און שנייַדט... ער דערציילט, וויאַזוי די זשאַנדאַרן האָבן זי געשלאָגן אין טורמע, ווי זיי האָבן זי געטראָטן מיט די פיס. מע פלעגט זי אָפּגיסן מיט קאַלט וואַסער און ווייַטער פּייַניקן. זיי האָבן געוואָלט פון איר, אַז זי זאָל אויסגעבן, ווער ס'איז נאָך געווען מיט איר... נאָר זי האָט געשוויגן. אָ, ליבע, אַ קוויעד פון אַ מענטשן! איך בין גרייט געווען לויפן אין טורמע, גיין פאַר איר אויף דער טליע, זיך וואַרפן פאַר איר אין פייַער אַרייַן, נאָר אין מייַנע אויערן זייַנען געשטאַנען די געשרייען פון אַ בעסמעדרעש מיט ייִדן: „איבער איר איז שיר ניט אויסגעשאָכטן געוואָרן אַ שטאָט. דער כאַלעף הענגט נאָך איבערן קאָפּ“... און איך זיץ, ליבע, און ריר זיך ניט פון אָרט. מ'טאָר ניט, ייִצכאָק, — זאָג איך צו זיך אַליין, — מע טאָר ניט. זאָל דער דאָקטער טויזנט מאָל זייַן גערעכט: די שוואַרצע מייע וועט סייַווי עפּעס צוטראַכטן. אויב ניט כיירוס, וועט מען צוטראַכטן אַן אַנדער בילבל. דאָס אַלץ, ליבע, פאַרשטיי איך. נאָר פאַרוואָס וויל די זשאַנדאַרמעריע זי אָפּגעבן אויף פּאָרוקע נאָר מיר? פאַרוואָס גיט מען זי ניט אָפּ צו דעם קרעסטנעם באַטקע אירן?.. זי הייסט דאָך שוין: כריסטיאַ וואַסיליעוונאַ... ניין, ליבע, איך זאָל נעמען מיט מייַנע הענט און אַרייַנלייגן פּייַער אין אַ סקירדע היי? ניין, דאָס, ליבע, וועל איך ניט טאָן. איך וויל ניט זייַן אַפילע אויף אַ האָר, אַפילע אויף אַ טויזנטכיילעך פון אַ האָר, וויל איך ניט זייַן די סיבע פון אַ בילבל... ניין, ליבע, ניין. דער, וואָס ס'העלפט מיט אין אַ בילבל, דער דאַרף ביפּניי קאָל אָם ווערידאָ פאַרשטיינט ווערן. זייַן נאָמען דאַרף פאַרשאָלטן ווערן אויף דויר־דויריעס...

די שקאַפּע שטייט אינמיטן וועג, די מאָרדע אויסגעדרייט צום שליטן, די אונטערשטע ליפּ אַראָפּגעהאַנגען, און פירט מיטן צעשפּאָלטענעם אויער. די זון, אַ פּייַערדיקע ראָד אין הימל, האַלט באַם זעצן זיך. אוורעם, מיטן פּאָנעם צום פּאָטער, באַמערקט שוין לאַנג ניט, ווי זיי זייַנען שטיין געבליבן. די מומע ליבע זעט עס אוודע ניט. פון ייִצכאָקס רייד וואַרפט זי פון קעלט אין היץ אַרייַן.

— זע נאָר, — כאַפּט זיך ייִצכאָק, — מיר שטייען דאָך, פאָר, אוורעם.

נאָר זעענדיק, ווי דער באָכער טוט זיך ניט קיין ריר, קריכט ער אַליין פונעם שליטן אַרויס, פאַריכט די שלייע אויפן פערד און פלאָנטערט אַרויס די לייצעס:

— נאָ־אָ, — זעצט ער זיך צוריק אַרייַן אין שליטן, די פיס איבער דער דראַבינע. — נ־נאָ־אָ! מיט דיר, ליבע, איז מיר גרינג צו ריידן. מיר עסן מיט דיר ביידע שוואַרצע זאַלץ. נאָר מיט זיי, מיט די פאַטלאַטע נעוויִם, קאָן איך ניט ריידן. פאַר זיי נעמט מיר אָפּ דאָס לאָשן. וואָס קאָן איך, אַ פּאָשעטער דאָרפס־ייִד, ריידן מיטן אַדוואָקאַט? בא אים איז די צונג אייַנגעטונקען אין גאָלד, די פאַרנאָסע ליגט בא אים אין מויל... אָבער עפּעס ענטפערן דאַרף איך דאָך? דערצייל איך זיי וועגן דעם קאָדעש — וועגן יאָנטלען. זאָלן זיי זיך טראַכטן, וואָס זיי ווילן... איך נעם אוורעמען, בעט איוועץ, אַז זי זאָל דיר איבערגעבן, אויב דו טראַכסט פאָרן אַהיים, זאָלסטו זיך ניט פאַרהייַען. אויף מיר ברענט די הויט. איך וויל וואָס גיכער אוועקפאָרן פון דאַנען... און ריווקע מיט מאַלקען זייַנען דאָרט אויך אייגנע אַליין, מיט די יעסוימים. ריווקע קוקט דאָרטן אויס די אויגן אויף אוורעמען. נ־נאָ, נ־נאָ־אָ! דעם באַלעגאָלע

האָבן מיר אין שטוב ניט געטראָפֿן. די באַלעגאָלעכע, וואָס באַנאַכט האָב איך געמיינט, אַז זי שלינגט לעבעדיקערהייט מענטשן, זיצט באַם טיש, האַלט אַ קינד אויף די קני און האָדעוועט עס מיט אַ טיקווענער קאַשע. ליבע, ווי נאָר דאָס קינד האָט אויפֿגעהויבן אויף מיר די צוויי גרויסע אויגן, אַזוי האָט מיר גלײַך אַ זעץ געטאָן דאָס בלוט אין קאָפּ אַרײַן. ס׳האָבן זיך מיר אונטערגעהאַקט די פֿיס. זעץ איך זיך צו, הייס אוועקאָמען גיין שפּאַנען דאָס פֿערד, און אַליין נעם איך זיך אין די הענט אַרײַן: ווייניק קינדער מיט אַזעלכע גרויסע אויגן? אײן ראַבע בעהיימע אויף דער וועלט? און איך הער, ווי די ייִדענע קלאָגט זיך פֿאַר מיר: די שכנים האָבן הײַנט ווידער אָנגעמיימעסט איר מיידל. איר סערל האָט עפּעס אַ מאָדנע כאַלאַס, זי האָט ליב צו שפּילן זיך מיט פֿײַער, פֿון אונטער דער ערד קריגט זי שוועבעלעך און צינדט. לאָזט מען זי צו קיין שטוב ניט צו... איך הער, ווי די ייִדענע רעדט, נאָר די גאַנצע צײַט בריִען מיך דעם קינדס אויגן... פֿרעג איך זי:

— זאָגט מיר, איך בעט אײַך, ס׳איז אײַער קינד?

— אַ מאָשל, נו, — ענטפֿערט זי מיט פֿאַריבל, ווי איך וואָלט איר אָנגערירט דעם קאָוועד. — פֿונוואַנען קומען צו מיר אַזעלכע פּיסקליאַטעס? דאָס ייִנגסטע איז באַ מיר אַלט עלף יאָר. דאָס האָט מיר אַקיווע געבראַכט אַ מאַטאָנע. אָט ווערט שוין באַלד פֿינף כאַדאָשים, ווי ס׳איז באַ אונדז. קאַרג אייגענע צאָרעס... — מער, ליבע, האָב איך מיט איר ניט גערעדט. כ׳שפּרינג אַרויס אין דרויסן צו אוועקאָמען. „דו האָסט ניט געהערט, — פֿרעג איך אים, — וועמעס קינד דאָס איז? אַקיווע האָט דיר גאָרנישט ניט געזאָגט?“ שווײַגט ער. „וואָס שווײַגסטו?“ — נעם איך אויף אים שרײַען. שפּאַנט ער דאָס פֿערד, הייבט ניט אויף דעם קאָפּ צו מיר און זאָגט: „טאַטע, ס׳איז כיירוסעס קינד...“

אוועקאָם שאָקלט צו מיטן קאָפּ: עמעס, אַזוי האָט ער טאַקע געזאָגט.

— וואָס דען, — פֿרעגט ער דעם פֿאָטער, — כ׳האָב געדאַרפֿט פֿאַרלייקענען?

— זאָל גאָט היטן, — זאָגט ייִצכאָק, — כ׳האָב דען צו דיר טײַנעס? הע, ווען זיי הייבן מיט מיר גלײַך אָן פֿון דעם קינד... נ־נאָ, וועלף זאָלן דיך אויפֿרעסן, ננאָ־אָ! אַז ס׳האַנדלט זיך אין אַ קינד... ליבע, ס׳שלאָפֿט? ס׳זאָל זיך כאָלילע ניט צוקילן. אַ, ליבע, עפּשער עס נאָך מיט עפּעס אײַנדעקן?

די מומע ליבע ווישט אויס אין דער שטיל די אויגן:

— ניין, רעב ייִצכאָק, מע דאַרף ניט. ס׳איז גוט אײַנגעדעקט.

ייִצכאָק באָיאַר בלײַבט זיצן מיט דעם אײַנגעבויגענעם רוקן, דעם קאָפּ אויפֿן אונטערגעהויבענעם אַקסל, דעם אויער אָנגעשטעלט, די באָרד אין דער האַנט און הערט זיך צו, ווי ווײַט אין פֿעלד קלאַפּן איבער די רעלסן צוג־רעדער. דאָרטן ערגעץ געפֿינט זיך אַ פּאַרוואָרפֿענע צווישן־סטאַנציע, אַ ווערסט אָנדערהאַלבן פֿון איר — אַן איבערוואַנדערונגס־טפּיסע. באַלד דערהערט זיך אַ לאָקאָמאָטיוו־פֿײַף, און דער ווינט פֿאַרטראָגט איבערן שליטן אַ שטיק ווײַסן דאַמף־וואָלקן. ייִצכאָק טוט אַ שטילן קרעכץ. די מומע ליבע, ווי טאָמיד, ווען זי באַגעגנט זיך מיט יענעמס אומגליק, פֿאַרגעסט זי אָן אירע אייגענע צאָרעס און זוכט מיטלען, וויאַזוי און מיט

וואָס יענעם, ניט מיט רייד, נאָר מיט עפּעס מאַמאַשעסדיקס צו העלפֿן. אוואָם, די פּיס אונטער זיך, פֿאַרנורעט אין שינעל, אַפֿן קאָפּ די לאַנגהאָריקע סאָלדאַטישע פּאַפּאַכע, נאָך אַלץ מיט דער קאָקאַרדע, — דער קרעטשמאַר האַלט, אַז אין אַזאַ אומרויִקער צײַט, דערצו נאָך אין אונטערוועגס, קאָן דאָס „קנעפּל" דינען פֿאַר אַ סגולע, — ער זיצט, אוואָם, אָנגעשפּאַרט אין דעם פּאָטערס פּלייצע און רייכערט זייער פֿאַרטראַכט דעם גראָבן קאָרעשקע־ציגאַר.

דער טאָג גייט צום סאָף. די זון לאָזט זיך פֿון הימל אַראָפּ. די אָוורינגלעך פֿון דער אַלכע רויטלען זיך צווישן די שנייען. אַף די צווײַגן, קעגן דער פֿלאַמיקער שקיִע, הייבן אָן די פֿייגל זייער גרויסע פֿרילינגס־ליד — די הייסע ליד פֿון אומרו און פֿון ליבע.

די שקאַפּע, ווי נאָר אין שליטן איז שטיל געוואָרן, קיינער רעדט ניט, לויפֿט זי פֿריילעכער, שפּרינגט אַפֿילע אונטער, פֿריכעט, און אין גרויסן בויך וואַרפֿט זיך איר הילכיק די מילץ. ס'איז שוין ניט ווײַט צום הויכברוקירטן שאָסיי. מע דאַרף אים איבערשנײַדן — און אין וואַלד אַרײַן. דאָרטן איז דער ווינט שטילער, דער שליטוועגס בעסער. דער שניי אין וואַלד ליגט נאָך ניט גערירט.

יִצחאָק באָיאַר זיצט אַלץ דעם רוקן געבויגן, דעם קאָפּ אַפֿן אונטערגעהויבענעם אַקסל, דעם אויער אָנגעשטעלט, די באָרד אין דער האַנט, די אויגן פֿאַרמאַכט, די ברעם אָנגערוקט, און הערט, ווי פֿון ערגעץ גייט אַ שטילער טרויעריקער ניגן. פֿון אָנהייב האָט ער געמיינט, אַז ס'ווײַזט זיך אים אויס, נאָר וואָס ווײַטער, קאָן שוין קיין ספֿק ניט זײַן: פֿון דאָרטן, פֿון דעם טאָל, וווּהין אַ האַלבע זון איז שוין אַראָפּ, פֿון דאָרטן גייט און שפּרייט זיך, ווערט אַלץ נעענטער און קלאָרער דער ניגן.

— איר הערט? — ציט ער אָן די לייצעס. — אוואָם, ליבע, איר הערט?

זיי הערן. אוודאי הערן זיי. נאָר קיינער פֿון זיי קאָן ניט זאָגן, פֿונוואַנען, פֿאַרנאַכט אינמיטן פֿעלד, ווײַט פֿון אַ יִישעוו, גייט דאָס געזאַנג. דאָס געזאַנג טרײַבט אָן אַ פּאַכעד. אין דעם צאַרישן רוסלאַנד, אין דעם לאַנד פֿון טפֿיסעס און טליִעס, רופֿט אַלצדינג אַרויס שרעק און ציטערניש. די געגנט געפֿינט זיך דאָך אַף אויסעראָרדנט־לעכן צושטאַנד. מע קאָן דאָך אינמיטן וועג אָפּשטעלן, באַזוכן, אַרעסטירן — דו זאָלסט ניט וויסן, פֿאַרוואָס און פֿאַר ווען? דערנאָך וועט מען דיך אַ האַלב־לעבעדיקן אַרויסשיקן, פֿאַרשיקן, ערגעץ אומברענגען, און קיינער וועט אַפֿילע ניט וויסן, וווּהין דײַנע ביינער זײַנען אַהינגעקומען. די שרעק אין שליטן וואַקסט. דערצו נאָך, דערנעענטערנדיק זיך צו דעם הויכברוקירטן שאָסיי, צו דעם „קאַזיאָנעם טראַקט" מיט די טעלעגראַף־ און געשטרײַפּטע ווערסט־סטויפּעס, דערזעט מען, ווי פֿון הינטער דעם אויסגעבויגן־געבערגלטן וועג, אַרומגערינגלט מיט רײַטער־קאָזאַקן, טרײַבט מען מענטשן. אַף דרײַ גרינע וועגענער מיט הויכע רעדער זיצן פֿרויען. דער מומע ליבע טריקנט מיטאַמאָל איבער אין מויל, און יענער מין איבל קומט איר ווידער אַרונטער אונטערן האַרצן. פֿון דערשרעק טוליעט זי זיך צום שלאָפֿנדיקן קינד. אוואָם שטעלט זיך אין שליטן אַף די קני, — מע זאָל זען דעם שינעל און די פּאַפּאַכע מיט דער קאָקאַרדע...

יִצחָק באַיאר, זײַן פּאָנעם ווײַסער פון דעם שניי אין פעלד, שטעלט מיטאַמאָל אָפּ דאָס פערד און קריכט פון שליטן ארויס. ער שטייט אויסגעגלײַכט, די הענט פארלייגט אפן רוקן, דעם קאָפּ אופגעהויבן, ביידע אויגן אָפן — ער קוקט אהין, פונוואַנען די מענטשן האָבן זיך באוויזן.

— טאַטע, — זאָגט אוראָם, — מע דארף פאַוואָלינקע פאָרן... מע פירט ארעס־טירטע.

יִצחָק באַיאר רירט זיך ניט פונעם אָרט. זײַנע אויגן לויפן איבערן טראַקט — זוכן עמעצן צווישן די געטריבענע.

באם טראַקט פארהאלטן זיך נאָך עטלעכע שליטנס. די ארעסטירטע, דערזען באם וועג מענטשן פון דער פרײַ, הייבן זיי אָן צו זינגען העכער. די קאָזאקן שרײַען, טראָגן זיך הין־און־צוריק אף די פערד, אנטבלויזן די שווערדן, נאָר איבער די שקיע־רויטלעכע פעלדער גייט און הייבט זיך די צאָרנדיקע ליד:

Вихри враждебные веют над нами,
Темные силы нас злобно гнетут [1].

יִצחָקס ברייט־פאַנאַנדערגעעפנטע אויגן, קײַלעכדיק געוואָרענע, לויפן איבערן טראַקט, בלאָנקען איבער די פענעמער פון די פארמישפּעטע און געטריבענע. ניין, ניטאָ. דאָ גייען בלויז מאַנצבלען. די מערהײַט פויערים — יונגע, בערדיקע און אפילו זקיינים. און פלוצעם טוט ער זיך מיטן גאַנצן קערפּער אַ וויג אף צוריק:

— אוראָם, גיב מיר דײַן האַנט!

— טאַטע, וואָס איז מיט דיר?.. נאַ, איך גיב דאָך דיר די האַנט.

ער נעמט ניט די האַנט און ער ענטפערט ניט. זײַנע אויגן האָבן זיך באַגעגנט, אף דער לעצטער פור, מיט אירע גרויע אויגן.

— אוראָם, — רעדט ער קוים ארויס, — ס'איז זי...

— טאַטע, ווו?

— אף דער לעצטער פור... פון פאָרנט. די דריטע... כ'האָב געפילט, אז זי דארף דאָ זײַן. זי האָט אויך דערזען... זעסט, אוראָם, זעסט, זי האָט אראָפּגעריסן פון קאָפּ דאָס טיכל...

יִצחָק באַיאר זאָגט דעם רייגעם עמעס. ביירוס האָט דערזען און דערקענט דעם פאָטער. זי שטעלט זיך אוף, נאָר זי קאָן זיך אף די פיס ניט אופהאלטן און פאלט. ווערט זי טייקעף פון אירע שכיינים אונטערגעכאפּט און אונטערגעהאלטן. זי וויגט זיך, אין דער גיך־גייענדיקער פור, אף זייערע הענט, פאָכט צום פאָטער מיט דעם פון קאָפּ אראָפּגעריסענעם טוך, רעדט עפּעס צו אים... נאָר צו יִצחָקס שאַרפן געהער דערגייען ניט אירע רייד. דאָס געזאַנג און דער הילך פון די קאָזאקן פאר־טויבן איר קאָל.

---

[1] פײַנטלעכע ווינטן ווייען איבער אונדז,
שוואַרצע קויכעס דריקן אונדז פײַנטלעך...
(פון דער רעוואָליוציאָנערער ליד „ווארשאַוויאַנקאַ").

טוט זיך ייִצכאָק באַיאַר אַ לאָז צום טראַקט. אָבער צוויי קאָזאַקן פאַרקערעווען אַף אים די פערד... בלײַבט ער שטיין. ניט קיין פּאַכעד האָט אים אָפּגעשטעלט. די קאָזאַקן האָבן אים בלויז דערמאָנט, אַז ניט צום טראַקט האָט ער דאָך געוואָלט לויפן, עפּעס אַנדערש האָט ער דאָך געוואָלט טאָן. נאָר וואָס? ער קאָן זיך בעשום־אויפן ניט דערמאָנען. די פּײַן, אין אַזאַ רעגע, פון וועלן עפּעס טאָן און פאַרגעסן, איז אַ ווייטעקדיק־בריִענדיקע, אין קאָפּ רוישט אים, די אופגעריסענע קײַלעכדיק געוואָרענע אויגן זעען אַלץ און גאָרניט... די שנייען הייבן אָן ווידער שוואַרץ צו ווערן.

אוראָם, דערזען, ווי די צוויי קאָזאַקן פאַרקערעווען די פערד, שפּרינגט ער מיטן שטעקעלע פון שליטן אַראָפּ, לויפט צו און שלעפּט דעם פּאָטער צוריק:

— וואָס, דו ווילסט זיך מיט אָט די הינט פאַרטשעפּען? זיי קאָנען דאָך דיך דאָ אַפּן אָרט אַף טויט אַוועקלייגן. זיי וועלן באַקומען דערפאַר אַ געאָרגי...

ערשט ווען ייִצכאָק איז צוריק צום שליטן געבראַכט געוואָרן, ערשט דאָ האָט ער זיך דערמאָנט, וואָס ער האָט פריִער געהאַט בעדייע צו טאָן. ער כאַפּט אַרויס דאָס קינד פון דער בורקע און הייבט עס אוף אין דער לופטן... דאָס קינד, פון שלאָף און איבערשרעק, צעוויינט זיך אַף אַ קאָל.

— נישקאָשע, ליבע, נישקאָשע, זאָל עס וויינען... זאָל זי זען דאָס קינד און הערן דעם קינדס קאָל...

דאָס געזאַנג ווערט אָפּגעהאַקט. אַ שווערע שטילקײַט בלײַבט שטיין אין פעלד. אַלע, סײַ די פאַרמישפּעט־געטריבענע, סײַ די אָנגעפּאָרענע באַם טראַקט, פאַרשטייען, אַז דאָ קומט פאָר אַ שרעקלעכע באַגעגעניש. אַפילע די קאָזאַקן פאַרלירן זיך. ביירוס, אונטערגעהאַלטן פון די כאַווײרים, שטייט אין גריבעם וואָגן, אין איין האַנט די צעשאָטן־געוואָרענע האָר, אין דער צווייטער — דאָס טיכל. זי שרײַט ניט, זי רײַסט זיך ניט צום קינד. זי שאָקלט נאָר מיטן קאָפּ: זי זעט, זי זעט, זי זעט אַלץ... די פור באַוועגט זיך אַלץ גיכער און גיכער. די קאָזאַקן נעמען הילכן נאָך שטאַרקער, נאָר איבער די פאַרנאַכטיקע פעלדער טוט ווידער אַ שטראָם:

В бой роковой мы вступили с врагами,
Нас еще судьбы безвестные ждут... [1]

און ייִצכאָק באַיאַר, אַנטקעגן דעם פלאַמיק־פאַרגייענדיקן טאָג, מיטן וויינענדיקן קינד אַף די אויסגעצויגן־אופגעהויבענע הענט, באַגעגנט זיך אַף אַ רעגע מיט די צוויי גרויסע צעשײַנטע אויגן, וואָס פאָרן דורך פאַרבײַ. די צוויי אויגן פאָרן אָפּ אַלץ ווײַטער און ווײַטער... איין וואָרט דערטראָגט זיך צו אים:

— טאַטע...

---

[1] דעם באַשערטן געראַנגל מיט די סאָנים האָבן מיר אָנגעהויבן,
עס דערוואַרטן אונדז אומבאַוווּסטע גויראָלעס.

(פון דער זעלבער ליד)

דער מומע ליבע איז דערנאָך לאַנג אויסגעקומען צו אײַנשטילן און צו באַרויִקן דאָס קינד. זי האָט עס געוויגט אַף די הענט, צו דעם עפּעס געריידט און דערציילט, אַליין ניט געהערט איר קאָל און אַליין ניט געוווסט, פון וואָס און פון וועמען זי דערציילט. סאָפּקאָלסאָף איז דאָס קינד, מיטן צוקערלעקעכל אין הענטל, וואָס אוּר־ראָם האָט דעם פון דאָבציעס מאַטאָנעס געגעבן, אַנשלאָפן געוואָרן. אַלעמאָל האָט זיך עס אָבער געוואָרפן פון שלאָף און געכליפּעט. מע איז געפאָרן שווײַגנדיקע. אין די נעשאָמעס — טרויער, אין די הערצער — אָן אומבאַהאָלפענער צאָרן.

— נ־נאָ־אָ, — שרײַט ייִצכאָק אַפן פערד און קלאַפּט מיטן בײַטש־שטעקל איבערן שליטן. — נ־נאָ־אָ!..

אַרום האַלבער נאַכט האָט דער ווינט געבראַכט אין וואַלד אַרײַן אַ רייעך פון רויך. אינגיכן האָט מען פון שליטן דערזען — ווײַט, און ווי פון דער ערד אַרויס, רײַסט זיך אַ פײַער. דאָס פײַער באַווײַזט זיך און באַהאַלט זיך, ווי מע וואָלט עס דאָרטן מיט עפּעס צוגעשטיקט. צום הימל הייבן זיך געקרײַזלטע גרוי־שוואַרצע וואָלקנס. באַלד אָבער רײַסט זיך דאָס פײַער אין אַ צווייט אָרט אַרויס, און דער פלאַם הייבט זיך אַלץ העכער און העכער, צינדט אָן די הימלען, פאַרכאַפּט די לעוואָנע.

— רעב ייִצכאָק, — האַלט ניט אויס די מומע ליבע, — דער וואַלד ברענט...

— זאָל ברענען, ליבע, זאָל ברענען... נאָר די סרייפע איז ווײַט. מיר דוכט, אַז ס׳ברענט דער פּאָרעץ באָגושעווסקי... נ־נאָ־אָ!

רויטע שאָטנס לויפן איבער די שוואַרצע שטאַמען. די שקאַפּע כראָפּעט, וואַרפט זיך פון וועג. אין וואַלד הייבט אָן צו שמעקן מיט געברענטן וואָל און מיט געבראָטענע אַרבעס. אין הימל אַרײַן פליִען סנאָפּעס פונקען, און איבער דער ערד הענגט די האַלבע לעוואָנע, ווי אַ גלאַנציק־אָנגעשאַרפטע פאַרבלוטיקטע האַק...

וועגן עלי שעכטמאנס ראָמאן „ערעוו"

ערעוו דער רעוואָליוציע פון 1905. אף דער פאבריק בא אלעקסאנדער לאנדע האָבן פארשטרייקט די ארבעטער. אף א מיטינג האָט א פארוואונדעטער סאָלדאט דערלאנגט מיט זיין זעלנערישן קעסל איבערן קאָפּ אן „עכט־רוסישן פאטריאָט". עס ברענט א פריצישער גוט. מע טרייבט קיין סיביר אין פארשיקונג א גרופּע רעוואָליוציאָנערן, און איבערן וועג הילכט די מעכטיקע „ווארשאווער יאנקע".

אין שיין פון אזעלכע סימאָנים פון דער צייט שפּילט זיך אָפּ די געשיכטע פון די באָיארס, פון דער אלט־איינגעזעסענער אין די פּאָלעסיער דערפער יידישער מישפּאָכע, וואָס ציט איר אָנהייב פון פּעסטע, יאָדערדיקע ארבעטס־מענטשן מיט א געזונטן סייכל און מיט קישעף אין די פינגער. די מישפּאָכע גיט איבער פון דאָר צו דאָר די לעגענדע וועגן דעם שניידער־יונג, וואָס האָט אופגענייט א פּרעכטיק קלייד דעם גראפס טאָכטער, נישט אראָפּגעמענדיק פון איר אפילע קיין מאָס, און אויך וועגן דעם שיינעם טאָפּ, דעם פארצייטיקן אנטיקל, נאָך וועלכן עס יאָגן זיך נאָך די אָנגעקומענע „פּייטערבארגער", קעדיי אויסצושטעלן אים אף אן אויסשטעלונג. מיט דער צייט איז זיך די מישפּאָכע צעוואקסן, צעצווייגט און עס זיינען פון איר ארויסגעקומען אי אָרעמעלייט, אי גווירים, אי מענטשן פון מי, אי פּוסטעפּאסניקעס.

אין דעם מאָמענט, ווען מיר באקענען זיך מיט די באָיארס, איז שוין שווער צו ריידן וועגן זיי, ווי וועגן דעם „דרייצעטן שייוועט בא יידן", כאָטש עס זיינען נאָך פארבליבן אזעלכע זיילן זיינע, קרעפּטיקע, הארמאָנישע מענטשן, ווי ייִצכאָק באָיאר און די מומע ליבע. דאָס לעבן איז דאָ מוירעדיק צעבויטעט. עס קנאלט און קראכט.

יעדער קאפּיטל פונעם ראָמאן איז פול מיט אופרייס־שטאָף. אָט דער מאָמענט, אין וועלכן עס דערשיינט דער פּערסאָנאזש, איז ווי דער וויכטיקסטער אין זיין לעבן. דאָס דורכגעמאכטע פאר זיין באווייזן זיך אינעם ראָמאן ווערט צונויפגעזאמלט, ווי אין א פאָקוס, פּונקט ווי אלדאָס פריערדיקע וואָלט געווען בלויז א צוגרייטונג צו דער אופלייזונג פון זיין גוירל, וואָס דארף קומען ערשט איצט, אינעם געשילדערטן מאָמענט.

די עמפּינדונג פון געדיכטעניש באם לייענען דעם ראָמאן שטאמט נישט בלויז דערפון, וואָס דער מעכאבער פירט אונדז אריין אין די פּאָלעסיער וועלדער. ניין, געדיכט איז בא אים דאָס סאמע קינסטלערישע טייג, פון וועלכן ער קנעט, פורעמט אויס זיינע געשטאלטן. דראמאטישע סיטואציעס, ליידנשאפטלעכע וואָרט־געפעכטן ווערן אזוי אָנגעהויפט, אז אָט, דאכט זיך, וועלן אין דעם געדיכט פארמישטן טייג באווייזן זיך שפּאלטן, ס'וועט אָפּפאלן און נישט אופגיין. עס גייט אָבער אוף און דאפקע געראָטן. אין שעכטמאנס געדיכטעניש איז קיינעם ניט ענג. ס'איז דאָ גענוג לופט און שטעטך. די פּערסאָנאזשן באוועגן זיך פריי און נאטירלעך. זיי ווארפן זיך גערן אונטער דעם ווילן פון דעם מייסטער, וואָס דריקט אויס דעם ווילן פון דער צייט.

דאפקע דאָס געשילדערטע אינעם הינטערגרונט איז גוירעם דערצו, וואָס בא די פּערסאָנאזשן פונעם ערשטן פּלאן „ברענען די פּאָדעשוועס פון די שיך", וואָס „אלע גייען ארום אף הייסע קוילן". יעדן פעלט דאָ עפּעס, יעדער איז אין עפּעס בארויבט, אפילע דער אָקסנהענדלער גאוורי'ל און די איינוווינער פונעם גווירישן פירשטאָקיקן מויערל, ווייל ווי ברוטאל עס זאָל נישט זיין דער באצווינגער, דריקט אויך אף אים די וועלט פון אומרעכט. און דעריבער איז פאראן אזא ווונדערלעכע קינסטלערישע לאָגיק אין דעם, וואָס דאפקע בא דעם רייכן טיש אין גאווריעלס

שטוב, ווו עס האָבן זיך אזוי אידיליש צונויפגעקליבן זין, שניר און אייניקלעך, דעקט אוף די מעשוגענע נעכע דעם פאמיליען־סאָד, פון וועלכן ס׳וועט קלאָר איר ווילדע אכזאָריעס בענגייעוועז. אליין א קאָרבן, האָט זי נישט געשוינט אפילע די אייגענע טאָכטער, געמאכט זי אומגליקלעך און מיט דעם, ווארשײַנלעך, זיך נויקעם געוועזן אינעם אומטרײַען מאַן.

אין גרונט פון די וויכטיקסטע דראמאטישע סיטואציעס אינעם ראָמאן ליגט די אײַזערנע קינסטלערישע לאָגיק פונעם „ערעוו“. יעדערער פון די פארשוינען ווערט אויסגעדרייט מיטן פּאָנעם צו די אָנוואקסנדיקע געשעענישן.

ס׳איז קעדײַ נאָכצופאָלגן פון דעם שטאנדפּונקט נאָך דער זייער קאָלאָריטער פיגור פון ייִצכאָק באָיאר מיט זײַן אײַנגעבויגענעם רוקן, וואָס „ריכט זיך טאָמיד אף אן אומגעריכטן קלאפּ“, און מיטן קאָפּ, דעם פארנייגטן צום אונטערגעהויבענעם אקסל: „דאָס אומגליק גייט נאָך נישט?“

ווען אין ייִצכאָקס שטוב רײַסן זיך ארײַן דער פּריסטאוו און דער זשאנדארם, באקומט זײַן אויסגעבויגענער רוקן אן אנדער אויסדרוק, ווײַל דער קאָפּ איז שוין „צום אקסל מער נישט פארנייגט — מע דארף זיך שוין נישט צוהערן, די צאָרע איז שוין דאָ“... ווען דער זשאנדארם דערמאָנט זײַן טאָכטערס נאָמען, ווערט דער רוקן אינגאנצן אויסגעגלײַכט, ווײַל דער „שרעקלעכער קלאפּ, אף וועלכן ער האָט די גאנצע צײַט געווארט, איז דערלאנגט געוואָרן“. דערנאָך פאלן שוין אף אים די קלעפּ איינס נאָך איינס. ייִצכאָק באָיאר, דער אָוול, וואָס זאָגט קאדעש נאָך צוויי קינדער מיטאמאָל, ווערט מיט מיטלאלטערלעכער פאנאטישער אכזאָריעס פארטריבן פון בעסמעדרעש דערפאר, וואָס זײַן טאָכטער איז א מוירעד־בעמאלכעס. און דערנאָך (דער דאָזיקער „דערנאָך“ שפּילט א ביז גאָר וויכטיקע ראָל אינעם ראָמאן), בלויז מיט עטלעכע שאָ שפּעטער, זאָגט ער זיך אָפּ צו נעמען אף אָרוועס די טאָכטער. פארוואָס? צי האָט אים רעב אבושל טאקע איבערצײַגט, אז אין אים, ייִצכאָקן, און אין זײַן טאָכטער איז בעעמעס פארקערפּערט דאָס שלעכטס, וואָס דארף פארברענט ווערן פון אינווייניק? אָדער ער אליין זעט אין דער אייגענער טאָכטער גאָלע שלעכטס, ווײַל זי האָט געפּעלשט אין איר שוירעש? אזוי קאָן זיך עס טאקע אויסווײַזן, ביים ייִצכאָק אמפּערט זיך מיטן „פרײַדענקענדיקן“ אדוואָקאט און זײַנע פרײַנט. צום סאָף אָבער פון דעם שמועס קומט פון זײַן זײַט אן אומדערווארטע מאָטיווירונג: „נאָר נעמען זי אהיים, אָרעוו זײַן פאר איר, דאָס קאָן איך נישט. איך טאָר עס נישט טאָן. זי טראָגט דאָך דער וועלט נײַע לוכעס. מ׳וועט זי נישט אָפּשטעלן. נישט גרינג זײַנען זיי איר אָנגעקומען. זיי האָבן איר געקאָסט גענוג בלוט. מ׳וועט זי נישט אָפּשטעלן. זי וועט אינמיטן וועג די לוכעס אירע נישט ווארפן...“ אָט אין דעם איז דער שפּיץ פון דער זאך. ייִצכאָק באָיאר ווייסט, אז זײַן טאָכטער „וועט אינמיטן וועג די לוכעס אירע נישט ווארפן“. „איך קען די באָיארס גוט!“ — זאָגט ער. הייסט עס, ייִצכאָק האָט די טאָכטער צוריק ארײַנגענומען אין דער מישפּאָכע, זי איז איינע פון די באָיארס; הייסט עס, דער זשאנדארם איז געוועזן גערעכט, ווען ער האָט אופגעוואָרפן ייִצכאָקן, אז זײַן טאָכטער איז גאָר נישט אזוי ווײַט אוועק פון אים. און דאָ קומט דער מערקווירדיקער איבערבראָך. אף אזא פּסיכאָלאָגישן קער זײַנען פייִק בלויז שטארקע הארמאָנישע נאטורן. ייִצכאָק באָיאר, וואָס דער טאָכטערס נאָמען האָט אין זײַן שטוב נישט געטאָרט דערמאָנט ווערן, אָט דער ייִצכאָק באָיאר נעמט צו צו זיך איר קינד, וואָס ווער ווייסט, צי איז עס א ייִדישס און צי איז עס א „געזעצלעכס“. נאָך מער, ווען איבערן וועג צעטראָגט זיך דאָס געזאנג פון די ארעסטאנטן: «Вихри враждебные веют над нами» — שפּרינגט ער אראָפּ פון וואָגן און הייבט אוף דאָס קינד אין דער הייך, קעדיי די מאמע זאָל עס דערזען. די „פײַנטלעכע וויכערס“ זײַנען פײַנטלעך אויך ייִצכאָקן, נאָר קויכעס, לעכאָל־האפּאָכעס מאָראלישע, אף בײַצושטיין זיי וועלן אים קלעקן, נישט ווייניקער ווי זײַן טאָכטער.

די זײַלן פון דער געזעלשאפט זײַנען צעטרייסלט. ס׳איז נישט צופעליק, וואָס די פּערסאָנאזשן

טרעפן מיר אָפט אין וועג. באַם סאַמע אָנהייב פונעם ראָמאַן באַקענען מיר זיך מיטן סאָלדאַט אווראָם באָיאַר, וואָס שפּרינגט אַרײַן אַף זײַנע מיליצעס אין שטעטל און געפינט דאָרט זײַן שוועסטער אַפּן שוועל פון איר שטוב אַ געקוילעטע. די דאָזיקע סצענע פירט אונדז באַלד אַרײַן אין דעם דראַמאַטיזם פון דער צײַט. מיט איווען טרעפן מיר זיך אויך צום ערשטן מאָל אין וועג, ווען זי פאָרט אַ טרויעריק־פאַרבענקטע „אַף קיִווער־אָוועס פון איר ליבע“ און געפינט גאָר אינגיכן מוט אַרויסצורײַסן זיך פונעם זײַדנס, אין וועלכן מע האָט זי פאַרוויקלט מיט גוואַלד. איבער שטעטלעך און דערפער פאָרט אַרום מיט די ייִדישע אַקטיאָרן דער קלעזמער אַקיווע, וועלכער באַהאַלט אויס הינטער דעם גוטמוטיקן סקעפּסיס דאָס געפיל, אַז „וואָס אין וועג זאָל זיך נישט טרעפן, וועט ער סײַווי אַרײַנפאָרן אין אַ שיין לעבן“. און צום סאָף פונעם ערשטן בוך לאָזן מיר ווידער איבער אין וועג סײַ כײַרוסן מיט דער פּאַרטיע אַרעסטאַנטן, סײַ איר פאָטער מיט איר ברו־דער, מיט איר קינד, מיט דער מומע ליבע. שעכטמאַנס פּערסאָנאַזשן געפינען זיך פונקט ווי אין וועג אַפילו דאַן, ווען זיי זיצן אַף אַן אָרט. אויך אין דעם ווערט אויסגעדריקט דער פּאַטאָס פון דעם „ערעוו“.

שילדערנדיק די פאַרגאַנגענהײַט, דעם אַמאָל, אַקערט אויף שעכטמאַן דיקע פּלאַסטן פונעם אַלט־ייִדישן שטייגער, און דאָ האָט ער אומפאַרמײַדלעך געמוזט זיך טרעפן מיט ייִדישע און נישט ייִדישע ליטעראַרישע פאָרגייער, פאַר וועלכע דער דאָזיקער אַמאָל איז געווען „איצט“, „הײַנט“.

ס׳איז איבעריק צו דערווײַזן שעכטמאַנס קרויוועשאַפט מיט בערגעלסאָנען. שוין די ערשטע פראַזע פונעם ראָמאַן זאָגט אײדעס וועגן דעם: „און וואָס ווײַטער, און וואָס מער די אַקשאָנעס איז געוואַקסן“... אַאוו. אין איווען איז אָן שום צווייפל פאַראַן עפּעס פון מירעלע הורוויץ. אין דער זעלבער איווען לעבן אויך צומאָל די בענקשאַפטלעכע טרוימען פון אײניקע טשעכאָוו־פּער־סאָנאַזשן. ס׳וואָלט געווען אַ ווילדער טאָעס אײַנזען אין דעם קינסטלערישע נישט זעלבשטענדיקײַט. צי איז באַ בערגעלסאָנען גופא, אין זײַן געטאָקטער דעטאַלן־מאָלערײַ נישט צו פילן טשעכאָוון? אַ טשעכאָווישער איז דאָך אַפילו דער בערגעלסאָנישער „און“ אין אָנהייב פון דער פראַזע. דאָס האָט אָבער נישט געשטערט, נאָר, פאַרקערט, געהאָלפן בערגעלסאָנען צו אויסכאָלעמען זײַן אײי־גענע קינסטלערישע וועלט. און צי האָט זיך דער ניסטער אין זײַן „מישפּאָכע מאַשבער“ נישט צונויפגעטראָפן מיט דאָסטאָיעווסקיס דראַמאַטיזם? אַגעוו, אויב באַ שעכטמאַנען איז דאָ עפּעס פון דאָסטאָיעווסקין, קומט עס צו אים דורך דעם ניסטער. גרויסע מאָלער, עכטע נאָוואַטאָרן, וואָס האָבן געעפנט אין דער קונסט נײַע האָריזאָנטן, האָבן געווײנלעך זײער פיל צײַט פאַרבראַכט אין מוזייען. קעדיי צו געפינען זיך, האָבן זיי אָפט מיט לײַב־און־לעבן זיך אַרײַנגעטאָן אין קאָ־פּירן מײַסטערס פון די פריִערדיקע עפּאָכעס.

דאָסטאָיעווסקי, טשעכאָוו, בערגעלסאָן האָבן, יעדערער אַף זײַן אויפן, געשילדערט דאָס לעבן, וואָס האָט זיי אַרומגערינגלט, און האָבן געפונען די פּאַסיקע מיטלען אַף אויסצודריקן די אידייען פון דער צײַט און זײער קינסטלערישע באַציִונג צו די דאָזיקע אידייען. עלי שעכטמאַן האָט, ווענדנדיק זיך צו דער פאַרגאַנגענהײַט, נאַטירלעך און אַף זײַן אויפן אַסימילירט אין זיך אויך באַשטימטע ליטעראַרישע טראַדיציעס.

איווע, באַ איר גאַנצער אויסערלעכער קרויוועשאַפט מיט מירעלע הורוויץ, איז אין טאָך אַ געזונטע פּאָלעסיער מויד. ס׳איז גענוג צו דערמאָנען זיך אין דעם, וויִאַזוי זי דערציילט, צוזאַמען מיט איר פעטער ייִצכאָק באָיאַר, די געשיכטע פון דעם שנײַדער־יונג און פערד־גאַנעוו יאָנטל, און אויך, וויִאַזוי זי לאָזט אַראָפּ אַ פּלאַם־פײַערדיקן פּאַטש אַלעקסאַנדערן אין דער נאַכט פון דאַניִעלס לעווײַע.

און דער אינערלעכער מאָנאָלאָג? ווי אָפט ער ווערט באַ שעכטמאַנען אויפגעריסן און גייט איבער אין אַ הייס־פּולסירנדיקן דיִאַלאָג, מיט פיל וואַריִאַציעס, אָפּהענגיק פון די פּערסאָנאַזשן און

זייערע צווישנבאַציִונגען. מיר האָבן דאָ דעם ריין־שטייגערישן דיִאַלאָג צווישן גאווריִעלס זון מיט זײַן ווײַב:

„— טו א קוק אַף איוען, ווי א שיינע סאָסנע.

— פאַרוואָס זעסטו בעסער נישט, ווי זי גייט אַנגעטאָן?

— אַף וואָס ווערסטו דאָס אָנטאָן?“

מיר האָבן דאָ נעבעס לײַדנשאַפטלעכן אָנגריף אַף גאווריִעלן און זײַנע געצײלטע אָפּגעהאַקטע רעפּליקעס. ביידע פאַרשטייען איינע די אַנדערע אַפּן וווּנק, נאָר פאַר די אַרומיקע איז זייער מיין פאַרהילט. באַזונדערס ווילט זיך אויסטײלן דעם שמועס צווישן דער מומע ליבען און שיפּרען, א שמועס צווישן בלוט־אייגענע, צווישן א מאַמען מיט א טאָכטער. יעדערע פון זיי גייט אין אירע רייד מיטן אייגענעם געדאַנקלעכן וועג. שיפּרע אָבער לייענט אין דער מאַמעס האַרץ, ווי אין אַן אָפענעם בוך, אין דער צײַט, ווען שיפּרעס האַרץ איז פאַר דער מומע ליבע אַף זיבן שלעסער. און אַזוי גייען זיי אין זייער דיִאַלאָג פּאַראַלעל, נישט צונויפגייענדיק זיך. און ווען די מומע ליבע באַגרײַפט ענדלעך, אַז איר טאָכטער וויל „רײַך ווערן פון איר שיינקײַט“, קומט דער דראַמאַטישער אויפרײַס, די צווײ שאָסן הינטער דער טיר.

די סאָוועטיש־יִידישע פּראָזע איז רײַכער מיט מײַסטערס פון לירישער דערציילערישקײַט, איידער מיט מײַסטערס פונעם שטורמישן, פילפאַרביקן דיִאַלאָג. און דאָ איז שעכטמאַנס אויפטו גאָר גרויס. זײַנע פּערסאָנאַזשן, איבערהויפּט די פאָלקס־מענטשן, האָבן שפּראַך. זיי זײַנען גלענצנדע דערציילער און מיטשמועסער.

א גוטער מיטשמועסער איז נישט דער, וואָס האַלט אין איין רעדן אַליין, זאָל זײַן אַפילע ביז גאָר אינטערעסאַנט, נאָר דער, וואָס איז פייִק אויסצוהערן יענעם, ווײַל קעדיי אויסצוהערן יענעם, דאַרף מען אַף א ווײַלע פאַרגעסן וועגן זיך. אַלעקסאַנדער לאַנדע, לעמאַשל, איז נישט פייִק אויסצוהערן יענעם. ער וויל בעסער אַליין רעדן און האַנאָע האָבן פון די אייגענע רייד. די מומע ליבע, פאַרקערט, איז א וווּנדערלעכע מיטשמועסערן, „קומט, מומעניו, כ׳האָב אײַך אַזויפיל צו זאָגן און צו פרעגן, אַז די גאַנצע נאַכט וועט זײַן צו קליין“, — אַזוי ווענדט זיך איווע צו דער מומע ליבע. די מומע ליבע אָבער דאַרף אויך א סאַך פרעגן, נאָר זי צוימט זיך, זי הערט און פאַרגעסט וועגן די אייגענע זאָרגן. ענלעכס קומט בא איר פאָר מיט יִיצכאָקן. „קאָן איך זיך גיין קלאָגן פאַר יִיצכאָקן? וואָס זײַנען מײַנע צאָרעס קעגן זײַנע אומגליקן?“ סאַרא הויכע מאַדרייגע פון מענטשלעכקײַט ס׳איז פאַרקערפּערט אין דער מומע ליבעס ווערטער! דער אייגנטימערישער סייכל־האַיאָשער זאָגט דאָך גאָר עפּעס אַנדערש: „א פרעמדע צאָרע איז צו דערלײַדן“, אָדער גאָר „צרות רבים חצי נחמה“[1].

צי איז די מומע ליבע, וועלכע זאַפּט אין זיך אײַן יעדערנס ווײ, — א הייליקע? ניין, ווי קומט זי צו זײַן א הייליקע, אַז זי איז אַזוי געזונט, וואָקסיק, קלוג און שיין? עפּשער איז די מומע ליבע אַזוי פילבאַר צו יענעם, ווײַל זי איז אַליין אומגליקלעך? ניין, אומגליקלעך זײַנען איווע, דאַניִעל, אַוונער, נאָר נישט די מומע ליבע. עמעס, אַלע אירע יאָרן הוידעט זיך איר א ליידיקער עמער פאַר די אויגן, אָבער ווער איז נאָך אַזוי פייִק, ווי זי, צו געניסן פון פּאַשעטע לעבנס־פריידן: „איין מאָל אין טאָג א שטיקל ברויט עסן, נאָר אַרומגיין זומער א באָרוועסע איבערן גאָרטן“.

בא אַזא שעפע פון לעבנס־ענערגיע קאָן א מענטש זײַן באַאוולט, אָבער נישט אומגליקלעך. דאָס איז שײַעך נישט נאָר צו דער מומע ליבע, נאָר אויך צו די איבעריקע פאָלקס־מענטשן אין שעכטמאַנס ראָמאַן. זיי זײַנען קרעפטיק, קלוג, ברייטהאַרציק.

---

[1] צ אָ ר ו י ס ר אַ ב י ם כ אַ צ י נ ע כ אָ מ אָ — צאָרעס פון א קאָל איז א האַלבע טרייסט.

א פּאָר ווערטער וועגן דעם „דאָרפישן קינסטלער“ דאניעל. דער שרײַבער האָט אים ליב. איך קאָן זיך אפילע פאָרשטעלן, אז דאניעל האָט דער ערשטער אופגעבליצט אין זײַן פאנטאזיע, אז דער דאָזיקער פערסאָנאזש האָט אים אָנגערעגט צו שרײַבן דעם ראָמאן. אן אינטערעסאנטער פּאַראדאָקס — דאָ, ווו מע קאָן געפינען ליטערארישע פאראלעלן, איז שעכטמאן אבסאָליוט אָריגינעל, און דאפקע דאָס דאניעל־געשטאלט, וואָס איז, דאכט זיך, אף קײנעם נישט ענלעך, איז „ליטעראריש“, סענטימענטאל־אלעגאָריש. אן אויסנאם איז די עכט־דראמאטישע סצענע, ווען דאניעל פארקנאסט, אומדערווארט פאר זיך אלײן, מאלקען. דאָ באקומט זײַן געשטאלט אן עכט קינסטלערישן גלאנץ. ווײַטער ווערט אויסגעשעפּט זײַן ראָל דעריקער אין שײַכעס צו איוון. מיט זײַן אוועקגײן פון לעבן גײט ער אוועק אויך פונעם ראָמאן.

צי ווערט אויסגעשעפּט אויך אוונערס ראָל מיט זײַן אוועקגײן פון לעבן, איז שווער צו זאָגן. כאָטש דירעקט באווײַזט ער זיך אינעם ראָמאן אף עטלעכע געצײלטע רעגעס, מאכט ער דאָך א שטארקן אײַנדרוק, דער דאָזיקער זון פונעם האלב־הײליקן מעקובל, דעם גוויר נאָסן לאנדע, דער זון, וואָס האָט געפעלשט אין זײַן פאָטער און געלאָזן זיך אין דער וועלט זוכן נײַע עמעסן, נישט געפונען זײ, זיך אומגעקערט ווי א באל־טשוווע און ווידער אוועק אף... אײביק. „פון אלע זײַנע (נאָסן לאנדעס. — ר.ר.) קינדער איז אוונער געווען א מענטש. ער האָט עפּעס געזוכט אין דער וועלט. ער האָט אָבער נישט געפונען...“ — אזוי זאָגט וועגן אים איווע.

געוויס שטײט אוונער העכער פון זײַן ברודער דעם פאבריקאנט, פון דער מאמען דער סוי־כערטע, פון זײַנע שוועסטער און שוואָגערס. ער איז אָבער פון אָט די עמעס־זוכערס, געקומענע פון די העכערע קלאסן, וואָס זײַנען נישט געווען בעקויעך אריבערצוטרעטן דעם „ערעוו“. אלס אזעלכער לעבט ער אינעם ראָמאן און קריצט זיך אײַן אין זיקאָרן. סוזשעטיש ציען זיך פון אים פעדעם צו שיפרען, צו זײַן פאָטער רעב נאָסן לאנדע און צו זײַן ברודער אלעקסאנדער. „מײַן ברודער האָט מיר צעבראָכן אלע פּלענער“, — אזוי שאצט אָפּ אוונערס זעלבסטמאָרד אלעקסאנדער, און שפּעטער דערמאָנט זיך וועגן זײַנע ווערטער די מומע ליבע. דאָס איז צוזאָגנדיק. עפּשער וועלן מיר נאָך טרעפן אוונערן אין דעם צווײטן בוך?

דערווײַל האָבן מיר דעם ערשטן בוך, אן אָנגעגליטן פון דער ערעוו־רעוואָליוציע־אטמאָספער. די מענטשן זײַנען דאָ אינטערעסאנטע, אײגנארטיקע. אינעם ראָמאן זײַנען נישטאָ קײן סטאטיסטן. קימאט יעדערער איז דאָ אן ערשטער.

שעכטמאן איז א שרײַבער פון גאָר א גרויסן טעמפּעראמענט, אָבער פון א טעמפּעראמענט א שטרענג געצוימטן. דערפאר גיט זיך אים אײַן, פארבלײַבנדיק דורכויס פּאטעטיש, צו שילדערן טרײַ די נאטור, דעם מענטש, דעם שטײגער. אין דער שפּראך, אינעם ארײַנוועבן א פּראזע אין א פּראזע, איז פארבאָרגן א גרויסע קינסטלערישע ענערגיע. דער שרײַבער שפּארט זיך אָן אף טיפער קענטעניש פונעם שטײגער פון די יידישע יישוווים אין פּאָלעסיע, אף א רײַכער יידישער און רוסישער ליטעראטור־טראדיציע, אף די אוצרעס פון פאָלקס־שאפונג. די אינערלעכע רײַכקײַט פון שעכטמאנס פּערסאָנאזשן רעגט אָן, זאָגט צו נאָך אינטערעסאנטערע אנטפלעקונגען.

וואָס שטורמישער עס איז די צײַט, אלץ קאָמפּליצירטער ווערן אינעם ראָמאן די וועגן פון יעדן אײנציקן און פון דער מענטשלעכער געזעלשאפט אינגאנצן גענומען.

ריווקע רובין